

3 1761 03523 5167

111
111

CORPUS

SCRIPTURARUM ECCLESIASTICARUM

IN LINGUA LATINA

EXEGETICA

ET HISTORICA

EXPOSITIONE

VOL. II

ET EXEGETICA

EXPOSITIONE

ET HISTORICA

EXPOSITIONE

ET HISTORICA

EXPOSITIONE

ET HISTORICA

EXEGETICA

ET HISTORICA

EXEGETICA

ET HISTORICA

LLC
6825

CORPVS
SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM
LATINORVM

EDITVM CONSILIO ET IMPENSIS
ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE
VINDOBONENSIS

VOL. LV.

S. EVSEBII HIERONYMI

OPERA (SECT. I PARS II).

EPISTVLARVM PARS II:

EPISTVLAE LXXI—CXX.

RECENSUIT

ISIDORVS HILBERG

VINDOBONAE
F. TEMPSKY

LIPSIÆ
G. FREYTAG (G. m. b. H.)

MDCCCXII

15/28

Saint Jerome

SANCTI

EVSEBII HIERONYMI

[Opera 12]

EPISTVLAE

PARS II:

EPISTVLAE LXXI—CXX.

RECENSUIT

ISIDORVS HILBERG

VINDOBONAE

F. TEMPSKY

MDCCCXII

LIPSIAE

G. FREYTAG (G. m. b. H.)

126950
28/3/13

Typis expressit G. Freytag, Vindobonae.

BR
60
C6
V.55

S. EVSEBII HIERONYMI

EPISTVLAE LXXI—CXX.

LXXI.

AD LUCINUM BAETICUM.

1. Necopinanti mihi subito litterae tuae redditae sunt, quae quanto
 insperatae tanto gaudiorum plenae quiescentem animam suscitauerunt,
 5 ut statim amore complecterer, quem oculis ignorabam, et illud
 mecum tacitus musitarem: quis dabit mihi pennas sicut
 columbae et uolabo et requiescam, ut inueniam, quem dilexit
 anima mea? uere nunc in te dominicus sermo completus est: multi
 de oriente et occidente uenient et recumbent in sinu
 10 Abrahae. Cornelius, centurio cohortis Italicae, iam tunc Lucini
 mei praefigurabat fidem. apostolus Paulus scribens ad Romanos:
 cum in Hispaniam proficisci coepero, spero, quod prae-
 teriens uideam uos et a uobis deducar illuc, tantis
 fructibus adprobauit, quid de illa prouincia quaereret. breui
 15 tempore ab Hierosolymis usque in Illyricum euangelii iaciens
 fundamenta Romam uinctus ingreditur, ut uinctos superstitionis

6 Ps. 54, 7 7 cf. Cant. 3, 4 8 *Matth. 8, 11 10 cf. Act. c. 10
 12 Rom. 15, 24 15 cf. Rom. 15, 19 16 cf. Act. 28, 16

J = *Vindobonensis* lat. 934 s. IX.

Σ = *Turicensis Augiensis* 41 s. IX.

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

ad lucinum betticum *JΣ* ad lucinum beticum *DB*; *Hieronimi* nomen ex-
 hibent tituli omnium codicum

3 nec ex hec *m* 2 *B* mihi ex *mi* *Σ* 4 animum *Σ* 5 ut *om.* *D*
 6 muss. *ς* quis — 8 compl. est *om.* *DB* 7 quiescam *ς* inueniat *ς*
 diligit *ς* 8 in te nunc *Σ* sermo dom. *ς* 10 italiae *Σa.c.* nunc
Σa.c. *DB* Lucinii *ς* 12 ispan. *D* yspan. *Σp.c.* span. *J, Σa.c.*
 coepero *s.l.Σ* cepero *DB* 14 quod *B* quererit *D* in bre-
 u (b *D*) i *Σp.c.* *DB* 15 hyerosolim. *J* hierusolim. *D* hieru (o *m2*) solim. *Σ*
 ierosolim. *B* in] ad *ς, om.* *B* illir. *B* hillir. *D* iacens *J, Σa.c.*
 16 superstitionibus et err. *JΣ*

erroribus liberos faciat. manet in hospitio conducto per biennium, ut vobis utriusque instrumenti aeternam reddat domum. piscator hominum misso rete apostolico te quoque quasi pulcherrimum
 3 auratam inter innumera piscium genera traxit ad litus. reliquisti amaros fluctus, salsos gurgites, scissuras montium et Leviathan 5 regnantem in aquis cum Iesu deserta expetens contempsisti, ut possis propheticum illud canere: in terra deserta et inuia et inaquosa, sic in sancto apparui tibi et iterum: ecce elongaui fugiens et mansi in solitudine. expectabam eum, qui saluum me fecit a pusillanimitate spiritus 10
 4 et tempestate. obsecro ergo te et moneo parentis affectu, ut, qui Sodomam reliquisti ad montana festinans, postergum ne respicias, ne aratri stiuam, ne fimbriam saluatoris, ne cincinnos eius noctis rore madefactos, quod semel tenere coepisti, aliquando dimittas, ne de tecto uirtutum pristina quaesiturus uestimenta 15 descendas, ne de agro reuertaris domum, ne campestria cum Loth et amoena hortorum diligas, quae non inrigantur de caelo ut terra sancta, sed de turbido flumine Iordane, postquam dulces aquas Maris Mortui commixtione mutauit.

2. Coepisse multorum est, ad calcem peruenisse paucorum. 20 qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, unus autem accipit coronam. at e contra nobis dicitur: sic currite,

1 cf. Act. 28, 30 2 cf. Matth. 4, 19. Marc. 1, 17 6 cf. Matth. 4, 1 7 Ps. 62, 3
 8 Ps. 54, 8—9 12 cf. Gen. 19, 16—26 cf. Luc. 9, 62 13 cf. Matth. 9, 20 etc.
 cf. Cant. 5, 2 15 cf. Matth. 24, 17 etc. 16 cf. Matth. 24, 18 cf. Gen. 19, 18—23
 17 cf. Deut. 11, 14 20 cf. Cic. Lael. 101 21 *I Cor. 9, 24 22 *I Cor. 9, 24

1 ospitio $\Sigma a.c.m2D$ 2 nobis ς instrumenti $\Sigma mg.DB$ testamenti
 J, Σ in t. 3 misso rete] miscere te B misceret D reti $\Sigma p.c.$ pulcher-
 rimum D pulcherrimam B 4 auratum $\Sigma p.c.m2$ inauratam B innumerū J
 numera Da.c.m2 5 salsos maris J leuiatā B 7 ill. proph. J Σ
 et s. l. m2 B in J et in D inuio ς imbio D 8 pr. et] et in ς
 inaquoso JD apparuit J 9 solitudinē B exp. Σ 10 me
 saluum J 11 ergo om. ς ut s. l. Σ , om. J 12 post t. $\Sigma p.c.m2B$
 13 fimbria J fimbriam et D tert. ne] nec in J Σ cincinos D 14 mader.] add.
 deseras s. l. m2 J quos ς tenere] habere Σ cepisti $\Sigma a.c.B$ 15 nec Σ
 16 alt. nec Σ lot Σ 17 ortorum $\Sigma p.r.D$ diliges D rigantur Σ 18 sed
 (d eras.) D turbidoso D turbinoso B Iordanis ς 19 commixtione D
 mutabit D 20 cepisse B calcem] culmen D 21 un. autem J Σ un. DB
 sed un. ς 22 accepit JD, $\Sigma a.c.$ ad J, $\Sigma a.c.$ e om. ς de nobis DB

ut adprehendatis. non est inuidus agonitheta noster nec alterius
 palma alteri parat ignominiam. omnes athletas suos desiderat
 coronari. gaudet anima mea et magnitudine laetitiae rem maioris 2
 patior, ut in lacrimas uerba prorumpant. Zacheus publicanus
 5 ad unius horae conuersionem hospitem habere meruit saluatorem,
 Martha et Maria conuiuio praeparato dominum suscipere. meretrix
 lauat fletibus pedes et unguentis bonorum operum dominici cor-
 poris dedicat sepulturam. Symon leprosus inuitat magistrum
 cum discipulis et non contemnitur. Abrahae dicitur: egredere
 10 de terra tua et de cognatione tua et de domo patris
 tui et uade in terram, quam monstraui tibi. relinquit 3
 Chaldaeam, relinquit Mesopotamiam; quaerit, quod nescit, ne perdat,
 quem inuenerat. non enim arbitratus est simul habere se posse
 et patriam et dominum, sed iam tunc illud prophetae Dauid opere
 15 complebat: aduena sum apud te et peregrinus sicut omnes
 patres mei. Hebraeus, id est *περοτής* atque transitor, dum non
 est praesenti uirtute contentus, sed praeteritorum obliuiscens in
 futurum se extendit et scit illud: ibunt de uirtute in uirtutem,
 mysticum sortitus est nomen et uiam tibi aperuit, quomodo non
 20 quaeras ea, quae tua sunt, sed, quae aliena, et illos putes parentes,
 fratres, adfines atque cognatos, qui tibi in Christo copulati sunt.

4 cf. Luc. 19, 1—10

6 cf. Luc. 10, 38—42

cf. Luc. 7, 37—50

8 cf. Matth. 26, 6 etc.

9 * Gen. 12, 1. cf. Act. 7, 3

11 cf. Act. 7, 4

15 * Ps. 38, 13

17 cf. Phil. 3, 13

18 Ps. 83, 8

19 cf. I Cor. 10, 24

1 comprehendatis ΣB agonithaeta Σ agoneteta J agonotheta ς
 nec] seq. ras. 2—3 litt. B 2 palmam $D, Ba.r.$ adhetas $Ba.c.$ adletas D
 ad laetas $\Sigma a.c.$ 3 coronare B consolare (1 ex n m2) D rem] et $J, \Sigma a.c.m2$
 merores $\Sigma a.c.m2$ 4 ut in JB ut $\Sigma a.c.m2$ ruth in $\Sigma p.c.m2D$ lacrimis
 $J, \Sigma a.c.m2$ prorumpant (— pat $\Sigma a.c.$) codd. prorumpunt ς Zachaeus ς
 puplicanus $D, om. \varsigma$ 5 orae (— e D) $\Sigma Da.c.m2$ conuersione J
 mer. hab. B 6 susceperere $Bp.c.$ suscipere meruerunt $J\Sigma$ 7 domini
 $D, Ba.c.$ 8 sepultura J Simon ς 9 non om. $J, \Sigma a.c.$ contemn.
 $Ja.c.m2$ contempn. cet. 10 alt. tua om. Σ 11 rel. chald. in mg. Σ
 reliquit (— d) utroque loco $J\Sigma$ 12 chaldeam $J\Sigma$ caldeam B 13 quem]
 quod $J\Sigma$ se habere ς se om. DB 14 dominum $Bp.c.m2\varsigma$
 domum cet. 15 complebat' (= complebatur) J compleuerat (er m2) D
 16 hebreus JB id est] idem D *περοτής* ς perotes DB hospes
 (— is $Ja.c.m2$) $J\Sigma$ atque] uel Σ 19 uia J 20 alt. quae s.l. J

mater, inquit, mea et fratres mei hi sunt, qui faciunt
uoluntatem patris mei.

3. Habes tecum prius in carne, nunc in spiritu sociam, de
coniuge germanam, de femina uirum, de subiecta parem, quae
sub eodem iugo ad caelestia simul regna festinet. cauta rei familiaris 5
dispensatio et ad calculos rediens non cito deponitur. Ioseph cum
tunica Aegyptiam effugere non potuit. adulescens ille, qui opertus
sindone sequebatur Iesum, quia tentus fuerat a ministris, terrenum
abiciens operimentum nudus euasit. Helias igneo curru raptus
ad caelum melotem reliquit in terris. Heliseus boues et iuga prioris 10
operis uertit in uota. loquitur sapientissimus uir: qui tangit
picem, inquinabitur ab ea. quamdiu uersamur in rebus saeculi
et anima nostra possessionum ac reddituum procuracione deuincta
est, de deo libere cogitare non possumus. quae enim participatio
iustitiae cum iniquitate aut quae societas luci ad tene- 15
bras? qui consensus Christi ad Belial? quae pars
fidei cum infidele? non potestis, inquit dominus, seruire
3 deo et mammonae. aurum deponere incipientium est, non
perfectorum. fecit hoc Thebanus Crates, fecit Antisthenes. se
ipsum offerre deo proprie Christianorum est et apostolorum, 20
qui duo cum uidua paupertatis suae in gazophylacio aera
mittentes totum censum, quem habuerant, domino tradiderunt
et merentur audire: sedebitis super duodecim solios iudi-
cantes duodecim tribus Israhel.

1 Luc. 8, 21 et * Matth. 12, 50 6 cf. Gen. 39, 12 7 cf. Marc. 14, 51—52
9 cf. IV Reg. 2, 11—13 10 cf. III Reg. 19, 19—21 11 * Eccli. 13, 1
14 * II Cor. 6, 14—15 17* Matth. 6, 24 etc. 21 cf. Marc. 12, 41—44.
Luc. 21, 1—4 23 * Matth. 19, 28

1 hii JD 5 eodem] eo Σa.c.m2D festinat Σ 6 et ad]ad ex
et m2 J et Σa.c. calculos D (pr. l ex u m2) B mg. m2 caucolos Σ in mg.
caulas J, Σ in t. caululas B in t. m1 7 ae (e Σ) gyptia JΣ egypti D
egyptiam dominam B 8 syndone JB sidone Σa.c. 9 Elias Σ 10 melotam B
meloten Σ prius Da.c. 13 nostra] a add. JΣ hac D 15 lucis Bp.c.m2Σ
17 fidelis Dp.c.m2 infideli Σ deo seru. B 18 mamone Da.c.m2
19 pr. facit D tebanus Σa.c.D thebanis J grates JΣ socrates B
antisthenes codd. 20 et apost. est Σ 21 qui duo cum ex quid uotum m2D
gazophilacio (— f — D) DB gazophilac (t Σ) ium JΣ hera D 22 habuerunt ΣD
23 solios DB solia Σ sedes JΣ ind. — Isr. om. J, Σa.c.

4. Haec et ipse intellegis quo animo replicem et quod sub aliis uerbis te ad sanctorum locorum inuitem habitaculum. abundantia tua multorum inopiam sustentauit, ut et horum diuitiae in tuam indigentiam redundarent. fecisti tibi amicos de iniquo
 5 mammona, qui te reciperent in aeterna tabernacula. laudanda res et apostolicorum temporum uirtutibus coequanda, quando uenditis possessionibus suis credentes afferebant pecunias atque fundebant ante pedes apostolorum ostendentes auaritiam esse calcandam. sed dominus magis quaerit animas credentium quam opes. legimus: 2
 10 redemptio animae uiri propriae diuitiae. possumus quidem diuitias proprias intellegere, quae non de alieno, non de rapinis sunt, iuxta illud: honora dominum de tuis iustis laboribus, sed melior est illa intelligentia, ut diuitias proprias cognoscamus thesauros absconditos, quos nec fur possit suffodere nec latro
 15 uiolentus eripere.

5. Opuscula mea, quae non sui merito, sed bonitate tua desiderare te dicis, ad describendum hominibus tuis dedi et descripta uidi in chartaceis codicibus ac frequenter admonui, ut conferrent diligentius et emendarent. ego enim tanta uolumina prae frequentia
 20 commeantium et peregrinorum turbis relegere non potui et, ut ipsi probauere praesentes, longo tentus incommodo uix diebus quadragesima, quibus ipsi proficiscebantur, respirare coepi. unde, si 2
 paragrammata reppereris uel minus aliqua descripta sunt, quae sensum legentis inpediant, non mihi debes inputare, sed tuis et
 25 inperitiae notariorum librariorumque incuriae, qui scribunt non, quod

4 cf. Luc. 16, 9

6 cf. Act. 4, 34—35

10 * Prou. 13, 8

12 * Prou. 3, 9

14 cf. Matth. 6, 20

1 intelleges *JΣ* 2 habundantia (h eras. *Σ*) *codd.* 3 inopia *J*
 sustentabit *JΣ* 5 mammona *DB* recipiant *JΣ* 6 apostolorum *Σ*
 temporibus *Ba.c.* adaequanda *JΣ* quando] quomodo *J* 7 afferebat *Σa.c.*
 10 proprias diuitias *Σ* proprias diuitias proprias *J* 11 rapinis] alieni (sic) *J*
 12 sint *JΣ* iuxta illud *om. D* deum *B* tuis iustis] tua suba
 (a suba *m2 in ras.*) *B* laboribus *del. m2 B* 13 melior est *ex meliorem m2D*
 illa *ex illic B* 14 thesauros *B* possit *om. J, Σa.c.* effodere *JΣ*
 16 suo *Σa.c.* 17 tuis hom. *JΣ* 18 carth (h s. l. *m2 Σ*) ace (i *J*) is *JΣB*
 ammonui *JΣ* 19 prae *om. J, Σa.c.* 20 commeantum *D* relegere] replere
ex relere D 22 cepi *Σa.c.m2B* 23 paragrammata *D, B (ex paragrata m2)*
 reppereris *Σa.c.DB* 24 imutare *Ba.c.m2* tuis] s. l. *add. pueris m2D*
 25 librorumque *Ja.c.* librariorum *Ba.c.*

inueniunt, sed, quod intellegunt, et, dum alienos errores emendare nituntur, ostendunt suos. porro Iosephi libros et sanctorum Papiæ et Polycarpi uolumina falsus ad te rumor pertulit a me esse translata, quia nec otii nec uirium est tantas res eadem in alteram linguam exprimere uenustate. Origenis et Didymi pauca transtulimus uolentes 5
 3 nostris ex parte ostendere, quid Graeca doctrina retineret. canonem Hebraicae ueritatis excepto octateucho, quem nunc in manibus habeo, pueris tuis et notariis describendum dedi — septuaginta interpretum editionem et te habere non dubito — et ante annos plurimos diligentissime emendatum studiosis tradidi. nouum testamentum 10
 Graecae reddidi auctoritati. ut enim ueterum librorum fides de Hebraeis uoluminibus examinanda est, ita nouorum Graeci sermonis normam desiderat.

6. De sabbato quod quaeris, utrum ieiunandum sit, et de eucharistia, an accipienda cotidie, quod Romana ecclesia et Hispaniae 15
 obseruare perhibentur, scripsit quidem et Hippolytus, uir disertissimus — † in carptim diuersi auctores in uariis auctoribus edidere —, sed ego illud breuiter te admonendum puto, traditiones ecclesiasticas — praesertim quae fidei non officiunt — ita obseruandas, ut a maioribus traditae sunt, nec aliarum consuetudinem aliarum con- 20
 2 trario more subuerti. atque utinam omni tempore ieiunare possimus, quod in Actibus apostolorum diebus pentecostes et die dominico apostolum Paulum et cum eo credentes fecisse legimus — nec tamen Manicheae hereseos accusandi sunt, cum carnalis cibus praeferri

22 cf. Act. 13, 2—3

1 emendare *om. J, Σa.c.* 2 ioseppi *J ioseppys D* 3 polycarpi *JDB*
 4 odii *D; add. mei D* altera lingua *J* 5 et] *add. sancti D, Σp.c.m2 Ba.c.m2*
 didimi *codd.* 7 hebreicae *D ebraice B* octatheuco *D octateuco B* pen-
 t(†h *J*)atheuch(*cch Ja.r.*)o *JΣ* heptateucho *Σ* 8 dedi *descr. Σ* *parenthesis signa*
posuit Engelbrecht 10 emendatam *BΣ* 11 de *om. J, Σa.c.* 12 norma *J* 15 heuca-
 ristia *B* an *ex non J* cottidie(—ae *J*) *JΣ* Romanae ecclesiae *Σ* 16 hypolit.
B yp(ppΣp.c.) olit. JΣ ippolit. *D* dissert. *Ba.c.m2* quidem (*ex qui m2*) dissert. *D*
 17 *pr. in*] et *B* carpam *Ba.c.* auctores] auctoris *Σp.c.m2D* scriptores *Σ*
alt. in] e *Σ* 18 te *om. JΣ* ammon. *D* 19 officiant *D* 20 aliorum utroque loco *Σ*
 21 atque *om. B* 22 diebus— 23 apost. *in mg. inf. Σ, om. J* pentecostes
B—sten Σmg.—ste D diem *D* 24 manicheos *Σ* hereses *Σa.c.*
 hereticus *D*

non debuerit spiritali —, eucharistiam quoque absque condemnatione
 nostri et pungente conscientia semper accipere et psalmistam audire
 dicentem: gustate et uidete, quam suavis est dominus,
 et cum eo canere: eructauit cor meum uerbum bonum!
 5 nec hoc dico, quo festis diebus ieiunandum putem et contextas 3
 quinquaginta diebus ferias auferam, sed unaquaeque prouincia
 abundet in sensu suo et praecepta maiorum leges apostolicas
 arbitretur.

7. Duo palliola et amphimallum de tuis usibus uel utenda uel
 10 sanctis danda suscepi. ego insignia paupertatis et cotidiana symbola
 paenitentiae tibi et sorori tuae misi, quattuor ciliciola apta proposito
 et usibus uestris et codicem, hoc est uisiones Esaiae ualde
 obseurissimas, quas nuper historica explanatione disserui, ut, quo-
 tienscumque mea opuscula uideris, totiens amici dulcissimi recor-
 15 datus nauigationem, quam parumper distuleras, pares. et quia 2
 non est in homine uia eius et a domino gressus hominis diriguntur,
 si forte — quod procul absit — aliquid fuerit impedimento, quaeso, ut,
 quos caritas iungit, terrarum longitudo non separet et absentem
 Lucinum nostrum semper praesentem litterarum uicissitudine
 20 sentiamus.

3 *Ps. 33, 9 4 Ps. 44, 2 7 cf. Rom. 14, 5 16 cf. Hier. 10, 23
 cf. Prou. 20, 24

1 debuerat *J* heucaristiam *B* condempnatione (—nem *D*) *DB*
 2 psalm.] *add.* semper *D* 3 quam] quoniam Σ 4 eructauit *B*
 5 quod *J\S* dieb. fest. ς constitutas *J\S* 6 feriis *D*, om. *B*
 7 habundet (h eras. Σ) *codd.* suo sensu *B* 9 amphimalum *Ja.c.*
 amphibalum *B* pr. uel s. l. m2 Σ 10 cott. *J\S* cotidiani *D* symbola *J\S*
 simbola *B* simbolia *D* 11 ciliciala *D* 12 hoc] id *J\S* est] *add.*
 decem ς uisionis ΣD esaye *B* Esaiae ς 13 deserui *J, \Sigma a.c.*
 14 amici ex animi (ut uid.) *B* 16 et] sed *J\S* hominum *J\S* 17 abs. proc. Σ
 impedimenti ς 19 Lucinium ς 20 sent.] *add.* explicit ad lucinum *J\S*

LXXII.

AD VITALEM PRESBYTERUM.

1. Zenon nauclerus, per quem mihi dicis tuae sanctitatis litteras
 esse transmissas, unam tantum et breuem epistolam beati papae
 Amabilis reddidit solita munuscula continentem. satisque miror, 5
 quid causae fuerit, ut, cum in benedictionibus et tuis et illius per-
 ferendis fidelis extiterit, in reddenda epistula neglegens adprobetur.
 neque enim te falli arbitror, discipulum ueritatis, nisi forte Graeco
 2 homini Latinus sermo inter chartulas oberravit. itaque ad secundam
 rescribo epistolam, quam mihi sanctus filius meus Heraclius diaconus 10
 reddidit, in qua inter cetera deprecari, ut exponam tibi causas, quare
 Salomon et Achaz undecim annorum filios genuisse dicantur. si
 enim duodecimo anno Salomon super Israhel accepit imperium
 et quadraginta annis regnavit in Hierusalem filiusque eius Roboam,
 cum quadragesimum et primum annum ageret aetatis, patri successit 15
 in regnum, perspicuum est undecim annorum fuisse Salomonem
 siue decem, quia decem menses a conceptu usque ad partum sibi

14 cf. III Reg. 11, 42. II Par. 9, 30

15 cf. III Reg. 14, 21

A = Veronensis rescriptus XV. 13 s. VIII.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

N = Casinensis 295 s. X.

o = Palatinus lat. 209 s. X.

e = Sessorianus 30 (Bibl. Nat. Rom. 1570) s. XI.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

ad uitalem pbr̄m A ad uitalem pbr̄m de salomone et achaz, quomodo
 salomon et achaz undecim annorum genuisse dicantur filios De ad uitalem
 ep̄m (presbiterum B), quomodo salomon et achaz (acaz B) undecim annorum
 filios genuisse (genuisse filios N genuisse B) dicantur (om. N) N o B; Hieronymi
 nomen (eiusdem A) exhibent tituli codicum praeter B

3 zeno Ne nauclerius N 5 amabili B soluta e que om. N
 6 quod o praefendis D perferendus sit N 7 retenta B retinenda e
 appr. No abpr. B comprobetur 8 te falli] fallit te o te om. N 9 hominis B
 latinis Na.c. in latinis o cartulas oB 10 fil. m. sanctus B eracli (y D)-
 us DoeB diac. om. A (cf. epist. LXVIII init.) 12 acaz B 13 duodecim
 annorum N 14 iherus. B eius s. l. m2 e 15 et prim. om. De
 succedit N 16 salomon De, Np.r. 17 decim (Da.c.) — decim De

mater uindicat. rursum Achaz, filius Ioatham, cum uiginti esset 3
annorum, rex constitutus est super duas tribus, id est Iudam et
Beniamin, regnauitque annis sedecim; quo mortuo Ezechias, cum
uicesimum et quintum annum ageret aetatis, patri successit in
5 regnum. ex quo intellegitur Achaz quoque undecimo siue decimo
anno Ezechiam filium procreasse.

2. Et si quidem in his historiis aliter haberent septuaginta
interpretes, aliter Hebraica ueritas, confugere poteramus ad solita
praesidia et arcem linguae tenere uernaculae; nunc uero, cum et ipsum
10 authenticum et ceteri interpretes pari auctoritate consentiant, non
in scriptura, sed in sensu est difficultas. quisne credet mortalium,
ut undecim annorum puer generet filium? multa et alia dicuntur 2
in scripturis, quae uidentur incredibilia et tamen uera sunt. neque
enim ualet natura contra naturae dominum — aut potest uas figulo
15 dicere: quare me ita fecisti aut ita? — licet, quod pro miraculo, signo
atque portento fit, legem naturae facere non possit. num, quia
nostra aetate duplex Lyddae natus est homo, duorum capitum,
quattuor manuum, uno uentre et duobus pedibus, omnes homines
ita nasci necesse est? legamus ueteres historias et maxime Graecas 3
20 ac Latinas, et inueniemus lustralibus hostiis secundum errorem
ueterem portentuosas soboles tam in hominibus quam in armentis ac
pecudibus expiatis. audiui—domino teste non mentior—: quaedam
muliercula cum expositum nutriret infantem et stillaret cibos ac

1 cf. IV Reg. 16, 2. II Par. 28, 1 3 cf. IV Reg. 18, 2. II Par. 29, 1
14 cf. Rom. 9, 20

1 uendicat B rursus o acaz B ioatham B Ioathan s 2 id est
super B 4 et om. NoB gereret NB succedit N 5 acaz B
decimo] duodecimo DeB 7 his om. DNe hystor. eB istor. D habent De
8 interpretum N hebreica D solida e 9 archem A artem D
cum] quia N et om. A 10 autent. NoB, e a.c. 11 quisne] quis
enim s credet A credit NoB crederet De 12 generaret s et alia]
talia Bp.c.m2 15 ita me B 16 fit A sit cet. posset ADe
num] nunc e 17 lyddae o duddae A lidde cet. duum B 18 unum s
et om. e 19 hystorias oe hi (i B) storicos NB grecos—latinos NoB
20 ac] et B 21 ueterum B, om. De portentosas N, o (ex portentas)
suboles D tam om. e 22 expiatis ADe audiui uidi A mentiar e
23 mulierculam A mulier NoB cum om. A nutriit N nutrit o
instillaret in N, oB (alt. in om.) ac] et D de e

nutricis officio fungeretur cubaretque cum ea paruulus, qui usque
ad decimum peruenit annum, accidit, ut plus, quam pudicitia
patitur, se mero ingurgitaret accensaque libidine obscenis motibus
4 coitum doceret infantem. prima ebrietas alterius noctis et ceterarum
deinceps fecit consuetudinem. necdum duo menses fuerant euoluti, 5
et ecce feminae uterus intumuit. quid plura? dispensatione dei
factum est, ut, quae contra naturam simplicitate paruuli in con-
temptum dei abutebatur, a naturae domino proderetur inpleto
sermone, quo dicitur: nihil occultum, quod non manifestetur.

3. Simulque consideremus, quod occulte scriptura et Salomonem 10
et Achaz uoluptatis et impietatis accuset. uterque enim, cum esset
2 de stirpe Dauid, recessit a domino. et alter in tantum secutus est
libidinem, ut septingentas habuerit uxores et trecentas concubinas
et adulescentulas et scorta passiuā, quorum non erat numerus,
neglectoque deo patrum extruxerit idola gentium plurimarum 15
et fuerit non ut prius Ididia, id est amabilis domini, sed amator
mulierum, alter miserit ad regem Assyriorum auxilium postulans
et in tempore angustiae suae auxerit contemptum in dominum,
immolauerit diis Damasci uictimas, percussoribus suis, et in omnibus
urbibus Iuda extruxerit aras ad cremandum thus atque ad 20
iracundiam prouocauerit dominum deum patrum suorum in
tantum, ut direptis uasis domus dei atque contractis clauserit
ianuas templi dei et fecerit sibi altaria in uniuersis angulis Hieru-
salem ambulaueritque in uiis regum Israhel et statuas fuderit
Baalim et adoleuerit incensum in ualle filiorum Ennom et lustra- 25

9 *Luc. 8, 17. cf. Matth. 10, 26 etc. 13 cf. III Reg. 11, 3. Cant. 6, 7
16 cf. II Reg. 12, 25 17 cf. IV Reg. c. 16. II Par. c. 28

1 tubaretque *¶* 2 dec. iam *§* peruenerat *Bp.c.m2§* pudicia *N*
4 ad coi (cohi *e*) tum *De* duceret *¶De* ebr. *N* hebr. *B* 5 fuerent *¶*
euoluta *Bar.* uoluti *¶* 6 et *om.* *No* 7 simplicitatē *Nar.Bp.c.m2*
contemptu *DeB* contemptū (- *dubium*) *¶* 8 dei] dñi *¶* inpleto] in lecto *De*
9 quo]quod *De* manifestabitur *No* 10 et *om.* *NoB* 11 ac az *B*
uoluntatis *D* essent *e* 13 LXXD LXX ta *e* 14 et adul. *om.* *B*
lasciuia *o* 15 patr. suorum *B* extruxit *B* 16 edidia *o* idida *B*
idia *De, ? ¶* 18 ausert *e* domino *Ne* 19 immolarit *N* immola-
(lo *D*) ueritque *De* 20 iudeae *N* tus *Ne* 22 directis *e* domus *om.* *De*
dei] domini *§* 23 fecerat *e* iherus. *B* ier. *§* 24 ambul.— 25 ualle
in *mg.m2* (in *t. 6 litt. eras.*) *B* 25 bahalim *¶* incenssum *¶* Ennom
scripsi ennū *¶* ennon *NoB* emnon *D*

uerit filios suos in igne iuxta ritum gentium, quas interfecit dominus
in aduentu filiorum Israhel. ex quo perspicuum est homines a
parua aetate libidini deditos immatura eorum sobole demonstrari,
quod etiam eo tempore peccare coeperint, quo natura non patitur.

4. Ad summam illud dici potest, quod in regno Dauid Salomon,
cum duodecim esset annorum, solium patris obtinuerit et postea —
quia scriptura reliquit incertum — uixerit Dauid regnante iam filio
aliquot annis, qui sibi et non Salomoni inputentur, mortuo autem
patre post filius regnauerit annis quadraginta, quos sine parente
10 regnauit, atque ita et initium regni Salomonis et tempus, quo solus
ipse regnauit, ab historia demonstratum nec tamen omnes annos
uitae illius quinquaginta tantum et duorum annorum circulis contineri.
sin autem dubitas, quod regnantibus filiis patribusque uiuentibus 2
non filiis tempus regni eorum, sed parentibus inputetur, lege ipsum
15 Regnorum uolumen et inuenies, quod Ozias, rex Iuda, postquam
lepra percussus est, habitavit in domo separata et filius eius
Ioatham imperium rexit iudicaueritque populum terrae usque
ad diem mortis patris sui et tamen post mortem illius, cum uiginti
et quinque esset annorum, sedecim annis regnasse dicatur, quot
20 solus ipse regnauerit. quod de Salomone intelleximus, et de Achaz
similiter intellegendum est, qui Ioathae filius, Ezechiae pater fuerit.
audiui quendam Hebraeum huiusce modi narrare fabulam iuxta 3
prophetiam Isaiae, quam inter decem uisiones nuper interpretatus
sum, quod mortuo Achaz Philistaea laetata sit et scriptura postea

15 cf. IV Reg. 15, 5—7. II Par. 26, 21—23 18 cf. IV Reg. 15, 33.
II Par. 27, 1

1 in om. B ignē No igni B 3 libidinis De subole No
5 ad summam] assumam et N quo D 6 patri N optin. No obstin. D
7 quia] quod B relinquit o incertum an B 8 aliquos De, Ba. c. m2
aliquibus N annos De B 9 regnauit D regnaret No B reg e quos—10 regnauit]
spatium uacuum 14—15 litt. o patre NB 10 ita om. N pr. et om. NB
11 hyst. oe ist. B dem. est N 13 parentibusque N 14 regni
eorum] praeter re m2 in ras. B 15 regum No B et inuen. om. o oxias
e a. c. ozias siue azarias No, Bp. c. m2 16 habitaret No habitauit e habitabit D, ?
separate B 17 ioatham B Ioathan s 18 XXVB uiginti quinque s
19 quot scripsi quod No q e quos DN, B in ras. m2 20 ipse solus N
et om. s acaz B 21 quia NB ioathe B ioadae M ioade D
ioiade e 22 quemadmodum s 23 isaiae M D ysaie B esaiae (—e) cel.
24 quod] quo M acaz B philisstea e filisthea M letata ex leta B

conminetur ac dicat: ne laeteris, Philistaea omnis tu, quoniam
 comminuta est uirga percussoris tui. de radice enim
 colubri egredietur regulus et semen eius absorbens
 uolucrum, hoc est: de Achaz constituitur rex Ezechias. ex quo
 intellegi uoluit non statim post patris mortem filium imperio
 subrogatum, sed uel seditionibus populi uel quibusdam interregnis
 aut certe prementibus malis et hinc inde consurgentibus bellis regnum
 eius fuisse dilatum.

5. In rebus obscuris diuersas ponimus opiniones, ut non tam
 scribere quam loqui tibi coram uideamur. ceterum apostolus inter- 10
 minabiles genealogias et Iudaicas fabulas prohibens de istius modi
 mihi uidetur interdicare quaestionibus. quid enim prode est haerere
 in littera et uel scriptoris errorem uel annorum seriem calumniari,
 cum manifestissime scribatur: littera occidit, spiritus autem
 2 uiuificat? relege omnes et ueteris et noui testamenti libros et 15
 tantam annorum repperies dissonantiam et numerum inter Iudam
 et Israhel, hoc est inter regnum utrumque, confusum, ut huiusce
 modi se dedere quaestionibus non tam studiosi quam otiosi hominis
 uideatur. munuscula libenter a te missa suscepi et inpendio precor,
 ut in amore, quo nos appetere coepisti, ad finem usque perdures. 20
 non enim coepisse, sed permansisse uirtutis est. nostra uicissim per
 Desiderium missa suscipe.

1 Esai. 14, 29

10 cf. I Tim. 1, 4. Tit. 1, 14. 3, 9

14 II Cor. 3, 6

1 ac] et N philisthea A 2 radicem A 3 egr. reg. in mg. m2 B
 et semen eius om. o 4 est om. A constituetur (tur in ras. m2 B) NoB
 ex] et A 5 mort. patris s in imperium NoB 6 subiugatum A pupli N
 interregnis] inter se regnis id est iuda et samaria discordantibus B 8 fuisset o
 delatum De 9 obscuris (uri in ras. m2) B opinationes o non om. e
 10 uidear De 12 prode est A prodest (s. l. m2 B) cel. 13 et om. eB
 scripturis De 14 scribat No 15 ueteres DN, o a.c.m2 test.] instrumenti NoB
 16 repperies s, om. A 17 hoc] id De ut qui B 18 se dedere uelit
 (del. m2) quaest. B sedere quaest. o a.c.m2 edere quaest. De quaest. sedere N
 haerere quaest. s odiosi De homines Doe; add. esse B 19 uideantur N
 uidebantur De munusc. s munusc. tamen D munus tamen e munusc. tua NoB,
 quid A praebuerit, non apparet a te missa lib. s deprecor B precor ita N
 20 in s, om. codd. (de A non constat) 21 non] neque N uirt. est] spat.
 uac. 13 litt. o uic. per] uice semper N 22 desiderio o suscipito NoB;
 add. explicit sancti hieronimi ad uitalem A

LXXIII.

AD EUANGELUM PRESBYTERUM DE MELCHISEDECH.

1. Misisti mihi uolumen ἀθέσποτον et nescio, utrum tu de titulo nomen subtraxeris an ille, qui scripsit, ut periculum fugeret disputandi, auctorem noluerit confiteri. quod cum legissem, intellexi famosissimam quaestionem super pontifice Melchisedech illuc plurimis argumentis esse perductam, ut docere conatus sit eum, qui benedixerit tanto patriarchae, diuiniore fuisse naturae nec de hominibus aestimandum. et ad extremum ausus est dicere spiritum sanctum occurrisse Abrahae et ipsum esse, qui sub hominis figura uisus sit. quomodo autem spiritus sanctus panem uinumque protulerit et decimas praedae, quas Abraham uictis quattuor regibus reportarat, acceperit, omnino tangere noluit; petisque, ut, quid

6 cf. Gen. 14, 18—20

n = Cheltenhamensis 12261 s. VIII.

Ω = Colmarensis 41 s. IX.

δ = Cottonianus Vitellius C. 8 s. IX.

q = Monacensis lat. 14500 s. IX.

d = Casanatensis 641 (olim B. IV. 18) s. IX (continet frustulum p. 16, 13 non quod — 17 adscriptum).

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

f = Taurinensis G. V. 3 s. X.

N = Casinensis 295 s. X.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

ad euangelum (—lium Da.r.) presbyterum de melch (melc q) isedech nΩqD de melchisedech ad euangelum presbyterum f ad eundem euangelum de melchisedec N ad eundem B ad damassum de nomine melchisedech δ eiusdem d; Hieronymi nomen exhibent tituli in nΩδqf,d (eiusdem)

3 uolumina δ ade CHOTON (s. l. spoton) N AAECHOTON Ω AAECIOTO f METIOTON q exoton (ot exp.) δ AAECYTONANMNYYN n anonimon aCECHOTON D ANΘNIMONACETYOTON B tu] taum f de s. l. δ tituli δ 4 nominis Ω nomine δ retraxeris δ an] aut n scripserit ΩB ut om. δ disp. fug. δ fugere N fulgeret f 5 noluit Ωδf 6 famulosissimam (lo eras.) n pontificem qDfNB melchisedec B melchisedech q (saepius) illis δ 7 fuisse Ω ducere f 8 benedixit N tantum n patriarchae δB —chen n fuissent (n exp.) f 9 extim. fB existim. Ω et om. Ω 10 et ipsum esse abrahe q habrahe nB habraae f et ipsum esse om. n ipse D figurā N specie Ω 11 sit] fuit n protulit Ω 12 habraham nNB habraam f 13 reportaret B reportat δ deportarat N accipit δ quod f

3 mihi uel de scriptore uel de quaestione uideatur, respondeam. fateor, uolui dissimulare sententiam nec me periculoso et *φιλεγκλήμονι* miscere tractatui, in quo, quodecumque dixissem, reprehensores habiturus forem. sed, rursum cum epistolam legerem et inuenissem in extrema pagella miris me obtestationibus adiuratum, ne 5 spernerem precatorem, reuolui ueterum libros, ut uiderem, quid singuli dicerent, et tibi quasi de multorum consilio responderem.

2. Statimque in fronte Geneseos primam omeliarum Origenis repperi scriptam de Melchisedech, in qua multiplici sermone disputans illuc deuolutus est, ut eum angelum diceret, isdemque 10 paene argumentis, quibus scriptor tuus de spiritu sancto, ille de supernis uirtutibus est locutus. transiui ad Didymum, sectatorem eius, et uidi hominem pedibus in magistri isse sententiam. uerti me ad Hippolytum, Irenaeum, Eusebium Caesariensem et Emisenum, Apollinarem quoque et nostrum Eustathium, qui primus Antiochenae 15 episcopus ecclesiae contra Arrium clarissima tuba bellicum cecinit, et deprehendi horum omnium opiniones diuersis argumentationibus

1 *pr.* uel *om.* n des n scriptura *Ω, B(a ex e)* uidetur / responde(*ras. 1 litt.*) am f 2 noli desimulari δ me peric.] periculome *Ω* me graui periculo δ periculose *N* et *φιλ. om.* δ ET DN *φιλεγκλήμονι recte scriptum in f, cet. uariant* 3 miscere in *ras. m2 B* misceri *Ω* misceret n mescire q*D* tractaui *ΩqD* trachtaui δ curaui in *ras. m2 B* quode.] eumque δ dixisset / reprehensiores *D* —surus q —sionis *Ω* —sione f 4 hab. for.] haberem δ habituros *DN, fa.c., om. Ω* fore *DB, Np.r.* legissem aepistolam δ epla *N* legeret q inuenisse f 5 coniuratum *DB* 6 praedicatorem *N* resolui *Ω* uolui f libr. uet. δ 7 ibi *Ω f* de *om. Ω* consilium *N* 8 statim n prima *N* in prima δ*DB* omel. *Ω (cf. epist. XXXIII)* omil. nq homel. *DfB* homeliorum *N* homil. *ς* humil. δ 9 reperi δ scriptas *Ω* scrip (b n) tum n*DB* scriptum esse δ melchys. n 10 deuolutum q eum *om. δ* hisdemque n*Ω/N* hiisdem δ his idemque *B* iisdemque *ς* 11 poene argumentum / 12 loc. est δ secutus nq didym. *N* dydym. f didim. *cet.* 13 penitus q isse sent.] sent. deuolutum δ isse] esse q ipsa *N* sententia *Np.r.* uertit *N* 14 hypolit. *Ω* hipolit. δ ypolit. n*D*/ypolit. *N* ippolit. q ipolit. *B* hireneum /*N* hyreneum (y in *ras. m2 B*) *ΩB* hirineum δ hyrineum n hereneum *D* hirintum q cesar. n/*NB* cessar. δ 15 appoll. *Ω* apol. *N* nostrum et *DB* nostrum n Eust. nostr. *ς* eustathium f —chium n —chum δ —sium *cet.* prius *DB* antiochynae *Ω* antiocene f*B* anthiocene *DN* ant (th n) iochiae (e q) nδq 16 eccl. episc. *ς* episc. *om. f* eccl.] add. fuit q fuit et *DB* Arium *ς* tuba *om. δ* bellicam q bella δ 17 omn. hor. δ harum *N*

ac deuerticulis ad unum conpetum peruenisse, ut dicerent Melchisedech hominem fuisse Chananaeum, regem urbis Hierosolymae, quae primum Salem, postea Iebus, ad extremum Hierusalem appellata sit, nec mirum esse, si sacerdos dei altissimi describatur
 5 absque circumcissione et legalibus cerimoniis et genere Aaron, cum Abel quoque et Enoch et Noe placuerint deo et uictimas obtulerint et in Iob uolumine legerimus, quod ipse et oblatores munerum fuerit et sacerdos et cottidie pro filiis suis hostias immolarit. et aiunt ipsum quoque Iob non fuisse de genere Leui,
 10 sed de stirpe Esau, licet aliud Hebraei autement.

3. Quomodo autem Noe inebriatus in domo sua et nudatus atque derisus a maiore filio typum saluatoris praebuit et populi Iudaeorum, Samson quoque, amator meretricis et pauperis Dalilae, multo plures hostium mortuus quam uiuus occiderit, ut Christi exprimeret
 15 passionem, omnesque paene sancti et patriarchae ac prophetae in aliqua re figuram expresserint saluatoris, sic et Melchisedech, eo quod Chananaeus fuerit et non de genere Iudaeorum, in typum praecessisse sacerdotii filii dei, de quo dicitur in centesimo nono psalmo: tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem

4 cf. Gen. 14, 18 5 cf. Hebr. 7, 3. 11 6 cf. Gen. 4, 4 cf. Gen. 5, 22—24
 cf. Gen. 8, 20—22 7 cf. Hiob 1, 1—5 11 cf. Gen. 9, 21—27 13 cf. Iudd. 16, 30
 19 Ps. 109, 4

1 diuert. Ω qN, Bp.c.m2 deuers. n conpetum Ω compitum D computum N
 diceret N 2 can (nn δ) aneum δ /NB 2 hierosolymae Ω /hierusolyme D hieru-
 solymae (e N) δ qN hyerusolime n iherosolime B 3 primo Ω postea—Hier. om. δ
 hyersl n iħrlm B hierosolimā f 4 esse] est Ω describatur f describebatur δ
 5 pr. et] ac ex ad Ω cerem. d caerem. q et gen.] ad genus Ω et non
 de genere B aron δ 6 habet D enoc δ q placuer B domino N
 7 opt. D/ob (p N) tulerunt qN iob (non hiob) codd. legeremus n/ legimus δ B
 legamus ς et ipse δ 8 fuit B alt. et s. l. N, m2B cotidie δ DNB
 quot. ς 9 immolarit /NB—uerit Ω -ret. cet. iob (non hiob) codd. 10 essau δ
 licet et qDB ebrei atumnant δ 11 autem et N inhebr. B inebri. est Ω N
 in domo sua om. δ et] ac δ 12 dirissus δ maiori / minori ex mori N
 mediano qDB noe tipum N salu. praeb.] tenuit saluatoris N et in ras. 4
 litt. m2 B, om. N et Cham ς 13 multa D 14 moriturus δ occiderat Ω p.c.
 occidit ς 15 omnes quoque δ omnes quippe N poenē f, om. N et om. n
 ac proph. om. n ac] et δ N in aliqua re] his aliquam N 16 expresserunt ς
 salu. om. N sic (= sicut) δ et om. f melchisedech N 17 ca-
 n (nn δ) aneus n δ /NB fuerat δ praecessissent Na.r., om. D 18 sacerdoti /
 sacerdotis DB de] in f dicatur Ω centesimo q

2 Melchisedech. ordinem autem eius multis modis interpretantur: quod solus et rex fuerit et sacerdos et ante circumcisionem functus sacerdotio, ut non gentes ex Iudaeis, sed Iudaei a gentibus sacerdotium acceperint, neque unctus oleo sacerdotali, ut Moysi praecepta constituunt, sed oleo exultationis et fidei puritate, neque carnis et 5 sanguinis uictimas immolarit et brutorum animalium exta suscepit, sed pane et uino, simplici puroque sacrificio, Christi dedicauerit sacramentum, et multa alia, quae epistolaris breuitas non recipit.

4. Praeterea plenius esse tractatum in epistula ad Hebraeos, quam omnes Graeci recipiunt et nonnulli Latinorum, quod iste 10 Melchisedech, id est 'rex iustus', rex fuerit Salem, id est 'rex pacis', sine patre, sine matre, et, quomodo hoc intellegendum sit, uno statim uerbo explicari ἀγενεαλόγητος, non quod absque patre et matre fuerit, cum Christus quoque secundum utramque naturam et patrem habuerit et matrem, sed quod subito introducatur in Genesi 15 occurrisset Abrahae a caede hostium reuertenti et nec ante nec postea 2 eius nomen feratur adscriptum. adfirmat autem apostolus, quod Aaron sacerdotium, id est populi Iudaeorum, et principium habuerit et finem, Melchisedech autem, id est Christi ecclesiae, et in praeteritum

4 cf. Leu. 8, 10—12 5 cf. Hebr. 1, 9 9 cf. Hebr. c. 7 11 cf. Hebr. 7, 2
13 cf. Hebr. 7, 3

1 melchisedh D ordines f multis] ||| (= quattuor) δ 2 quod] ∙
(= primo) quod δ pr. et om. N et sac. fuerit δN fuerit om. Ω
∙. (= secundo) et ante δ functus est Ω fructus n, om. N 3 sacerdotium N
ut] et q all. iudeis (s. eras. N, exp. B) NB a] ex ΩδN sacerd. ex gent.
(transpon. sign. add.) δ 4 .||| (= tertio) neque δ hunctus B ut] sicut
(eras.) ut Ω 5 statunt (sic) δ pr. et om. δ .|||. (= quarto) neque δ
6 imolarit B immolaret δq -lauerit s, om. N et] nec δ anim. sanguinem D
sanguinem anim. qB exta (s.l. tharmas m2) δ et exta (et et a in ras. m2) B
escā N dextra D mixta q susciperet δ 7 et puro δ xpo B 8 qua q
breuitas om. N recepit nq, Ωa.c. 9 in om. f ebreos δfB 10 et] ut n
11 melchiss. f fuerit rex δ Salem] hyerosolime f tert. rex om. δ
12 sine patre, sine matre om. n patre et Ω et quomodo — ἀγεν. om. δ in
uno N 13 ἀγεν. uarie corruptum in codd. quo Ω 14 fuerit melchisedech d
quoque] utique q utranque natura f 15 quo Ω introducitur accurrisset
in genessi δ 16 abraham n, q(=) habrae f abraham ΩδD abraam dN
habraham B ac (c. eras.) N et] ut Ω, om. N 17 nom. eius δ eius] ei d
referatur N refferatur δ adfirma f 18 aron δ 19 melchisedech f
melchisedec Ω xps q xpi et f, om. δ et in fut. et in praet. δ in s.l.m2 N

et in futurum aeternum sit nullumque habuerit auctorem et quod
 translato sacerdotio legis quoque mutatio fiat, ut nequaquam de
 Agar ancilla et monte Sina, sed de Sarra libera et arce Sion
 egrediatur uerbum domini et lex dei de Hierusalem. et difficultatem rei
 5 prooemio exaggerat dicens: super quo multus nobis sermo
 est et ininterpretabilis. si uas electionis stupet ad mysterium 3
 et, de quo disputat, ineffabile confitetur, quanto magis nos uermiculi
 et pulices solam debemus scientiam inscientiae confiteri et am-
 plissimam domum paruo quasi foramine ostendere, ut dicamus
 10 duo sacerdotia inter se ab apostolo comparata, prioris populi et
 posterioris, et hoc agi tota disputatione, ut ante Leui et Aaron
 sacerdos fuerit Melchisedech ex gentibus, cuius tantum praecedat
 meritum, ut futuris sacerdotibus Iudaeorum in lumbis benedixerit
 Abraham, totumque, quod sequitur in laudes Melchisedech, ad
 15 Christi typum referri, cuius profectus ecclesiae sacramenta sunt.

5. Haec legi in Graecorum uoluminibus et quasi latissimos
 terrarum situs in breui tabella uolui demonstrare non extendens

2 cf. Hebr. 7, 12 3 cf. Gal. 4, 24—26 cf. Esai. 2, 3 5 *Hebr. 5, 11
 6 cf. Act. 9, 15 11 cf. Hebr. 7, 4—10

1 quod *om.* n 2 translatus *D* sacerdotium *N* mut.] translatio δ
 fiat (at *in ras. m2*) *B* ut *om.* n 3 syna *D* set *N* et q, *om. na.c.*
 sara *Bp.c.5* 4 egreditur δ dei uerb. et lex dom. δ dei *om. n* Ω q *N*
 hyersl n iħrlm *B* diff. rei pr.] pro nimia difficultate re δ 5 proemio *f, B*
 (proem *in ras. m2*) prohemio Ω praemio q *N* premio n *D* primo ς (cf. *Hebr. 5, 12*
 elementa exordii et 6, 1 inchoationis) exaggerat δ *f* dicens *om. n*
 super] de δ mult. nob.] nob. grandis δ sermo nobis Ω 6 est *om. f*
 interpretabilis Ω q *D N B*; *add.* ad dicendum δ , non (uide, quid dixerit multus et
 interpretabilis: non *B*) quia apostolus id non potue (pote q) rit (non potuerit id ς)
 interpretari, sed quia (*add.* illius ς) temporis (oris *in ras. 6 litt. m2 B*) non fuit
 (fuerit ς): hebraeis enim, id est (*add. a q*) iudaeis, persuadebat, non iam fidelibus,
 quibus passim proderet (rit q) sacramentum. uerumt(mpt *B*) amen q *D B* ς
 mist. δ *f N B* 7 ineffabilē δ 8 et pul. *om. \delta* habemus *f* scient. *om. \delta*
 inscientia n Ω inscientiam δ scientiae *f* inscitiae ς et ampl. — 9 ut *om. \delta*
 9 dicamus ergo δ dicantur *D, Ba.c.m2* 11 agi *np.r.q D* ait δ agit *cel.* tota] ista δ
 ut] et *f* aron δ 12 praecidit *f* praedicat *B* 13 futurus sit *D* in] ut *D*
 benedicat n benedicere et q 14 habraam *f B* abram q abraha *N* abraham δ
 totum quoque δ tantoque q ad *om. q* 15 refferri δ sacramentum
 prof. ecll. Ω 16 haec igitur δ et quasi — *pr. 18, 4 inst. sunt om. \delta* 17 sitos *f*

spatia sensuum atque tractatum, sed quibusdam punctis atque
 compendiis infinita significans, ut in parua epistula multorum
 2 simul disceres uoluntates. uerum quia amanter interrogas et uniuersa,
 quae didici, fidis auribus instillanda sunt, ponam et Hebraeorum
 opinionem et, ne quid desit curiositati, ipsa Hebraica uerba subnectam: 5
 umelchisedech melech salem hosi lehem uaiain,
 uhu cohen lehel helion: uaibarcheu uaiomer
 baruch abram lehel helion cone samaïm uares:
 ubaruch hel helion eser maggen sarach biadach
 3 uaiethen lo maaser mecchol. quod interpretatur in 10
 Latinum hoc modo: et Melchisedech, rex Salem, protulit
 panes et uinum — erat autem sacerdos dei excelsi — bene-
 dixitque illi et ait: benedictus Abram deo excelso, qui
 creauit caelum et terram, et benedictus deus altissimus,
 qui tradidit inimicos tuos sub manu tua; et dedit ei 15
 4 decimas ex omnibus. traduntque hunc esse Sem, primum
 filium Noe, et eo tempore, quo ortus est Abram, habuisse aetatis

4 cf. Horat. epist. I 8, 16 et carm. I 27, 18 6. 11 *Gen. 14, 18—20

1 atque tract. *om.* n tractuum *Ωa.c.N* tractatum *qj, Ba.c.m2* 4 fidelibus *B*
 stillanda *DNB* ebreorum *δf* 5 opiniones *B* cur. desit *δ* curiositatibus
Dp.c.m2 ebreica *f* ebricea *δ* 6 umelchi(*γΩ*) sedech (*c nB*) *nΩ, Ba.c.m2*
 ut melch (*c q*) isedech (*c B*) *qDfN, Bp.c.m2* melchisedech *δ* melech *ΩB* melec *n*
 melchi *f* melce *q* malchus *δ, om. DN* lehim *q* leim *n* lchim *δ* lleem *B* uaiani *δ*
 uadain *q* 7 uchu *n* hu *fa.c.* tihu *D* tibu *N* cohen *D, Np.c.* coen *n, Na.c.* choen *Ωq*
 hoen *f* cen *B* ecnouem *δ* lebel *DNB* lechel *δ* leel *ς* helion *f* helyon *Ω*
 elion *n* heliono *δ* Beliono *DN* heliol *q* uaibarcheu *nΩ* uaibarheu *q* uaibarucheu *DNB*
 uatbarecheu *f* uaiabarcequ *δ* uaiomer] orumer *δ* 8 baruc *nq* abraham *n*
 leel *n* lechel *δ* lebel *DNB* iehel *Ω* helyon *Ω* heliu *DNB* cone *usque ad*
 helion *om. δ* chone *Ω* come *nqDN* samaym *DN* samain *B* uuares *DN* uuares *ς*
 9 ubaruc *nq* abaruch *D* auaruch *N* habaruch *B* bruch *f* chel *N* el *ς* elion *ς*
 esser *δ* iser *DN* iaser *B* magen *Ω* maggens *DN* magens *B* sarach *δ*
 sarath *cet.* biadac *B* ibadach *δ* 10 uaietthen *f* uiethen *δ* uaiettens *Ω*
 ualeten *n* uaichem *DN* uagec *B* uadetheri *q* maasser *nΩ* masar *DN* marer *δ*
 mas *B* mecchol *n/* mechol *q* mehol *δ* melchol *Ω* melcol *DNB* interpretantur *n*
 in Lat. *om. f* latine (*e in ras. m2*) *B* 11 et *om. δ* 12 panes *n/B* panem *cet.*
 autem] enim *N* sacer *DN* excelsi] altissimi *DN* 13 que *om. δ* abram *q*
 abraam *f, Ba.c.* habraham *Bp.c.* abraham *cet.* 15 tradiderit *δ* suos *n*
 sub] in *δDNB* manū tuā *Bp.c.m2* manus tuas *δ* 16 ominibus *np.c.*
 17 abram *q* habraam *f, om. B* abraham *cet.*

annos CCCXC, qui ita supputentur: Sem post diluuium anno secundo, cum centum esset annorum, genuit Arfaxat, post cuius ortum uixit annos quingentos, hoc est simul sexcentos. Arfaxat annos natus XXXV genuit Sale, qui et ipse tricenarius procreauit
 5 Heber, quem triginta quattuor annorum legimus genuisse Faleg. rursum Faleg expletis annis triginta genuit Reu, qui et ipse post tricesimum et secundum natiuitatis suae annum edidit Serug, de quo, cum ad triginta peruenisset annos, ortus est Nachor, qui uiginti et nouem annorum genuit Thare, quem legimus, quod
 10 septuagenarius genuerit Abram et Nachor et Aran. supputa per 5 singulas aetates annorum numerum et inuenies ab ortu Sem usque ad generationem Abram trecentos nonaginta annos. mortuus est autem Abraham centesimo septuagesimo quinto aetatis suae anno: ratione deducta inuenitur Sem abnepoti suo decimi gradus Abraham
 15 superuixisse annos triginta quinque.

6. Simulque et hoc tradunt, quod usque ad sacerdotium Aaron omnes primogeniti ex stirpe Noe, cuius series et ordo describitur, fuerint sacerdotes et deo uictimas immolarint, et haec esse primogenita,

1 cf. Gen. 11, 10—26 12 cf. Gen. 25, 7 18 cf. Gen. 25, 31—34

1 CCCXC nōf CCCLXL q CCCLXX DN CCCLXV Ω CCCLX B qui
 ita — 10 Aran om. δ supputentur nq — tatur DN — tantur cet. diluuiο uix f
 2 esset ann. cent. DNB arfaxath B — xas n 3 hortum DfB
 quing.] spat. uac. in f sexcentos B sexcenti DN, spat. uac. in f DC cet.
 arfaxath B 4 XXXI DN XXX et I B Sale] sael n salem cet. tricenn. Ω, Ba.c.
 tricin. nq 5 aeber f eber n quem et B annos DN faleg utroque loco nq
 phalech N falech Ωf phaleg ζ phalech pr. phalec post. D falech pr. phalech
 post. B 6 rehu fB rehet DN 7 tricens. Ωq triges. ζ serug nB serag DN
 seruch Ωf saruch q 8 ort. est] spat. uac. 9 litt. f nahor qDN, Ba.c.
 9 uiginti nouem D et XXVIII Ω XXVIII fN XXVIII n gen. Thare] spat.
 uac. 11—12 litt. f tare B 10 septuagenarius f genuit DNB abraham ΩDNB
 habraam f nahor qDN, Ba.c. nechor f aaram Ω tarran n (Aqqōv LXX)
 11 num. om. f 12 abram q habraam B abrahae δf abraham cet.
 CCC septuaginta B CCCLXX DN CCCXL f 13 autem in mg. q, om. δ
 sept. quinto om. DN 14 inuenietur DN inuenies Ω abnepote nΩ, Bp.c.
 decim δ decem DN gradu q gradibus δ habraam f a(haB) brahe (q N) DNB
 15 superu.] add. alibi XXV (XXV in mg.) q XXV f; add. omnes quippe
 dies sem fuerunt anni DC δ 16 que om. δ et om. n ad om. Ω 17 omni DN
 istyrpe f tirpe DNB noe s. l. δ cui DN cuius et f et om. δ discr. nqf
 deser. cet. 18 immolarent qf — lauerint Ωδ alt. et om. n hoc DN

2 quae Esau fratri suo uendiderit Iacob. nec esse mirum, si Melchisedech uictori Abraham obuiam processerit et in refectionem tam ipsius quam pugnatorum eius panem uinumque protulerit et benedixerit ei, cum abnepoti suo hoc iure debuerit et decimas praedae atque uictoriae acceperit ab eo siue — quoniam habetur ambiguum — ipse 5 dederit ei decimas substantiae suae et auitam largitatem ostenderit in nepotem. utrumque enim intellegi potest et iuxta Hebraicum et iuxta 3 septuaginta interpretes, quod et ipse acceperit decimas spoliarum et Abrahae dederit decimas substantiae suae, quamquam apostolus in epistula ad Hebraeos apertissime definiat non Abraham suscepisse 10 a Melchisedech decimas diuitiarum eius, sed de spoliis hostium partem accepisse pontificem.

7. Salem autem non, ut Iosephus et nostrorum omnes arbitrantur, esse Hierusalem, nomen ex Graeco Hebraeoque compositum, quod absurdum esse peregrinae linguae mixtura demonstrat, sed 15 oppidum iuxta Scythopolim, quod usque hodie appellatur Salem. et ostentatur ibi palatium Melchisedech ex magnitudine ruinarum ueteris operis ostendens magnificentiam; de quo in posteriori quoque parte Geneseos scriptum est: uenit Iacob in Soccoth, id est in tabernacula, et fecit sibi ibi domos atque 20

10 cf. Hebr. 7, 2. 4 13 cf. Iosephus Ant. Iud. I 10, 2 et Bell. Iud. VI 10
19 *Gen. 33, 17—18

1 essau δ melchysedech n 2 abraam *f.a.c.* habraham B abraham δ
Abram γ obuiam *om. f* 3 eius *om. δ* panes δq/ 4 abnepote
Ω, *Bp.c.m2* iure] uiro DN debuerat Ω et *om. n* 5 quoniam] quod DN
6 dec. dederit (*om. ei*) δ dederat Ω subst. s. dec. γ suae *om. δ* et] ut Ω
abitam *f* habitam qDNB 7 nepote Ω hebraicam B ebraicum *f* ebraicum
(*ex-cam*) intellectum δ 8 expoliarum/spoliorum Ωq, *Bm2* spol. — decimas *om. DN*
9 abraae *f* habrahe q 10 epist.] *add. sua* DNB e(ef) breos nδf difiniat δ
finiat *f* habraam *f* B habraham N abram q haham D suscepis Ω
11 a *om. DfN* eius *om. δ* spolis δ expoliis *f* ei ostium N 13 iosephus
(*ephus in ras. m2*) B iosephus Ω ioseppus δqN iosepus D nostri γ omnes] alii δ
suspiciantur δ 14 esse *om. f* hyerus. n/ iherus. B ebreoque δf hebraicoque B
hebreicoque DN 15 obsordum δ mixturā B myxtura n 16 scytop. n, *Qa.c.*
scithop. δ scitop. qDNB eschitop. *f* hodie a latinis δ 17 ostentatur Engelbrecht
ostenditur Ωp.c.δ ostendatur cel. 18 ueteris *m2 in ras. 9 litt. B* et eris *f*
posteriore n*Qa.c.*,δ 19 genesseos δ soccoth n/B sochoth Ωδ sochot DN
socchot q Socoth γ 20 id] hoc q in *om. δ* fecit] uicit *f* ibi *om. ΩδfN*
domus δ atque] ad (*post ras. 3 litt.*) n et δ

tentoria et transiuit in Salem, ciuitatem regionis Sichim, quae est in terra Chanaan.

8. Considerandum quoque, quod Abrahae a caede hostium reuertenti, quos persecutus est usque Dan, quae hodie Paneas
 5 appellatur, non deuia Hierusalem, sed oppidum metropoleos Sichim in itinere fuerit, de quo in euangelio quoque legimus: erat autem Iohannes baptizans in Aenon iuxta Salim, quia aquae multae erant ibi. nec refert, utrum Salem an Salim nominetur, cum
 10 uocalibus in medio litteris perraro utantur Hebraei et pro uoluntate lectorum ac uarietate regionum eadem uerba diuersis sonis atque accentibus proferantur.

9. Haec ab eruditissimis gentis illius didicimus, qui in tantum non recipiunt spiritum sanctum uel angelum fuisse Melchisedech, ut etiam certissimum hominis nomen adscribant. et reuera stultum
 15 est id, quod in typo dicitur — eo quod Christi sacerdotium finem non habeat et ipse rex et sacerdos nobis utrumque donauerit, ut simus genus regale et sacerdotale, et quasi angularis lapis parietem utrumque coniunxerit, ut de duobus gregibus bonus pastor unum

3 cf. Gen. 14, 14—16 6 *Ioh. 3, 23 17 cf. I Petr. 2, 9 cf. Eph. 2, 20. 14
 18 cf. Ioh. 10, 11. 14. 16

1 transiit DNB transit δ ciu. reg.] in urbem δ sichim n sichem Ω
 (sychem m2) q (ex sicem) B sechem δ sicom f siche N syche D 2 chanaam n
 channan δ canaan fa.c.B 3 quoque est DNB quod] quando DN, Ba.c.m2
 habrahae (e B)/B abraham δ a caede] accede f caede (post ras. 3 litt.) N
 ostium reueri f 4 paneas nΩq panias δ/panear DNB 5 hyerus. n/ iherus. B
 oppido f de oppido qDNB metropolis DN metropole (—li m2)B neopoleos δ
 sichym n sychem ΩDN sycem f sichem δqB 6 pr. in om. N fuit δDN
 quoque om. Ω 7 iohannis δq/ Aenon scripsi aenem f enon nqDNB
 ennon Ωδ Salim] lem n 8 er. multae s multa n illic δ defert δ
 referuntur f cum] ut q 9 uocalibus q utuntur δB ebrei δ aebrei f
 uoluntate] ueritate DN uarietate B 10 rectorum q locorum DNB hac f, Na.r.
 reg. —atque om. f 11 adgentibus q agentibus f eadem agentibus δ 12 ab s. l. D
 erud.] add. uiris s. l. m2B dicimus f 13 receperunt δ melchisedec δ
 14 nom. hom. cert. Ω cert. nom. hom. δ adscribat DN et —16 habeat om. DN
 15 finem om. δ 16 don. —18 utr. om. f don.] coniunxit δ 17 quasi] qua
 (ex quo m2) ei δ utr. par. DNB 18 utramque q coniunxit δ ut nōq/
 et ΩDN sed B duabus δ regibus f past. bon. δ, om. f
 bonus] unus Ω

efficeret gregem —, sic quosdam referre ad ἀναγωγήν, ut historiae auferant ueritatem et dicant non fuisse regem, sed in imagine hominis angelum demonstratum, cum in tantum nitantur Hebraei Melchisedech, regem Salem, filium Noe Sem ostendere, ut ante hoc scriptum referant: egressus est autem rex Sodomorum ⁵ in occursum ei — haud dubium, quin Abraham —, postquam reuersus est a caede Chodollagomor et regum, qui cum eo erant in ualle Saue, haec est uallis regis; de quo statim sequitur: et Melchisedech, rex Salem, protulit panem et ³ uinum et reliqua. si ergo haec ciuitas regis est et uallis regis siue, ¹⁰ ut Septuaginta transtulerunt, campus, quem hodie Aulonem Palaestini uocant, manifestum est hominem fuisse, qui in terrena et ualle et urbe regnauit.

10. Habes, quae audierim, quae legerim de Melchisedech. meum fuit citare testes, tuum est de fide testium iudicare. quodsi omnes ¹⁵ refelleris, tuum certe illum spiritalem interpretem non recipies, qui inperitus sermone et scientia tanto supercilio et auctoritate Melchisedech spiritum sanctum pronuntiauit, ut illud uerissimum conprobarit, quod apud Graecos canitur: inperitia confidentiam,

5 *Gen. 14, 17 9 *Gen. 14, 18 17 cf. II Cor. 11, 6 19 cf. Thucyd. II 40,
3. Plin. epist. IV 7, 3

1 effeceret δ efficerit q DN effecerit B regem f sic (= sicut) δ si q DNB
quosdam om. δ refferre δ perferre n ad av.] tradat ωNN DN ad om. q AΔ f
hystoriae (e B) nB storiæ f 2 ue(ua N)rietaten (sic) DN dicunt DN
in s. l. m2 B, om. δ D f N imaginem codd. praeter ΩB 3 nominis q demonstr. om. δ
ebrei δ 4 melchysedech n melcisedech q Salem om. δ ante hoc] antea N 5 scrip-
turae (a exp.) ferant / refferant scriptum δ scriptum sit DNB scriptum sic referant q
est om. f 6 eius n a. r. q DN haut D aut nq f B chaut δ qui in n
habraham B Abrahæ q 7 a caede] accede f chodollag. (a exe) Ω codollag. qf
codollaz. (z in ras.) n chodorla. DN, B in ras. m2 Chodorlah. q hodorlamochor δ
8 sauæ B suæ δ sabe N hae N quæ δ de qua q et δ 9 pr. et om. N
10 pr. et om. δ haec om. f alt. regis] add. est n 11 palistini uoc. aul. δ
12 terra δ 13 et urbe et ualle f 14 aud.] uiderim δ meum — de om. n
15 recitare qf, Bp. c. m2 suscitare δ scire dare (d in ras.) Ω de fide test. est DN
est] sit q quos si q 16 repelleris δ repuleris q tuum] add. est de fide testium
iudicare q spirit. ill. q spiritualem B 17 scientiae q 18 sanctum
spiritum DNB praenunt. DN ut] et B illum q 19 conprobaret Ω a. c. δ qf
—bauerit B quod] ut N confidentia f confidentium n

eruditio timorem creat. ego post longam aegrotationem uix 2
in quadragessimae diebus febri carere potui et, cum alteri me operi
praepararem, paucos dies, qui supererant, in Mathei expositione
consumpsi tantaque auditate studia omissa repetiui, ut, quod
5 exercitationi linguae profuit, nocuerit corporis ualitudini.

LXXIV.

AD RUFINUM PRESBYTERUM DE IUDICIO SALOMONIS.

1. Multum in utramque partem crebro fama mentitur et tam
de bonis mala quam de malis bona falso rumore concelebrant.
10 unde et ego gaudeo quidem super testimonio erga me sanctitatis
tuae et amore sancti presbyteri Eusebii nec dubito, quin me publice
praedicetis, sed tacitum uestrae prudentiae iudicium pertimesco.
itaque obsecro, ut magis memineritis mei et dignum uestra laude 2

1 ergo qa.r.DfN 2 quadragessimae δ —gensimis q febre (ex—i) carere Ω
fabricare n haec (hec) fabricare DNB febricitare f haec febricitare q respirare δ
potuit f 3 matthei f 4 repetens δ quod om. B 5 profuerit B corpus Ω
ualitudine Ω ualitudinis δ ualetudini n; add. finit aepis hīr ad damasū de
melchisedech δ

ε = *Parisinus nouu. aeq. lat. 446 s. VI (continet duo frustula:
p. 23, 8 multum —9 concelebrant et p. 24, 8 quod —9
deprehendisset).*

℥ = *Veronensis rescriptus XV. 13 s. VIII.*

A = *Berolinensis lat. 17 s. IX.*

II = *Turicensis Augiensis 49 s. IX.*

℔ = *Caroliruhensis Augiensis 105 s. IX—X.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

ad rufinum ε ad rufino prbo romano de iudicio salomonis ℥ ad rufinum
pbrm de amen et maranatha (cf. *epist. XXVI*) A ad rufinum prbm romae de iu-
dicio salomonis II ad rufinum de iudicio salomonis ℔ ad rufinum pbrum
rome de iudicio salomonis in sectione paruuli D ad rufinum pbrm B; *Hieronymi*
nomen exhibent tituli in ℥ (eiusdem) A℔D

8 utraque partem (m eras.) A et add. m2 B tamen (en eras.) A
9 falsorum ore II℔ falsorum ora (ora in ras. m2) B falsorum hora (h eras.) A
concelebrat ℥IID,℔p.c. 10 testimonium A,℔a.c. 11 quin] quod B 13 mei mem. ℥

faciatis. quod primus ad officium prouocasti et mihi secundae in scribendo partes datae sunt, non uenit de incuria in amicos, sed de ignorantia; si enim scissem, praeoccupassem sermonem tuum.

2. Interpretatio iudicii Salomonis super iurgio duarum mulierum meretricum, quantum ad simplicem historiam pertinet, perspicua est, quod puer annorum duodecim contra aetatis suae mensuram de intimo humanae naturae iudicavit affectu. unde et admiratus est et pertimuit illum omnis Israhel, quod scilicet eum manifesta non fugerent, qui tam prudenter abscondita deprehendisset. quantum ad typicos pertinet intellectus dicente apostolo: 10 haec omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem de nobis, in quos fines saeculorum decucurrerunt, quidam Graecorum autumant super synagoga et ecclesia sentiendum et ad illud tempus cuncta referenda, quando post crucem et resurrectionem tam in Israhel quam in gentium populo uerus 15 Salomon, id est 'pacificus', regnare coeperit. quod autem adulterae et meretrices synagoga et ecclesia in scripturis dicantur, nulla dubitatio est.

3. Et hoc prima fronte uidetur esse blasphemum; ceterum, si recurramus ad prophetas, Osee uidelicet, qui accepit uxorem fornicariam et generat filios fornicationis et deinde adulteram, et ad Hiezechihel, qui Hierusalem quasi meretricem arguit, quod secuta

4 cf. III Reg. 3, 16—28
20 cf. Os. 1, 2

6 cf. III Reg. 3, 7
22 cf. Ezech. c. 16

11 *I Cor. 10, 11

1 primum *Dp.c.m2* mihi] tibi *IIDB* in *om. B* 2 rescribendo *IIp.c.m2D* inuenit *B* animos *ex* amicos *B* 4 interpra(e) *B* tatione *A, Ba.c.* interpretatio nempe *Bp.c.* iurgia *AB* 5 hystoriam *IIIB* praespiciua *A* 6 duod. ann. *B* 7 intimo (in *s. l.*) *seq. spat. 3—4 litt. B* iudicaret *AB, IIa.r.* adfectui *A* 8 quod — depreh.] mirum non est, quod eum manifestae (e *del.*) non lateant, qui abscondita depraehendit (a *del.*) *e* 9 manif. *om. D* non in *mg. m2 B* quid *A* tam prud. tam (*alt. tam s. l.*) *B* 10 quantum autem *ç* mysticos *Ba.c.* pertinet et *A* 11 contingebat *A* 12 quo *Aa.c.m2D* decurrerunt *IID, Ba.c.m2* deuenerunt *AB* 13 sinagogam *AB* e(ae *B*) ecclesiam *AB* 14 illum *A* post *ex* pos *A* 15 et *om. A* tam in] tamen *A* populum *B* 17 dic. in ser. *ç* dicatur *Bp.c.* 19 prima] pura *A*; *add. al forte (sed del. m2) B* 20 oseę *IIDB* uxore fornicaria *A* 21 generauit *Dp.c.* genuit *A* 22 hiezechihel *AB* —iel *II* —ihelem *D* ezechiel *AB* iherus. *B*

sit amatores suos et diuaticauerit omni transeunti pedes lupanarque
in loco celebri extruxerit, animo aduertimus Christum idcirco uenisse,
ut meretrices donaret matrimonio et de duobus gregibus unum
ouile faceret medioque pariete destructo in easdem caulas oues prius
5 morbidas congregaret. hae sunt duae uirgae, quae iunguntur in 2
Hiezechihel et de quibus per Zachariam dominus refert: et ad-
sumsi mihiduas uirgas — unam uocaui decorem et alteram
uocaui funiculum — et paui gregem. mulier quoque illa mere-
trix in euangelio, quae Iesu pedes lacrimis lauat, crine detergit et cui
10 peccata omnia dimittuntur, manifeste pingit ecclesiam de gentibus
congregatam. haec idcirco in prima fronte replicaui, ne cui uideatur
incongruum, si meretrices dicantur, quarum una Salomonis iudicio
filii possessione donata est. prudens quaerat auditor: quomodo 3
meretrix ecclesia, quae non habet maculam neque rugam?
15 non dicimus ecclesiam permansisse meretricem, sed fuisse. nam et in
Simonis leprosi domo saluator scribitur inisse conuiuium, utique
non, qui leprosus erat eo tempore, quo habebat hospitem saluatorem,
sed qui leprosus ante fuerat. Mattheus quoque in *καταλόγω*
apostolorum publicanus dicitur, non quo permanserit publicanus
20 post apostolicam dignitatem, sed qui prius fuerit publicanus, ut,
ubi abundauit peccatum, superabundaret gratia.

1 cf. Ezech. 15, 25, 31 3 cf. Ioh. 10, 16 4 cf. Eph. 2, 14 5 cf. Ezech. 37,
16—20 6 Zach. 11, 7 8 cf. Luc. 7, 37—50 14 *Eph. 5, 27 16 cf. Matth. 26, 6
18 cf. Matth. 10, 3 et 9, 9 21 cf. Rom. 5, 20

1 pedes suos omni tr. II 2 animaduertemus D animaduertimus AIIIB
4 ouilem AB, Aa.c. destructo AB, Da.c. 5 congregare D haec A
6 hiezechiel II ezechihel D e (ex te A) zechiel AB zacchariam A adsumpsi A
(p m2) BB assumpsi IID 7 mihi] add. inquit A duas— fun. om. A, in mg. B
8 uocaui om. AIBB funiculū (ū in ras. m2) B funiculus II funiculis D
funiculos B meretris D 9 pedes Iesu C hiesu A domini A lauit A.Ba.c.
detersit A et om. A cuius Bp.c.m2 11 cui s. l. B, om. A 12 dic.]
add. synagoga et ecclesia C 13 filii A, Aa.c.m2 prud.] add. lector (exp.) B
14 mer.] add. sit s. l. m2 IIBB, in l. D 15 in om. B 16 symonis A
saluatoris D iniisse B inesse AD 17 qui A4 quia cet. quo] quod D
18 qui A4, Ba.c.m2 quia cet. antea II mattheus A4 matheus cet.
KATAΛΟΓΟ B KATAΛΟΓΑ A catalogo A 19 puplic. utroque loco D
20 qui A4, IBa.c.m2 quia cet. fuerat AB B puplic. IID 21 abund.]
superhabundauit D superab.] superhabundauit B; add. et sup. ras. D

4. Simulque considera, quid dicat ecclesia contra synagogam calumniatricem: ego et mulier haec habitabamus in domo una. post resurrectionem enim domini saluatoris una de utroque populo ecclesia congregata est; et quam eleganter: peperit, inquit, apud
 2 eam in cubiculo! ecclesia enim de gentibus, quae non habebat 5 prius legem et prophetas, peperit in domo synagogae nec egressa est de cubiculo, sed ingressa. unde dicit in Cantico canticorum: introduxit me rex in cubiculum suum. et iterum: et quidem non spernent te. adsumens introducam te in domo matris
 3 meae, in cubiculum eius, quae concepit me. tertia, ait, 10 die post, quam ego peperit, peperit et haec. si consideres Pilatum lauante manus atque dicentem: mundus sum ego a sanguine iusti huius, si centurionem ante patibulum confitem-
 tem: uere hic erat filius dei, si eos, qui ante passionem per Philippum dominum uidere desiderant, haud ambiges primam 15 peperisse ecclesiam et postea natum populum Iudaeorum, pro quo dominus precabatur: pater, ignosce eis; quod enim faciunt, nesciunt. unaque die crediderunt tria milia et alia die
 4 quinque milia. atque eramus simul — multitudinis enim credentium erat anima et cor unum — nullusque 20 alius in domo nobiscum exceptis nobis duabus, non blasphemantium Iudaeorum, non gentilium idolis seruientium. mortuus est autem filius mulieris huius

2 III Reg. 3, 17 4 III Reg. 3, 17 7 *Cant. 1, 3 8 *Cant. 3, 4
 10 III Reg. 3, 18 12 *Matth. 27, 24 14 *Matth. 27, 54 15 cf. Ioh. 14, 8—9
 17 *Luc. 23, 34 18 cf. Act. 2, 41 cf. Act. 4, 4 19 *III Reg. 3, 18 *Act. 4, 32
 23 III Reg. 3, 19

1 que om. D quid—contra om. A contra] congregatam (m eras.)
 contra B 2 haec om. D 3 enim om. B populo om. D 4 ecclesia
 in mg. inf. B, om. A 5 enim om. D 8 rex om. A equidem AB, II p. r.
 9 spernent te D spernente A spernentē (e in ras.) B spernentē B spernentes A
 spernenter II spernam te C domo A, Ba. c. domum cet. 10 meae] tuae A
 in A, Ba. c. Ba. c. m2 et in cet. quae] quem A quae non D ait] autem B
 12 ego sum C 14 uere] add. inquit A 15 haut B p. c. B aut A D, Ba. c.
 ambigis II B auices A prima A 16 ind. pop. II 17 precatur A
 illis AB 18 die om. B 19 atque er. scripsi que er. B qui er. D queramus
 (qu eras. B) A B quaeramus A II et eramus C simul] si A multitudo A
 —dines B enim] autem B 20 an. et cor un.] an. una et cor un. B p. c. m2
 cor un. et an. una II p. c. m2 cor et an. una D

nocte. dum enim legis sequitur obseruantiam et gratiae euangelii iugum Mosaicae doctrinae copulat, tenebrarum errore cooperta est. oppressitque eum dormiens mater sua, quae non poterat dicere: ego dormio et cor meum uigilat. media nocte con-
 5 surgens tulit filium de latere ecclesiae dormientis et in suo conlocauit sinu. relege totam apostoli ad Galatas epistulam 5 et animo aduertis, quomodo filios ecclesiae suos facere festinet synagoga et dicat apostolus: filioli mei, quos iterum par-
 10 turio, donec Christus formetur in uobis. uiuum tulit, non ut possideret, sed ut occideret. non enim amore fecit hoc filii, sed aemu-
 lae odio, et suum mortuum per legis caerimonias in sinu ecclesiae subposuit.

5. Longum est, si uelim per singula currere, quomodo per apo-
 stolum Paulum et ecclesiasticos uiros intellexerit ecclesia non esse
 15 suum filium, qui tenebatur in lege, et in luce cognouerit, quem in tenebris non uidebat. inde iurgium ortum est praesente rege altera dicente: filius tuus mortuus est, meus autem uiuit, altera
 respondente: mentiris; filius quippe meus uiuit et filius
 tuus mortuus est. atque in hunc modum contendebant
 20 coram rege. tunc rex Salomon, qui manifeste saluator accipitur 2
 —secundum psalmum septuagesimum primum, qui titulo Salomonis inscribitur; ubi nulla dubitatio est, quin cuncta, quae dicantur, non Salomoni mortuo, sed Christi conueniat maiestati— simulat ignorantiam et humanos pro dispensatione carnis mentitur affectus —

3 *III Reg. 3, 19 4 Cant. 5, 2 *III Reg. 3, 20 8 *Gal. 4, 19
 17 III Reg. 3, 22 21 cf. Ps. 71, 1

1 gratiā B 2 mosaycae II moysaice (y eras.) B musicae A copula M
 3 poterat] pepererat A 5 fil. meum II dormientes M 6 ap. ep. ad gal. II
 ad Gal. ap. ep. c 7 animad (t D) uertis *codd. praet.* M animaduertes c sy(i DB)-
 nagoga fest. IIDB 8 filii M 9 form. xps IIB 10 amor M hoc fecit II
 fili M, Aa.c.m2 11 ceremonias II caer. B cer. cet. 13 uellem B 14 et s. l. m2 B
 uiros] add. si A, B (del.) intellexerit (—ret m2) A intellexit c non ex neque B
 16 uiderat M 17 mortuus om. D 18 et om. AB 19 est om. M
 in huius modi A 20 coram regem M contra regem A accipit D 21 septua-
 gesimum M primum om. A titulus AB 22 quin ex qui B qui A
 dicuntur B 23 conueniant M II p.c. Bp.c.m2 (sed cuncta est acc. graecus) simul II
 24 humanus AB dispensationē B ment.] non (del. m2) ment. B non (s. l. m2 II)
 ment. (reliqua in mg. sup. m2 II) sed melius adfert forte aut aliud tale mentitur IID

sicut et in alio loco: ubi posuistis Lazarum? et ad mulierem
 fluentem sanguine: quis me tetigit? —, gladium postulat — de quo
 dixerat: nolite putare, quod uenerim pacem mittere super
 terram; non ueni mittere pacem, sed gladium. ueni enim
 diuidere hominem contra patrem suum et filiam contra
 matrem suam et nurum contra socrum suam. et ini-
 mici hominis domestici eius — et temptat naturam naturae
 dominus uultque secundum utriusque uoluntatem uiuentem filium
 in legem gratiamque diuidere, non quod hoc probet, sed quod ad
 3 arguendam calumniam synagogae hoc uelle se dicat. illa, quae
 10 nolebat ecclesiae filium in gratia uiuere nec per baptismum libe-
 rari, libenter habet diuidi puerum, non ut possideat, sed ut interficiat;
 ecclesia, quem scit suum esse, libenter concedit aemulae, dum
 uiuat saltem apud aduersariam, ne inter legem diuisus et gratiam
 saluatoris mucrone feriat. unde dicit et apostolus: ecce ego 15
 Paulus dico uobis, quod, si legem obseruatis, Christus
 uobis nihil prodest.

6. Haec sub nubilo allegoriae dicta sint. ceterum optime
 nouit prudentia tua non easdem regulas esse in tropologiae umbris
 et quae in historiae ueritate. quod sicubi pedem offendimus et sa-
 pienti lectori friuolum uideatur esse, quod scripsimus, culpam auc-
 toris referat. nos enim et haec ipsa in lectulo decumbentes longaue
 aegrotatione confecti uix notario celeriter scribenda dictauimus,
 non ut inpleremus materiam, sed ne tibi in principio amicitiarum
 2 aliquid imperanti uideremur negare. ora nobis a domino sospitatem, 25

1 *Ioh. 11, 34

2 *Luc. 8, 45

3 *Matth. 10, 34—33

15 *Gal. 5, 2

1 sicuti B loco] add. idem dñs dicit A posuisti D 2 sanguinem AD
 4 terra A pac. mittere AD 7 homines Ap.c.m2 Ba.c.m2 et temptat
 naturam naturae (in mg. m2: al et tēptē nature B) II et tempte nature naturam D
 8 dominus om. A domini D 9 lege II pr. quod] quo IID, Bp.c. hoc om. A
 alt. quod] quo IID, Bp.c. 10 arguendum B 11 nolebat et A 13 quem]
 quae A concedet A 14 uiuet D saltim IID 15 et om. AD 17 uobis om. A
 prode est A 18 all. nub. s sunt AD, IIp.c.m2 19 esse reg. s 20 pr. et
 del. AB, om. II quae] que (ue in ras. m2) B quae et B hystoriae (—e) IID
 istoriae D ueritatem Aa.c.B pede Ba.c.m2 alt. et om. B 21 fribulum A
 friuolosum A friuolose Ba.c. auctori II, Bp.r. ad (s. l.) auctores B in auctorem s
 22 enim] ēe (= esse) B 23 confectis A scribendam (m exp.) dictab (u s. l. m2) i-
 mus A 24 non om. A 25 nobiscum AB ad dñm A

ut post duodecim menses, quibus iugi labore confectus sum, possim aliquid dignum uestrae scribere uoluntati; et ignosce, si scatens oratio solito cursu non fluat. non enim eodem lepore dictamus, quo scribimus, quia in altero saepe stilum uertimus, iterum quae digna
 5 legi sint, scripturi, in altero, quidquid in buccam uenerit, celeri sermone conuoluimus. Caninum libenter uidi, qui tibi narrare poterit, quam difficile et periculosum manus dexteræ usque in praesentem diem, quo ista dictaui, uulnus sustinuerim.

LXXV.

10 AD THEODORAM SPANAM DE MORTE LUCINI.

1. Lugubri nuntio consternatus super sancti et uenerabilis mihi dormitione Lucini uix breuem epistulam dictare potui, non quo eius uicem doleam, quem scio ad meliora transisse dicentem: transiens uidebo uisionem hanc magnam, sed quo torquear
 15 desiderio non meruisse me eius uiri uidere faciem, quem in breui tempore huc uenturum esse credebam. uerum est illud super necessitate mortis prophetale uaticinium, quo fratres diuidat et caris-

4 cf. Horat. sat. I 10, 72—73 5 cf. Cic. ad Att. I 12, 4 etc. 14 *Ex. 3, 3
 17 cf. Os. 13, 15

1 labore $\mathcal{A}$ $\overline{A}$ al (eras.) langore B languore $\Pi \mathfrak{B} D$ 3 cursu sol. ς enim $om.$ $\mathcal{A} \mathfrak{B}$
 leporē $\mathfrak{B}$ tempore A dictauimus $\mathfrak{B}$ quo scribimus (in $mg.$ inf. $m2$: quod
 scribimus) $om.$ A quod $Am2 \mathfrak{B} a.c. D$ 4 scrip(b Π)simus $\Pi p.c. m2 D$
 legi digna ς 5 legi $\Pi a.c. m2 B$ legis $cet.$ sunt $\mathcal{A}, Ba.c.$ sed (ed $exp.$) $\mathfrak{B}, om.$ A
 bucam B 6 Caninium ς narr. tibi ς potuerit $\mathfrak{B}$ 7 dextrae $\mathcal{A} \mathfrak{B}$
 in $om.$ A 8 quo ex quae $\mathfrak{B}$ sust.] $add.$ explicit ad rufinum $p\overline{b}m$ $\mathcal{A}$

A = Berolinensis lat. 17 s. IX.

$\mathfrak{B}$ = Caroliruhensis Augiensis 105 s. IX—X.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

Φ = Guelferbylanus 4156 s. IX—X.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

ad teoderam (teodorum D) spanam de morte lucini AD ad theodoram (theodaram $\Phi a.c.$) spanam (ispanam $\Phi p.c.$ hispanam B) $\mathfrak{B} \Phi B$; Hieronymi nomen exhibent tituli in codicibus praeter B

12 mihi $eras.$ Φ lucini in (s. l. $m2$) dorm. Φ Lucinii ς 13 quod ς
 uice $\mathfrak{B} D$ dicente Moyse : 14 sed ex se $m2 A$ quod ς 16 necessitatem A
 17 quod B

sima inter se nomina crudelis et dura dissociet. sed habemus consolationem, quod domini sermone iugulatur et dicitur ad eam: ero mors tua, o mors; ero morsus tuus, inferne; et in consequentibus: adducet urentem uentum dominus de deserto ascendentem, qui siccabit omnes uenas eius et desolabit 5 fontem illius. exiuit enim uirga de radice Iesse et flos de uirginali frutice pullulauit, qui loqueretur in Cantico canticorum: ego flos campi et lilium conuallium. flos noster mortis interitus; ideoque et mortuus est, ut mors illius morte moreretur. quod 3 autem de deserto dicitur adducendus, uirginalis uterus demonstratur, 10 qui absque coitu et semine uiri deum nobis fudit infantem, qui calore spiritus sancti exsiccaret fontes libidinum et caneret in psalmo: in terra deserta et in uia et sine aqua, sic in sancto apparui tibi. aduersum mortis ergo duritiam et crudelissimam necessitatem hoc solacio erigimur, quod breui uisuri sumus eos, quos 15 dolemus absentes. neque enim mors, sed dormitio et somnus appellatur. unde et beatus apostolus uetat de dormientibus contristari, ut, quos dormire nouimus, suscitari posse credamus et post digestum soporem uigilare cum sanctis et cum angelis dicere: gloria in excelsis deo et super terram pax hominibus bonae 20 uoluntatis. in caelo, ubi non est peccatum, gloria est et perpetua laus et indefessa praeconia; in terra autem, ubi seditio, bella atque discordiae, pax inprecanda est et pax non in omnibus, sed in his, qui bonae sunt uoluntatis et salutationem audiunt apostolicam: gratia uobis et pax a deo patre et domino nostro Iesu Christo 23

2*Os. 13, 14 4*Os. 13, 15 6 cf. Esai. 11, 1 8 Cant. 2, 1 13*Ps. 62, 3
16 cf. Ioh. 11, 11, 13 17 cf. I Thess. 4, 12 19*Luc. 2, 14 24*Rom. 1, 7 (cf. I Petr. 1, 2)

1 dissociat A set ex et Φ 2 quod] quia AD et] per quem B
4 adducit Φ de om. Φ 5 siccauit Ba.c.m2Φ desolauit Ba.c.m2DΦ
6 exiit B uirgine B 7 pululau(b m2A)it AD loquitur Ap.c.m2BΦ
8 noster] inter A 9 quod] quem AD 10 adducendum AD 11 quia B
semina Φ quid A 12 spu B et siccare Φ 13 et in inuia BΦ
sine aqua] inaquosa c sic ex sit m2A apparuit AD 14 ergo mortis BB
15 erigemur Φ quod] qui in AD breue Ba.c.m2Φ 17 tritari Φ 18 ut
quos] sed Φa.c.m2 suscitare Aa.c.m2Φ 19 degestum Aa.c.m2D
cum s. et cum] et cum s. et AD 20 in terra AD in hominibus ΦB
22 seditio et bella AD atque] et B 23 alt. in s. l. m2 A

multiplicetur, ut in pace sit locus eius et habitatio illius in Sion, in 'specula', in sublimitate dogmatum atque uirtutum, in anima credentis, cuius cotidie angelus uidet faciem dei et reuelato uultu gloriam domini contemplatur.

2. Unde obsecro te et currentem, ut aiunt, inpello, ut Lucinum tuum desideres quidem ut fratrem, sed gaudeas regnare cum Christo, quia raptus est, ne malitia mutaret mentem eius. placita enim erat deo anima illius et in breui spatio tempora multa conpleuit. nos dolendi magis, qui cotidie stamus in proelio peccatorum, uitiiis sordidamur, accipimus uulnera et de otioso uerbo reddituri sumus rationem. ille iam securus et uictor te aspicit de excelso et fauet laboranti et iuxta se locum praeparat eodem amore et eadem caritate, qua oblitus officii coniugalis in terra quoque sororem te habere coeperat, immo fratrem, quia casta coniunctio sexum non habet nuptialem. et si adhuc in carne positi et renati in Christo non sumus Graecus et barbarus, seruus et liber, masculus et femina, sed omnes in eo unum sumus, quanto magis, cum corruptiuum hoc induerit in corruptionem et mortale induerit immortalitatem, non nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli in caelis! quando dicitur: non nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli in caelis, non natura et substantia corporum tollitur, sed gloriae magnitudo monstratur. neque enim scriptum est: erunt angeli, sed: sicut angeli, ubi similitudo promittitur, ueritas denegatur. erunt, inquit, sicut angeli, id est similes angelorum: ergo

1 cf. Ps. 75, 3 2 specula] cf. Onomastica sacra ed. Lagarde p. 39, 25; 43, 12; 50, 25; 75, 2; 78, 15; 81, 17 3 cf. Matth. 18, 10 cf. II Cor. 3, 18
6 cf. Apoc. 20, 4 7 *Sap. 4, 11. 14. 13 10 cf. Matth. 12, 36 16 cf. Gal. 3, 28
18 cf. I Cor. 15, 53—54 19 *Matth. 22, 30. *Marc. 12, 25

1 multipliciter AD illius] eius ς Sion] add. id est $\mathfrak{B}$ mg. 2 speculo AD
3 uidit AD reuelatio D uultus Φ 4 glor.] faciem AD dei ς 5 et]
quam AD Lucinum ς 7 malitiā Aa.r. Φ inmutaret Φ B 8 deo erat AD
eius B 9 dolentes ex dolenti m2A 11 et] ad Φ 12 alt. et om. AD
13 quod (d eras.) oblatus A 14 terram D sorore Φ 15 castra ADa.c.
coniuncti Φ habent D 16 non om. Φ 17 seru. et lib.] et seru. lib. et Φ
in exp. A eo om. A 19 mortalem D; add. hoc B induitur Φ 20 angelis D
quando — 22 caelis om. D 21 dicit A 22 et] sed Φ 24 sed] add. erunt
(del. m2) B non denegatur AD 25 similis ADa.c.

homines esse non desinunt, incliti quidem et angelico splendore decorati, sed tamen homines, ut et apostolus apostolus sit et Maria Maria et confundatur heresis, quae ideo incerta et magna promittit, ut, quae certa et moderata sunt, auferat.

3. Et quia hereseos semel fecimus mentionem, qua Lucinus 5 noster dignae tuba eloquentiae praedicari potest, qui spureissima per Spanias Basilidis heresi saeuiente et instar pestis et morbi totas intra Pireneum et Oceanum uastante prouincias fidei ecclesiasticae tenuit puritatem nequaquam suscipiens Armazel, Barbelon, Abraxan, Balsamum et ridiculum Leusiboram ceteraque magis portenta 10 quam nomina, quae ad inperitorum et muliereularum animos concitandos quasi de Hebraicis fontibus hauriunt barbaro simplices quosque terrentes sono, ut, quod non intellegunt, plus mirentur? 2 refert Irenaeus, uir apostolicorum temporum et Papiae, auditoris euangelistae Iohannis, discipulus episcopusque ecclesiae Lugdunen- 15 sis, quod Marcus quidam de Basilidis Gnostici stirpe descendens primum ad Gallias uenerit et eas partes, per quas Rodanus et Garunna fluunt, sua doctrina maculauerit maximeque nobiles feminas quaedam in occulto mysteria repromittens hoc errore seduxerit magicis artibus et secreta corporum uoluptate amorem sui concilians, inde Pireneum transiens Spanias occuparit et hoc studii habuerit, ut diuitum domus et in ipsis feminas maxime adpeteret, 20

6 cf. Hieron. comm. in Esai. XVII 64, 4—5
haer. I cap. 8 sqq.

14 cf. Irenaeus adu.

1 desinent *Bp.c.m2*; *add.* illi Φ incliti] in xpi *AD* 2 tamen] tamen ut
ex tament *m2A* sit apost. *B* maria sit maria *B* 3 confundantur *AD*, *Pa.c.*
hereses *AD* incertis Φ promittunt *AD* 4 inmoderata $\mathfrak{B}$ auferant *AD*
5 et] ut Φ Lucinius ς 6 eloquentiae tuba ς praedicare *Aa.c.m2D*
7 hispanias $\mathfrak{B}\Phi B$ seuienti *B\Phi* 8 pirineum *B\Phi* Pyrenaeum ς 9 armagel $\mathfrak{B}\Phi$
Armagil ς barbelom *A* abrasan *A* Abraxas ς 10 ridiculam $\mathfrak{B}\Phi$ ridiculum *A*
leusiboran Φ leuseboram *AD* 11 quam] quae *ex qua m2A* numina *Bp.c.m2*
quae] eque *ex que m2A* 12 hebreicis *D* hauriant *D* auriunt *B* auriant *A*
simpl. barbaros Φ 13 terrente *B* quod] quem *AD* 14 hireneus $\mathfrak{B}p.c.DB$
hyreneus (re *m2*) *A* hereneus $\mathfrak{B}a.c.\Phi$ papias *AD* auditores *AD* adiutoris Φ
15 ioh. eu. *B* discipuli *AD* lugduniensis Φ 16 marcum quidem Φ
basilidi Φ gnosci Φ nosci $\mathfrak{B}$ (*corr. in mg. m2*) 17 ad] et Φ Rhodanus ς
18 Garumna ς circumfluunt *B* 19 occulta *A\Phi* 20 corp. — Pir. *om. A*
uoluptatem $\mathfrak{B}a.r.\Phi$ 21 pyreneum *B* Pyrenaeum ς hispan. *B* Hispan. ς
occupasset *AD* 22 domos *B* et] ut Φ in *exp. \mathfrak{B}* ipsas $\mathfrak{B}$ max.] *add.* sibi *AD*

quae ducuntur uariis desideriis semper discentes et numquam ad scientiam ueritatis peruenientes. hoc ille scribit ante annos circiter trecentos et scribit in his libris, quos aduersus omnes hereses doctissimo et eloquentissimo sermone composuit.

5 4. Ex quo perpendit prudentia tua, qua Lucinus noster laude sit dignus, qui clausit aurem, ne audiret iudicium sanguinis, et omnem substantiam suam dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in aeternum. nec patriae suae largitate contentus misit Hierosolymarum et Alexandrinae ecclesiae tantum auri.
10 quantum multorum possit inopiae subuenire. quod cum multi mirentur et praedicent, ego in illo magis laudabo feruorem et studium scripturarum. quo ille desiderio nostra opuscula flagitauit, ut missis
15 sex notariis, quia in hac prouincia Latini sermonis scriptorumque penuria est, describi sibi fecerit, quaecumque ab adulescentia usque
15 in praesens tempus dictauimus, non nos honorans, qui paruuli et minimi Christianorum omnium sumus et ob conscientiam peccatorum Bethlemitei ruris saxa incolimus, sed Christum, qui honoratur in seruis suis et apostolis repromittit dicens: qui uos recipiunt, me recipiunt; et qui me recipiunt, recipiunt eum,
20 qui me misit.

5. Itaque, carissima filia, hanc epistulam amoris mei in illum habeto epitaphium et, quicquid posse me scieris in opere spiritali, audaciter impera, ut sciant saecula post futura eum, qui dicit in Esaia: posuit me ut sagittam electam, in pharetra sua

1 II Tim. 3, 6—7 6 cf. Esai. 33, 15 7 *Ps. 111, 9 18 *Matth. 10, 40
24 *Esai. 49, 2

1 duc.] dñr (= dicuntur) D uanis A et] ut Φ 2 numqd Φ
3 pr. scripsit D sripsit A ante om. B alt. scripsit s aduersum B 4 hereticos B
conscribit B 5 perpendat B peruidit Φ praenidit B Lucinius s 7 dispergens
Ap.c.m2 dispersit et s, om. B ut (s. l. Φ) iustit (cB) ia eius maneret B Φ B
8 contemptus D, Ba.c. 9 hiero (u Ba.c.D Φ) soli (yD) m. A B D Φ iherosolim. B
Ieros. s tantum] tantam multitudinem B 10 quanto Ap.c.m2 quanta B
subueniri Ap.c.m2 quod] quem D que ex quem m2 A 11 in illo] illo Φ illum B
12 quo] quod ADB opusc. nostra AD flagitari B ut Engelbrecht et codd.
13 sex] ex D que om. s 14 est s. l. Φ erat s. l. m2 A sibi om. AD, s. l. B
fecit s 15 in ex ad m2 Φ honorant AD honorauit s 16 nomen AD
consequentiam A 17 betlem. Φ bethleēm. B Bethleem. s 18 promittit Φa.c.m2
21 hac epistula Φa.c.m2 amoris] oris Φ 22 h (s. l. Φ) abeo A Φ sciris B Φ
23 audacter B Φ B 24 isaia Ba.c.m2 Φ isaya B sagitta electa in pharetram suam Φ

abscondit me, duos uiros tantis maris atque terrarum inter se spatiis separatos suo acumine uulnerasse, ut, cum mutuo in carne se nesciant, amore spiritus copulentur.

2

Subscriptio.

Sanctam te et corpore et spiritu seruet ille Samarita, id est seruator et custos, de quo in psalmo scribitur: non dormitabit neque obdormiet, qui custodit Israhel, ut Hir, qui interpretatur 'uigil', qui descendit ad Danihel, ad te quoque ueniat et possis dicere: ego dormio et cor meum uigilat.

LXXVI.

10

AB ABIGAUM SPANUM.

1. Quamquam mihi multorum sim conscius peccatorum et cottidie in oratione flexis genibus loquar: delicta iuuentutis meae et ignorantias meas ne memineris, tamen sciens dictum ab apostolo: ne inflatus superbia incidat in iudicium diaboli et in alio loco scriptum: superbis deus resistit, hu-

6 *Ps. 120, 4 7 cf. Dan. c. 10 8 uigil] cf. Onomast. sacra ed. Lagarde² 58, 4
9 Cant. 5, 2 13 Ps. 24, 7 15 *I Tim. 3, 6 16 *Iac. 4, 6

1 tanti *Ap.r.B* 2 ut ς et *codd.* se ex sua *m2A* 5 *pr. et]* *ras. 3 litt. (prima fuit m) A, om. D* Samarites ς 6 saluator *AD* dormitauit *AΦ, Ba.c.m2*
7 obdormiet] dormiet ex dormitet *B* Hir] *isrl A ihl D* alt. qui] quod $\mathfrak{B}$
8 daniel *B* uen. quoque Φ 9 ego *om. \varsigma*

ϵ = *Parisinus nouv. acq. lat. 446 s. VI (cont. frustulum p. 35, 1 nihil —3 prouoc.)*

Σ = *Turicensis Augiensis 41 s. IX.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

C = *Vaticanus lat. 5762 s. X.*

k = *Vaticanus lat. 650 s. X.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII (exhibet fol. 166^r integram epist. et fol. 8^v sine titulo partem a p. 35, 18 illum usque ad 36, 20 ciuitates; in parte communi siglis B¹ et B² utor).*

titulo caret ϵ ad abigaum spanum ΣDC ad auigaium hispanum cecum *B* ad quendam *k*; *Hieronymi nomen exhibent omnes tituli*

12 quamuis mihi *s. l. \Sigma* conscius sim *B* 13 cot. *DkB* 14 dictum $\Sigma a.c.$
dictum esse *cet.* 16 scriptum] *add. est s. l. B*

milibus autem dat gratiam, nihil ita a pueritia uitare conatus
sum quam tumentem animum et erectam ceruicem dei contra se odia
prouocantem. noui enim magistrum et dominum et deum meum 2
in carnis humilitate dixisse: discite a me, quia mitis sum et
5 humilis corde, et ante per os Dauid cecinisse: memento, do-
mine, Dauid et omnis mansuetudinis eius. et in alio loco
legimus: ante gloriam humiliatur cor uiriet ante ruinam
eleuatur. itaque obsecro te, ne me putes sumptis litteris tuis ante 3
tacuisse et aliorum uel infidelitatem uel negligentiam in me referas.
10 quid enim proderat, ut prouocatus officio tacerem et amicitias
tuas meo silentio repellerem, qui ultro soleo bonorum appetere
necessitudinem et me eorum ingerere caritati? quia meliores
sunt duo quam unus et, si alter ceciderit, ab altero
fulciatur. funiculus triplex non rumpitur et frater
15 fratrem adiuuans exaltabitur. scribe igitur audacter et absentiam
corporum crebro uince sermone.

2. Ne doleas, si hoc non habeas, quod formiculae et muscae
et serpentes habent, id est carnis oculos; sed illum te oculum habere
laetare, de quo in Cantico dicitur canticorum: uulnerasti me,
20 soror mea sponsa, uno de oculis tuis, de quo deus uidetur,
de quo a Moyse dicitur: transiens uidebo uisionem hanc ma-
gnam. denique quosdam etiam mundi philosophos legimus, ut totam 2
cogitationem ad mentis cogerent puritatem, sibi oculos eruisse.
et a propheta dicitur: intrauit mors per fenestras uestras.

3 cf. Ioh. 13, 13. 14 4 Matth. 11, 29 5 Ps. 131, 1 7 *Prou. 18, 12
12 *Eccle. 4, 9. 10. 12 19 *Cant. 4, 9 21 *Ex. 3, 3 22 cf. Cic. de fin. V 87.
Tusc. disp. V 114 24 *Hier. 9, 21

1 gratiam *om.* D nihil — 3 prouoc.] nihil magis xpianus studet uitare
quam tumentem et erectam ceruicem dei contra se odium prouocantem &
ita *ex* itaque *k* con. sum uit. C 2 ceru. er. C dei s. l. Σ et dei B
3 etenim Σ dom.] *add.* meum Σ 4 a me *om.* D quia *ex* qui Σ
5 et *om.* DC dom.] $\bar{d}$ *k* 7 humiliabitur C, Ba.c.m2 8 sumptus C
9 negligentias *k* 10 proderat (*was haette ich davon gehabt*) Σ causae erat *cet.*
et] aut *k* 12 me eorum] meorum Da.c.m2C me meorum *k* 13 unum *k*
14 non] *add.* facile *k* rumpitur Σ a.c. rumpitur *cet.* 16 uince] iunge B
17 ne Σ nec *cet.* 19 laetare] gaude B¹ letor B² dic. in cant. cant. Σ in cant.
cant. dic. B² 20 sponsa] *add.* mea s. l. m2 Σ B¹, in t. DC in uno *k* alt. de *om.* *k*
21 a *ex* ad Σ , *om.* C 22 denique — eruisse *om.* B² denique *ex* deque Σ
24 a *om.* C nostras Σ kB²

et apostoli audiunt: qui uiderit mulierem ad concupiscendum, iam moechatus est eam in corde suo. unde praecipitur eis, ut leuent oculos et uideant candidas segetes, quae paratae sunt ad metendum.

3. Quod autem precaris, ut nostris monitis Nabuchodonosor 5 et Rapsaces et Nabuzardan et Olofernes in te occidantur, numquam nostra auxilia postulares, si in te uiuerent. sed quia illi mortui sunt et cum Zorobabel et Iesu, filio Iosedech, sacerdote magno, cum Esdra quoque et Neemia ruinas Hierusalem aedificare coepisti non mittens mercedes in pertusum sacculum, sed thesauros tibi in 10 caelestibus parans, idcirco nostras appetis amicitias, quos Christi 2 famulos arbitraris. sanctam filiam meam Theodoram, sororem beatae memoriae Lucini, per se commendatam meo sermone commendo, ut in coepto itinere non lassetur, ut ad terram sanctam multo per heremum labore perueniat, ut non putet perfectam esse uirtutem 15 exisse de Aegypto, sed per innumerabiles insidias ad montem Nabo et ad Iordanem fluuium perueniri, ut accipiat secundam in Galgala circumcisionem, ut illi Hiericho corruat sacerdotalium tubarum subuersa clangoribus, ut iuguletur Adonibezec, ut Gai et Asor pulcherrimae quondam corruant ciuitates. fratres, qui nobiscum 20 in monasteriolo sunt, te salutant. sanctos, qui nos diligere dignantur, per te oppido salutamus.

1 Matth. 5, 28 3 cf. Ioh. 4, 35 5 cf. IV Reg. c. 24 et 25 6 cf. IV. Reg. c. 18 et 19 cf. IV Reg. c. 25 cf. Iud. 8 cf. I et II Esr. 10 cf. Agg. 1, 6
cf. Matth. 6, 20. Luc. 12, 33 14 cf. Num. c. 33 17 cf. Ios. c. 4—5
18 cf. Ios. c. 6 19 cf. Iudd. 1, 5—7 cf. Ios. c. 8 cf. Ios. c. 11

1 concupiscendam C; add. eam B¹B² 2 meatus B¹B² unde et B¹ 3 prae-
paratae Σ 4 sint (add. iam s. l. m2) B¹ 5 nabu (oC) cod. CB¹ 6 rabsaces DB²
nabuzardant C nabizardan B¹a.c.m2 olophernes B² olofernis C nostra
numquam B¹ 8 zorababel B¹ hiesu ΣD cum iesu C iosedehec C iosedec k
9 hesdra Σ eszra k ezra cet. iherus. B¹B² 10 non Σ ne B¹a.c.m2 nec cet.
mittens ex mittes Σ mittis cet. saculum B¹ sacellum B² 11 parans Σ paras cet.
12 sancta filia D meam om. Dk sor. —13 Luc. om. B² 13 se ex te B²
14 in coepto Ck in cepto B² in cepto uel incepto cet. laxetur D ut] et B²
16 aegypto Ck egypto Σp.ē.DB² egipto Σa.c.B¹ nebo Σ naboth B¹B²
17 peruenire kp.c. m2 B² 18 illi om. B² iericho CB² iherico B¹ taibarum D
19 adonibezec ΣB¹B² Adonisedec s gai C gaz k hai B¹p.c.m2B² ai cet. aser k
Azor s 20 concidant B¹ 21 sunt in mon. sunt (alt. sunt eras.) Σ monasterio s
sunt s. l. B dignatur C 22 oppido] s. l. add. i ualde m2k opido ex opidum Σ

LXXVII.

AD OCEANUM DE MORTE FABIOLAE.

1. Plures anni sunt, quod super dormitione Blesillae Paulam,
 uenerabilem feminam, recenti adhuc uulnere consolatus sum.
 5 quartae aetatis circulus uoluitur, ex quo ad Heliodorum episcopum
 Nepotiani scribens epitaphium, quidquid habere uirum potui, in illo
 tunc dolore consumpsi. ante hoc ferme biennium Pammachio meo
 pro subita peregrinatione Paulinae breuem epistulam dedi erubescens
 ad disertissimum uirum plura loqui et ei sua ingerere, ne non tam
 10 consolari amicum uiderer, quam stulta iactantia docere perfectum.
 nunc mihi, fili Oceane, uolenti et ultro adpetenti debitum munus 2
 inponis, quod pro nouitate uirtutum ueterem materiam nouam
 faciam. in illis enim uel parentis affectus uel maeror auunculi uel
 desiderium mariti temperandum fuit et pro diuersitate personarum
 15 diuersa de scripturis adhibenda medicina.

2. In praesentiarum tradis mihi Fabiolam, laudem Christiano-
 rum, miraculum gentilium, luctum pauperum, solacium monacho-
 rum. quidquid primum adripuero, sequentium comparatione uilescit.

3 cf. ep. XXXIX 5 cf. ep. LX 7 cf. ep. LXVI

I = *Lugdunensis* 600 s. VI (continet p. 37, 18 quidquid — p. 38, 8 respicit).

K = *Spinaliensis* 68 s. VIII.

Σ = *Turicensis Augiensis* 41 s. IX.

d = *Casanatensis* 641 (olim B. IV. 18) s. IX (continet p. 39, 6 praecepit — 17 censetur).

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

Ψ = *Augustodunensis* 17 A s. X.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

ad oceanum de morte fabiolae omnes codices praeter *d*, qui nil nisi eiusdem praebet; Hieronymi nomen exhibent tituli in *ΣDB, d* (eiusdem)

3 quo *Σ* quos *D* dormitionem *KB, Σa.r.* 5 quarta *KΨ* aetatis *ΣD*
 ad s. l. m2 *Ψ, om. K* eliodorum *Σ* 6 epytaph. *D* ephitaf. *KΨ* potui uir. §
 7 ante] unde *ΣD* hoc s. l. *Σ* pammatio *Σa.c.D* 8 peregr.] dormitione in
 ras. m2 *B* 9 dissert. *D* inserere *KΨ* 12 quo *Ψ* ueterum *D* nouam s. l. *Σ*,
 in mg. m2 *B* 13 faciat *DB, Σa.c.* memor *KΨ* 15 de om. *KΨ* adhiberem *D, Ba.c. m2*
 adhibere *Σ* medicamina *ΣDB* 17 gentium *Σa.c.* 18 quidquid] qui
 uiro (sic) scm adque perfectum laudare uoluerit quicquid *I* arripuerit *I*
 sequentium *I, Σ* (iūm ex i m2) sequenti *DB, om. KΨ*

ieiunium praedicem? praeuertunt elemosynae. humilitatem laudem?
 maior est ardor fidei. dicam adpetitas sordes et in condemnationem
 uestium sericarum plebeium cultum et seruilia indumenta quaesita?
 2 plus est animum deposuisse quam cultum. difficilius adrogantia
 quam auro caremus et gemmis. his enim abiectis interdum gloriosis
 tumemus sordibus et uendibilem paupertatem populari aurae
 offerimus. celata uirtus et in conscientiae fota secreto deum
 solum iudicem respicit. unde nouis mihi est efferenda praeconiis et
 ordine rhetorum praetermisso tota de conuersionis ac paenitentiae
 3 incunabulis adsumenda. alius forsitan scholae memor Quintum 10
 Maximum,

unus qui nobis cunctando restituit rem,
 et totam Fabiorum gentem proferret in medium, diceret
 pugnas, describeret proelia et per tantae nobilitatis gradus
 Fabiolam uenisse iactaret, ut, quod in uirga non poterat, in 15
 radicibus demonstraret. ego, diuersorii Bethlemitici et praesepis
 dominici amator, in quo uirgo puerpera deum fudit infantem,
 ancillam Christi non de nobilitate ueteris historiae, sed de ecclesiae
 humilitate producam.

3. Et quia statim in principio quasi scopulus quidam et procella 20
 mihi obtrectatorum eius opponitur, quod secundum sortita matri-
 monium prius reliquerit, non laudabo conuersam, nisi ream absol-

7 cf. Horat. carm. IV 9, 30

12 Verg. Aen. VI 846

1 ieiun. praed.] si enim ieiun. eius praedicat I' praeuertunt scripsi sed
 praeuertunt K^ψ praeueniunt I' sed praeualescunt cel. elemosi (yD) nae KDB,
 Σp.c.m2 elymosinae I', Σa.c.m2 aelimosinae ^ψ si hum. laudet I' 2 maior I'B
 sed maior cel. ard. est fid. K^ψ est fid. ard. ^ς dicam — quaes.] si appetat
 sordis et plebium habitum extollat I' condemnatione Σp.r.D 3 plebium
 I', Σa.c.m2 4 adrog.] quidē uitia (sic) I' 5 his enim] multi enim his I'
 interd. — sord.] gloriosae tamen in sord. appetunt uideri I' 6 tumentibus D
 aurae] au (= autem) D 7 offerimus Σ offerunt I' cel. uirt. et] caelata ergo
 uirt. laudabilis est, quae I' in s.l.Σ, om. I' sol. deum I' 8 nouis om. ΣDB
 praeconis Σa.c.D 9 rhet. K reth. ^ψB rect. ΣD 10 cunabulis B scholae (—e) ΣDB
 12 unus eras. B unum D^ψ cunct. nob. B rem] add. publicam ΣD, B s. l. m2
 13 totum D mentem K^ψ proferet K^ψ 14 describere (add. et s. l.) Σ
 praelia ΣDB per om. K^ψ 15 quod om. D 16 diuersorio K^ψ bethem. Ka.c.
 bethlemici ^ψ behtleem. (sic) B bethlehem. Σp.c.m2 17 dominum Σ 18 hystoriae ^ψ
 istoriae Σ storiæ D alt. de om. B 19 perducam K^ψ 21 sort.] non trita Σa.c.D
 22 ream] ream prius (utrumque in mg. m2) B prius ream ^ς

uero. tanta prior maritus uitia habuisse narratur, ut ne scortum
quidem et uile mancipium ea sustinere posset. quae si uoluerō dicere,
perdam uirtutem feminae, quae maluit culpam subire discidii quam
quandam corporis sui infamare partem et maculas eius detegere.
5 hoc solum proferam, quod uerecundae matronae et Christianae
satis est. praecepit dominus uxorem non debere dimitti excepta 2
causa fornicationis et, si dimissa fuerit, manere innuptam. quidquid
uiris iubetur, hoc consequenter redundat ad feminas. neque enim
adultera uxor dimittenda est et uir moechus tenendus. si, qui me-
10 retrici iungitur, unum corpus facit, ergo et, quae scorta-
tori impuroque sociatur, unum cum eo corpus efficitur. aliae sunt 3
leges Caesarum, aliae Christi; aliud Papinianus, aliud Paulus
noster praecepit. apud illos in uiris pudicitiae frena laxantur et solo
stupro atque adulterio condemnato passim per lupanaria et ancillulas
15 libido permittitur, quasi culpam dignitas faciat, non uoluptas. apud
nos, quod non licet feminis, aequè non licet uiris et eadem seruitus
pari condicione censetur. dimisit ergo, ut aiunt, uitiosum; dimisit
illius et illius criminis noxium; dimisit — paene dixi, quod clamante
uicina uxor sola non prodidit. sin autem arguitur, quare repudiato
20 marito non innupta permanserit, facile culpam fatebor, dum tamen
referam necessitatem. melius est, inquit apostolus, nubere 4
quam uri. adulescentula erat, uiduitatem suam seruare non poterat.
uidebat aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suae
et se uinctam atque captiuam ad coitum trahi. melius arbitrata est
25 aperte confiteri inbecillitatem suam et umbram quandam mise-
rabilis subire coniugii quam sub gloria uniuiuae exercere meretri-

6 cf. Matth. 5, 32 et 19, 9 9 *I Cor. 6, 16 21 I Cor 7, 9 23 cf. Rom. 7, 23

1 nec ΣDB scortorum ΣD 2 possit K 3 perdam] quidam D dissidii $\S$
4 quondam $K, \Psi a.c.m2, om. \S$ infamaret $\Sigma a.c.D$ et in mac. D detergere $\Sigma a.r.$
6 satis est $om. K\P$ praecepit d debere $s.l. \Sigma$ 7 maneret innupta D quidquid KD
quicq. $cel.$ 8 ad] in $\S$ 9 moechus $Ka.c.m2D$ mehus B retinendus $\Sigma p.c.m2$
quis $Kp.c.m2 \Sigma DB$ 10 et $om. \Sigma DB$ scortator D 11 corpus cum eo $K\P$
12 aliae] alia d iesu christi ΣDB aliut—aliut D papyn. Σ papil. B
13 praecepit $K\Sigma$ in $om. \S$ uiris $s.l.m2 \Sigma$ uiros dB in pudic. $Bp.c.m2 \S$ et $om. B$
15 uoluntas $K\P$ 16 et] $add. ad (exp.) B$ 18 noxium in $mg. m2 B, om. K\P$
dixi $om. \Sigma DB$ quod] quem B clam.] $add. tota s.l.m2B$ 19 uicina $\Psi p.r. Ba.c.m2$
21 est $om. D$ 22 uiduam $K, \Psi a.c.m2$ 23 repugnanti K 24 uictam D
adque K et $\S$ melius] minime $K\P$ 25 quandam] tam $K\P$ 26 uniu.]
 $add. opera \Sigma DB$ meretricum ΣDB

- 5 cium. idem apostolus uult uiduas adulescentulas nubere, filios
procreare, nullam dare occasionem maledicti gratia.
et protinus, cur hoc uelit, exponit: iam enim quaedam abierunt
retro satanan. igitur et Fabia, quia persuaserat sibi et putabat
uirum iure a se dimissum nec euangelii uigorem nouerat, in quo nu- 5
bendi uniuersa causatio uiuentibus uiris feminis Christianis amputatur, dum multa diaboli uitat uulnera, unum incauta uulnus accepit.
4. Sed quid ego in abolitis et antiquis moror quaerens excusare culpam, cuius paenitentiam ipsa confessa est? quis hoc crederet, ut post mortem secundi uiri in semet reuersa, quo tempore solent uiduae 10 negligentes iugo seruitutis excusso agere se liberius, adire balneas, uolitare per plateas, uultus circumferre meretricios, saccum indueret, errorem publice fateretur et tota urbe spectante Romana ante diem paschae in basilica quondam Laterani, qui Caesariano truncatus est gladio, staret in ordine paenitentium, episcopo et presbyteris 15 et omni populo conlaerimanti sparsum crinem, ora lurida, squallidas manus, sordida colla submitteret? quae peccata fletus iste non purget? quas inueteratas maculas haec lamenta non abluant? Petrus trinam negationem trina confessione deleuit. Aaron sacrilegium et conflatum ex auro uituli caput fraternae correxere preces. 20 Dauid, sancti et mansuetissimi uiri, homicidium pariter et adulterium septem dierum emendauit fames. iacebat in terra, uolutabatur in cinere et oblitus regiae potestatis lumen quaerebat in tenebris

1 *I Tim. 5, 14 3 *I Tim. 5, 15 5 cf. Rom. 7, 2. 3 14 cf. Tacitus Ann. XV 60
18 cf. Matth. 26, 69—75 etc. 19 cf. Ioh. 21, 15—17 cf. Ex. c. 32 21 cf. II Reg.
c. 11 et 12 23 cf. Ps. 111, 4

2 occans. *K*; *add.* aduersario ς 4 retro] *add.* post Σ DB sat (th *B*) anam *DB*
ig. et] ig. uret *D* fabiola Σ DB quia] qui ea *D* quae ea Σ a.c. 5 uir. a se
iure *K* Ψ a se uir. iure ς uigorem] rigorem *Engelbrecht* nubendi]
uiuendi *K* Ψ 6 Christianis *scripsi* lutinis *K* Ψ , *om.* Σ DB 7 multa] uult a *K* Ψ
uetat Σ p.c.m2, *om.* *K* 8 et antiquis] ea quam *K* Ψ excus.] exclusa *K*
(ex exculsa) Ψ 9 paenit. *om.* *K* Ψ ipsa] prima *K* Ψ 10 semet] *add.* ipsam Σ
11 iugo seru. exc.] excusso iugo *B* ag. se lib.] lib. ag. *B* adire] adhibere (*h* *el*
be *eras*.) Σ adhibere *D* 12 indueret Σ indueret (*t exp.*) ut *B* induere *D* inducere
et *K* Ψ 13 terrorem *D* 14 pascae Σ quae caeriano (*in* *mg.* m2: al qua
cesarianus) Σ a.c. 15 paenitentium ς episcopis Σ D et *om.* Ψ
16 collaerimante *B* lacrimanti *K* Ψ collaerimantibus ς sparso Σ crine Σ D
18 maculas] lacrimas *K* Ψ 19 trina negatione *D* deleuit s. l. m2 Σ diluit Ψ
20 conflato Σ a.c.m2D 22 emendabat Σ

illumque tantum respiciens, quem offenderat, lacrimabili uoce dicebat: tibi soli peccaui et malum coram te feci et: redde mihi laetitiam salutaris tui et spiritu principali confirma me. atque ita factum est, ut, qui me prius docuerat uirtutibus 3
 5 suis, quomodo stans non caderem, doceret per paenitentiam, quomodo cadens resurgerem. quid tam inpium legimus inter reges quam Achab, de quo scriptura dicit: non fuit alius talis ut Achab, qui uenundatus est, ut faceret malum in conspectu domini? hic, cum pro sanguine Nabuthae correptus fuisset ab
 10 Helia et audisset iram domini per prophetam: occidisti, insuper et possedisti et: ecce ego inducam super te mala et demetam posteriora tua et reliqua, scidit uestimenta sua et operuit cilicio carnem suam ieiunauitque in sacco et ambulabat demisso capite. tunc factus est sermo domini
 15 ad Heliam Thesbitem dicens: nonne uidisti humiliatum Achab coram me? quia ergo humiliatus est in timore mei, non inducam malum in diebus eius. o felix paenitentia, 4
 quae ad se dei traxit oculos, quae furem sententiam domini confesso errore mutauit! hoc idem et Manassen in Paralipomenon et
 20 Nineuen fecisse legimus in propheta, publicanum quoque in euangelio. e quibus primus non solum indulgentiam, sed et regnum recipere meruit, alius (rex) independentem dei fregit iram, tertius pectus

2 Ps. 50, 6 Ps. 50, 14 5 cf. I Cor. 10, 12 6 cf. Hier. 8, 4 7 *III Reg. 21, 25
 10 *III Reg. 21, 19 11 *III Reg. 21, 21 12 *III Reg. 21, 27—29 19 cf. II Par. 33,
 12—13 20 cf. Ion. c. 3 cf. Luc. 18, 10—14

1 aspiciens B 4 ita om. Ψ est om. D prius s. l. Σ , om. D 9 hic]
 hoc K hic enim Σ pro sanguine (-nem K) $K\Psi$ propter sanguinem cet. naboth
 Σ a.c.m2D ter corr. Σ D 10 occid.] add. inquit s. l. m2 Σ et insuper (ex super K) $K\Psi$
 11 posuisti Ka.c.m2 Ψ alt. et eras. Σ , om. $K\Psi$ ecce om. B mala Σ B malum cet.
 demetam Σ B dimittam cet. 13 ieiunabatque ς 14 demisso B dimisso cet.
 dei ς 15 helian K tesbitem $K\Psi$ tesbithen B thespiten Σ uidet B
 Ach. hum. ς humilitatem D 16 in (om. $K\Psi$) timore mei (meo B)] add. causa Σ D
 mei causa ς 18 sent. dei ς dei sent. Σ 19 manassen B —sse (ex -se Σ) Σ D
 —sses $K\Psi$ paral. his D paralypomenon Σ paralipomenonis Ψ parali (y K)-
 pomenis KB 20 nineuen K ninneue Σ niniuen Ψ B ninie D proph(ē) K)e-
 tis $K\Psi$ puplicanus D 21 et om. $K\Psi$ percipere B 22 alius (genet.)] alter Ψ
 alia (in ras. m2) B rex (cf. Ion. 3, 6) addidi, om. codd.; an potius l. 20 pro Nineuen
 scrib. Nineuiten? inpendente K, Ψ a.c.m2 domini Σ refregit Ψ

uerberans pugnis oculos non leuabat ad caelum et multo iustificatio-
rior recessit humili confessione uitiorum quam superba phari-
saeus iactatione uirtutum. non est loci huius, ut paenitentiam prae-
dicem et quasi contra Montanum Nouatumque scribens dicam
illam hostiam domini esse placabilem et sacrificium deo spiritum
contribulatum et: malo paenitentiam peccatoris quam
mortem et: exsurge, exsurge, Hierusalem, et multa alia,
quae prophetarum clangunt tubae.

5. Hoc unum loquar, quod et legentibus utile sit et praesenti
causae conueniat. non est confusa dominum in terris et ille eam non
confundetur in caelo. aperuit cunctis uulnus suum et decolore in
corpore cicatricem flens Roma conspexit. dissuta habuit latera,
nudum caput, clausum os. non est ingressa ecclesiam domini, sed extra
castra cum Maria, sorore Moysi, separata consedit, ut, quam sacerdos
eiecerat, ipse reuocaret. descendit de solio deliciarum suarum, accepit
molam, fecit farinam et discalciatiis pedibus transiuit fluentia lacri-
marum. sedit super carbones ignis; hi ei fuere in adiutorium. faciem,
per quam secundo uiro placuerat, uerberabat, oderat gemmas, lintea-
mina uidere non poterat, ornamenta fugiebat. sic dolebat, quasi
adulterium commisisset et multis impendiis medicaminum unum
uulnus sanare cupiebat.

6. Diu morati sumus in paenitentia, in qua uelut in uadosis
locis resedimus, ut maior nobis et absque ullo impedimento se laudum
eius campus aperiret. recepta sub oculis omnis ecclesiae communione
quid fecit? scilicet in die bona malorum oblita est et post naufragium
rursum temptare uoluit pericula nauigandi? quin potius omnem
censum, quem habere poterat — erat autem amplissimus et respon-
dens generi eius — dilapidauit ac uendidit et in pecunia congregatum

5 cf. Rom. 12, 1 cf. Ps. 50, 19 6 *Ezech. 18, 23 7 *Esai. 60, 1
10 cf. Marc. 8, 38. Luc. 9, 26 13 cf. Num. 12, 14—15 15 cf. Esai. 47, 1—2
18 cf. Esai. 47, 14 (sec. LXX) 25 cf. Eccli. 11, 27

2 rec.] *add.* publicanus $\Sigma s. l. D$ phariseos (fariseus ΣB) superba (*ex-bia D*) ΣDB
5 domino B placentem $K\Psi$ dei $K\Psi, Da. c.$ 7 *pr. et eras. Σ , om. $K\Psi$ exurge*
*semel D iherus. B Ierus. ς 9 *pr. et om. B sit] est B 11 confundet Σ*
confundit $Ba. c. m2$ decolorem $\Sigma p. c. B$ decorem $\Sigma a. c. D$ 16 disculciatiis $K\Psi, Da. c.$
17 hii $KD, \Sigma a. r.$ 18 sec. uiro plac.] secuerat $K\Psi$ 20 et om. B 23 resedemus
 $\Sigma a. c. D$ residemus $K\Psi$ et absque] sine $K\Psi$ laudem $\Sigma a. c. D$ 24 omnium
(um in ras.) Σ 25 mal.] *add.* non $\Sigma D, Bs. l. m2$ est obl. Σ 26 rursus $K\Psi$
noluit ΣB naufragandi B 28 delapidauit $K\Psi$ pecuniam $K\Psi$*

usibus pauperum praeparauit. et primo omnium νοσοκόμους in-
stituit, in quo aegrotantes colligeret de plateis et consumpta languo-
ribus atque inedia miserorum membra refoueret. describam nunc 2
ego diuersas hominum calamitates, truncas nares, effossos oculos,
5 semiustos pedes, luridas manus, tumentes aluos, exile femur, crura
turgentia et de exesis ac putridis carnibus uermiculos bullientes?
quotiens morbo regio et paedore confectos humeris suis ipsa portauit?
quotiens lauit purulentam uulnerum saniem, quam alius aspicere
non audebat? praebebat cibos propria manu et spirans cadauer
10 sorbitiunculis inrigabat. scio multos diuites et religiosos ob stomachi 3
angustiam exercere huiusce modi misericordiam per aliena ministeria
et clementes esse pecunia, non manu. quos equidem non reprobo
et teneritudinem animi nequaquam interpretor infidelitatem; sed,
sicut inbecillitati stomachi ueniam tribuo, sic perfectae mentis
15 ardorem in caelum laudibus fero. magna fides ista contemnit; scit,
quid in Lazaro diues purpuratus aliquando non fecerit, quali superba
mens retributione damnata sit. ille, quem despiciamus, quem uidere non
possumus, ad cuius intuitum uomitus nobis erumpit, nostri similis
est, de eodem nobiscum formatus luto, isdem compactus elementis.
20 quidquid patitur, et nos pati possumus. uulnera eius aestimemus 4
propria et omnis animi in alterum duritia clementi in nosmet ipsos
cogitatione frangetur.

non, mihi si linguae centum sint oraque centum,
ferrea uox,
25 omnia morborum percurrere nomina possim,
quae Fabiola in tanta miserorum refrigeria conmutauit, ut multi

16 cf. Luc. 16, 19—31

23 Verg. Aen. VI 625—627

1 primum Σ prima ζ NOCOKOMOIΝ KΨ NOYCOKOMON B MYCCOKO-
(O s.l. Σ) MION ΣD νοσοκομείον ζ 3 foueret Σa.c. DB ego nunc ζ nunc ΣD
5 loridas (idas in ras. m2) B 6 uermiculos K 7 o quotiens B pedore KΨ B
fetore Σ (t ex d) D hum. (non um.) codd. 8 purulenta ΣD quam] que D
9 aud.] ualebat B inspirans KΨ 11 angustias B huiusmodi KΨ
mysteria Ψ mysteria KD 13 animae B 14 perfectae] perpetem B 15 scit.
in ras. m2 B scio ζ 16 eleazaro Ka.r.Ψ 18 uomitum nobis KΨ nobis uomitus.
(s in ras. m2 B) ΣDB 19 de] die K form. est ΣDB isdem Σ hisdem cet.
compactis Σa.c. 20 quidquid KD, Σa.c. quicq. cet. extim. D existim. ζ 21 animus
Σa.r. D anima Ψa.c. in alteram duritiam KΨ duricia in alterum B memetipso D
22 frangitur K 25 omnium Σ possem Ψ passim D possum Σp.c. 26 tantum ΣD

5 pauperum sani languentibus inuiderent. quamquam illa simili liberalitate erga clericos et monachos ac uirgines fuerit — quod monasterium non illius opibus sustentatum est? — quem nudum et clinicum non Fabiolae uestimenta texerunt? in quos se indigentium eius non effudit praeceptum et festina largitio? angusta misericordiae Roma fuit; 5 peragrabat ergo insulas, Etruscum mare Uulscorumque prouinciam ac reconditos curuorum litorum sinus, in quibus monachorum consistunt chori, uel proprio corpore uel transmissa per fideles ac sanctos uiros munificentia circuibat.

7. Unde repente et contra opinionem omnium Hierosolimam 10 nauigauit, ubi multorum excepta concursu nostro parumper usa est hospitio; cuius societatis recordans uideor mihi adhuc uidere, quam uidi. Iesu bone, quo illa feruore, quo studio intenta erat diuinis uoluminibus et ueluti quandam famem satiare desiderans per prophetas, euangelia psalmosque currebat quaestiones proponens et solutas recondens in scrinio pectoris sui! nec uero satiabatur audiendi cupidine, sed addens scientiam addebat dolorem et, quasi 15 oleum flammae adiceres, maioris ardoris fomenta capiebat. quodam die, cum in manibus Moysi Numeros teneremus et me uerecunde rogaret, quid sibi uellet nominum tanta congeries, cur singulae tribus 20 in aliis atque aliis locis uarie iungerentur, quomodo Balaam ariolus sic futura Christi mysteria prophetarit, ut nullus propemodum prophetarum tam aperte de eo uaticinatus sit, respondi, ut potui, et uisus sum interrogationi eius satisfacere. reuoluens ergo librum

21 cf. Num. 24, 17

1 la (n s.l.) gentibus Σ languentes $\Psi a.c.m2$ quam B libertate $K\Psi, \Sigma a.c.$
 2 ergo $\Sigma Da.c.$ ac] hac D et $K\Psi$ fuerint D 3 quem] quae D nudum] add. id est
 paralyticum (omnia erasa in Σ) ΣD clinicum ΣD clericum B 4 quo ΣD
 quorum Σ indigentiam Σ eius $K\Psi$, om. cel. 5 effundit $\Sigma a.r.D$ praeces B
 festinata B misericordia ΣD ; add. eius ΣDB rogama $K ro**ma \Psi$ romae D
 6 peragruit Σ etr. mare $K\Psi$ et (eras.) to tas (ex totus, s in ras.) etroscum
 mare (in mg.: al et totum rursum mare) Σ et totum etr. mare DB uul (s m2)-
 cor. B uulscor. Σ Volscor. Σ 7 ac] hac $\Sigma a.r.D$ et Σ 9 uir. sanct. ac fid. Σ
 circumibat $K\Psi$ 10 hierosolimam (ro ex ru Σ) ΣB hierusolimam D 11 nauigabit
 Dp.c. nauigabat Σ accepta $K\Psi$ par.] pauperrimo (in mg. al parumper Σ) ΣD
 12 uidere] uiderem K quem K, $\Psi a.c.m2$ 13 ihs K diuicis $\Sigma a.c.B$
 15 et prop. et Σ 16 soluta K condens $K\Psi$ reponens B 18 adieceris Ψ
 adiciens B 19 cum] dum Σ uerecunda erogaret $K a.c.m2$ 20 uelit K cur]
 cum B 22 prophetaret Σ prophetauit D 23 de eo] de deo $K\Psi$ 24 uoluens DB

peruenit ad eum locum, ubi catalogus describitur omnium mansio-
 num, per quas de Aegypto egrediens populus peruenit usque ad
 fluenta Iordanis. cumque causas et rationes quaereret singularum,
 in quibusdam haesitauit, in aliis inoffenso cucurri pede, in plerisque
 5 simpliciter ignorantiam confessus sum. tunc uero magis coepit urgere
 et, quasi non mihi liceret nescire, quod nescio, expostulare ac se
 indignam tantis mysteriis dicere. quid plura? extorsit mihi negandi
 uerecundia, ut proprium ei opus huiusce modi disputatiunculae
 pollicerer, quod usque in praesens tempus, ut nunc intellego, domini
 10 uoluntate dilatum redditur memoriae illius, ut sacerdotalibus prioris
 ad se uoluminis induta uestibus per mundi huius solitudinem gaudeat
 se ad terram repromissionis aliquando uenisse.

8. Uerum, quod coepimus, persequamur. quaerentibus nobis
 dignum tantae feminae habitaculum, cum ita solitudinem cuperet,
 15 ut diuersorio Mariae carere nollet, ecce subito discurrentibus nuntiis
 oriens totus intremuit, ab ultima Maeotide inter glaciale Tanain et
 Massagetarum inmanes populos, ubi Caucasi rupibus feras gentes
 Alexandri claustra cohibent, erupisse Hunorum examina, quae
 pernicibus equis huc illucque uolitantia caedis pariter ac terroris
 20 cuncta conplerent. aberat tunc Romanus exercitus et bellis ciuilibus
 in Italia tenebatur. hanc gentem Herodotus refert sub Dario, rege
 Medorum, uiginti annis Orientem tenuisse captiuum et ab Aegyptiis
 atque Aethiopibus annum exegisse uectigal. auertat Iesus ab
 orbe Romano tales ultra bestias! insperati ubique aderant et famam
 25 celeritate uincentes non religioni, non dignitatibus, non aetati, non
 uagienti miserebantur infantiae. cogebantur mori, qui dudum uiuere

1 cf. Num. c. 33 4 cf. Tibull. I 7, 62 8 cf. epist. LXXVIII 10 cf. epist. LXIV
 12 cf. Hebr. 11, 9 21 cf. Herodot. I 104—106

1 perueni B 3 quaer. et rat. ζ rationum quaer. Ψ et eras. K rationem K
 orationes ΣD 4 quibus K Ψ offenso K 5 urgere B 6 mihi non Σ
 8 uerecundiā B 10 delatum K dilatatum $\Sigma p.c.m2$ reddetur B 13 prose-
 quamur $\Sigma \Psi$, Bp.c.m2 14 dignum s.l.m2 Σ , om. DB ita] illa B illa ita ζ
 15 ut]et B diuersorium Σ 16 gladium Ba.c.m2 thanaim (naim s.l. Σ) ΣB
 17 masaget. B causasi $\Sigma a.c.$ causas D fer. gent. om. K Ψ 18 prohibebant K Ψ
 honorum D Hunnorum ζ 19 terroribus B 21 herodotos D 22 annos Ba.c.m2
 captiuam $\Sigma p.c.B$ 23 ethiop. DB annum $\Sigma a.c.D$ anno K Ψ exisse $\Sigma a.c.D$
 abigat B 24 orbe K $\Sigma p.c.$ urbe cet. romana $\Psi p.c.m2 B$ 25 aet.]add. parcebant ζ
 26 uagientis ζ miserabantur Bp.c.m2 ζ mori cog. B dudum (= eben erst)]
 nondum Bp.c.m2 ζ

coeperant et nescientes malum suum inter hostium manus ac tela
 3 ridebant. consonus inter omnes rumor petere eos Hierosolimam et
 ob nimiam auri cupiditatem ad hanc urbem concurrere. muri neglecti
 pacis incuria sarciebantur Antiochiae; Tyrus uolens a terra abrum-
 pere insulam quaerebat antiquam. tunc et nos compulsi sumus pa- 5
 rare naues, esse in litore, aduentum hostium praecauere et saeuient-
 tibus uentis magis barbaros metuere quam naufragium non tam
 4 propriae saluti quam uirginum castimoniae prouidentes. erat in illo
 tempore quaedam apud nos dissensio et barbarorum pugnam dome-
 stica bella superabant. nos in Oriente tenuerunt iam fixae sedes et 10
 inueteratum locorum sanctorum desiderium; illa, quia tota in sarcinis
 erat et in omni orbe peregrina, reuersa est ad patriam, ut ibi pauper
 uiueret, ubi diues fuerat, manens in alieno, quae multos prius
 hospites habuit, et — ne sermonem longius traham — in conspectu
 Romanae urbis pauperibus erogaret, quod illa teste uendiderat. 15

9. Nos hoc tantum dolemus, quod pretiosissimum de sanctis
 locis monile perdidimus. recepit Roma, quod amiserat, ac procax et
 maledica lingua gentilium oculorum testimonio confutata est. laudent
 ceteri misericordiam eius, humilitatem, fidem: ego ardorem animi
 2 plus laudabo. librum, quo Heliodorum quondam iuuenis ad heremum 20
 cohortatus sum, tenebat memoriter et Romana cernens moenia in-
 clusam se esse plangebat. oblita sexus, fragilitatis inmemor ac soli-
 tudinis tantum cupida ibi erat, ubi animo morabatur. non poterat
 teneri consiliis amicorum: ita ex urbe quasi de uinculis gestiebat

4 cf. Plin. Nat. hist. V 19 20 cf. epist. XIV

2 hierosolim. Σ ihero (u m2) solim. B 3 currere Σ DB percurrere ζ muri
 in mg. m2 B, om. D neglecta Σ a.c. illecti Ba.c.m2 4 Antiochiae scripsi
 antiochia Σ B anthiocia D aethiopia KΨ antiochia obsidebatur ζ ithirus D
 * tyrus se ζ 5 quaerebant KΨ 6 esse] et B 8 in om. ζ 9 apud K
 inter ζ pugnas B pugna K, Ψ a.c.m2 pugne D 10 tenuit KΨ
 fixa sedes (—dis K) KΨ 11 sanct. loc. Σ DB quia] qui D
 quę s.l.Σ 12 in om. B urbe B 14 sermone Ψ protraham Ψ
 16 hoc om. KΨ tantummodo Σ p.c. m2 autem KΨ 17 recipit Σ a.c.m2 DΨ
 hac Σ a.r.D et ζ et] ac ζ 18 testimonium Σ Ψ a.c., D laud.] add. illū
 (exp.) B 19 anime B 20 hiliodoru (ex o) m K eliodorum D iuuenes D
 ad herim K in heremo Ψ 21 quohort. D coort. B, Σ (alt. o ex a) romanę
 (—ne D) Σ D inclausam K 22 sui (s.l.Σ) sexus Σ D 24 ex] de Σ a.c.
 de] ex KΨ

erumpere. dispensationem pecuniae et cautam distributionem
genus infidelitatis uocabat. non aliis elemosynam tribuere, sed
suis pariter effusis ipsa pro Christo stipes optabat accipere. sic festi-
nabat, sic inpatiens erat morarum, ut illam crederes profecturam.
itaque, dum semper paratur, mors eam inuenire non potuit inparatam.

10. Inter laudes feminae subito mihi Pammachius meus exoritur.
Paulina dormit, ut ipse uigilet; praecedit maritum, ut Christo famulum
derelinquat. hic heres uxoris et hereditatis alii possessores. certabant
uir et femina, quis in portu Abrahae tabernaculum figeret, et haec
erat inter utrumque contentio, quis humanitate superaret. uicit
uterque et uterque superatus est. ambo se uictos et uictores fa-
tentur, dum, quod alter cupiebat, uterque perfecit. iungunt opes,
sociant uoluntates, ut, quod aemulatio dissipatura erat, concordia
cresceret. necdum dictum, iam factum: emitur hospitium et ad hospi-
tium turba concurrit. non est enim labor in Iacob nec dolor in
Israhel. adducunt maria, quos in gremio suo terra suscipiat. mittit
Roma properantes, quos nauigaturos litus molle confoueat. quod
Publius semel fecit in insula Melita erga unum apostolum et — ne
contradictioni locum tribuam — in una naue, hoc isti et frequenter
faciunt et in plures. nec solum inopum necessitas sustentatur, sed
prona in omnes munificentia aliquid et habentibus prouidet. xeno-
dochium in portu Romano situm totus pariter mundus audiuit. sub una
aestate didicit Brittania, quod Aegyptus et Parthus agnouerant uere.

9 cf. Gen. 18, 1—8. Hebr. 13, 2
15 *Num. 23, 21 18 cf. Act. 28, 7

14 cf. Terent. Andr. 381 etc.

1 erumpens *KΨ* 2 alii *KΨ* e (he *D*) le (li *Ψ* ly *Σ*) mosi (y *K*) nam
codd. distributionem eleemosynarum *ς* tribueret *Σp.c.m2* sed] et *ΣD*
3 ista *B* sic fest. acc. *D* sic. fest. in *mg.* *m1Σm2B* 6 subitus *B* pampacius *D*
7 iste *ΣDB* euigilet *B* fam. der. *om. KΨ* 8 alia *Ka.c.* cert. uir] certabantur *KΨ*
9 in portu scil. Romano, cf. *lin. 22* habrahae *Σ, Ba.c.* erat haec *Ψ* erat *D*
10 inter] in *KΨ, ΣBa.c.* utrosque *KΨ* 11 ambo se] ambos *KΨ* 12 dum] cum *Σ*
iungant *Σp.c.* 14 dictum *om. KΨ* et ad hosp. *om. KΨ* 15 enim *om. ΣD*
16 adducant *D* suscepit *KΨ* mittat *ς* 18 in *s.l. ΣB, om. KDΨ*
insulae *K* melita *K* meleta *Σa.c.D* mileta *Σp.c.Bp.c.* (ex electa) milete *Ψ* Melite *ς*
19 contradictione *K* una *om. KΨ* nani *ΨB* 20 plures] plebes *KΨ* nec hoc sol. *ΣD*
21 omnes] eis *KΨ* et abent. *Σp.c.m2* detrahent. *Σa.c.m2D* praeuidet *Σp.c.m2*
xenedoc. *D* xenodac. *Ba.c.m2* xenodic. *KΨ* 23 brittannia *Σ* (ex brottania) *B*
Britannia *ς* egyptus *DB* partus *D* agnouerat *B* ignorant *Σa.c.m2D* nouerant *ς*

11. Quod scriptum est: timentibus dominum omnia
cooperantur in bonum, in obitu tantae feminae uidimus con-
probatum. quodam praesagio futurorum ad multos scripserat mona-
chos, ut uenirent et graui onere laborantem absoluerent faceretque
sibi de iniquo mammona amicos, qui eam reciperent in aeterna ta-
bernacula. uenerunt, amici facti sunt: dormiuit illa — quod uoluit — et
2 deposita tandem sarcina leuior uolauit ad caelos. quantum haberet
uiuentis Fabiolae Roma miraculum, in mortua demonstraui. necdum
spiritum exalauerat necdum debitam Christo reddiderat animam.
et iam fama uolans, tanti praenuntia luctus,
totius urbis populos exsequias congregabat. sonabant psalmi et
aurata tecta templorum reboans in sublime alleluia quatiebat.

hic iuuenum chorus, ille senum, qui carmina laudes
femineas et facta ferant.

3 non sic Furius de Gallis, non Papirius de Samnitibus, non Scipio
de Numantia, non Pompeius de Ponti gentibus triumphauit. illi
corpora uicere, haec spirituales nequitias subiugauit. audio: praecedentium
turmas et cateruatim exsequiis eius multitudinem fluctuantem
non plateae, non porticus, non imminetia desuper tecta capere po-
terant prospectantes. tunc suos in unum populos Roma conspexit: 20
fauebant sibi omnes in gloria paenitentis. nec mirum, si de eius salute
homines exultarent, de cuius conuersione angeli laetabantur in caelo.

12. Hoc tibi, Fabiola, ingenii mei senile munus, has officiorum
inferias dedi. laudauimus uirgines, uiduas ac maritatas, quarum

1 *Rom. 8, 28 4 cf. Luc. 16, 9 10 Verg. Aen. XI 139 12 cf. Lucret. II 28
13 Verg. Aen. VIII 287—288 22 cf. Luc. 15, 7

1 deum DB 2 uidemus K 4 ut ex et Σ et se KΨ graue Ψ
honore laborante D 5 reciperet D 6 quod] quo modo ζ 7 caelum ΣDB
8 romam D demonstrabat Σ 9 exhal: ζ anima K 11 orbis ΣD populos
Σp.c.B —lus cet. —lum ζ ad exequias ΣDB 12 aurea Ba.c.m2
aura Σa.c.m2D templ. tecta ζ; seq. ne exp. Σ resonans ΣDB quat.
all. ζ alleluia om. D 13 choros Ψ chorus Dp.c. 14 ferunt K fer B
15 galliis Σp.c.m2 papyr. D pampir. Ψ iscipio D 16 numatia ΣD
17 corporaneos (neos del.) B uicere scripsi uicere non KΨ uicert B
uicerant Σ uincerant D 18 exequiis D, Ba.c.m2 exequias Σ in ex(x B)e-
quiis KΨ, Bp.c.m2 multitudine D confluentem ζ 19 platea Σ
20 romae K 21 homines (i eras. D) ΣD paenitentes KΨ 22 omnes ΣD
23 senile] simile KΨ 24 laudabimus D; add. saepe ΣDB uid. ac] hac uid. D
uiduas in mg. m2Σ, s.l.m2 B maritas KDΨ quorum KΨ

semper fuere candida uestimenta, quae sequuntur agnum, quocumque uadit. felix praeconium, quod nulla totius uitae sorde maculatur! procul liuor, facessat inuidia. si pater familias bonus est, quare oculus noster malus? quae inciderat in latrones, Christi
 5 humeris reportata est. multae mansiones sunt apud patrem. ubi abundauit peccatum, superabundauit gratia. cui plus dimittitur, plus amat.

LXXVIII.

AD FABIOLAM DE MANSIONIBUS FILIORUM ISRAHEL
 10 PER HEREMUM.

1. In septuagesimo septimo psalmo, quem iuxta euangelistam Matheum ex persona domini dictum credimus, decem plagarum in Aegypto et egressionis Israhel in solitudinem narratur historia. cumque nulli dubium sit facta esse, quae scripta sunt, quasi aliud
 15 litterasonet, aliud spiritus clausum teneat: aperiam, inquit, in parabola os meum; loquar propositiones ab initio. quanta audiuius et uidimus et patres nostri narrauerunt nobis. unde et apostolus isdem uerbis, quia eodem et spiritu: haec 2

1 cf. Eccle. 9, 8 *Apoc. 14, 4 3 cf. Matth. 20, 15 4 cf. Luc. 10, 30 et 15, 3
 5 *Ioh. 14, 2 6 *Rom. 5, 20 cf. Luc. 7, 47 8 cum hac epist. cf. Origenis homilium XXVII in Numeros Rufino interprete 12 cf. Matth. 13, 35
 15 cf. II Cor. 3, 6 *Ps. 77, 2—3 18 *I Cor. 10, 11

1 fuerint B sequuntur B 3 procul liuor] procliuior Σ (procul m2) D
 4 malus] add. est Σ (eras.) D 5 umeris K sunt om. B apud] ad K
 6 hab. Σ*a.r.DB* superhab. Σ*a.r.DB* 7 amat] add. explicit ad oceanum
 (ocenum K) KΨ explicit de morte fabiole D

W = Parisinus lat. 1868 s. IX.

X = Parisinus lat. 9532 s. IX.

Q = Colmarensis 41 s. IX.

O = Oxoniensis Balliolensis 229 s. XII.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

de mans. populi israhelitici W de mans. israhelitici (ex — ce) populi X
 titulus euanuit in Q ad fabiolam (om. B) de mans. filiorum isrl̄ per (h)eremum OB;
 Hieronymi nomen exhibet titulus in O

12 mateum B 13 egress(s W)iones W, X*a.c.* isrl̄is O hy(y B)-
 storia QB 14 sit] est Q 15 sonat WX claus. spir. OB in om. X
 parabula X parabolis Q 17 uid. ea OB narr.] annuntiauerunt O 18 pr. et om. W
 hisdem X*p.c.* QO idem B iisdem S alt. et om. O

autem, ait, omnia in figura contingebant illis; scripta sunt autem ad commonitionem nostram, in quos fines saeculorum deueniunt. et: nolo uos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt et omnes mare transierunt et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube et in mari, et omnes eandem spiritalem escam manducauerunt et omnes eundem potum spiritalem biberunt. bibebant enim de spiritali sequenti eos petra; petra autem erat Christus. si ergo pars historiae itineris ex Aegypto spiritualiter accipitur, et cetera, quae ab apostolo pro angustia temporis praetermissa sunt, eiusdem intellegentiae conuincitur. nam idem propheta, qui in alio loco dixerat: habitaui cum habitationibus Cedar; multum incola fuit anima mea, absentiam terrae sanctae ferre non sustinens lacrimabiliter ingemescit et dicit: haec recordatus sum et effudi in me animam meam, donec trans-eam in loco tabernaculi admirabilis usque ad domum dei in uoce exultationis et confessionis, sonus epulantis, et in alio psalmo: reuela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua. Paulus quoque: lex spiritalis est et ipse dominus: si crederetis Moysi, et mihi crederetis; de me enim ille scripsit, et euangelium secundum Lucam: tunc incipiens a Moyse et omnibus prophetis interpretabatur illis in eunctis scripturis, quae de se ipso dicta erant. igitur Iudaei paruuli et qui solidum cibum glutire nequeunt, sed adhuc lacte nu-

3 I Cor. 10, 1—4 12 *Ps. 119, 5—6 14 *Ps. 41, 5 18 Ps. 118, 18
19 Rom. 7, 14 20 *Ioh. 5, 46 21 *Luc. 24, 27 23 cf. I Cor. 3, 1—2. Hebr. 5, 12—14

1 agit omnia *Xa.c.* omnia inquit *O* omnia *B* figuram *B* illos *W* 2 nostr. comm. *O* commotionem *W* communionem *Ba.c.* 3 quoniam] quod *ΩB* 4 mari *W* per mare *XB* 5 moysi *W* moisen *X* 6 omnem *B* escam spiritalem *O* escam *Ω*, *om. W* 7 spiritalem potum *Ω* 8 enim] autem *O* consequenti (-te *Ω*) *ΩO* 9 itin. hist. *W* hystoriae (-e*B*) *ΩB* itineris *X* 10 ab *s.l.m2X* per (propter *O*) angustiam *XO* praetermissae *W* 11 eiusdem esse *ς* conuincuntur *Xp.c.m2* conuincuntur *WO* 12 h(*s.l.*) abitationibus *X* habitantibus *cel.* caedar *WΩ* 13 sanete terre *O* 14 ferre *om.Ω* ingemiscit *Xp.c.m2 OB* 16 loco *XB* locum *cel.* 17 confessis *W* 20 pr. credideritis *Xa.c.m2 Wa.r.* moisi *X* mosi *W* et *om.Ω* cred. mihi *Ω* alt. crederitis *Xa.c.m2* 21 euangelio *W* 22 moise *B* moysen *W* moisen *X* et in (*exp.*) omnibus *X* 23 se *om. ΩOB* 24 paruoli *Xa.c., om. Ω* glutture *WΩ*

triuntur infantiae, legant Pharaonem carneum et Mare Rubrum,
 per quod ad Indiam nauigatur, et manna coriandro simile et omnia,
 quae scripta sunt, audiant corporaliter: lepram domorum et lepram
 pellis et staminis, taurum homicidam et iumentum adulterii reum
 5 et Hebraei propter uxorem ac liberos seruire cupientis aurem subula
 perforatam. nos autem derelinqentes Capharnaum, agrum quon- 5
 dam pulcherrimum, et cum Iesu egredientes in desertum pascimur
 panibus eius, si insipientes sumus et iumentorum similes, hordeaceis,
 si rationale animal, triticeis et ex grano frumenti commolitis, quod
 10 in terram cadens et mortuum multos fructus attulit. nouem plagis
 percussa est Aegyptus, fractus Pharaos, ut dimitteret populum
 dei. ad extremum primogenita perdit, ut primogenita Israhelis
 domino sacrarentur. qui prius tenere cupiebant, instanter expellunt.
 exterminator transit et terram Gesen pastorem et pluuiis inri- 6
 15 gatam non audet adtingere; erant enim postes eorum agni cruore
 signati et opere loquebantur: signatum est super nos lumen
 uultus tui, domine. unde et appellatur ipsa sollemnitas phase,
 quam nos transitum possumus appellare, eo quod de peioribus ad
 meliora pergentes tenebrosam Aegyptum relinquamus. sed iam
 20 tempus est, ut promissa complentes mansionum Israhel ordinem per-
 sequamur.

2. Scriptum est in ultima parte uoluminis Numerorum, quod
 apud Hebraeos appellatur 'uaiedabber': haec sunt castra

1 cf. Ex. 15, 4 etc. 2 cf. Num. 11, 7 3 cf. Leu. 14, 34—53 cf. Leu. 13, 47—59
 4 cf. Ex. 21, 28—32 cf. Ex. 22, 19 5 cf. Ex. 21, 5—6 6 cf. Matth.
 11, 23—24 etc. 7 cf. Matth. 14, 13 etc. 8 cf. Ps. 48, 13. 21 cf. Ioh. 6, 5—13 etc.
 10 cf. Ioh. 12, 24—25 cf. Ex. 3, 19—12, 36 12 cf. Ex. 12, 29 cf. Ex.
 13, 1—2. 12—15 13 cf. Ex. 12, 33 14 cf. Ex. 12, 23 cf. Gen. 47, 1—11
 16 Ps. 4, 7 17 cf. Ex. 12, 11 19 tenebr.] cf. Onom. sacra ed. Lagarde² 66,
 28; 73, 14; 77, 25 23 *Num. 33, 1

1 infantia W 3 pr. lepra Ω all. conlepram Ω 5 uxores O hac (h del.) X
 et O cupientes WΩ aurae W subulā B subola ex subolet X 6 relinquentes Ω
 chapharn. X 7 pascamur ζ 8 eius] suis Ω incipientes XΩ ho(oB)rdeaciis Ω, Ba.c.
 orde(ae W)aceis cet. 9 sin ζ grana B 10 terra X et mort.] emortuum OB
 fructos W, Xa.c. 11 factus W, Xa.c. adflictus Ω 12 perdit W, Qa.c. prodit X
 perdidit cet. ut om. B irā W 13 qui] que B 14 gesen XΩ gessen WO
 gessem B pluuius B 17 solemn. X sollempn. WOB 18 quem Ω
 app. poss. WX prioribus OB 19 derelinquamus Ω relinquimus ζ
 20 prosequamur O 23 uaiedabber X uagedaber Ω uaiedaber cet.

filiorum Israhel, qui egressi sunt de terra Aegypti per
 turmas suas in manu Moysi et Aaron, quas Graeci ἀπαρσεις
 uocant, nos propter linguae proprietatem significantius 'mansiones'
 2 siue, quia de exercitu dicitur, 'castra' transtulimus. fit autem catalogus
 mansionum a prima usque ad ultimam et numerantur simul qua- 5
 draginta duae, de quibus Matheus loquitur: ab Abraham usque
 ad Dauid generationes quattuordecim et a Dauid usque
 ad transmigrationem Babylonis generationes quattuor-
 decim et a transmigratione Babylonis usque ad Christum
 generationes quattuordecim, id est simul generationes quadra- 10
 3 ginta duae. per has currit uerus Hebraeus, qui de terra transire festi-
 nat ad caelum et Aegypto saeculi derelicta terram repromissionis
 ingreditur. nec mirum, si in illo numeri sacramento perueniamus ad
 regna caelorum, sub quo dominus atque saluator a primo patriarcha
 peruenit ad uirginem, quasi ad Iordanen, quae pleno gurgite fluens 15
 4 spiritus sancti gratiis redundabat. quod autem in manu Moysi et
 Aaron egressus scribitur, intellege legem et sacerdotium, opera et
 cultum dei, quorum alterum altero indiget. nihil enim prodest
 exercere uirtutes, nisi noueris creatorem, nec dei ueneratio proficiet
 ad salutem, nisi praecepta conditoris impleueris. his duabus manibus 20
 quasi duobus seraphim in confessionem sanctae trinitatis erumpimus
 dicentes: sanctus, sanctus, sanctus dominus sabaoth.
 3. Mouerunt autem de Ramesse mense primo, quinta
 decima die mensis primi, altera die post pascha egressi

6 Matth. 1, 17 11 cf. epist. LXXI 2, 3 (Hebraeus, id est περάτης atque
 transitor) et infra p. 75, 1 12 cf. Hebr. 11, 9 16 Num. 33, 1 22 *Esai. 6, 3
 23 *Num. 33, 3—4

1 sunt om. W 2 moysi X ATTAPCEIC X AITAPCEIT B attharsait O
 4 castra om. X fiat Ω cathal. O 6 ab s.l.m2X habra(hs.l.m2)am X 7 et om. W
 a] ad (d exp.) XB 8 et 9 habil. XB babill. W 9 a s.l.B ad (d exp.) X 10 sunt
 XIII alt. gener. om. Ω 11 ebreus B transire W, om. O 12 derelicto OB
 terra W promissionis O 14 ac O a om. Ω patriarcha XB
 15 iordanen WX — nem cet. qui Xp.c.m2O 16 gratia Ω autem om. W
 17 Aaron — pr. et om. Ω egressos scribit OB 19 proficiet (ex — cet X)
 Wa.c.X proficit cet. 20 cond.] saluatoris Ω man.] mansionibus Ω
 21 duobus] duabus W, om. X seraphym Ω —phin O —phiim (alt. i exp.) X
 confessione OB 22 dom. deus ΩOB sabaoth. explicit Ω 23 autem W,
 add. castra cet. rammasse X XV O 24 pasca Xa.c.m2B

sunt filii Israhel in manu excelsa in conspectu omnium Aegyptiorum. et Aegyptii se peliebant, quos percusserat dominus ex eis, omne primogenitum in terra Aegypti, et in diis eorum fecit dominus iudicia.

- 5 Ramesse a quibusdam interpretatur 'commotio turbulenta' aut 2
 'amaritudo commotioque tineae', nos autem uerius aestimamus ex-
 primi 'tonitruum gaudii'. ad hanc urbem, quae in extremis Aegypti
 finibus erat, populus congregatus est, qui in desertum exire cupiebat,
 eo quod tumultum saeculi derelinquens mouebatur a uitiis pristinis
 10 et ab excomedente se prius tinea peccatorum et omnem amaritudinem
 uertens in dulcedinem ut dei uocem in Sina monte desuper tonan-
 tis audiret. quod autem uerba diuina et eloquia scripturarum in istius 3
 saeculi et mundi rota tonitruus appellentur, psalmista declarat
 dicens: uox tonitruui tui in rota, et dei patris uocem in baptismo
 15 saluatoris audientes tonitruum putauerunt. cumque commoti fuerimus
 ad euangelicam tubam et excitati tonitruui gaudio, eximus in mense
 primo, quando hiemps praeteriit et abiit sibi, quando ueris
 exordium est, quando terra parturit, quando cuncta renouantur, et
 eximus quinta decima die mensis primi, in crastinum paschae
 20 pleno mensis lumine, post esum agni immaculati et calciatos pedes de
 apostolo et accinctos pudicitia lumbos et baculos in manibus praepara-
 tos. quamuis enim in Aegypto quarta decima mensis pascha facientes 4
 comederimus agnum, tamen tunc lux nobis plena completur, quando
 in manu excelsa Ramessem dimittimus, quae excelsa dicitur,
 25 uel quod Aegyptum percusserit uel quod protexerit Israhel uidem-

5 Ramesse] cf. Philo Ind. de somniis I 14: 'Ραμεσὴν τὴν αἰσθησιν, ὅφ' ἥς
 ὁσπερ ὑπὸ σητῶν ἡ ψυχὴ διεσθίεται. ἐρμηνεύεται γὰρ σεισμὸς σητός et
 Onom. s. 14, 20: intonuit laetus siue malitia de tinea; 9, 30 et 197, 27 11 cf. Ex. c. 19
 14 Ps. 76, 19 cf. Matth. 3, 17 etc. et Ioh. 12, 29 17* Cant. 2, 11 19 Num. 33, 3
 20 cf. Ex. 12, 5. 8 cf. Ex. 12, 11. cf. Eph. 6, 15. 14 24 Num. 33, 3

5 ramasse X rameses O 6 comotioque W comestioque Vallarsius 7 tonitru B
 Aegypti om. 8 relinquens O 10 ab] a WX comedente (pr. n. eras.) W
 comedentis ex -tes m2X se om. XΩ ut 8 11 ut om. Oς in om. X syna ΩO
 12 et om. B 13 tonitrus B tonitrua Ω appellantur O 14 tui om. W 15 put.
 ton. B comoti O moti W 16 angelicam O et om. W tonitruo Ω gaudii WXΩ
 17 hiems praeterit ΩB abit Ω 18 parturierit X 20 et om. O habentes
 calciatos ped. O calceatos ped. habentes 8 21 apostoli W 22 XIIIΩO; add. die O
 commed. WX nobis lux WXΩ 24 ramesse OB 25 alt. quod] quando X

tibus Aegyptiis, qui admirantur nos exire de saeculo et torquentur invidia et postea tenere cupientes in persecutionibus suffocantur, quando et Aegyptii sepeliunt primogenitos suos et patres mortui
 5 terrenis operibus opprimunt mortuos filios. mihi uidentur Aegyptiorum primogenita dogmata esse philosophorum, quibus deceptos
 homines atque inretitos tenebant. quae cum Israhel uiuus effugerit, circumdant mortuis suis, ne exeuntium imitentur exemplum. porro, quod sequitur: in diis eorum fecit iudicia siue, ut Septuaginta transtulerunt, ultiones, illud Hebraei autumant, quod nocte, qua egressus est populus, omnia in Aegypto templa destructa sint siue
 10 motu terrae siue tactu fulminum. spiritaliter autem discimus, quod egredientibus nobis ex Aegypto errorum idola corruant et omnis peruersarum doctrinarum cultura quatiatur.

4. Et proficiscentes filii Israhel de Ramesse castra metati sunt in Sochoth.

Secunda mansio. in hac coquunt panes azymos et primum tendunt tabernacula, unde et ex re locus nomen accepit. Sochoth quippe interpretatur in lingua nostra 'tabernacula' siue 'tentoria'. et ob hoc septimo mense, quinta decima die mensis sollemnitatis tabernaculorum est. cum ergo exierimus ex Aegypto, primum
 20 tabernacula figimus scientes nobis ad ulteriora pergendum. tunc non comedimus de fermento Aegypti, de fermento malitiae et nequitiae, sed uestimur azymis sinceritatis et ueritatis domini praecepta opere consummantes: cauete a fermento pharisaeorum. in hac nobis praecipitur mansione, ut semper egressionis ex
 25

8 *Num. 33, 4 14 *Num. 33, 5 16 cf. Ex. 12, 39 18 cf. Onom. s. 14, 19; 21, 1; 149, 32 19 cf. Leu. 23, 34—36 22 I Cor. 5, 8 24 Matth. 16, 11 25 cf. Ex. 12, 42

1 nos de saec. egredi O nos exire om. B 2 nos tenere s 3 pr. et om. WB
 4 fil. mort. Q; add. suos WX 6 effugiret Q 7 circumdantur O 9 autument W
 qua] quae W quia X 10 sunt OB 11 tactui W tractu Ba.c. ictu s discemus
 W, Xa.c. dicimus OB 12 ex] de s 13 catiatur B quatiuntur W 14 de terra ramase X
 15 soçot W socoth OB 16 has W, Xa.c. m2 cocunt WX quoquunt B
 azymos O azimos (-as Xa.c.) cet. 17 ex] add. hac s.l.m2X 18 soçot ex
 socohot X socoth W socoth OB 19 ob om. B haec X XV O
 sollempn. WB solemn. XO 20 est om. Q ex] de QO 21 sciendum WB
 progredien(n om. B) dum OB non om. B 22 comm. X de ferm. Aeg. om. O
 23 azimis WQB 24 praeceptum O consumantes W

Aegypto memores simus, ut celebremus transitum, id est phase domini, ut primogenita nostri uteri cunctarumque uirtutum pro primogenitis Aegypti, quae percussa sunt, domino consecremus.

5. Et profecti de Sochoth castra metati sunt in Aetham, quae est in extremo solitudinis.

Tertia mansio offertur post tabernacula, in qua primum uidetur dominus nocte in columna ignis et per diem in columna nubis, ut praecedat populum et dux itineris fiat. Aetham nobiscum sonat 'fortitudo' atque 'perfectio', de qua et Dauid canit: tu dirupisti fluuios Aetham, id est 'fortes'. grandis est fortitudo Aegyptum dimittere et in extrema solitudine commorari. ex quo intellegimus locum Sochoth adhuc iuxta Aegypti fuisse regiones. in eo enim, quod dicitur: quae est in extremis finibus solitudinis, ostenditur inter confinia esse heremi et Aegypti. praeparemus nobis fortitudinem, adsumamus perfectum robur, ut inter errorum tenebras et confusionem noctis scientiae Christi lumen appareat. dies quoque noster nubem habeat protegentem, ut his ducibus ad sanctam terram peruenire ualeamus.

6. Profectique de Aetham reuersi sunt Phiahiroth, quod est contra Beelsephon, et castra metati sunt e regione Magdol.

Quarta mansio est Phiahiroth, quae interpretatur 'os nobilium', scribiturque per litteram heth. quidam male hiroth 'uillas' putant, errorque manifestus, quod pro supra dicto elemento ain litteram

1 cf. Ex. 12, 43-49 2 cf. Ex. 13, 1-2. 11-15 4 *Num. 33, 6
7 cf. Ex. 13, 21-22 8 cf. Onom. s. 99, 17 9 *Ps. 73, 15 13 Num. 33, 6
19 *Num. 33, 7

4 sochot W soccoth QOB etham X aethan Q ethan O etan B
7 ygnis B nubis WX nubis] ignis WX 8 etham Xp.r. aethan Q
etam B ethan O nobis consonat fort. B nobis fort. consonat O nobis sonat
fort. c 9 adque X sive OB profectio O et om. O dirupisti O
10 etham X etam B ethan O 11 in om. XQ 12 sochoth X socoht W
sochoth Ba.c. soccoth cel. enim om. Q 14 esse om. Q 15 robor W, Xa.c.
16 dies s.l.X 17 terr. sanctam O 19 etham X hetam B aethan Q ethan O
sunt ad WXQ phiahir. B phyair. QO phiaphir. W phiair. (1m2 in ras. 2 litt.) X
quae B 20 est om. W behelsephon B (ubique) et om. B castra] crs W
21 macdol O magdolū W 22 est om. W phiahir. XB phiair. O phiaphir. W.
om. Q 23 quae (que B) scribitur OB litt. om. W beth O bet B
hyroth B phiairoth O 24 pro om. QB ai c littera W

legant. Beelsephon in linguam nostram uertitur 'dominus aquilonis' aut 'ascensus speculae' aut 'habens arcana', porro Magdol
 2 'magnitudo' uel 'turreis'. adsumpta igitur fortitudine nobilitatur in domino et Beelsephon idoli arcana contemnimus illiusque magnificentiam et turritam superbiam declinamus. non enim est ab 5 austro, unde dominus uenit, et a meridie, in qua sponsus recumbit in floribus, sed possessor aquilonis, uenti frigidissimi, a quo exardescunt mala super terram; qui, cum sit frigidissimus, nomine dexter uocatur, falso sibi adsumens uocabulum uirtutis ac dexteræ, cum totus sit in sinistra.

7. Et profecti de Phiahiroth transierunt per medium mare in deserto et ambulauerunt uiam trium dierum in solitudine Aetham et castra metati sunt in Mara.

Quintamansio Mara, quae interpretatur 'amaritudo', non poterant ad Rubri Maris gurgites peruenire et Pharaonem cum suo exercitu
 uidere pereuntem, nisi postquam habuerunt in ore nobilitates, id est in domini confessione uirtutes, quando crediderunt deo et Moysi, famulo eius, et audierunt ab eo: dominus pugnabit pro uobis et uos tacebitis, et uictores Maria praecinente in tympanis † corporum resonarunt carmina triumphantium: cantemus domino;
 2 proiecit in mare. post praedicationem euangelii, post tabernacula transmigrantium, post adsumptam fortitudinem, post confessionis nobilitatem pericula rursus occurrunt. unde discimus cauendas

1 cf. Onom. s. 12, 16; 16, 24 et 27 2 cf. ibid. 58, 8 5 cf. Hab. 3, 3
 6 cf. Cant. 1, 6 8 cf. Prou. 27, 16 sec. LXX 11 *Num. 33, 8 14 cf. Ex. 15, 23.
 Onom. s. 14, 8 16 cf. p. 55, 22 18 Ex. 14, 14 19 cf. Ex. 15, 20—21
 20 *Ex. 15, 21 et 1

1 lingua nostra W 2 archana WXΩ maedol O 4 in] a Ω archana WΩ, Xa.c. 6 et om. X 7 foribus W 8 frig. sit W 9 falsum ζ uocabulo W dextrae B dexter Ω 11 phiahir. XB phiair. O phy(h s.l.)ir. Ω aphiphir. W 12 mari W desertum W et om. ζ deambul. O uia W (ex una) Ω 13 etam B aethan Ω ethan O et hanc (n exp.) X et om. X 14 quinta autem Ω post mansio add. est O in X est in ζ 15 peruenere Ba.c., om. W 16 abierunt Ω nobilitatis Ω 17 uirtutis Ω domino OB 19 timpanis X tymphanis W corp.] et choris ζ cororum (= chororum) con. Engelbrecht 20 resonarent X resonare coeperunt ζ 21 magnificatus O 22 deiecit WΩ 23 migrantium O 24 peric.] Aegyptii et Pharaο ζ

semper insidias et inuocandam misericordiam dei, ut insequentem
 Pharaonem possimus effugere et nobis in spiritali baptismo suffo-
 catur. egressis de Mari Rubro occurrit heremus Sur, quae et solitudo 3
 Aetham dicitur, in qua tribus diebus ingredienti non habuerunt
 5 aquam et peruenerunt ad Mara, quae ex amaritudine nomen accepit.
 habebat fons aquam, et dulcedinem non habebat. murmurat populus
 uidens aquas et potare non sustinens. intellege Mara aquas occidentis
 litterae, quibus si inmittatur confessio crucis et passionis dominicae
 sacramenta iungantur, omne, quod inpotabile et triste uidebatur ac
 10 rigidum, uertitur in dulcedinem. unde et scriptum est: constituit
 deus populo legem et iudicia et temptauit eum. ubi enim
 magnitudo gratiae, ibi magnitudo discriminis. nec terrearis, si post 4
 uictoriam uenias ad amaritudinem, quia uerum pascha facientes
 azyma cum amaritudinibus comedunt et temptatio probationem,
 15 probatio spes, spes parit salutem. apud medicos quoque quaedam
 antidotus noxios humores temperans ex amaritudine nominatur,
 quae dulcis ostenditur restituens sanitatem, sicut e contrario uoluptas
 atque luxuria amaritudine terminatur dicente scriptura: quae ad
 tempus pinguefacit fauces tuas, nouissime uero ama-
 20 rius felle inuenies.

8. Et profecti de Mara uenerunt in Helim, ubi erant
 duodecim fontes aquarum et septuaginta palmae, ibique
 castra metati sunt.

Sexta mansio in 'arietes fortesque' uertitur. quam pulcher ordo
 25 uirtutum! post uictoriam temptatio, post temptationem refectio.

3 cf. Ex. 15, 22 5 cf. Ex. 15, 23 6 cf. Ex. 15, 24 7 cf. II Cor. 3, 6
 10 *Ex. 15, 25 13 cf. Num. 9, 11 14 cf. Rom. 5, 4—5 16 antidotus]
 scil. *πικρά*, cf. epist. CXXI praefat. 18 *Prou. 5, 3—4 21 *Num. 33, 9
 24 cf. Onom. s. 13, 4; 50, 5

2 effugire W in om. OB 3 egressi WOB mare W occurrit W, Ba.c.
 occurrat Q sir W 4 aethan Q ethan XO etan B Etham S 5 perueniunt B
 ex s.l.m2X 7 Mara int. S maram QB mare Xa.c. aquas] in aquis Xp.c.m2
 8 inmittatur WX immitatur B imitatur O imitator Q 9 et om. X 10 uertetur OB
 et om. XQ 11 leg. pop. O 13 qua X qui Q pascha B 14 azima QB
 15 parturit O 16 antidotus (-tos W) WXQ nuncupatur S 18 adque
 X et O amar. om. Q terminantur Q temperatur OB 19 pingues facit OB
 21 et om. OB helym O Elim S 24 fontesque OB 25 tentatio S,
 om. OB tentationem S refectionis O

de amaritudine uenimus ad arietes et robustos principes gregis, quos
 apud Ezechiel dominus iudicaturum esse se dicit, quod alii eorum
 conculcauerint aquas et compresserint oues, alii lenes et placabiles
 fuerint. de his et uicesimus octauus psalmus loquitur: adferte do-
 2 mino, filii dei, adferte domino filios arietum. sextae man- 5
 sionis tenemus hospitium. numquam prius occurrerunt fontes pu-
 rissimi, nisi ubi magistrorum doctrina prorumpit. nec dubium, quin de
 duodecim apostolis sermo sit, de quorum fontibus deriuatae aquae
 3 totius mundi siccitatem rigant. iuxta has aquas septuaginta cre-
 uere palmae, quos et ipsos secundi ordinis intellegimus praeceptores 10
 Luca euangelista testante duodecim fuisse apostolos et septuaginta
 discipulos minoris gradus, quos et binos ante se dominus praemitte-
 bat. de quibus et Paulus refert, quod apparuerit dominus primum
 duodecim, deinde apostolis omnibus, alios uolens intellegi primos et
 alios secundos Christi discipulos. bibamus de huiusce modi fontibus 15
 et dulces fructus uictoriae deuorantes ad mansiones reliquas prae-
 paremur.

9. Profectique de Helim castra metati sunt ad Mare Rubrum.

Mare Rubrum, quod Hebraice dicitur 'iam suph', septima mansio 20
 est. et quaeritur, quomodo post transitionem Maris Rubri et fontis
 Marae et Helim rursum ad Mare Rubrum uenerint, nisi forte in
 itinere pergentibus sinus quidam maris occurrerit, iuxta quem castra
 metati sunt. aliud est enim transire per mare, aliud in proximo figere
 2 tabernacula. ex quibus monemur etiam post euangelicam discipli- 25

2 cf. Ezech. 34, 17—31 4 Ps. 28, 1 11 cf. Luc. 6, 13 et 10, 1
 13 cf. I Cor. 15, 5—7 18 *Num. 33, 10

2 ezechiel *Op.c.* hiezetihel X ezechielem *OB* iudicatuos *O* se esse *Q*
 esse *Xa.c.m2B* 3 conculcarint *Q* 4 uiges. *Q* 5 sexta *W* 6 purismi *W*
 7 prorupit *O* de *om.* *W* 8 der. aquae] deriuata ea que *B* deriuata sunt
 ea quae *O* diriuatae *WQ* tot. aquae *W* 9 has *s.l.m2X* creuerunt *ç*
 10 et] ad *W* intellig. *WOB* 11 lucas *OB* lucta *Xa.c.m2* testante] dicente *Q*
 ait *O, om.* *B* 12 minores *W* dom. ante se *QO* 13 primo *Q* 14 XI *Q* uoluit *OB*
 15 huius *O* 16 uict. *om.* *Q* 18 helym *O* heli *B* Elim *ç* 20 Mare Rubr. *om.* *Q*
 supph *B* sup *W* 21 et *om.* *OB* transionem *WO, XBa.c.* fontes *X*
 22 mare *Q* mare *cel.* Mara *ç* et helim in *mg.* *X, om.* *Q* elim *B* 23 itenere *X*
 quidem *W* occurrit *QB* 24 sint *Xp.r.* enim est *O* transsire *W passim*
 per *om.* *OB* 25 monetur *B* mouemur *W*

nam inter cibos dulcissimos triumphorum apparere nobis interdum mare et praeterita discrimina poni ante oculos, quamquam multae differentiae sit transire mare et mare procul aspicere. uerbum 'iam suph' apud Hebraeos ex mari et rubro compositum est; suph autem et 'rubrum' et 'scirpus' uocatur. unde possumus suspicari, quod uenerint ad paludem quandam et lacum, qui carecto et iuncis plenus fuerit. quod autem omnes congregationes aquarum scriptura sancta mare uocet, nulla dubitatio est. haec mansio in Exodo non habetur, sed scriptum est pro ea, quod de Mari Rubro uenerint ad desertum. Sin, quae est inter Helim et Sinai, quinta decima die mensis secundi egressionis eorum ex Aegypto, id est tricesima prima, postquam egressi sunt de Ramesse.

10. Et profecti de Mari Rubro castra metati sunt in solitudine Sin.

15 Octaua mansio, licet iuxta ordinem Exodi septima sit. sed sciendum, quod omnis usque ad montem Sinai heremus Sin uocetur et ex tota prouincia etiam locus unius mansionis nomen acceperit, sicut et Moab tam urbis quam prouinciae nomen est. in hac solitudine quinque mansiones: iam suph, de qua supra diximus, et heremus Sin et Dephca et Halus et Raphidim, de quibus loquemur in consequentibus. Sin autem interpretatur 'rubus' uel 'odium', quorum utrumque facit ad mysticos intellectus, quod, postquam uenerimus ad eum locum, de quo nobis sit dominus locuturus, grande odium mereamur inimici. tunc uidebimus ardere rubum et non comburi, inflammari ecclesiam persecutionibus et eam loquente in illa domino non perire. et nota, quod in octaua mansionem, in qua torcularia nostra sunt, unde

9 cf. Ex. 16, 1 13 *Num. 33, 10—11 21 cf. Onom. s. 14, 30; 21, 2; 23, 13; 30, 7
23 cf. Ex. 3, 2—4 26 cf. Ps. 8, 1

1 inter scripsi in WΩ et in (in eras.) X et OB 3 sint ΩOB et ad mare O alt. mare om. W iasuph B 6 uener B qui] qui et 9 est om. B eo WΩ, Xp.c.m2 mare WO 10 syn O passim, sinon B quae (scil. mansio uel potius heremus, cf. l. 16—17)] quod O elim B diae X, s.l.Ω 11 ex] et B 13 mare W casta B 16 monte W sina Ω et om. WX 19 sunt mans. O mans. sunt XB supph B = pr.et] uel (eras.) et Ω 20 dephaca X d+pecha (litt. post d euanida) Ω Alus 5 aliis B raphydim Ω raphidin OB loquimur W, Xa.c. sequentibus O 21 quor. utr.] quorumque (trū s.l.) Ω 23 sit nobis 5 24 et tunc X uidemus O rubrum W, Xa.r. 25 domino in illa 26 torcularia WΩ

et octauus psalmus hoc titulo praenotatur, desertum capimus rubi, quia plures filii desertae, magis quam eius, quae habet aurum.

11. Et profecti de deserto Sin castra metati sunt in Dephea.

Nona mansio. hoc nomen apud Hebraeos *קְרוֹדְמָא*, id est pulsatio, 5
dicitur, iuxta quod et dominus ait: pulsate et aperietur uobis.
in libro autem Hebraicorum Nominum 'adhaesionem remissionem-
que' transtulimus, quod lectorem turbare non debet. nec putet nos
dissonantia scribere; ibi enim iuxta id, quod uulgo habetur, edidimus,
si medium uerbum scribatur per beth litteram; hic autem in He- 10
braico uolumine scriptum repperi per phe, quod elementum magis
pulsationem quam glutinum sonat. sensusque manifestus: post
responsa domini, post octauum numerum resurrectionis Christi in-
cipimus sacramenta pulsare. prudentem studiosumque lectorem
rogatum uelim, ut sciat me uertere nomina iuxta Hebraicam ueri- 15
tatem; alioquin in Graecis et Latinis codicibus praeter pauca omnia
corrupta repperimus. et miror quosdam eruditos et ecclesiasticos
uiros ea uoluisse transferre, quae in Hebraico non habentur, et de
male interpretatis fictas explanationes quaerere, ut in praesenti pro
Dephea legunt Raphaca litteram ponentes pro littera, eo quod res 20
et daleth paruo apice distinguantur, et interpretantur 'curationem'
atque exinde tropologiam similem prosequantur.

12. Et profecti de Dephea castra metati sunt in Halus.

2 *Esai. 54, 1 4 *Num. 33, 12 6 Matth. 7, 7 etc. 7 cf. Onom. s. 17, 21
13 sc. octaua littera alphabeti Hebraei uitam significat, cf. Hieron. epist. XXX 5 et 7
23 *Num. 33, 13

1 et om. X desert. — filii om. Ω 4 inde pcpa B 5 hoc nomen s.l.m2X
קְרוֹדְמָא scripsi *קְרוֹדְמָא* ζ KPYCMA (KPOCRU s.l.) X KPYCMΩ W
CKPYCMA Ω KPICM B crisma O 6 apperietur Ω 7 rem.] refert mansionemque
Xp.c.m2 quem Ω retentionemque ζ 8 transtulimus W statuimus O nec]
ne W, Xp.r. 9 dissonantiā Xp.c.m2B 10 litt. beth O bet B heth Ω
11 reperi Xa.c.Ω phe] hahem O haem B 12 quam om.Ω est man. ζ
15 rigatum B uellem Ω nomina] omnia Ω iuxta X (sic semper fere
in hac epistula, sed reliquis locis m2 corr.) 16 pauca] add. nomina W 17 reper. ζ
inuenimus O all. et om. B 19 malis W finctas W factas O facitis B
in om. X 20 dephca (depcha XΩ) legant pro raphaca (raphaca W rapcha Ω) WXΩ
raphca O rabhca ex rabca B legant repcha ζ 21 deleth Xp.c.m2O delet W
22 trophologiam (h exp. X) WXB prosecuntur Ω B persequuntur X prosequan-
tur W 23 et Ω, om. cel. de om. WX depcha Ω dephaca WX alus Xa.c., B (ex aliis)

Decima mansio in Exodo non habetur crediturque in Sin heremo contineri eodem narrante libro: profecta est omnis multitudo filiorum Israhel de heremo Sin per mansiones suas iuxta os domini et uenerunt Raphidim. ex quo perspicuum est
 5 plures mansiones unius regionis uocabulo demonstrari. interpretatur 2
 Halus 'fermentum', quod tollens mulier miscuit farinae
 satis tribus, donec fermentaretur totum. in hac solitudine
 murmurat populus propter famem et conuersus respicit procul in
 nube gloriam dei accipitque uespere coturnicem et mane alterius
 10 diei manna. et nota in mansione decima fermentum poni et post
 esum carnum manna tribui inplerique scripturam: panem an-
 gelorum manducauit homo.

13. Profectique de Halus castra metati sunt in Raphi-
 dim; et non erat ibi aqua populo.

15 Undecima mansio est, quam uolenter interpretatam in libro
 Hebraicorum Nominum repperi 'uidit os sufficiens eis' aut certe
 'uisio oris fortium'; meliusque transfertur 'dissolutio fortium' uel
 'sanitas fortium' siue iuxta proprietatem linguae Syrae 'remissio
 manuum'. haec et in Exodo legitur post profectionem de heremo Sin. 2
 20 queritur in ea populus ab ardore sitis; fons de petra Oreb erumpit
 et profluit et, quia temptauerunt deum, locus Raphidim 'tempta-
 tionis' quoque, id est 'massae' sortitus est nomen. Moyses ascendit in
 montem; Iesus contra Amalec militat; ad crucis signum superatur
 inimicus; remissis orantis manibus hostis uictor insequitur. sedet 3

2 *Ex. 17, 1 6 cf. Onom. s. 16, 7 *Matth. 13, 33. *Luc. 13, 21
 7 cf. Ex. 16, 2—36 11 Ps. 77, 25 13 *Num. 33, 14 16 cf. Onom. s. 14, 22
 19 cf. Ex. 17, 1 20 cf. Ex. 17, 3. 6 21 cf. Ex. 17, 7 22 cf. Ex. 17, 10. 9. 11
 24 cf. Ex. 17, 12. Zach. 3, 9

1 deci W heremi Bp.c. 4 raphydim Ω *passim*, in raphidim O
 5 un. reg. om. X interpretaturque WXB 6 alus O commiscuit B
 farina X 7 trib. sat. O 8 pro fame WX proc. resp. O 9 accepitque
 WXOB altius B 11 aesum WΩ hesum XB scriptura W 13 que
 om. XB alus OB 14 aqua ibi OB 15 interpretata W 16 reperi Ω
 uidit] uidelicet O hos WB eius X 17 uicio OB pr. fortius B 18 sirae
 (-e B)WB 19 man.] *add.* fortium s.l.X haec ex hae X et om. XΩa.c., OB
 20 ob (ab W) ardorem WXΩ orep erupit B 21 tentauerunt Xa.c.O temp-
 tarunt Ω dominum OB raphadim B 22 massae scripsi (cf. p. 62, 13)
 messe X messe Ω mse O mense WB est s.l.B moses W, Xa.c.m2
 23 amalech XΩO

Moyses super lapidem de Zacharia, qui septem habebat oculos et in Samuhelis uolumine appellatur aben ezer, id est 'lapis adiutor', et utramque manum eius Aaron et Ur, id est 'montanus lucidusque', sustentant. deuicto aduersario superuenit Iethro, adducit Sepphoram et utrosque filios, dat consilium septuaginta seniorum et in typum 5 ecclesiae de gentibus congregatae legis imminutio euangelio suggerente completur. pulchre autem 'dissolutio' ac 'sanitas fortium' Raphidim dicitur uel propter dissipatum Amalec uel propter sanatum Israhel. sin autem 'remissionem manuum' iuxta Syros Raphidim sonat, dicemus propter offensam populi, quia contra dominum murmurarit, istud loco nomen inpositum. haec tangimus potius, quam exponimus, breuiter indicasse contenti, quod post fermentum — Halus — et 'massam' ecclesiae soleant multiplicia daemonum aduersum nos temptamenta consurgere.

14. Et profecti de Raphidim castra posuerunt in 15 solitudine Sinai.

Duodecima mansio est. statim tibi ueniat in mentem apostolorum numerus. una de pluribus, sed maior ab omnibus non separatur in ordine et praecellit in merito. ad hunc locum quadragesima septima die perueniunt scriptura dicente: mense tertio egressionis filiorum 20 Israhel de Aegypto, in die hac transierunt in solitudinem Sinai profectique simul de Raphidim uenerunt in deser-

2 cf. I Reg. 4, 1 3 cf. Ex. 17, 12 cf. Onom. s. 12, 6; 15, 14; 64, 3; 77, 26
cf. Onom. s. 15, 5 4 cf. Ex. e. 18 15 *Num. 33, 15 20 *Ex. 19, 1—3

1 de Zach. om. O de] dictum a ς oculos de zacharia O et om. X 2 samuelis WOB
adiutorii Xp.c.m2OB 3 utraque W hur O or Xa.c. 4 sustentat ς dum uicto B
ietro W, Xa.c. ihetro B educit ς sepp. W sephph. B seph. Ω Zeph. ς
5 utrumque filium WX filio B datque O concilium ς tipum WXB
6 immunitio ς surgente Xp.c.m2 succedente Ω 7 pulcre XB ac] uel Ω
dic. raphydim Ω raphidim ex raphim X 8 amalech codd. praeter O
9 si Ω p.c.OB siros WB 10 dicemus quod O dicimus Xp.c. decimus W, Xa.c.
qui WO deum W murmuraret Ω murmurauerit X murmurant OB mur-
murauit ς 11 istud ex illud X isto B cognomen OB inpos. est O
12 quod] quam W, Xa.c. alus O 13 Messam ς mensam O soleat W
15 rafidim Ω rafadim B pos.] metati sunt ς 17 haec duodecima Ω
tibi s.l. Ω 18 ab om. ς hominibus B 19 hanc O locum om. OB
20 peruen. die O 21 hac om. W transiens B solitudine B 22 simul om. WX
raphadim B

tum Sinai et castra metati sunt in heremo seditque ibi
 Israhel e regione montis. et Moyses ascendit ad deum
 uocauitque eum dominus de monte dicens et reliqua. et
 rursum: uade, inquit, ad populum et sanctifica eos hodie
 5 et cras. et lauent uestimenta sua sintque parati in
 diem tertium, quia tertia die descendet dominus uidente
 uniuerso populo super montem Sinai. quod et fac- 2
 tum est. laueruntque uestimenta sua et ab uxorum coitu separatis
 die tertio descendit dominus in montem, quo fumante et fulgore,
 10 tonitru, caligine, uoce tubae mortalium corda terrentibus Moyses
 loquebatur et dominus respondebat ei. supputemus numerum
 et inueniemus quinquagesimo die egressionis Israhel ex Aegypto in
 uertice montis Sinai legem datam. unde et pentecostes celebratur 3
 sollemnitatis et postea euangelii sacramentum spiritus sancti descen-
 15 sione completur, ut, sicut priori populo quinquagesima die, uero iube-
 leo et uero anno remissionis et ueris quinquaginta et quingentis
 denariis, qui debitoribus dimittuntur, lex data est, ad apostolos
 quoque et, qui cum eis erant, in centum uiginti, Mosaicae aetatis
 numero, constitutis descenderit spiritus sanctus et diuisis linguis
 20 credentium totus euangelica praedicatione mundus expletus sit.
 longum est, si replicare uelim, quid in lege praeceptum sit, quomodo 4
 fabricatum tabernaculum, quae uarietas hostiarum, quae uasorum
 diuersitas, quae indumenta pontificis, quae sacerdotum ac leuitarum
 caerimoniae, quid egerint, quomodo populus numeratus sit: hoc tan-
 25 tum dicam, quod media pars Exodi et totus Leuiticus liber et Nume-

4 *Ex. 19, 10—11 7 cf. Ex. 19, 14—19 10 *Ex. 19, 19 13 cf. Act. c. 2
 15 cf. Num. 36, 4 16 cf. Luc. 7, 41—42 18 cf. Deut. 34, 7. Act. 1, 15
 19 cf. Act. 2, 1—4

2 populus israhel Ω moises B moyses W 3 dom. eum W de monte
 om. WX dicens om. O 6 die tertio W pr. tertium Xa.c.B terciam Xp.c.
 desc. dom. tert. die O alt. tert(c B)io W,Ba.c. 7 pop. un. W et om. O
 8 uxorem W separati sunt B 9 tertia W descendet W in] super O
 fulgore] fulgore et O fulgor et W fulgur et B, legi nequit Ω 10 tonitruo O
 tonitruu W, legi nequit Ω tuba ς moises B moyses W 12 inuenimus WX
 quinquagesimum diem W quinquagisima X die] de B filiorum israhel Ω
 13 pentecosten X 14 sollempn. WB solemn. XO sacr. in (exp. Ω) X Ω
 15 quinquagesimo Ω iubeleo X iubileo Ω iubilaao B 17 ad apost.] apostolis ς
 18 ipsis OB $\cdot$ C^m · XX · B · C^{ti} · XX · X^{mo} · X^{mo} · X 21 uellem X quod B 22 fabr.
 sit W 23 ac] et ς 24 cerim. WO cericerimonie B caerem. ς 25 exhodi X

rorum praecepta non modica et per singulas tribus populi distributio et oblatio principum in hac mansione descriptae sint multo-
 5 rumque uoluminum disputatio huic loco sufficere uix possit. interpretatur autem Sinai 'rubi', non unus, ut supra in solitudine Sin, sed plures, ut ibi principium, hic perfectio, ibi solitarius numerus, hic 5 multiplex. aliud est enim unam et aliud omnes gratias possidere.

15. Et profecti de solitudine Sinai castra metati sunt in sepulchris concupiscentiae.

Tertia decima mansio, cuius nomen cum interpretatione editum est, apud Hebraeos appellatur 'cabaroth atthaua'. est autem 10 sensus ille de euangelio, quod Iesus baptizatus statim ab spiritu ductus
 2 est in desertum et temptabatur a diabolo. itaque et Israhel post familiarem cum deo sermonem, postquam iuxta montem Sinai commoratus est anno uno et diebus quattuor, mira dispositione castrorum
 egressus est in solitudinem Pharan, quae interpretatur 'onager' 15 aut 'feritas', ibique succumbit malae bestiae fastidians caelestem panem et Aegyptiorum carnes desiderans, quando multos subitum uorauit incendium et intercedente Moyse fumum uorax flamma
 3 consumpsit. tunc accipiunt coturnices et usque ad nausiam ac uomitum deuorant. eliguntur septuaginta presbyteri, uadunt ad ostium 20 tabernaculi, duo remanent, Heldad et Medad, non imperii neglegentes, sed humilitate submissi, dum se honore arbitrantur indignos, unde et absentes prophetant. saturatoque populo, cum adhuc escas
 esset in ore ipsorum, ira dei ascendit super eos et occidit

4 cf. p. 59, 21 et Onom. s. 15, 1; 23, 13 7 *Num. 33, 16 12 cf. Matth. 4, 1 etc. 15 cf. Num. 10, 11—12 cf. Onom. s. 6, 15; 18, 16 17 cf. Num. c. 11 23 *Ps. 77, 30—31

1 pop. tr. OB 2 o(ex a X)blationes WX discrip(bX)tae
 W,Xa.c.m2 sint]s(= sunt)W 3 loco om. W 4 rubus WX 5 princ. sit XOB
 6 enim est B unam gratiam Q om gratia W 8 sepulchris WQ -cris cel.
 9 cum] ex s 10 pr. est] est et B cabarath Q cabaroti B sabba roti O
 atthaua (att exp. Q)XQ attauua OB attina W 11 ab WB a cel. 12 tentatus s all. et om. OB 13 domino O sermone W 14 uno om. O 15 est om. s
 solitudine WOB qui W 16 aut] uel O succumbet W male W
 17 subito O 18 uorauerit B mose W unum B humum QO 19 cor-
 turnices W nauseam O 20 elegunt W qui (s.l.m2) uadunt X hostium
 (ex hostia W) codd. 21 heldat W,Qa.c. eldat B eldath O medath WO modat B
 23 unde] usque W cum] dum s escae (ex esse X) essent WXQ 24 eorum s

pingues eorum et electos Israhel praepediuit, ne ad malum uelociter currerent; unde et appellatus est locus 'sepulchra concupiscentiae' siue, ut in Septuaginta legimus, 'memoriae desiderii'. ex quibus omnibus nos docemur, qui sapientiam dimisimus saecula-
 5 larem et Aegyptias ollas contempsimus, non debere murmurare contra caelestem scripturarum panem nec iurulentias Aegyptiorum, qui sunt magnarum carnum, sed simplicem mannae cibum quaerere; alioquin, si rursus eas uoluerimus appetere, uorabimus usque ad nausiam et statim domini igne torquebimur desideriumque nostrum uertetur in tumulos, ut simus sepulchra dealbata, quae
 10 foris parent hominibus speciosa, intus autem plena sunt ossibus mortuorum et omni spurcitia.

16. Et profecti de sepulchris concupiscentiae castra metati sunt in Aseroth.

15 Quarta decima mansio in solitudine Pharan, quae in 'atria' uertitur. in hac Aaron et Maria propter Aethiopiissam contra Moysen murmurant et in typum zeli aduersus ecclesiam de gentibus congregatam populus Iudaeorum leprae sorde perfunditur nec redit ad tabernaculum et pristinam recipit sanitatem, donec statutum plenitudinis gentium tempus inpleat. et hoc, prudens lector, adtende,
 20 quod post consummatam in duodecimo numero uirtutem, quia superbiit Israhel et in sepulchris concupiscentiae carnes Aegyptias desiderauit, rursus iacit aliud fundamentum et atria, id est uestibula, uirtutis ingreditur ostendens nobis et eos, qui stant, posse cadere et,
 25 qui ceciderant, resurgere. positus est Iesus in ruinam et re-

2 cf. Num. 33, 16 3 cf. Num. 33, 16 sec. LXX 5 cf. Ex. 16, 2—15
 7 cf. Ezech. 16, 26 10 *Matth. 23, 27 13 *Num. 33, 17 15 cf. Onom. s. 15, 19;
 21, 22 16 cf. Num. c. 12 24 cf. Hier. 8, 4 25 Luc. 2, 34

1 electus Ω maculum W 2 sepulchra X Ω -era cet. 3 in om. W memoria X Ω
 4 nos] nos omnes ς temporalem siue saec. O 5 non debere nos X murmurari W
 6 iurel. W iurulentas (ex iurulencias) ollas (s.l.) X iurul. cet. 7 quae X mane W
 8 eas rursus OB eos W 9 nauseam O uorabimur X 10 sepulchra Xa.c.OB
 13 sepulchris OB 14 aserot B asseroth Ω 15 mansio est X Ω
 qui W 16 hac] hacab (ab exp.) X acab W aharon (h exp.) X aeth. Ω
 eth. W X O et. B 17 eccl.] eam W 19 pristinum recepit W 20 tempus om. Ω
 impleatur Ω impletur B 21 numero om. O qua B superbit W X O B
 superbiuit ς 22 sepulchris Ω -cris cet. 23 ad atria OB atria fundamentum (del.) X
 ad uest. OB uestibulum ς 24 ingr. et Ω 25 ceciderunt (ex -rent X) X Ω posse res. OOB est enim O B et] et in OB

surrectionem multorum et ipse loquitur per prophetam: numquid, qui cadit, non resurget?

17. Et profecti de Aseroth castra metati sunt in Rethma; pro quo supra in hoc eodem libro legimus: postquam profectus est populus de Aseroth, castra metati sunt in solitudine 5 Pharan.

- 2 Haec est autem quinta decima mansio. et notandum, quod reliquae mansiones decem et octo, quarum nunc breuiter catalogus describitur, a Rethma usque ad Asion-Gaber, id est usque ad tricesimam secundam mansionem, sub Pharan solitudinis nomine continentur. in quibus uniuersa, quae scripta sunt, diuersis temporibus gesta sentimus; quae quia non sunt per mansiones singulas distributa, a nobis quoque in commune dicentur, ut postea ueniamus ad reliqua.
- 3 Rethma transfertur 'sonitus' aut 'iuniperus', quamquam plerique 'arceuthon' apud Graecos aliud genus arboris significare contendant. 15 iuniperum autem et primus graduum psalmus iuxta ueritatem Hebraicam sonat, ubi scriptum est: quid detur tibi aut quid adponatur tibi ad linguam dolosam? et propheta respondit: sagittae potentis acutae cum carbonibus iuniperorum; pro
- 4 quo apud nos legitur: desolatoriis. ferunt autem lignum hoc ignem 20 multo tempore conseruare, ita ut, si pruna ex eius cinere fuerit operta, usque ad annum perueniat. ex quo discimus post sepulchra concupiscentiae et uestibula transire nos ad lignum, quod multo tempore calorem tenet, ut simus feruentes spiritu et claro sonitu atque in
- 5 altum exaltata uoce euangelium domini praedicemus. ab hac itaque 25 mansione usque ad tricesimam secundam istius modi continentur

2 Hier. 8, 4 3 *Num. 33, 18 4 *Num. 13, 1 14 cf. Onom. s. 20, 5
17 Ps. 119, 3 19 *Ps. 119, 4 24 cf. Rom. 12, 1 25 cf. Num. c. 13—19

2 cadet *Xa.c.OB* 3 asseroth *Q* *passim*, amasseroth (mas *eras.*) *X* retma *W*
4 libro *s.l.B* 5 pop. *om. W* 8 cathal. *WX* catol. *Q* catolicus *B* 9 usque
ad] iuxta *O* asyong. *O* esiong. *Bp.c.* siong. *WX, Ba.c.* trigesimam *Q*
10 pharam *B* solitudines *W* 13 ut] et *WX* 14 sonitus *ex* sonus *W* quam *OB*
15 archeuthon *WX* arche ut hon *B* archeuton *O* ἀρχεϋθον *ς* significari *Q*
contendunt *O* 18 respondet *ς* 19 potentes *W, Xa.c.* accutae *Q* 21 ita *om. OB*
prunae *X* fuerint *WX* oportae *X* 22 ad *om. O* perueniant *WX*
ex qua discimus *WX* quod sciamus *O* quidem scimus *B* sepulchra *XQ* — era *cel.*
24 feruente *Q* claro] calore *W* euang. in alt. ex. uoce *OB* in altum *om. ς*
26 trigesimam *Q* continente *OB*

historiae: duodecim exploratores mittuntur ad terram sanctam; botrus refertur in ligno et Christi breuiter passio demonstratur; murmurat populus Iudaeorum gigantum impetum reformidans; pugnat contra Amalec et Chananaeum nolente deo et uictus intellegit,
 5 quae debeat in terra sancta exercere sacrificia; Dathan et Abiron et filii Core consurgunt contra Moysen et Aaron et terrae uoragine gluttuntur; inter mortuos et uiuentes pontifex medius turibulo armatus ingreditur et currens ira dei sacerdotis uoce prohibetur; uirga Aaron et florem profert et folia et in aeternam memoriam
 10 uirens siccitas conseruatur; necdum templum et iam aeditui, necdum sacerdotes et leuitae obtulere sacrificia et partes eorum mysticus sermo describit; uitula rufa in holocausto concrematur et cinis eius piacularis aspersio est. quorum omnium figurae proprios libros flagitant et melius reor tacere quam pauca dicere.

15 18. Et profecti de Rethma castra metati sunt in Remmon Phares.

Sexta decima mansio, quae interpretatur Graeco sermone *ῥοιᾶς διακοπή*, Latine 'mali Punici diuisio', quod alii malum granatam uocant. cuius arboris fructus in scripturis dupliciter accipitur: aut in
 20 ecclesiae gremio, quae omnem turbam credentium suo cortice tegit, aut in uarietate consonantiaeque uirtutum iuxta illud, quod scriptum est: multitudinis autem credentium erat cor et anima una; sicque diuisi sunt singuli gradus, ut omnes eadem conpage teneantur.

1 cf. Num. 13, 4—16 2 cf. Num. 13, 24 3 cf. Num. 13, 32—34. 14, 1—4
 4 cf. Num. 14, 45 5 cf. Num. 16, 1—33 7 cf. Num. 16, 46—48 9 cf. Num. 17, 8—10
 10 cf. Num. c. 18 12 cf. Num. c. 19 14 cf. Sallust. Ing. 19, 2 15 *Num. 33, 19
 18 cf. Onom. s. 20, 6 22 *Act. 4, 32

1 historia *O* 2 butrus *X* brotrus *B* 3 gigantium *OB* ref. imp. *O*
 4 pugnant *X* pugna *B* amalec *O* -lech *cel.* chananae(e)um *QO* can. *cel.*
 domino *Q* uincitur *OB* 5 qui *W* debeant *B* debebat (*alt. b s.l., postea eras.*) *XX* ex. in t. s. *O* sancta et (*exp.*) *X* coercere *W* datan *B*
 abyron *X* 6 chore *XBp.c., QO* 7 glute. *X* glut. *QO* gluc. *B* thurib. *O* turrib. *Xa.c.*
 8 furens *con.* *Vallarsius* 9 aron *X* 10 conseru. *WX* (*cf. Num. 17, 10*) consecr. *cel.*
 necdum — aed. *om. W* et iam] etiam *B* aeditum *X* aedificatum *Q* *alt. need.]* nec *Q*
 12 holoc(*ch Q*) austa *WQ* 13 piaculis *B* figura *W* 15 remon *O* *passim*
 17 mansio est *Q* *ῥοιᾶς διακοπή* scripsi *POLACAIA* (*A s.l.X*) *KHN WX*
POADIAKOPIH (*seq. 3 litt. euandae*) *Q* *ROADIAKONE O POADIAKOPIH B*
ῥοιᾶς ἀποκοπή uel *ῥοιᾶς ἀναίσεις* *ς* 19 scriptura *ς* 20 regit *O* 21 et cons. *ς*
 22 cor *WX* cor unum *cel.* una in dominum (*ex domino*) *Q* 23 per singula *B*

19. Et profecti de Remmon Phares castra metati sunt in Lebna.

Septima decima mansio, quam in 'lateres' possumus uertere, licet quidam Lebna transferentes male 'candorem' interpretati sunt. 2
legimus Aegyptios lateres in Exodo, quos populus faciens ingemuit, 5
legimus in Malachia, pro quibus Idumaea destructis politos lapides reponere nititur, et laterem in Ezechiel, in quo obsessae Hierusalem pictura describitur. ex quibus discimus in itinere istius uitae et de alio in aliud transitu nunc nos crescere, nunc decrescere et post ordinem ecclesiasticum saepe ad laterum opera transmigrare. 10

20. Et profecti de Lebna castra metati sunt in Ressa.

Octauadecima mansio in 'frenos' uertitur. si enim post profectum rursum ad luti opera descendimus, infrenandi sumus et cursus uagi atque 2
praecepites scripturarum retinaculis dirigendi. hoc uerbum, quantum memoria suggerit, nusquam alibi in scripturis sanctis apud Hebraeos 15
inuenisse me noui absque libro apocrypho, qui a Graecis *λεπτή*, id est parua, Genesis appellatur; ibi in aedificatione turris pro stadio ponitur, in quo exercentur pugiles et athletae et cursorum uelocitas conprobatur. dicit et psalmista: in freno et camo maxillas eorum constringe, qui non adpropinquant ad te, et aposto- 20
lus: nescitis, quoniam, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit brauium? sic currite, ut comprehendatis.

1 *Num. 33, 20 3 cf. Onom. s. 19, 5; 28, 18 5 cf. Ex. 1, 14 6 cf. Mal. 1, 4
7 cf. Ezech. 4, 1—2 11 *Num. 33, 21 12 cf. Onom. s. 20, 7 13 cf. Prou. 5, 6
17 cf. Gen. 11, 3—9 19 *Ps. 31, 9 21 *I Cor. 9, 24

1 remnon W 3 mansio est X laterem WX 4 quidem Q leb-
bona O sint O 5 in ex(h exp. X)odo aegyptios (egyptius W) lateres WX
populos W 6 mal. lateres O idumaea Q idumaea W indumaea (n eras.) X
7 ezechihel Q hiezecihel X iezechiel B hyer. W iher. B ier. O 8 discr. WX
9 alio] alia B aliud] aliis Ba.c. transitum QOB et om. X 13 cursu OB
uagitat que praecepit W 14 scripture O 15 nos quam W, X a.c.
16 apocryfo Q —cripho WX —crifo B AENTN B AETETE Q
AEIN W Depte O 17 aedificat(c X)ionem WX 18 athlete W adletae Q
19 chamo et freno O chamo XQQ 20 confringe QB c. (sic) O ad-
proximant B ap. (sic) O 21 quoniam] quod O hi qui O 22 unus om. Q
accepit Xa.c.B brauium] palmam WX ut omnes Q 23 con-
prendatis W

21. Et profecti de Ressa castra metati sunt in Caaltha.
Nona decima mansio interpretatur 'ecclesia'. uagi currentium
gressus frenis ad ecclesiam retrahuntur et fores, quas ante relique-
rant, rursum intrare festinant.

5 22. Et profecti de Caaltha castra metati sunt in monte
Sapher.

Vicesima mansio interpretatur 'pulchritudo' et in monte decoris
est constituta, de qua et quarti decimi psalmi principium sonat:
domine, quis habitabit in tabernaculo tuo aut quis re-
10 quiescet in monte sancto tuo? uide, quid prosint frena: 2
a uitiiis nos retrahunt, introduceunt ad uirtutum choros et in Christo,
monte pulcherrimo, habitare faciunt. iste iuxta Danihel lapis ex-
census de monte sine manibus creuit in montem magnum et inpleuit
omnem terram; iste iuxta Ezechiel uulnerauit principem Tyri; ad
15 istum in Esaia et Michea populi confluunt dicentes: uenite, ascen-
damus in montem domini et ad domum dei Iacob; et ad-
nuntiabit nobis uias suas et ambulabimus in semitis eius.

23. Et profecti de monte Sapher castra metati sunt
in Arada.

20 Vicesima prima mansio uertitur in 'miraculum'. quam pulcher
ordo profectuum, quam egregia textura credentium! post opus lateris
infrenamur, post frenos in ecclesiam introducimur, post habitatio-
nem ecclesiae ad Christum montem ascendimus, in quo positi stupe-
mus atque miramur, ut noster in laudibus eius sermo superetur in-
25 uenientium in eo, quae nec oculus uidit nec auris audiuit
nec in cor hominis ascenderunt.

1 *Num. 33, 22 2 cf. Onom. s. 17, 5 cf. Prou. 5, 6 5 *Num. 33, 23
9 Ps. 14, 1 12 cf. Dan. 2, 34—35 14 cf. Ezech. 28, 16 15 *Esaï. 2, 3.
*Mich. 4, 2 18 *Num. 33, 24 20 cf. Onom. s. 16, 8 25 *I Cor. 2, 9

1 caalta *W a.c. B* chaalta *O* 5 chaaltha *Q* chaalta *OB* 6 Sapher—monte *om. B*
sapehr *ex sapeht X* sepher (*ex seper W*) *WO* 8 et *om. WQ* et in *OB*
principio *O* in principio *B* 9 requiescit *W, X a.c.* 11 chorus *X a.c.* coros *B*
xpi Qp.c. man. rec. 12 daniel *WOB* Danielelem *ç* 14 hiezechiel *Qp.c.* Ezechielem *ç*
daniel *W* 15 esaia *ex esesa W* esaia *Q* hesaya *B* isaia *XO* Michaea *ç*
16 in] ad *O* adn. nob.] docebit nos *WX* 17 ambulauimus *XB* 18 sepher *WO*
19 et 70, 1 harada *X* 21 texura *W* 22 introducitur *W* 23 xpi *OB*
24 inuenientes *ç* 25 quod *Xp.c.* pr. nec *om. W*

24. Et profecti de Arada castra metati sunt in Maceloth.

Vicesima secunda mansio in 'coetus' uertitur, in hac enim consistit multitudo credentium, ecclesia primitiuorum, uirtutum omnium consonantia. tunc uere possumus dicere: ecce quam bonum et quam iocundum habitare fratres in unum! et: dominus 5 habitare facit unius moris in domo.

25. Et profecti de Maceloth castra metati sunt in Thaath.

Vicesima tertia mansio potest et 'subter' intellegi, sed melius 'pa-uorem' interpretabimur. uenisti ad ecclesiam, ascendisti ad montem pulcherrimum, stupore et miraculo Christi magnitudinem confiteris, 10 uides ibi multos uirtutis tuae socios: noli altum sapere, sed time. dominus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam et, qui se exaltat, uideat, ne cadat. potentes 2 potenter tormenta patientur. timor uirtutum custos est, securitas ad lapsum facilis. unde et in quodam psalmo, postquam pro- 15 pheta dixerat: dominus regit me et nihil mihi deerit; in loco pascuae ibi me conlocauit, iungit timorem, qui custos est beatitudinis, et infert: uirga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt. et est sensus: dum tormenta formido, seruaui gratiam, quam acceperam. 20

26. Et profecti de Thaath castra metati sunt in Thare.

Vicesima quarta mansio, quam nonnulli uertunt in 'malitiam' uel in 'pasturam', nec errarent, si per ain litteram scriberetur; nunc uero, cum adspiratio duplex in extrema sit syllaba, erroris causa mani- 25 festa est. hoc eodem uocabulo et isdem litteris scriptum inuenio patrem Abraham, qui in supra dicto apocrypho Geneseos uolumine abactis coruis, qui hominum frumenta uastabant, abactoris uel de-

1 *Num. 33, 25 2 cf. Onom. s. 19, 11 3 cf. Act. 4, 32 cf. Hebr. 12, 23
4 Ps. 132, 1 5 *Ps. 67, 7 7 *Num. 33, 26 8 cf. Onom. s. 15, 4; 21, 9
11 Rom. 11, 20 12 *Iac. 4, 6 13 Luc. 14, 11 etc. I Cor. 10, 12 Sap. 6, 7
16 Ps. 22, 1—2 18 Ps. 22, 4 21 *Num. 33, 27 22 cf. Onom. s. 21, 9 26 cf. p. 68, 16

1 macheloth ΩB 4 tum ζ 6 fecit ζ 7 macheloth Ω machelot B
thaat W taath B 8 subter W super (sapor Xp.c.) cel. 10 stuporem W, Xa.c.
magn. xpo Ω xpo magn. ζ confitens Ω 11 uide B multas W uirtutes W, Xa.c.
12 superbos W 14 patiuntur XO est] et B est et Ω 15 in om. W
proph.] saluator WΩ, Xa.c. 17 locum B me om. X iunxit O 18 tua om. W
19 cum X 21 thaath X thahath B tare W tharheh O 22 malitia W
23 in om. WX ai ζ 24 adinspiratio W 25 hisdem ΩO iisdem ζ 26 habraam B

pulsoris sortitus est nomen. itaque et nos imitemur Thare et uolucres caeli, quae iuxta uiam satum triticum deuorare festinant, solliciti prohibeamus. nam et Abraham patriarches in typo Israhelis hostiarum diuisit membra sacrificiaque a uolucris non sinit deuorari; et contemptorem oculum effodiunt corui de conuallibus; uerusque Moyses et Helias ducit Aethiopissam et a coruis pascitur. si habueris pauorem, sollicitus eris; si sollicitus fueris, leo in caulas ouium tuarum introire non poterit. quod uel ad praepositos ecclesiarum uel ad custodiam refer animae tuae, ad quam diabolus per diuersa uitiorum foramina ingredi nititur.

27. Et profecti de Thare castra metati sunt in Methca.

Vicesima quinta mansio uertitur in 'dulcedinem'. ascendisti in excelsum, admiratus es uirtutum choro, timuisti ruinam, abegisti insidiatores: duleis te protinus fructus laboris insequitur et in morem litterarum radicum amaritudinem pomorum suauitas compensabit et dices: quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo! sponsumque tibi audies concinentem: mel distillant labia tua, soror mea sponsa. quid enim suauius disciplina? quid eruditione melius? quid dulcius domino? gustate et uidete, quoniam suauis est dominus. unde et Sampson, qui abegerat a fructibus suis aues et uulpes, quae exterminant uineas, conligauerat leonemque interfecerat rugientem, fauam inuenit in ore mortui.

2 cf. Matth. 13, 4 3 cf. Gen. 15, 10—11 5 cf. Prou. 30, 17
6 cf. Num. 12, 1 cf. III Reg. 17, 4—6 9 cf. I Petr. 5, 8 11 *Num. 33, 28
12 cf. Onom. s. 19, 11 15 cf. Otto, Sprichwoerter s. u. litterae 16 Ps. 118, 103
17 *Cant. 4, 11 19 Ps. 33, 9 20 cf. Iudd. 15, 4 21 cf. Iudd. 14, 5—6
*Cant. 2, 15 22 cf. Iudd. 14, 8

1 tare B tharheh O th(h s.l.W)areo WX 2 qui XO uiam] uicem W
3 prohibebamus W abraam B abraham Wa.c. patriarcha s isrlis W
isrlitis B israhel Q isrl O et h(s.l.X)ostium WX 4 diuisa X diu a sua W
sacrificia WX sacrificii quae Q a om. WX 5 effugiant W uallibus W
6 moyses W; ducit Aeth. et Elias s ducunt O dicit W ethiop. WO etiop. B
ethyopisscam X alt. et om. s 8 quod] quidem B 9 refert B refertur O
leo(s.l.Q) diabolus WXQ 11 tare B thaere (h s.l.)X methca Q meh(hs.l.)thcha
W mecha B medica (in mq. methsa [h exp.]) X 12 uicensima Q
excelso W 13 ammiratus QB timuimus B abegis W 15 compensauit QOB
16 dicis QOB mel om. W 17 que om. QOB audias W
concinentem WB destillant Xa.c.B distillans O 18 enim] est O 19 uide X
20 quam XQB et s.l.B samson Q sasom W sanson O

28. Et profecti de Methea castra metati sunt in Asmona.

Vicesima sexta mansio in lingua nostra 'festinationem' sonat iuxta illud, quod in psalmo scribitur: uenient legati ex Aegypto. pro legatis in Hebraeo 'festinantes' legimus, ut, postquam dulces fructus laboris messuerimus, non simus quiete contenti et otio et rursum ad 5 ulteriora properantes obliuiscamur praeteritorum et in futura nos extendamus.

29. Et profecti de Asmona castra metati sunt in Museroth.

Vicesima septima mansio 'uincula' siue 'disciplinas' sonat, ut festino 10 gradu pergamus ad magistros et eorum teramus limina et praecepta uirtutum ac mysteria scripturarum uincula putemus aeterna iuxta illud, quod in Esaia dicitur: et Sabaim, uiri sublimes, ad te transibunt et tui erunt; post te ambulabunt 15 uincti manicis et: Paulus, uinctus Iesu Christi. duplicias sunt 15 in scripturis uincula, quae quamdiu rupit Sampson, uicit inimicos. et in Ecclesiaste de meretrice legimus: uinculum in manibus eius et ex persona domini dicentis: dirumpamus uincula eorum et proiciamus a nobis iugum ipsorum et alibi: laqueus contritus est et nos liberati sumus. Christi 20 autem uincula uoluntaria sunt et uertuntur in amplexus. quicumque his fuerit conligatus, dicet: sinistra eius sub capite meo et dextera eius complectetur me.

1 *Num. 33, 29 2 cf. Onom. s. 16, 9; 24, 10 3 Ps. 67, 32 6 cf. Phil. 3, 13
8 *Num. 33, 30 10 cf. Onom. s. 19, 12 13 Esai. 45, 14 15 *Eph. 3, 1
16 cf. Iudd. c. 16 17 *Eccle. 7, 27 18 Ps. 2, 3 20 Ps. 123, 7 22 *Cant. 2, 6

1 mehtthca W methcha Ω metcha XO methea B asona W 3 quod
om. W 4 hebreos (s eras.) X ebreo W 5 quieti WO contenti et]
contentie W alt. et] sed O ad(ds.l.)dulciora X 9 mus. WXΩ
mis. B as. O Mos. § 10 disciplinam XO — na W 12 petamus OB
13 esea Xa.c. hesaia B isaia O scribitur O sabain W saba in Ω seboim O
salum B uiris Ω 14 erunt ex erant Ω, add. serui s.l.X poste Xa.c.m2B
postea O post eam W 15 pr. uinctis B 16 queque diu B quae dum O
rumpit W samson WΩO uincit W 17 in Eccl. om. W, Xa.c. ecclesiasten Ω
18 dirumpamus O dirumpam W 20 est] es W 21 et — ampl. om. W
quique WΩB 22 fuerint W 23 dextera OB complectitur WX amplexa-
bitur B me om. W

30. Et profecti de Museroth castra metati sunt in Baneiacan.

Vicesima octaua mansio transfertur in 'filios necessitatis' seu 'stridoris'. si ab uno incipias numero et paulatim addens ad septimum
 5 usque peruenias, uicesimus octauus numerus efficitur. qui sunt isti filii necessitatis? psalmus ipse nos doceat: adferte domino, filii dei, adferte domino filios arietum. quae est tanta necessitas, 2 quae nolentibus inponatur? cum diuinis scripturis fueris eruditus et leges earum ac testimonia uincula scieris ueritatis, contendes cum
 10 aduersariis, ligabis eos et uinctos duces in captiuitatem et de hostibus quondam atque captiui liberos dei facies, ut repente dicas cum Sion: ego sterilis et non pariens, transmigrata et captiua, et istos quis enutriuit? ego destituta et sola, et isti ubi erant? miraris Isaia: eiusdem psalmi sacramenta cognosce: uox 3
 15 domini in uirtute, uox domini in magnificentia, uox domini confringentis cedros, ut, postquam aduersarios frerit et concusserit desertos prius gentium populos, praeparentur cerui in montibus et sit dilectus sicut filius unicornium in templo-que eius omnis dicat gloriam. porro, quod uertimus 'filios stridoris', ad
 20 illum sensum refer, quod timore supplicii et eius loci, ubi est fletus et stridor dentium, deserentes diaboli uincula Christo domino credentium turbae colla submittant.

1 *Num. 33, 31 3 cf. Onom. s. 17, 1 6 Ps. 28, 1 12 Esai. 49, 21
 14 Ps. 28, 4—5 17 cf. Ps. 28, 9 18 *Ps. 28, 6 19 cf. Ps. 28, 9
 20 Matth. 8, 12 etc.

1 mus. WXΩ musaeroth B mas. O Mos. § 2 baneiac (hs.l.B)an ΩB
 buneiacan X baianecan W baneychā O 3 seu — 6 necess. collocant post lin. 11
 repente OB stridore B 4 incipis ex incipimus X addas Ω 5 peruenies X
 uigesimus Ω eff. num. § efficietur O sint Ω 6 nos dicat W
 8 fueris s.l.X, om. W 9 uinculo § contendis B contendas W 10 ligabunt
 eas W uictos W duces ex ducis XΩ in capt. et] et (de add. O) captiuitate OB
 11 quandam W atque] miseris atque § captiuos W repente] cf. ad lin. 3
 12 captiuata ΩO 14 isaian W isain Ω isaiam sed (sed s.l.m2) X, om. OB
 psalmis W 16 ut] et O 17 prius] puii Ω partus B praeparent W
 18 templo quoque ΩOB 19 omnis (s.l.X) dicat WX omnes dicant cel.
 gloria W 20 refert WB refertur O timor B 21 deserens § 22 turba WX
 summittant O su (bs.l.) mittat X summittat W

31. Et profecti de Baneiacan castra metati sunt in monte Gadgad.

Vicesima nona mansio interpretatur 'nuntius' siue 'expeditio et accinctio' uel certe — quod nos uerius arbitramur — *κατακοπή*, id est 'concisio'. haud aliter possumus magistri discipulorum atque credentium eos facere filios necessitatis, nisi praeceptores eorum interfecerimus. crudeles simus in occisione eorum; non pareat manus nostra armum aut extremum auriculae de ore leonis extrahere. maledictus, qui facit opus domini neglegenter et qui prohibet gladium suum a sanguine. unde et Dauid: in matutino, inquit, interficiebam omnes peccatores terrae. de nuntio autem et accinctioe haec breuiter possumus dicere, quod filiis necessitatis grandes ad uirtutem stimulos suggeramus, cum eis nuntiauerimus praemia futurorum et accinctos inire bella docuerimus. horum trium quicquid magister fecerit, in monte consistit.

32. Et profecti de monte Gadgad castra metati sunt in Ietabatha.

Tricesima mansio 'bonitas' interpretatur, ut, cum peruenerimus ad perfectum uirum, in sacerdotalem gradum et in aetatem plenitudinis Christi, in qua et Ezechiel erat iuxta fluuium Chobar, possimus cum Dauid in tricesimo psalmo canere: in te, domine, speraui, non confundar in aeternum. pastor enim bonus ponit animam suam pro ouibus suis.

33. Et profecti de Ietabatha castra metati sunt in Hebrona.

Tricesima prima mansio interpretatur *παρέλευσις*, id est 'transitus'

1 *Num. 33, 32 3 cf. Onom. s. 16, 10 7 cf. Am. 3, 12 8 *Hier. 48, 10
10 Ps. 100, 8 16 *Num. 33, 33 18 cf. Onom. s. 19, 3 19 cf. Num. c. 4 cf. Eph. 4, 13
20 cf. Ezech. 1, 1 21 Ps. 30, 2 22 *Ioh. 10, 11 24 *Num. 33, 34
25 cf. Onom. s. 17, 29

1 banaiacan Xp.c. baianecan W baneyachā O baneia B 2 galgad W
galgath O gadad (?) Ω 4 KATAKOITN X KATAKATEIN Ω KATAKmein B
kathakipein O kutukoan W 5 haut Xp.c. O aut W, Xa.c. 7 crudeles
simus Xa.c. crudelissimos cel. 11 nuntiatione O et] ut W 12 filii W, Xa.c.
grande W 13 ad uirtutum O ad alta uirtutum B uirtutem W 16 gadgat B
gadad Ω galgad W galgath O 17 iethabatha WX ietabata B iethabara O
18 uenerimus WX 19 in s.l. W 20 et om. W hezechiel Xp.c. hiezechihel Ω
cogar B possumus WX 21 dicere X dne in te ΩOB 23 suam s.l. Ω,
om. XB 24 iethabatha O ietabata B iatabatha X ebrona WΩO 25 trecentesima
(prima om.) Ω ΠΑΡΕΛΕΥUC X ΠΑΡΕΛΕΥΤIP B paraeygir O

siue 'transitio'. ad hanc uenit uerus Hebraeus, id est *περάτης* atque
transitor, qui dicere potest: transiens uidebo uisionem hanc.
magnam, de quo et psalmista canit: et non dixerunt, qui
praeteribant: benedictio domini super uos. praeterit.
5 enim figura huius mundi et propterea sancti cupiunt ad me-
liora transire nec praesenti statu contenti ingemescunt cotidie: haec
recordatus sum et effudi in me animam meam, quoniam
transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad do-
mum dei. multum est, si de omnibus scripturis super uerbo transi-
10 tionis uelim exempla congerere.

34. Et profecti de Hebrona castra metati sunt in Asion-
Gaber.

Tricesima secunda mansio transfertur in 'ligna uiri' siue 'dolationes
hominis', quod significantius Graece dicitur *ξυλακιμοὶ ἀνδρός* scri-
15 biturque per ain litteram, non, ut Graeci et Latini errant, per gimel.
unde in solitudine multitudo lignorum, nisi quod seduli et diligentis 2:
magistri disciplina monstratur caedentis ligna informia et dolantis
facientisque uasa diuersa, quae in domo magna necessaria sunt?
possunt lignationes uiri saltuum et omnium arborum genera ac per
20 hoc credentium multitudinem figurare dicente Dauid: inuenimus
eam in campis siluae. hucusque solitudo Pharan decem et octo
continet mansiones, quae descriptae in catalogo superiori itinere
non ponuntur.

1 cf. p. 52, 11 2 *Ex. 3, 3 3 Ps. 128, 8 4 I Cor. 7, 31 6 Ps. 41, 5
11 *Num. 33, 35 13 cf. Onom. s. 42, 2(6) 18 cf. II Tim. 2, 20 20 Ps. 131, 6

1 siue] uel O ad hanc—transitor *om.* OB ΠΕΡΟΥΤΗΣ W
ITEPTNC X atque] siue ζ 3 qua X psalmista W psalmista Ω
6 nec] ne O et B ingemiscunt X —iscant O 8 tabernaculi B 9 super
uerbo] superbo X transsitioni W 10 uel in W 11 et profecti — p. 77, 25
filio folio amisso *perierunt in Ω* ebrona O hebrona B 13 lingua W
dedolatione (i. s. l. B) OB 14 ΞΥΛΑΚΙΜΟΙ X ΞΥΛΑΚΙΜΟΙ W
ΞΥΛΑΚΙΜΙΑ B gyaakimmia O *ξυλοκιμοὶ ζ* ANPOC X ONAPOC W
AA apos B maros O 15 ai ζ gemel W 16 unde et O in *om.* B
seduli et] seduliter W diligentes W, Xa.c. 17 dolantes facientesque W
19 possunt *om.* W ligni dolationes O lignati opes B uiris saltum B ac]
ad W 21 eam O eum WX ea B campi W XVIII X XVII W
22 descripta ζ cathalogo X in superiori W, X (in *exp.*) 23 non coponun-
tur (*sic*) B

35. Et profecti de Asion - Gaber castra metati sunt in deserto Sin, haec est Cades.

Quaeritur, cur octaua mansio nunc tricesima tertia esse dicatur. sed sciendum, quod prior per samech litteram scribitur interpretaturque 'rubus' siue 'odium', haec autem per sade et uertitur in 'mandatum'. illudque, quod iungitur, Cades non, ut plerique aestimant, 5
 2 'sancta' dicitur, sed 'mutata' siue 'translata'. legimus in Genesi iuxta Hebraicam ueritatem, ubi Iudas meretricem putans Thamar dona transmittit et sequester munerum interrogat: ubi est cadesa? hoc est 'scortum', cuius habitus a ceteris feminis inmutatus est. in multis 10
 quoque locis hoc idem repperimus. sin autem 'sancta' interpretatur, κατὰ ἀντίφασιν intellegendum, quomodo Parcae dicuntur ab eo, quod minime parcant, et bellum, quod nequaquam bellum sit, et
 3 lucus, quod minime luceat. in hac mansione moritur Maria et sepe- litur et propter aquas contradictionis Moyses et Aaron offendunt 15
 dominum et prohibentur transire Iordanen missisque nuntiis ad Edom transitus petitur nec inpetratur. quis timeret post tantos profectus murmur populi et offensam magistrorum et uiae transitus
 4 denegatos? uidetur mihi in Maria prophetia mortua, in Moyse et Aaron legi et sacerdotio Iudaeorum finis inpositus, quod nec ipsi ad 20
 terram repromissionis transcendere ualeant nec credentem populum de solitudine huius mundi educere. et nota, quod post mortem prophetiae et aquas contradictionis Idumaeum carneum atque terrenum transire non possint et cum multis precibus et conatu uiam non in-

1 *Num. 33, 36 5 cf. p. 59, 21 cf. Onom. s. 15, 1; 71, 9; 81, 17
 7 cf. Onom. s. 4, 4; 12, 18; 17, 3; 26, 4; 48, 12; 57, 6 9 *Gen. 38, 21
 14 cf. Num. 20, 1 15 cf. Num. 20, 12—13 16 cf. Num. 20, 14—21
 18 cf. Num. 20, 2—5 21 cf. Hebr. 11, 9 23 cf. Num. 20, 18

1 asyong. O siong. Wa.c. 2 syn O est om. W 4 litt. om. W
 et interpr. O 5 sade] se B et om. O deuertitur B 6 exestimant W
 7 sancta] escam W 8 tamar B 9 transmisit s numerum Xp.c.
 interrogabat W cadesa B cadesan (n add. m?) X hic Xp.c. 10 pr. est om. W
 a om. W 11 sancta] s.l.add. cades X escam W 12 KUCTAMØ PACIN W
 per katha antifrasin O; add. est s quoque modo B parche W dicitur W
 15 aquam X moses W 16 iordanem OB 17 petitus W impetratus W
 quis non X qui si B quod si O 18 offensas (alt. s exe) W 19 denegatus Xa.c.B
 denegatur W mose W 20 et s.l.B 21 terram] litteram B transcendere X
 trancendere B crescentem Xp.c.

petrent, sed egrediatur Edom aduersus eos in populo multo et in manu forti. interpretatio quoque nominis morti et offensae et negato transitui conuenit. ubi enim mandatum, ibi peccatum; ubi peccatum, ibi offensa; ubi offensa, ibi mors. haec est mansio, de qua psalmista canit: commouebit dominus desertum Cades.

36. Profectique de Cades castra metatisunt in Or monte, in extremo terrae Edom. ascenditque Aaron sacerdos in montem Or iuxta praeceptum domini et mortuus est ibi anno quadragesimo egressionis filiorum Israhel de terra Aegypti, mense quinto, prima die mensis. eratque Aaron centum uiginti trium annorum, quando mortuus est in monte Or. et audiuit Chananaeus rex Arad, qui habitabat ad Austrum in terra Chanaan, quod uenissent filii Israhel.

Tricesima quarta mansio est, quam plerique interpretantur 'lumen', nec errarent, si per aleph litteram scriberetur; alii 'pellem', et ipsi uerum dicerent, si esset ain positum; nonnulli 'foramen', quod posset accipi, si heth haberet elementum. cum autem legatur per he, magis 'mons' intellegitur et legi potest: ascendit Aaron sacerdos in montis montem, id est in uerticem eius. ex quo animaduertimus non in monte simpliciter, sed in monte montis pontificem mortuum, ut dignus locus meritis illius monstraretur. moritur autem eo anno, quo nouus populus repromissionis terram intraturus erat, in extremis finibus terrae Idumaeorum. et quamquam in monte sacerdotium Eleazaro filio dereliquerit lexque eos, qui eam impleuerint, perducatur ad summum, tamen ipsa sublimitas non est trans fluuenta Iordanis, sed in extremis terrenorum operum finibus. et plangit eum populus

1 cf. Num. 20, 20 3 cf. Rom. c. 7 5 Ps. 28, 8 6 *Num. 33, 37—40
15 cf. Onom. s. 19, 29 23 cf. Hebr. 11, 9 24 cf. Num. 20, 28—29
26 cf. Num. 20, 30

2 negatio transitu (*add. i s. l.*) B negationi et transitui O 3 ibi *add.* et §
4 est *om.* W 6 et profecti § de Cades *om.* B hor O *passim* montem
W, Xa.c. 7 extrema W 8 monte W 11 CXX (*add. III s. l.*) X CXX W
12 canane(ę W)us WB, Xa.c. Arad *om.* OB 13 canaan WB 17 ai §
possit WX 18 ethX te (*exp.*) elem. X elem. tuum B he] heth W 19 et legi]
elegi W 20 id est *om.* B 21 montē B montis monte § 23 populus *om.* B
terram *om.* B 24 sacerdotalium B sacerdotalia cum O 25 filio uestimenta OB
dereliquerit W reliquerit Xp.c. 27 sed] et W

4 triginta diebus. Aaron plangitur, Iesus non plangitur. in lege
 descensus ad inferos, in euangelio ad paradysum transmigratio.
 audit quoque Chananaeus, quod uenisset Israhel, et in loco explora-
 torum, ubi quondam offendisse populum nouerant, ineunt proelium
 et captiuum ducunt Israhel. rursumque in eodem loco pu- 5
 gnatur: ex uoto uictor uincitur, uicti superant appellaturque
 5 nomen Horma, id est anathema. eadem dicere mihi non est pigrum,
 legentibus necessarium, quod semper humanus status in huius saeculi
 uia fluctuet et alius in ualle, alius in campis, alius moriatur in monte,
 nec in monte simpliciter, sed in montis monte, id est in excelso uer- 10
 tice. cumque nos dei auxilio destitutos hostis inuaserit duxeritque
 captiuos, non desperemus salutem, sed iterum armemur ad proelium.
 potest fieri, ut uincamus, ubi uictisumus, et in eodem loco triumphem-
 mus, in quo fuimus ante captiui.

37. Et profecti de monte Or castra metati sunt in Sel- 15
 mona. profectique de Selmona uenerunt in Phinon.

Hae duae mansiones, tricesima quinta et tricesima sexta, in ordine
 historiae non inueniuntur, sed scriptum est pro eis: egressi de
 monte Or per uiam Maris Rubri, ut circumirent terram
 Edom. ex quo ostenditur in finibus atque circuitu terrae Edom eas 20
 22 positas. nec secundum morem legitur: profecti de monte Or ca-
 stra metati sunt in Selmona siue in Phinon, sed post ambitum
 terrae Idumaeorum uenit ad extremum et ait: profecti
 filii Israhel castra metati sunt in Oboth. nec dixit: 'profecti
 sunt de illo et illo loco', quia duas mansiones silentio praetermiserat, 25

3 cf. Num. 21, 1 7 cf. Num. 21, 3 15 *Num. 33, 41—42 18 *Num. 21, 4
 23 *Num. 33, 43

1 hiesus W 2 discensus W, Xp.c. a paradiso W 3 audiit Xp.c.
 audiuit ς cananeus W, Xa.c. chaneus Ba.c. et om. O 4 nouerat
 XQa.c.OB ineunt] infert ς in O praelium Xp.c.OB passim 5 ducit B
 duci O pugnat OB 6 uicti] uictis W a(p s.l.)pellauitque X 7 nomen
 loci ς orma WB 8 quod] quia O 10 nec—alt. monte om. B 13 uincti
 W, Xa.c. fuimus ς 14 in quo] ubi WX fuimus X 15 selmon Wa.c.
 16 prof. de Selmon.] et B, om. W phynon O phin B finon Q 17 tricenis.
 utroque loco Q 18 egr. sunt ς 19 ut circ.] et circumierunt ς 20 circum-
 itu ς in circuitu Q 21 et profecti ς 22 selmona Wp.c. selmon X selmon cet.
 phion B 23 extrema B 24 obeth Q eboth B 25 sunt om. Q et] in OB

quas cum in supputatione tacuerit, reddidit in summa. prima mansio Selmona interpretatur 'imaguncula', secunda Phinon diminutivae 'os' — ab ore, non ab osse, intellege — in his Aaron mortuo murmurant contra dominum et Moysen, manna fastidiunt, a serpentibus
 5 uulnerantur et in typum saluatoris, qui uerum antiquumque serpentem in patibulo triumphauit, diaboli uenena superantur. unde et
 10 imaguncula uerae expressaeque imaginis filii dei passionem eius intuens conseruatur et, quod corde credit, ore pronuntiat legens illud apostoli: corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. simulque nota, quod utraque mansio
 ὁποκοριστικῶς appelletur, quia ex parte uidemus et ex parte prophetamus et nunc per speculum uidemus in aenigmate.

38. Et profecti de Phinon castra metati sunt in Oboth.

Tricesima septima mansio uertitur in 'magos' siue 'pythones' uel
 15 secundum uerba Helii 'lagoenas grandes', quae cum musto plenae fuerint, absque spiramine ilico disrumpuntur. pugnaverunt magi contra Moysen et Aaron et a muliere, quae erat in Endor et habebat iuxta septuaginta interpretes spiritum pythonem, iuxta Hebraeos magum, regi Israhelis inluditur. multae sunt praestigiae et innumera-
 20 biles laquei, quibus animae capiuntur humanae; sed nos dicamus in domino confidentes: laqueus contritus est et nos liberati sumus et: si ambulauero in medio umbrae mortis, non

2 cf. Onom. s. 48, 28 3 cf. Onom. s. 18, 21 cf. Num. 21, 4—9 9 Rom. 10, 10
 11 *I Cor. 13, 9 12 *I Cor. 13, 12 13 *Num. 33, 43 14 cf. Onom. s. 19, 29
 15 cf. Hiob 32, 19 16 cf. Ex. c. 7—8 17 cf. I Reg. 28, 7—25 21 Ps. 123, 7
 22 Ps. 22, 4

1 quasi eum *W* tacuerat *Ω* reddit *Ωp.c.OB* summam *OB* 2 imaguncula *W*
 imaginicola *X* (*corr.* in imaguncula) phimon *B* diminutivae *Xa.c.B*
 4 deum *W* mosen *W* 5 in *s.l.X*, *om.* *Ω* typo *Xp.c.* anticumque *W*
 6 pat. crucis *ς* 7 in imagunc. (*ex inmag. X*) *XO* imagunc. (*alt. i.s.l.*) *W* 8 conseruata est *B* conserua *O* credit — corde *om.* *OB* creditur *Ω* 9 creditur
 corda (*sic*) *W* in (*s.l.*) ore *Ω* 11 ὁποκ. uarie scriptum in codd. appellatur *ΩB*
 uidemus] uidimus *W* uidemus et ex parte cognoscimus *Ω* prophetamus *B*
 12 profe(fae *X*)tamus *WX* uidemus *B* uidimus *W* 13 phynon *O* eboth *X*
 aboth *B* 14 phi(fi *B*)tones codd. 15 helyu *O* eliu *B* lagenas *O*, *Ba.c.*
 laguenas *Bp.c.* qui *W*, *Xa.c.* pleni *W* 16 inspiramine *B* illico *W* illiquo *X*
 dirr. *B* dir. *O* disrumpitur *Xa.c.* 17 mosen *W* qui *W* hendor *Ωp.c.*
 18 sept. — iuxta *om.* *B* phi(phy *X*)tonem codd. 19 rex *ex* regis *X* prae(e)strigie
W, *Xp.c.* 22 medio umbrae] umbra *WX*

timebo mala, quoniam tu mecum es. cadent a latere nostro mille et decem milia a dextris nostris: non timebimus ab incursu et daemónio meridiano, sed obturabimus aures nostras, ne audiamus uoces incantantium, et sirenarum carmina
 3 neglegemus. post imaginem dei, quae in cordis ratione monstratur, 5
 et confessionem fidei, quae ore profertur, consurgunt serpentes et artes maleficae ad bella nos prouocant. sed nos, qui habemus pretiosissimum thesaurum in uasis fictilibus, quae frangi possunt, ita ut de quodam uix testa remanserit, in qua hauriri possit aquae pusillum, omni custodia circumdemus cor nostrum. 10

39. Et profecti de Oboth castra metatisunt in Hieabarim in finibus Moab.

Tricesima octaua mansio 'aceruos lapidum transeuntium' sonat. sunt sancti lapides, qui uoluuntur super terram, leues, politi et rotunditate sua rotarum cursibus similes. sunt et alii, quos propheta
 15 iubet tolli de uia, ne ambulantium in eos offendant pedes. qui sunt isti ambulantes? utique uiatores et praetereuntes, qui per istud saeculum ad alias mansiones transire festinant. quod autem dicitur: in finibus Moab et supra scriptum est: in solitudine, quae respicit Moab contra solis ortum, ostendit iuxta litteram, 20
 quod huc usque in finibus terrae Idumaeorum fuerint et nunc ueniant ad terminos Moab de alia prouincia ad aliam transeuntes. non enim semper uni uirtuti danda est opera, sed, sicut scriptum est: ibunt de uirtute in uirtutem, de alia transeundum est ad aliam, quia haerent sibi et ita inter se nexae sunt, ut, qui una ca- 25
 ruerit, omnibus careat. et tamen transire de alia ad aliam eorum est proprie, qui solis iustitiae ortum considerant.

* 1 *Ps. 90, 7 3 Ps. 90, 6 cf. Ps. 57, 5—6 7 cf. II Cor. 4, 7
 10 cf. Prou. 4, 23 11 *Num. 33, 44 14 cf. Zach. 9, 16 15 cf. Hier. 50, 26
 19 *Num. 21, 11 24 Ps. 83, 8 27 cf. Mal. 4, 2

2 nostro] tuo O nostris] tuis O 3 sed] et OB obturauimus B obdura-
 bimus Xa.c.Ω 4 syren. QB seren. Xa.c. 5 negle(iO)gimus XOB negligamus ζ
 post] quod W 6 confessione XO 7 mal. om. W quia B 9 de quodam]
 quaedam ζ quo Ω haurire X possint W iam possit B 10 ordinemus W
 11 hicab. W hicab. X hieb. QB ieab O 14 polliciti (pr. leras.) W 18 ad om. W
 19 super B dictum Ω 20 contra] con W 21 quo adusque B idomae.
 Xa.c. idume. Ω 25 quia adherent O qui adherent Xp.c. quia erent (ex erant) B
 26 de — solis om. W 27 ortum om. W desiderant Ω

40. Et profecti de Hieabarim — siue, ut in secundo loco apud Hebraeos habetur, Hihim — castra metati sunt in Dibon-Gad.

Tricesima nona mansio interpretatur 'fortiter intellecta temptatio'. pro hac in ordine historiae aliter scriptum repperi. postquam enim
 5 castra metati sunt in Hieabarim in finibus Moab contra ortum solis, legitur: inde profecti sunt et deuerterunt ad torrentem Zared. et de hoc loco proficiscentes castra metati sunt trans Arnon, quae est in solitudine finium Amorraei, eo quod Arnon in terminis sit Moabitarum et Amorraeorum.
 10 et post haec uenerunt ad puteum, ubi cecinit Israhel carmen 2 hoc: ascende, putee, quem foderunt principes et aperuerunt duces populorum in datore legum et in baculo eius. et de solitudine in Matthana et de Matthana ad torrentes dei et de torrentibus dei ad excelsa et de
 15 excelsis ad uallem, quae est in regione Moab, in uertice Phasga, qui prospicit contra desertum. haec loca in finibus Amorraeorum quidam interpretantes putant non mansiones esse, sed transitus, nec praeiudicare debere catalogo mansionum extraordinariam expositionem. alii autem spiritalibus spiritalia 3 comparantes nolunt regiones significari, sed per locorum nomina uirtutum profectus esse, quod post magos et congregationem lapidum frequenter ueniamus ad torrentes Zared, quod interpretatur 'aliena descensio', et in descensione positi transeamus ad Arnon, quod 'maledictionem' sonat, quae est posita in finibus Amorraeorum, qui
 20 uel 'amari' hostes sunt uel multa 'locuntur' inflati. sin autem transierimus terminos Moab, qui de incestu generatus est et recessit a uero 4

1 *Num. 33, 45 3 cf. Onom. s. 17, 20 5 cf. Num. 21, 11 6 *Num. 21, 12—13
 10 *Num. 21, 17—20 19 I Cor. 2, 13 23 cf. Onom. s. 21, 13 24 cf. Onom. s. 23, 27
 25 cf. Onom. s. 2, 22 26 cf. Gen. 19, 36—37 cf. Onom. s. 8, 17; 14, 6

1 ieab. *O* hieb. *Ω* iaiaab. (*pr. ia eras.*) *Xp.c.* hie *WB, Xa.c.* sin *W* 2 habes *ς*
 hihym *W* hyhym *O* hihin *B* lim *ς* dibongath *O* 4 pro hac] fac *B* 5 hieab. *W*
 hicab. (*c exp.*) *X* hieb. *Ω* iheb. *B* ieab. *O* 6 et *om.* *Ω* diu. *ΩO* 7 zareth *WO*
 zareth *ΩB* 9 et] de *B* 10 ibi *B* 11 puteum *WB* quem] quod *B* appe(*ex appa*)
 ruer. *W* parauer. *O* peruener. *B* 12 datorem *XB* legis *O* 13 matth. *Ω*
 matt. *B* math. *WXO* utroque loco 14 alt. dei *om.* *OB* 16 phasgae *Ω* fasge *OB*
 quae respicit *Ω* 22 torrentem *O* zareth *WΩ* gareth *B* iareth *O* 23 discensio *WX*
 arnom *X* 24 qui] quae *W* 25 hoste *B* loq. *X* 26 incesto *OB*

patre, statim nobis occurrit puteus, quem nemo de plebe fodit, nullus ignobilis, sed principes et duces, qui iura dant populis. et canentes carmen in aquis putei et in dei muneribus gratulantes prophetant, quo transituri sint et ad quae peruenturi loca, quod scilicet de deserto ueniant in Matthana, quod interpretatur 'donum', et de Matthana 5 ad Nahalihel, quod dicitur ad 'torrentes dei', et de Nahalihel ad Bamoth, quae interpretatur 'excelsa' siue 'adueniens mors', quando conformes effeimus mortis Christi, et de Bamoth occurrit nobis 'uallis humilitatis', quae tamen in uertice posita est montis Phasga, qui interpretatur 'dolatus', quod nihil habeat informe et rude, sed artificis 10 sit politus manu, qui mons respiciat solitudinem, quae Hebraice dicitur Isimun. quando enim fuerimus in uirtutum culmine constituti, tunc totius mundi ruinas et omnium peccatorum respicimus 'uastitatem'. paene oblitus sumus currente oratione dictare: Dibon-Gad interpretatur 'fortiter intellecta temptatio'. post Dibon-Gad 15 geritur bellum contra Seon, regem Amorraeorum, et Og, regem Basan, et discimus, quod, cum uenerimus ad summum et de fonte principum regumque biberimus, ascendentes ad montem Phasga non debeamus eleuari in superbiam, sed propositam nobis e contrario solitudinem nouerimus. ante contritionem enim eleuatur cor uiri et 20 ante gloriam humiliatur.

41. Et profecti de Dibon-Gad castra metati sunt in Almon-Deblathaim.

Quadragesima mansio uertitur in 'contemptum palatharum'

5 cf. Onom. s. 46, 18; 54, 25 6 cf. ibid. 39, 17 7 cf. ibid. 16, 17; 25, 9
10 cf. ibid. 18, 17; 22, 16; 89, 7; 131, 13 14 cf. ibid. 86, 18 15 cf. Onom.
s. 17, 20 cf. Num. 21, 21—35 20 *Prou. 18, 12 22 *Num. 33, 46 24 cf.
Onom. s. 17, 21; 54, 5

nemo] nullus O 3 aqua ζ 4 quod W sunt W et om. OB ad qua X
atque WB 5 uenient O mathana X domum X 6 na(h s.l.) aliel B nahahel
O nathalibel W alt. ad om. OB nahalibel XB nahahel O nathalibel W ad] in O
bainoth W bamocoh (alt. o exp.) X 7 quod O et mors O 8 efficitur W maboth O
9 pos. est in uert. ζ quae W Ω 10 quod] qui OB habet O 11 pol. sit O
recipiat X ebraice B 12 simiun (in mg. f. issimin) Ω simium O simroar B Isimon ζ
uirtute W 13 respiciamus W respuimus B 14 dicere quare ζ dibongat B
dibongath O 15 interpretetur ζ 16 basam X 17 dicimus XB 19 sed] sed in W si ζ
21 humiliabitur OB 22 dibonga B 23 deblath (h s.l. W) aim WX dablath
(h om. O) aim Ω O diablath aim B 24 palatharum W XO phalatharum Ω palattorum B

sive 'obprobriorum'. et per hanc discimus omnia dulcia et inlecebras uoluptatum in saeculo contemnendas nec inebriari nos debere uino, in quo est luxuria. mel non offertur in sacrificiis dei et cera, quae dulcia continet, non lucet in tabernaculo, sed oleum purissimum, quod de oliuae profertur amaritudine. mel enim distillat a labiis mulieris meretricis; de quo puto iuxta mysticos intellectus gustasse Ionathan et sorte deprehensum uix populi precibus liberatum. quod autem obprobria contemnenda sint et, si falso obiciantur, beatitudinem pariant, saluator plenissime docet.

42. Et profecti de Almon-Deblathaim castra metati sunt in montibus Abarim contra faciem Nabo.

Quadragesima prima mansio uertitur in montes 'transeuntium' et est contra faciem montis Nabo, ubi moritur et sepelitur Moyses terra repromissionis ante conspecta. Nabo interpretatur 'conclusio', in qua finitur lex et non inuenitur eius memoria; porro gratia euangelii absque ullo fine tenditur. in omnem terram exiit sonus eius et in fines orbis terrae uerba illius. simulque considera, quod habitatio transeuntium in montibus sita sit et adhuc profectu indigeat. post montes enim plurimos ad campestria Moab et Iordanis fluenta descendimus, qui interpretatur 'descensio'. nihil enim, ut crebro diximus, tam periculosum est, quam gloriae cupiditas et iactantia et animus conscientia uirtutum tumens.

3 Eph. 5, 18 cf. Leu. 2, 11 5 cf. Ex. 25, 6 6 *Prou. 5, 3
7 cf. I Reg. 14, 25—45 9 cf. Matth. 5, 11 etc. 11 *Num. 33, 47
13 cf. Onom. s. 16, 5 14 cf. Deut. c. 34 15 cf. Hebr. 11, 9 cf. Onom. s. 19, 18 17 Ps. 18, 5 21 cf. Onom. s. 7, 20; 64, 27

1 siue in ras. m2W sine B op(p s.l.)probriorum X obprobrium O inl (illo)eccebrasa OB 2 contemnenda OB contempnentis W uino debere O
3 uino (ex uno B) mundi QB 4 cera] cetera W 5 sed] seu X 6 enim om. X
distillat a ex dest. a X desolata W dist. de QOB 7 quo] isto Xp.c.m2 iusta B
ionatham Q 8 forte XO deprensum X prec. pop. O 9 falsa Xp.c.O
11 deblatain B dablaim O 12 dabarim O 14 montes Xa.c., om. B nabon B
moses W 17 fine tend. WX tend. loco cel. exiuit O 18 eius] eorum Xp.c.
finis Wp.c. illius] illorum Xp.c. ipsius c 19 transmigrantium O profecti
W,Xa.c. profectui B 21 descendimus X discensio WX 23 alt. et om. X
conscientiae W

43. Et profecti de montibus Abarim castra metati sunt in campestribus Moabs super Iordanem iuxta Hiericho ibique fixerunt tentoria a domo solitudinis usque ad Abel Sattim in planitie Moab.

In quadragesima secunda, quae et extrema mansio est, cursim, 5
quae sint gesta, narremus. residens in ea populus a diuino Balaam,
quem mercede conduxerat Balac, filius Sepphor, dei benedicetur
2 iussione et maledictio mutatur in laudes. audit uoces domini ex
profano ore resonantes: orietur stella ex Iacob et
consurget homo de Israhel; et percutiet principes 10
Moab et uastabit cunctos filios Seth et erit
Edom hereditas eius. fornicatur cum filiabus Madian
et Finees, filius Eleazar, zelatus zelum domini Zamri et
scortum Madianitidem pugione transfigit; unde et accepit
praemium in aeternam memoriam aluum uictimae. numeratur rur- 15
sum populus, ut interfectis pessimis nouus dei populus censeatur.
3 interpellant quinque filiae Salphaad et iudicio domini hereditatem
accipiunt inter fratres suos nec femineus a possessione dei
sexus excluditur. Iesus Moysi in monte succedit et discit a
lege, quae spiritaliter offerre debeat in ecclesia: primum quid per 20
singulos dies, dein quid sabbato, quid in calendis, quid in pascha, quid in
pentecoste, quid in neomenia mensis septimi, quid in ieiunio, eiusdem
mensis die decimo, quid in scenopegia, quando figuntur tabernacula,

1 *Num. 33, 48—49 6 cf. ib. 22, 1—12 9 *ib. 24, 17—18 12 cf. ib. 25, 1—15
15 cf. c. 26 17 cf. ib. 27, 1—11 19 cf. ib. 27, 12—23 20 cf. ib. c. 28—29

1 abarin B 2 moabi B iordanem OB iericho O iherico B hericcho W
3 ad om. s 4 abelsatim Xa.c. belsatim B belsathym O belsalthim O abel
statim W, Xp.c. Abel Sitim s (cf. p. 86, 13) planiciem OB 5 et W, X(eras.), om. cel.
est om. B 6 qua X s W sunt O balaham B 7 in mercede W balaac W
sephor O iussi(sic) X)one bened. WX 8 audiuit X uocem—resonantem X
ex] et B 9 resonant W 12 filia OB 13 eleazar B zelo (o in ras.) X
zambri O zambrim W 14 madianidem Xa.c. B manitiden W accipit O 15 mem.]
add. malo in mg. X aluum XO (cf. Hier. ep. LXIV 1, 2 et 2, 1) album O alium W
armum B numerantur W enumeratur O 16 populus in mg. X; add. nume-
rantur et leuitae (-te) OB ut om. OB pop. dei O censetur O 17 salphad B
salphat ex saphat O salphath O et] ex X et ex s 18 ne W sexus dni O
19 hiesus X mosi W montem OB 20 offerri W 21 dein XO deinde cel.
in sabbato Xp.c. O pasca XBa.c. 22 pentecosten WXO mensi X
23 scenopegia W O scenopheia X cenophegia B

quinto decimo die supra dicti mensis. uxorum et filiarum uota absque 4
auctoritate patrum et uirorum cassa memorantur. bellum contra
Madianitas et mors diuini Balaam et praedae diuisio et oblatio ex ea
in tabernaculo dei. primus Ruben et Gad et dimidium tribus Manasse
5 citra Iordanen in heremo possessionem accipiunt; plurima enim habe-
bant iumenta et necdum ad id uenerant, ut possent habitare cum
templo. docetur populus, ut in terra sancta idola destruat et nullus
de priori habitatore seruetur. describitur olim cupita prouincia et
duarum semis tribuum hereditas separatur. numerantur tribuum
0 principes, qui terram sanctam debeant introire. quadraginta duas 5
urbes cum suburbanis suis usque ad mille passus per circuitum Le-
uitae accipiunt, tot numero, quot et istae sunt mansiones. et adduntur
fugitiuorum sex aliae ciuitates, tres intra Iordanen et tres trans
Iordanen, ut sint simul quadraginta octo; qui fugitiuorum suscipi,
15 qui interfici debeant et usque ad mortem pontificis maximi reser-
uari. succedit Deuteronomium, secunda lex, meditatorium euan- 6
geli: ibique breuiter discimus, quae inter Pharan et Thobel et Laban
et Aseroth et loca aurea, abiecto Iuda infelicissimo, undecim diebus
uia de Choreb, per uiam montis Seir usque ad Cades-Barne Moyses
20 populo sit locutus et extremum canat canticum. in quo apertissime
synagoga proicitur et ecclesia domino copulatur: in pinguatus est
et incrassatus ac dilatatus et recalcitrauit dilectus
et oblitus est dei saluatoris sui. et iterum: generatio
pessima, filii ineruditi ipsi ad aemulationem me
25 prouocauerunt in eo, qui non erat deus. inritauerunt

1 cf. Num. c. 30 2 cf. ib. c. 31 4 cf. ib. c. 32 7 cf. ib. 33, 51—56
8 cf. ib. 34, 1—15 9 cf. ib. 34, 17—29 10 cf. ib. 35, 1—7 12 cf. ib. 35, 13—14
14 cf. ib. 35, 16—25 17 cf. Deut. 1, 1—3 20 cf. Deut. c. 32 21 *Deut. 32, 15
23 *Deut. 32, 20—21

1 decima quinta § 3 balaam X 4 primi § tribus O dimidia O
5 ultra X trans OB iordanem OOB passim 6 ut possint W ubi possent O
cum] in B cum in O 7 templum ducetur W terra sancta] templo sancto O
et om. O 8 priore X et om. O 9 duarum et semis B 10 sanctam] cunctam W, Xa.c.
12 tot] in O numerum W 13 infra W citra X et—Iord. om. W trans ex
citra X 14 quid O interf. qui susc. O 15 et] qui § reseruare WB
16 meditatorum B meditarium W mediatorium XOa.c. 17 ibique] ubi quoque O
thobal W hobel X tophel O 18 aser. XO haser. W asser. OB Azer. § dierum §
19 coreb WB seir Xp.c. sion W seon cet. ad om. O moyses W 20 sit loc. pop. O
et ad (s.l.) X canit O 22 ac] et O 24 immolat. W 25 prouocarunt Op.c. et irrit. O

me in sculptilibus suis; et ego zelare eos faciam
nationes et contra gentem stultam inritabo eos.
7 benedicuntur filii Israhel et rursus in Simeone Iudas miserandus
excluditur. ascendit Moyses ad montem Nabo, in
uerticem Phasga, quiescit contra Hiericho, et ostendit 5
ei dominus omnem terram Galaad usque Dan et
Nephtalim et Ephraim et Manassen et uniuersam
terram Iuda usque ad mare magnum contra austrum
8 et regionem campestrum Hierichuntis, ciuitatis
palmarum, usque Segor. quis potest tanta nosse 10
mysteria? quis in extremis legis et huius uitae finibus consti-
tutus intellegit semper sibi esse pugnandum et tunc plenam uictori-
am dari, si fuerit in campatribus, si in Abel Sattim, quod inter-
pretatur 'luctus spinarum', fleuerit antiqua peccata et spinas, quae
suffocauerunt sementem uerbi dei et de quibus propheta 15
dicit: uersatus sum in miseria, dum mihi configitur
spina, et tunc praeparatus deficiente manna sub duce Iesu Iordanem
transeat et circumcisis cultro euangelii primum comedat de
caelesti pane et occurrat ei princeps exercituum dei, ut uerum pascha
nequaquam in Aegypto, sed in finibus terrae sanctae comedat? 20
9 o profundum diuitiarum et sapientiae et scientiae
dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius et
inuestigabiles uiae illius! quis sapiens et intellegit
haec, intellegens et cognoscet ea? quia rectae uiae

3 cf. Deut. c. 33 4 *Deut. 34, 1—3 14 cf. Onom. s. 16, 12 cf. Luc. 8,
7. 11. 14 etc. 16 *Ps. 31, 4 17 cf. Ios. 5, 12 cf. Ios. 3, 7—17 18 cf. Ios. 5, 2—9
19 cf. Ios. 5, 13—16 cf. Ios. 5, 10 21 *Rom. 11, 33 23 *Os. 14, 9 (10)

1 eos] hos ς 3 benedicuntur X benedicunt W rursus] iterum WX
in om. W symeone Ω O simone B 4 ascendis B moises B moyses W
5 uertice Ω OB iericho (h s.l.) X iherico OB 6 usque ad Ω OB
7 nephtalim XOB Nephtalim ς ephraim W effraim Ω B manassē B
manasse W uniuersa terra W 9 campestre B hiericuntis Ω ierichontis O
iericuncte B hierichū cum eis W hiericho(ras. 2 litt.)c(u s.l.)n(c s.l.)tis X ciui-
tatibus Xp.c. 10 psalmorum (s eras.) W qui W 11 et om. O finibus
om. W 13 abelstatim B abelsethim W belsatim O Abel Sitim ς 14 flerit W
15 sementem] septem W 16 miseriam OB confringitur W figitur Ω
17 nunc Ω a.r.OB iordanem Ω OB 18 primo O 19 pascha XB
20 sancte terre O comedet W 21 pr. et WX,om. cet. 23 uiae om. B
illius] eius OB qui Xa.c.B intellegit W,Xa.c. 24 haec int. om. OB

domini et iusti ambulabunt in eis, praeuaricatores autem corruent in illis.

LXXIX.

AD SALVINAM.

5 1. Vereor, ne officium putetur ambitio et, quod illius exemplo facimus, qui ait: discite a me, quia mitis sum et humilis corde, gloriae facere adpetitione dicamur et non uiduam adloqui et in angustia constitutam, sed aulae nos insinuare regali et sub occasione sermonis amicitias potentium quaerere. quod liquido non puta-
10 bit, qui scierit esse praeceptum: personam pauperis non accipies in iudicio, ne sub praetextu misericordiae, quod iniustum est, iudicemus. unumquemque enim nostrum non hominum, sed 2 rerum pondere iudicandum est. nec diuiti obsunt opes, si bene utatur, nec pauperem egestas commendabiliorem facit, si inter sordes et ino-
15 piam peccata non caueat. utriusque nobis testimonium et Abraham patriarcha et cotidiana exempla subpeditant; quorum alter in summis diuitiis amicus dei fuit, alii cotidie in sceleribus deprehensi poenas

6 Matth. 11, 29 10 *Leu. 19, 15 12 cf. p. 122, 20 16 cf. Gen. 13, 2
17 cf. Iac. 2, 23

1 ambulant Ω 2 corruerunt W illis] *add.* explicit de mansionibus filiorum irh quomodo egressi sunt de egipto et transierunt mari rubrum sicco uestigia et perrexerunt ad terram repromissionis de qua iurauit dñs patribus nostris h(*eras*).abraham isaac et iacob dicens semini uestro dabo terram hanc lacte et melle manante W explicit (*seq. 4 uersus prorsus euanidi*) Ω

L = Coloniensis 35 s. IX.

Σ = Turicensis Augiensis 41 s. IX.

W = Parisinus lat. 1868 s. IX.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

ad saluinam L, Σ (*in mg. m2 epistola consolatoria*) ad saluinam (sabinam B) de morte nebridii (nibridii B) et de uiduitate seruanda WB ad saluinam consolatoria de nebridio et uiduitate seruanda D ; *Hieronymi nomen exhibent tituli in $L\Sigma$*

6 faciamus W 7 uideam W alt. et om. $L\Sigma$ 8 angustiis Σ
10 qui] nisi qui B sciret W 11 nec B su praetextum Σ a. c. W sub praetexto D
12 unumquodque (*cf. p. 122, 20*) W unde quicquid B unusquisque ζ enim] est B
nostrum $L\Sigma$, om. *cet.* nominum *coni. Vallarsius* 13 iudicandus ζ bene L, Σ (*eis*
add. m2) eis bene WDB 15 nobis] *add.* rei ζ 16 patriarchae Σ 17 celeribus B

3 legibus soluunt. adloquimur igitur—pauperem diuitemne, sciat ipsa,
 quae possidet; neque enim marsupium eius discutimus, sed animae
 puritatem—, loquimur ad eam, cuius faciem ignoramus et uirtutes
 nouimus, quam nobis fama commendat, cuius uenerabiliorem pudici-
 tiam adulescentia facit, quae mortem iuuenis mariti sic fleuit, ut 5
 exemplum coniugii dederit, sic tulit, ut eum profectum crederet, non
 amissum. orbitatis magnitudo religionis occasio fuit. Nebridium
 4 suum sic quaerit, ut in Christo praesentem nouerit. cur ergo ad eam
 scribimus, quam ignoramus? triplex nimirum causa est: prima, qua
 pro officio sacerdotii omnes Christianos filiorum loco diligimus et 10
 profectus eorum nostra est gloria; altera, qua pater defuncti intima
 mihi necessitudine copulatus fuit; extrema, quae et ualidior, quod
 filio meo Auito roganti negare nihil potui, qui crebris litteris inter-
 pellatricem duri iudicis superans et multorum mihi, ad quos ante super
 eadem materia scripseram, exempla proponens ita suffudit pudorem 15
 negantis, ut plus considerarem, quid ille cuperet, quam quid me fa-
 cere conueniret.

2. Alius forsitan laudet Nebridium, quod de sorore generatus
 Augustae et in materterae nutritus sinu inuictissimo principi ita
 carus fuit, ut ei coniugem nobilissimam quaereret et bellis ciuilibus 20
 Africam dissidentem hac uelut obside sibi fidam redderet. mihi a
 principio statim illud est praedicandum, quod quasi uicinae mortis
 praescius inter fulgorem palatii et honorum culmina, quae aetatem
 2 anteibant, sic uixit, ut se ad Christum crederet profecturum. sacra
 narrat historia Cornelium, centurionem cohortis Italicae, in tantum 25

13 cf. Luc. 18, 1—8 25 cf. Act. c. 10

1 diuitemne, sciat *scripsi* diuitem nesciat (sciat *L*, Σ *p. c.*) *codd.*
 diuitem ut nesciat ς ipsaque *W* 2 marsupium Σ *a. c. DB* 5 adul-
 scienciam *W* sic *om. W* 6 tulit] extulit Σ *p. c. m2 WB* (*uerba* ut
 exemplum—ext. *bis W*) crederes ς 7 amissum *Dp. c. m2* 8 quaerit
L, \Sigma a. c. m2 quaerit absentem *cel.* 9 quia *B* 10 sacerdoti *L* sacerdotali *B*
 11 quo Σ quia *B* intimat *Dp. c.* 12 extremae quae *LW, \Sigma a. c. m2*
 13 Auito] couito *W* nihil] non *B* 14 iud.] *add. uiduam \varsigma* 15 materiam *W*
 suffudit *W* 18 laudet *ex* ladet (*in mg. m2 al* ledet) Σ ledet *L* 19 in] inter *D*
 20 et *s. l. \Sigma, om. L* 21 affr. *L \Sigma B* african *D* hac *D* ac *cel.* obside *Bp. c.*
 obsede *W* obsidem *cel.* sibi *s. l. \Sigma, om. L* 23 fulgori *L* honorem *W*
 aetate *W* 24 antebant *B* perfecturum *Wp. r.* 25 ystoria *ex* istoria Σ
 cornilium *W* choortis *W* in tantum — *p. 89, 6 Ital. in mg. B*

acceptum deo, ut angelum ad eum mitteret et omne mysterium,
 quo Petrus de circumcisionis angustiis transferebatur ad praeputii
 latitudinem, ad illius merita pertineret, qui primus ab apostolo bapti-
 zatus salutem gentium dedicauit. scriptumque est de eo: erat uir
 5 quidam in Caesarea nomine Cornelius, centurio cohortis,
 quae dicitur Italica, religiosus et timens deum cum omni
 domo sua, faciens elemosynas multas plebi et orans deum
 semper. quidquid de illo dicitur, hoc nomine commutato in Nebri- 3
 dio meo uindico. sic religiosus fuit et amator pudicitiae, ut uirgo
 10 sortiretur uxorem; sic timens deum cum uniuersa domo sua, ut
 oblitus dignitatis omne consortium cum monachis haberet et clericis
 tantasque elemosynas faceret in populis, ut fores eius pauperum
 atque debilium obsiderent examina; certe sic semper orans deum,
 ut illi, quod optimum esset, eueniret. raptus est, ne malitia in- 4
 15 mutaret mentem eius, quia placita deo erat anima illius.
 unde et ego possum uere super eo abuti apostoli uoce dicentis: in
 ueritate cognoui, quoniam non est personarum acceptor
 deus, sed in omni proposito, qui timet deum et operatur
 iustitiam, acceptus est illi. nihil nocuit militanti paludamentum
 20 et balteus et apparitorum cateruae, quia sub habitu alterius alteri
 militabat, sicut e contrario nihil prodest aliis uile palliolum, furua
 tunica, corporis inluuies et simulata paupertas, si nominis digni-
 tatem operibus destruant. legimus et in euangelio de alio centurione 5
 domini testimonium: nec in Israhel tantem fidem inueni.
 25 et ut ad superiora redeamus, Ioseph, qui et in egestate et in diuitiis
 dedit experimenta uirtutum, qui seruus et dominus docuit animae
 libertatem, nonne post Pharaonem regis ornatus insignibus sic deo

4 *Act. 10, 1—2 14 *Sap. 4, 11. 14 16 *Act. 10, 34—35 24 Luc. 7, 9
 25 cf. Gen. c. 39—50

1 angelus *Σp.c.m2* mitteretur *Σp.c.m2* omnem *L, ΣDa.r.* 2 ad *s.l. Σ, om.L*
 3 pertinere *DB* pertinere doceret *ς* prius *LD, Σa.c.* 4 dedicabit *L*
 quidem uir *B* 6 et] ac *B* 7 et 12 elemosin. *ΣB* e(ae)limosin. *LW*
 multas *om.B* 11 dignitates *W* cum *om.W* 13 atque] ac *D* 14 esset]
seq. ras. 2 litt. Σ ueniret *D* mutaret *W* 15 erat deo *D* 16 sup.
 eo uere *D* uocem *LD, Σa.r.* 17 comperi *B* quia *Σ* 19 pallud. *B*
 padul. *D* 20 baltheus *LΣ* balteos *W* 21 aliis nih. prod. aliis *W* aliis nih. prod. *ς*
 palliorum *D* 23 destruat *B* 25 ut *om.W* red.] ueniamus *W* per-
 ueniamus *B* *alt. et et alt. in om.B* 26 qui] qui et *ς* seruos et do-
 minos *LΣD* 27 pharaonem *Σ* faraonem *W* regis *Σp.c.WB*

carus fuit, ut super omnes patriarchas duarum tribuum pater fieret? Danihel et tres pueri sic praeerant Babyloniae operibus et erant inter principes ciuitatis, ut habitu Nabuchodonosor deo mente seruirent. Mardocheus et Hester inter purpuram, sericum et gemmas superbiam humilitate uicerunt tantique fuere meriti, ut captiui uictoribus imperarent.

3. Haec illo tendit oratio, ut ostendam iuuenem meum coniunctionem regalis sanguinis et affluentiam diuitiarum atque insignia potestatis materiam habuisse uirtutum dicente Ecclesiaste: sicut protegit sapientia, sic protegit et pecunia. nec statim illud huic testimonio putemus aduersum: amen dico uobis: difficile diues intrabit in regna caelorum. et rursum dico uobis: facilius est camelum per foramen acus transire quam diuitem intrare in regnum dei. alioquin Zacheus publicanus, quem ditissimum scriptura commemorat, contra hanc sententiam saluatus uidebitur. sed quomodo, quod apud homines impossibile est, apud deum possibile fiat, apostoli consilium docet scribentis ad Timotheum: diuitibus huius saeculi praecepe non superbire nec sperare in incerto diuitiarum, sed in deo uiuo, qui praestat nobis omnia abundanter ad fruendum. benefaciant, diuitessint in operibus bonis, facile tribuant; communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut adprehendant ueram uitam. didicimus, quomodo camelus introire possit in foramen acus, quomodo animal tortuosum deposito pondere sarcinarum adsumat sibi pennas columbae,

2 cf. Dan. c. 1—4 4 cf. Esth. 2, 17—9, 32 10 *Eccle. 7, 13 11 *Matth. 19, 23—24 14 cf. Luc. 19, 2—10 16 cf. Luc. 18, 27 18 *I Tim. 6, 17—19 25 cf. Ps. 54, 7

1 fuit *ex erat B* 2 daniel ΣB praeerant] $\bar{p}erant(er in ras. m2)se B$
babyl. D *babil. cet.* opibus *B* et sic erant ς 3 naboch. *LW* 4 purp. et *B*
syricum L, Da. c. *siricam W* 5 capti *LD* 7 ad illud *D* illud ς
coniunctaneum W 9 *eccl(=cl)esiasten LD, Sa. r.* 10 proteget *L, Sa. c.*
protegi ex protegis D proteget *L* protegi *D* et *s.l. $\Sigma, om. LB$* 11 illum
L, Sa. c. 12 intrauit $L\S Da. c.$ regna $L\S$ regno *W* regnum *DB* 13 camellum
Da. r. 14 regno *W* dei] caelorum ς 15 comm. scr. ς 16 uidetur *B*
quomodo] ras. mut. in quod W hominem *D* 17 fiat] est *D* 19 superbe
sapere D incertum *W* diu. suarum *D* dño $L\S D$ 22 thesaurizent *B*
teaurisent W 23 prehendant *L, Sa. c.* 24 possit transire *DB* in]
per ΣD 25 deposite *W* honore *WB* pinnae *La. c. W*

ut requiescat in ramis arboris, quae de sinapis semente succreuit. legimus in Esaia camelos Madian et Gephan et Saba aurum et thus ³ ad urbem domini deportantes; in typo horum camelorū Ismahelitae negotiatores stacten et thymiam et resinam, quae nascitur in Gallaad et cutem uulneribus obducit, Aegyptiis deferunt tantaeque felicitatis sunt, ut emant et uendant Ioseph et mercimonium eorum salus mundi sit. docet et Aesopi fabula plenum muris uentrem per angustum foramen egredi non ualere.

4. Ergo Nebridius meus cotidie illud reuoluens: qui uolunt ¹⁰ diuites fieri, incidunt in temptationem et in laqueum diaboli et desideria multa, quidquid et imperatoris largitio et honoris infulae sibi dederant, in usus pauperum conferebat. nouerat enim a domino esse praeceptum: si uis perfectus esse, uade, uende omnia, quae habes, et da pauperibus et ueni, sequere ¹⁵ me. et quia hanc sententiam implere non poterat habens uxorem et paruulos liberos et multam familiam, faciebat sibi amicos de iniquo mammona, qui se reciperent in aeterna tabernacula. nec ² semel abiciebat sarcinam, quod fecerunt apostoli patrem et rete et nauculam relinquentes, sed ex aequalitate aliorum inopiae suam ²⁰ abundantiam communicabat, ut postea illorum diuitiae huius in-

1 cf. Matth. 13, 31—32 etc. 2 cf. Esai. 60, 6 3 cf. Gen. 37, 25
4 cf. Hier. 8, 22 5 cf. Gen. 37, 28. 36 7 cf. Horat. epist. I 7, 29—33
cum adnot. Bentleii 9 I Tim. 6, 9 13 *Matth. 19, 21 16 cf. Luc. 16, 9
18 cf. Matth. 4, 18—22 etc. 19 cf. II Cor. 8, 13—14

1 ut] et WB de om. B sinapi D subcreuit L 2 leg. et in WB
isaia B camelus W gephan (cf. LXX) WD epha ex aephah L ephad Σ
effa B sabaa LΣ thus ex tus D 3 reportantes B portantes W in] et
(s.l. m2Σ) in ΣWB tipo horum B typhorum W israhelite W ihlītē D
4 stactem W pr. et s.l. Σ, om. L thim. Σp.c. W tim. cet. resina LW na-
scuntur WB 5 et] ras. 2 litt., s.l. ad m2B cute D obductā B egypti-
tiis Σp.c. B egiptiis W ae(e Σ)gyptis L, Σa.c. tantique felicitate D 6 alt. et
om. B 7 et om. L esopi Σa.c. WB ysopi D hysopi L, Σp.c. 8 ualere]
potest D 9 qui] nonne qui B 10 incedunt L, Σa.c. alt. in om. WD
11 alt. et] ei ex ea Σ, om. D et honoris s.l. Σ eius (id est ei) L 12 infulae] fole L
sibi om. Σ pauperem W 13 deo D 15 quia] quae L qui Σp.c. 16 paru. om. B
17 mamona iniquo D mamona ΣD mamana ex mamona W se s.l. Σ eum Wp.c.
18 et om. Σ retē (m eras.) L 19 naucula W equal. ex
qual. Σ inequal. D qual. W 20 comm.] in mg. add. manus coeua: quoniam
in omnibus, ut potui, tibi liberalius obsequebar, caue detrimentum ingrediar L

digentiam sustentarent. scit ipsa, cui libellus hic scribitur, me non
 nota, sed audita narrare nec ex aliquo in me beneficio scriptorum
 more Graecorum gratiam linguae reddere. procul a Christianis ista
 3 suspicio. habentes uictum et uestitum his contenti sumus.
 ubi uile holuseculum et cibarius panis et cibus potusque moderatus, 5
 ibi diuitiae superuacuae, ibi nulla adulatio, quae uel praecipue fruc-
 tum respicit. ex quo colligitur fidele esse testimonium, quod causas
 non habet mentiendi.

5. Ac ne quis me putet solas in Nebridio praedicare elemosynas,
 quamquam et has exercuisse sit magnum, de quibus dicitur: sicut 10
 aqua extinguit ignem, ita elemosyna peccatum, ad uirtutes
 eius ceteras ueniam, quas singulas in paucis hominibus deprehendi-
 mus. quis fornacem regis Babylonis sine adustione ingressus est?
 cuius adulescentis Aegyptia domina pallium non tenuit? quae uxor
 eunuchi nullos creat liberos uoluptate transacta? quem hominum 15
 disputatio illa non terreat: uideo aliam legem in membris
 meis repugnantem legi mentis meae et captium me du-
 centem in lege peccati, quae est in membris meis? mirum
 dictu est: nutritus in palatio, contubernalis et condiscipulus Augusto-
 rum, quorum mensae ministrat orbis et terrae ac maria seruiunt, 20
 inter rerum omnium abundantiam, in primo aetatis flore tantae
 uerecundiae fuit, ut uirginalem pudorem uinceret et ne leuem qui-
 dem in se obsceni rumoris fabulam daret. deinde purpuratorum
 propinquus, socius, consobrinus isdemque cum ambobus studiis
 eruditus—quae res etiam externorum mentes sibi conciliat—non est 25

4 *I Tim. 6, 8 10 *Eccli. 3, 33 13 cf. Dan. c. 3 14 cf. Gen. c. 39
 cf. Matth. 19, 12 16 *Rom. 7, 23

1 hic *om. B* 2 in me *s.l. Σ* me *om. L* 3 lingua *WD* ista] ita *L, Σ Da.c.*
 4 contempti *DB* simus *Σ p.r. B* 5 olusc. *W* horusc. *D* 6 adolatio *LD, Σ a.c.*
 uel *s.l. Σ, om. L* 7 collegitur *Σ a.c. W* 9 hac *LB* putet me *Σ* ele-
 mosinas *L (ex elim-) Σ B* helimosinas *W* 10 magnum] signum *D* 11 elemos *B*
 eli(e *Σ D*) mosina *cet.*; add. extinguit *L Σ D* cet. uirt. eius *Σ* 13 qui *LW*,
Σ a.c. Dp.c. babilonis *L Σ B* babiloniae *W* Babylonii *Σ* 15 enuchi nullus *W*
 uoluntate *L* 17 duc. me *Σ* 18 legem *D, Bp.c. m2* quae] quod *L Σ W*
alt. in om. W 19 dictum *LD, Σ a.r.* est] *ras. 1 litt. B* cont. et cond. *om. B*
 agustorum *W* 20 et *om. D* terra *L Σ* 23 obsc. rum. in se *Σ*
 in se *om. W* rum. (*rub. Σ*) ex rob. *L Σ* 24 eisdemque (*ex id est m2*) *Σ* idē *L*
 idem *D* iisdem *Σ*

inflatus in superbiam, non ceteros homines adducta fronte contempsit, sed cunctis amabilis ipsos principes amabat ut fratres, uenerabatur ut dominos et in illorum salute suam salutem positam fatebatur. ministros autem eorum et uniuersum ordinem palatii, 5 quo regalis frequentatur ambitio, sic sibi caritate sociarat, ut, qui merito inferiores erant, officiis se pares arbitrarentur. difficile factu 3 est gloriam uirtute superare et ab his diligere, quos praecedas. quae uidua non huius auxilio sustentata est? qui pupillus non in eo repperit patrem? totius orientis episcopi ad hunc miserorum preces et 10 laborantium desideria conferebant. quidquid ab imperatore poscebat, elemosyna in pauperes, pretium captiuorum, misericordia in adflictos erat. unde et ipsi principes libenter praestabant, quod sciebant non uni, sed pluribus indulgere.

6. Quid ultra differimus? omnis caro fenum et omnis 15 gloria eius quasi flos feni. reuersa est terra in terram suam: dormiuit in domino et adpositus est ad patres suos plenus dierum et luminis et nutritus in senectute bona — cani enim hominis sunt sapientia — et in breui aetate tempora multa conpleuit. tenemus pro illo dulcissimos liberos; uxor heres pudicitiae pretium 20 est; Nebridius pusio patrem quaerentibus exhibet:

sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.
scintilla uigoris paterni lucet in filio et similitudo morum per speculum carnis erumpens:

ingentes animos angusto in pectore uersat.

14 *Esai. 40, 6 15 cf. Gen. 3, 19 16 cf. Gen. 25, 8. 35, 29 17 cf. Gen. 15, 15 sec. LXX. *Sap. 4, 9 21 Verg. Aen. III 490 23 Verg. Georg. IV 83

1 inflammatus *L, Sa.r.* in superbiam *WB* superbia *cel.* non] nec *ς* adducta *W* abducta *B* contempsit *set W* 3 *dns W* et *om. B* salute] salutē *LD* salutem *del. m2 B* positam in *mg. Σ* 5 frequentabatur *B* sociarat (*alt. a in ras. m2*) *B* sociaret *Σ a.c.* sociauerat *Wp.c.* 6 erant *om. W* officii *LΣ* officio *D* factu *ς* factū *codd.* 8 quis *WB* pupillus *W* in eo non repp. *B* repperit *WD, Sa.c.* 9 ad hunc *ex* adhuc *LΣ* 11 elemosina *Σ B* elimo(*ma W*)sina *LW* 12 adflictus *W* prābāt *B* 13 uni] eum *W* indigeri *ex* indigere *m2 B* 14 differamus *Lp.c.m2* differam *Σ* 15 in *ex* ad *Σ* 16 dormit *B* 17 pr. et] ac *ς* *alt. et exp. Σ* 18 sap.] *add. eius WD, s.l.m2 Σ B* et *om. WD* breuitate *L, Sa.c.* 19 illo] eo *ς* pretium *om. WB* (*Hier. uerba sic intell.: quod uxor heres est, eius pudicitiae pretium est*) 20 purio *La.c.* fuscio *W* exhibet *B* exiebet *W* 22 et scint. *Σ* pat. uig. *B* pat.] plena *L* lucebat *L* lucet ut (*eras.*) *Σ* 24 angustato *La.c.* uersabat *L*

iungitur ei germana, rosarum et liliorum calathus, eboris ostrique commercium. sic refert in ore patrem, ut ad uenustatem propensior sit; sic matrem mixta pingit similitudine, ut in uno corpore utrumque cognoscas; ita suavis est et mellitula, ut honos sit omnium propinquorum. hanc tenere non dedignatur Augustus, hanc fouere in sinu regina laetatur. certatim ad se omnes rapiunt: pendet ex collo, haeret in brachiis singulorum. garrula atque balbutiens linguae offensione fit dulcior.

7. Habes igitur, Saluina, quos nutrias, in quibus uirum absentem tenere te credas. ecce hereditas domini filii, merces fructus uentris. pro uno homine duos filios recepisti, auctus est numerus caritatis. quidquid debebas marito, redde filiis; amore praesentium absentis desiderium tempera. non est parui apud deum bene filios educare. audi apostolum commonentem: uidua eligatur non minus annorum sexaginta, quae fuit unius uiri uxor, in bonis operibus habens testimonium, si filios educauit, si hospitalis fuit, si sanctorum pedes lauit, si adflictis abundanter praebuit, si omne opus bonum subsecuta est. didicisti catalogum uirtutum tuarum, quid debeas nomini tuo, quibus meritis secundum pudicitiae gradum possideas. nec te moueat, quod sexagenaria eligatur uidua, et putes adulescentulas ab apostolo reprobari et eligi ab eo, qui discipulo dixerat: nemo adulescentiam tuam contemnat, non continentiam, sed aetatem. alioquin omnes, quae ante sexaginta annos uiduatae sunt, hac lege accipient maritos. sed quia rudem Christi instituebat eccle-

10 Ps. 126, 3 14 *I Tim. 5, 9—10 21 cf. I Tim. 5, 9 22 I Tim. 4, 12

1 et] ut D liliarum LD calatus WB, *Σa.c.* calcatus L ostrique] floris ostrice D 2 in om. *ς* 3 mixta] istā D similitudinē LD in om. W 4 agnoscas *ς* honos ex honus L onor in ras. m2 B onus W honor *ΣD* 5 fouere] tenere L 6 omnes ad se B omnia D pendens B ex] in D 9 sabina B 10 te om. W merces L *Σa.c.*, WD 12 carit. (in mg. m2 a] castit.) *Σ* castit. D, Bp.c.m2 debeas L, *Σa.c.* Ba.c.m2 13 deum] add. meriti WB, *Σs.l.m2* 14 edocare L *Σ*, Wp.c. elegatur L, *Σa.c.* legatur Da.c. 15 fuerit *ς* 16 edocauit L *Σ* educabit D 19 cathal. B gatal. W 21 ali- gatur W elegitur L, *Σa.c.* uidua] in uiduam WB aduliscentulus W 22 pr. ab s.l. *Σ* ad W et] add. te crede L *ΣD* elegi L *Σa.c.*, W 24 qui WD sunt s.l. L, ex erunt *Σ* 25 hac ex ac D ac W instruebat W

siam et omni ordini prouidebat praecipueque pauperibus, quorum
 ei cura cum Barnaba fuerat demandata, illas uult ecclesiae opibus
 sustentari, quae propriis manibus non queant laborare, quae uere
 uiduae sunt, quas et aetas probauit et uita. Heli sacerdos offendit 4
 5 deum ob uitia liberorum: ergo e contrario placatur deus uirtutibus
 eorum, si permanserint in fide et caritate et sanctitate
 cum pudicitia. o Timothee, te ipsum castum custodi.
 absit, ut sinistrum quippiam mihi de te suspicari liceat, sed ex abun-
 danti lubricam aetatem monuisse pietatis est. quae dicturus sum,
 10 non tibi, sed puellaribus annis dicta intellege. uidua, quae in de-
 liciis est, uiuens mortua est. hoc uas electionis loquitur et de 5
 illo profertur thesauro, qui confidenter aiebat: an experimentum
 quaeritis eius, qui in me loquitur Christus? hoc ille pronun-
 tiat, qui liberesub persona sua fragilitatem humani corporis fatebatur:
 15 non enim, quod uolo bonum, hoc operor, sed, quod nolo
 malum, et: propterea subicio et redigo in seruitutem
 corpus meum, ne aliis praedicans ipse reprobis
 inueniar. si ille timet, quis nostrum potest esse securus? si Dauid,
 amicus domini, et Salomon, amabilis eius, uicti sunt quasi homines,
 20 ut et ruinae nobis ad cautionem et paenitudinis ad salutem exempla
 praeberent, quis in lubrica uia lapsum non metuat? procul sint a 6
 conuiuuiis tuis Phasides aues, crassae turtures, attagen Ionicus et
 omnes aues, quibus amplissima patrimonia auolant, nec ideo te
 carnibus uesci non putes, si suum, leporum atque ceruorum et qua-

1 cf. Act. 11, 30 2 cf. I Tim. 5, 16 4 cf. I Reg. c. 2—4 6 *I Tim. 2, 15
 7 *I Tim. 5, 22 10 *I Tim. 5, 6 11 cf. Act. 9, 15 12 II Cor. 13, 3 15 *Rom. 7, 19
 16 *I Cor. 9, 27 18 cf. II Reg. c. 11—12 19 cf. III Reg. c. 11 cf. II Reg. 12, 25
 22 cf. Horat. epod. 2, 54

1 praeuidebat *LSD* quorum] de quibus *B* quibus *W* 2 operibus *W*
 3 queunt *ς* 4 *pr.* et *s.l.Σ* probabit *LΣ* probat *WB* hely *Σp.c.*
 5 e] hec *W* 6 permanser *L* *pr.* et *om.* *B* 7 timotee *B* t(th *Σ*)imothaeae
LWD, Σa.r. 8 sin. quippiam] quid sin. *D* de te *om.* *W* habundantia *WB*
 9 sum *s.l.Σ, om.* *L* 10 intellegere *W* 12 teshauro *W* agebat *LWD, Σa.c.*
 13 xpi *ΣD* 15 hoc *om.* *B* 16 *pr.* et *om.* *D* ideo *D* subitio *W* castigo *D*
 et redigo *om.* *D* seruitute *L* 19 salamon *LΣ* sunt uicti *B* sunt *om.* *W*
 20 plenitudinis *Dp.c.m2* 21 metuat *WB* timeat *cel.* 22 conuiuii *LΣa.c.*
 crassi *WB* turt.] uirtutes *D* actagen *L* coctagen *W* et tagen *D* et atagen *Σ*
 23 ampla *B* uolant *W* 24 carnes *W* suem leporem *W*² quadripedum *W*

drupedum animantium esculentias reprobas. non enim haec pedum
 numero, sed suauitate gustus iudicantur. scimus ab apostolo dictum:
 omnis creatura dei bona et nihil reiciendum, quod cum
 gratiarum actione percipitur. sed idem loquitur: bonum
 est uinum non bibere et carnem non manducare et in alio
 7 loco: uinum, in quo est luxuria. omnis creatura dei bona
 est. audiant haec mulieres, quae sollicitae sunt, quomodo placeant
 uiris. comedant carnes, quae carnibus seruiunt, quarum feruor
 despumat in coitum, quae ligatae maritis generationi ac liberis dant
 operam. quarum uteri portant fetus, earum et intestina carnibus
 10 impleantur. tu uero, quae in tumultu mariti sepelisti omnes pariter
 uoluptates, quae litam purpurisso et cerussa faciem super feretrum
 eius lacrimis diluisti, quae pullam tunicam nigrosque calceolos can-
 didae uestis et aurati socci depositione sumpsisti, nihil habes necesse
 aliud nisi perseuerare. ieiunium, pallor et sordes gemmae tuae sint,
 15 plumarum mollities iuuenalia membra non foueant, balnearum
 8 calor nouum adulescentiae sanguinem non incendat. audi, quid ex
 persona uiduae continentis ethicus poeta decantet:

ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores

abstulit; ille habeat secum seruetque sepulchro. 20

si tanti uilissimum uitrum, quanti pretiosissimum margaritum?
 si communi lege naturae damnat omnes gentilis uidua uoluptates,
 quid expectandum est a uidua Christiana, quae pudicitiam suam
 non solum ei debet, qui defunctus est, sed ei, cum quo regnatura est?

3 *I Tim. 4, 4 4 *Rom. 14, 21 6 *Eph. 5, 18 I Tim. 4, 4
 19 Verg. Aen. IV 28—29

1 esculentia *L* exculentias *B* sculercias *W* num. pedum *B* pecudum *D*
 3 omnes *W* bona est *Σ* 5 non mand. carn. et non bib. uin. *D* 6 uinum]
 nolite inebriari uino *Σp.c.m2* luxoria *LW* omnes *W* 8 quae] qui *L*
 carnibus] carni *Σ* 9 coitu *LB* mar. allig. *Σ* generatione hac *W* 10 quorum *Σ*
 faetus *LB* eorum *D* 12 litam] linitam *Dp.c.m2* purpurisso *Σa.c.W* 13 dil. laer. *B*
 deluisti *W* calceolos *LΣ* calceos *WB* 14 sacci *LΣ* succi *W* ade(e~~eras~~.)positione
 (in *mg.* de) *Σ* nec. al.] necessarium *B* 15 in ieiunium *L* in ieiunio *ΣD*
 genae ex gemmae *Σ* in *mg.* 16 iuuenalia *L, Da.c.* iuuenilia *cet.* foueat *W, Bp.c.*
 balnearum *Ba.c.m2* 17 adule(i *W*)scentulae *WB* 18 persone *W, Da.c.*
 ethicus *La.r.* etinicus *W* 19 *ms* (= meus) *La.c.ΣW* me *om. D* iunxit
LW, D(ex iunct) 20 sepulchro *W* sepulcro *D* 21 si] sit *Σp.c.* uitrium *W*
 margaretum *Σp.c.W* 22 omnes] opes *LΣD* gentiles *LW, Da.c.* uidua]
 femina *B* 23 quid] qui *W, Da.c.* 24 sed] sed et *B*

8. Qu aeso te, ne generalia monita et conueniens puellari sermo
 personae suspicionem tibi iniuriae moueant et arbitreris me obiur-
 gantis animo scribere, non timentis, cuius uotum est te nescire,
 quae metuo. tenera res in feminis fama pudicitiae est et quasi flos
 5 pulcherrimus cito ad leuem marcescit auram leuique flatu corrup-
 pitur, maxime ubi et aetas consentit ad uitium et maritalis deest
 auctoritas, cuius umbra tutamen uxoris est. quid facit uidua inter
 familiae multitudinem, inter ministrorum greges? quos nolo con-
 temnat ut famulos, sed ut uiros erubescat. certe, si ambitiosae domus 2
 10 haec officia flagitant, praeficiat his senem honestis moribus, cuius
 honor dominae dignitas sit. scio multas clausis ad publicum foribus
 non caruisse infamia seruulorum, quos suspectos faciebat aut cultus
 inmodicus aut crassi corporis nitor aut aetas apta libidini aut ex
 conscientia amoris occulti securus animi tumor, qui etiam bene dis-
 15 simulatus frequenter erumpit in publicum et conseruos quasi seruos
 despiciit. hoc ex abundanti dictum sit, ut omni diligentia custodias
 cor tuum et caueas, quidquid de te fingi potest.

9. Non ambulet iuxta te calamistratus procurator, non histrio
 fractus in feminam, non cantoris diaboli uenenata dulcedo, non
 20 iuuenis uulsus et nitidus. nihil artium scenicarum, nihil tibi in
 obsequiis molle iungatur. habeto tecum uiduarum et uirginum
 choros, habeto tui sexus solacia; ex ancillarum quoque moribus
 dominae iudicantur. certe, cum tecum sancta sit mater et lateri
 tuo amita haereat uirgo perpetua, non debes periculose externorum
 25 consortia quaerere de tuorum societate secura. semper in manibus 2

16 cf. Prou. 4, 23 18 cf. Martialis V 61

1 puellaris ΣD 2 iniure W 3 te *om.* $L\Sigma D$ 4 quae] quod B est
s.l.m2B et *om.* D 5 pulcerrimus D corrumpatur $Wa.c.$ 6 et ubi
aetas B ubi aetas $L\Sigma D$ 8 cont. ut] ut cont. $L\Sigma D$ 9 ambitiosa ς
10 hoc officio W flagitat ς praeficiantur *ex* praeficiatur Σ is senem L
qui (*in mg. m2*) sint Σ 12 suspectus $\Sigma a.c.W$ 13 inpudicus ΣD inmode-
ratus ς libidine $L, \Sigma a.c.$ ex *s.l. $\Sigma, om. L$* 14 sec. an.] securi sani W
desimulatus $L\Sigma$ 15 desp. q. seruos $L\Sigma$ 16 a(ha D)bundant(c W)ia WD
sit] est $L\Sigma$ 17 possit W 18 histerio W istrio D strio $L, \Sigma a.c.$ 19 can-
tores B cantatoris $\Sigma p.c.$ diabuli L diabolici ς 20 uultus $L\Sigma$ cultus B
fenicarum (*ie in ras. m2*) B scenarum D 22 choros] horas W tui] tu $\Sigma a.c.W$
ex *s.l. L* et D 23 cum *om. $L\Sigma B$* 24 amitta (*pr. t eras.*) hereto W debet W
periculosa $Bp.c.m2$

tuis diuina sit lectio et tam crebrae orationes, ut omnes cogitationum sagittae, quibus adulescentia percute solet, huiusce modi clipeo repellantur. difficile est, quin potius impossibile, perturbationum initiis carere quempiam, quas significantius Graeci προπαθείας uocant, nos, ut uerbum uertamus e uerbo, antepassiones possumus dicere, 5 eo quod incentiua uitiorum omnium titillent animos et quasi in
3 meditullio nostrum iudicium sit uel abicere cogitata uel recipere. unde et naturarum dominus in euangelio loquebatur: de corde exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae. ex quo perspicuum 10 est—iuxta alterius libri testimonium—procliuius esse cor hominis a pueritia ad malum et inter opera carnis et spiritus, quae apostolus Paulus enumerat, mediam animam fluctuare nunc haec, nunc illa capientem.

4 nam uitiiis nemo sine nascitur; optimus ille est, 15 qui minimis urgetur, uelut si

egregio inspersos reprehendas corpore naeuos. hoc est, quod aliis uerbis os prophetae significat: turbatus sum et non sum locutus et in eodem uolumine: irascimini et 20 nolite peccare et illud Archytae Tarentini ad uilicum neglegentem: 'iam te uerberibus enecassem, nisi iratus essem'. ira enim
5 uiri iustitiam dei non operatur. quod de una perturbatione dictum est, referamus ad ceteras. sicut irasci hominis est et iram

8 Matth. 15, 19 11 cf. Gen. 8, 21 12 cf. Gal. 5, 19—23 15 Horat. sat. I 3, 68 sq.
18 Horat. sat. I 6, 67 19 Ps. 76, 5 20 Ps. 4, 5 22 cf. Cicero de rep. I 59
Iac. 1, 20

1 sit diu. ς omnium B 2 huiusmodi ς clipeo L clypeo ς
repellatur LW, Σ a.c. 4 προπαθ. uarie script. in codd. 5 uertamur D ex Σ
possimus B 6 eo] et L Σ D hominum B titillant L Σ in medit.]
immobile L 7 nostrorum W 8 natura W naturae DB loq. in eu. B
corde] add. enim s.l.m2 Σ 9 homicidiae L 10 blasphemia L Σ 12 a pueritia
s.l. Σ , om. L alt. et] ac B 13 Paulus om. ς 14 cupientem ς
16 argueretur ex urgueretur m2 D 18 conphendas B in corpore L Σ D
neruos (r eras. Σ) L Σ D neuos WB 19 al. uerb. os pr. scripsi hos (s.l.D, del. Σ ,
h eras. L, om. WB) aliis uerbis propheta codd. 21 architae B areyte W arcitae
(-te D) Σ D arcita L terentini Ba.c.m2 et arentini L uiliculus B 23 iusticia W
24 cetera D hominum LD, Σ a.c.

non perficere Christiani, sic omnis caro concupiscit quidem ea, quae
carnis sunt, et quibusdam inlecebris ad mortiferas animam uolup-
tates trahit, sed nostrum est uoluptatis ardorem maiore Christi
amore restringere et lasciuiens iumentum frenis inediae subiugare,
5 ut non libidinem, sed cibos desideret et sessorem spiritum sanctum
moderato atque conposito portet incessu.

10. Quorsum ista? ut hominem te esse noueris et passionibus
humanis, nisi caueris, subiacere. de eodem cuncti facti sumus luto,
isdem compacti exordiis: et in serico et in pannis eadem libido domi-
10 natur nec regum purpuras timet nec mendicantium spernit squa-
lorem multoque melius est stomachum te dolere quam mentem,
imperare corpori quam seruire, gressu uacillare quam pudicitia. nec
statim nobis paenitentiae subsidia blandiantur, quae sunt infeliciū
remedia. cauendum est uulnus, quod dolore curatur. aliud est integra 2
15 naui et saluis mercibus portum salutis intrare, aliud nudum haerere
tabulae et crebris fluctuum recursibus ad asperrima saxa conlidi
nesciat uidua digamiae indulgentiam nec nouerit illud apostoli:
melius est nubere quam uri. tolle, quod peius est, uri, et per se
bonum non erit nubere. procul hereticorum calumniae: 'scimus
20 honorabiles nuptias et cubile immaculatum'. etiam de
paradiso expulsus Adam unam uxorem habuit. primus Lamech 3
maledictus et sanguinarius et de Cain stirpe descendens unam
in duas diuisit costam et plantarium digamiae protinus diluuii poena
subuertit. unde illud apostoli, quod fornicationis metu iudulgere
25 compellitur scribens ad Timotheum: uolo adulescentulas nubere,
filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem

18 I Cor. 7, 9 20 cf. Hebr. 13, 4 21 cf. Gen. 4, 19 22 cf. Gen. 4, 23
25 *I Tim. 5, 14

1 conspiciat W 2 uoluntates D 4 restringere B inediae ΣWB 5 quaerunt
ac desideret D quaerat ac desideret Σ 7 quorum LD, Σa.c. quosum (sic) Σp.c.
quorūsum W esse te W te s.l. Σ, om. L 8 cuncti] omnes B 9 hisdem
LWD iisdem Σ compacti ex compacti W pr. et om. Σ serico Σ
syrico D sirico cet. 10 mendicorum D expernit W 12 imperare
sic corpori L 13 subsidiae W 15 naue WDB portus L intr. sal. D
aliud est B 16 fluct. cursibus D recursibus (cursibus L) fluct. LΣ
saxa] fana W conliui W 17 dygamiae Σp.c. (saepius) indulgentia W
18 uri] uiri W 19 procul sint Σ 21 paradyso L, Σp.c. lameth B
22 descendens La.c.W 23 costam (castam D) diuisit in duas WDB plantarum W
24 quod] quae B indulgeri D 25 timotheum B titum LΣ

dare aduersario detractiois causa. cur indulserit, statim subiecit: iam enim quaedam declinauerunt post satanan. 4 ex quo intellegimus illum non stantibus coronam, sed iacentibus manum porrigere. uide, qualia sint secunda matrimonia, quae lupanaribus praeferuntur, quia declinauerunt quaedam post 5 satanan. ideo adulescentula uidua, quae se non potest continere uel non uult, maritum potius accipiat quam diabolum.

11. Pulchra nimirum et adpetenda res, quae satanae conparatione suscipitur. fornicata est quondam et Hierusalem et diuarcavit pedes suos omni transeunti. in Aegypto primum deuirginata est et ibi fractae sunt mammae eius. cumque ad deserta uenisset et morarum Moysi ductoris inpatiens quasi oestro libidinis furibunda dixisset: isti sunt dii tui, Israhel, qui te eduxerunt de terra Aegypti, accepit praecepta non bona et iustificationes 2 pessimas, in quibus non uiueret, sed puniretur. quid ergo mirum, si 15 et lasciuientibus uiduis, de quibus in alio loco apostolus dixerat: cum luxuriatae fuerint in Christo, nubere uolunt habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt, concessit digamiae praecepta non bona et iustificationes pessimas ita secundum indulgens maritum et tertium et, si liberet, uicesimum, 20 ut scirent sibi non tam uiros datos quam adulteros amputatos? 3 haec, filia in Christo carissima, inculco et crebrius repeto, ut posteriorum oblita in priora te extendas habens tui ordinis, quas sequaris, Iudith de Hebraea historia et Annam, filiam Phanuelis, de euangelii clari-

2 *I Tim. 5, 15 5 *I Tim. 5, 15 9 *Ezech. 16, 25 10 cf. Ezech. 23, 3
13 *Ex. 32, 4 14 cf. Ezech. 20, 25 16 I Tim. 5, 11—12 18 cf. Rom. 7, 2. I Cor. 7, 39
22 cf. Phil. 3, 13 23 cf. Iud. 8, 5—8 24 cf. Luc. 2, 36—37

1 detract.] maledicti WB et cur $\Sigma p.c.D$ 2 subiecit $L, \Sigma a.c.$ enim om. ς
2 et 6 satanā B 3 illum om. B 4 sunt ($\bar{s}$) LW 5 post satanan (satan L) quaedam $L\Sigma$ 7 diabolus $L, \Sigma a.c.$ 8 pulchra WD nim.
—comp.] in mg. inf. Σ ratione (cet. om.) L enim mirum W sathane B commemoratione $\Sigma a.c.D$ 9 quodam W ierlm B israhel L alt. et] ē L, om. ΣB 10 egyptū B 11 desertam D uenissent W 12 moisi B doctoris W oestro $Wa.r.B$ in ras. m2 estro $Wp.r.$ estu Σ estu D uro L libidini L
14 praecipita W 16 et om. B 17 luxuriatae (-te) $L\Sigma W$ 18 damnationes W
19 bigamiae D 20 pr. et] ut WB ut et ς si] sibi D libet WB; add. et ΣD etiam ς uicesimum $L, \Sigma a.r.$ 21 sciret $L, \Sigma a.c.$ non tam ex notam $L\Sigma$ urios] maritos $L\Sigma D$ 22 inculco $La.c.W$ posteriorem B
23 iudit W 24 hebraea WB anna filia LW fanuel B caritate W

tate, quae diebus et noctibus uersabantur in templo et orationibus
 atque ieiuniis thesaurum pudicitiae conseruabant. unde et altera
 in typo ecclesiae diabolum capite truncauit, altera saluatorem
 mundi prima suscepit sacramentorum conscia futurorum. illud in
 5 calce sermonis quaeso, ut breuitatem libelli non de inopia eloquii
 uel de materiae sterilitate, sed de pudoris magnitudine aestimes
 accidisse, dum uereor ignotis me diu ingerere auribus et occultum
 legentium iudicium pertimesco.

2 cf. Iud. c. 13 3 cf. Luc. 2, 38

1 *pr.* et] ac *LΣ* uersabatur *Σ* uersabant *Dp.c.* orationi *L, Σa.c.*
 2 thesaurum *Σa.c.B* thesaurum *W* 3 typho *W* 4 prima *om.D* sus-
 cipit *W* conscientia *L* cōsocia (*c̄ exp. man. rec.*) *B* 5 queso *ex* quero *m2B*
 inopia *ex* inopi *Σ* 6 sterelitate *LΣa.c., W* stimes *W* 7 innotis *D*
 notis *W* me diu *W* mediū *LΣD* me mediū *B* et] ad *W* 8 iud. leg. *LΣD*
 iudicium *s.l.m2B* pertim.] *add.* explicit ad saluinam de morte nembridii *W*
 explicit ad saluinam de uiduitate *D*

LXXX.

PRAEFATIO RUFINI LIBRORUM *IEPI APXON*, QUOS DE GRAECO TRANSTULIT IN LATINUM.

1. Scio quam plurimos fratrum scientiae scripturarum desiderio prouocatos poposcisse ab aliquantis eruditis uiris et Graecarum peritis, ut Origenem Romanum facerent et Latinis auribus eum donarent. in quod etiam cum frater et collega noster ab episcopo Damaso deprecatus homilias duas de Cantico canticorum in Latinum transtulisset ex Graeco, ita in illo opere ornate magnificeque praefatus est, ut cuius legendi Origenem et audissime perquirendi desiderium commoueret, dicens illius animae conuenire, 10

11 cf. Hieron. praef. ad Orig. hom. in Cant. cant. init. (XXIII 1173 M)

ℳ = *Veronensis rescriptus* XV. 13 s. VIII.

A = *Berolinensis lat.* 17 s. IX.

ℙ = *Parisinus lat.* 12125 s. IX.

N = *Casinensis* 295 s. X.

ℚ = *Carolinuhensis Augiensis* 160 s. X.

ℒ = *Metensis* 225 s. X.

℞ = *Rotomagensis* 453 s. X.

℄ = *Casinensis* 343 s. X—XI.

℞ = *Bambergensis B* IV 27 s. XI.

℥ = *Parisinus lat.* 12162 s. XI.

℘ = *Parisinus lat.* 1872 s. XII.

O = *Oxoniensis Balliolensis* 229 s. XII.

B = *Berolinensis lat.* 18 s. XII.

℔ = *Abrincensis* 66 s. XIII.

℔ = *Parisinus lat.* 16322 s. XIII.

Ruf. = *Rufini Apologiae editiones.*

praefatio (ep̄la B) rufini (add. presbiteri N pr̄bi ℚ) librorum periarcon (periarchon NℚO) quos de greco (greca B grego ℳ) transtulit in latinum ℳANℚB prologus rufini pr̄bi ad macharium ℚ prologus rufini pr̄bi in libro primo periarchon origenis presbiteri ℒℒ praefatio rufini librorum periarchon origenis heretici ℞ ad macharium ruffinus in periarchon ℞ praefatio rufini presbiteri in libris periarchon ℥ praefatio rufini ps̄bri in librum origenis qui uocatur periarchon quem transtulit de greco in latinum ℔; *titulo carent* ℄℔

5 aliq.] antiquis O grecorum *Ap.c.m2B* grae(e)carum litterarum ℞℔℔, ℥p.c. 6 peritis litterarum O 7 eum don.] condonarent ℄ in quo ℒp.r.℥OB inter quos ℄ cum frater ℳ℄℞OB, A (confrater p.c.m2) confrater N(n s.l.), cum om. cet. noster cum ℔℔ 8 deprec.] add. cum ℞ ut ℒp.c.℥ ℘ homelias ℳ, A(h exp.)N℞℥B omelias ℚO 9 transtulit in lat. N ex] sed ex N 10 cuius ℳAN, ℒa.c. huius ℒp.c. cuiusuis ℞℥ unicuique O

quod dictum est, quia introduxit me rex in cubiculum suum, adserens eum, quod, cum in ceteris libris omnes uincat, in Canticis canticorum etiam ipse se uicerit. pollicetur sane in ipsa praefatione 2 se et ipsos in Cantica canticorum libros et alios quam plurimos Origenis Romanis auribus largiturum; sed ille, ut uideo, in stilo proprio placens rem maioris gloriae sequitur, ut pater uerbi sit potius quam interpres. nos ergo rem ab illo quidem coeptam sequimur et probatam, sed non aequis eloquentiae uiribus tanti uiri ornare possumus dicta. unde uereor, ne uitio meo id accidat, ut is uir, quem ille alterum 10 post apostolos ecclesiae doctorem scientiae ac sapientiae merito conprobauit, inopia sermonis nostri longe se inferior uideatur.

2. Quod ego saepe considerans reticebam nec deprecantibus me frequenter in hoc opus fratribus adnuebam. sed tua uis, fidelissime frater Macari, tanta est, cui obsistere ne inperitia quidem potest; 15 propter quod, ne te ultra tam grauem paterer exactorem, etiam contra propositum meum cessi, ea tamen lege atque ordine, ut, quantum fieri potest, in interpretando sequar regulam praecessorum et eius praecipue uiri, cuius superius fecimus mentionem. qui, cum 2 ultra septuaginta libellos Origenis, quos homileticos appellauit, aliquantos etiam de tomis in apostolum scriptis transtulisset in Latinum, in quibus cum aliquanta offendicula inueniantur in Graeco, ita elimauit omnia interpretando atque purgauit, ut nihil in illis, quod a fide nostra discrepet, Latinus lector inueniat. hunc ergo 3 etiam nos, licet non eloquentiae uiribus, disciplinae tamen regulis, 25 in quantum possumus, sequimur, obseruantes scilicet, ne ea, quae in libris Origenis a se ipso discrepantia inueniuntur atque contraria,

1 *Cant. 1, 3 3 cf. Hieron. praef. ad Orig. hom. in Hierem. et Ezech. init. (XXV 583 M) 9 cf. Hieron. praef. ad libr. de interpr. nom. Hebr. fin. (XXIII 816 M) et praef. ad Orig. hom. in Hierem. et Ezech. init. (XXV 583 M) 17 sequar—25 sequimur] cf. Hieron. Apol. adu. Rufin. I 3 (XXIII 418 M) 23 hunc—p. 104, 1 proferamus] cf. Rufin. Apol. I 14 (XXI 551 M)

2 eum *om.* A cum] eum A, A(s.l.) 3 ipsa *om.* TUBB 7 qui deceptam A ceptam quidem N ceptam B 8 equalis B 9 id *om.* A is] his NB 10 ac sap. *om.* TUBB 11 comprobat TUBB se] esse TUBB, *om.* x 12 ergo x redicebam A 13 opus *om.* TUBB uis *om.* Q 14 machari N QOB ne] nec OB 15 tam *om.* TUBB exauctorem B 16 meum *om.* N ea] et N atque] at N atque eo c ut in quantum A 17 in *om.* N Qx TUBB 19 homilit. A homelit. N omelit. QO homeliat. T omeliat. B homeliticus x aliquanta x 20 plorum N 22 eliminauit O, Bp.c.m2 in interpr. TUBB, Qp.c. 23 inueniet Q ergo *om.* N x 25 sequamur Q 26 semet ipso Ruf. se ipsis B

4 proferamus. cuius diuersitatis causam plenius tibi in Apologetico, quem Pamphilus pro libris ipsius Origenis scripsit, edidimus breuissimo libello superaddito, in quo eidentibus, ut arbitror, probamentis corruptos esse in quam plurimis ab hereticis et maliuolis libros eius ostendimus et praecipue istos, quos nunc exis ut inter- 5 preter, id est *περι ἀρχῶν*, quod uel 'de principiis' uel 'de principatibus' dici potest, qui sunt re uera alias et obscurissimi et difficillimi. de rebus enim ibi talibus disputat, in quibus philosophi omni sua aetate 5 consumpta inuenire potuerunt nihil. hic uero noster, quantum potuit, id egit, ut creatoris fidem et creaturarum rationem, quam 10 illi ad impietatem traxerunt, ad pietatem iste conuerteret. sicubi ergo nos in libris eius aliquid contra id inuenimus, quod ab ipso in ceteris locis pie de trinitate fuerat definitum, uelut adulteratum hoc et alienum aut praetermisimus aut secundum eam regulam protulimus, quam ab ipso frequenter inuenimus adfirmatam. si qua 15 sane uelut peritis iam et scientibus loquens, dum breuiter transire uult, obscurius protulit, nos, ut manifestior fieret locus, ea, quae de ipsa re in aliis eius libris apertius legeramus, adiecimus explanationi studentes; nihil tamen nostrum diximus, sed, licet in aliis locis, dicta sua tamen sibi reddidimus. haec autem ideo in 20 praefatione commonui, ne forte calumniatores iterum se crimi-

1 cuius diu. — 6 ἀρχῶν] cf. Hieron. Apol. adu. Ruf. II 15 (XXIII 457 M) cuius diu. — 20 reddidimus] cf. Rufin. Apol. I 15 (XXI 551 M) 20 haec — p. 105, 14 inmutet] cf. Rufin. Apol. I 16 (XXI 552 M)

1 causas *Ruf.* apollogetico *A* 2 Pamphilianus *ς* 3 superabdito *N* 4 in quam] im *in ras. m2* *B* plurimos *N* malibolis *N* malitiosis *Δa.c.* 5 ist. praec. *ς* exigitis *N, Ba.c.m2* 6 ΠΕΡΙ ΑΡΧΩΝ (peri arcon *s.l.11*) *Δ* *Δ* *Δ* periarcon *B* periarcon *cet.* pr. uel om. *ΔA* pr. principis *Na.c.* principibus *OB* dici potest uel de principatibus *O* alt. principalibus *Δ in mg.* (*in t. -tibus*), *Δ* *Δ* *Δ* 7 alias om. *Ruf.* aliis *B* 8 talibus ibi *Ruf.* ita disp. *O* disp. in quib. om. *ΔA* 9 nih. inu. pot. *Ruf.* 10 creaturarum rerum *ς* 11 traxerant *Δp.c.RO* *B* *Δ* *Δ* *Δ* *Ruf.* contraxerant *Δ* iste] ipse *ς* 12 contra hid (*h exp.*) *A* contrarii *Ruf.* ipso] eo *N* *Δ* *Δ* alt. in om. *ς* 13 pie de trinitate (uel peruersitate *subscr.*) in *mg.* *Δ* pie] fidem *N* fideliter *ς* diffinitum *NO* ueluti *ς* adulterum *ς* 14 alienum] aliud (*s.l.* uel aliter) *Δ* pr. aut om. *Δ* eam om. *ΔA* 15 affirmatum *ς* 17 nos om. *N* 18 apertis *Δa.c.* rectius *ex* citius *Δ* adiecimus om. *ΔA* explanatione *AN* 19 nostrum om. *Δ* dicimus *ς* licet in aliis om. *Δ* 20 tamen sua *ς* tamen om. *ΔA* sibi] ipsi *ς* reddimus *B* haec autem om. *Δ* haec] hoc *ς* in om. *ΔA* 21 ne forte om. *Δ* iterum] inde *ς*

nandi putent inuenisse materiam. sed uideris, quid peruersi et contentiosi homines agant.

3. Nobis interim tantus labor, si tamen orantibus uobis deus
 iuuerit, idcirco susceptus est, non ut calumniosis os—quod fieri non
 5 potest, licet forte etiam hoc deus faciet—clauderemus, sed ut proficere
 ad scientiam rerum uolentibus materiam praeberemus. illud sane 2
 omnem, qui hos libros uel descripturus est uel lecturus, in con-
 spectu dei patris et filii et spiritus sancti contestor atque conuenio
 per futuri regni fidem, per resurrectionis ex mortuis sacramentum,
 10 per illum, qui praeparatus est diabolo et angelis eius, aeternum ignem:
 sic non illum locum aeterna hereditate possideat, ubi est fletus
 et stridor dentium et ubi ignis eorum non extinguetur
 et uermis eorum non morietur, ne addat aliquid huic scrip-
 turae, ne auferat, ne inserat, ne inmutet, sed conferat cum exem-
 15 plaribus, unde scripserit, et emendet ad litteram et distinguat et
 inemendatum uel non distinctum codicem non habeat, ne sensuum
 difficultas, si distinctus codex non sit, maiores obscuritates legen-
 tibus generet.

11 *Matth. 8, 12 12* Marc. 9, 43. cf. Esai. 66, 24

1 putarent § uiderint *UUB Ruf.* uiderint ipsi § et] atque *Ruf.*
 4 iuuerit] inenerit *U* uenerit *A* annuerit § cal. os] calum (p *O*) niosos *MANQYQO*
calumniosi os R calumpnios B calumniosorum ora § 5 faciat Y faceret U, B
(ceret in ras. m2), Ruf. facere possit UB claud.] lederemus Bp.c.m2 7 pr. uel
om. UUB lect.] add. est Y 10 per illum—13 morietur om. R per illum
—ignem om. Q Ruf. paratus r eius] suis § 11 sic] si NYB non] in O aeterna
(-nam A) poss. he(hae N)reditate (-tem A) AA hered. aet. poss. Y aeterne ex
aeternam N possideas N 13 ne] nec N add. aliquis MANUENYQO add.
aliqui B add. quis N quis add. aliquid § huic om. § 14 pr. ne] nec N
ins.] inferat § 15 distingat B tert. et] ad A 16 emendatum A non dist.] indist. O
sensuum] suum B 17 difficultates § 18 generet] add. in omnibus autem, qui haec
lecturus est, sententiam apostoli cautissima obseruatione custodiat, qua dicit:
*omnia probantes, quae bona sunt, tenete (*I Thess. 5, 21) R explicit prologus*
 ad macharium 8

LXXXI.

AD RUFINUM.

1. Diu te Romae moratum sermo proprius indicauit nec dubito
 spiritualium parentum ad patriam reuocatum desiderio, quem matris
 luctus ire prohibebat, ne magis coram doleres, quod absens ferre uix 5
 poteras. quod quereris stomacho suo unumquemque seruire et nostro
 non adquiescere iudicio, conscientiae nostrae testis est dominus
 post reconciliatas amicitias nullum intercessisse rancorem, quo
 quempiam laederemus; quin potius cum omni cautione prouidimus
 2 ne saltem casus in maliuolentiam uerteretur. sed quid possumus 10
 facere, si unusquisque iuste se putat facere, quod facit, et uidetur
 sibi remordere potius quam mordere? uera amicitia, quod sentit,
 dissimulare non debet. praefatiuncula librorum *περὶ ἀρχῶν*
 ad me missa est, quam ex stilo intellexi tuam esse, in qua oblique,
 immo aperte ego petor. qua mente sit scripta, tu uideris; qua intelle- 15
 3 gatur, et stultis patet. poteram et ego, qui saepissime figuratas con-
 trouersias declamaui, aliquid de ueteri artificio repetere et tuo te
 more laudare. sed absit a me, ut, quod reprehendo in te, imiter;
 quin potius ita sententiam temperaui, ut et obiectum crimen effu-

℥ = *Veronensis rescriptus XV. 13 s. VIII.*

A = *Berolinensis lat. 17 s. IX.*

N = *Casinensis 295 s. X.*

α = *Parisinus bibl. armamentarii 293 s. XII.*

c = *Mazarinianus 577 s. XII.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

ι = *Vindobonensis lat. 644 s. XV.*

ad eundem rufinum ac ad rufinum *cel.*; *Hieronymi nomen exhibent tituli omnium codd. (eiusdem B)*

3 diu—morat.] deuteromemoratum A memoratum N sermo pro-
 prius *om.* A 4 spiritualium *ac* patriam] propria ι desiderium A
 5 ire *s.l.N* ne] nec A nemo N dolores N referre (*ex* referre) uix N
 uix ferre *cBi* 9 prouidemus ℥A 10 saltem Nacι 11 se iuste putat ι iuste
 putat se 5 quid ι 12 potius remordere ι remorderi Nc quam
ex que m2B 13 *ΠΕΡΙ ΑΡΧΩΝ* ι *PERIARCON* B peri archon uel periar-
 chon *cel.* 14 tilo N, *Ba.c.* tua N 15 ymmo ι peto N 17 declinaui
 (*lina in ras. m2*)B et aliquid ι de uetere B debere Nac artificiose Nac
 te more] timore N 18 in te] uite N 19 quin (*alt. i exp.*) ℥ sentiam
 ℥a.c.B et *om.* ι

gerem et amicum, quantum in me est, nec laesus laederem. sed obsecro te, ut, si deinceps aliquem sequi uolueris, tuo tantum iudicio sis contentus. aut enim bona sunt, quae adpetimus, aut mala: si bona, non indigent alterius auxilio; si mala, peccantium multitudo
 5 non parit errori patrocinium. haec apud te potius amice expostulare
 uolui quam lacessitus publice desacuire, ut animaduertas me reconciliatas amicitias pure colere et non iuxta Plautinam sententiam altera manu lapidem tenere, panem offerre altera.

2. Frater meus Paulinianus necdum de patria reuersus est et
 10 puto, quod eum Aquileiae apud sanctum papam Chromatium uideris. sanctum quoque presbyterum Rufinum ob quandam causam per Romam Mediolanum misimus et orauimus, ut nostro animo et obsequio uos uideret, ceterisque amicis eadem significauimus, ne mordentes inuicem consumamini ab inuicem. iam tuae modera-
 15 tionis est et tuorum nullam occasionem inpatientibus dare, ne non omnes mei similes inuenias, qui possint figuratis laudibus delectari.

LXXXII.

AD THEOPHILUM.

1. Epistula tua hereditatis dominicae te indicans possessorem,
 20 qui pergens ad patrem apostolis loquebatur: pacem meam do-

8 cf. Plautus Aul. 195 14 cf. Gal. 5, 15 20 *Ioh. 14, 27

2 si *in mg.* c iudicium *℣, Aa.c.m2* 3 petimus *acB* 5 non parit] comparatur
in ras. m2B amice potius *ι* potius *s.l.N* 6 quam *ex quae m2B* 7 iusta *N*
 8 manū *N* offerre] tenere *N* 10 aquilegē (-ge *N*) *AN* aquilegie *ι* 10 cromatium *B*
 11 uideris (*s in ras. m2*) *B* quandam] quam *N* hanc *ι* 13 uideret uos (nos
c.a.c.)acB certisque *A* 16 mei omnes *sim. N* omnes *sim. mei* *ς* possit *N*

A = *Berolinensis* lat. 17 s. IX.

F = *Veronensis* XVI. 14 s. IX.

J = *Vindobonensis* lat. 934 s. IX.

Σ = *Turicensis Augiensis* 41 s. IX.

u = *Ambrosianus* H. 59. sup. s. XIII.

ad theophilum *FJΣ* ad theophilum papam *A* ad theophilum papam contra
 quandam episcopum. domino uere sancto et beatissimo pape theophilo hieronimus.
 in xpo salutem *u*; *Hieronymi nomen exhibent tituli in omnibus codd.*

19 tua] beatitudinis tuae *A* indicat *A, up.c.* 20 a patre *Σ* pac. m.
 do uob. *in mg. inf. m2A*

uobis, pacem meam relinquo uobis, illius quoque felicitatis
 conpotem esse testata est, in qua beati pacifici nuncupantur.
 blandiris ut pater, erudis ut magister, instituis ut pontifex. uenis
 ad nos non in austeritate uirgae, sed in spiritu lenitatis et mansue-
 tudinis, ut humilitatem Christi primo statim sermone resonares, 5
 qui mortalium genus non fulminans et tonans, sed in praesepe
 uagiens et iacens saluauit in cruce. legeras enim in typo illius ante
 praedictum: memento, domine, Dauid et omnis mansue-
 tudinis eius et in ipso postea praesentatum: discite a me, quia
 2 mitis sum et humilis corde. unde et multa de sacris uolumini- 10
 bus super pacis laude perstringens, per areas scripturarum in morem
 apium uolans, quicquid dulce et aptum concordiae fuit, artificii
 eloquio messuisti. currentes igitur ad pacem incitati sumus, ex-
 posita ad nauigandum uela crebrior exhortationis tuae aura con-
 pleuit, ut non tam retractantibus et fastidiosis quam audis et 15
 plenis faucibus dulcia pacis fluenta biberemus.

2. Verum quid facimus, in quorum potestate uoluntas tantum
 pacis est, non effectus? et quamquam uoluntas quoque mercedem
 apud deum habeat propositi sui, tamen imperfectum opus etiam
 uolentes maerore contristat. quod sciens et apostolus, perfectissi- 20
 mam uidelicet pacem in utriusque partis uoluntate consistere,
 quantum, inquit, ex uobis est, cum omnibus hominibus
 pacem habentes. et propheta: pax, pax. et ubi est pax?
 nihil enim grande est pacem uoce praetendere et opere destruere,

2 Matth. 5, 9 3 cf. I Cor. 4, 21 8 Ps. 131, 1 9 Matth. 11, 29
 22 *Rom. 12, 18 23 *Hier. 6, 14

1 meam *om. u* 2 con(m *J, Σp.c.*)petem *J, F Σa.c.* compotem te *A* testatus *u*
 3 instruis *u p.c.* uenisti *ς* 4 austeritatem lingue uirgæ *A* spir.] *add.* benignitatis et *ς*
 5 primum *AF* statim *om. A* sermonem *A* 6 thonans *FJ* praesepe *ς* 7 tacens *Au*
alt. in *om. ς* 9 praes. est *F* repraesentatum (-tam *u*) *Au* 11 pacem *F Σa.c.*
 laude *A, Σp.c.* laudem *cel.* restringens *FJ, Σa.c.m2* praestringens *u a.c.*;
add. ac *ς* areas scripsi arua *coni. Engelbrecht* uarios (uaria *Σp.c.m2*) *codd.*
 script.] *add.* flores *s.l.m2F* campos *ς* in—uol.] apium uol. more *F* in more *A, Σp.r.*
 12 apum *ς* uolans] floris *A* uorans flores *u* aptum et dulce *A* 13 sumus] *add.* et
 (ex ut *m2u*) *Au* exposcit *A* 14 crebrius *u* exort. *codd. praeter J*
 15 retreat. *ς* 18 quoque] quidem *u* ap. deum prop. s. merc. hab. *ς* 19 prop. sui,
 tamen] proposita mens *A* etiam] et quam *A* 20 merere *J Σ* merore *cel.*
 21 partes *AJ, F Σa.c.* 24 est en. grande *A* uocem *Aa.r.Fa.c.J*

aliud eniti, aliud demonstrare, uerbis sonare concordiam, re
exigere seruitutem. uolumus et nos pacem, et non solum uolumus, 2
sed rogamus, sed pacem Christi, pacem ueram, pacem sine inimi-
citiis, pacem, in qua non sit bellum inuolutum, pacem, quae non
5 aduersarios subicit, sed ut amicos iungit. quid dominationem pacem
uocamus et non reddimus unicuique rei uocabulum suum? ubi odium
est, appellantur inimicitiae; ubi caritas, ibi tantummodo pax uoca-
tur. nos nec ecclesiam scindimus nec a patrum communione diui-
dimur et ab ipsis, ut ita dicam, incunabulis catholico sumus lacte
10 nutriti. nemo enim magis ecclesiasticus est, quam qui numquam
hereticus fuit. sed ignoramus absque caritate pacem, sine pace 3
communione legimusque in euangelio: si offeres munus tuum
ad altare et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet
aliquid aduersum te, dimitte ibi munus tuum coram
15 altari et uade prius reconciliari fratri tuo; et tunc ueniens
offer munus tuum. si munera nostra absque pace offerre non
possumus, quanto magis Christi corpus accipere! qua conscientia
ad eucharistiam Christi respondebo 'amen', cum de caritate dubitem
porrigentis?

20 3. Quaeso te, ut patienter me audias nec ueritatem adulationem
putes. quisquamne tibi inuitus communicat? quisquam extenta
manu uertit faciem et inter sacras epulas Iudae osculum porrigit?
ad aduentum, ut reor, tuum non pauet monachorum turba, sed
gaudet, cum certatim tibi procedunt obuiam et heremi latibulis

12 *Matth. 5, 23—24 22 cf. Matth. 26, 48—49 etc.

1 eniti *scripsi* initi *F, E* (inniti *p.c.m2*) niti *cet.* re] se (*in mg. m2* uel sed) u
3 *pr.* sed et ς 4 inu. pac. quae non *om. A* *alt.* non] non ut u 5 subic u subiciat
 $\Sigma p.c.m2$ cilicet *ex* sue licet *m2 A* iungat $\Sigma p.c.m2$ iungitur *A* quid *ex* qui Σ
6 suum uoc. *Au* 7 appellentur *A* tantumode *AF* uocetur *Au* 8 *alt.* nec]
neque ς diuidimus u 9 et] sed ς incunabulis (*in eras.*) *F* incuna-
bulis (*ine eras., e etiam exp.*) *A* 10 enim] namque ς est] sermo *A* 11 pacem, sine
pace] pacis u 12 leg.] legimus enim (*i.s.l.*) *A* legimus quoque ς ; *add.* scriptum u
offers *Ap.r. u p.c.* 14 aduersus *J* 15 altare u uenies *A, Fp.c. Sa.c.* 16 offeres *Au*
offers *F* pace *s.l.F* peccato *A* 17 magis et ς 18 Christi] *add.* acce-
dam et ς amen] ann (*m2 insertum*) *A* cum] dum ς 21 quisquam nec
ibi *A, u(c exp.)* quisquam] quis umquam $\Sigma p.c.m2$ quisquamne ς 22 auertit *A*
porrigit *ex* porgit Σ 23 ad *om. u* adu. tuum *A* ut reor] igitur *F* tuum *om. A*
24 certamen *A* et de (*ex u*) heremi *Au*

exeuntes sua cupiunt humilitate superare. quis eos compellit exire?
 nonne amor tui? quis per heremum separatos in unum congregat?
 nonne tua dilectio? amari enim debet parens, amari parens et epi-
 2 scopus, non timeri. antiqua sententia est: quem metuit quis,
 odit; quem odit, perisse cupit. unde et in nostris litteris, cum 5
 initia paruulorum in timore consistant, perfecta dilectio foras
 mittit timorem. non quaeris monachos tibi esse subiectos et
 ideo magis subiectos habes. tu offers osculum, illi colla submittunt;
 exhibes militem et ducem inpetras; quasi unus in pluribus es, ut
 sis unus ex pluribus. cito indignatur libertas, si ui obprimitur; nemo 10
 plus imperat libero, nisi qui seruire non cogit. nouimus canones eccle-
 siasticos, non ignoramus ordines singulorum, et lectione et cotidianis
 exemplis usque ad hanc aetatem multa didicimus, multa experti
 3 sumus. qui in scorpionibus caedit et lumbis patris habere se putat
 digitos grossiores, cito regnum mansueti Dauid dissipat. certe 15
 Romanus populus ne in rege quidem superbiam tulit. dux ille
 Israhelitici exercitus, qui decem plagis adflixerat Aegyptum et
 ad cuius imperium caelum, terra, maria seruiebant, inter cunctos
 homines, quos tunc terra generauit, mansuetissimus praedicatur
 et ideo per quadraginta annos obtinuit principatum, quia potestatis 20
 superbiam lenitate et mansuetudine temperabat. lapidatur a populo
 et pro lapidantibus rogat; quin potius deleri se uult de libro dei, ne

4 cf. Ennius fab. inc. fr. 19 V² apud Ciceronem de off. II 23 6 *I Ioh. 4, 18
 14 cf. III Reg. 12, 10. 11. 14 18 cf. Num. 12, 3 21 cf. Ex. c. 17 22 cf. Ex. 32, 32

1 sua] humilitatem ad se uenientis (-tem A) sua Au sua te § quis ex qui u
 eos ex enim J compellit A com (n Σ) pellet cet. 2 nonne] non Fa.c.Σ separatus
 Aa.c.FJ seperatos Σ congr.] congat (n exp.) F cogit § 3 pr. amare §
 par. deb. § debet Au amari par. et om. A amare par. s.l.J alt. amare
 FJ,Σp.c.m2 episc. debet § 4 timere Aa.c.m2F quis (s eras.) A
 5 quem] cum Apr. alt. odit] odio A 6 consistat A foris u
 7 quae(e)ras FJΣ tibi mon. Au et om. § 8 offeres FJΣ
 illa J 9 imperas u in] ex A es om. Σ 10 ex] ex (eras.) in A
 si ui u siue A si cet. 11 inpetrat a Σ nisi] quam § 12 lectiones F
 13 hac A Σa.c. etate Aa.c. dedimus F exp. sumus] expetimus u
 14 in s.l.F, om. § lumbos FJΣ 15 regno Aa.c.m2 16 nec Σp.c.m2 regem
 (m eras. J) codd. 18 terra, maria] et terra maria F,Σa.c.m2 (et t. mariaque
 p.c.m2) et terra et maria § 19 generabit AFa.c. 21 et om. A
 lapidabatur § 22 rogat] orat u exorat Σ rogabat § delere FJΣ se] ipse §

commissus sibi grex pereat. cupiebat enim illum imitari pastorem, quem sciebat etiam erroneas oves suis humeris portaturum. pastor, 4 inquit, bonus animam suam ponit pro ouibus suis. bonique pastoris discipulus optat anathema esse pro fratribus suis atque 5 cognatis secundum carnem, qui sunt Israhelitae. et si ille cupit perire, ne perditī pereant, quanto magis bonis parentibus providendum est, ne ad iracundiam prouocent filios suos et nimietate duritiae etiam lenissimos duos esse conpellant!

4. Epistula cogit me breuius loqui, dolor longius. scribit in suis 10 illis, ut ipse uult, pacificis, ut ego sentio, mordacissimis litteris, quod numquam a me laesus sit nec dictus hereticus. et quomodo me ipse laedit aegrotantem morbo pessimo et rebellem ecclesiae uentilans? ab aliis lacessitus accusat alium et prudentissimo consilio tacentem cogit loqui ostendens se aduersariis parcere, 15 laedere non laedentem. antequam ordinaretur frater meus, nullam dicit fuisse inter se et sanctum papam Epiphanium de dogmatibus quaestionem. et quae eum ratio conpellebat, sicut ipse tamen scribit, inde in populis disputare, unde nemo quaerebat? scit enim prudentia tua periculosas esse istius modi quaestiones et nihil esse 20 tutius — nisi forte necesse est loqui — quam tacere de grandibus. certe quod illud tantum ingenium flumenque eloquentiae fuit, ut in uno ecclesiae tractatu cuncta comprehendisse se dicat, de quibus singulis nouimus eruditissimos uiros infinita uersuum milia conscripsisse? sed hoc quid ad me? nouerit ille, qui audiuit, sciat ille, 3

2 cf. Luc. 15, 5 *Ioh. 10, 11 4 cf. Rom. 9, 3—4

1 im. ill. A 2 erroneas u erraneas AJ, F.a.c.m2 errantes Fp.c.m2Σ
oues om. Σ 3 pon. an. suam Σ boni quippe Σ 5 qui sunt Isr.
sec. carn. Σ si om. A perire cupit Σ 7 et] ne A 8 duos
om. FJΣ asperos Σ 9 cogent (n exp.) A scripsit u 10 ipse] ille Σ
11 et om. FΣΣ quonam igitur modo Σ 12 ipse me A lae(e)det FJΣ
13 accuse (in mg. accuret)Σ accuse (s.l.add. r)F accurrit Σ alium — ost. se
om. FΣΣ 14 coget A ostendit A 15 nullam] numquam Σ 16 dixit Σ
papa ephiph. J 17 quae om. u eam u sicut] quod A tandem Σ
scripsit Au 18 inde] in die dum FJΣ inter populos Σ disputaret FJΣ
prudencia] beatitudo A 19 huiusce Σ huius Σ 20 tot(c)ius AJ, FΣa.c. nisi—tac.]
quam tac. nisi forte necesse est loqui Σ forte cum ut A tacere quam loqui
FJΣ tacere u 21 fulmenque FJΣ flumen A ut om.F 22 tractu F
se om. FJ, Σa.c. 23 singuli F 24 sciat ex scit J sic u all. ille] ipse A

qui scripsit: me ab accusatione sui et ipse liberat. ego nec interfui nec audiui: unus e populo sum, immo ne unus quidem, quia multis clamantibus tacui. conferamus arguentis accusatque personas et, cuius uel meritum uel uita uel doctrina praececesserit, illi magis adcommodemus fidem.

5
5. Videsne, quod clausis, ut dicitur, oculis summa quaeque perstringam non tam eloquens, quod mente concepi, quam indicans, quid reticeam? intellexi et probaui dispensationem tuam, quod ecclesiasticae paci consulens quasi sireneos cantus obturata aure pertransis. alioquin, qui a parua aetate sacris litteris eruditus es, 10 nosti, quo sensu unumquidque dicatur, quomodo in ambiguas sententias sermo libratus et aliena non damnet et nostra non deneget. sed fides pura et aperta confessio non quaerit strophas et argumenta uerborum. quod simpliciter creditur, simpliciter confitendum est.
2 poteram quidem libere proclamare et inter gladios quoque ignisque 15 Babylonios dicere: 'cur aliud quaeritur, aliud respondetur? cur non simplex nec aperta confessio?' totum timet, totum temperat, totum relinquit ambiguum et quasi super aristas graditur. uerum studio et expectatione pacis feruenti stomacho uerba non commodo. querantur alii libere, quos laedere laesus ipse non audet; ego interim 20 nunc silebo et dispensationem meam uel inperitiam simulabo uel metum. quid enim mihi accusanti facturus est, qui, ut ipse testatur, laudanti detrahit?

9 cf. Homer. Odyss. XII 166—200 15 cf. Dan. 3, 6 sqq. 18 cf. Verg. Aen. VII 809

1 qui ex que *F* me om. u meque ς sui om. Σ et ipse] ipse etiam ς
liberet *F*, up.c.m2 2 quidem in mg. m2u quem *A* multis] multis quidem u
3 confer. — 23 detrahit om. *A* (sed cf. not. ad lin. 18) argumentis (s eras. Σ) *FJ\S*
personam *Fp.c.m2* 7 concipi *Fa.c.J* 8 quid] quod u 9 syreneos *J\S* obdurata Σ
10 alioqui ς qui a] quia u qua Σ a.c. quia a ς es om. u 11 unumquodque
u, *F\S p.c.* ambiguus sententiis ς 12 tuus sermo ς liberatus (ex -tos) *F*
 Σ , u.a.c. 13 tropos up.c.m2 15 ignesque *F\S p.c.m2, u* 16 quaer. — resp.]
resp. quam quaer. ς alt. aliud] quam s.l.m2 Σ , om. *F* 17 simplex est ς 18 greditur *F*
(ex creditur), Σ a.c. egreditur *Ja.c.* uerum — 23 detrahit post p. 117, 19
inclusus (ubi uide not.) praebet *A* studio et] tu u 19 feruente *FJ\S*
fermenti u commodo *AJ* quomodo cet. quaeruntur ς ; add. respondet.
laedunt ς 20 lib. al. ς 21 nunc silego (g eras.) *F* nunc sileo Σ non silebo *A*
sileo: nunc ς dispensatione u meam om. *Au* inperit (c u) ia *Fu*
22 metu u enim om. *F\S* testatus u 23 detrahit Σ u a.c. detrahet *A*

6. Tota eius epistula non tam expositione fidei quam nostris plena est contumeliis. nomen meum absque ullis officiis, quibus nos inuicem palpare solemus homines, frequenter adsumitur, carpitur, uentilatur, quasi de libro uiuentium deletus sim, si illius me litterae suggillarint, aut istius modi nugas umquam quaesierim, qui ab adulescentia monasterii clausus cellula magis esse aliquid uoluerim quam uideri. quosdam e nobis sic cum honore appellat, 2 ut laceret, quasi et nos non possimus ea dicere, quae nemo tacet. e seruo clericum criminatur, cum et ipse nonnullos eiusdem conditionis clericos habeat et Onesimum legerit inter Pauli renatum uincula diaconum coepisse esse de seruo. sycofantam iactitat et, ne probare cogatur, audisse se dicit. o si et mihi liberet dicere, quae multi clamitant, et aliorum maledictis adquiescere: iam intellegeret et nos scire, quae omnes sciunt, et me audire, quae nullus ignorat. 15 dicit ei uelut praemia pro calumnia restituta: quis tam argutum 3 et callens non perhorrescat ingenium? quis tanto possit eloquentiae flumini respondere? quid est peius: sustinere calumniam an facere, accusare, quem postea diligas, an peccanti ueniam tribuere? quid minus ferendum: de sycofanta aedilem fieri an consulem? scit et 20 ipse, quid taceam, quid loquar, quid et ego audierim, quid pro Christi metu fortasse non credam.

7. Origenem me arguit uertisse in Latinum. hoc non solum ego, sed et confessor fecit Hilarius; et tamen uterque nostrum noxia quaeque detruncans utilia transtulit. legat ipse, si nouit—arbitror enim eum assidua confabulatione et cotidiano Latinorum 25

4 cf. Ps. 68, 29 10 cf. Philem. 10—18

1 expositionem *J* fidei *om.* *FΣ* nostri *Ap.c.Σ* 2 illis *u* aliis *A*
 3 nos] non *Σ* uolumus *ex* uolumus *m2F* 4 sum *u* si] quasi *Σ* 5 sug-
 gi (*ex e A*)llarent *AΣ* —arant *Fa.c.* —auerint *Σ* sigillari(*ex u*)nt *u* aut in *u*
 6 qui] quia *FΣ* in mon. *Σ* cellulas (*s eras.*)*F* cellulis *Σp.c.Σ* uol. al. *Σ*
 7 ex *Σ* 8 placeret *u* possumus *FΣa.r., Ju* ea *om.* *Σ* 9 e] et *A*
 cler. factum *Σ* eiuscemodi *Σ* conditionis *Au, om. cet.* 10 ho-
 nesimum *FΣ* 11 sycofantan *FΣ* 12 dici *u* liceret *A* 13 adquiesce-
 rem *FJΣ* et nos int. *FJΣ* et nos *om.* *A* 14 scire —21 credam *om.* *A*
 et me quoque *Σ* 15 calūmiā (*m mut. in n*) *u* 16 perorrescat *F, u a.c.*
 17 fulmine *FJΣ* fulmini *Σ* peius] plus *Σ* cal. sust. *Σ* 18 peccati *FJΣ*
 19 ferendo *FJΣ* sicofanta *F* sicofamta *u* sy (*ex si*) cophanta *Σ*
 20 loquor *J* 21 metū *u* 22 solus (*s in ras. J*) *Ju* 23 ego feci *FJΣ*
 hi(*y Σ*)larius fecit *FJΣ* hyl. *Σu* tam *A*

consortio Romanum non ignorare sermonem—aut, si certe non penitus
inbibit, interpretentur ei, qui solent, et tunc sciet me in hoc ipso
laudandum esse, quo detrahit. sicut enim interpretationem et
ὑπομνήματα scripturarum Origeni semper adtribui, ita dogmatum
2 constantissime abstuli ueritatem. numquid ego in turbam mitto 5
Origenem? numquid ceteris tractatoribus socio neque dico me
aliter habere apostolos, aliter reliquos tractatores: illos semper uera
dicere, istos in quibusdam ut homines aberrare? nouum defensionis
genus sic Origenis uitia non negare, ut cum illo ceteros crimineris,
uidelicet ut, quem aperte defendere non audeas, multorum simili 10
errore tuearis. sex milia autem Origenis tomos non potuit quisquam
legere, quos ille non scripsit, faciliusque credo testem huius ser-
monis quam auctorem esse mentitum.

8. Fratrem meum causam dicit esse discordiae, hominem, qui
quiescit in monasterii cellula et clericatum non honorem inter- 15
pretatur, sed onus. cumque nos usque ad praesentem diem ficta
paeis ostensione lactauerit, occidentalium sacerdotum commouit
aures dicens eum adulescentulum et paene puerum in parrochia sua
Bethleem presbyterum constitutum. si hoc uerum est, cuncti
Palaestini episcopi non ignorant. monasterium enim sancti papae 20
Epiphanii nomine † Becos Abacue, in quo frater meus ordinatus

12 cf. Hieron. adu. Rufin. II 13 (XXIII 456 M) et saepius

1 aut] at ex ad A pe(pae FJ) n. non FJΣ 2 interpretetur FJΣ
sciat FΣ me] et (s.l.J) me FJΣ ipso A ipsum cet. 3 quod u quod et F
detrahet A retra (h s.l.)it F (ret eras.) 4 ὑπομν. uarie scrib. codd. idiomata Σ
scriptura u adtribuit ita u adtributa (u ex ui) FΣ 5 numquid om. A
turba FJu turba non A 6 numquid] nec A ceteros tractatores Σ
scio Σ neque dico A et dico u, om. FJΣ me om. Σ 8 nou. def. gen.] def. enim
quodam modo gen. est A 9 Orig.] unius est (exp.) A 10 ut quem] cum
s.l.m2F, om. Σ 11 tueris FJΣ sex — 13 ment. om. A mille Σ
autem om. FJΣ thomos u p.c. poterat FJΣ 12 scribit u sermonem F
14 causa JΣ 15 in om. u honore J 16 sed honus Σ senodus u cumque] cum
quo A fecte u p.c.m2 17 lactaueris F iactauerit u sacerdotium J a r.
sacerdotes F 18 eum] cum FJΣ barrochia Σ paroecia Σ 19 betleem Σ bethlem u
cuncti] cum F 20 phalestini J palestine u palestini cet. 21 ephiphanii J
loco corrupto aliquantum luminis adfert Petri Diaconi liber de locis sanctis (CSEL
uol. XXXIX p. 114, 11—13): in Eleutheropoli autem loco Βυκοϋσα, in qua est
sepulchrum A b a c u e prophetae becos Αβος u bycoyca Petrus Diaconus uetus FJΣ
Abacue scripsi coll. Petro Diac. adhuc A adduci FJΣ addici u dictum Σ

est presbyter, in Eleutheropolitano territorio et non in Aeliensi
 situm est. porro aetas eius et beatitudini tuae nota est et, cum ad 2
 triginta annorum spatia peruenerit, puto eam in hoc non esse re-
 prehendam, quae iuxta mysterium adsumpti hominis in Christo
 5 perfecta est. recordetur legis antiquae et post uiginti et quinque annos
 de Leuitica tribu adlegi in sacerdotium peruidebit. aut si in hoc solo
 testimonio Hebraicam sequitur ueritatem, nouerit triginta annorum
 fieri sacerdotes. ac ne forsitan dicat: uetera transierunt, ecce
 facta sunt omnia noua, audiat cum Timotheo: adulescentiam
 0 tuam nemo contemnat. certe ipse, quando episcopus ordinatus 3
 est, non multum ab ea, in qua nunc frater est, distabat aetate. uel
 si hoc in episcopis licet, in presbyteris non licet, ne per antifrasim
 a suo nomine discrepare uideantur, cur ipse aut eiusdem aut minoris
 aetatis et, quod his amplius est, ministrum alterius ecclesiae ordina-
 5 uit presbyterum? quodsi non potest pacem habere cum fratre nisi 4
 cum subdito et ordinationis suae episcopum rennuente, ostendit se
 non tam pacem cupere quam sub pacis occasione uindictam nec
 alterius quiete et otio esse contentum, dummodo integrum habeat,
 quod minatur. etiam si ipse eum ordinasset et hic secreti amator
 0 uellet quiescere nec quicquam exerceret, quod ecclesiam scinderet,
 nihil ei deberet praeter honorem cunctis sacerdotibus debitum.

4 cf. Luc. 3, 23 5 cf. Num. 8, 24 7 cf. Num. c. 4 8 II Cor. 5, 17
 9 *I Tim. 4, 12

1 *pr. in om. u* eleuthro (trho *F* tro *Σ*) politano *FJΣ* eli. *AF* hel. *JΣ* elig. *ex*
 eligenti *u* 2 eius *ex* ei *F* ad] a *A* 3 spatia iam *ς* 5 XXV *AFJΣ* alt. et *om. ς*
 6 de *Au* ad *F* (d *eras*.) *J, Σ* (d *exp*.) a *FΣp.c.ς* elegi *Σp.c.u a.c.* eligi *up.c.* aut *ex* at *Σ*
 test. solo *ς* 7 hebraicam (icam *in ras.*) *J*; *add.* non *s.l.m2 F* nouerit] non erret *A*
 8 sacerdotem *F* ecce] et *FJΣ* 9 nemo ad. tuam *Au* 11 meus (*s.l.m2*) frater *Σ*
 frater meus *u* 12 *pr. in om. u* in presb.—ne] es *u* per antifrasim (—*sin Σp.r.*)
FJΣu pereant (*alt. e exp.*) ifrasin *A* 13 discr. non uideatur *u* cur] cum *A*
 eius *ς* 14 his] hi (*seq. ras. 1 litt.*) *J* 15 fratribus *ex* fratres *m2 A* 16 epi-
 scopo *Fp.c.* renuente *u* renuentem *A* rednuente *J* renuntiante *Σ* 17 tam
om. A occasionem *Fa.r.J* uindicta *Fa.c.J* nec *om. A* 18 alt. quiete
 et] aliter quietis et pacis *ς* esse] se *Au* dummodo in *J* dum modum in
 (in *del. Σ*) *FΣ* nisi *ς* integro *A* 19 quod min.] con(*m m2*)min. *A* eum] cum *Σ*
 hic—nec *om. A* hic] sic *ς* amor *u* 20 qu. uellet *ς* ne *ς* exercere *A*
 quo *u* quod si *FJΣ* 21 ei] eligi *F* debere *FJΣ* propter *FJΣ, om. u* honore *u*

9. Huc usque ἀπολογία eius, immo κατηγορία et laciniosus contra nos sermo protractus est. cui ego ut in epistula breuiter praeteriensque respondi, ut ex his, quae dixi, intellegat, quid tacuerim, et nouerit nos homines esse rationabile animal et prudentiam suam posse intellegere nec ita obtunsi cordis, ut instar brutorum animalium 5 uerborum tantum sonum et non sententias audiamus. nunc autem quaeso te, ut ueniam tribuas dolori meo; et, si superbum est respondisse, multum sit superbius accusasse. quamquam ita responderim, ut silentium potius meum indicauerim quam sermonem. quid procul pacem quaerunt et uolunt eam nobis ab aliis imperari? sint pacifici, et ilico pax sequitur. cur nomine sanctitudinis tuae contra nos pro 10 terrore abutuntur et, cum epistula tua pacem et mansuetudinem sonet, illorum uerba duritiam comminantur? denique quam pacificas et ad concordiam pertinentes per Isidorum presbyterum litteras nobis miseris, hinc probamus, quod illas, qui pacem uelle se iactant, reddere noluerunt. eligant itaque, quod uolunt: aut boni sumus aut mali: si boni, dimittant quiescere; si mali, quid malorum expetunt societatem? quantum ualeat humilitas, experimento didicit, qui nunc dissimulat. qui suo consilio olim disiuncta sociauit, probat se ad alterius uoluntatem nunc copulata discerpere. 20

10. Nuper nobis postulauit et impetrauit exilium; atque utinam implere potuisset, ut, sicut illi inputatur uoluntas pro opere,

1 ἀπολ. uarie scr. in codd. eius immo om. u categoria J cat(h s.l.Σ)egl(exp. F, eras. Σ)oria FΣ katheoria u 2 protractatus u prostratus FΣa.c. ut A ũ u quod FJ quod et Σ quidem 3 intellegam FJ, Σa.c. 4 rationale animal u rationalia animalia Fp.c. rationabiles an male A 5 obtusi u p.c. 6 et—nunc] spat. uac. 11 litt. A autem om. 7 te] beatitudinem tuam A 8 multo sit u multos (multum m2) id A accusare u 9 iudicauerim u 10 ea u ab om. u 11 illico Fa.c. Ju sequetur Au pro om. Σ 12 pr. et om. 13 duritia AJ diritia Fa.c. comminen- 14 a concordia A isyd. J ysid. AFΣ hysid. u; add. ut u 15 felle se (in mg. m2 false) Σ falso 16 noluerint 17 elegant itaque ex elegantique A boni] moniti F, Σa.c. m2 18 nunc diss. qui om. A diss(s Σ)imulant J, FΣa.c. insimulat u dissuit 19 qui] quae 20 tunc 21 nuper—exil.] dudum nostrum inpetrasse fertur exilium uel certe oblatum ab alio suscepisse, ut aut terreret aut pelleret, quod tam incongruum personae eius est, ut, qui pene sustinuimus, non credamus A nobis] nostrum u imperabit u 22 potuissent FΣa.c. uol. inputatur 23

ita et nos non solum uoluntate, sed et effectu coronam haberemus
 exilii! fundendo magis sanguinem et patiendo quam faciendo con-
 tumelias Christi fundata est ecclesia. persecutionibus creuit, mar-
 tyriis coronata est. aut si isti soli, iuxta quos degimus, amant rigorem
 5 et non nouerunt persecutionem sustinere, sed facere, sunt et hic
 Iudaei, sunt uariorum dogmatum heretici et maxime impurissimi
 Manichei: cur eorum ne uerbo quidem quempiam audent laedere,
 nos solos expellere cupiunt, nos soli, qui ecclesiam communicamus,
 ecclesiam scindere dicimur? oro te, nonne aequa est postulatio, ut
 10 aut illos nobiscum expellant aut nos cum illis teneant? nisi quod
 in eo magis honorant, quod saltem exilio ab hereticis separant.
 monachus — pro dolor! — monachis et minatur et inportat exilium, et
 hoc monachus apostolicam cathedram tenere se iactans. non nouit
 terrori natio ista succumbere et inpendenti gladio magis ceruices
 15 quam manus subicit. quis enim monachorum exul patriae non
 exul est mundi? quid necesse est auctoritate publica et rescripti
 inpendiis et toto orbe discursibus? tangat saltem digitulo, et ultro
 exhibimus. domini est terra et plenitudo eius. Christus loco
 non tenetur inclusus.

20 11. Praeterea, quod scribit nos per te et Romanam ecclesiam

18 Ps. 23, 1

1 uoluntatem *F* *alt. et om. A* 2 fundendo enim *A* sang. et pat. mag. *ς*
 sanguine *J* 4 si *s.l. Ju* quod *u* degemus *A* legimus *Σ u* 5 nouerant *A* per-
 sec(q u)utiones *Au* 6 hereticique (que *exp.*) *Σ* hereticorumque *F* maximae
F a. r. J ut nonnulli iactitant *A* 7 auderent *u* 8 solus *F a. c. J* eccle-
 siae (e *u*) *Au, Fp. c.* 9 ecclesias *Σ* oro — 13 iactans *om. A* est]
add. ista *ς* 11 eos *F* quos *Σ p. c.* saltem *J, Σ a. c. (s. l.)* 12 mini-
 tatur *u* impetrat *ς* 13 mon.] *add. et post hoc u* tenere] habere *ς*
 non nouit] nescit *A* 14 natio ista] mens xpiana *A* 15 exul] non exul *A*
 16 *pr. est om. u* qui *F Σ* necesse] opus *ς* auctoritatem *A* publ. et
 rescr.] publiciter scripti *A* 17 saltem *A, J a. c.* et] ex *Σ* 18 exhibimus
Ap. c. F a. r. J exiuimus (ui *exp.*) *u* 19 continetur *J Σ* 20 propterea *Σ u* possim
 plura dicere et cotidiano (u *s. l. m2*)s iniurias nostras, quibus (*add. nos s. l.*) blan-
 ditur bonus pastor inuitat ad pacem, flebili explicare sermones (*alt. s exp.*), possim
 (*ex possem m2*) epistolis eo sensu, quo scriptae sunt, respondere, uerum studio et
 expectatione pacis feruenti stomacho uerba non commodo. quaerantur alii libere,
 quos ledere lesus ipse non audet. ego interim (*ex-rem*) non silebo et dispensationem
 uel inpe (*ex i*)ritiam simulabo uel metum. quid enim mihi accusanti facturus est,
 qui, ut ipse testatur, laudanti detrahet? illud autem (*cf. p. 112, 18—23*) *A* scribis
F J Σ scripsit *u* scribit beatitudo tua *A* romane ecclesie *u* romam *Σ*

communicare ei, a quo uidemur comminus separari, non necesse est ire tam longe: et hic in Palaestina eodem modo ei iungimur et — ne hoc quoque procul sit — in uiculo Bethleem presbyteris eius, quantum in nobis est, communione sociamur. ex quo perspicuum est dolorem proprium causam ecclesiae non putandum 5 nec stomachum unius hominis, immo per illum aliorum, generali 2 ecclesiae uocabulo nuncupandum. quapropter, quod in principio epistulae dixi, etiam nunc repeto: nos uelle Christi pacem, ueram optare concordiam et te rogare, ut illum moneas pacem non extorquere, sed uelle. sit praeteritostrarum contumeliarum dolore 10 contentus; uetera uulnera saltem noua obliteret caritate. sit talis, qualis ante fuit, quando nos suo arbitrio diligebat. uerba ei de alieno stomacho non fluant; faciat, quod uult, et non, quod uelle conpellitur. aut quasi pontifex cunctis aequaliter imperet aut quasi imi- 3 tator apostoli uniuersorum saluti ex aequo seruiat. si talem se prae- buerit, ultro praebemus manus, extendimus brachia; amicos et parentes habeat et sentiat in Christo sicut omnibus sanctis ita et sibi esse subiectos. caritas patiens est, caritas benigna est, caritas non aemulatur, non inflatur, omnia sustinet, omnia credit. cunctarum uirtutum mater est caritas et quasi spar- 20 tum triplex apostolica sententia roboratur dicentis: fides, spes, caritas. credimus et speramus; atque ita per fidem et spem dilectionis uinculo copulamur. ideirco enim et nos patrias nostras dimisi- 4 mus, ut quieti absque ullis simultatibus in agris et in solitudine

18 *I Cor. 13, 4, 7 20 cf. Eccle. 4, 12 21 I Cor. 13, 13

1 a om. u quod u qua s uidemus JS communione s
separati s 2 et] ut FJS pale (ex i A)stina codd. 3 quoque] quod
FJS bethem J Bethlehem s 4 est om. A communionem AJ,FSa.r.
sociemur F; add. et inde nri xpi lauacro percipiunt A 5 causa A pu-
tanda A 6 stomacho A generalia u 7 uocabulum FJS quapr.
papa uenerabilis A quod om. FS 8 pacem xpi s ueram om. FJS
9 opt.] obtinere u illo Fa.c. illos s horteri A 10 uelle] uel s praeteri-
tarum FJS 11 ueterata s sit] sed A 12 quando] quomodo FS nos]
non FJS eius Au 13 profluant A 14 pont.] sponte rex A 15 ser-
uat J,FSa.c. 17 parentes (i. e. obtemperantes)] pares Au sentiet AJ
sicut—sibi om. A et (eras.) ita et s 18 sibi nos esse s pr. est s.l.F, om. u
21 apostoli s 22 pr. et om. s 23 enim et] etenim FJS 24 quiete u; add.
et Au illis F,FSa.c. alt. in om. u

uiueremus, ut pontifices Christi—qui tamen rectam fidem praedi-
cant—non dominorum metu, sed patrum honore ueneremur, ut
deferamus episcopis quasi episcopis et non sub nomine alterius aliis,
quibus nolumus, seruire cogamur. non sumus tam inflati cordis,
5 ut ignoremus, quid debeatur sacerdotibus Christi. qui enim eos
recipit, non tam illos recipit, quam eum, cuius episcopi sunt. sed 5
contenti sint honore suo et patres se sciant esse, non dominos,
maxime apud eos, qui spretis ambitionibus saeculi nihil quieti et
otio praeferunt. tribuat autem orationibus tuis Christus deus
10 omnipotens, ut pacis non ficto nomine, sed uero et fideli amore
sociemur, ne mordentes inuicem consumamur ab inuicem.

LXXXIII.

PAMMACHII ET OCEANI AD HIERONYMUM.

Pammachius et Oceanus Hieronymo presbytero salutem.

15 Sanctus aliquis ex fratribus schidas ad nos cuiusdam detulit, 1
quae Origenis nomine uolumen, quod $\pi\epsilon\tau\iota\ \acute{\alpha}\rho\chi\omega\upsilon\nu$ scribitur, in

11 cf. Gal. 5, 15

1 qui — praed. om. A 2 ut — 4 cog. om. A 3 quasi] ut ς 4 corde A
6 pr. recepit A, Fa.c. non—alt. recipit in mg. sup. A illos] eos ς alt. recepit
A, Fa.c. eum] illum A episc. sunt] eo censentur nomine A 7 sunt
J, F Sa.r. et om. Σ sciant se patres Σ 8 expraetis (ex eras. Σ) FJ Σ
9 praeferant A deus noster omn. A 10 paci ex pace u amore om. u
11 ne — cons. om. A consummamur F

G = Neapolitanus VI. D. 59 s. VII.

$\mathfrak{A}$ = Veronensis rescriptus XV. 13 s. VIII.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

N = Casinensis 295 s. X.

Q = Duacensis 247 s. XI.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII (praebebat duo apographa: fol.

44^r = B¹ et fol. 178^r = B², quorum consensus = B).

pammachii et oceani ad hieronimum (ieronimum B¹) GB¹ oceanum et pam-
machium ad ieronimum pbrm B² pammachius et oceanus hieronimo (add. pres-
bitero Q)DQ; titulo carent $\mathfrak{A}$ N

14 Pamm. — sal. om. GDQ ocean. et pamm. B² hieronimo $\mathfrak{A}$ hier N ihero-
nimo B¹ ieronimo B² presb. om. N sal.] salt̄ (add. cap^h m²)N 15 ali-
qui GN scid. N scidul. GD scedul. QB schedul. ς 16 nomine $\mathfrak{A}$, om. cet.
HEPIAPXΩN (periareon ss. B²) $\mathfrak{A}$ B² periarchon GN B¹ periareon DQ describ. B¹
inscrib. Q ς

Latinum sermonem conuersum tenerent. et quoniam multa in his sunt, quae tenuitatem ingenii nostri permouent, quae minus catholice dicta aestimamus—suspiciamus etiam ad excusationem auctoris multa de libris eius esse subtracta, quae apertam impietatem eius demonstrare potuissent—, quaesumus praestantiam tuam, ut in hoc specialiter non tam nobis quam uniuersis, qui in urbe habitant, profuturum opus digneris impendere, ut supra dictum librum Origenis ad fidem, quem ad modum ab ipso auctore editus est, tuo sermone manifestes et, quae a defensore eius interpolata sunt, prodas, quae etiam in schidis istis, quas ad sanctitatem tuam
 10 direximus, uel contra catholicam regulam uel inperite dicta sint,
 2 redarguas atque conuincas. sane subtiliter in praefatione operis sui mentionem tacito nomine tuae sanctitatis expressit, quod a te promissum opus ipse compleret, illud oblique agens etiam te simili ratione sentire. purga ergo suspensiones hominum et conuince crimi-
 15 nantem, ne, si dissimulaueris, consensisse uidearis.

12 cf. pag. 103, 3 15—16 cf. Hieron. adu. Ruf. I 11

1 teneret *D* in his multa *DQB*¹ his] is *N* 2 nostri ing. ς promouent *B*¹ remouent $\mathfrak{A}$ quaeque ς 3 extimamus dicta (*ex dictu*) *B*² aest. (est. *B*¹) $\mathfrak{A}$, *B*¹ in *mg.* ext. *GNB*² exist. *DQ* 4 actoris *B*¹ libris (*s in ras. m2*) *B*² libro *GNB*¹ 5 eius $\mathfrak{A}$ *B*² eiusdem *cel.* monstrare *DNQB*¹ quesumus ergo *B*¹ $\overline{QS}$ *N* $\overline{qs}$ *Q* 6 ut in] uti *GNB*¹ ut et *DQ* ut *B*² quam etiam *GNB*¹ quam et *B*² in *om.* *Q* 7 orbe *QB* 8 autore $\mathfrak{A}$ actore *B*¹ 9 a *ex* ad *D* ad *ex* a *B*² defensorē *B*² 10 quae] ut (*in ras. m2B*²) quae *DB* utraque *Q* et quae ς in *s.l.m2N*, *om.* *G* ischidis $\mathfrak{A}$ scidis (*scidulis m2G*) *GN* scēdis *B*¹ scedulis *B*² schid. ist.] his scēdis *Q* his cedis *D* his schedulis ς quas] que *B*² 11 *pr.* uel] quae uel *Q* dicta] e (ϵ *Q*) dita *DQ*, *B*² *a.c.m2* sint *G* $\mathfrak{A}$ sunt *cel.* 12 subt. *om.* *N* praefatiuncula *G* 14 compleret (*ret in ras. m2*) *B*² compleuerit ς aiens *Q* te] a te *N* 16 si *om.* *D* dissimulaberis *N* consentire ς uid.] *add.* exp *epist.* pammachii et oceani ad *scm* hieronimum presbiterum $\mathfrak{A}$ expl feliciter *G* uale in xpo et memento nostri *B*²

LXXXIV.

AD PAMMACHIUM ET OCEANUM.

Hieronymus Pammachio et Oceano fratribus salutem.

1. Schidulae, quas misistis, honorifica me adfecere contumelia
 5 sic ingenium praedicantes, ut fidei tollerent ueritatem. quia eadem
 Alexandriae et Romae et in toto paene orbe boni homines super
 meo nomine iactare consuerunt et tantum me diligunt, ut sine me
 heretici esse non possint, omittam personas et rebus tantum et
 criminibus respondebo. neque enim causae prodest maledicentibus
 10 remaledicere et aduersarios talione mordere, cui praecipitur malum
 pro malo non reddere, sed uincere in bono malum, saturari obpro-
 briis et alteram uerberanti praebere maxillam.

2. Obiciunt mihi, quare Origenem aliquando laudauerim. ni
 fallor, duo loca sunt: praefatiuncula ad Damasum in omeliis Cantici
 15 canticorum et prologus in libro Hebraicorum Nominum. quid ibi
 de dogmatibus ecclesiae dicitur? quid de patre et filio et spiritu

10 cf. Rom. 12, 17. 21. I Thess. 5, 15 11 cf. Thren. 3, 30. Matth. 5, 39 etc.

14 cf. Hieron. praef. ad Orig. hom. in Cant. cant. init. 15 cf. Hieron. praef.
 ad libr. de interpr. nom. Hebr. fin.

G = Neapolitanus VI. D. 59 s. VII.

℣ = Veronensis rescriptus XV. 13 s. VIII.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

N = Casinensis 295 s. X.

Q = Duacensis 247 s. XI.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII (praebet duo apographa: fol. 44^r—46^r
 = *B*¹ et fol. 178^r—182^r = *B*², quorum consensus = *B*).

ad eosdem ipsius hieronimi *G* eiusdem ad quos supra *℣* hic (i)he(ronimus) *pam-*
(mm D)achio et oceano *DQ* iheronimus ad pammachium et oceanum *B*¹ ier pbri
 ad oceanum et pammachium *B*²; titulo caret *N*

3 Hier. — sal. om. *GDQB*² hieronimus *℣* iheronimus *B*¹ 4 iscidulae
 (-las m2) *G* scidulas *D* scidule (i ex e) *N* scedulae *QB* schedulae *ς* afficere *D*
 afficiunt *B*² a.c.m2 5 tolerant *G* quia *℣* et quia cet. 6 alexandriae *℣* in alexandria
*B*¹ et in alexandria (et in et ia in ras. m2 *B*²) cet. et Alexandriae *ς* roma *Q* romana
 urbe *B*² 7 consueuerunt *DQB*² et s.l.*G* 8 possunt *D* personam *N*
 pr. et om. *DQB* 9 causae om. *Q* 13 obiciunt ergo *G* nisi *NQB*¹
 14 sunt] add. in quibus eum laudaui *ς* omil. *G* homel. *DB*² homilias *ς*
 15 librum *ς* 16 et filio om. *N*

sancto? quid de carnis resurrectione? quid de animae statu atque substantia? simplex interpretatio atque doctrina simplici uoce laudata est. nihil ibi de fide, nihil de dogmatibus comprehensum est. moralis tantum tractatur locus et allegoriae nubilum serena
 2 expositione discutitur. laudauit interpretem, non dogmatisten, 5 ingenium, non fidem, philosophum, non apostolum. quodsi uolunt super Origene meum scire iudicium, legant in Ecclesiasten commentarios, replicent in epistolam ad Ephesios tria uolumina, et intellegent me semper eius dogmatibus contra isse. quae enim stultitia est sic alicuius laudare doctrinam, ut sequaris et blasphemiam? et 10 beatus Cyprianus Tertulliano magistro utitur, ut eius scripta probant; cumque eruditi et ardentis uiri delectetur ingenio, Montanum cum eo Maximillamque non sequitur. fortissimos libros contra Porphyrium scripsit Apollinaris, ecclesiasticam pulchre Eusebius historiam texuit; alter eorum dimidiatam Christi introducit *olxovo-* 15 *μiav*, alter impietatis Arrii apertissimus propugnator est. uae, inquit Esaias, qui dicunt bonum malum et malum bonum, qui faciunt amarum dulce et dulce amarum. nec bonis aduersariorum, si honestum quid habuerint, detrahendum est nec amicorum laudanda sunt uitia et unumquodque non personarum, 20 sed rerum pondere iudicandum est. mordetur et Lucilius, quod inconposito currat pede, et tamen sales eius leposque laudantur.

3. Dum essem iuuenis, miro discendi ferebar ardore nec iuxta quorundam praesumptionem ipse me docui. Apollinarem Laodice-

7 in Ecel. comm.] sed cf. Gruetzmacher, Hieronymus II 53 8 in epist. ad Ephes. tria uol.] cf. Gruetzmacher, Hieronymus II 40 16 *Esai. 5, 20 21 cf. Horat. sat. I 10, 1 sq.

5 discutit *G* dogmatistem *B*¹, *B*² *p.c.m*² 6 *pr.* non *om.* *N* 7 ecclesiastem *Ų*
 8 in *om.* *N* *ep̃la codd. praeter GŲ* intellegant *N* 9 quae enim]
 quia *seq. ras.* *B*¹ 10 sequaris *Ų* *n̄ (eras.)* sequar *Q* sequar *cet.* blasphemia *N*
 11 *cipr. ŲNB* tertuliano *ŲDQ* probat *Q* 12 eruditij] eritici (*non* eristici,
ut Vallarsius putat) *Ų* ardentissimi *B*¹ delectatur *B*² *a.c.m*² delectur *D*, *N.a.c.*
 13 et maximillam *B*¹ 14 scribit *D* appollinaris *G* Ap(pp)ollinarius *Œ*
 pulcre *D* 15 tex. istoriam *B*² texunt *Ų* introduxit *Œ* oeconomiam
 (*oe ex ae B*²) *GŲNB*² economiam *B*¹ 16 uae *GQ* ue *cet.* 17 isai. *Q* isay. *B*¹
*ysai. B*² *alt. bonum*] *add. et Œ* 18 *alt. amar.*] in amar. conuertunt *Q*
 21 lucius *D* lutius *Q* quod et *B*² 22 lepusque *D* leporesque (*oresque in*
*ras. m*²) *B* 23 ferbebar (*sic*) *N* iusta *N* 24 Apollinarium *Œ* laudic.
G.a.c.N laudoc. *D* laudo anthiocenum *Q*

num audiui Antiochiae frequenter et colui et, cum me in sanctis
scripturis erudiret, numquam illius contentiosum super sensu dogma
suscepi. iam canis spargebatur caput et magistrum potius quam
discipulum decebat; perrexi tamen Alexandriam, audiui Didymum.
5 in multis ei gratias ago. quod nesciui, didici; quod sciebam, illo
diuersum docente non perdidici. putabant me homines finem fecisse 2
discendi: rursum Hierosolymae et Bethleem quo labore, quo pre-
tium Baraninam nocturnum habui praeceptorem! timebat enim Iu-
daeos et mihi alterum exhibebat Nicodemum. horum omnium fre-
10 quenter in opusculis meis facio mentionem. certe Apollinaris et
Didymi inter se dogma contrarium est; rapiat me ergo utraque tur-
ma altrinsecus, quia magistrum utrumque confiteor. si expedit 3
odisse homines et gentem aliquam detestari, miro odio auersor cir-
cumcisos; usque hodie enim persequuntur dominum nostrum Iesum
15 Christum in synagogis satanae. obiciat mihi quispiam, cur hominem
Iudaeum habuerim praeceptorem, et audet quidam proferre litteras
meas ad Didymum quasi ad magistrum. grande crimen discipuli,
si hominem eruditum et senem magistrum dixerim. et tamen uolo
inspicere ipsam epistulam, quae tanto tempore in calumniam reser-
20 uata nihil praeter honorem et salutationem continet. inepta sunt 4
haec et friuola. arguite potius, ubi heresim defenderim, ubi prauum
Origenis dogma laudauerim. in lectione Esaiæ, in qua duo seraphin
clamantia describuntur, illo interpretante filium et spiritum sanctum

3 cf. Ouid. Metam. VIII 568. XV 211 9 cf. Ioh. 3, 1—2 15 cf. Apoc. 2, 9. 3, 9
22 cf. Esai. c. 6.

1 adii *Np.r.* anthioch. *Q* anthioc. *GD* antioc. *Ų* scribt. sanctis *G*
2 sensum *GNB*¹ incarnatione *dn̄i* *B*² 3 spargebantur *G* 4 dydim. *G*
didim. *cet.* 5 ei] et *N* sciebam] noueram *G* 6 diuersa *B*¹*p.c.* *B*², *om.* *DQ*
7 rursus *G* ueni rursum *QB* rursum ueni *D* hiero(u *DN*)soly(i *ŲN*)mae (me *DN*)
GŲDN hierusolimam *Q* iherosolimam *B*¹ (am ex e) *B*² bethlem *ŲD* bete-
leem *Q* betlehem *N* 8 baraniam *Np.r.* baranam *Qa.c.m2* barabanum *D* 9 ex-
hibebant *Ų* nichodemum *QB*¹ nicolaum *D* 10 Apollinari *Ų* 11 dydimi *G*
didimi *cet.* turba *B*¹; *add.* diuersum *DQB*², *B*¹ in *mg.* *m2* 12 utraque *Ų*
13 aduersor *ŲB*¹ circumcisos *Ų* circumcisionem *Q*, *B*¹*a.c.* concisionem *cet.*
14 persequ. *GŲN* persec. *cet.* nostrum *Ų*, *om.* *cet.* 15 Christum *om.* *GN*
sathane *B*¹ 16 quisquam *Q* 17 didym. *Ų* didim. *cet.*
quasi] quas *Ų* 19 serbata *N* reseruata est *DQB*² 21 fribola *N* simbola *D*
22 laudarim *ŲN* isaia *Q* isayae *B*¹ ysaye *B*² quo *DQ* *do* (= deo) *G*
seraph (f *G*) in *GŲNB*² seraphim *cet.* 23 fil.] patrem et fil. *D*

nonne ego detestandam expositionem in duo testamenta mutauī?
 habetur liber in manibus ante uiginti annos editus. tota opuscula
 mea et maxime commentarii iuxta oportunitatem locorum gentilem
 5 sectam lacerant. quod autem opponunt congregasse me libros illius
 super cunctos homines, utinam omnium tractatorum haberem uo- 5
 lumina, ut tarditatem ingenii lectionis diligentia compensarem!
 congregaui libros eius, fateor; et ideo errores non sequor, quia scio
 uniuersa, quae scripsit. credite experto, quasi Christianus Chri-
 stianis loquor: uenenata sunt illius dogmata, aliena a scripturis sanc-
 etis, uim scripturis facientia. legi, inquam, legi Origenem et, si in 10
 legendo crimen est, fateor—et nostrum marsuppiū Alexandrinae
 chartae euacuauerunt—: si mihi creditis, Origeniastes numquam fui;
 6 si non creditis, nunc esse cessauī. quodsi nec sic adducimini ad
 fidem, compellitis me in defensionem mei contra amasium uestrum
 scribere, ut, si non creditis neganti, credatis saltem accusanti. sed 15
 libentius mihi erranti creditur quam correcto. nec mirum; putant
 enim me suum esse *συμύστην* et propter animales et luteos nolle
 palam dogmata confiteri. ipsorum enim decretum est non facile
 margaritas ante porcos esse mittendas nec dandum sanctum canibus
 et cum Dauid dicere: in corde meo abscondi eloquia tua, 20
 ut non peccem tibi; et in alio loco super iusto: qui loquitur,
 inquit, ueritatem cum proximo suo, id est cum his, qui do-
 7 mestici fidei sunt. ex quo intellegi uolunt nos, qui needum initiati
 sumus, debere audire mendacium, ne paruuli atque lactantes soli-
 dioris cibi edulio suffocemur. quod autem periuriorum atque men- 25

1 cf. Hieron. epist. XVIII A 6, 7 et comment. ad Esaiam lib. III cap. 6
 8 cf. Verg. Aen. XI 283 19 cf. Matth. 7, 6 20 Ps. 118, 11 21 *Ps. 14, 3
 22 cf. Gal. 6, 10 24 cf. Hebr. 5, 12—14

2 habentur *G.a.r.* *℥* liber *om.* *N* tot *DQ* 3 commentarioli (*ex-la*) *B*¹
 5 habere *G.a.c.D* 6 lectionis *℥* eruditoris *Q* eruditionis *cet.* 7 congregaui *ex*
 compensaui *B*¹ 8 quasi] quia *N* xpianus xpianus *D* xpianis xpianus *QB*¹,
*B*² *p.c.m* 2 9 a *s.l.B*² ab *D*, *om.* *N* 11 crimine *N* est *s.l.m* 2 *N*; *add.* legi *B*²
 12 chartae (-e) *GB*¹ cartae (-e) *cet.* euacuauerunt *DQB* uacuauerunt *℥* origenistes *B*
 origenianus *Q* 13 nunc esse (unc e *in ras. m* 2) *B*² esse *om.* *G* ducimini *N*
 14 in (*in ras. m* 2) *B*² ad *ς* defensione *NB*¹ damasium *℥* 15 saltim *DB*²
 17 me *s.l.m* 2 *B*¹, *om.* *Q* *συμύστην* *varie trad. codd.* 19 ante] inter *Q* esse
om. DQ 20 abs. in corde meo *ς* 22 his] illis *N* domestice *B*² 23 uol.
int. ς uoluit *N* 24 nec *B*² lactentes *Np.c.QB*¹ 25 suffocemus *N*

dacii inter se orgiis foederentur, sextus Stromatum liber, in quo Platonis sententiae nostrum dogma componit, planissime docet.

4. Quid igitur faciam? negem me eiusdem dogmatis esse? non credent. iurem? ridebunt et dicent: 'domi nobis ista nascuntur'.
 5 faciam, quod solum cauent, ut sacra eorum atque mysteria in publicum proferam et omnis prudentia, qua nos simplices ludunt, in propatulo sit, ut, qui neganti uoci non credunt, credant saltem arguenti stilo. hoc enim uel maxime cauent, ne quando contra auctorem suum eorum scripta teneantur. facile dicunt cum iuramento, quod postea
 10 alio soluant periurio; ad subscriptionem tergiuersantur quaeruntque suffugia. alius: 'non possum', inquit, 'damnare, quod nemo damnauit'; alius: 'nihil super hoc a patribus statutum est', ut, dum totius orbis prouocatur auctoritas, subseribendi necessitas differatur; quidam constantius: 'quomodo', inquit, 'damnabimus, quod synodus
 15 Nicena non tetigit? quae enim damnauit Arrium, damnasset utique et Origenem, si illius dogmata reprobasset'. scilicet uno medicamine
 omnes simul morbos debuere curare; et ideirco spiritus sancti neganda maiestas est, quia in illa synodo super substantia eius silentium fuit. de Arrio tunc, non de Origene quaestio erat; de filio, non
 20 de spiritu sancto. confessi sunt, quod negabatur; tacuerunt, de quo nemo quaerebat. quamquam latenter et Origenem, fontem

4 cf. Cic. Academ. II 80 et ad fam. IX 3, 2. Tac. dial. 9

1 se om. D orgiis ex origenes Q origenis ex orgis m2G iurgiis A organis B¹
 origenis DN origeniste B² federentur (ex foderetur Q) DNQB stromateon C
 2 sententia B² nostra D cōuenit (s.l. f cōponit) Q plenissime
 Gp.c.m2DQB² 3 faciant N negent N 4 credunt iurem D tredent
 iures A credentiozem N dño bis G dño uis N de (e in ras.) nobis B¹ a (in
 ras. m2) nobis B² nascuntur N noscuntur (o in ras. m2) B² 5 faciant N ca-
 nent Q ut in ras. m2B² ac B¹p.c. 6 et in ras. m2B² ut B¹p.c. omnes A
 prudentiam N; add. eorum in mg. m2 Q, C eludunt B² 7 ut] et D ne-
 gantis B²p.c.m2 accusanti G 10 alii N, om. G a subscriptione Q a
 superscriptione D 11 suffragia DQB alios A D damn. inq. A 12 institutum B²
 14 inquit (-id) DQB², B¹p.c. damnauius D quos (os in ras.
 m2) B², C synhod. G sinod. A(DNB 15 nicaena G arriaū (alt. a exp.,
 seq. ras. 1 litt.) Q 16 dogma DN 17 debere DB², QB¹a.c.m2
 curari B², Qp.r.B¹a.c.m2 et] ergo et B¹, B² in mg. m2 18 synhodo (h eras.)
 G sinodo A(DNB² (saepius) substantiam D, B²a.c. 19 fuit C 20 de quo] quod N
 21 latentem A et om. N fomites B², B¹ (ex fontes) a.c.m2

Arrii, percusserunt; damnantes enim eos, qui filium de patris negant
 4 esse substantia, illum pariter Arriumque damnarunt. alioquin hoc
 argumento nec Valentinus nec Marcion nec Cataphrygas nec
 Manicheus damnari debent, quia synodus eos Nicena non nominat;
 quos certe ante synodum fuisse non dubium est. quodsi quando 5
 urgeri coeperint et aut subscribendum eis fuerit aut exeundum
 5 de ecclesiis, miras strophas uideas. sic uerba temperant, sic ordinem
 uertunt et ambigua quaeque concinnant, ut et nostram et aduer-
 sariorum confessionem teneant, ut aliter hereticus, aliter audiat
 catholicus. quasi non eodem spiritu et Apollo Delphicus atque 10
 Loxias oracula fuderit Croeso et Pyrrho diuersis temporibus, sed
 pari inludens strophā.

5. Exempli causa subiciam: 'credimus', inquit, 'resurrectionem
 futuram corporum'. hoc si bene dicatur, pura confessio est. sed quia
 corpora sunt caelestia et terrestria et aer iste et aura tenuis iuxta 15
 naturam suam corpora nominantur, corpus ponunt, non carnem, ut
 orthodoxus corpus audiens carnem putet, hereticus spiritum recogno-
 scat. haec est eorum prima decipula; quae si deprehensa fuerit, struunt
 alios dolos et innocentiam simulant et nos malitiosos uocant et quasi
 simpliciter credentes aiunt: 'credimus in resurrectionem carnis'. 20
 2 hoc uero cum dixerint, uulgus indoctum putat sibi posse sufficere,
 maxime, quia id ipsum et in symbolo creditur. interrogas ultra: circuli
 strepitus commouetur, fautores clamitant: 'audisti resurrectionem
 carnis, quid quaeris amplius?' et in peruersum studiis commutatis

14 cf. I Cor. 15, 40

1 percusserint *GB*² eum *Ų* de] dei *B*² 2 substantiam *DB*², *Qa.r.B*¹ *p.c.m*²
 arrianumque *Q* damnauerunt (-mpn-*QB*) *DQB* hac *G* 3 ualentius *Ų* martion *Q*
 marchion *B* cataphrigas *Ų* catafrigas *DN,Q* (ex catafrictas) catafasgas *G* catafrige
 (ge in *ras.m*²) *B*² cathafrige *B*¹ Cataphryges *ς* 4 manichaeus *G* nicena eos *DQ*
 nicaena *GŲ* nominauit *DB*¹ 6 urgeri *GNB*¹ argueri *D* argui *QB*² et *om. B*² ei *N*
 7 e(e)cclesia *DQ* stropas *D* strofas *G* 8 quaeque] *ras. 8 litt. G alt. et om. G*
 9 confessione *N* contineant *B*² cath. aud. *ς* 10 spiritu] *xpo G*
 11 fuderit *Ų* fuderint (fuerint *D*) *cet.* pyrrho *G* (ex pyro) *DQ* pirro *NB*
 12 illudetes (sic) in *ras. m*² *B*² a(in *ras. m*²) illudentes *Q* 13 Exempli] *hinc,*
non a credimus, nouum capitulum incipere uidit Engelbrecht causa] add. pauca *ς*
 14 est conf. *B*¹ 15 alt. et] *e G* 16 carne *Ų* 18 struunt *GŲ* instruunt *cet.*
 19 mal. nos *DQ* 20 in *exp. B*², *om. DQB*¹ resurrectione *G* 21 posse *om. ς*
 23 strepitum *D* audistis *NB* 24 queritis *N* dubitas *B*²

nos sycophantae, illi simplices appellantur. quodsi obduraueris
frontem et urgere coeperis carnem digitis tenens, an ipsam dicant
resurgere, quae cernitur, quae tangitur, quae incedit et loquitur,
primo rident, deinde adnuunt. dicentibusque nobis, utrum capillos
5 et dentes, pectus ac uentrem, manus et pedes ceterosque artus ex
integro resurrectio exhibeat, tunc uero se tenere non possunt ca-
chinnoque ora soluentes tonsores nobis necessarios et placentas et
medicos ac sutores ingerunt. ultroque interrogant, utrum credamus
et genitalia utriusque sexus resurgere, nostras genas hirtas, femina-
10 rum leues fore et habitudinem corporis pro maris ac feminae distinc-
tione diuersam. quod si dederimus, statim expetunt uuluam et
coitum et cetera, quae in uentre sunt et sub uentre. singula membra
negant et corpus, quod constat ex membris, dicunt resurgere.

6. Non est huius temporis contra dogma peruersum rhetoricum
15 iactare sermonem. non mihi diues Ciceronis lingua sufficiat, non
feruens Demosthenis oratio animi mei possit implere feruorem, si
uelim hereticorum fraudulentias prodere, qui uerbo tenus resur-
rectionem fatentes animo negant. solent enim mulierculae eorum
mammās tenere, uentri adplaudere, lumbos et femina et puras ad-
20 trectare maxillas et dicere: 'quid nobis prode est, si fragile corpus
resurget? futurae angelorum similes angelorum habebimus et na-
turam'. dedignantur uidelicet cum carne et ossibus resurgere, cum
quibus resurrexit et Christus. sed fac me errasse in adulescentia et 2

18—22 cf. Rufini Apolog. I 7

1 nos om. D, *Qa.c.m2* SYCORANT* (*s.l.m2* sycophante) Q sycofante (*s.l. a pro e*) G
sicofante D sicofantes (*cc in ras. m2*) N sichophante B¹ sicofāte id est calumpnia-
tores B² illi] *add. ut D, Q (del.)* 2 urgere *¶* urgueri D urgere *cel.* tene *¶*
dicat *¶*; *add. se N* 3 resurrecturam Q B² resurrectionem D et] et que (*ex quo*) B²
4 adn.] pronuntiant D 5 ac] et B et] ac B¹ 6 tunc uero *in ras. m2* Q;
add. risu (riso) D DQ B² teneri D cachinoque *Ga.c.* cachinnoque D et
cachinum B² 7 ore B² 8 cedamus D concedamus Q 9 et] ei N
hyrtas GD irtas B² hyrsutas Q 10 laeues *¶* Q leb (*exp.*) ues B² lenes G
distinctionem *¶* D 11 diuersa Q B¹ concesserimus Q 13 non resurgere D B²
14 rethor. *¶* DN Q B¹ retor. B² 15 sufficiet G Q B² 16 demostenis D Q B, *Na.c.*
demonsthenis *¶* animae (*om. mei*) D Q 17 omnium haeret. G 18 fatentur
B¹, B² p.c.m2 mul. eorum] muliercularum Q 19 semina *¶* putres *¶*
20 axillas *¶* prode est G prodest *cel.*; *add. resurrectio B² *¶** 21 si futurae
B¹ *in mg.* B² et futurae *¶* in futuro Q sim. ang. *om.* D Q 22 alt. cum *om.* D

philosophorum, id est gentilium, studiis eruditum in principio fidei ignorasse dogmata Christiana et hoc putasse in apostolis, quod in Pythagora et Platone et Empedocle legeram: cur paruuli in Christo atque lactantis errorem sequimini? cur ab eo impietatem discitis, 3 qui necdum pietatem nouerat? secunda post naufragium tabula est 5 culpam simpliciter confiteri. imitati estis errantem, imitamini et correctum. errauimus iuuenes, emendemur senes. iungamus gemitus, lacrimas copulemus, ploremus et conuertamur ad dominum, qui fecit nos; non expectemus diaboli paenitentiam. uana est illa praesumptio et in profundum gehennae trahens; hic aut quaeritur uita 10 aut amittitur. si Origenem numquam secutus sum, frustra infamare me cupitis; si discipulus eius fui, imitamini paenitentem. credidistis confitenti; credite et neganti.

7. 'Si ista', inquit, 'noueras, cur eum laudasti in opusculis tuis?' 15 et hodie laudarem, nisi uos eius laudaretis errores; non mihi displiceret ingenium, nisi quibusdam eius placeret impietas. et apostolus praecipit: omnia legentes, quae bona sunt, retinentes. Lactantius in libris suis et maxime in epistulis ad Demetrianum spiritus sancti negat omnino substantiam et errore Iudaico dicit eum ad patrem referri uel ad filium et sanctificationem utriusque 20 personae sub eius nomine demonstrari. quis mihi interdicere potest, ne legam Institutionum eius libros, quibus contra gentes scripsit fortissime, quia superior sententia detestanda est? Apollinaris contra Porphyrium egregia scribit uolumina: probo laborem uiri, licet fatuum in plerisque dogma contemnam. confitemini et uos in 25

3 cf. I Cor. 3, 1 8 cf. Ps. 94, 6 17 *I Thess. 5, 21

1 phil.] rhetorum *G* 2 dogm. ign. ζ 3 pytag. *Ga.c.NB¹* pitag. *DB²* phitag. *Q* emphed. *DB²* euphed. *Q* temped. *G* 4 lactentis *QB¹, B²* (i ex e m2) lactentes *N* (ex lactantes) errore *N* didicistis *B²* 6 profiteri simpl. *N* 7 emendemus *GN* 8 et lacrimas *DQ* 9 paen.] *add.* uanam *B²* uana] una *D* 10 geh. trah. prof. ζ aut] autem *NB²* queratur *B²a.c.* creditur *DQ* 12 cup.] quaeritis ζ creditis *DQ* 13 et om. *GB²* 14 inquit ais *D* inquit aliquis *B* ais *Q* ut ais inquit ζ quare *DQ* 15 laudassetis *B¹* errorem *B²* 17 praecepit *B¹* legentes] prouantes *G* 18 eplis suis *D* suis eplis *Q* epla *B²* 19 spu $\mathfrak{A}$ omn. neg. *DQ* 20 eum] *add.* uel *s.l.m2B², ζ* alt. ad om. ζ 21 pers. et *D* 22 in quibus *B²* scribit *G* 23 fortissimus *N* Apollinarius ζ 24 scripsit $\mathfrak{A}DQ$

quibusdam errasse Origenem, et muttum non faciam. dicite eum male 3
 sensisse de filio, peius de spiritu sancto, animarum de caelo ruinas
 in pie protulisse, resurrectionem carnis uerbo tantum confiteri, cete-
 rum adsertione destruere et post multa saecula atque unam omnium
 5 restitutionem id ipsum fore Gabrihel, quod diabolum, Paulum, quod
 Caiphan, uirgines, quod prostibulas: cum hoc reieceritis et quasi
 censoria uirgula separaueritis a fide ecclesiae, tuto legam cetera nec
 uenena iam metuam, cum antidotum praebibero. non mihi nocebit, 4
 si dixerò: Origenes, cum in ceteris libris omnes uicerit,
 10 in Cantico canticorum ipse se uicit, nec formidabo senten-
 tiam, qua illum doctorem ecclesiarum quondam adulescentulus
 nominaui. nisi forte accusare debui, cuius rogatus opuscula trans-
 ferebam, et dicere in prologo: 'hic, cuius interpretor libros, here-
 ticus est; caue, lector, ne legas. fuge uiperam aut, si legere uolueris,
 15 scito a malis hominibus et hereticis corrupta esse, quae transtuli.
 quamquam timere non debeas; ego enim omnia, quae fuerunt uitata,
 correxi.' hoc est aliis uerbis dicere: 'ego, qui interpretor, catholicus
 sum; hic, quem interpretor, hereticus est.' denique et uos satis sim- 5
 pliciter et ingenue ac non malitiose, parui scilicet pendentes prae-
 cepta rhetorica et praestigias oratorum, dum libros eius *περὶ ἀρχῶν*
 20 hereticos confitemini et in alios crimen transferre uultis, iniecistis
 legentibus scrupulum, ut totam auctoris uitam discuterent et ex
 ceteris libris eius coniecturam praesentis facerent quaestionis; ego
 callidus, qui emendaui silens, quod uolui, et dissimulans crimina

9 Hieron. praef. ad Orig. hom. in Cant. cant. init. 11 cf. Hieron. praef.
 ad libr. de interpr. nom. Hebr. fin. et praef. ad Orig. hom. in Hierem. et Ezech. init.

1 quibus *N* errare *ADQ* muttum *GNB¹* mutum *cel.* mu ultra *ς*
 non] me *Q* dicitis *Q* 3 tantum *om.* *DQ* 4 adseruatione *D* destru
DQB² omnibus *DQ* 5 resurrectionem *N* id *s.l.G* glabrihel (*sic*) *Q*
 gabrihelum *D* gabrielum *G* gabrielem *cel.* *alt.* quod *om.* *N* 6 caifan *G* cayfan *B²*
 caipham *Q* *B¹* prostibulas *Q* -latas *B²* -la *GN, B¹p.r.* prostribulas *D* haec
DQB² reieceritis *DQ* proieceritis *N* 8 timebo *ς* 9 origenis *N, B²a.c.*
 uinceret *D* 10 cantica *DN* canticis *Q* 11 quia *D* illum] eum *B²*
 12 rogatu *Q, B¹p.c.m2* 13 interpreto *D* 14 uipeream *G* 16 quamquam]
 quam *D*; *add.* enim (*del.* *m2*) *B²* fuerant uitata *DNQ* uiciata fuerant *B¹*
 17 interpreto *D* 19 ac] hac *N* et *Q* 20 retor. *B²* rethor. *cel.* praesti-
 gia *Q* 21 crimen *s.l.m2N* crimina *B¹* ad (*eras.*) uultis (*1 in ras. m2*) *B²* 22 ac-
 toris *B¹* uitam disc.] disc. doctrinam (*r s.l.*) *G* discurrerent *D* 23 eius
 libris *NB¹* ergo *G* 24 uolui] nobis *N* dissimilans *N*

non feci inuidiam criminoso. aiunt et medici grandes morbos non
 esse curandos, sed dimittendos naturae, ne medella languorem
 6 exasperet. centum et quinquaginta prope anni sunt, ex quo Ori-
 genes dormiuit Tyri. quis Latinorum umquam ausus est transferre
 libros eius de resurrectione, *περὶ ἀρχῶν*, stromateas? quis per in- 5
 fame opus se ipsum uoluit infamari? nec disertiores sumus Hilario
 nec fideliores Victorino, qui tractatus eius non ut interpretes, sed
 ut auctores proprii operis transtulerunt. nuper Ambrosius sic Exae-
 meron illius compilauit, ut magis Hippolyti sententias Basillique
 7 sequeretur. ego ipse, cuius aemulatores esse uos dicitis et ad ceteros 10
 talpae caprearum in me oculos possidetis, si malo animo fuissem erga
 Origenem, interpretatus essem hos ipsos, quos supra dixi, libros, ut
 mala eius etiam Latinis nota facerem; sed numquam feci et multis
 rogantibus adquiescere nolui. non enim consueui eorum insultare
 erroribus, quorum miror ingenia. ipse, si adiuueret, Origenes ira- 15
 sceretur uobis, fautoribus suis, et cum Iacob diceret: odiosum me
 fecistis in mundo.

8. Uult aliquis laudare Origenem? laudet, ut laudo: magnus
 uir ab infantia et uere martyr filius Alexandriae ecclesiasticam
 scholam tenuit ~~succedens~~ eruditissimo uiro, Clementi presbytero; 20
 uoluptates in tantum fugiit, ut zelo dei, sed non secundum scientiam
 ferro truncaret genitalia; calcauit auaritiam; scripturas memoriter
 tenuit et in studio explanationis earum diebus sudauit ac noctibus.
 2 mille et eo amplius tractatus, quos in ecclesia locutus est, edidit;
 innumerabiles praeterea commentarios, quos ipse appellat tomos et 25

16 *Gen. 34, 30 21 cf. Rom. 10, 2

1 iniuriam *B*² criminosi *Ų* criminosam *N* 2 medella *GŲD*—ela *cel.* 3 et *om.* *ς*
 anni prope *ς* origenis *ŲD* 4 dorm.] mortuus est (est *s.l.Q*) *DQB*² aus.
 est unq. *ς* 5 uel libros *Ų* *STOMATEAS* (*sic*) *Q* adbreuiatores (*sic; del.*)
 stromates *B*² *στοματεάς* et *τόμους* *ς* 6 uoluerit *B*¹ dissert. *DNB*¹, *B*² *a.r.*
 7 eius tract. *ς* 8 sanctus ambr. *DQB*² exaem. *GŲ* exam. *cel.* Hexaem. *ς*
 9 ippolyti *G* (*h*)ypoliti *NQ* hippolitis *Ų* yppoliti *DB*¹ ipoliti *B*² 10 ego—16 fautor.]
 uerbis *N* imitatores *B*² uos esse *Q* 11 caprarum *B*² 14 quiescere
*B*² *a.c.m*² 15 adhuc uiueret *B*¹ origenis *Ų* 16 me *ex ae G* 18 uultis *D*
 19 et] u (*eras.*) *G* 20 scholam *GŲ* scolam *cel.* presb. clem. *Ų* 21 fugiit *GŲN*
 fugit *cel.* sed tamen *ς* 22 truncare *G* 23 desudauit *B*² 25 praet.
 inn. *B*² appellauit *ŲNB*¹ thomos *NQB* *τόμους* *ς*

quos nunc praetereo, ne uidear operum eius indicem texere. quis nostrum tanta potest legere, quanta ille conscripsit? quis ardentem in scripturis animum non miretur? quodsi quis Iudas zelotes opposuerit nobis errores eius, audiat libere:

interdum magnus dormitat Homerus,

uerum operi longo fas est ignoscere somnum.

9. Non imitemur eius uitia, cuius uirtutes non possumus sequi. errauerunt in fide et alii tam Graeci quam Latini, quorum non necesse est proferre nomina, ne uideamur eum non sui merito, sed aliorum errore defendere. 'hoc non est', inquires, 'excusare Origenem, sed accusare ceteros'. pulchre, si eum errasse non dicerem, si in fidei prauitate saltem apostolum Paulum aut angelum de caelo audiendum crederem; nunc uero, cum simpliciter errorem eius fatear, sic legam ut ceteros, quia sic errauit ut ceteri. dicas: 'si multorum communis est error, cur solum persequimini?' quia uos solum laudatis ut apostolum. tollite amoris ὁπερβολήν et nos tollimus odii magnitudinem. ceterorum uitia de libris suis ad hoc tantum excerptis, ut huius defendatis errorem; Origenem sic fertis in caelum, ut nihil eum errasse dicatis. quisquis es adsertor nouorum dogmatum, quaeso te, ut parcas Romanis auribus, parcas fidei, quae apostoli uoce laudata est. cur post quadringentos annos docere nos niteris, quod ante nesciuimus? cur profers in medium, quod Paulus et Petrus edere noluerunt? usque ad hanc diem sine ista doctrina mundus Christianus fuit. illam senex tenebo fidem, in qua puer renatus sum. Pelusiotas nos appellant et luteos et animales et carneos, quod non recipiamus ea, quae spiritus sunt, illi scilicet

5 Horat. a. p. 359 sq. 12 cf. Gal. 1, 8 25 cf. I Cor. 2, 14

1 uideat *N* op. ei. ind.] ordinem op. ei. indecenter *B¹p.c.B²* 2 poterit *B¹*
3 in *om.* *G* miraretur *N* 6 opere in longo *ς* est *ex* *es* *G* ignoscere (*s.l.* †
obrepere) *B¹* obreppere *B²* somnia *N* 7 imitetur *N* seq. non poss. *B²* possum *¶*
8 et *om.* *DQB²* 9 proferri *Q* uideamus *Na.c.Q* 10 defendere *om.*
(in *mg.* *m2* culpae) *N* inquires *D* 11 *alt.* si] etiam *G* fide *G* 12 prauitatem *D*
prauitatem eius *G* saltim *GD* Paulum *om.* *¶* aut] uel *ς* audien-
dum eum *N* 13 eius *om.* *N* fateor *B²*; *add.* et (*eras.*) *N* 14 sed dicas *ς*
dicam *B²* 15 laudastis *B¹* 16 apostolos *¶NB¹* tolle *ς* amores *DB²*
ὁπερβολ. *uarie trad. codd.* nos *om.* *¶* colimus *D* magnitudine *G*
17 ceterum (*erum in ras. m2*) *B²* 18 errori *¶* nihil eum] nihilum *¶*
21 nos *om.* *Q* 22 petr. et paul. *B¹a.c.B²* 23 edocere *B²* hunc *D* 24 xpia *D*
25 natus *DQB²* animalesque *ς* 26 sunt spiritus *B¹*

4 Hierosolymitae, quorum mater in caelo est. non contemno carnem, in qua Christus et natus est et resurrexit, non despicio lutum, quod excoctum in testam purissimam regnat in caelo, et tamen miror, cur carni detrahentes uiuant, carnaliter et inimicam suam foueant et nutriant delicate, nisi forte implere uolunt scripturam dicentem: 5 amate inimicos uestros et benefacite his, qui persequuntur uos. amo carnem castam, uirginem, ieiunantem; amo carnis non opera, sed substantiam; amo carnem, quae iudicandam esse se nouit; amo illam, quae pro Christo in martyrio caeditur, laniatur, exurit. 10

10 Illud uero, quod adserunt a quibusdam hereticis et maliuolis hominibus libros eius esse uiolatos, quam ineptum sit, hinc probari potest. quis prudentior, doctior, eloquentior Eusebio et Didymo, adsertoribus Origenis, inueniri potest? quorum alter sex uoluminibus τῆς ἀπολογίας ita eum ut se sensisse confirmat, alter 15 sic eius errores nititur excusare, ut tamen illius esse fateatur, non scriptum negans, sed sensum scripti edisserens. aliud est, si, quae 2 ab hereticis addita sunt, Didymus quasi bene dicta defendit. solus scilicet inuentus est Origenes, cuius scripta in toto orbe pariter falsarentur et quasi ad Mithridatis litteras omnis ueritas uno die de 20 uoluminibus illius raderetur. si unus uiolatus est liber, num uniuersa eius opera, quae diuersis et locis et temporibus edidit, simul corrumpi potuerunt? ipse Origenes in epistula, quam scribit ad Fabianum, Romanae urbis episcopum, paenitentiam agit, cur talia scripserit, et causas temeritatis in Ambrosium refert, quod secreto edita in 25

1 cf. Gal. 4, 26 6 *Matth. 5, 44. *Luc. 6, 27 20 cf. Cicero de imp. Gn. Pompei 7 etc.

1 hie(i)he)rosolim. $\mathfrak{A}$ B hierusoly(i)m. DNQ 2 pr. et om. DQB quod ex quo G
4 sui N foueant uoluptuose B¹, B² p.c.m2 5 uolunt] nollent N 6 et om. DB²
iis ς uos pers. B² persecuntur QB¹ 7 castam et B¹ 8 carnis] carnes B²
iudicanda N 9 se esse DQB² 11 maleuolis G 12 impium Q 13 probare D
doctor D doctor et Q 14 didimo codd. praeter $\mathfrak{A}$ sex] ex G 15 ita] orig ita $\mathfrak{A}$
ut se om. Q se om. $\mathfrak{A}$ sens. se B² alter] ad G 16 err. eius G eius om. $\mathfrak{A}$ NB¹
esse] se D, B² a.c.m2 17 scribentis DQB disserens G illud DQ, B² a.c.m2
est om. G qua DQB 18 edita B¹ dydim. GN didim. DQ aliud si quis
B¹, B² in ras. m2 defendat B¹ 19 scil. om. ς in bis Na.r. his G toto
ex to G pariter om. $\mathfrak{A}$ 20 mithr. G $\mathfrak{A}$ mitr. cet. lit(all. t s.l.)eram G
21 eius NB¹ est s.l.G 22 corrumpi $\mathfrak{A}$ 23 origenis $\mathfrak{A}$ in om. D
fabium G $\mathfrak{A}$. NB¹ a.c.m2 24 tali G

publicum protulerit: et quidam adhuc εὑρεσιλογοῦσιν aliena esse, quae displicent!

11. Porro, quod Pamphilum proferunt laudatorem eius, gratias illis ago meo nomine, quod dignum me putauerunt, quem cum
 5 martyre calumniarentur. si enim ab inimicis Origenis libros eius dicitis esse uiolatos, ut infamaretur, quare mihi non liceat dicere ab amicis eius et sectatoribus compositum esse sub nomine Pamphili nolumen, quod illum testimonio martyris ab infamia uindicaret? ecce uos emendatis in Origenis libris, quod ille non scripsit, et mī- 2
 10 ramini, si edat aliquis librum, quem ille non edidit? uos in edito opere potestis coargui; ille, qui nihil aliud edidit, facilius patet calumniae. date quodlibet aliud opus Pamphili, nusquam repperietis; hoc unum est. unde igitur sciam, quod Pamphili sit? uidelicet stilus et salua docere me poterit. numquam credam, quod doctus
 15 uir primos ingenii sui fructus quaestionibus et infamiae dedicarit. et ipsum nomen Apologetici ostendit accusationem; non enim defenditur, nisi quod in crimine est. unum proferam, cui contradicere uel stulti sit uel inpudentis. sex librorum Eusebii super Origenis 3
 20 Pamphili dicitur, continet et in reliquis scriptor eiusdem operis profert testimonia, quibus nititur adprobare Origenem fuisse catholicum. Eusebius et Pamphilus tantam inter se habuere concordiam, ut unius animae homines putes et ab uno alter nomen acceperit. quomodo igitur inter se dissentire potuerunt, ut Eusebius in toto
 25 opere suo Origenem Arriani dogmatis probet et Pamphilus Nicenae

1 quidam] quid § adhuc ¶ nunc (ex num m2 N) cet. CYPECIAOYCING
 CYPHΛOΓOICIN B¹ EYPHACOICIN EICIAOOCPTIMB² ETIHCIΛOΓOΓ-
 tiMD dicunt EIPHCIAOΓOYCYΩ Q, legi non potest ¶ alienasse N 3 profert N
 eius ex ei m2 N 4 illi D illius B¹a.c.m2 quem] que N 5 maturae ¶
 6 infamarentur B¹ infirmarentur ex - retur m2 B² 7 am.] inimicis DNB²
 sect.] obtrectatoribus B² non positum DQ 8 martirii B¹ infantia
 B²a.c.m2 9 quos B¹ 10 ille] illum Q 11 non potestis Q 12 num-
 quam B¹a.c.B²a.c.m2 14 salua D credo Q doctos ¶ 15 pri-
 mus N infamia D dedicauerit B² 16 apollogetici D excusationem Q
 17 num DQB² unum nunc § perferam D 18 imprudentis DQ, B²a.c.m2
 sexti libri B² sextus liber DQ 19 defensionem D princ. habet Q 20 pham-
 phili dicitur ¶ continetur Q et om. DQB² 21 origenen ¶ 22 habuerunt
 concordia N 24 distare N 25 Or. Arr.] origine narrari N arriana
 dogmata B¹a.c.m2 probet dogmatis § nicaenae ¶

synodi, quae fuit postea, defensorem? ex quo ostenditur uel Didymi uel cuiuslibet alterius esse opusculum, qui sex librorum capiti detruncato cetera membra sociarit. sed concedamus ex superfluo, ut Pamphili sit, Pamphili, sed necdum martyris — ante enim scripsit, quam martyrium perpetraret —: 'et quomodo,' inquit, 'martyrio dignus fuit?' scilicet ut martyrio deleter errorem; ut unam culpam sanguinis sui effusione purgaret. quanti in toto orbe martyres, antequam caederentur, uariis subiacuere peccatis! defendamus ergo peccata, quia, qui postea martyres, prius peccatores fuerunt?

12. Haec, fratres amantissimi, ad epistolam uestram celeri sermone dictaui uincens propositum, ut contra eum scriberem, cuius ingenium ante laudaueram, malens existimatione periclitari quam fide. hoc mihi praestiterunt amici mei, ut, si tacuero, reus, si respondero, inimicus iudicer. dura utraque condicio, sed de duobus eligam, quod leuius est: simultas redintegrari potest, blasphemia ueniam non meretur. quid autem laboris in transferendis libris *περὶ ἀρχῶν* sustinuerim, uestro iudicio derelinquo, dum et mutare quippiam de Graeco non est uertentis, sed euertentis, et eadem ad uerbum exprimere nequaquam eius, qui seruare uelit eloquii uenustatem.

1 synhodi *G* fidei *Q* sinodi *cel.* fuit dampnata *B*¹ defensaret *B*¹, *B*² *p.c.m*² didimi *codd.* 2 qui] quod *Q* sexti libri *Q* sexto libri *D* sexta(-i *m*²) libri *B*²
 ·VI· (in *ras. m*²) libri (alt. i in *ras. m*²) *B*¹ capiti *G*¹, *Np.c.* capite *cel.*
 3 ad cetera *B*² sociarint *N* concidamus *Ų* ut] et *ς* 4 alt. Pamphili
*del. m*² *B*², *om. B*¹ pamphyli *G* nondum *B*² 5 perpetrarit *ex* perptarit *B*²
 perpeteretur *ς* inquit *B*² 7 tot *D* 8 subiacere *D* subiacebant *Q* peccatis
ex periculis *B*¹ 9 qui *om. N* 12 ante *ex* te *G* mallens *B*² extima-
 tione *DB*² 14 de] e *Gp.r.ŲDB*² duabus *DQ, B*² *a.c.* 15 si multos *Q*
 redintegrare *Q* redintegra *D* reintegrari *B* uen. blasph. *B*¹ 16 libr.
 transf. *ς* 17 sustinero *B*¹ *a.c.* sustinuerimus *B*² qui piam *B*² de
 Graeco *om. N* 18 euert. et eadem] eadem euerateatis (*tert. e eras.*) *N* 19 uen.]
add. explicit epistula sancti hieronimi praesb ad pammachium et oceanum *Ų*
 amen *G*

LXXXV.

AD PAULINUM PRESBYTERUM.

1. Uoce me prouocas ad scribendum, terres eloquentia et in
epistolari stilo prope Tullium repraesentas. quod queres me
paruas et incomptas litterulas mittere, non uenit de incuria, sed de
timore tui, ne uerbosius ad te loquens plura reprehendenda trans-

O = *Oxoniensis Balliolensis* 229 s. XII.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

a = *Parisinus bibl. armamentarii* 293 s. XII.

c = *Mazarinianus* 577 s. XII.

e = *Parisinus* lat. 1876 s. XII.

r = *Carolopolitanus* 196 d II s. XII.

f = *Parisinus* lat. 1883 s. XIII.

o = *Amplonianus* fol. 91 s. XIV.

ι = *Vindobonensis* lat. 644 s. XV.

κ = *Vindobonensis* lat. 3870 s. XV.

ν = *Holkhamicus* 126 s. XV.

ξ = *Holkhamicus* 127 s. XV.

π = *Holkhamicus* 128 s. XV.

φ = *Cantabrigiensis univers.* 409+410 s. XV.

b = *Mazarinianus* 574 s. XV (praebet duo apographa: *b*¹ fol. 107^b
et *b*² fol. 147^a).

δ = *Mazarinianus* 575 s. XV.

ad paulinum presbiterum *b* ad paulinum *ξ* ad paulinum *pbrm* (*prbrm* *κ*),
cur non scripserit (scripsit *B*) in danielem commentarios (—um *κ*) *Bκ* ad
eundem paulinum, cur non scripserit in danielem commentarios *a* ad pamachium
(*del.*, *s.l.* paulinum *psbrm*), cur non scripsit in danielem commentarios *ι* ad
eundem palmachium(*sic*), cur non scripserit in daniele (*sic*) commentarios *e*
ad paulum, cur non scripserit in danie(*he e f*)lem *e r f b*¹ ad paulum, alias
honestum, cur non scripserit in danielem, scilicet ob translationem periarchon
origenis *b*² paulino de induratione pharaonis et quomodo sancti sint, qui de
fidelibus baptizatis nascuntur. epistola tertia *π* ad *H*. de duabus questionibus.
epistola egregia *ν* ad paulinum de duabus questionibus, quibus prepeditus
interpretationis officio respondere non potuit *φ*, *titulo* *carent* *Oo*; *Hieronymi*
*nomen exhibent tituli in a c e r f ι κ ν ξ π b*¹ *b*²

3 me me *ν* terres eloq. *om.κ* et] nam et *b*¹ 4 stillo *νξ* tulium *κξ*
quid *b*¹ queris *νφ* 5 incomptas (= incompetas) *o* litterulas *B*
litteras *ι* sed] se *π* *alt. de om.ς* 6 dei(*del.*)tui *κ* reprehendens *εφoκb*

2 mittam. et, ut sanctae menti tuae simpliciter fatear, uno ad occi-
 dentem tempore nauigandi tantae a me simul epistulae flagitantur,
 ut, si cuncta ad singulos uelim rescribere, occurrere nequeam. unde
 accidit, ut omissa compositione uerborum et scribentium sollicitudine
 dictem, quicquid in buccam uenerit, et amicum te tantum meorum 5
 dictorum, non iudicem considerem.

2. Duas quaestiunculas tuae litterae praeferebant: unam,
 quare sit a deo induratum cor Pharaonis et apostolus dixerit:
 non uolentis neque currentis, sed miserentis
 est dei et cetera, quae liberum tollere uidentur arbitrium; 10
 alteram, quomodo sancti sint, qui de fidelibus, id est baptizatis,
 nascentur, cum sine dono gratiae postea acceptae et custoditae
 salui esse non possint.

3. Primae in libris *περὶ ἀρχῶν*, quos nuper Pammachio nostro
 iubente interpretatus sum, Origenes fortissime respondit; quo de- 15
 tentus opere implere non potui, quod tibi promiseram, et Danielelem
 nostrum rursum conperendinaui. et quidem, quamuis mei aman-
 tissimi et egregii uiri, tamen unius uoluntatem in tempus aliud
 distulissem, nisi omnis paene fraternitas de urbe eadem postulasset
 adserens multos periclitari et peruersis dogmatibus adquiescere. 20
 2 unde necessitate compulsus sum transferre libros, in quibus plus
 mali quam boni est, et hanc seruare mensuram, ut nec adderem

8 cf. Exod. 4, 21 etc. 9 Rom. 9, 16 11 cf. I Cor. 7, 14

1 et om. x ut—fatear in mg. inf. b ut—occid. om. εἰς πῶς uno ad occ.
 om. Oacξb uno om. v. 2 tem. nau. tantae] enauigandi ante tempora x nau.
 temp. εἰς πῶς 3 si ad cuncta ad q scribere Baυφb¹b 4 obmissa v sollicit. vb
 5 buccam f uenit v dict. meor. Oaxv 6 non om. x 7 tuae] quas tue x te tue ξ
 litt. tuae Bυb una d 8 sit] fuit v sit a deo sit b¹ a deo sit b² ind.
 a deo c 9 miserentis (alt. e in ras. m2) B 10 est s. l. m2 B, om. vφ toll. uid.
 arb.] tollat arb. uid. v uid. toll. εἰς πῶς 11 altera cxb sancti] facti v
 sunt vφ de] a O 12 nascentur Oacξ nascuntur cet. cum] qui cum x
 13 possunt x, da. c. possent Ba. c. m2 14 ΠΕΡΙ ἈΡΧΩΝ q: tepiapxon x
 spatium uicuum φ peri archon uel peri arcon cet. pamachio d 15 respondet
 εἰς πῶς quod x detemptus cb 16 prom. tibi φ; add. rursum (eras.) ξ
 danihelem εἰς 17 rursus v comprehend. π comperhend. d compend. c con-
 pendiaui v am. et egr. uiri] attentissimi uiri et egr. d; add. pammachii εφ
 18 tamen] tantum v 19 nisi] ubi q ead. urbe Oacqξb² 20 ass. codd.
 periclitare x acq. τῶς φ aq. v quiescere b¹ 21 quibus quidem φb plus (s. l.)
 mali B mali plus φb 22 ut] quo εἰς πῶς

quid nec demerem Graecamque fidem Latina integritate seruarem. quorum exemplaria a supra dicto fratre poteris mutuari, licet tibi Graeca sufficiant et non debeas turbidos nostri ingenioli riuos quae-
rere, qui de ipsis fontibus bibis.

5 4. Praeterea, quia docto uiro loquor et tam diuinis scripturis quam saeculi litteris erudito, illud dignationem tuam admonitam uolo, ne me putes in modum rustici balatronis cuncta Origenis re-
probare, quae scripsit — quod in me criminantur ἀκαίροσποῦδασται
eius et quasi Dionysium philosophum arguunt subito mutasse sen-
10 tentiam —, sed tantum praua dogmata repudiare. scio enim aequali 2
maledicto et eos subiacere, qui bona mala dicunt, et illos, qui mala
bona iudicant, qui faciunt amarum dulce et dulce amarum. aut
quae est tanta pertinacia sic alicuius laudare doctrinam, ut sequar
et blasphemiam?

15 5. De secundo problemate tuo Tertullianus in libris de mono-
gamia disseruit adserens sanctos dici fidelium filios, quod quasi
candidatae sint fidei et nullis idolatriae sordibus polluantur. simul-
que considera, quod et uasa sancta in tabernaculo legerimus et
cetera, quae ad ritum caerimoniarum pertinent, cum utique sancta
20 esse non possint nisi ea, quae sentiunt et uenerantur deum. idioma 2

9 cf. Cicero, Tusc. disp. II 60 etc. 11 cf. Esai. 5, 20 15 locus in Tertulliani libro de monogamia non exstat

1 latini q seruare O 2 quorum] quoniam φ fratre om. v potueris x
mutuare Bvπ 3 debeas — 5 quia] de φ nostri turb. ερφοντb ingenii x
riuulos αερξx 5 quia] que νξ docto uiro doctor loquor v 6 illud om. x
adm. uolo] rogo admonitum x ammonitam B: monere ερφo, b¹ (mouere?)
mouere b² 7 nolo q ne—modum om. x in modum om. ξ balationis
rustici ξ balathronis ερ 8 in om. x criminatur ep.c.ta.c.ξφ AKAI-
POΣΠΟΥΔΑΣΤΑΙ (s.l. acairospoidastai) εφ, uarie scriptum in cet. (calphurnius
lanarius et discipuli φ, οί ζηλωταί c, om. Bvδ) 9 eius om. Bvδ eius et] et
eius (del.): dyonis. εφ: dionis. O Bacrπbδ arguunt B (guunt in ras. m²)
ερφοντb arguatur O arguant cet. 10 parua δ 11 pr. et om. q dicunt bona
mala (m² bona dicunt mala) O maledicunt x illos] eos x mala bona]
bona mala v 13 laud. alic. φ alic. om. ξ ut] et x sequar et] se-
quare φ sequar rv sequare uel x 15 problemate π, x, p.c. tert(ex c v)ulianus νξ
16 ass. codd. 17 candid(t b²)atae (-te) ερφοντb candidati cet. sint s.l.m²B
sunt vδ fide Bp.r. filii φ nullius O (ex nulli), e a.c. ydolatriae (-e) Ocr
οικοντb²δ 18 sancta uasa π uasa sacra φ legimus c 19 tritum b¹a.c.
statum x cerem. δ 20 possunt ξ ideoma ε ydeoma ππ ydioma b²δ

igitur scripturarum est, ut interdum sanctos pro mundis et purificatis atque expiatis nominet, sicut et Bethsabée sanctificata scribitur ab immunditia sua et ipsum templum sanctuarium nominatur.

6. Obsecro te, ne tacito mentis iudicio me aut uanitatis arguas aut falsitatis. testis est enim conscientiae meae dominus, quod ab ipso procinctu et interpretationis exordio supra dicta necessitas me retrahit; et scis ipse non bene fieri, quod occupato animo fiat. palliolum textura breue, caritate latissimum senili capiti confouendo libenter accepi et munere et muneris auctore laetatus.

LXXXVI.

10

AD THEOPHILUM.

Beatissimo papae Theophilo Hieronymus.

Nuper tuae beatitudinis scripta suscepi et emendantia uetus silentium et me ad solitum officium prouocantia. unde, licet per

2 cf. II Reg. 11, 4

1 et—atque] atque—et ερπb atque—atque ρ et—et O 2 nominent ρb¹
bethsabēe cr beethsabēe ρ bersabee κξφ bersabe ν bsabee B 3 sanctuarium
ex sanctum κ sanctificatum ν uocatur ε 5 est om. κ enim] add. mihi f
deus ρφδ 6 et om. ν exordium κ me nec. ερ[ρb 7 traxit φ accusato ερ
pall. (sc. cum cucullo)] pileolum Bivφδ pileolum ζ 8 texuta a breui Oacκξ
ear. lat. om. δ capite ακν 9 accepi κ aucte κα.ε. autore rp.r. letatus sum b²

F = Veronensis XVI. 14 s. IX.

J = Vindobonensis lat. 934 s. IX.

Σ = Turicensis Augiensis 41 s. IX.

Φ = Guelferbytanus 4156 s. IX—X.

O = Oxoniensis Balliolensis 229 s. XII.

α = Parisinus bibl. armamentarii 293 s. XII.

z = Vaticanus lat. 360 s. XII—XIII.

u = Ambrosianus H. 59. sup. s. XIII.

ε = Vindobonensis lat. 644 s. XV.

ad theophilum FJΣ, add. ep̄m az ad eundem theophilum quanta prouidentia prius tacuerit, cum postea scribat O ad theophilum papam super uictoria heresis alexandrine ε item alia Φ, titulo caret u; Hieronymi nomen exhibent tituli in az

12 hyeronim. ε ieronim. α hieronim. cet. praeter O 13 beat. tue ε tuae]
a te FJΣ ser. suscepi FJΣ ser. percepi cet. percepi scripta ζ et (eras. Σ)
FJΣ, om. cet. emendatia Σa.c. emandatia Φ

sanctos fratres Priscum et Eubulum tuos ad nos sermo cessauerit,
 tamen, quia uidemus illos zelo fidei concitatos raptim Palaestinae
 lustrasse regiones et dispersos regulos usque ad suas latebras perse-
 cutos, breuiter scribimus, quod totus orbis exultet et in tuis uictoriis
 5 gloriatur erectumque Alexandriae uexillum aduersus heresim tro-
 paea surgentia gaudens populorum turba prospectet. macte uirtute, 2
 macte zelo fidei! ostendisti, quod huc usque taciturnitas dis-
 pensatio fuerit, non consensus. libere enim reuerentiae tuae loquor:
 10 dolebamus te nimium esse patientem et ignorantes magistri guber-
 nacula gestiebamus in interitum perditorum. sed tu ideo diu exal-
 tasti manum et suspendisti plagam, ut ferires fortius. super suscep-
 tione cuiusdam non debes contra huius urbis dolere pontificem, quia
 nihil tuis litteris praecepisti et temerarium fuit de eo, quod nescie-
 bat, ferre sententiam; tamen reor illum nec audere nec uelle te in
 15 aliquo laedere.

12 cuiusdam] *nomen ignoratur, cf. Gruetzmacher, Hieron. III 52*

1 sanctum fratrem *F* eubolum *FJΣ* cubulum *Φ* subulum *ε* eciholum *u*
 ad nos *FJΣu*, *om. cel.* 2 quia uid.] quid audiuius *u* uidemus *FJΣ* uidi-
 mus *cel.* illos *om. ε* zelos *Φ* phalestinae *FJ* palestine *u* 3 lustrare *Σ*
 4 orbis] mundus *ε* exultat *Σp.c.m2* et *om. Φ* 5 gloriatur *Σp.c.m2*
*e(ε Σ)*ratumque *Fa.c., Σ* (eleuatumque *in mg. m2*) uex. alexandrinae *transpos.*
signis add. F alexandrinae *FJΣ* uixillum *Φ*; *add. crucis FJΣ* et *cel. crucis et ε*
 aduersum *FJε* tropea *FJ* in trophea *Φ* trophea *cel.* 6 fulgentia *Oazε* uir-
 tute] uictus *Φaz* 7 macte] hac te *u* quod usque *F in mg. J, Σ* (*s.l. add. nunc m2*)
 taciturnitatis *u* 8 fuit *ε*; *add. et O* non *om. u* enim *om. ε* tuae *om. FJΣ*
 loquar *u* 9 nimiam *Fa.r.J* fuisse *ε* ignorabamus *FJΣ* ignoramus te *u*
 10 in *om. u* interitu *Σp.c.* tu ideo *FJΣ* ideo tu *u* ut uideo *cel.* exalt.
 man. diu *ε* diu *om. Fuc* 11 su(s *s.l.*)pendis *Φ* fortiter *ΦOazε* suscept(c *F*)i-
 onem *FOazu* susceptionem *Φ* 12 cuiusquam *u* urbis huius *Φazε* orbis
Fa.c.Σ dolore *JΦ,ua.c.* 13 eo] hoc *ε* 14 tamen] tum *ε* *pr. nec bis F*
 (corr.) ne *u* audire *Fa.c. Ou* 15 aliquod *Fa.r.* aliquid *Φ*

LXXXVII.

EPISTULA THEOPHILI AD HIERONYMUM.

Dilectissimo et amantissimo fratri Hieronymo Theophilus
episcopus.

Sanctus episcopus Agatho cum dilectissimo diacono Athanasio
in ecclesiastica directus est causa, quam cum didiceris, non ambigo, 5
quin nostrum studium probes et in ecclesiae uictoriis glorieris. nam
Origenis heresim in monasteriis Nitriae quidam nequam et furiosi
homines serere et fundare cupientes prophetica falce succisi sunt,
quia recordati sumus apostoli commonentis: argue eos seuere.
2 festina igitur et tu partem huius praemii recepturus deceptos quos- 10
que emendare sermonibus. optamusque, si fieri potest, in diebus
nostris catholicam fidem et ecclesiae regulas cum subiectis nobis
populis custodire et omnes nouas sopire doctrinas.

8 cf. Apoc. 14, 17—20

9 *Tit. 2, 15

Φ = *Guelterbylanus* 4156 s. IX—X.

O = *Oxoniensis Balliolensis* 229 s. XII.

B = *Berolinensis lat.* 18 s. XII.

α = *Parisinus bibl. armamentarii* 293 s. XII.

z = *Vaticanus lat.* 360 s. XII—XIII.

u = *Ambrosianus H.* 59. sup. s. XIII.

= *Vindobonensis lat.* 644 s. XV.

episl̄ theophilī epī ad h(i s.l.)eronimum Φ ad ieronimum theophilus, quanta
diligentia usus sit contra quosdam hereticos O theophilus ad iheronimum B
eplā bī theophili ad ieronimum α eplā b̄ theophili ad hieron̄ z theophili ad
hye^m, ut moneat sermonibus emendatos ab heresi origenis ε, titulo caret u

3 hie(hye ε he u ihe B ie α)ronimo Φ Bazui, add. presbytero ζ 4 agato Φ
agathos u agathus ε dilect.] antissimo (sic) Φ atanasio Φu 6 quin]
quem Φ uictoria B: namque ε 7 nequaquam (pr. qua exp.) u peruersi (s.l.) ε
8 prophetie u 9 comon. ap. ε 10 proemii u quoque u, ε a.c.; add. con-
gruis scripturarum ζ 11 que om. B: 12 seculas (all. s exp.) u nostris u
13 propriis O

LXXXVIII.

AD THEOPHILUM.

Beatissimo papae Theophilo Hieronymus.

Duplicem mihi gratiam beatitudinis tuae litterae praestiterunt,
 5 quod et sanctos ac uenerabiles Agathonem episcopum et diaconum
 Athanasium habuerint portitores et aduersus sceleratissimam
 heresim zelum fidei demonstrarint. uox beatitudinis tuae in toto
 orbe personuit et cunctis Christi ecclesiis laetantibus diaboli uenena
 siluerunt. nequaquam antiquus serpens sibilat, sed contortus et
 10 euisceratus in cauernarum tenebris delitescens solem clarum ferre
 non sustinet. equidem super hac re, et antequam scriberes, ad oc- 2
 cidentem epistulas miseram ex parte hereticorum strophas meae
 linguae hominibus indicans. et dispensatione dei factum puto, ut
 eo in tempore tu quoque ad papam Anastasium scriberes et nostram,
 15 dum ignoras, sententiam roborares. uerum nunc a te commoniti
 magis studium adcommo-
 dabimus, ut et hic et procul simplices ab

Φ = *Guelpherbytanus* 4156 s. IX—X.

O = *Oxonienſis Balliolenſis* 229 s. XII.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

α = *Parisinus bibl. armamentarii* 293 s. XII.

z = *Vaticanus* lat. 360 s. XII—XIII.

u = *Ambrosianus* H. 59. sup. s. XIII.

ϵ = *Vindobonensis* lat. 644 s. XV.

epiſl̄ ſci h̄iēro ad theophilo (ū m2) epo (ū m2) Φ ad theophilum ieronimus suam
 commendans diligentiam et quedam familiaria subnectens *O* iheronimus ad
 theophilum papam *B* epla bi (h z) ieronimi ad theophilum az hyēro ad
 theophilum ϵ , titulo caret u

3 theoph. ēps̄bro u hie(hye : ihe *B* ie α)ronimus Φ Baz herōim ps̄br u
 4 duplicem *Bu* tue beat. u 5 quos u et om. u ac] et u diaconem *B*
 6 athanasium Φ habuerunt u: habuerim Φ aduersos u aduersum ϵ 7 de-
 monstrarent : demonstrari Φ u demonstrar *B* 8 personauit Φ pertonuīt ς
 cuncte xpi ecclesie letantur *O* in cunctis xpi ecclesiis latētis u 9 siluere ϵ
 neq. amplius ς anticus *B* 10 dilitescens Φ : 11 si quidem *B* qui quidem *Oz*:
 quidem α scriberem u 12 ex] et u 13 indicasse Φ et] ex *B*: 14 in
 eo *O* egdem α Anast. pap. ς athanasium u 15 roborasse (sic) u nunc
 a te Φ u a te nunc cel. admoniti : āmoniti *B* 16 studium] add. nunc a te Φ
 ac(d Φ)commo-
 dauimus Φ O Baz et hic et] et hic *Ba. ϵ . az* hic *O* ex h̄ic : hic et ς

errore reuocemus nec timeamus odia subire quorundam — non enim debemus hominibus placere, sed deo —, quamquam ardentius ab illis defendatur heresis, quam a nobis oppugnetur. simulque obsecro, ut, si qua synodica habes, ad me dirigas, quo possim tanti pontificis auctoritate firmatus liberius et confidentius pro Christo ora reserare. 5

3 Uincentius presbyter ante biduum, quam hanc epistulam darem, de urbe uenit et suppliciter te salutat crebroque sermone concelebrat Romam et totam Italiam tuis post Christum epistulis liberatam. annitere ergo, papa beatissime, et per omnem occasionem ad occidentales episcopos scribe, ut mala germina acuta, ut ipse significas, 10 succidere falce non cessent.

LXXXIX.

EPISTULA THEOPHILI AD HIERONYMUM.

Domino dilectissimo et amantissimo fratri Hieronymo presbytero Theophilus episcopus. 15

Didici, quod et sanctitas tua nouerit, Theodorum monachum eiusque studium conprobauit, quia, cum a nobis Romam nauigaturus exiret, noluit ante proficisci, nisi te et sanctos fratres, qui tecum sunt in monasterio, quasi sua uiscera amplexaretur et inuiseret. quem

1 sub. odia *B.* non] nec ζ 3 expugnetur z 4 sinodica *Ou* synodoca ϵ sydonica (*i ex o*) Φ 5 et *om.* Φ 6 quam] cum u 7 subpl. Φ suppl. *ue* 8 pene totam u totam pene ζ 9 annitere *sic codd.* amantissime atque beat. ζ 10 episcopos] *cpbros u* 11 cesset Φ cesses u

Φ = *Guelpherbytanus* 4156 s. IX—X.

O = *Oxoniensis Balliolensis* 229 s. XII.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

α = *Parisinus bibl. armamentarii* 293 s. XII.

z = *Vaticanus* lat. 360 s. XII—XIII.

u = *Ambrosianus* H. 59. sup. s. XIII.

ϵ = *Vindobonensis* lat. 644 s. XV.

epistula sci theophili (*ex—lo*) epi (*ex epo*) ad hieronimum (*ex—mo*) Φ ad ieronimum theophilus in commendatione theodori monachi *O* theophilus ad iheronimum *B* epla bi theophili ad (*h z*)ieronimum αz theophili ad hyer^m, quod fugati sunt sectatores originis et quod caueat ab ypochritis ϵ , titulo caret u

14 domino *om.* u hie(*ex he* Φ hie ϵ ihe *B* ie α)ronimo Φ Bazu: 17 qui u roma αz 19 amplecteretur z

cum susceperis, pro ecclesiae tranquillitate laetare. uidit enim cuncta Nitriae monasteria et referre potest continentiam et mansuetudinem monachorum, quomodo extinctis ac fugatis Origenis sectatoribus pax ecclesiae reddita sit et disciplina domini conseruetur. atque
 5 utinam apud uos quoque deponerent hypocrisin, qui occulte dicuntur subruere ueritatem! de quibus non bene sentientes in his regionibus fratres haec me scribere prouocarunt. quam ob rem cauete et effugite huiusce modi homines et, iuxta quod scriptum est, si quis non
 10 adfert ad uos ecclesiasticam fidem, huic nec aue dixeritis. quamquam ex superfluo faciam haec tibi scribere, qui potes etiam ab errore reuocare, tamen nihil nocet etiam prudentes et eruditos uiros pro sollicitudine fidei commoneri. omnes fratres, qui tecum sunt, meo nomine salutari uolo.

XC.

15 EPISTULA THEOPHILI AD EPIPHANIUM.

Domino dilectissimo, fratri et coepiscopo Epiphanio Theophilus in domino Christo salutem.

Dominus, qui locutus est ad prophetam: ecce constitui te hodie super gentes et regna eradicare et

8 *II Ioh. 10 18 *Hier. 1, 10

1 suscepit u 2 in nitria Φ 3 extinctus ϵ ac] et Buc 5 hipocrisin u
 hypocresin Φ hy(i a)pocrisin Oaz ypochrisim ϵ que occulta Φ 6 surruere Oa
 iis ζ 7 prouocauerunt Φ fugite ϵ 8 et om. u 9 nos ϵ ne ϵ 10 superflua Φ
 faciam] fitatur Φ tibi haec O hoc ϵ 11 qui] add. errantes ζ potest Φ
 etiam (non et, ut Vall. testatur) alios u, om. ζ nil B 12 etiam] et ζ , om. ϵ
 et om. ϵ comoneri O commonere u 13 nom. meo ζ

Φ = Guelpherbytanus 4156 s. IX—X.

O = Ozoniensis Balliolensis 229 s. XII.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

a = Parisinus bibl. armamentarii 293 s. XII.

z = Vaticanus lat. 360 s. XII—XIII.

u = Ambrosianus H. 59. sup. s. XIII.

ϵ = Vindobonensis lat. 644 s. XV.

episl sci theophili (ex—lo) ad scm epifanium epm Φ ad epiphanium theophilus de origenis heresibus confutatis et apud constantinopolī adhuc confutandis O theophilus pp ad epiphanium epm B epla theophili ad epiphanium epm az theophili ad epiphanium, ut congregatis epis sue insule condempnet origenem et eius opera et contra sectatores eius scribat epo constantinopolitano ϵ , titulo caret u

17 in—salutem om. ζ xpo dno Φ domino om. u Christo om. ϵ

suffodere et disperdere et rursum aedificare
 ac plantare, singulis temporibus eandem ecclesiae suae largi-
 tur gratiam, ut in te rum corpus per patientiam conseruetur et in
 nullo hereticorum dogmatum uenena praeualeant. quod quidem
 nunc uidemus expletum. nam ecclesia Christi, quae non
 habet maculam neque rugam aut aliquid
 istius modi, egredientes de cauernis suis Origenis colubros
 euangelico ense truncauit et sanctum Nitriae monachorum agmen
 2 contagione pestifera liberauit. pauca ergo ex his, quae gesta sunt,
 in generali epistula, quam ad omnes in commune direxi, prout 10
 patiebatur angustia temporis, comprehendere. dignationis tuae est,
 quae in huiusce modi certaminibus ante nos saepe pugnavit, et
 positos in proelio consolari et congregare totius insulae episcopos
 ac synodicas litteras tam ad nos quam ad sanctum Constantinopoli-
 tanae urbis episcopum et, si quos alios putaueris, mittere, ut con- 15
 sensu omnium et ipse Origenes nominatim et heresis nefaria condem-
 3 netur. didici enim, quod calumniatores uerae fidei Ammonius,
 Eusebius et Euthymius nouo pro heresi furore bacchantes Con-
 stantinopolim nauigarent, ut et novos, si quos ualuerint, decipiant
 et ueteribus suae impietatis sociis coniungantur. curae igitur tuae 20
 sit, ut cunctis episcopis per Isauriam atque Pamphyliam et cetera-
 rum prouinciarum, quae in uicino sunt, rei ordinem pandas et
 nostram, si dignum putas, epistulam subicias, ut omnes spiritu
 congregati cum uirtute domini nostri Iesu Christi tradamus eos
 4 satanae in interitum impietatis, quae possidet eos. et ut celerius 25

5 *Eph. 5, 27 24 cf. I Cor. 5, 5

2 ac] et *Φa.c.u.*: eadem u 3 corpus] *cor u* per pat. *om. s* patientia
ua.c.m2 (*Vallarsius, ut saepe, de u falsa tradit*) 5 et nunc u uidimus *Φ*
e(e B) ecclesia sancta *B:* 6 aliquod *Φ* aliud *O* 8 euang. *om. u* trucidauit *B*
 sanctum] secundum *O* *s* (*unde fecundum male con. Vallarsius*) agmen *om. Φu*;
add. a B 9 contamine *Φ* peruersa u liberabit *Φu* ergo] uero *B, om. c*
digesta Ba.c.: sunt a nobis *B:* 10 in gen.] iterali u 12 sae(e)pe ante nos *Oaz*
 14 sinod. *Φa,ua.c.* sanctum *om. s* 15 ut] et *Φa.c.O* consensio *Φ* 16 origenis *Φu*
 17 uerae] recte u amm. et u 18 euthim. *Φu* eutim. *cet.* bacchantes *c*
 baccantes *Φu* bacantes *az* 19 nauigarent *Φ* —runt *c* et *om. c* nouo *c*
 uoluerint *Φ* 20 coniungantur *Φ* igitur] ergo *O* 21 ut] et *Φ* ut et *c* ysaur. *O:*
 atque] et *O* pamphiliam *codd. praeler c* et] atque *O* 22 uicino] manu *c*
 23 nostra u subic. ep. u omnes] *add. uno Oaz, Bs.l.m2* 25 sathanę (*e*) *Baz*
 interitu *Baz*

uestra Constantinopolim scripta perueniant, mitte industrium uirum et aliquem de clericis, sicut et nos de ipsis Nitriae monasteriis patres monachorum cum aliis sanctis et continentissimis uiris misi-
 5 mus, qui possint cunctos in praesenti docere, quae gesta sunt. et super omnia quaesumus, ut impensas ad dominum fundas preces, quo possimus etiam in isto certamine uictoriam consequi. non enim parua laetitia et in Alexandria et per totam Aegyptum populorum corda peruasit, ex quo pauci homines eiecti sunt, ut purum corpus ecclesiae permaneret. saluto fratres, qui tecum sunt; te plebs,
 10 quae nobiscum est, in domino salutatur.

XCI.

EPISTULA EPIPHANII AD HIERONYMUM.

Domino amantissimo, filio ac fratri Hieronymo presbytero et cunctis fratribus, qui tecum uersantur in monasterio, Epiphanius in
 15 domino salutem.

Generalis epistula, quae ad omnes catholicos scripta est, ad te proprie pertinet, qui zelum fidei aduersus cunctas hereses habens

1 nostra : scriptura perueniat u ind.—aliq.] aliq. ind. u 2 uirum om. Φ
 pr. de] ex B: cler. tuis u sicuti u 3 pares monachorum u continen-
 tibus B: 4 possunt : 5 quaesumus : qs cet. impensius : deum u preces
 fundas a 6 possumus Φ in isto cert. etiam : etiam] et O ista certamina Φ
 sequi u 7 alex. : 8 peruasit O, Bp.c. (c]. p. 157, 11), sua sit u persuasit cet.
 ut] et Φ 9 te] et u

Φ = *Guelpherbytanus* 4156 s. IX—X.

T = *Parisinus* lat. 2172 s. X.

O = *Oxoniensis Balliolensis* 229 s. XII.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

a = *Parisinus bibl. armamentarii* 293 s. XII.

z = *Vaticanus* lat. 360 s. XII—XIII.

V = *Parisinus* lat. 2173 s. XIII.

u = *Ambrosianus* H. 59. sup. s. XIII.

ep̄sl̄ sc̄i ep̄iphani ad s̄em h̄ie Φ epistula epyfani ad hieronimum presbyterum T
 ad ieronimum epiphanius de confutatis heresibus origenis O epyphanii ep̄i ad
 ieronimum B epla sc̄i (om. V) epiphanii ad hie(ihe V ie a)ronimum (add. p̄br̄m V)
 azV, titulo caret u

13 Dom. — sal. om. B dōpno u filio om. O hie(ihe Vu ie a)ronimo
 Φ TazVu et—mon. TVu, om. cet. 14 ephifanius T 16 generali Φ ad] a Φ
 17 que Φ fidei] dei Op.c. aduersum u

Origenis proprie et Apollinaris discipulos auersaris; quorum uene-
 natas radices et in altum defixam impietatem omnipotens deus
 protraxit in medium, ut in Alexandria proditae in toto orbe are-
 2 scerent. scito enim, fili carissime, Amalech usque ad stirpem esse
 deletum et in monte Raphidim erectum tropaeum crucis. et, quo- 5
 modo porrectis in altum Moysi manibus uincebat Israhel, sic domi-
 nus confortauit famulum suum Theophilum, ut supra altare ec-
 clesiae Alexandrinae contra Origenem uexillum poneret et implere-
 V tur in eo, quod dicitur: 'scribe signum hoc, quia de-
 lebo funditus Origenis heresim a facie terrae 10
 3 cum ipso Amalech'. ne uidear eadem rursum iterare et
 prolixiorum epistulam texere, ipsa ad uos scripta transmisi, ut scire
 possitis, quae nobis scripserit et quantum boni ultimae aetati meae
 concesserit dominus, ut, quod semper clamabam, tanti pontificis
 testimonio probaretur. iam autem puto et te aliquid operis edidisse 15
 et iuxta priorem epistulam, qua te super hac re fueram cohortatus,
 4 elimasse libros, quos tuae linguae homines legant. audio enim
 et ad occidentem quorundam hominum naufragia peruenisse, qui
 non contenti perditione sua uolunt plures mortis habere participes,
 quasi multitudo peccantium scelus minuat et non numerosi- 20
 tate lignorum maior gehennae flamma succrescat. sanctos fratres,
 qui tecum in monasterio domino seruiunt, et tecum et per te pluri-
 mum salutamus.

4 cf. Exod. 17, 8—16

9 *Exod. 17, 14

1 appollonaris Φ Apollinari ς discipulis Φ auers. TV aduers. cet.
 2 in om. Φ fixam O deus omn. B deus om. u 3 in Al.] alexandrie u
 perdit Φ in om. V 4 amalech B 5 raphidin Φ az raphidei u trop(h s.l.m²)aeum
 T tropaeum cet. et] etenim ς 7 confortabit Φ , u.a.c. theofil. Φ T teophil. V
 super TV eccl. al. altare B 9 quia] quasi V fund. del. V 11 ne TV
 et ne cet. rursum TV u rursum cet. 12 ipsam—scriptam ς transmisi TV u
 direxi cet. 13 bonum V 16 qua te] quanta Φ hanc O re om. Φ Oaz
 coortatus u 17 libros TV u librum cet. quod u quem O Baz tuae] te V
 18 hominem Φ 20 non om. Φ Baz 21 minor Bp.c.m² succendat (uoluit
 succendatur) u 22 in mona(o T)sterio domino seruiunt TV u sunt in mon. et
 (om. Φ) dom. seruiunt Φ B sunt in mon. dom. seruientes Oaz per] pro u

XCII.

(THEOPHILI SYNODICA EPISTULA AD PALAESTINOS
ET AD CYPRIOS EPISCOPOS MISSA.)

Haec epistula uniformis ad Palaestinos et ad Cyprios episcopos
5 missa est. utriusque principia tulimus.

Ad Palaestinos:

Dominis dilectissimis, fratribus et coepiscopis Eulogio,
Iohanni, Zebinno, Auxentio, Dionysio, Gennadio, Zenoni,
Theodosio, Dictenio, Porphyrio, Saturnino, † Alani, Paulo,
10 Ammonio, Heliano, alteri Paulo, Eusebio et omnibus, qui in
Aeliae encaeniis congregati sunt, catholicis episcopis Theophilus
in domino salutem dicit.

Ad Cyprios:

Dominis dilectissimis et fratribus et coepiscopis Epiphanio,
15 Marciano, Agapeto, Boethio, Helpidio, Eutasio, Norbano,
Macedonio, Aristoni, Zenoni, Asiatico, Heraclidae, alteri Zenoni,
Kyriaco, Aprodito Theophilus in domino salutem.

1 Arbitror, quod ante nostras litteras uelox ad uos fama per-
tulerit temptasse quosdam in monasteriis Nitriae Origenis heresim
20 serere et monachorum purissimum coetum in potione turbida
propinare. quam ob rem compulsi sumus ad ipsa loca pertime-
scentes sanctorum precibus et maxime patrum et presbyterorum,
qui praesunt monasteriis, ne, dum nos ire cessamus, hi, qui pru-
rientibus blandiuntur auribus, simplicium corda peruerterent.
25 quorum nobilitas in scelere est et tam rabidus furor ad omne faci- 2
nus, quod inperitia superbiaque suggesserit, ut praecipites ruant

23 cf. II Tim. 4, 3

u = Ambrosianus H. 59. sup. ε. XIII, qui titulo caret

4 et 6 palestinos *u* 4 alt. ad om. Vall. ciprios *u* 8 iohi *u* Zebiano Vall.
dionisio *u* genadio *u* 9 Theodosio Vall. Dieterio Vall. porphyrio *u*
11 helie enceniis *u* teophilus *u* 13 cipros *u* 14 domnis *u* pr. et coll. lin.
7 delendum censet Engelbrecht 15 Agapeto Vall. agapeno *u* boecio *u* Helpidio
Vall. hilpidio *u* 16 machedonio *u* Heraclidae Engelbrecht — de *u* — di Vall.
17 Kyriaco scripsi kiriaco *u* Aphrodito Vall. 19 temptasse om. Vall.
in heresim *u*; in *a* Vall. deletum post coetum transposui 23 hi scripsi hii *u*
ii Vall. 24 simplicium Vall.

nec intellegant mensuram suam, sed apud semet ipsos sapientes, qui fons erroris est, maximos putant esse (se), quod non sunt, denique in tantam prorumpentes dementiam, ut in se uerterent manus et propria ferro membra truncarent putantes stultae cogitationis arbitrio hinc religiosos et humiles se probari, si mutilata fronte et sectis auribus incederent. e quibus etiam unus linguae partem mordicus amputauit, ut ignorantibus quoque ostenderet, quam timide dei iura seruaret et ex ipsa debilitate praepediti monstraret eloquii, quanto furore pectoris aestuaret. quos quia repperi cum quibusdam peregrinis, qui in Aegypto parumper habitant, ad uestram prouinciam transmigrasse — et homines pauperes gratia et pecuniis inescatos, qui debuerant manu et labore uictum quaerere —, ut impleatur in eis, quod scriptum est: in circuitu in p i i a m b u l a b u n t, et uelle in similitudinem Iudaeorum prius igne consumi quam Origenis uidere scripta damnari, quodam modo proclamantes: p o s u i m u s m e n d a c i u m s p e m n o s t r a m et m e n d a c i o p r o t e g a m u r, ne forte etiam in illis partibus plebis et monachorum turbent animos et, qui debuerant pro scelere correpti agere paenitentiam, uertantur contra nos et mendaciorum cuniculis subtrahant ueritatem, iustissimum duxi scribere sanctitati uestrae et breuiter nuntiare, quod e uicino episcopis congregatis, qui proprie inplerent numerum synodi, perrexerint Nitriam. et coram multis patribus monachorum, qui de tota paene Aegypto conuolauerunt, lecti sunt libri Origenis, in quibus in pio labore sudauit, et consensu omnium condemnati.

2. Nam cum legeretur uolumen *περὶ ἀρχῶν*, quae nos 'de principiis' possumus dicere, in quibus scriptum est, quod filius nobis

13 *Ps. 11, 9 16 *Esai. 28, 15 27 cf. Orig. *περὶ ἀρχῶν* (Rufinus) I 2, 6

1 intellig. u 2 maxime u p.c.m. rec. putant esse (se) scripsi putantes se u putent se coni. Vall. 3 tantam—dementiam Vall. tanta—dementia u prorumpentes (s m. rec.) u 4 cogitationes u a.c.m² 6 e ex et m² u etiam u et Vall. 7 mordicus Vall. modicus u 8 seruaret Vall. seruarent u 10 egipto u habitauerunt coni. Vall. 14 ambulabunt (non ambulabant) u et om. Vall. similitudinem Vall. (cf. p. 155, 16)—ne u 17 etiam u et Vall. 18 plebis Vall. piebs u 19 uertantur (non utantur) u nitantur Vall. 20 subtrahant ex subtant m² u subuertant Vall. 22 proprie (non prope, cf. Vall. adn.) u perrexerim Vall. 23 monach. om. Vall. pene egipto u 25 sudabit ua.c.m² 26 P I A R C O N u quae scripsi quē ex que m² u quem Vall.

comparatus esset ueritas et patri conlatus mendacium, et rursum:
quantum differt Paulus et Petrus saluatore,
tanto saluator minor est patre, et iterum: Christi
regnum finietur aliquando, zabulus cunctis
5 peccatorum sordibus liberatus aequo honore
decorabitur et cum Christo subicietur, et in
alio libro, qui 'de oratione' scribitur: non debemus orare
filium, sed solum patrem, nec patrem cum
filio, obturauimus aures nostras et tam Origenem quam di-
10 scipulos eius consona uoce damnauimus, ne et modicum fermentum
totam massam corrumpere. quid loquar de resurrectione mor- 2
tuorum, in qua perspicue blasfemat et dicit, quod post multos
saeculorum recursus corpora nostra paulatim redigantur in nihilum
et in auram tenuem dissoluantur, ac, ne paruum hoc putaremus,
15 adiecit: resurgens corpus non solum corrup-
tibile sed mortale erit, ut scilicet dominus atque sal-
uator frustra destruxerit zabulum, qui mortis habebat imperium,
siquidem et post resurrectionem corruptio et mortalitas in nihi-
lum resolutis corporibus dominatur humanis? de angelis quoque
20 temeraria aliqua confinxit, ut cuncta in caelo ministeria seruitutis
dei non sint in caelo creata, sed diuersis lapsibus et ruinis uaria
officiorum sortiti sint nomina, causasque ueteres praecessisse,
quibus creuerint uel decreuerint. et inter haec quasi doloris inpatiens 3
clamante populo: quae sursum est Hierusalem, libera
25 est nihil in ea purum, nihil a uitis liberum et perpetua securum uir-
tute contendit. non stetit haecenus profana de angelis disputatio,
sed proficiens in scelere: sicut daemones, inquit, nidore
hostiarum assidentes aris gentilium pasce-
bantur, ita et angeli sanguine uictimarum,

2 Orig. *περὶ δόξης* I fragm. 3 Orig. *περὶ δόξης* I fragm. 7 Orig.
de oratione c. 15 init. 10 cf. I Cor. 5, 6 et Gal. 5, 9 15 Orig. *περὶ δόξης*
I fragm. 24 Gal. 4, 26 27 Orig. *περὶ δόξης* I fragm.

1 esset (est set m²) u sit Vall. ueritas et scripsi ueritate u ueritas Vall.
2 a salu. Vall. 4 zabls u et diabolus Vall. 5 equo u 7 decoratione (c exp.) u
inscribitur Vall. 9 obturabimus u a.c.m² 10 ne et scripsi et ne u ne Vall.
19 resolutis Vall. resolutio u 20 confinxit Vall. confixit u ut Vall. et u
21 creata Vall. creata s u 22 sint scripsi s u 24 pr. est] e u iħrlm u
26 actenus u haec tenus Vall. 28 assedentes u

quas — spiritalium typus — immolat Israhel, fumo thymiamatis delectati uersabantur prope altaria et huiusce modi alebantur cibis. 4 quis non putet eum nihil ultra inuenire potuisse, in quo mens uesana corrueret? praescientiam quoque futurorum, quae soli domino 5 nota est, stellarum motibus tribuit, ut ex earum cursu et uarietate formarum daemones futura cognoscant et uel agant aliqua uel ab his agenda demandent. ex quo perspicuum est eum idolatriam et astrologiam et uarias ethnicorum fraudulentiae diuinationis praestigias adprobare. 10

3. Haec et huiusce modi sub nomine monachorum quidam sentientes et docentes in monasteriis uersabantur, cumque indigne ferrent auctorem tanti mali cum suo errore damnari, quosdam inopes et seruos spe gulae sollicitatos suo iunxere comitatu et facto cuneo sedenti mihi Alexandriae uim facere conati sunt uolentes 15 causam Isidori, quam nos propter uerecundiam et ecclesiae disciplinam episcoporum iudicio seruabamus, proferre in medium et auribus ethnicorum dictu pudenda ingerere, ut seditio et turbae contra ecclesiam miscerentur; quorum consilia destruxit deus sicut 2 Achitofel. omnis autem conatus eorum hic erat, ut sub nomine 20 Isidori heresem defenderent, qui a multis episcopis propter uarias causas a communione sanctorum fuerat separatus. interim mulier et filius eius adolescens ab his producitur in medium et in loco urbis celeberrimo, quem, ni fallor, Genium uocant, conlocantur. clamitant, quicquid in nostram inuidiam esse credebant, gentilium contra 25 nos populo contionantes ea, quae aures infidelium libenter audirent. inter quae etiam destructionis Sarapii et aliorum idolorum eos quasi in fugam admonentes uociferantur: 'non sunt † in iura tepulorum in Nitriae monasteriis'. haec autem uniuersa faciebant 30 putantes sibi turbas iungi infidelium et Isidorum episcoporum 30

5 Orig. passim 19 cf. II Reg. 15, 31—17, 23

1 spalium u spiritalium Vall. tipus u 2 timiamatis u 4 quis Vall. qui u quo u quod Vall. 8 idololatriam Vall. 9 fraudulentae Vall. 14 cōmitatu u 15 mihi alex. u in Alexandria Vall. 16 quem Vall. 18 dictu (non dicta) u 21 hisidori u haeresim Vall. qui a scripsi quia u qui Vall. 26 pplos (s eras.) u populos Vall. contionantes scripsi concitantes u 27 etiam u et Vall. Serapii Vall. 28 quasi u qui Vall. āmonentes u s̄ u sic Vall. tepulorum (= tepulorum) u templorum Vall.; locus grauiter corruptus 30 sibi u sic Vall.

iudicio eripi, ne cum matre audiretur et puero et <ut> nobis inuidiam
 concitarent, qui uolebamus eum praesentibus clericis et fideli populo
 in ecclesia patienter audiri et seruari in persona eius cum omni
 timore dei et mansuetudine ecclesiasticam regulam. neque enim
 5 inimici eius sumus nec in aliqua re tam illum quam paucos seruos
 atque fugitiuos, qui eius negotiis socii sunt, laesimus, sed dei timo-
 rem et normam rigoris euangelici familiaritati pristinae et neces-
 situdini praetulimus. qui cum accersitus esset ad quaestionem coram 4
 episcopis, ut omni clero negotium diceret, et crebrius uocaretur ad
 10 causam, coepit subterfugere et differre diem ex die illa uidelicet spe,
 ut multorum sermo narrabat, quod paulatim mulieris silentium
 redimeret. et hoc faciens sanctorum fratrum animos uulnerabat.
 quis enim ambigit fiduciam bonae esse conscientiae, fugam autem
 et dissimulationem, ut parcius loquar et aperte proferam, quod sentio,
 15 apud plerosque genus confessionis iudicari? praesertim cum graue
 ei mulier datis libellis crimen inpingeret et hoc per populos iacta-
 retur, illum magnopere agere, ut quolibet potius genere quam epi-
 scoporum iudicio res finem acciperet. quae mulier ignorante me 5
 amicorum eius studio etiam in albo uiduarum descripta est, ut refri-
 20 geriis elemosynae dolorem uulneris solaretur. quod postquam a
 quodam diacono didici, qui intrepidus nuntiabat mulierem scrip-
 tam in uiduarum numero, ut taceret, quod obiecerat, ilico per multos
 Isidoro indicem prodidi et monui, ut episcoporum se iudicio prae-
 pararet muliere dumtaxat a ceterarum consortio separata, donec
 25 causae uideremus euentum. neque enim fas erat eam ecclesiae
 opibus sustentari, quae tantum crimen aut dixisset temere aut
 tacuisset. iste est signifer hereticae factionis; hoc utuntur duce 6
 uel locupletissimo hi, quos in exordio epistulae descripsimus, qui
 possit praebere cibos et peregrinationis eorum incommoda sustentare.
 30 ubi furor et caedes necessariae sunt, nullius alterius indigent auxilio;
 ubi expensae et sumptus uarii, nihil hoc largitore adcommodatus.

4. Dolent contra me atque insaniunt, quare solitudines et
 habitacula monachorum, in quibus sancta conuersatio est, non

1 ut addidi, om. u 4 masuetudine u 6 negotii Vall. 7 familiaritate u
 8 praetulimus (non pertulimus) u accersitus Vall. accessitus u 9 ut scripsi et u
 dicere Vall. 13 ambigit (non abigit) u 15 iudi presertim u 19 etiam u
 et Vall. aluo u 20 elemosine u 28 hi scripsi hii u si Vall. descr. Vall.
 discr. u 29 peregrinationis Vall. —nes u in commoda u 31 hoc om. Vall.

permiserim in piis Origenis dogmatibus pollui. e quibus ut cetera praetermittam, in libris Resurrectionis, quos scripsit ad Ambrosium dialecticum morem imitans disputandi, in quo sciscitatus est atque responsio, artis magicae praedicator his uerbis est: ars magica non mihi uidetur alicuius rei subsistentis uocabulum, sed et, si sit, nequaquam est operis mali nec quod haberi possit contemptui. quae dicens perspicue domino contradicit, qui loquitur per prophetam: sta nunc in incantationibus tuis, in multis ueneficiis tuis, quae didicisti ab adolescentia tua, si possint tibi prodesse. laborasti in consiliis tuis; stent astrologi caeli et saluum te faciant, qui contemplantur sidera, nuntient tibi, quid super te futurum sit. praeterea in libris *περὶ ἀρχῶν* etiam hoc persuadere conatur, quod uiuens dei sermo non adsumpserit corpus humanum, et contra apostoli uadens sententiam scripsit, quod, qui in forma dei aequalis erat deo, non fuerit uerbum dei, sed anima de caelesti regione descendens et se de forma aeternae maiestatis euacuans humanum corpus adsumpserit. quae dicens Iohanni apertissime contradicit scribenti: et uerbum caro factum est. nec potest anima credi saluatoris et non deus uerbum et formam et aequalitatem paternae maiestatis habuisse. in alias quoque inpietates furibundus exultat uolens eum, qui in consummatione saeculorum et in destructione peccati semel passus est, dominum nostrum Iesum Christum pro daemonibus quoque et spiritualibus nequitiiis crucem aliquando passurum. nec meminit Pauli scribentis: impossibile est eos, qui semel sunt inluminati, gustauerunt etiam donum caeleste et participes sunt facti spiritus sancti, gustauerunt nihilo minus bonum dei uerbum uirtutesque saeculi

4 Orig. de resurrect. fragm.

9 *Esai. 47, 12—13

17 cf. Phil. 2, 6

21 Ioh. 1, 14

27 *Hebr. 6, 4—6

2 quos (non quod) u 3 dialecticum u sciscitatus scripsi suscitatus u
sciscitatio Vall. 6 uocabulum Vall. —bulo u 9 incantationibus ua.c. 10 beneficiis u
13 saluam u contemplatis sunt Vall. 14 facturum ua.c. 15 PARCON u
etiam u et Vall. 16 assumerit u 19 sede u 22 deus Vall. dm u
24 ex(s)ultat Vall. exaltat u 26 spalibus u spiritual. Vall. 29 etiam] et Vall.

uenturi et prolapsi sunt, renouari iterum ad
 paenitentiam rursum crucifigentes sibimet
 ipsis filium dei et ostentui habentes. si haec
 5 scire uoluisset, immo si non ea, quae scit, contemneret, numquam
 apostolo contradicens pro daemonibus quoque Christum diceret
 esse passurum et eum praeberet ostentui clausa, quod legimus, aure
 pertransiens: Christus resurgens a mortuis ultra
 non moritur; morse inequaquam dominabitur.
 quod enim mortuus est peccato, mortuus est
 10 semel, quod autem uiuit, uiuit deo. hoc enim, quod
 dicitur 'semel', non secundum recipit nec tertium; unde et
 apostolus sciens eum semel crucifigi tota ad Hebraeos affirmat
 audacia: hoc enim fecit semel se ipsum offerens.

5. Ob haec et alia plurima, de quibus scribere epistolaris sermo
 15 non patitur, condemnati sunt et eieci de ecclesia. et fatuitati iuncta
 superbia episcoporum iudiciis contradicunt cohereticum suum
 nitentes seditione defendere et per alienas prouincias suberrantes
 damnati damnatum habent ducem et huius operis eriguntur.
 obsecro itaque uos, fratres carissimi, ut, si illuc uenerint, praeceptis
 20 euangelicis eos ad lacrimas prouocetis. uoti nostri est et illos et
 alios errorem corrigere paenitentia et digne suo nomine conuersantes,
 ut, qui uocantur monachi — si tamen hoc esse cupiunt, quod dicun-
 tur —, silentium diligant et fidem catholicam, quibus nihil omnino est
 praeferendum. sed, ut audio, imitantes zabulum huc illucque dis-
 25 currunt et quaerunt, quos suis inpietatibus deuorent. putant enim
 insaniam fidem, audaciam fortitudinem; et idcirco erecti in super-
 biam ecclesiasticae praedicationi Origenis doctrinam, quae ido-
 latriae mixta est, praeferunt. sicubi ergo fratres et plebem, quae
 uobis credita est, turbare temptauerint, custodite gregem domini
 30 et insanos impetus eorum reprimite. nihil eis nocuimus, nihil

7 *Rom. 6, 9—10 13 *Hebr. 7, 27 18 cf. Matth. 15, 14 25 cf.
 I Petr. 5, 8

3 hoc Vall. 4 uoluisset (*non uoluisti*) u contemneret (*non contemnet*) u
 5 xpm diceret (*non dicit xpm*) u diceret Christum Vall. 6 esse om. Vall. praeberet
 (*non praebet*) u ostentui u 10 in domino Vall. 11 et ex nec u, om. Vall.
 12 hebreos u 15 alt. et] sed Vall. 19 istuc ueniunt Vall. 20 est] esse Vall.
 21 errorem scripsi errore u errores Vall. 24 praefer. (*non perfer.*) u 27 praedi-
 cationis u idololatriae Vall.

tulimus; una causa in nos odiorum est, quod usque ad mortem parati sumus fidem defendere.

6. Cetera praetermitto, quomodo nobis necem inferre temptauerint. et quibus insidiis hoc machinati sunt, quando etiam ecclesiam, quae est in monasterio Nitriae, postquam damnati sunt, occupauerunt, ut et nos et plurimos nobiscum episcopos ac monachorum patres et uita et aetate uenerabiles ingressu eius prohiberent conductis libertinis et seruis, qui propter gulam et uentrem
 2 ad omne facinus armati sunt! cumque oportuniora ecclesiae quasi in obsidione urbis tenerent loca, palmarum ramis fustes et baculos 10 protegebant, ut sub pacis insignibus paratos ad caedem animos dissimularent. et ut firmior esset factio et promptior cuneus ad audaciam, multis ingenuorum pecunias diuisere, qui acceperunt, non ut sceleri consentirent, sed ut nobis proderent conatus eorum
 3 et paratas insidias panderent ad cauendum. quod cum cerneret 15 innumerabilis frequentia monachorum, coeperunt omnes uociferari et paucorum furorem consono clamore terrere, ut saltem metu collectam fieri sinerent et ecclesiae iura seruari. et nisi gratia dei multitudinis impetus refrenasset, et euenisset aliquid, quod solet in seditionibus fieri; in tantam enim nefarii homines temeritatem, 20 immo insaniam proruperant, ut sanctae quoque conuersationis monachi et semper mansuetissimi eorum furorem sustinere non
 4 possent. quae nos omnia dei auribus patienter et humiliter tulimus prouidentes saluti eorum, qui contra nos hostiliter pugnabant, ita dumtaxat, ut ecclesiasticas regulas et fidem rectam nullius amici- 25 tiis donaremus, quia potens est dominus et nobis et omnibus seruis suis in commune concedere, ut necessitudini hominum praeferamus
 5 fidei ueritatem. simulque et uos petimus, ut singuli cum populis, qui uobis crediti sunt, oretis attentius et deum misericordiam deprecemini, quo possimus diabolicis hereticorum insidiis resistentes 30 habere pacem cum his, qui semper pro ueritate pugnaverunt, omnes-

4 hoc] id Vall. etiam] et Vall. 6 plur.—episc. *scripsi* plurimis—episcopis u plurimi—episcopi Vall. 7 proiberent (*non prohibentur*) u prohiberentur Vall. 10 bacillos Vall. 14 prouiderent (*ui exp.*) u 18 sinerent Vall. sineret u 19 impetum Vall. et euenisset *scripsi* et uenisset u euenisset Vall. 21 praeuenerant Vall. 23 possent Vall. possint u dei] surdis *coni.* Vall. 25 amittiis u 26 quia] quod Vall. 27 perferamus u 28 unitatem Vall. 30 diabolicis *om.* Vall.

que simul coronam iustitiae praestolemur. fratres, qui uobiscum sunt, plebs, quae mecum est, in domino salutatur.

XCIII.

(RESPONSUM SYNODI HIEROSOLYMITANAE AD SUPERIOREM THEOPHILI SYNODICAM EPISTULAM.)

Domino et honorabili, beatissimo episcopo Theophilo Eulogius, Iohannes et ceteri episcopi, qui Hierosolymis in sancta encaeniorum die repperiti sunt.

Nosti, domine cuncta laudabiliter pater, et ante nostras litteras, quod omnis propemodum Palaestina gratia Christi ab hereticorum aliena sit scandalo praeter paucos, qui Apollinaris erroribus adquiescentes noxia praeceptoris sui scripta meditantur. atque utinam sanctorum orationibus non nos inquietarent Iudaici serpentes et Samaritanorum incredibilis stultitia atque gentilium apertissimae impietates, quorum turba quam plurima et ad ueritatem praedicationis omnino auribus obturantes, in similitudinem luporum gregem Christi circuentes non paruas nobis excubias et laborem incutiunt, dum uolumus oues domini custodire, ne ab his dilacerentur! et quia scripsit nobis sanctitas tua repperitos quosdam in Aegypto, qui et Origenis dogmatibus pestifera quaedam uelint introducere in ecclesiis et simplicium corda decipere, necessarium duximus significare sanctitudini tuae, quia istius modi praedicatio a nostris auribus aliena sit. neque enim audiuimus umquam docentes, quod Christi regnum aliquando sit terminandum — absit hoc a fidelium auribus Gabrihel angelo loquente ad Mariam de eo, qui nasciturus est Christus, atque dicente: regnabit super domum Iacob in aeternum et regni eius non erit finis! — neque, quod zabulus cunctis peccatorum uitiiis liberatus dignitatem obtineat, quam habuit, antequam caderet, ita ut et ipse et Christus sub unum dei patris redigantur imperium.

1 cf. II Tim. 4, 8 26 *Luc. 1, 32—33

u = Ambrosianus H. 59. sup. s. XIII, qui inscriptione caret

6 domno u honor. et pro et honor. mauult Engelbrecht honorabili
bissimo u honorabilissimo Vall. 7 iherlomis u encheniorum u 9 cuncta est
acc. graec. pat (= pater, non pati) u per gi Vall. 10 palestina u 17 nobis
(non uobis) u 20 egipto u et u ex Vall. 21 simplicium Vall. ideo necess.
Vall. 22 quia] quod Vall.

qui enim ita credunt, ituri sunt in tenebras, quae praeeparatae sunt
 3 diabolo et angelis eius. et si qui sunt, qui in suis tractatibus tra-
 diderunt, quod filius nobis sit comparatus ueritas, patri conlatus
 mendacium, et quod est, inquit, Petrus et Paulus
 ad saluatorem, hoc est unigenitus filius et 5
 dei uerbum comparatus patri et — ut breuiter no-
 stram sententiam declaremus, neque necesse est eadem rursus
 iterare — quicumque haec praedicat, quae beatitudo tua damnanda
 significat et quae discordant ab ea fide, quam pio sensu patres
 nostri in urbe Nicena scripserunt, et ipsi et dogmata eorum sint 10
 ecclesiae anathema cum Apollinare, qui contra sanctas scripturas
 uadens imperfectum hominem dicit a domino Iesu Christo nostro
 esse susceptum et non plenam assumptionem eius et animae et
 4 corporis salutem datam. nos enim insistentes patrum uestigiis et
 scripturarum uocibus eruditi docemus et praedicamus in ecclesiis 15
 et confitemur trinitatem increatam, aeternam, unius esse in tribus
 subsistentiis et in una deitate *** odorantes. si quos autem tua
 reuerentia uel propter dogmatum prauitatem uel propter alias
 causas a communione seiungit, sicut nobis indicare dignatus es,
 scias in nostris ecclesiis non recipiendos, donec tu paenitentiae 20
 eorum, si tamen uoluerint damnare peruersa, ueniam dederis.
 saluta omnes, qui tecum sunt sacerdotales gradu.

XCIV.

(EPISTULA DIONYSII, LIDDENSIS EPISCOPI, AD
 THEOPHILUM.)

Domino beatissimo Theophilo Dionysius, Liddensis episcopus.

1. Bonus deus noster, qui in conciliis sanctorum
 glorificatur et amicos sibi ac prophetas singulis temporibus

1 cf. Matth. 25, 41
 27 *Ps. 88, 8

4 Orig. *περὶ ἀρχῶν* I fragm., cf. pag. 149, 2

2 *all. et]* quod *Vall.* 3 comp. sit *Vall.* ueritas *Vall.* ueritate u 5 ad
 salu. *Vall.* a saluatore u hunigenitus u 8 iterare u tractare *Vall.* hoc *Vall.*
 10 nichena u 17 lacunam indicavi odorantes (non adorantes) u substantiae
coni. Vall.; totum locum sic restituendum censet Engelbrecht: unius esse in tribus
 subsistentiis (substantiae) in una deitate (trinitatem) adorantes quis *Vall.*
 18 referentia u 19 communitione se iungit u sicuti *Vall.*

u = Ambrosianus H. 59. sup. s. XIII, qui inscriptione caret

26 domno u dionisius u

praeparat, si ordinem nostrae generationis aspicias, et (te), domine frater beatissime, aemulatorem rectae fidei suscitauit, ut et superstitionem hereticam de gentilium fonte manantem apostolico rigore euerteres et humanum genus, quod multis trahitur erroribus, ac dispersum
 5 gregem Christi ad suum pastorem reduceres, qui tempore passionis ideo pro cunctis dedit animam suam, ut nunc possimus credentes dicere: 'uere deus in nobis est.' quis enim ita
 2 aut stultus aut inpius est, ut non confiteatur te maximum orbi dedisse munus eiectionis sceleratissimis blasfemi Origenis discipulis,
 10 ne ecclesia Christi ab his polluat, quorum cancer et insanabilis lepra sic multorum corda peruasit, ut etiam, qui simulant paenitentiam, heresi iungant periurium et nos, quia tacere coguntur, odire non desinant?

2. Confortare igitur et uiriliter age, dei famule,
 15 et usque in finem Origenis figmenta persequere, ne simplicium mentes sub umbra scientiae blandis eius capiantur inlecebris et fiat in corpore Christi scissurae diuisio. omnes enim, qui sapiunt, quae
 2 sursum sunt, te patrem et spem et coronam fidei alacres profitentur, quod Arrii magistrum et discipulum eius euangelico mucrone
 20 confoderis. fratres cellulae meae oppido et (te) salutant et fratres, qui tecum sunt.

XCV.

EPISTULA ANASTASII PAPAE AD SIMPLICIANUM.

Domino fratri Simpliciano Anastasius.

25 1. Grandem sollicitudinem atque excubias super gregem suum pastor diligens habere adprobatur; similiter et ex alta turre causa

7 cf. I Cor. 14, 25 14 I Par. 22, 13 17 cf. Col. 3, 2

1 aspicias *scripsi* aspices u aspicias Vall. et (te) *scripsi* et u te Vall.
 2 ut et Vall. et ut u supraestionem u 3 euerteres *scripsi* conuerteres u
 contereres Vall. 4 trahitur u 5 reduceres (non reducens) u 9 eiectionis Vall.
 in mg. deletis in t. electis u blasphemem Vall. dubitanter blasphemis u 11 etiam u
 et Vall. 12 quia t. coguntur u quos t. cogunt Vall. 15 simplicium Vall.
 16 humbra u scientie u sapientiae Vall. cupiantur u 17 scisire u
 19 discipulos coni. Vall. euangelico Vall. eugli cu u 20 et (te) *scripsi*
 et u te Vall.

u = Ambrosianus H. 59. sup. s. XIII, qui inscriptione caret

24 simplitiano u 26 dil. om. Vall. ex alta turre Vall. exultare u

ciuitatis diu noctuque cautus speculator obseruat, magister attentus
 nauis hora tempestatis e curis et periculo magnam patitur animi
 iactationem, ne procellis atque asperrimis fluctibus nauis elidatur
 2 in saxa. pari animo uir sanctus et honorabilis Theophilus, frater
 et coepiscopus noster, circa salutis commoda non desinit uigilare,
 ne dei populus per diuersas ecclesias Origenem legendo in magnas
 incurrat blasphemias.

2. Conuentus litteris memorati conuenio sanctitatem tuam,
 ut *** sicuti nos in urbe Roma positi, quam princeps apostolorum
 statuit et fide sua confirmauit gloriosus Petrus, ne quis contra
 praeceptum legat haec, quae diximus, damnauius et cum magnis
 precibus postulauimus, ut euangeliorum instituta (sint tuta), quae
 ex ore suo dei et Christi docuit censura; ab hac recedi omnino
 non debere, sed illud in memoriam deduci, quod Paulus, uenerabilis
 apostolus, praedixit atque commonuit: si quis uobis
 euangelizauerit praeter quod euangelizatum
 10 est uobis, anathema sit. igitur hoc praeceptum tenentes
 illud, quicquid est fidei nostrae contrarium ab Origene quondam
 scriptum, indicauimus a nobis esse alienum atque punitum.

3. Haec sanctitati tuae scripsimus per Eusebium presbyterum,
 20 qui calorem fidei gestans et amorem circa deum habens quaedam
 capitula blasphemiae obtulit, quae nos non solum horruimus et iudi-
 cauimus, uerum etiam, si qua alia sunt ab Origene exposita, cum
 suo auctore pariter a nobis scias esse damnata. dominus te inco-
 lumem custodiat, domine frater merito honorabilis.

15 *Gal. 1, 8

1 attentus *Engelbrecht* actenus u prouidus *Vall.* 2 e curis *Engelbrecht*
 ecoris u, *del. Vall.* 6 magnis—blasphemiis *ua.c.m²* 9 lacunam indicauit;
 uerbum constituas uel simile quid excidisse uidetur 11 diximus delendum *censet*
Engelbrecht 12 sint tuta *addidi*; (obseruentur) instituta *coni. Engelbrecht* 13 post
 censura lacunam adesse suspicatur *Vall.* 14 uenerabilis bis u 18 condam u
 21 dominum *Vall.* 23 etiam] et *Vall.*

XCVI.

EPISTULA S. THEOPHILI EPISCOPI PASCHALIS.

1. Christum Iesum, dominum gloriae, fratres carissimi, rursum
 consona uoce laudemus et alacres adhortantis prophetae uerba
 5 complentes, qui dicit: cantate domino hymnum no-
 uum, quotquot fidei perducentis ad regna caelorum participes
 sumus, sanctae sollemnitatis suscipiamus aduentum et imminentes
 ferias totius nobiscum orbis festiuitate celebremus clamante uno
 de sapientibus: ueni, comede in laetitia panem
 10 tuum et bibe in corde bono uinum tuum, quon-
 niam placuerunt deo opera tua. qui enim bono- 2
 rum operum sunt et lacte infantiae derelicto solidioris cibi alimenta
 suscipiunt, diuinos sensus altius intuentur et saturati spiritali cibo
 laudatorem et testem uitae suae habent deum. ad istius modi
 15 conuiuas Ecclesiastes loquitur: omni tempore sint uesti-
 menta tua candida et oleum de capite tuo
 non deficiat, ut uirtutum ueste circumdati splendorem solis
 imitentur et cotidiana lectione sanctarum scripturarum infundant
 oleum sensui suo et parent mentis lucernam, quae iuxta praeceptum
 20 euangelii luceat omnibus, qui in domo sunt.

5 *Ps. 149, 1 etc. 9 *Eccle. 9, 7 12 cf. Hebr. 5, 13—14 15 Eccle. 9, 8
 20 Matth. 5, 15

T = *Parisinus lat. 2172 s. X.*

U = *Parisinus lat. 16897 s. XII.*

V = *Parisinus lat. 2173 s. XIII.*

u = *Ambrosianus H. 59. sup. s. XIII.*

epistula sci theophili epi pascalis secunda *T* epla secunda eiusdem ad eosdem
 de eodem *U* epla eiusdem pascalis ad totius egipti epos *V* theophili epi
 alexandrine pascalis epla *u*. *Hanc epistulam paschalem non secundam, sed*
primam esse recte contendit Vallarsius

4 alacriter ζ adhortantis *U* adhortantes *T* adorantes *u*; *add.* et ζ 6 fidei
om. u perducentes *u* 7 et—nobiscum *om. V* imitentes *u* imminencia ζ 8 ferias]
 festa ζ urbis *Ta.c.m2U* festiuitatē *V* 11 complacuerunt ζ domino *V*
 12 solidiora *V* alimenta cibi *u* 14 dominum *u* ad *T* et ad *cel.* huiusce *u*
 17 deficiet *u* circumdata *Ua.c.* 18 imitemur ζ script. sanct. *u* quisque
 infundat ζ 19 sensu *u* paret ζ

2. Igitur conuiuas tales et, qui sic passionis dominicae festa concelebrent, aemulantes cum sancto dicamus: laudabo dominum in uita mea, psallam deo meo, quam diu sum, festinemusque ad angelorum metropolim, quae libera est et nulla malitiae sorde maculatur, in qua nec dissensiones sunt nec ruinae et de altero ad alterum transmigratio, omnique uoluptate calcata et compressis luxuriae fluctibus, qui aduersum nos crebrius intumescunt, caelestibus misceamur choris, ut iam nunc illuc mente translati et angustiora uidentes loca simus, quod futuri sumus.

2 qua beatitudine indignos se fecere Iudaei, qui scripturae sanctae opibus derelictis et pauperes intellegentiae adquiescentes magistris usque hodie audiunt: semper errant corde, et nolunt praesenti Christo dicere: benedictus, qui uenit in nomine domini, praesertim cum omni uoce opera clariora deum illum esse testentur et nequaquam dicere: 'haec dicit dominus', sed 'ego dico uobis', per quae ostendit se latorem legum et dominum et deum uerum et non esse unum quemlibet prophetarum.

3. Neque enim diuinitatem eius, quae nullis locorum spatiis circumscribitur, adsumptio seruilis formae poterat obscurare nec angustia humani corporis ineffabilem maiestatis terminare uirtutem, quem operum magnitudo dei filium conprobat. nam cum frementis maris elatos gurgites et instar montium intumescentes tranquillitati subitae reddidisset apostolorum nauicula de naufragio liberata et imperium praesentis domini aquarum profunda sensissent cumque conluctantibus uentis et ex omni parte fluctibus excitatis tanta discrimina saluatoris iussione cessassent, quasi diuino spiritu afflati, qui pariter nauigabant: uere, inquit, filius dei est non ambigentes de diuinitate, cuius magnitudinem opera loquebantur. de illo enim prophetale uaticinium est: tu domi-

2 *Ps. 103, 33 4 cf. Gal. 4, 26 12 *Ps. 94, 10 13 Ps. 117, 26
27 *Matth. 14, 33 29 *Ps. 88, 10

1 et om. u 2 concelebrant UVu post sancto excidisse David putat Engelbrecht
5 nec s.l.m2T descensiones u 8 coris u ut iam nunc om. u
9 loca om. u scimus u 10 facere Ua.c.u 11 et om. u pauperis U
ad pauperis u magistros u 12 usq. hod. aud. om. u usque om. s
13 praesente s 15 neq.] neque U 16 legis V 17 alt. et om. s queml. un. u
20 maiest. eius s uirtutum V 21 que u ope ex opere V conprobabat u
22 eleuatos u et om. u 23 transq. V subito U subdite u 24 liberata]
conseruata u 26 ut tanta u 28 es s

naris fortitudini maris et motum fluctuum
 eius tu conprimis. et ipse propheta canticum signat, ut
 non solum in uerbo, sed et in uirtute deus uerus, qui uisus est,
 crederetur excellentia operum, quod latebat, ostendens. perfectus 3
 5 deus propria uoluntate, quidquid humanae fuit et naturae et
 condicionis, adsumens absque peccato dumtaxat et malitia, quae
 nullam habet substantiam, infans nascitur, Emmanuel adoratur,
 magi de oriente ueniunt, deum dei filium genu posito confitentur;
 tempore passionis pendens in cruce solis obscurat radios nouo
 10 inauditoque miraculo diuinitatis suae exprimens magnitudinem,
 indiuisus et inseparabilis nec in duos saluatores quorundam errore
 seiunctus. unde et ad discipulos loquebatur: nolite uocare
 magistrum super terram; unus enim magister
 uester Christus. neque enim, cum haec apostolis diceret, a 4
 15 corpore, quod patebat aspectui, diuinitatis excellentiam separabat
 nec, quando unum se Christum, dei filium, testabatur, animam
 diuidebat et carnem, non alter et alter, sed unus atque idem utrum-
 que subsistens, deus et homo, dum seruus uidetur et dominus
 adoratur, si quidem in humani corporis uilitate ineffabilem celabat
 20 deum et rursum fragilitatem carnis diuinis operibus excedebat,
 ut non unus quilibet sanctorum, ut a plerisque aestimatum est,
 crederetur, sed ille, quem et Paulus ostendere uolens scribit: unus
 deus, unus et mediator dei et hominum, homo
 Christus Iesus, et iterum: mediator autem unius
 25 non est, deus autem unus est, quia unus filius, patris
 nostrique mediator, nec aequalitatem eius amisit nec a nostro
 consortio separatus est, inuisibilis deus et uisibilis homo: forma

12 *Matth. 23, 10, cf. ibid. 23, 9 22 I Tim. 2, 5 24 Gal. 3, 20 27 cf.
 Phil. 2, 7

1 fortitudinis *U* motum] montium *u* 2 eius *ex* est *m2T* ipsi *V* ipsum *u*
 ipsius *Tp.c.m2* prophetae (—te *u*) *Uu* profetae *ex* profeta *m2T* significat *u*
 3 et *s.l.U*, *om. Vu* 4 ostendente *ς* 5 humanum *V* 6 condit. *TVu* 7 emmanuel
 (ue *ex e*) *T* emmanuhel *U* emanuel *V* et manuhel *u* 9 qui et tempore *ς*
 10 magnit. et *ς* 12 se iunctos *u* 13 unus *Ta.c.m2* unus est *cel.* 14 a corp. *om. u*
 16 ne *u* se unum *xps* dei filius *U* 17 *pr.* aliter *U* uterque *u* 21 ut
 non *TV* ne *U* ut *u* et ne *ς* quislibet *T, Va.c.* 22 et Paul.] apostolus *u*
 23 unus *om. u* *pr.* et *om. V* 26 eius *om. U* 27 et *om. Uu* uis.] inuisibilis *U*
 sub forma *V*

serui absconditus est et dominus gloriae confessione credentium conprobatur.

4. Neque enim priuauit eum pater naturae suae nomine, postquam pro nobis homo et pauper effectus est, nec in Iordane fluuio baptizatum altero appellauit uocabulo, sed filium unigeni-
 2 tum: tu es filius meus dilectus, in quo mihi
 3 conplacui. nec similitudo nostra in diuinitatis est mutata naturam nec diuinitas in nostrae naturae uersa est similitudinem, sed manens, quod in principio erat, deus uerbum et in se nos glori-
 10 ficans non uenit iuxta Hieremiam, ut diceret: heu mihi, mater, ut quid me genuisti, uirum, qui iudicer
 et discernar omni terrae? non profui neque
 profuit mihi quisquam, qui libertatem donaturus adue-
 3 nerat. nec iuxta Esaiam uociferabatur: uae mihi, quia, cum
 sim homo et immunda labia habens in medio
 15 populi immunda labia habentis habitem, regem
 dominum sabaoth uidi oculis meis. ipse enim
 erat rex gloriae, ut in uicesimo tertio psalmo scriptum est, in
 patibulo uictor existens et hostilia bella conpescens, ut hominem
 fictum ex humo caelorum habitatorem faceret et tropaei sui com-
 20 munione donaret.

5. Igitur, quamquam hoc nolint, qui eum putant in alium conmutatum, Iesus Christus heri et hodie ipse est et in aeternum, numquam habiturus regni sui finem iuxta sceleratum Origenis errorem, ne cessante regno etiam aeter-
 25 nitate priuatur, sed coram omnibus loquens: ego in patre
 2 et pater in me. et docere nos cupiens, quod et pater in filio et filius in patre creaturis omnibus imperaret, et hoc ipsum robo-
 rans inferebat: ego et pater unum sumus, ne quis unum

1 cf. I Cor. 2, 8 6 *Luc. 3, 22, cf. Matth. 3, 17. Marc. 1, 12 10 *Hier. 15, 10
 14 *Esai. 6, 5 18 cf. Ps. 23, 10 23 *Hebr. 13, 8 26 Ioh. 14, 10. 11 29 Ioh. 10, 30

1 est om. Uu 2 con(m)probatus Uu 4 factus V ordine U 5 sed et V
 6 quo] te u 7 conplacuit u placui U 8 pr. natura u diuinitatis Uu similitudine u
 9 quod] ut u in T a cet. dei u 10 iher. U ier. V heu ex ea u 14 esaiam U
 isaiam T(ex esaiam m2)V ysaia up.c. quia om. u 15 homo immundus u
 habens et V 17 deum U sabaoth c 18 ut] quod u et V uicensimo (n eras.) T
 19 ut] et u 20 finctum u trophaei Tp.c.m2u trophei V throphei U 22 aliud U
 aliut u 27 et doc.] edocere U tert. et om. u 28 alt. et] etiam V 29 infer.—
 sumus om. U

suum patrisque regnum humanae carnis occasione diuideret. quodsi iuxta Origenis insaniam aliquando amissurus est regnum Christus, unigenitus filius dei, quomodo ipse apostolis loquebatur: ego et pater unum sumus, non unum postea habiturus imperium, ut scilicet hic habeat gloriam, quam ibi depositurus est? et ubi erit, quod semper filius in patre et pater in filio est, si regnum filii non erit certum? uerum, haec qui ita se habere contendunt, si tamen non egerint paenitentiam, pereant et ad hos zelo fidei pietatisque conmotus loquatur Moyses: maledictus tū in ciuitate et maledictus in agro psalmista pariter increpante: deficiant peccatores de terra et iniqui, ut ultra non subsistant.

6. Equidem scire non possum, qua temeritate Origenes tanta confingens et non scripturarum auctoritatem, sed suum errorem sequens ausus sit cunctis in medium nocitura proferre nec aestimauerit umquam ullum hominum fore, qui suis adsertionibus contra iret, si philosophorum argutias propriis tractatibus miscuisset et a malo exordio in fabulas quasdam et deliramenta procedens Christianum dogma ludum et iocum faceret nequaquam diuinae doctrinae ueritate utens, sed humanae mentis arbitrio et in tantam se ipso magistro intumescens superbiam, ut non imitaretur humilitatem Pauli, qui plenus spiritu sancto contulit cum prioribus apostolis euangelium, ne forte in uacuum curreret aut cucurrisset, ignorans, quod daemonici spiritus esset instinctus sophismata humanarum mentium sequi et aliquid extra scripturarum auctoritatem putare diuinum. quiescant aliquando, qui regni Christi finem somniantes uerbositatis Origenis cupiunt

3 Ioh. 10, 30 6 cf. Ioh. 14, 10. 11 9 *Deut. 28, 16 11 *Ps. 103, 35
23 cf. Gal. 2, 2

2 est et regnum V 5 depos.] habiturus non U 6 pater in filio et
filius in patre V est] sit u 7 erit om. u certum] aeternum U coeternum
(s.l. add. est m2)u qui hec V hoc qui s se] re u 9 que ex quae T tu om. V
10 concrepante u 11 de] a Uu 12 ut] ita ut u ultra om. u 13 et
quidem u origenis TVu 15 estimauerint U 16 ull. umq. u hominem UV
18 a om. TV diliramenta T 19 xpianis V dogma om. V iocos V locum u
20 nitens s tantum U 21 superbia U 23 uanum V 24 cuc.] currisset
Va.c.m2u daemoniaci U institutus u 25 s(s.l.m2)offismata u 26 auctoritate u
putaret T quiesc. Ta.c.m2 quiesc. ergo cet. 27 uerbositate u

esse parasiti, nec cum fidelibus ambulantes fidem, quam non habent, simulent. quin potius discant, quod omne dolus et fraudulentia, aliud sit et aliud ostendat, ut sub uirtutis specie uitia celare nitatur. etenim, cum in crucis ignominia, quam pro nobis passus est, non amiserit Christus esse dominus gloriae iuxta beatum apostolum, clamantibus contra Iudaeis: qui destruis templum et in triduo aedificas, saluum te ipsum fac; si filius dei es, descende de cruce, et carne patiens pendensque in patibulo fortitudinem propriae maiestatis ostendit solem de cursu quiescere faciens et signorum magnitudine plenam fidei uocem latronis extorquens: Iesu, memento mei, domine, cum ueneris in regnum tuum, numquam post resurrectionis gloriam perditurus est regnum, licet innumeros
 3 contra eum Origenes blasphemiarum lapides iactat. aut cuius est consequentiae perpetuitatem regni discipulis polliceri et dicere: uenite, benedicti patris mei, possidete prae-
 paratum uobis regnum a constitutione mundi et ipsum eo carere, quod aliis tribuit? uel quomodo scribente Paulo ad Corinthios: absque nobis regnatis et utinam regnaretis, ut et nos regnaremus uobiscum, 2
 intellegi poterit regnum Christi post multa tempora terminandum? praesertim cum Iohannes clamitet: qui desursum uenit, super omnes est et apostolus scribat: quorum patres et ex quibus iuxta carnem Christus, qui est super omnes deus benedictus in aeternum. 2

7. Itaque nulli dubium est, quin, qui deus permanet in aeternum, simul habeat et regnum et super ipsos quoque, quos regni possessione donauit, rex perpetuus appelletur congruum habens diuinitatis imperium nec quicquam in se rude et nouum nisi ad-

5 cf. I Cor. 2, 8 6 *Matth. 27, 40 11 *Luc. 23, 42 16 *Matth. 25, 34
 19 *I Cor. 4, 8 22 Ioh. 3, 31 23 *Rom. 9, 5

2 simulant ς omne *Ta.c.m*² omnis *cet.* et dolus et *U* 3 ut] et *u*
 uirtutum *codd. praet. T* nitantur *u* 7 reedificas *V* 8 in carne ς 11 latroni ς
ihs u, om. \varsigma 12 tum *V* 14 origenis *TVu* iacet *Tp.c.m*² *V* iaciat *Uu*
 15 consequentia *u* perceptionem *V* 16 paratum *Uu* 18 car. illo ς
 eo] eum (*s.l.*) *V* Paulo] apostolo *u* 19 et] atque *U, om. V* 20 et ut *u*
 regnemus *u* 22 iohannis *Ta.c.* clamet et *TV* uenit *V* 23 supra *u*
 24 et *om. Vu* xps iuxta carnem *u* quia *u* 25 omnia *Uu* 28 donabit *Uu*

sumptionem fragilitatis humanae. si enim iuxta Origenis insaniam post multorum circulos saeculorum Christi regnum est finiendum, consequens impietati eius est dicere, ut et deus esse aliquando desistat; et, qui regni terminos ponit, cogitur idem de diuinitate sentire, quae perpetuitatem imperii naturaliter possidet. quodsi 2 regnat sermo dei, utique deus est et hac ratione colligitur, quicumque temptauerit finem regno eius inponere, ad id eum deuolui, ut Christum credere compellatur et deum esse desinere. sed haec garriat magister indoctus cum sectatoribus inpiis, nos Christi regnum credamus aeternum et in sollemni die cantemus cum angelo atque dicamus: regni eius non erit finis. si enim unum cum patre est, numquam ex eo, quod unum est, cessaturus est et unio patris et filii numquam diuidetur in partes nec, quod dicitur 'unum sunt', aliquando unum esse desistent.

5 8. Facessant igitur stultissimi mortalium, immo descendant in infernum uiuentes, sicut psalmista testatur, et praeceptorem impietatis suae ibi esse cernentes clamitent: et tu captus es, sicut et nos, et inter nos reputatus es; descendit in infernum gloria tua et reliqua. talis pastor gregis morbidus Christum ubique suggillat 2 iniuriis et diabolus honore sustollit, dum illum adserit purgatum uitiiis atque peccatis pristinam aliquando gloriam recepturum et hunc regnare desistere simulque cum diabolo sub patris imperio redigendum, ut magis ad Origenis blasphemias quam ad uociferationem Iudaeorum propheta mirabundus exclamet: obstupuit caelum super hoc et inhorruit ualde, dicit dominus, eo quod duo mala fecerit. Origenes 3 Christum adserens regnare desinere et diabolus ad culmen, de quo ceciderat, ascensurum, talem sceleris sui profundum lacum fodiens,

11 Luc. 1, 33 15 Ps. 54, 16 17? cf. Ezech. 31, 15—18; Bar. 3, 11; Ps. 48, 18
25 *Hier. 2, 12—13 29 cf. Hier. 2, 13

2 curricula (ex — lo m2u) saec. V u saec. curricula U 3 impietatis u 5 quae om. u 6 dei] deus u 8 compellantur u et om. V 9 cred. aet. om. u 13 parte u ne u 14 sunt om. U desistent V desistent (ex — ant, s.l.m2 uel — et) T desistet U desistat u 17 ibidem u 18 alt. et om. 5 deputatus u 19 descendit T descendat U u 20 suggillat u 22 per (ex prae) cepturum u 23 imperium U u 25 obstupuit T u 26 inorruit u horruit 5 ualde super hoc u 27 origenis T u 28 desistere u 29 sui et tam u sui tactu V profodiens U

qui aquas continere non possit, aequalem, quantum in se est, diabolus facit filio dei, dum detrahit illi regni gloriam sempiternam
 4 et imperio patris eum subicit cum daemonibus. uerum istius modi uox inopia proteratur et sciamus regnum Christi esse perpetuum ipso loquente ad discipulos suos: uos perseuerastis mecum
 5 in temptationibus meis et ego statuam uobis testamentum aeternum, ut bibatis et comedatis semper super mensam meam in regno meo. quomodo inpleri potest hoc, quod dicitur 'semper', nisi perpetuum regnum sit et nullo fine claudendum? quod et magi intellegentes uersi ad paenitentiam studiosius percunctabantur: ubi
 10 est, qui natus est rex Iudaeorum? uidimus enim stellam eius in oriente et uenimus, ut adoremus eum. magi fatentur Christum regem et Origenes negat dicens eum non in perpetuo regnaturum nec animaduertit
 15 se Iudaeorum blasphemias similem.

9. Legimus in euangelio, cum dominus atque saluator fortitudinis suae et patientiae exemplar ostendens crucem scanderet, Pilatus inscripsit titulum et posuit super eius caput. scriptum autem erat: Iesus Nazarenus rex Iudaeorum. istum titulum multi
 20 legerunt Iudaeorum, qui erat scriptus Hebraice, Latine et Graece. dicebant ergo Pilato principes sacerdotum et Iudaeorum: noli scribere, quod rex Iudaeorum sit, sed quod ille se dixerit regem Iudaeorum. respondit Pilatus: quod
 25

5 *Luc. 22, 28—30

11 *Matth. 2, 2

19 *Ioh. 19, 19—22

1 cont. aquas V sustinere u possint *T.a.r.U* diabolo u 2 fecit *Uu* filium u tradit u glor. regni V 3 eam u huius u 4 protestatur u et] ut *U* sed *up.c.m2* xpi regnum u 5 suos *om. u* 6 tribulationibus u statuo ꝑ uobiscum V 9 quomodo enim *UVu* perfectum *U* 10 *alt. et om. V* 11 percunctabant *U* percontabant u 13 enim *om. u* orientē u ut ador.] adorare *Vu* 14 xpm confitentur u regem *om. u* et *s.l.V* origenis *TVu* 15 in perpetuum *Uu* perpetuo ꝑ aduertit *U* 17 quod cum *U* 18 suae] nobis u insigne ex. ꝑ 19 scripsit *Uu* 20 cap. eius *Uu* 21 et 22 iudeorum *TV* (*passim*) 22 haebreice *T* 23 latine graece *U* graece et latine u 24 iudeorum sac. et V 25 iudeorum rex V sit *s.l.U* *alt. quod om. u* dixit u

scripsi, scripsi. cum ergo Pilatus nec seditione nec precibus 2
ad hoc potuerit adduci, ut regnum Christi de titulo tolleretur, sciat
Origenes absque ulla necessitate se hoc facere, quod fecerunt Iudaei,
ut regnum Christi aestimet terminandum. illi quidem in terra posi-
5 tum regem negabant, hic regnantem in caelo, quantum in se est,
detrahere nititur, ut accusatorem sceleris sui habeat Pilatum, qui
Iudaeis respondit: quod scripsi, scripsi. ueniat et pro- 3
phetalis sermo in medium ac regnum Christi tota praedicet liber-
tate: gaude, filia Sion, praedica, filia Hieru-
10 salem, laetare et exulta de toto corde tuo,
filia Israhel: abstulit dominus iniquitates
tuas, redemit te de manu inimicorum tuorum,
rex Israhel in medio tui, non uidebis ultra
mala. neque enim, quos semel saluos fecit, iterum praecipitabit 4
15 e caelo et dimittet iuxta Origenis deliramenta et fabulas, ut rursus
de sublimibus conruant. et hoc, quod dicitur: non uidebis
ultra mala, aeternae securitatis indicium est, quod, qui semel
fuerint liberati et regni caelorum possessione perfructi, nequaquam
uitiis trahantur ad terram nec dei priuentur auxilio, qui eis iuxta
20 eloquium prophetale ponet murum et circummurale
sua eos uirtute circumdans. unde et psalmista canit: non com- 5
mouebitur in aeternum, qui habitat in Hieru-
salem, et dominus protestatur: non te dimittam nec
deseram. frustra que somniat ascendere animas in caelum et
25 descendere et nunc proficere, nunc ad inferiora delabi, ut per ruinas
innumerabiles saepe moriantur et Christi passio irrita fiat. qui enim 6
semel pro nobis mortuus est, aeternam nobis uictoriae suae laeti-
tiam dedit, quae nulla uitiorum mole tenuetur. nec quisquam ho-

7 Ioh. 19, 22 9 *Soph. 3, 14—15 16 *Soph. 3, 15 20 *Esai. 26, 1
21 Ps. 124, 1 23 *Ios. 1, 5 = *Hebr. 13, 5

1 seditionibus *u* 2 abduci *u* duci *V* toll. de tit. *V* 3 origenis *Tu*
fecer.] fecere *u* 4 et illi *u* 5 in caelo *om. V* 7 resp. iudeis *u* 9 syon *Uu*
hier. *T* iher. *cel.* 10 laetare *om. V* tuo *om. u* 11 israhel *T* *isrl* *V* *ihr̄lm* *Uu*
deus *U* 12 redemit *om. V* te *om. Vu* 14 praecipitauit *u* preci(*ex* e)pit
abire *V* 15 e] de *Uu* dimittit *Ta.c.V* iusta *u* ut] et *u* 18 per-
fruis(*exp.*)ti (*m*² perfecti) *u* 19 trahuntur *Ua.c.u* domini *U* eis] s(*eras.*)eis *V*
se his *u* 20 ponit *U* pon̄ *u* circa murale *T* circummurale *ς* 22 hier. *T*
iher. *cel.* 23 neque *u* 24 celo *u* 25 dilabi *u* 26 fiant *u* 27 pro nob. sem. *U*
28 mole—hom. *om. V* extenuetur *ς*

minum crebrius moritur, quod Origenes ausus est scribere Stoicorum inpiissimum dogma diuinarum cupiens scripturarum auctoritate firmare.

10. Uerum quid ista memoramus, cum in tantam eruperit uecordiam, immo dementiam, ut aliud saluatori crimen inpingat 5 dicens eum et pro daemonibus ac spiritalibus nequitiiis apud superos adfigendum cruci? nec intellegit, in quam profundum impietatis conruat barathrum. si enim Christus pro hominibus passus homo factus est, ut scripturarum testantur eloquia, consequens erit, ut dicat Origenes: 'et pro daemonibus passurus daemon futurus est'. hoc 10 enim necessitate cogetur ut inferat, ne ab eo, quod coepit, discrepare uideatur et ut imitetur blasphemias Iudaeorum, quos semper imitatur; et illi enim Christo similiter loquebantur: *daemonium habes et: in Belzebul, principe daemoniorum,* 2 *eicis daemonia.* sed absit, ut pro daemonibus Christus pas- 15 surus sit, ne et ipse daemon fiat. et qui hoc credunt, rursum crucifigunt et ostentui habent filium dei, qui nequaquam, ut semen Abraham adprehendit, ita adsumet et daemonum, ne pro illis quoque crucifigatur. nec daemones pro se deum in passione cernentes cum propheta clamabunt: *hic peccata nostra por-* 20 *tauit et pro nobis dolet neque cum* Esaia dicent: *liuore eius sanati sumus nec pro daemonibus sicut pro hominum genere quasi ouis Christus ducetur ad uictimam nec pro eorum salute dicitur: proprio filio non pepercit,* quia nec daemones clamabunt: *traditus est pro pecca-* 25 *tis nostris et resurrexit pro iustificatione*

13 Ioh. 7, 20. 8, 48. 52 14 *Luc. 11, 15 16 cf. Hebr. 6, 6 20 *Esai. 53, 4
22 Esai. 53, 5 23 cf. Esai. 53, 7 24 *Rom. 8, 32 25 *Rom. 4, 25

1 moriatur TV origenis T 3 affirmare V 4 ista] ita u irruperit V
5 uictoriam s saluato V impinguat V 6 pro om. V ac] et pro u
8 baratrum UVu pass. pro hom. Uu 9 erit] est u 10 origenis T orrgenes V
est ex erat U hac Tp.c.m2 11 cogitur Uu ut inf.] inferre s 12 et
ut—semper u, om. cet. et om. s 13 imitator T imit(exp.)tator iudeorum V
imitatus iudeos U et om. V simil. om. V 14 belze(ex i)bul T belzebub U
beelzebub Vu 18 habraham T demonium u ne] ut s 19 dominum u
20 clamabant V 21 esaya Uu eseia (m2 isaia) T isaia V 23 genere om. u
24 si proprio u pep. deus u 25 clamabant V proclamabant U 26 surrexit UV
propter iustificationem nostram V

nostra. Paulus quidem perspicue scribit: tradidi enim ³
uobis in primis, quod et accepi, quia Christus
mortuus est pro peccatis nostris secundum
scripturas, illas in testimonium uocans et uolens earum aucto-
⁵ritate firmare, quod dubium est; Origenes autem absque ullo diuinae
uocis testimonio uim facere nititur ueritati et extincta lucerna
inuenire eam.

11. Fautor daemonum et non hominum crebris calumniis
laccessit filium dei et denuo crucifigit non intellegens, in quam pro-
¹⁰fundam et horribilem impietatis uoraginem detrahatur. consequens
enim est, ut, qui priora suscepit, suscipiat et quae sequuntur, et,
qui pro daemonibus Christum dixerit crucifigi, ad ipsos quoque
dicendum esse suscipiat: accipite et edite; hoc est
corpus meum et: accipite et bibite; hic est
¹⁵sanguis meus. si enim et pro daemonibus crucifigetur, ut ²
nouorum dogmatum adsertor adfirmat, quod erit priuilegium aut
quae ratio, ut soli homines corpori eius sanguinique communicent
et non daemones quoque, pro quibus in passione sanguinem fuderit?
sed nec daemones audient: accipite et edite et: acci-
²⁰pitate et bibite nec dominus sua praecepta dissoluet, qui
discipulis ait: nolite dare sanctum canibus nec
mittatis margaritas uestras ante porcos, ne
forte conculcent eas pedibus suis et conuersi
disrumpant uos. nam et apostolus scribens: nolo uos ³
²⁵participes daemonum fieri. non potestis cali-
cem domini bibere et calicem daemoniorum;
non potestis mensae domini participari et
mensae daemoniorum, impossibile esse demonstrat dae-

1 *I Cor. 15, 3 9 cf. Hebr. 6, 6 13 *Matth. 26, 26 14 *Matth. 26,
27—28 21 Matth. 7, 6 24 *I Cor. 10, 20—21

1 persp. om. ζ scripsit u tradidit u 2 et om. TV 5 origenis Tu
8 fauctor Va.c. facto u crebr(r s.l. V)ius Vu 9 profundum Vu 10 detraatur et u
11 qui] quia u pr. et om. u sequentur Ta.c.V alt. et] ut T 12 dix.
xpm crucifigendum ab ipso V dic. quoque u 15 crucifigetur T—gitur cet.
—gatur ζ ut] et u 17 communicauerit u 19 recipite u 24 dirumpant Uu
scribit V 25 demoniorum u non—daem. om. U 27 et 28 mensa V
28 imposs.—part. om. V per haec imposs. ζ imposs. esse om. u daemonas
Ta.c.m2 — nes cet.

4 monas de calice domini bibere et de mensa eius participari. cibus
 diaboli negatores dei sunt Ambacum loquente: escae eius
 electae; cibus autem inpiorum omnium execrabilis ipse diabolus
 prophetae uaticinio concrepante: dedisti eum escam po-
 pulis Aethiopibus. ex quibus omnibus adprobatur Christum 5
 pro daemonibus non posse crucifigi, ne daemones corporis et san-
 guinis eius participes fiant.

12. Cum ergo et apostolus de saluatore significet: hoc enim
 fecit semel se ipsum offerens et Origenes tam au-
 daciter illius sententiae contradicat, tempus est illud inferre: 10
 terra, terra, audi uerbum domini, scribe ui-
 rum istum abdicatum. quis enim infernus haec mala
 suscipere potest, qui tartarus de rebus istius modi cogitare? quae
 gigantum insania tam rebellis exstitit et turrem impietatis extruxit?
 2 quae libido lasciuiens et daemonum amore deperiens sic uniuerso 15
 dogmati transeunti diuaricauit crura mentis suae? quis in tantum
 de Sodomitica uinea bibit, ut inebriatus uino furoris eius toto
 corde conciderit? quis Babyloniorum ita fluminum gurgitibus
 inrigatus uiuos Israhel fontes reliquit? quis egrediens de Hieru-
 salem et Hieroboam, filii Nabat, imitator existens tot errorum 20
 fabricatus altaria est et ararum profana tura succendit? cur Dathan
 et Abiron, qui minora peccarunt, non ueniant ante tribunal Christi
 et sui eum conparatione condemnent, qui extra ecclesiam salua-
 toris uariarum doctrinarum turibula diabolico igne compleuit?
 3 neque enim dominus, qui loquitur per prophetam: ego uisiones 25
 multiplicaui et in manibus prophetarum ad-
 similatus sum, adulterinas eum docuit proferre doctrinas

2 *Hab. 1, 16 4 *Ps. 73, 14 8 *Hebr. 7, 27 11 *Hier. 22, 29—30 16 cf.
 Ezech. 16, 25 17 cf. Deut. 32, 32 cf. Esai. 51, 17. Hier. 25, 15. Apoc. 19, 15
 19 cf. Hier. 2, 13 20 cf. III Reg. 12, 28—33 21 cf. Num. 16, 1 sqq. 25 *Os. 12, 10

2 ambacue (ue ex ū) T abbacue Uu abacue V 3 ipse diab. om. U 4 eum
 in esca populo u 5 ethiopibus (s.l.m? l pū V) UV ethiopo u 6 eius et
 sang. u 9 origenis Tu tam aud.] tanta confidentia s audaciter Ta.c.
 audacter cel. 11 pr. terra—dom. om. U alt. terra om. V 13 potest om. u
 qui] quis s 14 insaniam V turrim s 17 ut] et V eius om. V 18 concidit V
 habil. Vu babyll. Ta.r. 19 hier. T iher. cel. 20 iheroboam UV nabath Uu
 21 fabricator u earum u prof(ph u)anatura Uu thura V 22 habiron
 U, Va.r. peccauerunt Vu ueniunt u uenient U 23 eum] enim u 24 thur. V
 turribula Ua.c. turbula u diabolica V

nec, qui a principio ipsi uiderunt et ministri fuerunt uerbi dei,
 nec prophetarum chorus, qui olim uocabantur 'uidentes', haec
 eum instituit, sed ipse suae mentis arbitrio furori daemonum
 seruiens et blando cogitationum errore deceptus gregem et, ut ita
 5 dicam, examen dogmatum peruersorum per totum orbem inmisit
 mentibus indoctorum. iste est, qui Assyriis Babyloniisque flumi- 4
 nibus aperuit os suum, qui nauem ecclesiae bonarum mercium
 plenam salutis doctrinae fluctibus operire conatus est, dum inpe-
 ritorum laude sustollitur et scripturarum sensum aliter, quam se
 10 habet ueritas, edisserens gloriatur in confusione sua. quis enim
 tam innumerabiles et garrulos et uerbositatis atque inperitiae
 plenos conscripsit libros et infatigabili studio dies noctesque con-
 iunxit, ut errorum monimenta dimittens mereretur audire: multis
 itineribus tuis deceptus es? usus est enim duce 5
 15 pessimo, aura populari, et plurimis falsae scientiae uoluminibus
 exaratis ac rebelli contra deum mente pugnans unguento caelestium
 doctrinarum saniem quandam et paedorem sui fetoris immiscuit,
 ut rursum ad suam animam diceretur: in munda et famosa
 et nimia iniquitatibus. neque enim prophetam audire
 20 uoluit conmonentem: quare diligitis uanitatem et
 quaeritis mendacium? qui pro daemonibus Christum
 adfigit cruci, ut non solum dei et hominum, sed daemonum quoque
 mediator fiat. uerum absit tam inmane nefas de saluatore credere, 6
 ut templum corporis sui, quod pro nobis suscitare dignatus est.

2 cf. I Reg. 9, 9 10 cf. Eccli. 3, 12 13 cf. Prou. 12, 26 18? 20 *Ps. 4, 3
 22 cf. I Tim. 2, 5 24 cf. Ioh. 2, 19, 21

1 nec] nonne u qui a] quia V uerbi] sermonis u 2 hoc V 5 dogmati u
 6 as(s s.l.U) sir. Uu sir. V babil. Vu babyll. Ta.r. flum.] numinibus uel
 luminibus coni. Engelbrecht 7 qui nau. eccl.] quin autem eccl. nau. u nauim V
 8 plen. sal. doct.] salutaris doct. plen. s salutis] salsis Uu falsis uel falsae
 coni. Vall. solutis uel solutae Engelbrecht; sed salutis ad bonarum mercium,
 non ad doctrinae referendum est imperatorum TV (cf. Vall. adnot.) 10 tam
 inn. enim u 11 tam inn.] inn, adeo s tam s.l.T garulos V 12 conser.
 libros et] sua sit u infatigabilis U coniungit u 13 monumenta U 14 suis u
 est] es u 15 ppla u et] sed u scienti u 16 rebellis V pugnas unguenta u
 17 pedorem V ph(h exp.)edorem u faetoris T 18 diceret U et fam. om. V
 19 in iniq. U 21 qui] is qui s ut quid u 22 affixit U 24 corpus u susc.
 dign.] suscitatus u

amissurus aliud sibi templum daemonicae conditionis adfigat, ut illorum quoque recepta similitudine pro ipsis patibulum subeat.

13. Obsecro, fratres dilectissimi, ut ignoscatis dolori meo doctrinis inpiis resistenti. dum enim inpudentiam sectatorum eius repercutere nititur, conpagem loricae ipsius et uenenati pectoris 5 fraudulentias in medium protulimus, ut illud quoque conpleretur in eo: reuelabo ignominiam tuam et ostendam eam amatoribus tuis. nam inter cetera etiam resurrectionem a mortuis, quae spes salutis nostrae est, ita corrumpit et uiolat, ut audeat dicere corpora nostra rursus corruptioni et morti 10 subiacentia suscitari. responde mihi, o impietatis caput, quomodo iuxta apostolum Paulum uicerit Christus eum, qui mortis habebat imperium, hoc est diabolum, si corruptibilia et mortalia iterum corpora surrectura sunt? quid nobis profuit Christi passio, si mors atque corruptio denuo nostra corpora possessura est? aut quid sibi 15 uult apostolus scribens: sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes uiuificantur, si resurgentibus mors saeua dominabitur? uel quomodo, qui ista credunt, possint ex animo dicere: Christus dei uirtus et dei sapientia, uolentes illo fortiolem esse mortem, quae suscitata ab eo corpora deletura est nec probetur ex omni 20 parte superata? uerum et Origenem tam impie resistentem Christus, dominus noster, et mortem uicit et diabolum, qui habebat mortis imperium, sua uirtute destruxit parato nobis in caelo uictoriarum suarum triumpho. nec ideo corpora suscitauit, ut rursus perirent, sed 25 illorum incorruptione perpetua mortem corruptionemque deleuit.

14. Unde liberati a cunctis malis passionis dominicae festa celebremus et iuxta euangelii parabolam cernentes a sapientia immolari tauros et altilia uescamur fortioribus plenisque neruorum

7 *Ezech. 16, 36 12 cf. Hebr. 2, 14 16 *I Cor. 15, 22 19 *I Cor. 1, 24
23 cf. Hebr. 2, 14 28 cf. Matth. 22, 4

1 aliut ibi *u* demoniace *U* condic. *U* affinguat *U* 3 *kmi* *UVu*
5 se percut. *u* nitimur *Uu* uen.] uenena et *u* peccatoris *V* 6 in — 23 uicit
om. u 8 eam] illam *U* 9 a] ex *U* spes exspe *T* 10 rursus—susc.] suscitatum
quidem iri, sed sic, ut corruptelae rursus ac morti subiaceant *ç* 11 caput] ap *V*
14 corp. *om. V* xpi prof. *U* 16 enim *om. V* omnes *om. V* 19 possunt *V*
21 nec] ne *U, Vp.r.* 23 noster simul *ç* 24 uirtute xps *u* praeparato *u*
25 suscitabit *ç* periret *V* pereant *ç* 26 ipsorum *u* pro illorum *ç* incorr.—
mortem *om. u* perpetuā *T* 27 passionibus (*sic*) *U* dominica *U* 28 et] ut *V*

et pinguioribus doctrinae cibis, ut lac infantiae deserentes solidiora
 capiamus alimenta causamque malorum omnium fugiamus inperi-
 tiam, quae, cum multorum diuersis heresibus uinxerit pedes,
 Origene maximo sui fruitur amatore, qui inter cetera ausus est
 5 dicere non esse orandum filium neque cum filio patrem ac post
 multa saecula Pharaonis instaurauit blasphemiam dicentis: quis
 est, ut audiam uocem eius? nescio dominum
 et Israhel non dimittam. nec est aliud dicere 'nescio
 dominum' quam hoc, quod dicit Origenes: 'non est orandus
 10 filius', quem certe dominum confitetur. et quamquam ille in tam
 apertam proruperit blasphemiam, tamen orandus est, de quo pro-
 pheta testatur dicens: et adorabunt te et in te depre-
 cabuntur, quia in te est deus et absque te non
 est deus, et rursum: omnis, qui inuocauerit nomen
 15 domini, saluus erit. et Paulus disputans: quomodo,
 inquit, inuocabunt, in quem non crediderunt?
 oportet primum credere, quod filius dei sit, ut recta et consequens
 fiat eius inuocatio. et quomodo orandus non est, qui non est deus,
 sic e contrario, quem deum esse constitерit, adorandus. unde et
 20 Stephanus positus genibus et obsecrans pro his, qui se lapidibus
 obruebant, dicebat ad filium: domine, ne statuas illis
 hoc peccatum. in nomine quoque Iesu Christi
 omne genu flectetur caelestium, terrestrium
 et infernorum. quod autem dicitur: genu flectetur,
 25 sollicitae et humillimae orationis indicium est. itaque nec deum
 credit Origenes filium dei, quem non putat adorandum, et lacerat
 eum conuiciis; cumque sibi in scripturarum memoria blandiatur
 et putet se eas intellegere, non audit contra se loquentem Moysen:

1 cf. Hebr. 5, 12—14 5 cf. Orig. de oratione c. 15 init. 6 *Ex. 5, 2
 12 *Esai. 45, 14 14 *Rom. 10, 13 15 *Rom. 10, 14 21 Act. 7, 59 22 *Phil.
 2, 10. cf. Esai. 45, 24

1 doctrinarum ζ 2 augmenta V 3 cum] cumque V, om. u 4 origenis u
 maxime V sui om. V 7 est dominus V 9 o(r exp. V)rigenis TV 10 con-
 fitemur u 11 est om. u 14 omnis quicumque u 16 uocabunt u 17 recta]
 credat u 19 e] est V quem] qm u esse deum u ador. et orandus ζ est et
 orandus u est V 20 et om. U orans u 22 hoc ad u 23 flectere
 (ere in ras. m2) T flectitur Up.c. (i ex a) V cael.—flect. om. T 24 flectitur U
 flectet V 26 origenis TVu dei om. u orandum u 27 in om. u memoriā V
 blanditur u 28 putat u ea u moisen Vu

homo, qui maledixerit deum, peccatum habebit et, qui nominauerit nomen domini, morte morietur; lapidibus obruet eum omnis multitudo. et quis tantis Christum adficit contumeliis ut hic, qui ausus est dicere: 'non debet orari' cassum tantum ei diuinitatis nomen indulgens?

15. Uerum quid necesse est in tam iniis immorari? ad alium eius transeamus errorem. dicit corpora, quae resurgunt, post multa saecula in nihilum dissoluenda nec futura aliquid nisi, cum de caelorum mansionibus animae ad inferiora dilapsae indiguerint nouis, quae alia rursum fiant prioribus omnino deletis. quis ista audiens non et mente et corpore pertremiscat? si enim post resurrectionem corpora rediguntur in nihilum, fortior erit mors secunda quam prima, quae delere omnino poterit substantiam corporalem. 2 cur Paulus scribit: mors non dominabitur illius; 15 quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel, si corpora delenda sunt penitus? aut quomodo hoc, quod dicitur 'semel', firmum erit, cum caro ab animae consortio separata redigenda sit in nihilum? qua ratione rursus adiunxit: seminatur in corruptione, surgit in incorruptione; 20 seminatur in infirmitate, surgit in uirtute; seminatur in ignobilitate, resurgit in gloria; seminatur corpus animale, surgit corpus 3 spiritale? si enim incorruptio corpora in nihilum redigit, consequens fuerat dicere corruptioni ea in perpetuum reseruari esset- 25 que fortior incorruptione. sed absit Paulum contraria sibi scribere et incorruptioni et corruptioni eandem esse naturam. quodsi, ut

1 *Leu. 24, 15—16 15 *Rom 6, 9—10 19 *I Cor. 15, 42—44

2 nomin. in falsum *u* blasphemauerit *U* 4 et] at ς affecit *Uu* 5 casu *u* cassum et inane ς ei di *T* 8 resurgent *Tp.c.m2* 10 mans.] inanibus *u* ad *om. u* delapsae *U* lapsae *u* 11 nouis, quae *Vall.* nobisque *T* (nobis ut *m2*) *UVu* quis ista aud.] cur ita audies *u* 12 pertimescat *T* 15 scribat *V* scripsit *u*; *add.* sic ς illi *u* 16 *pr.* mortuum ς peccato in *ras.* *V*, *om. u* *alt.* mortuum ς 17 si—pen. *om. V* 18 caro ab] carnali *u* separate *u* 19 sint *u* rursum *U* adiungit *Uu* 20 surget ς incorr.] corr. *U* 21 surget ς 22 resurget *V* surgit *U* 23 surget *U* *alt.* corpus *om. u* 24 incorr.] corr. *u* corpora *om. \varsigma* 25 ea corr. *U* corruptione *V* ea] et *u* 26 incorruptioni *T* incorrupto ς ; *add.* corruptio *UVu* contrarie *u* scrib. sibi *V* 27 *pr.* et *om. u* incorr. et corr. *u* incorruptionis *cel.* quodsi] quod *T* ut] et *V*

falso putat Origenes, non solum corruptibile, sed et mortale corpus
 est suscitandum, ergo unum atque idem corruptio et incorruptio,
 mors et uita dicentur; eandem habebunt in suscitatis corporibus
 potestatem et nequaquam rebus, sed tantum nominibus corruptio
 5 et incorruptio, mors et uita separabuntur. sin autem corruptibile 4
 et mortale corpus surrecturum est, consequentius fuerat apostolum
 dicere: 'seminatur in corruptione, surgit in corruptione; seminat
 in infirmitate, surgit in infirmitate; seminat in ignobilitate, surgit
 in ignobilitate; seminat corpus animale, surgit corpus animale'.
 10 quodsi corruptionem et infirmitatem et ignobilitatem amouet a
 corporibus suscitatis et dicit e contrario incorruptione et fortitu-
 dine et gloria corpora uestienda et pro animali spiritale corpus esse
 reddendum, soluta erit mors et in corporibus suscitatis pro morte
 et corruptione immortalitas incorruptioque regnabunt, quia et
 15 ipsum corpus immortale et incorruptum resurget, ut possit permanere
 animae coaeternum. igitur et saluator pignus salutis nostris corpo- 5
 ribus in resurrectione sui corporis tribuens non potest credi ultra
 moriturus apostolo in hanc sententiam congruente: Christus
 resurgens ex mortuis ultra non morietur,
 20 mors ei nequaquam dominabitur, ne, si illius
 fuerit dominata, dominetur nostri.

16. Confundatur Origenes inter cetera flagitiorum genera, quae
 confingit, magicis quoque artibus patrocinium tribuens. nam in
 tractatibus suis his locutus est uerbis: ars magica non mihi
 25 uidetur alicuius rei subsistentis uocabulum,
 sed et, si sit, non est operis mali nec quod
 haberi possit contemptui. haec dicens utique fau- 2
 torem se esse demonstrat Elymae magi, qui apostolis repugnauit,

18 *Rom. 6, 9 24 Orig. de resurrect. fragm. 28 cf. Act. 13, 8

1 origenis *T* solam *u* et *om. u* 3 eandemque *UV* et eandem *u* 5 uita et
 mors *u* 6 resurrecturum *ç* 7 *pr. corr.]* incorr. *u* surget *V ter* 8 seminantur *V*
 surget *V, u.a.c.* resurgit *T* 11 incorruptionē et fortitudinē et gloriā *T*
 12 animale *u* 13 credendum *u* sol. erit] soluenda est *u* 14 immortalitatis *u*
 et *om. U* 15 re(*s.l.*)surgit *U* surget *u* 18 in ac sententia *u* 19 ex] a *u*
 moritur *u* 20 ne si *U* nisi *cel.* non(*s.l.m2*)domina(bi *s.l.m2*)tur *T* nec domine-
 tur *ç* dominetur et *u* 22 confundantur *Tu* origenis *Tu* 23 confingunt *V*
 magicæ q. arti *U* nam *eras., in ras.m2* qui *T* nam et *u* quam *UV* 26 ne quis
 habere *ç* 27 fauctorem *U, u* (*u del.*) 28 aelymae *U* aelime *T* elime *Vu*

et Iannae atque Iambrae, qui Moysi magicis artibus restiterunt. sed nullas Origenis patrociniū habebit uires, quia Christus magorum praestigias suo deleuit aduentu. respondeat nouae inpietatis adsertor, immo aperte audiat: si non est malum ars magica, non erit malum et idolatria, quae artis magicae uiribus nititur. quodsi malum est idolatria, malum erit et ars magica, ex qua subsistit idolatria. cum autem idolatria Christi maiestate deleta sit, indicat et parentem suam artem magicam secum pariter dissolutam propheta super hoc liquido proclamante: sta nunc in incantationibus tuis et multis ueneficiis tuis, quae didicisti ab adulescentia tua, si potuerint prodesse tibi. cum igitur haec prophetarum scripta testentur et nullus umquam ausus sit memoriae proderet magorum artes inter optima quaeque numerandas, leges quoque publicae magos et maleficos puniant, scire non possum, qua ratione impulsus Origenes, qui Christianum se esse iactat, Sedeciae pseudoprophetae aemulator existens cornua sibi ferrea fecerit, quibus contra dogmata ueritatis armatus incedat, nec sapiat quicquam de caelesti Hierusalem neque imitetur Moysen et Daniel Petrumque et alios sanctos, qui contra magos et incantatores quasi in acie stantes indefesso certamine dimicarunt. cum quibus festae diei ducamus choros, quod per media Babylonis pericula transeuntes Origenis uenena uitauimus et oboediuius prophetae sermonibus imperantis: egredere de Babylone, qui fugis de terra Chaldaeorum, ut ingrederemur Hierusalem, in qua praedicatio ueritatis est.

17. Quamquam enim mendacio resistentes passi sumus aliquotium puerorum, qui in camino aestuantis incendii flammarum

1 cf. II Tim. 3, 8 9 *Esai. 47, 12 16 cf. III Reg. 22, 11 18 cf. Hebr. 12, 22
23 *Esai. 48, 20 27 cf. Dan. 3, 94

1 iāne U ianne u mambrae (e u) Tp.c.m2Uu moyse Ta.c. 2 praest. mag. V 5 erit] est u 6 et om. U quo s substitit U; add. et u 8 partem V 10 et] in u 12 tibi prod. u haec om. T scriptura testetur V detestentur Tp.c.m2 14 quaeque] quoque u numera(a ex e V)nda TVu 15 scire] uidere u orig. inp. u origenis T 16 esse se u esse om. s sedeciae (m2 zedechiae) T sedechiae cel. prophetae u 18 hier. T iher. cel. 19 moisen V daniel U 22 babyll. Ta.c. babil. U specula U 24 babyll. Ta.c. babil. Vu caldeorum u 25 ingredir(r s.l.)emur u irim V iher. Uu in] de V 26 enim om. s maledico resistente u simus V 27 incendio up.c.m2

uicere naturam, tamen non praeualuit contra nos ignis Babylonius
 nec capilli nostri adusti sunt — extrema uidelicet ecclesiasticae
 dogmata ueritatis — nec sarabara mutata, quae in protectionem
 animarum de testimoniis scripturae sanctae nobis sapientia texuit,
 5 nec odor ignis in nobis est, peruersae scientiae flamma discurrens.
 non enim adqueuimus doctrinae eius, qui propter lapsus ratio- 2
 nabilium creaturarum corpora fieri suspicatur et dicit iuxta Graeci
 sermonis etymologiam animas ideirco uocitatas, quod calorem
 mentis et in deum feruentissimae caritatis amiserint, ut ex frigore
 10 nomen acceperint, ne et saluatoris animam isdem subiacere neniis
 sentiremus. solis quoque et lunae ac stellarum cursus et totius 3
 mundi pulcherrimam in diuersitate consonantiam non adserimus
 ex causis praecedentibus uariisque peccatis et animarum uitiiis
 accidisse nec bonitatem dei multo tempore praestolatam, ut non
 15 ante faceret uisibiles creaturas, nisi inuisibiles deliquissent. nec 4
 uanitatem appellamus substantiam corporalem, ut ille aestimat
 aliis uerbis in Manichei scita concedens, ne et Christi corpus subiaceat
 uanitati, cuius edulio saturati ruminamus cotidie uerba dicentis:
 nisi qui comederit carnem meam et biberit
 20 sanguinem meum, non habebit partem mecum.
 nam si natura corporea uana est et futilis iuxta Origenis errorem, 5
 cur Christus surrexit a mortuis, quare nostra corpora suscitauit,
 quid sibi uult Paulus scribens: si mortui non resurgent,
 nec Christus resurrexit; si autem Christus
 25 non resurrexit, uana est fides nostra?

18. Ex quo perspicuum est non corporum naturam esse uanam,
 sed eos credere uanitati, qui non putant eam resurgere et manere

7 cf. Orig. *περὶ ἀρχῶν* (Rufinus) II 8, 3 19* Ioh. 6, 54 23* I Cor. 15, 13—14

1 babyll. *Ta.c. habil. Vu* 2 *usti u* 3 *sarrabara T sarraballa V saraballa* §
 immutata *V* protectione *Tu* 4 *de om. § sanctae om. u* 5 *odor ignis]*
 origenis *u* peruersae] per se *u* 6 *lapsus § ir(ex in)rationabilium ua.c*
 7 *corpore u gregis u* 8 *ethym. U etim. V ethim. (ex etem.) T etimologiāt*
 (sic) *u* 9 *amis(exp.)serit V ut] et u* 10 *acceperent T(all. e ex i m2), U*
 anima *u* hisdem *Tp.c.m2U* iisdem § 15 *fac. ante V* 17 *in aliis u*
 manicheis *u* concidens *Tp.c.m2Vu* 19 *quis Uu cōm. u* 21 *corporum u*
 futilis § furtilis *U* fictilis *u* subtilis *TV* 22 *resurrexit § suscitabit §*
 23 *resurgt u* 24 *neque U surrexit §* 27 *uanitatem § non om. u et non u*

perpetuam. honorabiles quoque condemnat nuptias negans sub-
 sistere corpora, nisi prius animae in caelo peccauerint et inde prae-
 cipitatae quasi quibusdam ergastulis corporum uinctae fuerint.
 2 et ille quidem sentiat, ut uult, loquatur, ut non timet: audiat nos
 cum Paulo suis auribus inclamantes: honorabiles nuptiae 5
 et cubile immaculatum. et quomodo immaculatum, si
 anima uitii sordidata carne circumdatur? et culpa subiacebit
 Anna, uxor Elcanae, semen uirorum postulans, ut propter desi-
 derium mulierculae animae in caelis periclitentur et una earum
 peccato grauis labatur in terram ac pristinam beatitudinem deserat. 10
 3 nec Moyses inprecans et dicens: dominus deus uester
 multiplicet uos et ecce estis hodie sicut
 stellae caeli in multitudine. dominus deus
 patrum uestrorum addat uobis, sicut estis,
 milies et benedicat, ut locutus est, hoc petebat, 15
 ut animarum in caelo cateruae peccantes Israhelitici populi gentem
 conderent. quod esse discrepans apertissime patet, ut, qui pro delicto
 populi precabatur: si dimittis peccatum hoc populo,
 dimitte; sin. autem, dele me de libro, quem
 scripsisti, postulet multiplicari filios Israhel; quos si nouerat 20
 animarum ruinis crescere, non e contrario precaretur, ne propter
 4 uitia melioris substantiae natura uilior conderetur? cur David
 inprecatur in psalmo: benedicat te dominus ex
 Sion et uideas, quae bona sunt, in Hierusalem
 omnibus diebus uitae tuae et uideas filios 25
 filiorum tuorum, si animarum peccato iusti uiri augetur
 genus, et audet dicere: ecce sic benedicetur homo,
 qui timet dominum, cum sciat animas delinquentes cor-

1 cf. Hebr. 13, 4 5 *Hebr. 13, 4 8 cf. I Reg. 1, 10—11 11 *Deut. 1,
 10—11 18 *Ex. 32, 31—32 23 *Ps. 127, 5—6 27 Ps. 127, 4

1 negat u 2 et] ut § 3 iuncte V 4 uult om. u loquitur u non om. U
 nos audiat U 5 nuptias u 6 et quom. inm. om. U quomodo cubile u
 8 helcanae U elchane V uirile § ut] et u 10 grauis u graui cet. deserant u
 11 inprecassen(exp.)tu domine u 13 multitudinē U domine Ta.c.u 14 sicuti u
 15 et loquutus u 17 esse] est u 18 deprecabatur u dimittas § huic Vu
 20 postulat u si u, om. cet. 21 non u et non cet. et u 23 deus u 24 syon UVu
 hier. T irlm V iher. Uu 25 et om. U 26 pecc.] depulsione et exitio §
 augetur u 27 omnis homo u

porum uinculis alligari et in huiusce modi carcere iudicio dei poenas
 luere peccatorum? quomodo deus loquitur per prophetam: si
 audisses praecepta mea, fuisset utique quasi
 fluuius pax tua et iustitia tua sicut fluctus
 5 maris et sicut harena semen tuum et soboles
 uteri tui ut puluis terrae? qui enim dei praecepta
 conseruant, non debent accipere praemium animarum de caelo
 ruinas, quae ligatae corporibus sobolis eorum incrementa multi-
 plicent. si autem uolunt discere, quae sint humani generis exordia, 6
 10 audiant dicentem Moysen: tulit deus de terra et
 finxit hominem et insufflauit in faciem eius
 spiritum uitae et factus est homo in animam
 uiuentem, id est inmortalem. deus quoque benedicens Adam
 et Euae ait: crescite et multiplicamini et replete
 15 terram.

19. Si animae post peccatum mittuntur in terras, ut nascantur
 in corporibus, non erat rationis benedici Adam et Euae, cum causa
 peccati maledictionem potius mereretur. denique, postquam plas-
 mauit eos, benedictionis uocibus prosecutus est, quos postea uolun-
 20 tate peccantes maledictione percussit. ex quibus colligitur nequa- 2
 quam propter animarum peccata corporum substitisse naturam.
 audiant rursum dicentem deum: ego feci terram et
 hominem in ea et Daud: caelum caeli domino,
 terram autem dedit filiis hominum et cessent
 25 ultra cogitationum suarum errores sequi et scripturarum magis
 auctoritate ducantur. sicut enim, qui uoluptatibus eneruati sunt 3
 et quorum in pectore libido dominatur, contemplantes corporum
 uenustatem non quaerunt morum pulchritudinem, sed membrorum,
 sensusque eorum praegrauatus faece terrena nihil altius intuetur,
 30 sic, qui structa uerborum compositione ducuntur et capti eloquen-
 tia sono non intuentur dogmatum ueritatem, erubescunt errorem

2 *Esai. 48, 18—19 10 *Gen. 2, 7 14 Gen. 1, 28 22 *Hier. 34, 4 (27, 5)
 23 Ps. 113, 16

1 huius ζ carcerem TV 5 arena UVu; add. maris U all. et ex ut T
 7 non om. u 9 sin Uu s V 10 audient u moisen V 11 insufflauit u
 13 in inmortalem Up.c. 14 eam u 17 Eua ζ 18 potius om. U miseretur u
 22 deum om. ζ 23 super eam u Daud om. V 24 autem om. V 27 peccatore
 (ca exp.) T peccato u 28 et quaer. non V 30 instructa u

pristinum confiteri et adrogantiae tumore caecati nolunt esse discipuli, ne, postquam correcti fuerint, prius errasse uideantur.

20. Abiectis itaque Origenis malis et scripturarum, quae uocantur apocrypha, id est abscondita, decipulis praetermissis — non enim in abscondito locutus sum, ait dominus 5 — iterum atque iterum, fratres carissimi, dominicae passionis festa celebremus; fidem conuersatione decorantes misericordia in pauperes imitemur deum, cui nulla corporalium naturarum forma con- similis est, habeamus in cunctis imaginem bonitatis eius, paenitentia emendemus errores, oremus pro inimicis, pro detractoribus 10 obsecremus aemulantes Moysen, qui sororis contra se loquentis culpam oratione deleuit, oleo elemosynae peccatorum sordes 2 lauamus. captiuorum uincula nos uideantur adstringere et propitium illis inprecemur deum; clausos carcere humanitas diurna sustentet et his, quorum corpora morbus regius occupauit et iugi 15 tabe membra soluuntur, propter repositam in caelis mercedem sollicito ministerio seruiamus. si quando potestas iudicii nobis data fuerit et iurgantium ad nos fratrum causa delata, non sit personarum consideratio, sed rerum. corruentibus et in tribulatione positis nos quoque ruamus affectu, leges normam teneant ueritatis, 20 caritas prona sit ad misericordiam non insultans peccantibus, sed condolens; facilis est enim lapsus ad uitia et fragilitas condicionis 3 humanae, quidquid cernit in alio, in se debet pertimescere. cumque alius fuerit pro errore correptus, illius emendatio nostra sit cautio. et super omnia quasi culmen et corona uirtutum pietas in deum 25 toto cordis timore seruetur execrantesque deorum numerum patris et filii et spiritus sancti unam confiteamur indiscretamque sub-

5 *Ioh. 18, 20 11 cf. Num. 12, 13—15

4 apocrypha TV apocryphē (—phe u) Uu absconditae Uu discipulis *codd.*
(*corr. U*) 5 non—dom. om. U non enim in] in palam non u 6 it. atque
it. obsecro uos 5 7 misericordiam TVu paup.] *add. exhibentes in mg. m2T*
inpercientes u 10 detractoribus UVu 11 deprecemur u moisen V
12 elemosynae T elemosine *cet.* 14 eis V diuina u 15 iugi tabe] iugita u
17 iud. pot. nob. U iud. nob. pot. u 18 fratrum om. Uu 19 conruentibus V
cum ruentibus u corruentes U 20 positos U non V quoque ruamus]
queramus u quoque tueamur U legis ut (*s.l.m2*) normam T 23 pert.
debet U 26 execrantes et eorum u 27 filii T

stantiam, in qua et baptizati uitam aeternam suscepimus. et, si dei 4
tribuerit clementia, cum angelis merebimur dominicum pascha
celebrare habentes quadragesimae exordium ab octaua die mensis,
qui secundum Aegyptios uocatur Famenoth, et ipso praebente
5 uires adtentius ieiunemus ebdomadae maioris, id est paschae uene-
rabilis, die tertia decima mensis Farmuthi fundamenta iacientes,
ita dumtaxat, ut iuxta euangelicas traditiones finiamus ieiunia
intempesta nocte, octauo decimo die supra dicti mensis Farmuthi
et altero die, quo dominicae resurrectionis est symbolum, id est
10 nono decimo eiusdem mensis, uerum pascha celebremus adiungentes
his septem reliquas ebdomadas, in quibus pentecostes festiuitas
textitur, et praebentes nos dignos communione corporis et sanguinis
Christi. sic enim merebimur accipere regna caelorum in Christo 5
Iesu, domino nostro, per quem et cum quo deo patri gloria et im-
15 perium cum spiritu sancto et nunc et semper et in omnia saecula
saeculorum. amen.

21. Salutate inuicem in osculo sancto; salutant uos, qui mecum
sunt, fratres.

1 *pr. et om V* 3 quadragesimae *T* octauo 5 4 egypt. *U* egipt. *Vu*
famenoth *U* farmenoht *u* ipsos *u* 5 maioris] mos est *u* pascae *T*
6 famuthi *U* 7 ut *om. u* 8 supra dicto mense *u* supra dictis *U* famuthi
ua.c. 9 alterius diei *u* quo] qui *u* *pr. est om. u* synb. *T* sinb. *u* sib. *V*
10 pascha *T* 11 reliquas] alias *V* 12 texuitur *T* corporis *om. u* sanguini *u*
13 enim *om. u.* 14 quo est *u* deo *om. U* 15 sancto spir. *U* 17 sal.—fratres
om. u uos] *add. omnes U* 18 fratres] *add. explicit epistula paschalis beati*
theof(ph *V*) ili alexandrini epi ad totius aegypti (egipti *V*) epos .11. (scda *V*)
TV explicit epla .11. U

XCVII.

AD PAMMACHIUM ET MARCELLAM.

1. Rursum orientalibus uos locupletato mercibus et Alexandrinās
 opes primo Romam uere transmittō. deus ab Austro ueniet
 et sanctus de monte Faran umbra condensa; 5
 unde et sponsa laetatur in Cantico canticorum dicens: in umbra
 eius concupiui et sedi; et fructus eius dulcis
 2 in faucibus meis. uere nunc completur Esaiæ uaticinium
 praedicantis: in die illa erit altare domini in
 medio terrae Aegypti, ut, ubi abundauit pec- 10
 catum, superabundaret gratia. qui paruulum Christum
 fouerant, adultum fidei calore defendunt, ut, qui per illos
 Herodis effugerat manus, effugiat hereticum blasphemantem. quem
 Demetrius Alexandri urbe pepulit, toto orbe fugat Theophilus,
 Theophilus, ad quem Lucas scripsit euangelium, qui ex amore dei 15
 3 nomen inuenit. ubi nunc est coluber tortuosus? ubi uenenatissima
 uipera,

prima hominis facies utero commissā luporum?
 ubi heresis, quae sibilabat in mundo et me et papam Theophilum
 sui iactabat erroris latratuque inpuidentissimorum canum ad indu- 20
 cendos simplices nostrum mentiebatur adsensum? oppressa est eius

4 *Hab. 3, 3 6 *Cant. 2, 3 9 Esai. 19, 19 10 cf. Rom. 5, 20
 12 cf. Matth. c. 2 15 cf. Luc. 1, 3 18 Verg. Aen. III 426. 428

A = *Berolinensis* lat. 17 s. IX.

II = *Turicensis Augiensis* 49 s. IX.

D = *Vaticanus* lat. 355+356 s. IX—X.

M = *Coloniensis* 60 s. IX—X.

ad pammachium et marcellam (marcellum *A* marcello *D*) *codd.*; *Hieronymi*
nomen exhibent tituli omnium codicum

3 alexandrinis *AMa.c.* alexandrinus *D* 5 pharan *D* 6 laeta*tur *A*
 7 dulcis *om. D* 8 isaie *D* 10 egypti *AD* ut *II, om. cel.* h(eras, *II*)a-
 bund. *codd.* 11 superhab. *ADM*; *add. et* ς 13 eff. Her. ς effugat *II*
 14 alexandria *Ap.c.m2II* re(p *s.l.M*)pulist *DM* th(h *s.l.M*)eof(ph *II*)ilus
 theof(ph *II*)ilus *AIIIM* theofilus *D* 15 euang.] actus apostolorum ς 18 primi *II*
 19 theofilum *codd.* 21 oppraessa *AM* eius ex eis *A, om. M*

auctoritate et eloquentia et in morem daemonicorum spirituum de terra loquitur. nescit enim eum, qui desursum ueniens ea loquitur, quae sursum sunt.

2. Atque utinam serpentina generatio aut simpliciter nostra
 5 fateatur aut constanter defendat sua, ut scire ualeamus, qui nobis amandisint, qui cauendi! nunc autem — nouum paenitentiae genus — oderunt nos quasi hostes, quorum fidem publice negare non audent. rogo, qui est iste dolor, qui nec tempore nec ratione curatur? inter
 2 micantes gladios, iacentia corpora, riuos sanguinis profluentes iunguntur saepe hostiles dexteræ et belli rabiem pax repentina commutat: soli sunt huius hereseos sectatores, qui cum ecclesiasticis non ualent foederari, quia, quod sermone coguntur dicere, mente condemnant. et si quando aperta blasphemia publicis auribus fuerit reuelata et uiderint contra se audientiam circum fremere, tunc
 15 simplicitate simulata dicunt audisse se primum, quae magistrum dicere haud nescierint. cumque eorum scripta teneantur, uoce negant, quod litteris confitentur. quid necesse est obsidere Pontidem, mutare loca, diuersas lustrare regiones et clarissimum pontificem Christi eiusque discipulos rabido ore discerpere? si uera
 20 loquimini, pristinum erroris ardorem ardore fidei commutate. quid maledictorum pannos hinc inde consuitis et eorum carpitis uitam, quorum fidei resistere non ualetis? num ideo uos non estis heretici, si nos quidam adsertione uestra crediderint peccatores, et os impietate fetidum non habebitis, si cicatricem potueritis in nostra
 25 aure monstrare? quid iuuat uestram perfidiam uel prodest pellis Aethiopica et pardi uarietas, si in nostro corpore naeuus apparuerit? en papa Theophilus tota Origenem arguit libertate hereticum esse: nec dicta defendunt aut fingunt ab hereticis inmutata multorum-

2 cf. Ioh. 3, 31

4 cf. Matth. 23, 33

25 cf. Hier. 13, 23

1 mori D dominic. Aa.c.m² de communic. D daemoniac. § 8 pr. qui] quis Ap.c.m² § 10 dextræ § 14 audientiam (=auditorum coronam)] audientium D, Ma.c. os (s.l.m²) audientium A audientium ora II audientium turbam § 15 sim. simpl. § 16 h(s.l.m²) aut M aut Aa.c.m² D ante Ap.c.m² § 17 Prop.] al proponit idem (omnia deleta) pro pontifice (in mg. al proponit idem) II 22 non estis uos § 23 crederint A hos D 24 fēt. II foedum § poteritis § 25 aura M uestra perfidia Ap.c. 26 aethiopia Ma.c. aethiopiam (m exp.) A et thiopiā D pardi ex par II neuus (neus Dp.r.) codd. 27 papas A theofilus codd. 28 nec illi § aut] sed §

que dicunt libros similiter deprauatos, ut illum non sua fide, sed aliorum tueantur erroribus. uerum haec aduersum hereticos dicta sint, qui iniusto contra nos odio saeuientes mente fatentur arcenum et uenena pectoris inremediabili dolore testantur.

3. Uos, Christiani senatus lumina, accipite et Graecam et 5
Latinam etiam hoc anno epistulam — ne rursum heretici mentiantur
a nobis pleraque uel addita uel mutata —, in qua laborasse me fateor,
ut uerborum elegantiam pari interpretationis uenustate seruarem
et intra definitas lineas currens nec in quoquam excedens loco elo-
quentiae eius fluentia non perderem easdemque res eodem sermone 10
transferrem — quod utrum necne consecutus sim, uestro iudicio
derelinquo —; quam sciatis in quattuor partes esse diuisam: et in
prooemio credentes hortatur ad dominicum pascha celebrandum,
in secundo et tertio loco Apollinarem et Origenem iugulat, in quarto,
2 id est extremo, hereticos ad paenitentiam cohortatur. si quid 15
autem hic minus aduersum Origenem dictum est, et in praeteriti
anni epistula continetur et haec, quam modo uertimus, breuitati
studens dicere plura non debuit. porro contra Apollinarem suc-
cincta fides et pura professio non caret subtilitate dialectica, quae
aduersarium suum extorto de manibus eius pugione confodit. 20

4. Orate igitur dominum, ut, quod in Graeco placet, in Latino
non displiceat et, quod totus oriens miratur et praedicat, laeto
sinu Roma suscipiat praedicationemque cathedrae Marci euan-
gelistae cathedra apostoli Petri sua praedicatione confirmet, quam-
quam celebri sermone uulgatum sit beatum quoque papam Ana- 25
stasium eodem feruore, quia eodem est spiritu, latitantes in foueis
suis hereticos persecutum eiusque litterae doceant damnatum in
occidente, quod in oriente damnatum est. cui multos inprecamur
annos, ut hereseos rediuuiua plantaria per illius studium longo tem-
pore arefacta moriantur. 30

3 mentis ς archanum A 4 uenenum M 11 cons. sim necne ς
12 relinquo ς et om. ς 13 prooemio AII praemio D, Ma.c.m2 primo Mp.c.m2 ς
hortatus D 14 appollinarem II Apollinarium ς 16 aduersus M 17 bre-
uitate A 18 Apollinarium ς 21 ut om. A 22 quod ex quot M 23 prae-
dicationem quoque ς 24 petri apost. II 25 papan (an s.l.m2) A papa D
26 spiritu est ς est s.l.M 30 mor.] add. explicit ad pammachium D explicit
ad pammachium et marcellam M

XCVIII.

EPISTULA PASCHALIS THEOPHILI, ALEXANDRINAE
URBIS EPISCOPI, AD TOTIUS AEGYPTI EPISCOPOS.

1. Sollemnitatis augustae sermo diuinus de caelorum regionibus
 5 micans et splendore suo iubar solis exsuperans clarissimum ani-
 mabus se desiderantium lumen infundit, cumque pleno cordis intuitu
 radios eius quiuierint sustinere, ad ipsa caelestis Hierusalem interiora
 penetralia atque, ut ita dicam, sancta sanctorum eas pertrahit. unde, 2
 si uolumus salutis esse participes et adhaerentes studio uirtutum
 10 animarum uitia purgare et, quidquid in nobis sordium est, iugi
 scripturarum meditatione diluere, quasi sub sudo apertam doctri-
 narum scientiam contemplantes festinemus supernae laetitiae festa
 celebrare et iungere nos angelorum choris, ubi coronae et praemia
 et certa uictoria est et desiderata triumphantibus palma proponitur.
 15 nec differamus tumentibus carnis fluctibus liberati inter diuersa
 uoluptatum hinc inde naufragia clauum tenere uirtutum et post
 grandia maris pericula tutissimum caelorum intrare portum.

2. Quam ob rem et eos, quos cassa uitae huius cura sollicitat
 et instar frementium gurgitum perturbationum profunda circum-
 20 sonant, quasi de somno graui excitantes ad sapientiae prouocemus
 lucra ostendamusque eis ueras diuinorum sensuum diuitias et inspe-
 rata sanctae celebritatis gaudia, ob quae omnis inpraesentiarum
 adsumatur labor, ut et eos, qui paululum negligentes sunt, et nosmet
 ipsos aeternae gloriae praeparemus. unde et in Prouerbiis indigentes 2

7 cf. Hebr. 12, 22

T = *Parisinus lat. 2172 s. X.*

U = *Parisinus lat. 16897 s. XII.*

V = *Parisinus lat. 2173 s. XIII.*

prima (*add. m²*) epistula paschalis theophili alexandrinae urbis epi ad totius
 aegypti epos prim *T* epla paschalis beati theophili alexandrini epi ad tocius
 egipti epos *U* epla paschalis theophili alexandrine urbis epi ad totius epos
 egipti *V*. *Hanc epistulam paschalem non primam, sed secundam esse recte*
contendit Vallarsius

4 prime (e ex a) sollempn. *V* primum solemn. ζ (*numerus epistulae in ipsum*
textum irrepsisse apparet) 7 iherus. *UV* 10 sordidum *U* 18 et eos om. *U*
 [cassa] necessaria *V* 19 fermentum *U* 21 inseparata *U* inspirata ζ 22 ob
 quae] eoque ζ 23 assumptus *V* *pr. et om. V*

sensu ad conuiuium suum Sapientia prouocans clamat: uenite, comedite de panibus meis et bibite uinum, quod miscui uobis. non enim sic caelum hoc, quod suspicimus, stellarum inlustratur choris nec in tantum sol et luna, duo mundi, ut ita dicam, clarissimi oculi, quorum cursu annus euoluitur et uicissitudine tempora commutantur; clarum terris lumen infundunt, ut nostra sollemnitas uirtutum choro fulget et radiat. 5
 3 cuius thesauros et diuitias expetentes consona cum Dauid uoce decantant: quis dabit mihi pennas sicut columbae et uolabo et requiescam? exultantesque et quodam tripudio gestientes et iuxta quod scriptum est gaudio ineffabili corda perfusi rursum clamitant: non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus, 10
 4 cuius artifex et fabricator est deus. sciunt enim omnium laborum suorum, quibus in hoc mundo pugnatur et curritur, hanc esse repositam spem et haec in futuro praemia constituta, pro quibus nulla pericula formidantes cotidie uitae suae cursum dirigunt hereticorum uel maxime impietatem et tendiculas declinantes, quibus caeci caecos ducunt in foueam et quasi quodam ueterno et immundissima carie deceptorum corda conmaculant; nec hac calce contenti 20
 intimas scripturarum medullas bibunt ueritate dogmatum falsi nominis scientiam condemnantes.

3. Quod intellegens et patriarcha Iacob scalam cernit in somnis, cuius caput pertingebat usque ad caelum, per quam diuersis uirtutum gradibus ad superna conscenditur et homines prouocantur 25
 terrarum humilia deserentes cum ecclesia primitiuorum dominicae passionis festa celebrare. non est, inquit, hoc nisi domus
 2 dei et haec est porta caeli. quam Dauid acutius intuens et tota cupidine mentis inquirens rationesque huius itineris cogitationibus tractans et quasi pretiosa pigmenta fortius terens 30

1 *Prou. 9, 5 9 Ps. 54, 7 12 Hebr. 13, 14 14 cf. Hebr. 11, 10
 19 cf. Matth. 15, 14. Luc. 6, 39 23 cf. Gen. 28, 12 sqq. 26 cf. Hebr. 12, 23
 27 *Gen. 28, 17

1 sensu—suum *om.* V 5 uoluitur U 7 infundent V 8 thesauros
 (n *exp.*) T expectantes V qui expetunt § 9 pinnas *Ta.c.* 14 cuius
in mg. U sciunt] sicut *Ta.c.* V 19 quadam *Vp.c.* § ueterna V ueternosa §
 20 hoc U 21 ueritatem U 22 scientia § contemnentes U 24 ad] a V
 26 des. hum. § 28 altius U (*fort. recte, cf. p. 159, 13; 179, 29*) 29 cupiditate V
 30 pigm. preciosa V

atque conminuens, ut suauissimi late odoris flagrantiam spargerent,
ad sollemnitatem prouocat festinantes dicens: aperite mihi
portas iustitiae et ingressus in eas confitebor
domino: haec est porta domini, iusti introi-
5 bunt per eam. non est ergo, non est hereticorum ulla sollem- 3
nitas nec, qui errore decepti sunt, illius possunt communione laetari.
scriptum est enim: si bestia tetigerit montem, lapi-
da b i t u r. neque caelestium possunt recipere sacramenta uerbo-
rum, qui diuinis ecclesiae dogmatibus contradicunt. totis itaque 4
10 uiribus animas nostras ab omni contagione purgantes dignas cele-
britate, quae inminet, praeparemus, ut possimus cum sanctis canere:
deus dominus et inluxit nobis. de qua et alius
propheta conscius futurorum mystica uoce testatur: apparet
dominus in eis et disperdet omnes deos gen-
15 tiu m, quando uerba in opera conmutata sunt et ambigentium oculis
rerum ueritas demonstrata, ut per efficientiam eorum, quae prae-
dicta sunt, uerborum ueritas conprobaretur uictoriae suae nos deo
faciente participes, ut et sollemnitatis possimus cum sanctis habere
consortium et inlustri eius aduentus praeconia frequentare. etenim, 5
20 quia omnis terra uariis fuerat inlecebris deprauata uirtutes aestimans
uitia et e contrario uitia uirtutes, dum inolescente tempore con-
suetudinem legem putat esse naturae tyrannica superbia, hi, qui
praecesserant et mendacium tempore roborarant, patres et magistri
ueritatis putabantur; unde acciderat, ut hominum error incresceret
25 et in ritum brutorum animalium utilia nescientes despicerent
uerum pastorem dominum ac furore raptati tyrannos et principes
colerent quasi deos inbecillitatem suam in eiusdem naturae homini-
bus consecrantes. per quae eueniebat, ut praesens periculum mortis
effugerent et conciliarent sibi eos, quorum elementia crudelitate
30 saeuior erat.

4. Idcirco omnibus errore seductis uiuens sermo dei in auxilium
nostrum uenit ad terras, quae ignorabant cultum dei et ueritatis

2 *Ps. 117, 19—20 7 Hebr. 12, 20 12 Ps. 117, 27 13 *Soph. 2, 11

1 fragrantiam *Vp.c.* fragrantia ς spargeret *U* 3 et *om. U* in *om. T*
4 est *om. V* intrabunt *UV* 5 illa *U* 10 celebritati ς 16 demonstratur *UV*
17 probaretur *U* suae *s.l. V* 18 ut *om. V* 19 et] ut *V* 20 quod ς
22 putaret ς naturae *Ta.c.m2, add. et cel.* hi qui] iniqui ς 23 roborarent
Ta.c. roborant *Va.c.* 24 accresceret *U* 25 brutorum *U* 28 ueniebat *Ta.c.V*

solitudinem sustinebant. cuius rei testis est ille, qui loquitur: omnes deliquerunt, simul inutiles facti sunt, et prophetae Christi auxilium deprecantes: domine, inclina tuos caelos et descende, non ut mutaret loca, in quo omnia sunt, sed ut propter salutem nostram carnem humanae fragilitatis 5 adsumeret, Paulo eadem concinente: cum esset diues, pro nobis pauper factus est, ut nos illius paupertate diuites essemus. uenitque in terras et de uirginali utero, quem sanctificauit, egressus homo interpretationem nominis sui Emmanuel, id est 'nobiscum deus', dispensatione confirmans 10 mirum in modum coepit esse, quod nos sumus, et non desiuit esse, quod fuerat, sic adsumens naturam nostram, ut, quod erat ipse, non 3 perderet. quamquam enim Iohannes scribat: uerbum caro factum est, id est aliis uerbis 'homo', tamen non est uersus in carnem, quia numquam deus esse cessauit, ad quem et sanctus 15 loquitur: tu autem ipse es et pater de caelo contestatur et dicit: tu es filius meus dilectus, in quo mihi bene conplacui, ut et homo factus nostra confessione permanere dicatur, quod fuit, priusquam homo fieret, Paulo nobiscum eadem praedicante: Iesus Christus heri et hodie ipse 20 4 et in aeternum. in eo enim, quod ait 'ipse', ostendit illum pristinam non mutasse naturam nec diuinitatis suae imminuisse diuitias, qui propter nos pauper effectus plenam similitudinem nostrae condicionis adsumperat. ex tantis et talibus adsumpsit hominem dumtaxat absque peccato, ex quantis et qualibus nos 25 omnes creati sumus, non ex parte, sed totus, mediator dei et hominum, homo Christus Iesus, nulloque, quod nostrae similitudinis est, caruit nisi solo peccato, quod substantiam

1 *Rom. 3, 12 3 *Ps. 143, 5 6 *II Cor. 8, 9 10 cf. Matth. 1, 23
13 Ioh. 1, 14 16 *Ps. 101, 28 17 *Luc. 3, 22 20 *Hebr. 13, 8 23 cf.
II Cor. 8, 9 26 I Tim. 2, 5

1 sollicitudinem V sustinebat T 2 dereliquerunt Va.c. sunt om, T
propheta V 3 deprecans V c(a)elos tuos UV 4 discende T 5 nostr.
sal. V 6 in eadem U concinente V 10 emmanuhel Tp.c. emanuel V
12 nostram om. V humanam c 14 uersus] uerus V 15 carne T 16 loq. David c
idem ipse V 17 tu es] hic est Tp.c.m² 18 bene om. UV complacuit U
21 illum] eum V 24 nostrae cond.] nostri U ex] et ex U 26 totius V

non habet. neque enim inanimam carnem habuit et pro anima 5
 rationali ipse in ea deus uerbum fuit, sicut dormitantes Apollinaris
 discipuli suspicantur, nec dicens illud in euangelio: n u n c a n i m a
 m e a t u r b a t a e s t, diuinitatem suam perturbationi subiaccuisse
 5 testatur, quod consequens est eos dicere, qui pro anima diuinitatem
 in corpore eius fuisse contendunt, nec rursum solam animam sibi
 socians susceptum inpleuit hominem, ne ex similitudine carnis et
 ex dissimilitudine animae mediae adsumptionis dispensationem
 inplesse credatur in carne nostri similis existens et in anima in-
 10 rationabilium iumentorum, si tamen secundum illos inrationabilis
 et absque mente ac sensu est anima saluatoris, quod impium est
 credere et procul ab ecclesiastica fide, ne protinus illo percutiatur
 elogio, quo propheta corripit delinquentem dicens: Ephraim
 sicut columba insensata non habens cor, et
 15 quasi inrationalis audiat: comparatus est iumentis
 insipientibus et similis factus est illis. nulli 6
 enim dubium, quin inrationalis et sine sensu ac mente anima
 iumentis insipientibus conparetur; unde et Moyses scribit: b o u e m
 t r i t u r a n t e m n o n i n f r e n a b i s et Paulus scriptum
 20 edisserens ait: numquid de bubus cura est deo?
 an propter nos utique dicit?

5. Propter nos igitur homo saluator est factus, non propter
 bruta et inrationabilia iumenta, ut similitudinem animae iumen-
 torum absque sensu et ratione suscepit. sed nec illud, quod eiusdem
 25 hereseos sectatores cauillantur et garriunt, ecclesia suscipit, ut
 prudentiam carnis appellari putet animam saluatoris, cum perspicue
 apostolus prudentiam carnis inimicam deo appellet et mortem, quod
 de domino dicere nefas est, ut anima eius mors et dei inimica cre-
 datur. si enim nobis praecipit: nolite timere eos, qui 2
 30 possunt occidere corpus et animam non ualent,

3 Ioh. 12, 27 13 *Os. 7, 11 15 Ps. 48, 13 18 *Deut. 25, 4 20 *I Cor.
 9, 9—10 27 cf. Rom. 8, 7, 6 29 *Matth. 10, 28

1 habet] *add.* inanimam (-i- *s.l.V*) sine anima *TV* (*cf.p. 161, 7*) inani-
 matam *UV* 2 in] pro *U* 3 illud *om. U* 5 testetur *V* 8 dissim.] *sim. U*
 11 et *om. U* ac] et *V* 13 eloquio *U* 16 insip. *om. U* illis] *eis U*
 17 qui *Ta.c.V* irrationabilis (*bi exp.*) *V* 18 inr(irr *V*)ationabilibus *Tp.c.m2 UV*
 20 bobus *Tp.c.m2* 21 hoc dicit *S* 24 suscepit *V* susciperet *T* (—it *a.c.m2*) *U*
 ne *TV* 25 suscepit *T* 29 praecepit *U* 30 corpus occ. *U*

cogentur stulta disputatione suscipere meliores esse nostras animas
 anima saluatoris, dum illa prudentia carnis adseritur, quae mors et
 3 inimica est dei, nostra autem mori non potest. quod nequaquam
 ita intellegendum est, fratres carissimi, cum etiam prudentia animae
 non possit anima nuncupari et multo inter se differant. licet enim 5
 prudentia animae in ea sit, cuius prudentia est, tamen alterum habet,
 alterum habetur et prius anima est, sequens uersatur in anima. quodsi
 prudentia animae non est anima, quanto magis carnis prudentia
 4 anima non potest appellari! tendant quantumlibet syllogismorum
 suorum retia et sophismatum decipulas proponentes se ipsos in- 10
 neectant laqueis ne id quidem scientes, cuius uana scientia gloriantur,
 et discant a nobis, quos ingratis cogunt huiusce modi disputationem
 adsumere, aliud esse, quod sapit, aliud sapientiam, aliud quoque,
 quod sapitur, et haec non solum uerbis inter se, sed et sensibus
 5 discrepare. quae enim sapit, rationalis est anima; porro, quae ex 15
 ipsa est et ipsius et non ipsa, quae sapit, appellatur sapientia; quod
 autem sapitur, res est, quam respicit, eaque gignitur ex sapiente
 sapientia et non sapiens ipse nec ipsa sapientia. tandemque desinant
 dialecticae artis strophis simplicia ecclesiasticae fidei decreta per-
 uertere, ut animam saluatoris prudentiam carnis appellent, quam 20
 apostolus mortem et inimicam adserit dei.

6. Sed et hoc modo nobis contra illos disserendum uidetur:
 scriptum est de uerbo dei: o m n i a p e r i p s u m f a c t a s u n t;
 num credibile est et sapientiam uel prudentiam carnis, quam illi
 animam saluatoris intellegunt, a uerbo dei conditam, ut mortis et 25
 inimicitiae contra deum ipse operator existeret sibiue eas, quod
 dictu nefas est, copularet? quod si nefarium est credere et anima
 saluatoris cunctis uirtutibus pollet, ergo prudentia carnis non erit
 anima eius, ne ipse mortem et inimicitiam contra deum sibi iunxisse
 2 credatur. cessent Apollinaris discipuli ea, quae contra ecclesiasticas 30

2 cf. Rom. 8, 6. 7
 Rom. 8, 6. 7

21 cf. Rom. 8, 6. 7

23 Ioh. 1, 3

25. 29 cf.

1 stulta sua ζ 4 ita *om. U* est *om. T* 6 habet et *V* 7 *pr. anima]*
 anime *U* 12 gratis *TV* 13 aliud sap. *om. U* sapientia ζ 14 hoc *U*
 15 sapit *om. T* rationalis *T* 18 non *om. U* que *eras. T* 19 st(h)rofis *UV*
 22 aduersus *U* 24 et *om. U* 27 copularit *Ta.e.* copulari ζ 29 sibi iunx.]
 subiunx. *T* 30 appoll. *U*

regulas est locutus, propter alia eius scripta defendere. licet enim aduersus Arrianos et Eunomianos scripserit et Origenem aliosque hereticos sua disputatione subuerterit, tamen, qui memor est illius praecepti: non accipies personam in iudicio, ueritatem semper debet diligere, non personas, et scire, quod in dispensatione hominis, quem pro salute nostra unigenitus filius dei est dignatus adsumere, non sit alienus a culpa, qui super anima illius peruersa et intellexit et scripsit. sicut enim apostolus ait: si 3
expendero omnem substantiam meam et tra-
didero corpus meum, ut ardeam, caritatem
autem non habuero, nihil mihi prode erit,
ita siue iste, de quo nunc sermo est, siue Origenes et alii heretici, quamuis scripserint aliqua, quae ecclesiasticae fidei non repugnent, tamen non erunt absque crimine et in his, quae principalia sunt et
ad salutem credentium pertinent, ecclesiasticae fidei repugnantes. 15
neque enim, ut ipse cum sectatoribus suis nititur adprobare, dominus 4
noster atque saluator animam sine sensu adsumpsit et mente aut mediam partem eius duasque de tribus siue tertiam, ut imperfecte hominem saluaret adsumptum, quia nec media nec reliquae por-
tiones perfecti nomen accipient. et, sicut, quod perfectum est, caret 20
imperfecti uitio, sic, quod imperfectum est, perfectum non potest dici. et si imperfecte similitudinem nostram uel ex parte susceperat, quomodo in euangelio loquebatur: nemo tollit animam
meam a me. potestatem habeo ponendi eam et
potestatem habeo sumendi eam? quae autem tollitur 25
atque deponitur, nec irrationalis nec absque mente et intelligentia dici potest, sed e contrario rationalis et intelligibilis et mentem habens ac sentiens.

7. Atque ita ipse disputationis ordo conuincit nihil a domino
imperfectum esse susceptum, sed adsumptum ab eo hominem plene 30
perfecteque saluatum. nulli enim dubium, quin irrationalium
iumentorum animae non ponantur et resumantur, sed cum cor-

4 *Deut. 1, 17 8 *I Cor. 13, 3 23 *Ioh. 10, 18

5 deb. semper *U* in *om.* *V* 6 quam *TV* dign. est *ς* 11 habeam *U*
proderit *Tp.c.UV* 12 origenis *TV* 14 *pr.* et] etiam *V* 15 pertinent et *U*
19 reliquie *U* 20 perf. nom.] perfectionem *V* accipiunt *U* 24 pon.—
habeo *om.* *U* 25 eam] illam *T* 30 pleno perfectoque *V*

poribus pereant et in puluerem dissoluantur. porro saluator tollens animam et separans a corpore suo in tempore passionis rursum eam
 2 in resurrectione suscepit. et multo ante, quam faceret, loquebatur in psalmo: non derelinques animam meam in inferno nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem. nec credibile est, quod ad inferos caro eius descenderit uel prudentia carnis, quae appellata sit anima, inferis apparuerit, sed, quod corpus eius positum in sepulchro sit et ipse nec de corpore et sapientia carnis nec de diuinitate sua dixerit: non derelinques animam meam in inferno, sed uere de nostrae naturae anima, ut perfectam ac rationalem et intelligibilem atque sensibilem ad inferos animam descendisse monstraret. hortamur eos, qui talia sapiunt, ut errores hereticos relinquentes adquiescant ecclesiasticae ueritati et festiuitatem dominicae passionis non faciant imperfectam nec principalem et
 15 maiorem hominis partem in saluatore negent absque anima et mente corpus illius adserentes. si enim ita erat, quid de se uolens intellegi loquebatur: pastor bonus animam suam ponit pro ouibus? et si tantum carnem hominis adsumpserat, cur in passione dicebat: spiritus promptus, caro autem infirma?

8. Unde sciendum est, quod ex omni parte temperatum humanae condicionis exhibens sacramentum perfectam similitudinem nostrae condicionis adsumpserit nec carnem tantum nec animam inrationalem et sine sensu, sed totum corpus totamque animam sibi socians
 25 perfectum in se hominem demonstrarit, ut perfectam cunctis hominibus in se et per se largiretur salutem; habensque nostri consortium, qui de terra conditi sumus, nec carnem deduxit de caelo nec animam, quae prius substiterat et ante carnem eius condita erat, suo corpori
 2 copulauit, sicut Origenis nituntur docere discipuli. si enim anima
 30 saluatoris, antequam ille humanum corpus adsumeret, in caelorum

4 Ps. 15, 10 10 Ps. 15, 10 18 *Ioh. 10, 11 20 *Matth. 26, 41

2 in om. *ς* 3 id faceret *ς* 6 caro eius desc. ad inf. *U* eius om. *V*
 7 app. sit anima] appellatas (*s. eras.*, *s.l.m2* ÷ = est) ita *n̄ T* anima] ita *V* in
 inferis *V* 10 derelinquens *U* 11 ac] et *V* 13 relictis haereticorum erroribus *ς*
 15 ne *TV* 16 saluatorē *T* 17 quod *TV* 19 ouibus suis *UV* 22 temperantium (*n. eras.*) *T* 26 demonstrauit *TV* 27 in se] *add.* homine *V* 28 qui
 ex quae *T* 31 caeli *U*

regionibus morabatur et necdum erat anima illius, inpiissimum
 est dicere ante corpus eam fuisse domini agentem aliquid et uigentem
 et postea in animam illius conmutatam. aliud est, si possunt de
 scripturis docere, antequam nasceretur ex Maria, habuisse hanc
 5 animam deum uerbum et ante carnis adsumptionem animam illius
 nuncupatam. quodsi et auctoritate scripturarum et ipsa suscipere
 ratione coguntur Christum non habuisse animam, antequam de
 Maria nasceretur — in adsumptione enim hominis et anima eius
 adsumpta est —, perspicue conuincuntur eandem animam et illius et
 10 non illius fuisse dicentes. sed cessent illi a nouorum dogmatum 3
 impietate furibundi! nos scripturarum normam sequentes tota cordis
 audacia praedicemus, quod nec caro illius nec anima fuerant, prius-
 quam de Maria nasceretur, nec ante anima in caelis sit commorata,
 quam sibi postea iunxerit; nihil enim nostrae condicionis e caelo
 15 ueniens secum dominus deportauit. unde, quidquid contrarium est
 ueritati, euangelica falce succidens loquitur: omnis plan-
 tatio, quam non plantauit pater meus cae-
 lestis, eradicabitur, uerbum opere, comminationem fine
 consummans et dictorum potentiam expletionem rerum probans, ut,
 20 quidquid sermo pollicitus est, gestorum ueritas exhiberet.

9. Sciant igitur se huius sollemnitatis alienos non posse cele-
 brare nobiscum dominicam passionem, qui Origenem — ut loquar
 aliquid de fabulis poetarum — hydram omnium sequuntur hereseon
 et erroris se habere magistrum et principem gloriantur. quamuis
 25 enim innumerabiles texuerit libros et garrulitatis suae quasi dam-
 nosae possessionis mundo reliquerit hereditatem, tamen scimus lege
 praeceptum: non poteris constituere super te
 hominem alienum, quia non est frater tuus.
 qui enim diuerso tramite ab apostolorum regulis aberrauit, quasi
 30 indignus et profanus choro Christi et consortio mysteriorum eius
 de sollemnitate Christi eicitur et a patribus maioribusque natu, qui
 saluatoris ecclesiam fundauerunt, procul pellitur philosophorum

3 cf. Ioh. 1, 1—2 et 14 16 Matth. 15, 13 27 *Deut. 17, 15

2 uirgentem V 3 anima T 10 dicere ς crescent U a om. U 12 fuerint ς
 13 ante carnem U sit] est U 14 quam eam ς post. sibi ς 19 consumans U
 21 nob. cel. ς 22 dominica V 23 ydram U secuntur UV 27 te s.l. U

LV. Hieron. Epist. II, Hilberg.

13

pannos nitens nouo et firmissimo ecclesiae consuere uestimento et ueris falsa sociare, ut et illorum ex uicinis fortioris probetur infirmitas et huius pulchritudo uioletur.

10. Quae enim illum ratio, qui disputationum ordo perduxit, ut allegoriae umbris et cassis imaginibus scripturarum tolleretur ueritatem? quis propheta sentire docuit ob lapsus de caelis animarum deum esse compulsum corpora fabricare? quis iuxta beatum Lucam eorum, qui uiderunt et ministri fuerunt sermonis dei, huic tradidit ad docendum negligentia et motu et fluxu de altioribus rationabilium creaturarum prouocatum deum mundi huius condere diuersitatem, cum creationem eius Moyses explicans <nec> dixerit nec indicauerit propter causas aliquas praecedentes de rationabilibus sensibilia, de inuisibilibus uisibilia, de melioribus peiora prolata, quod apertissime Origenes praedicat? 2 dicit enim propter peccata intelligibilium creaturarum mundum 15 esse coepisse nolens pascha celebrare cum sanctis neque cum Paulo dicere: inuisibilia dei a creatura mundi per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur nec cum propheta uociferari: consideraui opera tua et obstupui. aliter enim mundi pulchritudo subsistere non ualebat, 20 3 nisi eum uariis creaturarum inplesset ornatus. denique sol et luna, duo magna luminaria, et stellae reliquae, antequam hoc essent, in quod eas creatas cotidiani cursus testatur officium, non erant absque corporibus nec propter aliquas causas simplicitatem pristinam relinquentes corporibus circumdatae sunt, ut ille somniat contraria 25 fidei dogmata struens. nec animae in caelorum regionibus aliquid 4 peccauerunt et idcirco in corpora relegatae sunt. si enim hoc ita esset, oportuerat saluatorem nec ipsum corpus adsumere et animas de corporibus liberare; debebat eo tempore, quando in baptismo

8 Luc. 1, 2 17 Rom. 1, 20 19 *Hab. 3, 2 22 cf. Gen. 1, 16

1 pannos laceros ac ueteres ζ 2 et om. ζ ex illorum ζ fortior TV
 4 qui] quis ζ 5 allegoriae T 6 ob lapsus U propter ruinam et lapsus TV
 8 sermones T 11 Moyses om. U 12 pr. nec addidi; post dixerit excidisse
 putat Vall.: in principio creauit deus caelum et terram al. caus. ζ 14 peiora
 om. V apertissimae origenis T 20 obstupui T expaui V 22 lum. magna V
 esset V 23 quo TV 26 instruens U 27 religate TV 28 sumere U
 29 de] a V debuerat Tp.c.m2

peccata dimittit, statim baptizatum de corporis uinculis soluere, quae propter peccata in condemnatione peccati facta commemorat. sed et resurrectionem corporum frustra pollicetur, si expedit animabus absque grauitate corporum ad caelum subuolare. ipse quoque
 5 resurgens carnem suam suscitare non debuit, sed solam diuinitati animam copulare, si melius est absque corporibus quam cum corporibus uiuere.

11. Quid sibi autem uult crebro animas et uinciri corporibus et ab eis diuidi praedicare et multas nobis inferre mortes? ignorat
 10 Christum ideirco uenisse, non ut post resurrectionem corporibus animas solueret aut liberatas rursus aliis corporibus indueret et de caelorum regionibus descendentes sanguine et carne uestiret, sed ut semel corpora suscitata incorruptione et aeternitate donaret. sicut enim Christus mortuus ultra non moritur nec mors ei domi-
 15 natur, ita nec corpora suscitata post resurrectionem secundo uel frequenter intereunt nec mors eis ultra dominabitur neque in nihilum resoluentur, quia totum hominem Christi saluauit aduentus.

12. Sed et illud a sollemnitate Christi Origenem alienum facit, quod principatus, potestates, fortitudines, thronos ac dominationes
 20 non ab initio in hoc conditas refert, sed post creationem sui aliqua honore digna fecisse et aliis sui similibus propter neglegentiam ad inferiora delapsis has inclitis nominibus appellatas, ut — iuxta errorem eius — non eas condiderit deus principatus et potestates et reliqua, sed aliorum peccata illis materiam tribuerint
 25 gloriarum. et quomodo Paulus apostolus scribit: in Christo creata sunt omnia in caelis et in terra, uisibilia et inuisibilia, siue throni siue dominationes siue principatus siue potestates, omnia per illum et in illo creata sunt et ipse est
 30 ante omnia? si intellegeret uim uerbi — 'per quem', dicitur, 'creata sunt omnia' —, nosset ab initio ita eas conditas et non aliorum socordiam et in inferiora prolapsam occasionem

14 cf. Rom. 6, 9 25 *Col. 1, 16—17

2 condemnationē V 4 leuius subuolare TV 9 ignorat (t. s. l.) U ignorans TV 14 morietur V dominabitur V 16 intereant U neque enim V 17 saluabit s 19 et potest. V ac] et T 20 rationem V aliqua sui U in mg. inf. aliquo s 21 dignas factas s sui] suis TV 22 dilapsis TV inelytis T 24 materiem s 28 potestatus (sic) siue principatus U a. c. 30 quam V quod U 31 nosset utique s

dedisse deo, ut illas principatus et potestates et fortitudines reliquas nominaret, maxime cum creaturarum pulchritudo consistat in ordine
 3 dignitatum. sicut enim de sole et luna et stellis scriptum est: fecit
 deus duo luminaria magna: luminare maius,
 ut praeesset diei, luminare minus, ut prae- 5
 esset nocti, et stellas et posuit eas in firma-
 mento caeli, ut lucerent super terram, nec prae-
 mium bonorum operum receperunt, ut post conditionem sui in
 firmamento caeli lucerent et diebus sibi noctibusque succederent,
 sic principatus et potestates, quae in caelorum regionibus conditae 10
 sunt, non post bona opera in haec profecisse sentimus, sed sic ab
 4 initio conditas. neque enim Origenis et discipulorum eius imitatur
 errorem, qui putant in similitudinem daemonum et diaboli, qui
 propria uoluntate talia nomina officiaque sortiti sunt, principatus
 et potestates, uirtutes et thronos et dominationes post conditionem 15
 sui boni aliquid perpetrasse, ut aliis ad inferiora delapsis ad excelsa
 conscenderent et his nominibus insignirentur habentes postea, quod
 prius non habuerant. quae dicentes non intellegunt se Pauli sen-
 tentiae contra ire in Christo creatos principatus et potestates et
 thronos et dominationes loquentis. quod autem dicit 'creatos', 20
 nulli dubium est, quin sic ab exordio conditi sint et non postea
 istius modi acceperint dignitates.

13. Uerum haec breuiter strinxisse sufficiat; ad aliam eius
 ueniamus inpietatem, quam uelut de profundissimis tenebris
 eructans loquitur et blasphemiarum suarum pessimam mundo 25
 ✓ reliquit memoriam. dicit enim spiritum sanctum non operari ea,
 quae inanimia sunt, nec ad irrationabilia peruenire. quod adserens
 non recogitat aquas in baptismo mysticas aduentu sancti spiritus
 consecrari panemque dominicum, quo saluatoris corpus ostenditur
 et quem frangimus in sanctificationem nostri, et sacrum calicem 30

3 *Gen. 1, 16—17 19 cf. Col. 1, 16

5 diei et *U* 6 illas in firmamentum *T* 7 terras *U* premia ex pre-
 miorum *T* 8 reciperent *ς* condicionem *codd.* 9 sibi noctibusque] siue
 noctibus *ς* 13 similitudine *T* 15 *pr. et om. V* condic. *TU* 16 dilapsis *TV*
 17 consignarentur *V* 18 habuerunt *V* Pauli se *ς* 20 loquentes *T* 21 sunt *V*
 et] ut *V* 23 sanxisse *ς* 27 inanima *T* humana *V* 28 spir. sancti *V*
 30 sacr.—conloc. et] confectionem que *V*

— quae in mensa ecclesiae conlocantur et utique inanimia sunt — per
inuocationem et aduentum sancti spiritus sanctificari. si ad inratio- 2
nabilia et ad ea, quae absque anima sunt, sancti spiritus fortitudo
non peruenit, cur Dauid canit: *q u o a b i b o a b s p i r i t u t u o ?*
5 quod dicens ostendit sancto spiritu omnia contineri et illius maiestate
circumdari. si omnia in omnibus, utique et inrationabilia et inanimia
sunt. et alibi legimus: *s p i r i t u s d o m i n i i n p l e u i t o r b e m*
t e r r a r u m, quod numquam scriptura memoraret, nisi inrationa-
bilia quoque et inanimia illius numine complerentur. uerum non est 3
10 contentus hoc fine blasphemiae, sed in morem lunaticorum, qui
furorem suum in lisione dentium et spumantium saliuarum eiectione
testantur, rursum eructat et dicit filium dei, id est rationem et
sermonem ac uirtutem eius, ad ea tantum, quae rationabilia sunt,
peruenire. quod audiens miror, unde sumpserit aut quomodo legisse
15 se nesciat: *o m n i a p e r i p s u m f a c t a s u n t* — ex quo
adprobatur ad cuncta uerbi dei fortitudinem peruenire — forsitan
oblitus et illius historiae, quando uirtute Christi Lazarus suscitatus
est, cuius utique corpus eo tempore, quo de morte surgebat in
uitam, ut anima ita et ratione caruit. ignorauit et illud, quod de 4
20 quinque panibus quinque milia saturata sunt hominum exceptis
mulieribus et infantibus et superfuerunt duodecim cophini fragmen-
torum, quod utique Christi fortitudo perfecit. arbitror eum nec
illius miraculi recordatum, quando inrationabilis maris fluctus
diuino calcans pede tranquillitati nauigantium reddidit, quae
25 Christi uirtus et non alterius patrauit imperium. quomodo ergo
non toto et animo et corpore perhorrescit dicens fortitudinem
uerbi dei ad inrationabiles creaturas non posse pertingere? et qui 5
iactat se in scientia scripturarum et putat tanta legisse, quanta
nullus hominum legerit, sciat scriptum, quod aegrotantes in lectulis

4 *Ps. 138, 7 7 *Sap. 1, 7 15 Ioh. 1, 3 17³ cf. Ioh. 11, 1—44
20 cf. Matth. 14, 19—21 23 cf. Matth. 8, 23—27 etc. 29 cf. Act. 5, 15

1 inanima *T* inanimata *V* 2 spir. sancti *V* 3 spir. sancti *V* 4 ibo
Tp.r.V tuo a spiritu *V* a *UV* 6 inanima *T* inanimata *V* 7 repleuit *V*
9 quaeque *ç* inanima *T* inanimata *V* nomine *V* compleretur *U* 12 eructat
et *UV* eructuet (*s.l.* at *m2*) *T* dei *om.* *V* 17 obl. est et *V* 20 hom. sat. sunt *U*
23 irrationabiles *ç* 26 toto corde *TV* (*cf. p. 174, 12*) 27 ad *om.* *TV* quia *V*
28 scientiā *T*

deferebant et ponebant in triuiis et plateis, ut Petri eos umbra contingeret et sanaret; quod sacra apostolorum Acta testantur arguentia Origenis stultitiam, per quae id apostolorum umbra fecisse conuincitur, quod ille filium et uerbum dei non potuisse testatur.

14. Simili errore deceptus et nesciens, quid loquatur, (opinionem 5 sectatur) eorum, qui nolunt prouidentiam usque ad omnes creaturas et mundi inferiora descendere, sed tantum in caelorum regionibus commorari, ut scilicet id umbra fecerit Petri, quod implere saluatoris 2 fortitudo non quiuerit. sed et ad illa ueniamus. apostolo enim de primogenito filio dei perspicue proclamante: hoc intellegat 10 unusquisque in nobis, quod et in Christo Iesu, qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem deo, sed se ipsum exinaniuit formam serui accipiens, ille ausus est dicere, quod anima saluatoris se euacuauerit et formam serui acceperit, ut Iohannes mentitus esse credatur, qui ait: uerbum 15 caro factum est similem nostrae condicioni ingerens saluatorem, dum non est ipse, qui se euacuauit et formam serui accepit, sed anima illius, et fidem, quae omnium confessione firmata 3 est, sua impietate dissoluit. si enim anima saluatoris est, quae fuit 20 in forma dei et aequalis deo, iuxta Origenis insaniam, aequalis autem deo filius dei est et, quod aequale deo est, eiusdem conuincitur esse substantiae, ipse nos disputationis ordo perducit, ut unius naturae animam et deum esse credamus. quod cum dicat, sequitur, ut nostras quoque animas non alterius a deo naturae esse 25 contendat nullique dubium nostras animas et animam saluatoris unius esse substantiae, ut iam factor atque factura unius naturae sint. et quomodo in Christo creata sunt omnia, si animae hominum 4 eiusdem cum creatore substantiae sunt? uerum non est ita, fratres, nec anima saluatoris, sed ipse filius dei, cum esset in forma dei et 30

8 cf. Act. 5, 15 10 *Phil. 2, 5—7 16 Ioh. 1, 14 28 cf. Col. 1, 16
30 cf. Phil. 2, 6—7

1 deferebantur *U* ponebantur *U* 3 quam *TV* 4 et] dei *ς* 5 opinionem sectatur *addidi*, *om. codd.*; *Vall. proposuit* factus est sectator uel dux; *nihil addit mutato et in est Engelbrecht* 6 dei prouid. *ς* 8 faceret *U* 9 et *om. V* 10 intell. unusq. *in ras. m2 (in mg. m2 hoc sentite in uobis) T* 12 non—sed *om. U* 18 uacuauit *V* 24 dicit *U* 28 sunt] sint *ς*

aequalis deo, se exinaniuit formam serui accipiens. et Origenes in
 profundum impietatis demersus caenum non intellegit se gentilium
 esse participem, qui idola pro deo uenerantes, dicentes se
 esse sapientes stulti facti sunt et inmuta-
 5 uerunt gloriam incorruptibilis dei in simili-
 tudinem imaginis corruptibilis hominis, quod
 et iste incurrens simili errore deceptus est; in forma enim et aequa-
 litate dei animam saluatoris adfirmans, sicut superior sermo memo-
 rauit, impietati ethnicae coaequalis est. ut enim illi inmutauerunt 5
 10 gloriam incorruptibilis dei in similitudinem imaginis corruptibilis
 hominis dicentes deos esse, qui non erant, sic et iste inmutauit
 gloriam incorruptibilis dei in forma illius et aequalitate animam
 saluatoris adserens, quae creata est, et hanc se euacuasse et non
 uerbum dei ad terrena uenisse, sicut apostoli adfirmat auctoritas.
 15 15. Nec erubescit ex multiloquio inmemor sui et animam
 hominis nolens a conditionis exordio sic uocatam, sed ex eo, quod,
 quae prius mens et sensus erat, frigus negligentiae et infidelitatis
 adsumpserit. quae etymologia magis Graecae quam Latinae linguae
 conuenit. sin autem aequalem dei et in forma illius constitutam
 20 animam adserit saluatoris, ergo et illa ex frigore caritatis sortita
 uocabulum est et prioris nominis perdidit dignitatem. generalis
 enim illius disputatio est animas hominum appellatas ex eo, quod
 calorem pristini feruoris amiserint. igitur, si omnium animae recepto 2
 frigore sunt uocatae et confitetur habuisse animam saluatorem,
 25 sequitur, ut et ipsam de mente et sensu dicat ad huius modi uocabu-
 lum commigrasse. quod licet sermone taceat apertaue impietas
 illius insaniam reprimat, tamen ipsa dicere necessitate compellitur,
 quae prioribus datis ordine nectit sequentia. aut enim negare debet
 habuisse animam saluatorem, ut apertissime contra euangeliorum
 30 ueniat auctoritatem, aut, si non potest sibi contraria loqui, etiam
 hanc ex frigore caritatis de mente et sensu confitebitur animam nun-

3 *Rom. 1, 22-23 14 cf. Ioh. 1, 14

1 serui formam V et] at § orige(ex i T)nis TV 2 dimersus Ta.c.V
 3 ueneran(n s.l.)tur V 4 qsses U mutauerunt V 7 pr. et om. V 9 impietatis UV
 aequalis TV est om. V immut. illi V 11 et (del.) sic et U sic TV mutauit V
 12 anima V 13 ads. om. V 16 condic. TU 18 eth(h s.l.V)im. Tp.c.m²V etoem.
 Ta.c.m² graecae huic § 19 si § deo § 20 et illa om. V 24 an. hab. §
 26 sermo nec T aperteque U 27 ipse U 28 dictis § 29 apertissimam V

cupatam; omnium quippe animas, qui recesserint a deo et calorem diuinæ caritatis amiserint, ex frigore aestimat appellatas. quis non credat eum hoc sacrilegii fine contentum?

16. Aliam rursus filio dei nectit calumniam et his uerbis loquitur: sicut pater et filius unum sunt, ita et anima, 5 quam adsumpsit filius dei, et ipse filius dei unum sunt. nec intellegit patrem et filium unum esse propter communionem substantiæ et eandem diuinitatem, filium autem et animam eius diuersæ et multum inter se distantis esse naturæ. etenim, si, sicut pater et filius unum sunt, sic et anima filii et ipse 10 filius unum sunt, unum erit pater et anima saluatoris et ipsa dicere poterit: qui uidit me, uidit patrem. sed non est ita — absit hoc ab ecclesiastica fide! — filius enim et pater unum sunt, quia non est inter eos diuersa natura; anima autem et filius dei et natura inter se discrepant et substantia, eo quod et ipsa a filio condita sit 15 nostræ condicionis atque naturæ. si enim, sicut pater et filius unum sunt, sic anima filii dei et ipse filius unum sunt, unum erit, ut iam diximus, anima et pater et anima saluatoris splendor gloriæ et forma substantiæ eius esse credetur. uerum hoc dicere inpium est atque blasphemum. eiusdem igitur impietatis 20 est filium et animam illius unum dicere, cuius patrem et filium unum negare. rursus inmemor sui contraria sibi loquitur; ait enim: anima, quæ turbata est et tristis effecta, non erat ipsa unigenitus et primogenitus omnis creaturæ nec uerbum dei, quod 25 condicionem animæ superans et uere filius dei in euangelio loquebatur: 'potestatem habeo ponendi eam et potestatem habeo sumendi

4 capituli 16 textus Graecus exstat apud Theodoretum, dial. II c. 4 (LXXXIII 197 M) 5 Origenes *περὶ ἀρχῶν* IV c. 4, 4 p. 354, 15 Koetschau 12 *Ioh. 14, 9 18 *Hebr. 1, 3 23 Origenes *περὶ ἀρχῶν* IV c. 4, 4 p. 353, 18 Koetschau cf. Marc. 14, 34 etc. 27 *Ioh. 10, 18

3 hoc] huius U 5 ita et] sic V 6 quam ads. filius] filii V dei utroque loco om. V 8 autem dei 9 multo U 10 sicuti V p.c. 11 pr. et] cum 9 ipsa TV (ἡ ψυχὴ τοῦ υἱοῦ Theoph. ap. Theod.) ipse U 12 uidet utroque loco Ua.c. et patrem 9 14 est om. U 15 quod et] et quod V 17 sic—sunt om. U alt. unum] uerum V 18 pater U pater deus TV deus pater 9 19 forma] figura V 20 absque U 21 cuius] atque 9 filium esse 9 26 conditionem (—ne U) UV suspirans U 27 habet V 28 eam] animam meam V habeo iterum 9

illa m'. ergo, si melior est et potentior filius dei anima sua, quod 4
nulli dubium est, quomodo anima illius in forma dei esse poterat
et aequalis deo, quam cum dicat se euacuasse et serui adsumpsisse
formam, omnes hereticos magnitudine blasphemiae superat? si enim
5 in forma dei et aequalis deo uerbum dei est, in forma autem dei et
aequalitate eius anima saluatoris est, quomodo potest inter aequalia
aliud esse maius, aliud minus? ea enim, quae inferioris naturae sunt,
sublimiorem naturam atque substantiam sui deiectione testantur.

17. Non ei sufficit ista blasphemia, sed trans flumina Aethiopiae
10 cursum stultitiae suae dirigens iterum furibundus exultat tot dicens
uoluntate sua deum condidisse rationabiles creaturas, quot poterat
gubernare, ut uirtutem dei inbecillitati hominum et ceteris, quae
creata sunt, conparet. nam in humano corpore tot fortitudo eius
membra sustentat et regit, quot potest eis infusa uegetare, et eam
15 nobis tribuit temperantiam, quam ualet sua praesentia regere,
tantumque uirtute sustentat, quantum possunt membra hominum
sustinere; deus autem maior his, quae ipse fabricatus est, cum illis
mensuram in creatione praestiterit, quam rerum ordo posebat et
quo amplius sustinere non poterant, plus potest, quam ea, quae facta
20 sunt, capiunt. at ille, columnen ueritatis, terminabilem dei adserit 2
fortitudinem et minorem artibus hominum. caementarii quippe et
hi, qui struendarum domorum callent scientiam, maiora possunt
aedificare, quam fecerunt — si tamen queant fundamenta sustinere,
quae supraaedificanda sunt — nec fabricatio cogitationis artium
25 finis est, cumque opera tanta perfecerint, quanta rerum necessitas
flagitabat, habeantque mensuram, ultra quam si fuisset aliquid ex-
structum, indecens et inutile probaretur, ars ipsa plus mente continet,
quam opere demonstrauit, nec fine rerum finis inponitur scientiae,
si tamen, ut dixi, quidquid mens conceperit et magnitudine operum
30 cogitatio dilatarit, possint ea, quae subiecta sunt, sustinere. et quo- 3
modo non inpium est humanae arti finem non inponere nec operibus
suis artificum scientiam coaequare et deum tanta fecisse dicere

9 cf. Esai. 18, 1

1 illam] eam V 2 illius] eius U 5 equale V 6 poterit s 9 sufficiat U
flumen U 10 cursum s 11 naturas V quod Ta.c. 12 ut] et V
13 creata] cetera V comparat V in om. V 14 quod Ta.c.UV ex eis TV
alt. et om. U 19 poterant] poterat s 20 lumen U 22 scientia Tpr.UV
23 fecerint TV 29 cepit U

rationabilium creaturarum, quanta facere poterat? audiat ergo et
 discat inpius: non tanta est uirtus dei, quantas fecisse dicitur ratio-
 nabiles creaturas, sed inponens mensuram operibus, ultra quam
 esse non poterant, et rerum numerum dispositionis suae arte con-
 cludens ipse mensura et numero non tenetur. ex quibus liquido ap- 5
 paret non eum tanta fecisse, quanta poterat, sed, quantum rerum
 4 necessitas expetebat, tantum eius fecisse uirtutem. ponamus exem-
 plum, ut, quod dicimus, manifestius fiat. si quis opulentus pater
 familias conuiuas ad cenam uoluerit inuitare et tantas offerre dapes,
 quae implere possint auditatem cenantium, non statim, quantum 10
 illi comederint et quantum eis fuerit praeparatum, tantum diues
 dominus habere poterat, sed praebuit eis, quantum conuiuii dignitas
 exposcebat; sic et omnipotens deus uincens comparationis exemplum
 non tantas fecit creaturas, quantas poterat, sed tantae ab eo factae
 5 sunt, quantae debebant fieri. at ille uerbositatis seminarium contextit 15
 et replicat et ait: tanta fecit deus, quanta poterat
 comprehendere et sibi habere subiecta suaque
 prouidentia gubernare. nec audit prophetam dicentem:
 si omnes gentes ut stilla de situla et sicut
 momentum staterae computatae sunt et quasi 20
 saliu deputabuntur, cui adsimulastis deum?
 et rursum: quis mensus est manu aquam et caelum
 6 palma et omnem terram pugillo? si ad compara-
 tionem fortitudinis dei aqua mensuratur manu et caelum palma
 et omnis terra pugillo — haec autem per metaforam dicuntur, ut 25
 eorum, quae facta sunt, uilitas ex factoris magnificentia conpro-
 betur; neque enim diuersitate membrorum compositus est deus —,
 quomodo tanta fecisse dicitur, quanta poterat sua uirtute con-
 prehendere?

18. Calcemus, quod coepimus, et sensum nostrum plenius 30
 explicemus. si omnes gentes quasi stillae de situla et quasi

16 Origenes *περὶ ἀρχῶν* II c. 9, 1 19 *Esai. 40, 15—18 22 *Esai. 40, 12
 31 cf. Esai. 40, 15

2 quanta V	8 pater ex patri V	9 offert V	15 debeant Ta.c.V
18 audiuit U	19 si] sic U	20 deputatae U	21 cōputabuntur U; add.
etc. 5	assimilastis UV	23 palmo 5	pigillos U
palmo U	28 d̄s dicitur V	31 stellae Ta.c. stilla 5	24 manu V

momentum staterae reputatae sunt et quasi salia reputa-
 buntur — per quae uerba omnium creaturarum uilitas et
 parua substantia demonstratur, ut appareat incomparabilis
 sublimitas dei —, ergo et fortitudo eius sicut stilla de situla
 5 et sicut momentum staterae et salia hominis reputabitur, si
 iuxta Origenem tanta fabricatus est, quanta poterat sua uirtute
 comprehendere, et necesse est numero mensuraeque factorum dei
 fortitudinem coequari, si tamen non potuit facere maiora, quam
 fecit. uerum non puto quempiam, non dico hominum, sed ne dae- 2
 10 monum quidem, haec de eo audere confingere, quae ille et sensit
 et scripsit, tantam deum fecisse materiam, quantam ornare poterat
 et in rerum formas diuidere. quae sentiens rursum discat a nobis:
 non tanta fecit deus, quanta facere poterat, sed, quanta mensurae
 rerum ordo poscebat, tanta fabricatus est multo maiorem habens
 15 et artem et fortitudinem, quam ea, quae facta sunt, numerum
 atque mensuram. et hoc sciat prophetarum testimoniis conprobari,
 e quibus unus ait: operuit caelos uirtus eius et alter
 clamat: terram autem sicut nihili fecit, ut maiorem
 dei esse uirtutem his, quae facta sunt, praedicarent. porro, quod 3
 20 dixit: terram sicut nihili fecit, de uniuersis creaturis
 apostolus interpretans loquitur: qui uocat ea, quae non
 sunt, tamquam sint, ut et per haec uerba discamus
 maiorem esse fortitudinem dei quam ea, quae ab illo facta sunt.
 et non erubescit contra dei fortitudinem disputans dicere, quod
 25 tantum possit deus, quantum ei ad operandum materia ministrarit,
 nec intellegit aliam naturam esse factorum et aliam eius, qui factor
 est, neque posse tantum illam, de qua aliquid fit, quantum is potest,
 qui ex ea aliquid fabricatur; diuersarum enim substantiarum diuersa
 est uirtus atque condicio.

17 *Hab. 3, 3

18. 20 *Esai. 40, 23

21 *Rom. 4, 17

4 dñi (n eras.) T, om. U 5 hominum V 7 mensuraque TV 8 tamen
 om. S 11 potuerat U 12 rursus U 13 tanta—quanta] quanta—tanta T
 alt. quantum TV quantam S mensura V—ram T 14 rerum om. U; add. et V
 tantā T tantum V est deus TV multa U 15 facta om. U numero U
 ad numerum V 16 mensura U 17 unus om. S alte V 18 nih(ch V)il TV
 20 dixi U 22 tamquam] add. ea quae (utr. del.) U dicamus U 24 dei om. V
 disp. om. V 27 est deus TV

19. Quapropter, si uolunt cum ecclesia dominicum pascha celebrare, qui auctoritati scripturarum Origenis praeferunt deliramenta, audiant inelamantem deum: 'et non ostendi illa tibi, ut ambulares postea?' ac prophetam lacrimabiliter commonentem: o, o fugite de terra aquilonis, dicit dominus, quia a quattuor uentis caeli congregabo uos; in Sion saluamini, qui habitatis filiam Babylonis, ut erroris tenebras frigusque ignorantiae relinquentes ad ortum solis iustitiae iuncti magorum studiis conuertantur et inhabitantes calidissimam plagam caeli, quae in scripturarum feruore sentitur, pastores ecclesiasticos sprete Origenis amentia sciscitentur et dicant: ubi est, qui natus est rex Iudaeorum? cum illum inuenerint iacentem in praesepti, humili uidelicet eloquio scripturarum, offerent ei aurum et thus et murram, id est fidem probatam et omni ueritatis splendore fulgentem conuersationisque bene olentis fragrantiam et continentiam luxum uoluptatis et fluitantia carnis incentiua siccantem. qui enim post crebras commonitiones ecclesiasticae fidei contradicunt, duplici languore retinentur nequitiae et inperitiae et in morem serpentum toti ad terrena conuersi adhaerentesque humo bonis mala praeferunt nec nouerunt, quae sit differentia uitiorum atque uirtutum, et de sanctis scripturis in correptionem et sanitatem sui medicamenta contemnunt in morem praegnantum mulierum ueritatis fastidia sustinentes, quae solitos cibos respuunt et noxia quaeque sectantur, nec ualent contra ueritatis radios clarum animae lumen adtollere: despicientes ecclesiasticam disciplinam quasi porci uolutantur in caeno et unguenta contemnunt. sed iustum est, ut saltem de exemplis, quae inferimus, recipiant sanitatem. sicut enim oculo officit lippitudo et

3 cf. Deut. 11, 26—28 5 *Zach. 2, 6—7 9 cf. Mal. 4, 2 12 Matth. 2, 2
13 cf. Matth. 2, 11

1 pasca V 5 o o om. U 6 caeli om. TV 7 syon UV; add. et V
8 babyll. T babil. UV 9 magnorum U 10 in om. V 13 praesepto V
14 offerent U—entes (om. ei) T—ant V pr. et om. V myrram U mirram
Tp.r. V 16 fragl. V fragr. s 17 fluentia V 18 langore U 19 detinentur s
nequitia et inperitia TV mort(t eras.)em U serpentium U 21 de om. U
sanctas scripturas U 23 praegnantium Tp.c.m2V 24 cybos TU 25 inten-
dere TV 26 unguenta T

totum corpus populatur febris, aes quoque et ferrum paulatim
 rubigo consumit, ita dogmatum peruersorum perniciosa contagio
 animarum negligentium pulchritudinem uiolat et deformi eas
 mendaciorum pallore perfundit. obsecro, fratres, ut ignoscatis 4
 5 dolori meo sceleratas doctrinas in medium proferenti. licet enim
 per Babylonia flumina transierimus, ut captiuos ibidem commorantes
 ad festiuitatem Hierusalem pergere suaderemus, tamen misericordia
 dei ipsi captiuitatem non sensimus prosperis uentis scripturarum
 uela pandentes. nec obruerunt nos doctrinae hereticae gurgites
 10 intumescences nec mendaciorum tempestas contreruit neque tor-
 rentes iniquitatis in medium eorum pelagus pertraxerunt, ubi
 iuxta psalmistam canentem reptilia, quorum non est
 numerus, et draco diabolus commorantur, uenenatissimum
 animal sanctorum lusibus patens, nec, ut cuncta breui sermone
 15 concludam, ex omni parte uentorum flabra consurgentia ecclesi-
 asticam nauem subuertere potuerunt et studiorum nostrorum saeui
 turbine operire remigium. en cum saluatore domino instar disci- 5
 pulorum illius nauigantes transfretauimus et portum quietis
 intrantes pulcherrimum diuinorum uoluminum litus amplectimur
 20 uarios carpentes flores scientiae et niuea membra sapientiae
 pressis figentes oculis in eius haeremus amplexibus et, si dominus
 concesserit, uiuentes cum ea et in illius perseuerantes amore
 cantamus: amator fui pulchritudinis eius. quot-
 quot enim diligentius scripturas sanctas legunt et per picta
 25 sermonum caelestium prata discunt, hac beatitudine perfruuntur;
 qui autem relinquentes dominicae sollemnitatis uirorem ad deserta
 transcendunt, in morem urbium, quae absque muro sunt, hostiles
 daemonum impetus sustinent.

20. Quapropter imminet festa celebrantes intellegamus et
 30 nosmet ipsos et uniuersa, quae nostra sunt, scientiamque et ratio-

12 Ps. 103, 25

17 cf. Matth. 8, 23—27 etc.

23 *Sap. 8, 2

1 depop. ζ aes] es UV 2 contagia TV 3 pulchritudo V uiolat T
 5 medio V 6 babyll. Ta.r. babil. UV Babyloniae ζ 7 iherusalem UV
 10 terruit ζ 11 medio V pelagos Ta.c.V pelago ζ protrax. V 13 dracho U
 commoratur U uenatissimum V 16 subuerter V 17 en] et ζ 19 littus Up.c.
 21 fingentes oculis V 23 cantabimus ζ 25 haec ζ 26 uirectum V
 27 transeunt U more TV 30 rationalem UV

nabilem animam nostram quasi matrem cunctis studiis amplexemur habentes radicem sermonis atque rationis scientiae notionem, sermonem autem, ut ita dicam, operis uestibulum, porro opus sermonis et scientiae aedificii tecta perfecta et firmissimum domus culmen inpositum. sermo enim et ratio et scientia et fides absque 5
 2 opere cassa sunt et instabilia. et — ut aliquid propter eos, qui dialecticis artibus instituti sunt, ex illa doctrina uideamur adsumere — quomodo, si uerbum nomini coniungamus, perfectus sensus efficitur, uerbumque si solum fuerit aut nomen sine uerbo, nihil est omnino, quod dicitur, sic scientia absque opere et opus sine fide infirma 10
 sunt et caduca et e contrario scientia operi copulata perfectae uirtutis indicium est. tacita quippe animae cogitatio arcanus eius est sermo, quae per linguam forinsecus resonans profert mentis sententiam. cumque sermo fuerit opere consummatus, scientiae et
 3 cogitationi nostrae finis inponitur. ob quae cogitationis et sermonis 15
 et operis reddemus rationem in iudicio accusantibus se inuicem cogitationibus nostris siue defendentibus in die, qua iudicaturus est deus abscondita hominum per Iesum Christum, sicut Paulus apostolus scribit.

21. Quod cum ita sit, adpropinquante festiuitate domini dicamus 20
 ad eos, quos Origenis error inuoluit et fraudulentia captiuos tenet: fugite de medio Babylonis et resaluate unusquisque animam suam. quamuis enim iuxta uaticinium prophetale Babylon calix aureus esse dicatur et compositione ac lepore uerborum ueritatis pulchritudinem praeferat et transfiguret 25
 se in angelum lucis, tamen sciendum, quod, quicumque bibunt de uino illius, mouentur et corruunt et contriti lamentatione sunt digni.
 2 nos autem mortiferis perturbationibus resistentes muro continentiae uallemus animam et libertatem illius cotidiana uirtutum exercita-

17 cf. I Cor. 4, 5
 25 cf. II Cor. 11, 14

22 *Hier. 28 (51), 6

24 cf. Hier. 28 (51), 7

1 omni studio ζ amplectamur *U* 5 enim] autem *V* 6 causa *U*
 7 instructi *V* 12 animi ζ archanus *TV* 13 qui *U* 15 ob quae *Ta.c.*
 obque *cel.* atqui ζ 16 inu. se *V* 18 abscondit ab (b eras.) *T* 19 scribit]
 ait *V* 20 appropinquant *U* festiu.] ad ciuitatem *U* 21 ad eos] istis ζ
 22 babyll. *Ta.r.* babil. *UV* saluate *UV* 23 uaticinium *V* 24 prophetae ζ
 babyllon *Ta.r.* babylonis *U* babilone (e exp.) *V* 27 corruunt *U*

tione tueamur. sicut enim uenditi serui eorum, qui pro eis dedere pretium, famuli et uerberones uocantur, ita, qui animas suas uariis uendidere desideriiis, horum, quibus se tradiderunt, famuli nuncupantur et quasi crudelibus oboediunt dominis. cumque et emen-
 5 datores erroris sui rigida fronte contemnant, temeritate stultitiam defendentes ignorant, quod audacia nihil sit aliud, ut mihi quidem uidetur, nisi absque sensu et cogitatione sententia procul a se fugans gubernatorem perturbationum animum. cumque tali fuerit conspoliata praesidio, praeceps in profundum fertur inpietatis et quasi
 10 quodam amarissimo flegmate lumen mentis obscurat oculumque eius secundum eloquium scripturarum tractabili tenebrarum nocte circumdat.

22. Unde, qui Origenis erroribus delectantur, festiuitatis dominicae non spernant praeconia nec unguenta, aurum et margaritas
 15 quaerant in luto neque matrem suam ecclesiam, quae eos genuit et nutriuit, in magnis urbibus lacerent, qui aliquando nostri nunc propter illum et discipulos eius gentilium in nos odia superant et in delectatione eorum in nos maledicta congeminant diuitumque obsident fores nec audire metuunt cum Iudaeis: filios genui
 20 et exaltaui, ipsi autem me spreuerunt. qui mihi uidentur nescire omne uerbum ueritatis non habens fundamentum, etsi ad horam audientem inlexerit, ut putet uerum esse, quod non est, paulatim dissolui et in nihilum redigi uniuersamque sententiam, quae in morem torrentis de pessima mente profertur, obruere auctorem suum et litteras syllabasque, quibus fuerat contexta, per-
 25 dentem absque sensu et sono et ulla imagine derelinqui et instar uenenatissimi colubri percutere prolatores suos statimque retrahere caput et quasi in foramine mentis tabescere atque consumi. nam mendaciorum finis interitus est. illi, qui quondam iactabant
 30 se solitudinis amatores, saltim paruulam ad occultanda maledicta

11 cf. Ex. 10, 21

19 *Esai. 1, 2

2 pretium et § 3 tradiderint § 4 *alt. et om. V* 8 perturbatione *Ua.c.*
 anime *V* spoliata *U*; *add. anima §* 9 in *om. V* 10 flegmate *U*
 reumate *TV* 11 intractabili *TV* 14 sperant *TV* sperent § unguenta *TV*
 16 nostri nunc *om. §* 17 superant in *t.*, † concitant in *mg. m2T* 18 dilectione *U*
 mala dicta *Ta.c.V* 21 uidetur *V* 24 more *TV* actorem *T* 25 erat §
 29 interius *V* condam *U* 30 paru(u *s.l.*)la *T*

super labia furoris sui aedificent cellulam, non de sanctis Hierusalem lapidibus, sed de informibus Babylonis saxis, quae indolata et inaequalia ruiturae domus parietes fulciant. quamquam effeminatis auribus et gentilium odiis se nostri detractatione commendent carpentes ecclesiasticam disciplinam et patientia nostra quasi quodam temeritatis fomite abutentes, tamen aliquando taceant et quiescant et audiant prophetam dicentem: *prohibe linguam tuam a malo et labia tua ne loquantur dolum*, desiderantque ea sapere, quae digna sunt uita solitaria, et ecclesiae principem ac magistrum non contristent deum.

23. Uos autem obsecro, fratres, ut in commune oremus pro eis et prophetali uoce dicamus: quis dabit capiti meo aquam et oculis meis fontem lacrimarum? et plorabo die et nocte uulneratos filiae populi mei, dei misericordiam deprecantes, ut liberet eos errore, quo uincti sunt, et odium, quo aduersum nos frustra insaniunt, amore conmutent. unde et nos obliti iniuriarum indulgentissimo eos cupimus recipere sinu et illorum sanitatem et conuersionem ad deum propriam sanitatem et gloriam computamus. et si aliter non possunt curari nisi nostra humilitate, ultro eis satisfaciamus; nihil eis tulimus, nihil nocuimus, tametsi indignantur et saeuunt contra ecclesiae medicamina, quibus uulneratis sanitas redditur. nos, quae scimus, loquimur et, quae didicimus, praedicamus orantes, ut, qui ecclesiasticas despiciunt regulas, normam recipiant ueritatis nec propter hominum confusionem, per quam difficulter errantes corrigi solent, perdant utilitatem paenitentiae. et nunc dicimus et ante praediximus et idem frequenter ingerimus: uagari eos nolumus nec per alienas errare prouincias, sed ad extorres et furibundos cum propheta clamamus et loquimur: *saluamini de terra et reuertimini et nolite stare; recordamini, qui procul estis*

5 cf. Cicero I Catil. 1 7 Ps. 33, 14 12 *Hier. 9, 1 29 *Hier. 28 (51), 50

1 aedificant *TP.c.* 2 de *om. TV* 3 fulciunt *UV* 4 odiis se ex
 5 quondam *U* 6 detractatione *UV* 7 et audiant *s.l. U* 8 ne[n] *T*
 9 solit.] sancta *ç* 10 nos *TV* 11 et] ac *V*
 12 quod *V* 13 insinuunt *V* 14 indulg.—sinu et *om. V* 15 et conu.—san. *in mg.*
 16 sup. *U* 17 tulimus] intulimus iniuriae *ç* 18 tamen etsi *T* 19 tert. et ex ut *T*

a domino, et Hierusalem ascendat super cor
uestrum.

24. Forsitan haec audientes ecclesiasticae congregationis amor
subeat et recordentur fraternae in commune laetitiae et hymnorum,
5 quibus cum ceteris domino concinebant, frigusque odiorum dilectionis
calore commutent et intellegant nos melicos, non inimicos, indulgen-
tissimos patres, non hostili tumentes superbia. neque enim fieri
potest, ut, quos saluari uolumus, perire cupiamus et non eis ec-
clesiasticam uirgam conuerti in baculum, si tamen relinquentes
10 errorem ueritatem sequi uelint et omittere temeritatem lasciuiuentium
puerorum. sin autem respuunt eam et contemnentes ecclesiasticam 2
disciplinam eleuant cornu suum contra regulas eius et salutaria
spernentes consilia prociunt retrorsum, audiant dominum commi-
nantem: homo, qui fecerit in superbia, ut non
15 audiatsacerdotem, qui stat ad ministrandum
in nomine domini dei tui, ueliudicem, quicum-
que fuerit in diebus illis, morietur homo ille
et auferes malum de Israhel et omnis populus
audiens timebit et non inpie aget ultra. uerum 3
20 ne occupati circa uulneratorum curationem nostri inmemores
simus et propria neglegamus ac, iuxta quod scriptum est, aliis
praedicantes ipsi reprobi inueniamur, commonemus stantes,
ut caueant, ne, dum iacentibus manum porrigunt, ipsi corruant
et ut seruantes ecclesiasticam disciplinam futurum iudicium
25 reformident.

25. Igitur dominicum pascha celebrantes sanctis scripturarum
purificemur eloquiis et ad tropaea saluatoris respicientes cuncta
offendicula, quibus uitae nostrae curriculum retardatur, auferamus
e medio. auaritiam quasi faeneratorem pessimum declinantes uanae
30 gloriae cupiditatem ut insatiabilem iugulemus feram et fornicationis
blandum ac lubricum colubrum sollicita mente uitemus. si quando 2

13 cf. Ps. 49, 17

14 *Deut. 17, 12—13

21cf. I Cor. 9, 27

1 iherusalem UV 5 dominum Ta.c.V 13 concilia V 14 superbia U
16 domini om. TV tui s sui codd. 18 auferet Ta.c.V auferetur U 19 inpie
non V impia T 20 circa] erga U 21 et] ut V ac om. U 23 nec V
26 sancti U 27 tropea T trophea U throphea V 29 fen. U uen. V 30 forni-
cationum V

nobis prosperior rerum aura successerit, humilitatē et mansuetudine
tumorem animi temperemus; si aduersi uenti flauerint, fortitudinem
praesumentes iacentem animum suscitemus ipsique nostri peccati
accusatores simus et sciamus nos hoc salutis habere principium. in-
possibile est enim sollemnitate domini dignos fieri, nisi nosmet ipsos 5
corripiamus et iugi meditatione uirtutum libertatem animae, quae
3 uitis oppressa est, recuperemus. quapropter positi in certamine et
sudore ac labore praesentium futuram nobis sollemnitatis caelestis
gloriam praeparantes, priusquam stemus ante tribunal Christi,
praeterita peccata paenitentia corrigamus, praesenti fletu redi- 10
mamus futura gaudia aculeoque conscientiae in morem apium
noxios peccatorum fucos repellamus plena ceris ac melle aluearia
reseruantes. curemus diuersa uitiorum uulnera et rapinas diuitum,
quibus uel maxime hoc hominum capitur genus, crebris communi-
4 tionibus reprimamus. et sic poterimus imminentium ieiuniorum iter 15
carpere incipientes quadragesimam a tricesima die mensis Mechir
et ebdomadā salutaris paschae quinta die mensis Pharmuthi
finientesque ieiunia secundum euangelicas traditiones uespere sab-
bati decima die Pharmuthi. et inlucescente statim dominica festa
celebremus undecima die eiusdem mensis iungentes et septem reli- 20
quas ebdomadas sanctae pentecostes, ut cum his, qui trinitatis unam
confitentur diuinitatem, in caelis praemia recipiamus in Christo Iesu,
domino nostro, per quem et cum quo deo patri gloria et imperium
cum spiritu sancto in saecula saeculorum. amen.

26. Salutate inuicem in osculo sancto. salutant uos omnes, 25
qui mecum sunt, fratres. et hoc necessario scribimus, ut sciatis pro
sanctis et beatis episcopis, qui in domino dormierunt, ordinatos

9 cf. Rom. 14, 10 10 cf. Ps. 125, 5 23 cf. I Petr. 4, 11 etc.

1 et] ac V, om. U 2 fortitudine Ta.c. UV 3 praesum et Ta.c. pressum
et V 4 et sciamus] ut scientes ζ nos hoc—nisi om. ζ nos om. U
5 dignos nos V 11 constantiae T apum V 12 sucos V aluaria V
13 curremus V 14 gen. hom. cap. V 16 capere T quadragesimeincipientes V
incipientis T incipient dies ζ quadrage(n T)simae(e) TV a om. U tricen-
sima(n eras.) T tricesima U 17 et] usque ad V ebdomadē T salut. om. U
paschae celebrabimus ζ pharūmuthi V pharmuth U 18 que om. ζ
19 pharmuthi V pharmuth U et] ut V 21 ut una cum V unam om. V
24 sancto spir. ζ

esse in † Limnodos pro Herone Mnaseam, in Erythro pro Sabbatio Paulum, in Omboes pro Siluano Uersen. his ergo scribite et ab his accipite pacificas iuxta ecclesiasticum morem litteras.

XCIX.

AD THEOPHILUM.

Beatissimo papae Theophilo episcopo Hieronymus.

1. Ex eo tempore, quo beatitudinis tuae accepi epistulas iuncto paschali libro, usque in praesentem diem ita et maerore luctus et

1 limnodos TV limnodus U Lemnado ♂ Limniade con. Vall. Mnaseam scripsi naseam T mnasianum U manasse V in herithro V nertrophon U sabatio V 2 Syluano ♂ Uerrem ♂ alt. his] is U 3 litt.] add. finit theophili epi alexandrini epistula pascalis ad totius egypti aepos prima T explicat epla .1. U finit epla theophili epi alexandrini V

U = Parisinus lat. 16897 s. XII.

e = Parisinus lat. 1876 s. XII.

v = Sancerucensis 105 s. XII.

V = Parisinus lat. 2173 s. XIII.

q = Amplonianus fol. 91 s. XIV.

ι = Vindobonensis lat. 644 s. XV.

κ = Vindobonensis lat. 3870 s. XV.

ξ = Holkhamicus 127 s. XV.

φ = Cantabrigiensis uniuers. 409+410 s. XV.

b = Mazarinianus 574 s. XV.

b = Mazarinianus 575 s. XV.

epla beati iheronimi presbiteri ad beatum theophilum alexandrine urbis episcopum U epla ieronimi ad theophilum papam e epistola h(om. κ) ieronimi ad theophilum de mansionibus israhelitici populi vκ epla sci iheronimi (reliqua tituli pars abscissa est) V hyero' ad theophilum alexandrinum epm i epistola i (eras.) iheronimi ad theophilum alexandrinum episcopum ξ epistola beati iheronimi presbiteri ad theophilum epm, in qua librum illius summis laudibus effert excusans, quod celerius non uerterit in latinum φ epla beati iheronimi pbri ad theophilum episcopum quarta b ad eundem b, titulo caret q

6 episc. om. κφb 6 hi(y) ieronimus eiφ iheronimus Uξb, nomen abscissum in V, ieronimus cel. praeter b; add. salutem φ 8 paschali Vιξb in om. V ad b ita om. κ merore UeVq b memore b moerore cel. alt. et] ac i

sollicitudine ac diuersis super ecclesiae statu hinc inde rumoribus exagitatus sum, ut uix uolumen tuum potuerim in Latinum uertere. optime enim nosti iuxta ueterem sententiam non esse tristem eloquentiam, maxime, si ad aegritudinem animi accedat corporis aegritudo. et hanc ipsam epistulam febre aestuans et quintum iam diem ⁵ decumbens lectulo nimia festinatione dictaui breuiter indicans beatitudini tuae magnum me laborem sustinuisse in translatione eius, ut omnes sententias pari uenustate transferrem et Graecae eloquentiae Latinum aliqua ex parte responderet eloquium.

2. In principiis philosopharis et generaliter agens, dum omnes ¹⁰ erudis, unum iugulas; in reliquis autem, quod uel difficillimum est, rhetoricae eloquentiae iungis philosophum et Demosthenen atque Platonem nobis consocias. o quanta dicuntur in luxuriam, quantis praeconiis extollitur continentia! et de intimis sapientiae disciplinis diei et noctis, lunae cursus ac solis ratio et mundi istius natura ¹⁵ describitur; et hanc ipsam disputationem ad scripturarum refers auctoritatem, ne in paschali libro uidearis de saecularibus quippiam ²⁰ fontibus mutuatus. quid plura? in os laudare te uereor, ne assentandi crimen incurram. optimus liber est et in philosophis et agens susceptam causam absque inuidia personarum. unde, obsecro te, ignoscas tarditati meae; ita enim sanctae et uenerabilis Paulae dormitione confectus sum, ut absque translatione huius libri usque in praesentiarum nihil aliud diuini operis scripserim. perdidimus enim, ut ipse nosti, repente solacium, quod — ut conscientiae nostrae testis ²⁵ est dominus — non ut proprias dicimus (spectantes) necessitates, sed

1 sollicitudine b solitudine c statu eccl. φ 2 in lat. uertere *uv* in lat. transferre sermonem *UV* in lat. sermonem uertere *cel.* 3 ueterum c non *om.* q 4 si] cum *U* animi *om.* b 5 febrī cξ quintam c 6 nimia] in una q 8 uetustate transferem x et] ut *UV* 9 ex aliqua *U* 10 principio xφ 11 uel quod b difficilimum cξ 12 reth. *UeVixξb* iugis b phylosophum *UV* philosophos *cel.* demostenen *UV* — sthenem *vqφ* — stenem *cel.* 13 luxuria *eqξbb* 14 extollitur ξ attollitur *V* discipline c 15 pr. et] ac *Vqφ* ratione φ radio ξ *alt.* et *om.* φ 17 paschali *Vcξb* quicquam *eqbb* quidquam φ 18 mutatus qb imitatus ex quid] *reliqua desunt in V* os *U* his *cel.* assentiendi *vqφbb* 19 crimen] *add.* arripiat (*eras.*) ξ in *om.* *U* 20 te ut c 21 etiam meae φ meae] me b conf. sum dorm. φ 23 enim] eum ξ 24 ut ipse nosti *om.* *U* repente *om.* ξ 25 ut] ut ad *U* ad ξ didicimus (*pr. di exp.*) c deicimus ξ deicimus b deieimus q ducimus *qφ, om.* *U* spectantes *addidi, spatium uacuum* 12 *litt. in e, om. cel.* nec.] uoluntates b sed ut] sūt et c sed ad ξ

ut sanctorum refrigeria, quibus illa sollicite seruiebat. sancta et 3
uenerabilis filia tua Eustochium, quae nullam pro matris absentia
recipit consolationem, te et uniuersa fraternitas suppliciter salutat.
libros, quos dudum scripsisse te nuntiasti, uel legendos nobis uel
5 uertendos trans mitte.

C.

EPISTULA PASCHALIS THEOPHILI, ALEXANDRINAE URBIS
EPISCOPI, AD TOTIUS AEGYPTI EPISCOPOS.

1. Nunc quoque dei uiua sapientia nos ad sanctum prouocat
10 pascha celebrandum omnes cupiens eius esse participes. unde pro-
pero ad illud currentes gradu ieiuniis et continentia omnique ad-
flictione corporis pugnantibus contra uirtutum industriam uoluptates
redigamus ad nihilum fulti saluatoris auxilio et peccata nostra deo,
qui sanare potest, simpliciter confitentes uerum conscientiae iudi-
15 cium formidemus, ut cum Dauid uociferantes atque dicentes: pec-
cata adulescentiae meae et ignorantiae ne
memineris; secundum misericordiam tuam
memor esto mei, terrore ignis aeterni crescentia uitia con-
sumamus, quorum finis est talia ultra non facere et exordium

1 illam (m exp.) U et om. egiξ 2 uen.] add. te φ eustachium φ;
seq. spatium uacuum 20 litt. in e absentiam δ 3 recepit qξ te et v
te ενφδδ et Uqiξ uniuersaque δ suppl. om. δ supp(p ε)l. te U: te suppl. ξ
salutant Uqiξ 4 libros uero δ dudum om. q te scr. x alt. uel s.l. ξ
5 transm.] add. uale in xpo φ

T = *Parisinus lat.* 2172 s. X.

U = *Parisinus lat.* 16897 s. XII.

V = *Parisinus lat.* 2173 s. XIII.

eiusdem ad totius egypti epos epistula paschalis .III. *T* epla .III. eiusdem ad
eosdem de eodem translata a beato iheronimo presbitero *U* eiusdem ad totius
egypti epos epla paschalis .III. *V*

15 *Ps. 24, 7

10 pascha *T* 12 uirt. aduersariarum ζ industria *V* 14 sanare nos *V*
16 aduisc. *Ta.c.* adolesc. *cet.* ignor. meae *V* 18 mei esto *V*; add. ds *U*
consumamus *U* consumemus ζ 19 alia *TV*

2 salutis praeteritorum obliuio. sicut enim principium uiae bonae
facere iusta, sic exordium cessantium peccatorum eorum impetus
cohibere, dum aut ratione frenantur aut metu ad praecipitia non
ueniunt. cumque legis fuerit in animo recordatio, ilico fugiunt et ces-
santes ultra procedere in triumphantium uirtutum castra concedunt 5
paulatimque paenitendo referentes pedem et sapientium iudicium
3 declinantes instar fumi resoluuntur in nihilum. difficile sanantur
mala, quae non statim, ut crescere coeperunt, opprimuntur; facilis
est eorum eradicatio, cum, qui dudum peccauerunt, per paenitentiam
ad prudentiam conuertuntur et finem peccandi emolumentum in-
uenerint paenitendi. neque enim possumus opprimere incentiua
uitiorum, nisi uirtutes facere coeperimus, aut cessabunt uetera,
4 priusquam nouorum operibus excludantur. et quomodo, si contra
superuenientes uoluptates firmo animo resistamus, praeterita pec-
cata delentur, ita, si perseuerans fuerit praeteritorum obliuio, futura 15
delicta ultra crescere non ualebunt. malorum quippe operadores
quasi in dicionem suam redigentes eos, qui possunt prohibere nec
prohibent, tota ad peccandum debacchantur insania et silentium
in consensum trahentes, quidquid animi libido suggesserit, opere
explere nituntur. libertas praesentium uitiorum futura germinat 20
uitia et, si priora neglexeris, fons et seminarium futurorum est.

2. Quae cum ita sint, qui possunt prohibere peccantes et
laboris fuga inertique silentio dissimulant et crescere patiuntur mala,
participes eorum rectissime iudicabuntur, qui auctores scelerum
sunt, et negligentiae poenas luent, dum inrationabile otium sudori 25
uleiscentium praetulerunt malentes quietem culpabilem quam se-
2 ueritatem uitia succidentem. si enim recedamus a uitiiis, penitus
interibunt et eorum fraudulenta dulcedo siccabitur omnesque im-
petus uoluptatis quodam, ut ita dicam, languore torpescent, quando
mens nostra fuerit uirtutis hospitium. legis recordatio non sinit 30
peccata generari nec ea crescere patitur; cumque futurum tribunal
et formidolosum iudicii diem cogitauerit, tam principium quam

1 uite V	2 pecc. est g	eorum om. V	5 concedunt Ua.c.V
8 ceperint UV	9 peccauer U — uerint TV	10 fine U	12 aut] et non T
15 pers. si g	18 debach. UV dibacch. Ta.c.	19 sensum g	animo g
23 dissimulant T	25 soluent V	27 uitia succid.] in uicia U	28 omsq; U
omnisque Tp.e.V	29 torpescet Tp.e.—scit Ta.c.V	30 sinet V	32 cogitauerint T
(n exp.) g	tam princ. quam] tum principii diem g		

medium finemque peccati prohibebit et amarus illius fluctus atque
 intumescentes gurgites usque ad ipsum fontem uenasque siccabit.
 uirtus lege comitata uitiorum opprimit semina et animum de humi- 3
 libus ad excelsa sustollit; e contrario uitia, nisi coerceantur, super-
 5 biunt et oboedientes sibi ad inferna detrudunt, cumque semel pos-
 sederint animas, opprimunt eas inlecebris uoluptatum nec sinunt
 iuxta humani corporis statum in sublime erectumque suspicere, sed
 instar pecudum ad terrena declinant. de quibus psalmista testatur
 dicens: uocauerunt nomina sua in terris suis.
 10 3. Dicat aliquis hic: 'si tantam habent uitia fortitudinem et tam
 plurimos blanda persuasione supplantant, quid debent agere, qui
 peccare se sentientes cupiunt mutare peccata uirtutibus et amore
 meliorum peiora contemnunt?' audi ad huiusce modi loquentem
 Moysen: peccasti? desine, fine peccati priora subuertens
 15 et efficacissimo medicamine uitia emendans, cessatione uitiorum.
 dulcis mali uita inlecebras et blandientes corporis uoluptates quasi 2
 noxia uenena declina nec per lubricam et mollem deliciarum ingre-
 diaris semitam, quia ieiuniis et continentia sollemnitas adprehen-
 ditur et uix laborantes atque sudantes mala bonis possumus in-
 20 mutare et repugnantes opprimere uoluptates paucique sunt, qui
 calcatis uitiiis tramitem teneant ueritatis, dum malitia innumeris
 nocendi utitur artibus et uinci non potest, nisi sapientiae desuper
 fulciamur auxilio clamantis nobis atque dicentis: noli timere,
 quia tecum sum. mali interitus est mala ultra non facere, 3
 25 radix uitiorum legis scita contemnere. ut peccata germinat negle-
 gentia, ita sollicitudo uirtutes parit. lex custodita fugat igno-
 miniam, neglecta parturit poenas et, quanto, si despiciatur, seueri
 iudicis imitatur truculentiam, tanto, si seruetur, elementissimi patris
 exhibet mansuetudinem. igitur peccati cessatio uirtutis principium
 30 est et medicina praeteritorum ac praesentium futurorumque uitiorum
 legis indefessa meditatio, quae cum possessoris sui habuerit securi-

9 Ps. 48, 12

14 cf. epist. CXLVII 9; Eccli. 21, 1

23 *Gen. 26, 24

2 ipsum *om.* U 3 opprimet TV 4 sustollet *Tp.c.m.2* 5 possid. *TVa.c.*
 10 hic V hoc T, *om.* U quod § tam plur.] plur. usque adeo § 11 facere U
 13 audi ad U audiant (*add. de in mg. m2V*) TV 14 moisen V 15 effica-
 cissimos U 16 dulces malae uitae TV 20 que *om.* § 30 et *om.* § 31 indef-
 fessa V possessoris sui (*in mg. m2 possessionis sue*) V

tatem, cunctis perturbationibus caret. sapientia quippe in nobis
operatur bonum, postquam ei mundum cordis praebuerimus habita-
4 culum et cogitationes in opera uerterimus. nec ambigitur, quin in
utramque partem, uel faciendi uel non faciendi bona, habeamus
liberam facultatem et oppressis prauis recta nascentur tuncque 5
uirtutum inter se concinat chorus, cum uitiorum in animis fuerit
solitudo. sicut enim continentia in corporibus nostris obtinens prin-
cipatum infirmitates nasci prohibet et amatores sui nec debilitat
nec occidit praeteritosque languores in pristinam restituit sanitatem
et expellens, quod contra naturam est, reuocat ea, quae naturae 10
congrua sunt, ut aequali temperamento uitae huius ratio conser-
uetur, sic anima legum iussa conseruans, quantum recipere potest
humana natura, a malorum contagione secernitur et ex omni parte
sollicita seque circumspiciens nihil ad se introire permittit, quod
5 contrarium sit praeclaris cogitationibus. quin potius in templum 15
uersa dei caelesti iugiter sollemnitate perfruitur habens diuitias ob-
seruantiam legis, quae iacentes suscitatur aliosque puniens alios cor-
rigit et semper clamitans: numquid, qui cecidit, non
resurget aut, qui auersus est, non reuertetur?
spem salutis largitur paenitentibus, dum monet, ut prosit, corripit, 20
ut emendet, pudoremque pristinorum iniciens peccatorum facit
meliora sectari, quae appetere non possunt, nisi prius con-
scientiae uulnera condemnarint.

4. Uerum quia lex neglegentes sui et in errore demersos consiliis
optimis ad meliora reuocare festinat quasi norma prauorum operum, 25
eos autem, qui sibi oboediunt, absque praemio esse non patitur
neque aeternis angustiis premi, quotquot sanctum pascha cele-
bramus, continentia atque ieiuniis latorem legis amicum nobis esse
faciamus et propheta his, qui pascha celebrant, promittente: eris
corona decoris in manu domini et diadema 30
regni in manu dei tui, opulentum uirtutum conuiuium
requiramus ornantes nos scientia scripturarum quasi sollemnibus

18 *Hier. 8, 4

29 *Esai. 62, 3

2 mundatum V 6 concinant U — nit 5 7 sollicitudo T 8 amatorē U
13 congregatione V 15 contagionibus U 16 caelestis (alt. s exp.) U 17 malos-
que TV 18 clamans 5 22 non poss.] nemo possit 5 nisi qui V
23 condemnari† 5 24 in errorem 5 memore U 27 pasce T (semper) 29 et om. 5

uestimentis. sancta laetantibus nobiscum angelis in caelo oscula 2
 praeparemus fugantes omnem negligentiam et rumpentes moram,
 ut alacri cum discipulis ad salutorem pergamus incessu dicamus-
 que ei: ubi uis paremus tibi pascha? atque in cae-
 5 lorum cenaculo constituti ac mysticum pascha facientes possimus
 canere: quam dilecta tabernacula tua, domine
 uirtutum! ibi enim angelorum repperiemus choros et cum eis
 festa celebrantes habebimus eos socios mysteriorum dei et exulta-
 tionem ineffabili gestiemus sapientiae cum illis sacramenta discentes,
 10 ubi nulla fraudis deceptio est, ubi, qui uestem non habet nuptialem,
 conuiuium intrare prohibetur, licet in praesenti saeculo iustum esse
 se iactet. omnes sunt ibi senescentis ac prouectae plенаeque aetatis 3
 nullusque ibi iuxta prophetam immaturae sapientiae repperietur:
 erit enim, inquit, iuuenis centum annorum magni-
 15 tudine numeri perfectionem eruditionis ostendens. unde, fratres
 sancti caelestisque uocationis participes, salutorem per prophetam
 audiamus clamantem: ueniam congregare omnes
 gentes et uenient et uidebunt gloriam meam
 et dimittam super eos signum mundi.

20 5. Ad sollemnitatem properemus atque dicamus: mihi autem
 absit gloriari nisi in cruce Christi. dabit, inquam,
 dabit laborantibus gaudium et ieiunantibus benedicens loquetur:
 erunt domui Iuda in gaudium et laetitiam et in
 sollemnitates bonas et laetabimini; ueritatem
 25 ac pacem diligite; non est enim omnium sollemnitas, sed
 domui Iuda, id est ecclesiae Christi. igitur, quia secundum psalmi- 2
 stam tempus faciendi domino et Paulus scribit:
 nox praecessit, dies autem adpropinquauit;
 abiciamus ergo opera tenebrarum et induamur

4 *Matth. 26, 17 6 Ps. 83, 2 10 cf. Matth. 22, 11—14 14 *Esai. 65, 20
 17 *Esai. 66, 18—19 20 *Gal. 6, 14 23 *Zach. 8, 19 27 *Ps. 118, 126
 28 *Rom. 13, 12—14

6 cantare TV tebern. T 7 reper. UV 12 omnia TV pl. aet.] plena pru-
 denti(a)e TV 13 reper. UV 16 sancte Tp.c.m2 que ex quae T 17 audientes V
 ut congregem U 18 et uenient om. U 20 soll. igitur 21 Christi] domini V
 22 dabit, dabit, inquam 23 Iudae 26 domus T Iudae 27 domine U
 28 appropinquabit V

armis lucis, sicut in die honeste ambulemus, non comessionibus et ebrietatibus, non cubilibus et in pudicitiis, non contentione et aemulatione, sed induite dominum Iesum Christum et carnis curam ne feceritis in desideriiis, iustum est cunctos domini timore purgatos dignam sollemnitatem continentis et ieiuniis redimere castitatem et dormientem sensum uigili suscitare fide imitarique sapientissimum Danielem, de quo scribitur: est uir in regno tuo, in quo est spiritus dei, et in diebus patris tui uigilantia et sapientia inuentae sunt in eo. qui enim curam sui gerunt, ut ad meliora proficiant, habentes legem quasi fortissimum ducem, parent imperiis eius et uenientia contra se peccata subuertunt splendore operum inlustrantes paschae festiuitatem et securitate conscientiae perturbationum iacula neglegentes spe anticipant uictoriam. qui autem horum imitatores sunt, antequam ineant proelium, desiderio uirtutis palmam occupant triumphorum coronamque, quam uictores lubricae uoluptatis in caelestibus possident, reuelata facie animo contemplantes uociferantur et dicunt: dominus deus fortitudo mea et ponet pedes meos in consummationem super excelsa statuens me, ut tu in canticis eius.

6. Nec putemus, fratres carissimi, certamen esse perpetuum et ideo lassemur, sed sciamus finem huius coronam esse iustitiae, quam nulla saeculorum corrumpet aetas. stadium uitae istius et certaminis temporale est; qui autem inoffenso cucurrerint gradu et ad calcem uenerint praemiorum, nouas inuenient mansiones uictoriam canticis demonstrantes. itaque gratia domini triumphos nobis de sceleratissimis daemonibus pollicente ieiunia rite celebremus, ut sollemnitatis quoque rite participes simus. nequaquam diebus

9 *Dan. 5, 11

20 *Hab. 3, 19

24 cf. II Tim. 4, 8

1 arma ς 2 pr. non] *add. in T s.l.m2, U comess. V comiss. Ta.c.m2 alt. non]* *add. in U* 3 in cont. *U* 4 induimini *U* 6 dignam peragere ς 7 pr. et] quoque ac ς 8 danielem *V* 14 operis *U* 15 iac.—uict. *in mg. V* 17 proel. *Ta.c.m2 prael. cet.* 18 quam *om. TV* 19 reuelataque *V* uociferabuntur *Ta.c.V* 20 dicent *V* 21 consumat. *V* 23 et] ut ς 25 corrumpit *TV* studium *TV* 26 cucurrerint *V* 27 praem. et *V* 28 in canticis *U*

quadragesimae, sicut luxuriosi diuites solent, uini poculum suspi-
 mus neque in procinctu et proelio, ubi labor et sudor est necessarius,
 carnum edulio delectemur. crapula quippe et ebrietas et ceterae
 huius uitae inlecebrae opulentissimum animarum thesaurum ex-
 5 hauriunt et sementem scientiae doctrinaeque uberrimam sui admix-
 tione suffocant. quam ob rem dominus atque saluator prouocans 3
 discipulos suos ad rigorem continentiae loquebatur: adtendite
 uobis, ne forte grauentur corda uestra in cra-
 pula et ebrietate et curis huius uitae et super-
 10 ueniat in uos repentina dies illa; tamquam la-
 queus enim superueniet in omnes, qui sedent
 super faciem omnis terrae. surgite, abeamus
 hinc, quos ob neglegentiam sui poenae ilico consequentur. qui
 15 autem legum praecepta custodiunt, ignorant uinum in ieiuniis,
 carnum esum repudiant et insatiabilem auaritiam dei timore con-
 pescunt. unde ad continentes scriptura cotidie clamat: 'uinum
 et siceram non bibent' et e contrario Iudaei ob culpam audiunt: d a-
 batis bibere sanctis uinum et prophetis prae-
 cipiebatis dicentes: ne prophetetis. non possunt 4
 20 suscipere correptionem, qui luxuriae oblectatione capiuntur, neque
 uentris ingluuiem ratione et consiliis non refrenantes amare ieiunia,
 qui desidia et peritura cito uoluptate studium uirtutis infamant
 non erubescences et uinum clam bibere et audis faucibus arbitros
 declinantes in cubiculis mulsa potare, ut inedia et ieiunia, quae
 25 ultro adpetere debebant, ieiuniorum tempore luxuria et ebrietate
 commutent, nescientes, quod, etiamsi hominum conscientiam fugiant
 et clausis parietibus uescantur carnibus atque aues altiles diebus
 quadragesimae et propinquante pascha inmundis manibus lacerent
 tristi uultu foris ieiunia promittentes, corripiat huiusce modi dominus

7 Luc. 21, 34—35

12 *Ioh. 14, 31

16 cf. Luc. 1, 15

17 *Am. 2, 12

1 quadragens. (n exp.) T luxuriosi T U a. c. 2 praelio UV 4 thess.
 ex thess. T 5 admistione s 8 in om. s 10 illa dies U 12 omnis]
 uniuerse V surg.—hinc in mg. V eamus V 13 sui] cui s 18 praecip.—
 proph. om. s 19 ne proph. U qua prophetabitis in mg. V, om. T 20 cor-
 rectionem V luxoriae T a. c. 21 non om. TV refrenare TV; add. et V
 amore T, V a. c. ieiunii T, V a. c. 22 inflammant T 23 pr. et om. TV
 28 quadragens. (n exp.) T 29 foras ieiunias (s exp.) U

et dicat: iniquitates magnas faciunt isti, ut recedant a sanctis meis. non decet ieiunantes tempore agonis et proelii uesci carnibus monente scriptura: affligetis animas uestras neque Fasides aues sollicito labore perquirere et garrulas uolucres earumque pinguedinem hianti ingerere gulae nec inuestigare magni pretii cocos, qui uentris rabiem iure multiplici et carnibus contusione mutatis diuersoque ciborum sapore demulceant fumantibus patinis et nidore sui furori gutturis blandientibus, cum in iniuriam continentiae diuersi saporis et coloris uina quaeruntur.

7. Docet nos sancti Danihelis historia et trium puerorum uirtus consona adpetere et honorare ieiunia, qui, ut longos sermones breui artem compendio, in seruitutem libertate mutata, cum captiui debuerint desiderare delicias, contempserunt Babylonias dapes et simplicem cibum regali mensae praetulerunt. praeceperat quippe rex Nabuchodonosor eunuchorum principi, ut de filiis captiuitatis Israhel et de regio semine pueros, in quibus nulla esset macula, pulchros corpore et aptos ad sapientiam perdiscendam introduceret palatium, ut essent in aula regis discerentque litteras ac linguam Chaldaeorum et de reliquiis mensae eius uiuerent atque inde accepta uina potarent. eliguntur itaque de tribu Iuda Danihel, Ananias, Azarias, Misahel et genere concordēs et fide, quorum nobilitatem dura mutauerat seruitus. e quibus Danihel, sicut scriptura testatur, posuit in corde suo non coinquinari de mensa regis. tres quoque pueri non minus religione quam propinquitate sociati suscipiunt uiri consilium et adprobant sapientiam simulque eunuchorum principem deprecantes dei opitulante clementia inpetrant, quod desiderant, et in terra captiuitatis seruant generis nobilitatem. nam timentem praepositum, ne aliorum puerorum uultus hilarior capitali se poenae addiceret, ratione et consilio leniunt his uerbis loquentes: tempta pueros tuos diebus decem et detur nobis de

1 *Ezech. 8, 6 3 Leu. 16, 29 22 *Dan. 1, 8 29 *Dan. 1, 12—13

3 praelii *UV* 5 pinguidinem *TV* 6 coquos *ç* 7 diuersone *U* 8 patris *ç* in ini. cont.] iniuria incontinentiae *U* 9 quaerantur *V* 10 danielis *TV* 11 longum sermonem *TV* 12 artem *om. T, Va.c. explicem uel concludam ç* debuerant *uel—runt ç* 13 babyll. *Ta.c. babil. V* 15 nabugod. *T (gexcm2) V* filiis captiu. filiis *U* 17 perdisc. sap. *U* ut] et *ç* 18 chaldeorum *codd.* 20 daniel *TV* annanias *T* ananyas et *V* misael *V* et *om. V* 21 non mut. *ç (cf. supra l. 12)* 22 daniel *TV* 25 enuch. *T* 27 nob. gen. seru. *U*

seminibus et comedemus et aquam bibemus
et appareant in conspectu tuo uultus nostri
et uultus puerorum, qui comedunt de mensa
regis, et, sicut uideris, ita facies cum seruis
5 tuis. fidebant enim, quod uirtutis desiderium dei clementia susten-
tatum pulchra et fortia corpora conseruaret et omnem deformitatem
fides uinceret et nitorem pulchritudinis nulla macies conmutaret.

8. Haec ideirco, fratres carissimi, replicauius, ut Pauli
apostoli de sanctorum uirtutibus praedicantis uerba noscentes, in
10 quibus ait: quorum considerantes exitum conuer-
sationis imitami fide m, suadeamus eis, qui tempore
ieiuniorum esu carniam delectantur, imitari sanctorum continentiam,
qui nulla ui superari potuerunt, ut rigorem uirtutis amitterent, ut
Babyloniorum imperium formidantes captiuam in se ostenderent
15 uoluptatem, sed manserunt liberi uentrisque desideria ratione supe-
rarunt et titillantem gulae uicere luxuriam nobisque suae fortitu-
dinis exemplaria reliquerunt habitantes in Babylone corporibus,
sed sensu et fide cum angelis in caelesti Hierusalem morantes, ut
omnem deinceps aetatem docerent ieiuniorum tempore a uino et
20 carnibus abstinendum, quaerenda terrae semina, potandam aquam,
quibus comitibus utitur pudicitia.

9. Quid memorem insignes Machabeorum uictorias? qui, ne
illicitis carnibus uescerentur et communes tangerent cibos, corpora
obtulere cruciatibus totiusque orbis in ecclesiis Christi laudibus
25 praedicantur fortiores poenis, ardentiores, quibus conburebantur,
ignibus. uicta sunt in eis omnia crudelitatis ingenia et, quidquid
ira persecutoris inuenerat, patientium fortitudo superauit. inter 2

10 *Hebr. 13, 7 18 cf. Hebr. 12, 22 22 cf. II Mach. c. 7

1 seminibus (σπερμάτων Theodot.)] leguminibus (δσπρίων LXX) U (cum
Vulg.) comedemus et aquam bibemus (φαγόμεθα καὶ ὕδωρ πίνεμεθα
Theodot. cod. Alex.)] comedamus et bibamus aquam U 3 comedunt] uescuntur
U (cum Vulg.) 5 fidebant] uidebat s quod] et s sustent. quodque
continentia s 7 deuinceret V 10 conseruationis T 11 suademus Ta.c.U
suaderemus V 13 alt. ut] ut a T 14 babyll. Ta.c. babil. U, V (s.l. l. babi-
lonium) imperio TV imperia s 16 titubantem U luxuriam Ta.c.
suae om. V 17 exempla Tp.c. babyll. Ta.c. babil. U babibone V
18 iħrlm U iħrlm V 20 quaer. terrae] sumere de terra s semina et s
23 et ne U inmundos U 24 optulere T 27 fort. pacientium U

poenas magis paternae legis quam dolorum memores — lacerabantur
 viscera, tabe et sanie artus defluebant et tamen sententia perseue-
 rabat immobilis; liber erat animus et mala praesentia futurorum
 spe despiciebat. lassabantur tortores et non lassabatur fides; frange-
 bantur ossa et uolubili rota omnis compago neruorum atque artuum 5
 soluebatur et in immensum spirantia mortem incendia consurgebant;
 plenae erant feruentis olei sartagine et ad frigenda sanctorum cor-
 pora terrore incredibili personabant — et tamen inter haec omnia
 paradisum animo deambulantes non sentiebant, quod patiebantur,
 3 sed quod uidere cupiebant. mens enim dei timore uallata flammis 10
 superat, uarios tormentorum spernit dolores, cumque semel uirtuti
 se tradiderit, quidquid aduersi euenerit, calcit et despicit; qualis
 fuit Paulus scribens: in his omnibus superamus per
 eum, qui nos dilexit. quod enim sustinere non potest carnis
 fragilitas naturali infirmitate superata, uincit animus fide conloquens 15
 deo.

10. Ergo, qui ieiunia, id est conuersationem angelicam, imi-
 tantur in terris et meminerunt illius dicti: regnum dei non
 est cibus et potus, sed iustitia et gaudium
 et pax et laetitia, per continentiam breui et paruo labore 20
 magna sibi et aeterna conciliant praemia et multo plus accipiunt,
 quam offerunt, et futuri temporis gloria praesentes angustias miti-
 gant, quia in hoc stadio pro uirtute pugnantibus finis erit aliquando
 certaminis. qui autem pugnam ineunt contra uitia et sapientiae
 disciplinis suas animas dedicarunt, quantumque patitur humana 25
 condicio, scientiam adpetunt futurorum, per speculum et imaginem
 sensu et fide caelorum regna cernentes consequentur aeterna praemia
 2 et nullo temporum fine claudenda. dies et nox certis horarum sibi
 succedunt spatiis paulatimque decrecentes, quod amittunt, reci-
 piunt et, quod receperint, tribuunt ad eandem mensuram bis in 30

13 *Rom. 8, 37

18 *Rom. 14, 17

26 cf. I Cor. 13, 12

1 legis] linguis U 2 tabo T diffuebant c 3 spe fut. U 4 lassa-
 bantur (n exp.) T tort.—lassabatur om. T lassabantur (n exp.) V 7 fer-
 uentes Ta.c.U 13 his in mg. V 15 uincit U 18 et om. TV meminerint V
 19 iusticie V 20 et laetitia] leti U per] ad U isti per c 21 et multo]
 multoque U 23 studio V 24 qui autem] nam qui c 25 dicarunt V
 26 conditio V 29 decresc.] add. at crescentes in mg. V 30 recipiunt c

anno conuenientes nec manent in eodem statu, sed breuitate et longi-
 tudine horarum momenta discriminant, ut utilem mundo faciant
 temporum diuersitatem. namque dies ordine et circulo suo de noctis
 temporibus mutuatur et rursum nox recipit, quod largita est; dumque
 5 uicissim et tribuunt et accipiunt et orbe quodam, quod paulatim
 amiserant, decrescents sensim et crescentes recipiunt, creatoris
 dei interpretantur sapientiam. atque ex hac uicissitudine spatiorum 3
 uel menstruus lunae orbis efficitur uel solis sua per uestigia reuer-
 tentis annus inpletur, dumque crescunt dumque decrescunt et lapsui
 10 praeteritorum futura succedunt, eadem semper atque alia tempora
 commutantur. unde et luna prudentissimo dei artificio condita et
 formarum mutans uarietates ad plenitudinem tendit et festinat ad
 diminutionem, ut, quidquid crescens adquisierat, perdat amittatque
 decrescens, nec stat in eodem statu, sed quibusdam gradibus
 15 ascendens atque descendens de paupertate pergit ad diuitias et de
 diuitiis redit ad paupertatem ipsa diuersitate formarum mutabilem
 et conditam se esse demonstrans. quis uero possit digno sermone 4
 exprimere solis cursum et anni circulum rationi menstruae con-
 gruenter, dum per quattuor uoluitur tempora et in se semper
 20 reuertitur eademque mensura conscendit atque descendit et
 aeterno ordine labitur, ut, quod lunare spatium triginta diebus
 inplet ac noctibus, hoc solis cursus spatiis anni uertentis efficiat?
 cumque ad aequalitatem diei noctisque peruenerit et parumper
 in libra iusti cursus steterit, festinat ad inaequalitatem deserens,
 25 ad quod peruenerat. quod puto Ecclesiasten, ne de alienis nostra 5
 fontibus hauriamus, in uolumine suo dicere: *gyrans gyran-
 do uadit spiritus et in circulos suos reuertitur
 spiritus*, annum solis cursum significantem, qui eadem tem-
 porum rota in semet reuertitur rediens ad ea, unde profectus fuerat.

26 *Eccle. 1, 6

2 ut—faciant] et—faciunt U 3 ordines et circulos suos U ordinem et
 circulum suum *coni. Vall., sed nihil mut.:* 'der Tag macht in gesetzmässiger, im
 Kreislauf der Jahreszeiten stets wiederkehrender Ordnung Anleihen bei der Nacht'
 5 *pr. et om. V* 6 *et s.l.V, om. T* 8 efficitur U, *Va.c.* 9 *pr. dumque]*
dum TV alt. dumque] at (d T) que TV lapsu TV 12 mutuans *Vp.c.m2*
 13 *demin. Ta.c.* 15 *alt. de s.l.V* 16 *form.] forme rē V* 18 menstruae siue
 lunari *ç* 20 *et om. V* 22 reficiat *T, Va.c.* 24 equalitatem *Va.c.* 26 auriamus U
 girans girando *UV* 28 spiritu V qui U, *om. TV* eadem enim *ç*

11. Sancta uero caelestisque sollemnitas radios nobis sui splendoris
emittens nullis spatiis terminatur; cumque sanctorum certamina
et praesentis saeculi labor finem acceperint, succedent perpetuum
gaudium et aeterna festiuitas. unde perfecti uiri animas suas ab
omni errorum caligine separantes iam nunc festa decantant: intro- 5
2 eamus portas eius in confessione, atria eius
in hymnis saluatoris aduentum laetis uocibus personantes. cum
enim in toto orbe regnaret malitia et tenebras humanis oculis dae-
mones offudissent neque posset eis ullus opitulari iuxta illud, quod
scriptum est: respexi, et non erat, quia auxiliaretur; 10
consideraui, et nullus, qui susciperet, ut finem
haberet aliquando impietas et destrueretur idolatriae fraudulentia,
uiuens sermo dei nihil de nostra relinquens similitudine absque solo
peccato, quod substantiam non habet, nouo modo ad nos uenire
3 dignatus est, ut fieret filius hominis et permaneret dei filius. natus 15
quippe ex uirgine hoc tantum stultis mentibus credebatur, quod
oculi demonstrabant, ex operibus uero et signorum magnitudine
deus inuisibilis a prudentibus cernebatur, quemque facies hominem
demonstrabat, hunc uirtutes significabant deum seruilis formae
uilitate coopertum. quamquam enim tradiderint eum Iudaei et 20
crucifigendum uocibus impiis conclamarint interfectione corporis
eius deum blasphemantes, immo occisione carnis dominicae serui
impietatis effecti, tamen ad mortem intrepidus accedens, ut nobis
uirtutis praeberet exemplum, dominus gloriae in ipsa passione mon-
stratus est, impassibilis diuinitatis permanens maiestate et carne 25
4 passibilis iuxta beati Petri repertus eloquium. et ideo pro nobis patiens
non fugit mortem, ne nos timore mortis eius pro pietate bellantes
uictoriam perderemus. nam si timuisset crucem contraria his, quae
docuerat, gerens, quis discipulorum eius libens pro religione pu-
gnasset? inridetur itaque ab stultis et incredulis, qui orbem terrarum 30
suae subiecit fidei et nominis Christiani sanctis largitus est digni-
tatem. cumque magnitudo uirtutum eius omnibus clareat, blas-

5 *Ps. 99, 4

10 *Esai. 63, 5

24 cf. I Cor. 2, 8

26¹ cf. I Petr. 3, 18

3 succedet TV

10 respexit V

11 nullus] *add. erat in mg. V*

12 ydo-

latriae V idolol. §

15 filius dei TV

17 et in mg. V

18 hominum TV

21 conclamauerint U

22 dominum T

27 pro pietate (= pro religione l. 29)

coni. Vall. propie(q U)tate codd. proprietate §

29 eius om. V libenter U

30 ab] a §

32 clareat] enitescat §

phemare non cessant. ille uero, qui inridetur, deus operibus demon- 5
stratus est, ut daemonum templa subuerteret, ut Origenistarum
impietatem argueret uersipellem, quorum auctor Origenes ita aures
simplicium et leuiorum sua persuasione decipit, ut solent in litora ex
5 alto uenientes inlidi gurgites et in semet spumanti mole confringi.

12. Nos ergo ad eum, qui ausus est scribere ruina rationabilium
creaturarum esse corpora fabricata, zelo fidei concitati loquamur:
'si tibi huiusce modi impietas placet, quomodo Paulus apostolus scribit:
uolo adulescentulas nubere, filios procreare?
10 utrum ideo praecepit nuptias, ut ex mulieribus nascentia corpora
ruentibus de caelo angelis et uersis iuxta te in animas carceres praepa-
rarent, an ut coniunctio maritalis dei sententiae seruiens conseruet
humanum genus? si enim uult adulescentulas nubere et filios pro- 2
creare, per quas nascuntur corpora humana, corporibus autem
15 propter poenas atque supplicia errantes animae uestiuntur, nulli
dubium, quin propter poenas animarum et non propter generationis
ordinem nuptiarum adulescentulis uincla tribuantur'. uerum absit,
ut ita esse credamus et mariti uxorisque foedera non ob benedicti-
onem, sed ob peccatum iuncta credamus. nec Adam et Euam 3
20 plasmans deus propter animas de caelo ruentes et lapsum rationa-
bilium creaturarum benedictione sociauit: crescite et multi-
plicamini, dicens, et replete terram. si enim propter
peccata in caelis praecedentia ad terras missae sunt animae, ut corpo-
ribus ligarentur, mentitur Paulus scribens: honorabiles
25 nuptiae et cubile immaculatum. sed nequaquam ille 4
mentitur; igitur non propter ruinam animarum corpora fabricantur,
sed ut mundus successione nascentium morientium damna compen-
set et breuitatem humanae uitae uincat successione perpetua. nam si
ruentes uinctaeque corporibus benedicuntur a deo, melioris condi-
30 cionis erunt, postquam corpora susceperint; quodsi ideo deiciuntur,

9 *I Tim. 5, 14

12 cf. Gen. 1, 28

21 Gen. 1, 28

24 *Hebr. 13, 4

3 origenis TV 4 simplicium *Tp.c.m2 UV* leuium *Vp.c.* littora *UV*
5 illidi sibi *U* 6 ruina *T*—nam *V* 8 scribat *V* 10 recipit *V* 12 in
coniunctione maritali ζ conseruet] multiplicet *U* 15 uest.] uniuntur ζ
17 uincla *V* 18 et] ut *V* fede(e *U*)ra *UV* 20 lapsas ζ lapsus *coni. Vall.*
21 benedictio *Va.c.* 29 iunctaeque *TV* condit. *V* 30 susce(i *T*) perunt *TVa.c.*
dicuntur *T* ducuntur *V*

ut in ultionem peccatorum corpora accipiant, quomodo benedicuntur in corporibus, ad quae ob peccata uenerunt? e duobus enim alterum erit: aut ante ruinam fuisse eas in benedictione aut
 5 post ruinam uinctas corporibus nequaquam posse benedici. si enim illam uitam benedictio sequitur, istam deserit; si ad istam
 6 transfertur, in illa non fuisse conuincitur. quodsi et, antequam ruerent necdumque humanis corporibus uestirentur, fuerunt in benedictione et ruentes habentesque corpora rursus benedictae sunt, similis erit iuxta benedictionis condicionem et prior uita et posterior; quod nequaquam consequens est, quia peccatrices supplicia, non
 10 peccantes benedictionem merentur. quidquid e duobus uerum esse responderint, uitio subiacebunt nolentes ecclesiasticae doctrinae regulam custodire. siue enim propter peccata de caelo animae corruentes instar carceris et catenarum corporibus inligatae sunt, respondeant, quomodo Adam et Eua, masculus et femina, uiuentes
 15 in corporibus benedicti sunt — neque enim iuxta deliramenta eorum nudaе animae uir et mulier appellantur, sed corpora, quae sexum utrumque distinguunt —; siue ante corpora in caelestibus morabantur et beata eis tunc erat dignaque benedictione absque corporibus conuersatio, qua ratione aut, priusquam ruerent, benedictae sunt aut,
 20 postquam corruerunt et in poenam ruinae crassis corporibus copulatae sunt, rursus benedictione donantur? neque enim id ipsum est benedictio atque supplicium, quae et nominibus et operibus procul distant, nec possunt ullo modo inter se sociari, quas tanta diuidit repugnantia. quomodo autem et iustis multitudo liberorum pro
 25 benedictione promittitur propheta dicente: qui minimus est, erit in milia et, qui nouissimus, ingentem magnam?

13. Ergo, qui uolunt domini festa celebrare, Origenis simulacra contemnant et turpitudinem dogmatum illius ratione superent. sicut
 30 enim ethnicorum inpiissimi errorem et consuetudinem praeferunt

26 *Esai. 60, 22

1 ultione *T* 2 ad] in ς 4 ruinas iunctas *TV* 6 et *om.* *V* 9 cond. ben. *U* condit. *V* 12 subiacebit, dum isti nolunt ς 13 siue (ue *exp.*) *T* 14 inlegate *U* 16 sint *V* 18 distinguunt ς si uero *ex* siue *m2T* 22 rursum *U* id *om.* *V* 24 et nec *U* 27 gente magnam *U* 29 ergo et *T* 30 contemnant *Ip.c.m2V*

ueritati fabricantes in hominum similitudinem idola et inuisibilem
blasphemantes deum, dum formam et membra et organa genitalia
in eo esse confingunt nunc uirum nunc feminam confitentes, et
mutauerunt gloriam incorruptibilis dei in
5 similitudinem imaginis corruptibilis ho-
minis uariarumque formarum, ita Origenes facilitate et inpietate
credentium quasi delubra idolorum tractatum suorum monumenta
dimisit, quae nos auctoritate scripturarum et zelo fidei subuertentes
utamur illa similitudine. ut enim caementarii quadram uolentes 2
10 aedificare domum aequales ex omni parte parietes metiuntur eosque
norma et perpendicularo dirigentes, quod animo depinxerint, opere
extruunt et eiusdem mensurae per quadrum latera quattuor iungunt
angulis sursum ac deorsum coeptam aequalitatem paulatim per
incrementa seruantes, ut materiae diuersitatem iungat operis pul-
15 chritudo et angulares lineas artifex structura custodiat, sic eccle-
siae praeceptores habentes testimonia scripturarum firma doctrinae
iaciunt fundamenta et intrepidi permanent offerentes opera sua
Christo atque dicentes: confirma me in uerbis tuis.
ipse est enim, de quo scriptum est: lapidem, quem repro- 3
20 bauerunt aedificantes, hic factus est in caput
anguli, nos et eos, qui sursum sunt, una sollemnitate consocians,
ad quam cursu celeri nauigantes rabiem contra nos hereticorum
fluctuum uelociter dissoluendam minime formidemus.

14. Sicut enim gubernatores magnarum nauium, cum uiderint
25 immensum ex alto uenire gurgitem, quasi uenatores ferocissimam
bestiam spumantes fluctus suscipiunt eosque prorae obiectione susten-
tant flectentes in diuersum gubernacula et, prout uentorum flatus
et necessitas imperarit, stringentes funiculos uel laxantes, cumque
unda subsederit, ex utroque nauis latere laborantia clauorum uincla
30 dimittunt, ut parumper quiescentia uenturo gurgiti praeparentur,

3 Rom. 1, 23

18 Ps. 118, 28

19 Matth. 21, 42

1 in *om. U* similitudine *U* 3 eis ς 5 *imag. om. U* 6 *origenis*
T, Va.c. 7 *monimenta TV monimentis* ς 8 *demisit T* 9 *ut etenim* ς
cement. codd. 13 *russum TVa.c.* paulatimque *Ta.r.V* per *om. \varsigma* 15 *artifex*
exp. et in mg. m2 *hedificii V* 17 *faciunt TV* 19 *pr. est om. \varsigma* 21 *con-*
sociat \varsigma 24 *sicut (ut eras.) T* 28 *cumque] utque (s.l.) V* 29 *uincla V*
30 *demittunt U*

qui cum rursus aduenerit, stringunt clauorum capita et palmulas dilatant, ut huc atque illuc scissis flatibus aequalis sit utriusque lateris laboret, quod simul non poterat sustineri, diuisum tolerabilius fiat, ita, qui sui curam gerunt, imitantur exempli similitudinem et diuinorum dispensatione uerborum quasi gubernaculo utentes 5 occurrunt hereticorum tempestati et fluctibus legem dei pro arte retinentes, ut, qui conruerant, suscitentur, qui stant, firmo perseuerent gradu, ut omnes in commune doctrinae opitulatione seruentur.

2 quod enim gubernatori clauus, hoc animo est lex dei, in qua dominicum pascha facientes caritati dei et proximi nihil in mundo aliud 10 praeferamus neque pro uarietate humanorum casuum, qui huc illucque uertuntur, sententiam conmutemus, ut, quibus dudum pro potentia turpi adulatione seruiuimus, si forte refluauerint uenti et paupertate diuitiae, humilitate sublimitas, ignominia gloria fuerint inmutata, in hostes repente uertamur resistentes eis in faciem, quos 15 ueneratione dignos ducebamus, temporibus, non fide, necessitudinem ponderantes, immo latentes inimicitias necessitatis tempore demonstrantes et in similitudinem serpentum procedentes de foueis, ut non solum ingrati simus in eos, quorum beneficiis sustentabamur gaudentes, si nomina clientium possideremus, sed quasi perduelles 20 eos usque ad sanguinem persequamur deiectos prostratosque calcantes, quos dudum propter diuitias suspiciebamus, pessimos omnium conclamantes, postquam opes paupertate mutauerunt, laudantes potentiam et infelicitatem calumniantes nec pro rerum natura, sed pro uarietate casuum honorantes aliquem uel contem- 25 nentes, ut, quos prius dominos et patronos uocabamus, eosdem quasi uerberones et seruos nequissimos appellemus atque ex omni parte appareat nostra iniquitas, dum aut indignos laudamus aut dignos obtreptione persequimur imitantes illud, quod ad beatum Iob exprobrantes loquebantur: pauca, pro quibus peccasti, 30 uerberatus es.

30 *Hiob 11, 6

1 euenerit V 3 diuissim ς toll. *Ta.c.U* 4 ita *om. TV* 7 pertinentes V in firmo V 8 ut] et ς 9 clauis V 10 et] uel V in mundo nihil ς 13 seruimus *Va.c.* 14 sublimitas *in mg.* V fuerit U 15 uertamus V 16 necessitatem V 17 lantes T autem (*exp., in mg. latentes*) V 18 et in] ad V serpentium U 19 ingr. simus] ingratisissimos T ingratisissimi simus ς in *eras. T* 20 possederimus ς 22 suscip. V 23 mutauerant U—rint ς 28 dignos laude TV 29 obtreptione T

15. Nequaquam igitur dubias opes, sed uirtutem firmissimam diligamus. non nos duritia humiliet paupertatis, non extollant diuitiae, quae stultissimos hominum deprimere et eleuare consuerunt, sed utrumque pro rerum honestate moderemur et tristia et laeta
 5 aequali animo sustinentes. diuitiarum cura somnos interruptit dulcissimos, innoxiiis calumnias struit et, cum infinitas opes congregauerit, materiam aeternis ignibus parat. postquam uero insatiabilis furor quaesitis opibus incubuerit, non expletur auaritia, sed contemnit leges, gehennae flammam despicit, futuri iudicii tribunal
 10 habet pro nihilo. nec tantum aduersarii contra hostes suos, quantum 2 diuitiae contra uirtutes dimicant, nisi ratione et in proximos misericordia temperentur. hae in urbibus nobilitati praeferuntur, hae nouis hominibus antiquam donant familiam. numquam diuitiarum desiderium ullis diuitiis satiari potest; eget semper, qui auarus est;
 15 nescit mensuram, cui tantum deest, quod habet, quantum, quod non habet. infernus mortuis non expletur, sed, quanto plures suscep- rit, tanto plures desiderat; imitatur ergo eum auaritia nec satiari potest, sed, quo plus habuerit, plus requirit. minus putat ab eo, 3 quod cupit, omne, quod possidet, semper immensa, semper inmodica,
 20 ardorem pectoris opum magnitudine non restinguens, in conuiuuiis non cibos uorans, sed iniustitiam; in iudiciis iurgia miscens atque discordias inuidiam parturit, per quam ad homicidium peruenitur; non est compos mentis, sed quasi ebria fluctuat unam habens men- suram extra mensuram semper inquirere. mare litoribus cluditur,
 25 uenientes ex alto fluctus et rabiem intumescantium gurgitum portus uel manu facti uel natura firmissimi prohibent; diuitiarum cupi- dinem, nisi ratione frenetur, nec consilium temperat nec lex mitigare potest nec ulla satiat abundantia. non erubescit, non futurum 4 iudicium reformidat, sed desiderio plus habendi, ut luxuriosi et dediti
 30 uoluptatibus solent gestire in amplexus et insanire ad libidinem, ita

7 cf. Matth. 25, 41 14 cf. Horat. epist. I 2, 56 15 cf. Publil. Syr. sent. 628 Woelffl.

3 consueuerunt ς 9 futurum ς 11 proximo V 12 noais] nobis T, Va.c.
 13 omnibus Tp.r. 15 quantum (tum s.l.) cum quod V 18 quo plus U quid(c V)-
 quid TV requirit Ta.c.; add. et V 20 peccatoris ς in s.l.V 21 uorat V
 23 ebria om. V 24 extra mens. om. T littoribus UV clauditur UV 25 et
 uenientes V intumescunt. Ta.c. intument. V immitescunt. ς 28 futurorum T
 29 formidat V et om. ς

calumniarum et dissensionum urbes ac uiculos uillasque complet. insulas, maria, terras, litora, uias, transitus studia possident auaritia, dum desiderio plus habendi negotiatione merces huc illucque conmutat et fraudibus atque periuriis diuitiarum iacit inexplabilia fundamenta. 5

16. Itaque huiusce modi rabiem contemnentes diuitias cultum dei et firmissimas possessiones castitatis sanctimoniam requiramus adorantes patris et filii et spiritus sancti unam diuinitatem, resurrectionem mortuorum incorruptibilem et iugiter permanentem esse credentes. neque enim fieri potest, ut eam mors superet, quae 10 Christi passione firmata est suscitantis incorruptum et in aeternum 2 permanens templum corporis sui. oremus pro piissimis imperatoribus et obseruatione legis dei ieiuniorum praecepta decoremus, quia uirtus absque ulla necessitate custodit sectatores suos et sensum in cogitationes uarias fluctuantem de terrenis ad excelsa sublimat 15 nequaquam pulchritudinem corporum, sed conuersationis ac morum ordinem contemplans, ostendens ei laetantium in caelo angelorum choros et docens splendentium disciplinarum fulgura, ut in praesenti saeculo quasi athleta fortissimus inlatas sustineat plagas et futuram pro his gloriam praestoletur, nequaquam uitii sub 20 iacens, sed interiorem hominem desiderio sui ad aeterna sustollens atque omnes impetus uoluptatis ratione conpescens ut illud cogitet, quod futurus est, et, quantum potest sustinere humana fragilitas, recedat a corporalium rerum sollicitudine praeferens carnalibus 25 spiritalia, ut etiam ipsum corpus despiciens et praesentium studia 25 uoluptatum duriores, sed meliorem uitam inire persuadeat, ut, qui dudum libidini seruiebat, libertate bona seruiat castitati et retractus 3 a praecipitiis mollia ieiuniorum frena suscipiat. etenim, si absque rectore fuerit ac magistro corporum infirma natura nec imperanti animo uoluerit oboedire, et sibi et rectori concitat infinita naufragia 30 et pertrahit eum ad turpissimas libidines ac baratrum uoluptatum,

11 cf. Ioh. 2, 19—21

1 uiculos *U* complet *V* 2 litt. *U* possidet ζ auaritia ζ 3 dum se *TV* negotiatio *T* 4 facit *TV* 7 castitatis et sanctimoniae ζ 11 suscitans ζ 15 excelsam *U* 16 pulch. *T* conuersationes *Ta.c.V* 17 contemplantem *U* 18 fulgora *Ta.c.* fulgore *V* 19 althleta *ex* anthleta *T* 22 ut *om.* *TV* illut *T* 23 futurum *U* 25 et *eras.* *T* studia *om.* *TV* 26 uoluptatem *Vp.c.m2* 27 dudum] tum ζ libidine *Ta.c.V* cast. seru. *V* et *om.* *V*

ut nequaquam honesta consideret, sed fugiens bona in caeno ac
sordibus uolutetur. uirtus uero, cum in aurigae modum animum
rexerit et quasi in curru stans impetus eius et uarios adpetitus doc-
trinae habenis conpescuerit, de humilibus eum ad excelsa subleuat
5 et inuisibilia aeternaque pro uisibilibus ostendens mansionem in
caelis parat et amicos illi efficit eos, qui dei ministerio seruientes
spiritalibus deliciis perfruuntur, ut, quod hic cernebat in imagine,
ibi in ueritate perspiciat et maiorem solis radiis uideat claritatem,
quae nobis huc ex parte descendit, unde a minoribus ad maiora ten-
10 damus et quasi per litteras ac syllabas ad legendum proficiamus,
quia et illa his et haec illis indigent. ibi cum fuerimus beatorum iuncti 4
consortio, audiemus: euge, serue bone et fidelis, quia
super pauca fuisti fidelis, supra multa te con-
stituam; intra in gaudium domini tui.

15 17. Incipientes sanctae quadragesimae ieiunia ab undecima
die mensis Famenoth et ebdomadam dominicae passionis sexta
decima die mensis Farmuthi finiamus ieiunia uespere sabbati,
uicesima prima die eiusdem mensis Farmuthi, et sequenti die do-
minica pascha celebremus, uicesima et secunda die eiusdem mensis.

20 post quae iungamus septem ebdomadas sanctae pentecostes pau- 2
perum memores, amantes deum et proximum, orantes pro inimicis,
persecutoribus blandientes, infirmorum ruinas consolatione et miseri-
cordia subleuantes, ut lingua semper in dei laudibus personet, ut
ecclesiae iusta iudicia nequaquam inrationabili clementia de-
25 struantur nec legi dei arbitria praeferantur humana; cuius si
desiderauerimus amicitias, caelestem gloriam consequemur in
Christo Iesu, domino nostro, per quem et cum quo deo patri claritas
et imperium cum spiritu sancto in saecula saeculorum. amen.

7 cf. I Cor. 13, 12 12 Matth. 25, 23 27 cf. I Petr. 4, 11 etc.

1 bonas V 2 uolup(*exp.*)tetur V commoretur § in *om.* § modo T §
4 habens T composuerit § 5 et *om.* § uisib.] *add.* et breuibus in *mg.* m2V
7 perfuentes U 9 unde a U ut de TV 10 ac] ad V 11 indigens T ubi V
15 incipient § quadragens. *Ta.c.* 16 famenonh T ebdomadae TV
17 farmuth U; *add.* ut T (*eras.*) U et § finiemus § 18 uincensima (*utrum-*
que n exp.) T farmuthi *s.l.* V farmuth U 19 celebrabimus § uincensima
(*utr. n exp.*) T 20 iungemus § sancti TV pentecosten V 25 ne §
si *om.* V 26 desiderauimus *Ta.c.* 27 quem] que V quo *om.* U 28 sancto
spir. V

18. Salutate inuicem in osculo sancto. salutant uos fratres, qui mecum sunt. et hoc nosse debetis pro defunctis episcopis in locis singulorum constitutos in urbe Niciu pro Heopempto Theodosium, in Terenuthide Arsintheum, in oppido Geras pro Eudemone Pizozum, in † Acheus pro Appolline Museum, in Athribide pro 5 Isidoro Athanasium, in Cleopatriide Offellium, in oppido Laton pro Timotheo Appellen. his ergo scribite et ab eis iuxta morem ecclesiasticas suscipite litteras.

CL

EPISTULA AUGUSTINI AD HIERONYMUM.

10

Domino carissimo et desiderantissimo et honorando in Christo fratri et conpresbytero Hieronymo Augustinus in domino salutem.

2 nobiseum ς 3 constitutis *T* constituimus *V* Niciu *scripsi* (Nicium *coni. Vall.*) nichium *TU* nitium *V* heopempto *TV* heupēto *U* Theopempto ς theothosium *T* 4 terenuthithe *T* tenerenuthide *U* asintheum *U* Arsinthium ς Gerrhas *coni. Vall.* eudemon *TV* Pirozum ς 5 Achaeis ς Acchenis *coni. Vall.* apolline *V* *alt. in om. U* Athribide *Vall.* ath(h *om. U*)riuidi *codd.* 6 hisidoro *U* isidoro *V* cleopatrede *T* cleopatriide *V* Offellum ς 7 thimotho *UV* apellen *V* ecclesiasticum *V* 8 litt.] *add. explicit epistula pascalis* (pascalis *V*) ·111· beati theophyli (thophili *V*) alexandrini epi (epi *om. V*) ad totius aegypti (egipti *V*) epos *TV* explicēpla ·111· *U*

‡ = Escorialensis & I. 14 s. VIII—IX.

A = Berolinensis lat. 17 s. IX.

F = Veronensis XVI. 14 s. IX.

L = Coloniensis 35 s. IX.

W = Parisinus lat. 1868 s. IX.

D = Vaticanus lat. 355+356 s. IX—X.

M = Coloniensis 60 s. IX—X.

C = Vaticanus lat. 5762 s. X.

l = Vaticanus lat. 341 s. X—XI.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

Haec epistula, cuius titulus in codd. eandem formam praebet, quam titulus epist. LXVII, est inter Augustini epistulas LXVII (pars II p. 237 Goldb.). Augustino respondet Hieronymus epist. CII

11 domino—sal. *om. B* desiderat. *P* in Christo *om. ‡FLDMCl*
12 presbytero *FL* in dom. sal. *om. A*

1. Audiui peruenisse in manus tuas litteras meas, sed, quod adhuc rescripta non mervi, nequaquam inputauerim dilectioni tuae; aliquid procul dubio inpedimenti fuit. unde agnosco a me dominum potius deprecandum, ut tuae uoluntati det facultatem mittendi, 5 quod rescripseris; nam rescribendi iam dedit, quia, cum uolueris, facillime poteris.

2. Etiam hoc ad me sane perlatum utrum quidem crederem, dubitavi, sed hinc quoque tibi aliquid utrum scriberem, dubitare non debui. hoc autem breue est: suggestum caritati tuae a nescio 10 quibus fratribus mihi dictum est, quod librum aduersus te scripserim Romamque miserim. hoc falsum esse noueris. deum nostrum testor 2 hoc me non fecisse, sed si forte aliqua in aliquibus scriptis meis reperiuntur, in quibus aliter aliquid quam tu sensisse reperiari, non contra te dictum, sed, quod mihi uidebatur, a me scriptum esse puto 15 te debere cognoscere aut, si cognosci non potest, credere. ita sane hoc dixerim, ut ego non tantum paratissimus sim, si quid te in meis scriptis mouerit, fraterne accipere, quid contra sentias, aut de correctione mea aut de ipsa tua beniuolentia gauisurus, uerum etiam hoc a te postulem ac flagitem.

1 in manibus tuis ꝑ sed ex et B 2 scripta A meruit Fa.c. in-
putaberim ꝑ A inputauere Wa.c. 3 aliquod B in(m B)pedimentum Wa.c.B
cognosco CB dom. a me ꝑFLDMCIB deum W 4 det ex de LWB
5 scripseris B describendi AF cum] si A cum (del. m2) si F 6 facillime
poteris in mg. inf. A 7 hoc] add. quod ꝑ sane om. ꝑ prolatum LDCL;
add. est FLDMCIB erat ꝑ credere FD 8 sed] de ꝑ aliqua L scribere A
dubitarem dubitare W 9 non om. la.c.m2 autem ex est B brebe ꝑD
breui Mp.c.m2 breuiter FL sugg. est Al est sugg. (add. est s.l.m2) B esse
sugg. C sugg. (add. esse m2) M caritate C a] an AFWD, Bp.c. scio W
10 ut mihi CIB aduersum WB 11 romaque FLDC sanamque W miserit D
deum nostr.] dominum deum ꝑFLDCL, Ma.c. dominum nostrum A dominum
deum nostrum Mp.c. deum B 12 aliquibus om. W repp. A 13 quam tu]
quantu A, Ba.c. reperiari 6 codd. Goldb. reperi(i ex e W)or ꝑLWDM (o in ras.)
CIB rep(pp A)eritur AF 14 uidetur A uideturbatur C 15 te om. C cognosci
ex cognosce m2M credere] scire debere ꝑLDMCIB scire deberet F sane] ne ꝑ
16 dicerem D non ut ego ꝑFL 17 quod ꝑLDCLB, Ma.c.m2 sentiamus ꝑ
sententias L sententencias F aut] ut AF 18 correptione AW corrupciene F
boniuolentia DB gauisurum ꝑ, Ba.c.m2 19 ac] hac ꝑW et ꝑ fragitem
Aa.c.; add. memor nostri exaudiari a domino in omni (ni F, sed del.) sancto de-
siderio tuo domine carissime et desideran(n om. F)tissime et honorande (— do F)
merito frater AF (cf. p. 234, 6)

3. O si licuisset etsi non cohabitante saltem uicino te in domino perfrui ad crebrum et dulce conloquium! sed quia id non est datum, peto, ut hoc ipsum, quod in Christo, quam possimus, simul simus, conseruare studeas et augeri ac perfici et rescripta quamuis rara
2 non spernere. saluta obsequio meo sanctum fratrem Paulinianum 5 et omnes fratres, qui tecum ac de te in domino gaudent. memor nostri exaudiaris a domino in omni sancto desiderio tuo, domine carissime et desiderantissime et honorande merito frater.

CII.

AD AUGUSTINUM.

Domino uere sancto et beatissimo papae Augustino Hieronymus in domino salutem.

1. In ipso profectionis articulo sancti filii nostri Asterii hypodiaconi beatitudinis tuae ad me litterae peruenerunt, quibus satis

1 etsi] si *W* et *AF* cohabitantes *AFLD* quohabitantes $\P$ saltim $\P$ *AFLD*
2 eloquium *W* 3 ipsud *L* ipsut $\P$ *C* Christo] domino *FLDMCl* quam]
qua $\P$ *ALDMCl*, *B* (*del. m2*) quia *F* possimus *W* possumus *cet.* simul *del. m2 B*,
om. F, *la.c.m2* sumus $\P$ *LD*, *B* (*del. m2*), *om. F*, *eras. l*, *ex* simus *m2M* 4 con-
seruari *A*, *Fp.c.LDMClB* hac $\P$ profici *DMCl* scripta *LD*, *M in ras. m2ClB*
5 obsequium meum *C* paulianum (an *in ras.*) *l* paulinum *W* 6 fratres *om. A*
hac $\P$ *W* gaudent] gloriantur $\P$ *FLDMClB*; *add.* hieronimus *W* memor
frater *post* flagitem (*p. 233, 19*) *AF*, *in mg. inf. M*, *om. PLWDClB* 7 tuo *om. M*
8 desideratissime *F* honorando *F* merito] in *xpo M*

$\P$ = *Escorialensis* & *I. 14 s. VIII—IX.*

F = *Veronensis XVI. 14 s. IX.*

L = *Coloniensis 35 s. IX.*

W = *Parisinus lat. 1868 s. IX.*

D = *Vaticanus lat. 355+356 s. IX—X.*

M = *Coloniensis 60. s. IX—X.*

C = *Vaticanus lat. 5762 s. X.*

l = *Vaticanus lat. 341 s. X—XI.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

Haec epistula, de cuius titulo in codd. cf. adnot. ad epist. CI, est inter Augustini epistulas LXVIII (pars II p. 240 Goldb.); est responsio ad praecedentem epistulam

11 uero *W* et] ac $\S$ agustino pape *W* 12 domino] $\overline{xpo}$ *l* 13 per-
fectionis *WC* asteri $\P$ *D* hypod.] necessarii mei uel hypodiaconi necessarii
mei $\S$ 14 litt. ad me $\S$ ad me *om. W* litteras $\P$ *L* superuen. *Bp.c.*

facis te contra paruitatem meam librum Romam non misisse. hoc
nec ego factum audieram, sed epistolae cuiusdam quasi ad me
scriptae per fratrem nostrum Sisinnium diaconum huc exemplaria
peruenerunt, in qua hortaris me, ut *παλινοδίαν* super quodam
5 apostoli capitulo canam et imiter Stesichorum inter uituperationem
et laudes Helenae fluctuantem, ut, qui detrahendo oculos perdiderat,
laudando receperit. ego simpliciter fateor dignationi tuae, licet 2
stilus et *ἐπιχειρήματα* tua mihi uiderentur, tamen non temere
exemplaribus litterarum credendum putavi, ne forte me respondente
10 laesus iuste expostulares, quod probare ante debuissem tuum esse
sermonem et sic rescribere. accessit ad moram sanctae et uenera-
rabilis Paulae longa infirmitas. dum enim languenti multo tempore 3
adsidemus, paene epistolae tuae uel eius, qui sub tuo nomine scrip-
serat, obliti sumus memores illius uersiculi: *musicā in luctu*
15 *in portuna narratio*. itaque, si tua est epistula, aperte
scribe uel mitte exemplaria ueriora, ut absque ullo rancore stomachi
in scripturarum disputatione uersemur et uel nostrum emendemus
errorem uel alium frustra reprehendisse doceamus.

2. Absit autem a me, ut quidquam de libris beatitudinis tuae
20 attingere audeam. sufficit enim mihi probare mea et aliena non
carpere. ceterum optime nouit prudentia tua unumquemque in
suo sensu abundare et puerilis esse iactantiae, quod olim adu-
lescentuli facere consueuerant, accusando inlustres uiros suo nomini

4 cf. August. in Hieron. epist. LXVII cap. 7 et Isocrates X 64 14 Eccli.
22, 6 21 cf. Rom. 14, 5

2 sed epist. om. W 3 nostr.] meum *¶*l diaconem LB hoc C
exempla l 4 in qua hort. eras. B orta**ris C me om. B *παλινοδίαν*
uarie corruptum in codd. palinodian in mg. m2B supra *¶FLDMCl* quoddam B
5 apostolo *¶* capitulum B immitter WB stesicorum CB**stesicorum
(stersicorum m2) M hic tesicorum *¶* uituperationes FDMI 6 ut] et W
7 recipit La.c. W reciperet *¶FLB* 8 et om. *¶* 8n X pep H m. W epichirem. M
epicherem. B epicirem. D epicerem. *¶*L epiceriem. C epicereum. l episcerem. F
tuus ex tuā m2W uideretur LD, Wp.c.m2 uidetur *¶* 9 credendam Ma.c.
credendo C respondendum l putauit*F 10 ante om. W uoluissim *¶* tum L
esse om. Cl essem D 11 si F rescriberem *¶FLDCB*, Ma.c. morum D
et] ac F 12 languescit l 13 adsedimus MCl assideremus *¶* quis Fa.r.M
14 oblitus sum l 15 narr. est l 16 scribe uel] scribere*L mitte*F ut] et L
ranguore W 17 in om. *¶*C uersemus L 19 tuae beat. *¶* 20 audeamus W
21 capere Fa.c.m2 22 pueribilis Fa.r.L iactantia *¶*

famam quaerere. nec tam stultus sum, ut diuersitate explanationum
tuarum me laedi putem, quia nec tu laederis, si nos contraria sense-
rimus. sed illa est uera inter amicos reprehensio, si nostram peram
2 non uidentes aliorum iuxta Persium manticam consideremus. super-
est, ut diligas diligentem et in scripturarum campo iuuenis senem 5
non prouoces. nos nostra habuimus tempora et cucurrimus, quantum
potuimus; nunc te currente et longa spatia transmittente nobis de-
betur otium simulque, ut cum uenia et honore tuo dixerim, ne
solus mihi de poetis aliquid proposuisse uidearis, memento Daretis
et Entelli et uulgaris prouerbii, quod bos lassus fortius figat pedem. 10
tristes haec dictauimus; utinam mereremur complexus tuos et con-
latione mutua uel doceremus aliqua uel disceremus!

3. Misit mihi temeritate solita maledicta sua Calpurnius cogno-
mento Lanarius, quae ad Africam quoque studio eius didici perue-
nisse. ad quae breuiter ex parte respondi et libelli eius uobis misi 15
exemplaria latius opus, cum opportunum fuerit, primo missurus tem-
pore; in quo illud caui, ne in quoquam existimationem laederem
Christianam, sed tantum, ut delirantis inperiti mendacium ac
2 uecordiam confutarem. memento mei, sancte ac uenerabilis papa.
uide, quantum te diligam, ut ne prouocatus quidem uoluerim re-
spondere nec credam tuum esse, quod in altero forte reprehenderem.
frater Communis suppliciter te salutat. 20

3 cf. Persius 4, 24 9 cf. Verg. Aen. V 368—484

1 tam C tamen § 2 ledi ex ledi m2 § quia ex qui m2 F contrarias (s del.
m2) scripsimus W 3 nostram peram W nostra opera cel. nostram operam 4 codd.
Goldb. 4 pertium § mathicam W mantica FLD non consid. § 5 diligentem]
add. te §, seq. ras. l 6 concurrimus FL currimus W 7 te currentem W te currante
Ma.c.m2 decurrente F transmittentem LW transmeante DML transmeate C
8 ut] et W cum hon. tuo et uen. § cum ueniam LD, Ma.r. conueniam F
et om. DCL honori LDC, Ma.c.m2 ori l 9 solius Fa.r.L uideris Ma.c.m2 10 an-
telli F, W (exintelli m2) aentellii D testelli § quod] quos § bos—pedem] senarii
iambici uestigia deprehendit Engelbrecht lassus (pr. s in ras. m2, fuisse uidetur
lapsus) F fortiter § LDMCL 11 tristis Fa.c.m2 W meremur L mereamur Ba.c.
complexos Fa.c.m2 amplexus § tuus C 12 doceremur W aliquid FW dis-
ceremur F; add. hieronimus W 13 misit—22 salutatur in mg. B, om. § LWDMCL
sol. tem. B sua mal. § Calphurnius § 15 ad quae om. F ad quae B respondit F
misit F 16 opportunum ex—no F missuro F 17 in quoquam] umquam B
aestimationem F 18 imperitque B 19 mem.—papa om. F ac B et §
20 diligat Fa.c. ne 5 codd. Goldb. nec FB 21 reprehenderam F 22 communis §

CIII.

AD AUGUSTINUM.

Domino uere sancto et beatissimo papae Augustino Hieronymus
in Christo salutem.

5 1. Anno praeterito per fratrem nostrum Asterium hypodia-
conum dignationi tuae epistulam miseram promptum reddens
salutationis officium, quam tibi arbitror redditam. nunc quoque
per sanctum fratrem meum Praesidium diaconum obsecro primum,
ut memineris mei, dein, ut baiulum litterarum habeas commendatum
10 et mihi scias germanissimum et, in quibuscumque necessitas
postularit, foueas atque sustentas, non quo aliqua re Christo
tribuente indigeat, sed quod bonorum amicitias audivissime expetat
et se in his coniungendis maximum putet beneficium consecutum.
cur autem ad occidentem nauigauerit, ipso poteris narrante cogno-
15 scere.

2. Nos in monasterio constituti uariis hinc inde fluctibus qua-
timur et peregrinationis molestias sustinemus. sed credimus in
eo, qui dixit: confidite, ego uici mundum, quod ipso

Ⲣ = *Escorialensis* & I. 14 s. VIII—IX.

A = *Berolinensis* lat. 17 s. IX.

F = *Veronensis* XVI. 14 s. IX.

L = *Coloniensis* 35 s. IX.

D = *Vaticanus* lat. 355+356 s. IX—X.

M = *Coloniensis* 60 s. IX—X.

C = *Vaticanus* lat. 5762 s. X.

l = *Vaticanus* lat. 341 s. X—XI.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

Haec epistula, de cuius titulo in codd. cf. adnot. ad epist. CI, est inter Augustini epistulas XXXIX (pars II p. 67 Goldb.)

18 Ioh. 16, 33

3 uero F et] ac A 4 Christo] domino A 5 austerium C hipodiāc A
ypodiacono Ⲣ 6 dignationis Ⲣ 7 saluationis C num LD 8 sanctum om. L
nostrum B diaconem B 9 pr. ut—litt. om. A deinde FMCl dehinc ⲢB
10 scias in mg., suas in t. L 11 postu(ex o A)lauerit AF quo aliqua (o a in
ras. m2) Ⲣ quo] quod A 12 indigeam C quo 5 audisse me FL expectat AC
14 ad] ab Ⲣ nauigarit Cl 18 confidete ⲢA uicit (t del.) F

tribuyente et praesule contra hostem diabolum uictoriam conse-
 2 quamur. sanctum et uenerabilem fratrem nostrum papam Alypium
 ut meo obsequio salutes, obsecro. sancti fratres, qui nobiscum in
 monasterio domino seruire festinant, oppido te salutant. incolumem
 te et memorem mei Christus, deus noster, tueatur omnipotens, 5
 domine uere sancte et suscipiende papa.

CIV.

EPISTULA AUGUSTINI AD HIERONYMUM.

Domino uenerabili et desiderabili sancto fratri et compresbytero
 Hieronymo Augustinus in domino salutem.

10

1. Ex quo coepi ad te scribere ac tua scripta desiderare, num-
 quam mihi melior occurrit occasio, quam ut per dei seruum ac
 ministrum fidelissimum mihique carissimum mea tibi adferretur
 epistula, qualis est filius noster Cyprianus diaconus. per hunc certe
 ita spero litteras tuas, ut certius in hoc rerum genere quidquam 15

1 praessule concedente contra hostē (*ex hoste m2*) *F* uictoria *AF* conse-
 quemur *¶B* 2 pap. fr. nostr. *¶* 3 sancti] pro quo *L* pro quo sancti *F* 5 mem.
 mei Chr.] memor me in xpo *A* 6 dominus *¶* et] ac *AF* suspiciende *LM*
 pape (*e F*) *Fa.c.m2D*, om. *A*

¶ = Escorialensis & l. 14 s. VIII—IX.

F = Veronensis XVI..14 s. IX

L = Coloniensis 35 s. IX.

W = Parisinus lat. 1868 s. IX (*continet initium usque ad p. 239,*
 19 possit).

D = Vaticanus lat. 355+356 s. IX—X.

M = Coloniensis 60 s. IX—X.

C = Vaticanus lat. 5762 s. X.

l = Vaticanus lat. 341 s. X—XI.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

Haec epistula, de cuius titulo in codd. cf. adnot. ad epist. CI, est inter Augustini
 epistulas LXXI (pars II p. 248 Goldb.). Augustino respondet Hieronymus epist. CV

9 dom.—sal. om. *B* patri *L* 10 hieronimus *Fa.c.m2* 11 ac *Mp.c.m2*
 hac *W* aut cet. tua] a te *F* 12 hac *¶W*, *La.r.* 13 afferretur *F*, *Ma.c.m2*
 afferrentur *La.r.* offerretur *¶*, *la.c.* deferretur (de in ras.) *B* 14 qualis] quā *l*
 est om. *¶FLDMCl*; *Ba.c.m2* hunc] hanc *F* 15 ita om. *W*

sperare non possim. nam nec studium in petendis rescriptis memorato
filio nostro deerit nec gratia in promerendis nec diligentia in custo-
diendis nec alacritas in perferendis nec fides in reddendis; tantum,
si aliquo modo mereor, adiuuet dominus et adsit cordi tuo et desiderio
5 meo, ut fraternam uoluntatem nulla uoluntas maior inepediat.

2. Quia ergo duas iam epistulas misi, nullam autem tuam
postea recepi, easdem ipsas rursus mittere uolui credens eas non
peruenisse. quodsi et peruenerunt ac fortasse tuae potius ad me
peruenire minime potuerunt, ea ipsa scripta, quae iam misisti, iterum
10 mitte, si forte seruata sunt; sin minus, rursus dicta, quod legam,
dum tamen his respondere ne graueris, quod iam diu est, ut expecto.
primas etiam, quas ad te adhuc presbyter litteras praeparaueram 2
mittendas per quendam fratrem nostrum Profuturum, qui postea
collega nobis factus iam ex hac uita migravit nec eas tunc ipse
15 perferre potuit, quia continuo, dum proficisci disponit, episcopatus
sarcina detentus ac deinde breui defunctus est, etiam nunc mittere
uolui, ut scias, in tua conloquia quam olim inardescam et quam uim
patiar, quod a me tam longe absunt sensus corporis tui, per quos
adire possit ad animum tuum animus meus, mi frater duleissime
20 et in domini membris honorande.

3. In hac autem epistula hoc addo, quod postea didicimus Iob
ex Hebraeo te interpretatum, cum iam quandam haberemus inter-
pretationem tuam eius prophetae ex Graeco eloquio uersam in
Latinum, ubi tamen asteriscis notasti, quae in Hebraeo sunt et
25 Graeco desunt, obeliscis autem, quae in Graeco inueniuntur et in

1 desperare ꝑ possit *Fa.c.* posse *D* scriptis ꝑ 3 alia claritas *F* profer.
FLB nec—redd. *post* promer. (*l. 2*) *transpos.* *B* retendis *L* 4 merear *DMClB*
5 maior uol. ꝑ uoluptas *B* uoluptas ꝑ maior *om.* *D* 6 iam duas ꝑ tua *B*
7 recipi *Fa.c.m2W* rursum *l.* *om.* *W* uolui**F* 8 quod etsi *F* quae etsi ꝑ
ad me] ad manum me (*uel ne*) ꝑ 9 min. peru. pot. *FLMClB* min. peruenerunt *D*
minime *om.* ꝑ ea] ecce (*uel eae*) *W* 10 reseruata ꝑ *DCl* rursum ꝑ *L*, *D*
(*ex—us*) *MClB* quod legam *in ras. m2* ꝑ quid legam *l* 11 dum] dicit *L* his] ius *L*
ne me graberis ꝑ negaueris *FLWM* ut] quod ꝑ 13 quondam *L* 14 nob. coll.
codd. praet. W iam] et iam *codd. praet. W* migrabit ꝑ *L* 15 episcopatum *D*
16 hac ꝑ *LW*, *Fa.r.* in breui *DMClB* nunc *om.* *W* 17 uoluit (*t exp.*) *F* sciat *L*
18 patior *F* quod a me] quodam me *FL* adsunt *L* 19 adiri *LL*, *Ma.r.* possit]
hic desinit W 21 hanc *L* ex Hebr. Iob ꝑ 22 te 6 *codd. Goldb.* a te mei quadam *F*
23 tuam] tam *F* eius 5 *codd. Goldb.* eiusdem mei uersum *C* 24 et in grae(e)co *FL*
25 oboliscis ꝑ *FLD*, *Ma.c.m2* obelissis *C* obelis *l* qui *F* greca inuentus ꝑ

Hebraeo non sunt, tam mirabili diligentia, ut quibusdam in locis ad uerba singula stellas significantes uideamus eadem uerba esse
 2 in Hebraeo, in Graeco autem non esse. porro in hac posteriore interpretatione, quae uersa est ex Hebraeo, non eadem uerborum fides occurrit. nec parum turbat cogitantem, uel cur in illa prima tanta diligentia figantur asterisci, ut minimas etiam particulas orationis indicent deesse codicibus Graecis, quae sunt in Hebraeis, uel cur in hac altera, quae ex Hebraeis est, neglegentius hoc curatum sit,
 3 ut hae eadem particulae locis suis inuenirentur. aliquid inde exempli gratia ponere uolui, sed mihi ad horam codex defuit, qui ex Hebraeo est. uerum tamen, quia praeuolas ingenio, non solum, quid dixerim, uerum etiam, quid dicere uoluerim, satis, ut opinor, intellegis, ut causa reddita, quod mouet, edisseras.

4. Ego sane mallem Graecas potius canonicas te nobis interpretari scripturas, quae septuaginta interpretum perhibentur. per-
 durum enim, si tua interpretatio per multas ecclesias frequentius
 coeperit lectitari, quod a Graecis ecclesiis Latinae ecclesiae dissona-
 bunt, maxime quia facile contradictor conuincitur Graeco prolato
 2 libro, id est linguae notissimae. quisquis autem in eo, quod ex Hebraeo translatum est, aliquo insolito permotus fuerit et falsi crimen
 intenderit, uix aut numquam ad Hebraea testimonia peruenitur,
 quibus defendatur obiectum. quodsi etiam peruentum fuerit, tot
 Latinas et Graecas auctoritates damnari quis ferat? huc accedit,
 quia etiam consulti Hebraei possunt aliud respondere, ut tu solus

1 hebreo *Da.c.* ebraeo *Mp.c.m2* hebreis *cet. mei* (cf. *Goldb. app. crit.*) tam] tuā *Ma.c.m2* tua *LDClB* mira *B* 2 sing. uerba ς singulas stellas ς uid. sign. ς significat (*tin ras. 4 litt.*) *B* 4 uera *Fa.c.m2* 6 asterici $\P$ asteriscis *C* orationes *D* 8 neglegentibus *Fa.r.DC* nec legentibus *Fp.r. L* hoc cur.] ob-
 securatum $\P$ 9 hē *C* haeae *D* haec $\PFL$, *Ma.r., om.* *B* non ς heedem *B* edem *Cl* eadem $\PFLD$ in locis *M* deinde $\P$ 10 gratia *om. D* pon. uol. $\P B$ et 6 *codd. Goldb.* uol. pon. *cet.* codix *D, Ma.c.m2* 11 quia ex quam *F* praeuolans $\P LDCI$, *Ma.c.* praeuales *Bp.c.* 11 et 12 quid ex qui *F* 12 dicerem *Fa.c.C* pr. ut] in *C* 14 te ponunt post canon. 6 *codd. Goldb.*, post sane mei omnes interpretare *FLDB, Ma.c.* 15 interpretum $\P L$ et 7 *codd. Goldb.*, add. auctori-
 tate *cet.* 16 erit enim *Mp.c.* enim erit *Bp.c.m2* 18 qua *C* 19 est *om. L* quis $\P$ 20 trans*latum *M* transtultum *LD* 21 aut uix aut ς hebreica ex
 hebrea *m2P* peruenietur *Mp.c.m2* ς peruentus $\P$ 23 clamari *D* quid fecerat *Fa.c.* accidit *B* 24 qui *F* non aliud *FDCl, Ma.r.*

necessarius uidearis, qui etiam ipsos possis conuincere, sed tamen, quo iudice, mirum si potueris inuenire.

5. Nam quidam frater noster episcopus, cum lectitari instituisset in ecclesia, cui praeest, interpretationem tuam, mouit quiddam
6 longe aliter abs te positum apud Ionam prophetam, quam erat
omnium sensibus memoriaeque inueteratum et tot aetatum succes-
sionibus decantatum. factus est tantus tumultus in plebe maxime
Graecis arguentibus et inflammantibus calumniam falsitatis, ut coge-
retur episcopus — Oea quippe ciuitas erat — Iudaeorum testimonium
10 flagitare. utrum autem illi inperitia an malitia hoc esse in Hebraeis 2
codicibus responderunt, quod et Graeci et Latini habebant atque
dicebant? quid plura? coactus est homo uelut mendositatem cor-
rigere uolens post magnum periculum non remanere sine plebe.
unde etiam nobis uidetur aliquando te quoque in nonnullis falli
15 potuisse et uide, hoc quale sit in eis litteris, quae non possunt con-
latis usitatarum linguarum testimoniis emendari.

6. Proinde non paruas deo gratias agimus de opere tuo, quod
euangelium ex Graeco interpretatus es, quia — et paene in omnibus —
nulla offensio est, cum scripturam Graecam contulerimus. unde,
20 si quisquam ueteri falsitati contentiosus fauerit, prolatis conlatisque
codicibus uel docetur facillime uel refellitur. et si quaedam raris-
sime merito mouent, quis tam durus est, qui labori tam utili non
facile ignoscat, cui uicem laudis referre non sufficit? quid tibi 2
autem uideatur, cur in multis aliter se habeat Hebraeorum codicum
25 auctoritas, aliter Graecorum, quae dicitur Septuaginta, uellem
dignareris aperire. neque enim paruum pondus habet illa, quae sic
meruit diffamari et qua usos apostolos non solum res ipsa indicat,

1 ipsis $\P$ ipso *F* 2 quod iudice (*e ex i m2F*) $\P$ *F* qui (quid *M*) iudicet *DMCl*
4 ecclesiam *Fa.c.LDB* quidam $\P$ *F, MBa.c.* 6 memoriaeque *F* 7 plebem *D*
8 inflamant. *CB* inclamant. $\P$ 9 episc. *om.* $\P$ Oea *Is. Vossius ea codd. (cf. Goldb. app. crit.)* erat *om.* $\P$ Iud.] *add. ab ipsis in mg. m2B* 10 an] *l in ras. m2B* 11 *pr. et 6 codd. Goldb., om. mei* atque dic. *F et 7 codd. Goldb., om. cet.* 12 est *om. F* 15 eis] illis $\P$ possū *B* 16 usitaturum *F* usitarum *C*
suscitatarum *l* 17 de] pro *l* quo *ς* 18 es] est (*t eras.*) $\P$ et *om. ς*
19 scriptura *FB* graeca *F* intul. *DCl, Ma.c.m2* 20 fauet *6 codd. Goldb.*
21 reuelletur $\P$ quidam *FLCl, MBa.c.m2* quidem *D* rarissima *M, Bp.c.m2*
et *8 codd. Goldb.* 22 mouet *F* mouentur *Cl* 24 uidebatur $\P$ uidetur *C* se hab.]
habebit se $\P$; *add. in (exp.) B* 25 qua *F* 27 memeruit *L* quia *Fp.c.m2*
usus *FCl* apostolus *F* apostoli *C*

sed etiam te adtestatum esse memini. ac per hoc plurimum profueris, si eam scripturam Graecam, quam Septuaginta operati sunt, Latinae ueritati reddideris, quae in diuersis codicibus ita uaria est, ut tolerari uix possit, et ita suspecta, ne in Graeco aliud inueniatur, 3 ut inde aliquid proferre aut probare dubitetur. breuem putabam 5 futuram hanc epistulam, sed nescio quo modo ita mihi dulce factum est in ea progredi, ac si tecum loquerer. sed obsecro te per dominum, ne te pigeat ad omnia respondere et praestare mihi, quantum potueris, praesentiam tuam.

CV.

AD AUGUSTINUM.

Domino uere sancto et beatissimo papae Augustino Hieronymus.

1. Crebras ad me epistulas dirigis et saepe conpellis, ut respondeam cuidam epistulae tuae, cuius ad me, ut ante iam scripsi, per fratrem Sisinnium diaconum exemplaria peruenerunt absque 15 subscriptione tua et quae primum per fratrem Profuturum, secundo

1 ac] hac *L* hoc $\P$ 2 graec. script. ς 3 ueritatis *F* uariata *l*, *B* (ex uarita) 4 suscepta *FDC*, *Ma.c.m2* 5 aliqui $\P$ proferri aut probari *l* ς dubitemus *M* (*s.l.m2*) et 5 codd. *Goldb.* 6 ita 6 codd. *Goldb.* istud (istud $\P$) mei 7 ea om. $\P$ te] et (*exp.*) *B*, om. *Cl* 8 ne te] nec **C* prae *l* pra *B* 9 per praes. *FL*

$\P$ = *Escorialensis* & *I. 14 s. VIII—IX.*

F = *Veronensis XVI. 14 s. IX.*

l = *Coloniensis 35 s. IX.*

W = *Parisinus lat. 1868 s. IX.*

D = *Vaticanus lat. 355+356 s. IX—X.*

M = *Coloniensis 60 s. IX—X.*

C = *Vaticanus lat. 5762 s. X.*

l = *Vaticanus lat. 341 s. X—XI.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

Haec epistula, de cuius titulo in codd. cf. adnot. ad epist. CI, est inter Augustini epistulas LXXII (pars II p. 255 Goldb.); est responsio ad praecedentem epistulam

14 ante] cf. epist. CII 1

11 hieronimus domino *L* uere] uiro *W* et om. *F* pap. beat. *W* aug. hier. in *mg.* *F* augustino *L*; add. in $\chi\pi\omicron$ (uel in $\delta\eta\omicron$) salutem ς 13 compellas ς 15 fratrem om. *W* diaconem *FLB* 16 scriptione $\P$ quam ς perfuturum *W* secundo (o in *ras. m2*) *B* secundum *F*

per quendam alium te misisse significas, et interim Profuturum retractum de itinere et episcopum constitutum ueloci morte subtrahit, illum, cuius nomen retices, maris timuisse discrimina et navigationis mutasse consilium. quae cum ita sint, satis mirari ne-
 2 queo, quomodo ipsa epistula et Romae et in Italia haberi a plerisque
 5 dicatur et ad me solum non peruenerit, cui soli missa est, praesertim cum idem frater Sisinnius inter ceteros tractatus tuos dixerit eam se non in Africa, non apud te, sed in insula Hadriae ante hoc ferme quinquennium repperisse.

2. De amicitia omnis tollenda suspicio est et sic cum amico quasi cum altero se loquendum. nonnulli familiares mei et uasa Christi, quorum Hierosolymis et in sanctis locis permagna copia est, sugger-
 15 rebant non simplici a te animo factum, sed laudem atque rumusculos et gloriolam populi requirente, ut de nobis cresceres, ut multi cognoscerent te prouocare. me timere, te scribere ut doctum, me tacere ut inperitum et tandem repperisse, qui garrulitati meae modum inponeret. ego autem, ut simpliciter fatear, dignationi tuae
 20 primū idcirco respondere nolui, quia tuam liquido epistolam non credebam nec, ut uulgi de quibusdam prouerbium est, litum melle gladium; deinde illud cauebam, ne episcopo communionis meae uiderer procaciter respondere et aliqua in reprehendentis epistula reprehendere, praesertim cum quaedam in illa heretica iudicarem;

3. ad extremum, ne tu iure expostulares et diceres: 'quid enim? epistolam meam uideras et notae tibi manus in subscriptione signa
 25 deprehenderas, ut tam facile amicum laederes et alterius malitiam in meam uerteres contumeliam?' igitur, ut ante iam scripsi, aut

1 iterum FL 4 cumque (que exp.) F 5 roma B habere C a om. F
 6 peruenerunt F, La.r. cuius B 7 frater om. L eam ex eo C 8 africanam
 B, FL a.c. 9 repp.] add. non in affrica F 10 dolenda F 11 se Paris. lat.
 12163 s. IX. Monac. lat. 6266 s. X (m1). Paris. lat. 13047 s. IX (m2) Goldb. esse
 codd. mei se est s 12 pro magna F suggererat La.c.D 13 simplicitate (-tis
 m2) animo W simplici animo a te B LDClB facto C adquerimus colos (eras.) W
 umusculos ex amusclos m2 F 14 gloriam FLDCIB, Ma.c.m2 requirentem
 BLMClB, Da.c.m2 16 peritum C silentium modumque s 17 ut] cuml
 fateor C **dignationi L 18 liquido] aliquando C 19 uulgo de quibus W
 linitum DMCl 20 commonitionis l 21 responderē C reprehendi F 22 repre-
 henderem LDCl, Ma.r. in om. C 23 ne tuo iure DCI, Ma.r. metui ne iustae
 ex metui iussae L 24 epistolas meas D et notā et ibi W 25 lederas B
 deleres D 26 meum C uerterem F ueterem La.c. antea B scripsit (t exp.) F

mitte eandem epistulam tua subscriptam manu aut senem latitantem in cellula lacessere desine. sin autem tuam uis uel ostentare uel exercere doctrinam, quaere iuuenes et disertos et nobiles, quorum Romae dicuntur esse quam plurimi, qui possint et audeant tecum congregari et in disputatione sanctarum scripturarum iugum cum episcopo ducere. ego quondam miles, nunc ueteranus et tuas et aliorum debeo laudare uictorias, non ipse rursus effeto corpore dimicare, ne, si me ad scribendum frequenter inpuleris, illius recorder historiae, quod Hannibalem iuueniliter exultantem Quintus Maximus patientia sua fregerit.

omnia fert aetas, animum quoque; saepe
ego longos
cantando puerum meminime conderes soles.
nunc oblita mihi tot carmina; uox quoque
Moerim
iam fugit.

et — ut magis de scripturis sanctis loquar — Berzelli ille Galaadites regis Dauid beneficia omnesque delicias iuueni delegans filio ostendit senectutem haec appetere non debere nec oblata suscipere.

4. Quod autem iuras te aduersum me librum non scripsisse neque Romam misisse, quem non scripseris, sed, si forte aliqua in tuis scriptis repperiantur, quae a meo sensu discrepent, non me a te laesum, sed a te scriptum, quod tibi rectum uidebatur, quaeso, ut

9 cf. Liuius XXII c. 12—18
Reg. 19, 31—39 20 cf. epist. CI 2

11 Verg. Buc. IX 51—54

17 cf. II

1 mitte—tua om. $\P$ tuam *W* subscripta *FC* at *C* lactitantem *D*
2 cellulam $\P$, *FLWa.c.* lacesc. *LD*, *Ma.c.m2* lacesc. *WC* sin ex si *B* autem del.
m2M uel ost. uel ex. *W* et 3 *codd. Goldb.* uel ex. uel ostendere *cet.* uel ex. uel ost. $\S$
3 quaeres *F* quae *C* 4 esse om. *D* audiant *LMA.c.* 5 iugo *C* 6 dicere *F*
nunc autem *D* 7 sursus *Fa.c.m2* effecto *LC, FMar.* effecato $\P$ 8 nae si *B* ne
sine $\P$ nam si *l* nisi *FLDMC* ad scrib. freq. *W* et 3 *codd. Goldb.* freq. ad rescrib. *B*
freq. ad scrib. *cet.* recorder *FL, Mp.c.m2* 9 insultantem (ins in *ras.*) *B*
10 fregit *W* 13 me om. *W* 14 tota *F, LMar.* uox] nos $\P$ 15 meriam *ClB*
merimiam (= misericordiam) *D* 16 fugit ipsa $\S$ 17 et om. *FL* loquor *D*
Berzelli (3 *codd. Goldb.*) uerzelli *W* berzellas *L* beracellas *F* berzellay (*y m2*) *M* ber-
zellai *cet.* ille *W, Mp.c.m2, om. cet.* galaatides $\P$ galadite** *Ma.c.m2* gala-
ditites *L, F* (ex—cites *m2*) galaditides *DI* galadatsites *C* gala(*add. a s.l.m2*) zitides *B*
18 omnes *C* deligans $\P$ diligens *W* 19 app. non] nec app. $\S$ oblita *F* 20 ad-
uersus $\P$ *B* non] nec $\S$ nostri *FL* conscripsisse *B* 21 in tuis aliqua *Cl* 23 ut] tu *C*

me patienter audias. non scripsisti librum. et quomodo mihi reprehensionis a te meae per alios scripta delata sunt? cur habet Italia, quod tu non scripsisti? qua ratione poscis, ut rescribam ad ea, quae scripsisse te denegas? nec tam hebes sum, ut, si diuersa senseris, me laesum putem. sed, si mea comminus dicta reprehendas et rationem scriptorum expetas et, quae scripserim, emendare compellas et ad *παλινῳδῖαν* prouoces et oculos mihi reddas, in hoc laeditur amicitia, in hoc necessitudinis iura uiolantur. ne uideamur certare pueriliter et fautoribus inuicem uel detractoribus nostris tribuere materiam contendendi, haec scribo, quia te pure et Christiane diligere cupio nec quicquam in mea mente retinere, quod distet a labiis. non enim conuenit, ut ab adulescentia usque ad hanc aetatem in monasteriolo cum sanctis fratribus labore desudans aliquid contra episcopum communionis meae scribere audeam et eum episcopum, quem ante coepi amare quam nosse, qui me primus ad amicitias prouocauit, quem post me orientem in scripturarum eruditione laetatus sum. igitur aut tuum negato librum, si forte non tuus est, et desine flagitare rescriptum ad ea, quae non scripsisti, aut, si tuus est, ingenue confitere, ut, si in defensione mei aliqua scripsero, in te culpa sit, qui prouocasti, non in me, qui respondere compulsus sum.

5. Addis praeterea te paratum esse, ut, si quid me in tuis scriptis mouerit aut corrigere uoluero, fraterne accipias et non solum mea in te beniuolentia gausurum, sed, ut hoc ipsum faciam, deprecaris.

4 cf. epist. LXVII 7 7 in hoc—10 contend. et 10 haec—11 labiis *qđfert*
August. in epist. CXVI 30 21 cf. epist. CI 2 fin.

2 meae] me *F, L* (ad me *p.c.*) alio *D* deleta *F* 3 scribam *l* 4 nec] non *B*
 5 me] *add. a te m2M* reprehendis *Ma.c.m2* reprendas *§* ratione *Fp.r.* 7 ad
W, Mp.c m2, om. cel. *παλ.* uarie scrib. in *codd.* palinodian *W, Ms.l.m2C* in
mg. m1B 8 uolantur *D* uidemur *C* certari *§FLC, Ma.c.m2* 9 et (*del.*)
uicem W 10 te pore *La.c.* tempore *F* et *om. F* 11 ne *F* meam mentem
§LDC, FMa.c. distat *§* 12 ad *om. FL* 14 meae] me *§* audiamus *F*
 debeam (*in mg. m2*) audeam *B* eum] cum *W* episcopo *W* 15 prior *§*
 amicitiam *l* 16 prouocabit *§* post *om. §* in orientem (*te Ma.c.m2*) *DMC*
 script. diuinarum *§* disputatione *l* 17 sum] *add. s.l.* aliquid uel contra loquere
 uel submittd (sic; omnia deleta) *B* 18 et] et** *M* et eo *O* et ex eo *Cl* et ego (ego
eras.) B eum *FL* quem *L* 19 defensionem *WB* ei *W* aliquam *§* 20 culpe *§*
 21 adderis *§* propterea (prop in *ras.*) *l* paratus *§* 22 comouerit *B* aut] et *§*
 accipies *§* mea *W* et 4 *codd. Goldb.* eam *F* meam *cel.* 23 beniuolentia *W* et 8 *codd.*
Goldb. beneuolentiae *F* beniuolentiam *cel.* facias *F* deprecari *ex—re W*

rursum dico, quod sentio: prouocas senem, tacentem stimulas, uideris
 iactare doctrinam. non est autem aetatis meae putari maliuolum erga
 eum, cui magis fauere debeo. et si in euangelis ac prophetis per-
 uersi homines inueniunt, quod nitantur reprehendere, miraris, si
 in tuis libris et maxime in scripturarum expositione, quae uel obscuris- 5
 2 simae sunt, quaedam a recti linea discrepare uideantur? et hoc dico,
 non quod in operibus tuis quaedam reprehendenda iam censeam.
 neque enim lectioni eorum umquam operam dedi nec horum exem-
 plariorum apud nos copia est praeter Soliloquiorum tuorum libros
 et quosdam commentariolos in psalmos, quos si uellem discutere, 10
 non dicam a me, qui nihil sum, sed a ueterum Graecorum docerem
 interpretationibus discrepare. uale, mi amice carissime, aetate fili,
 dignitate parens, et hoc a me rogatus obserua, ut, quicquid mihi
 scripseris, ad me primum facias peruenire.

2 iactare] lucere ꝥ doctrina ꝥ, *Fp.r.* putare *Bp.c.m2* erga *del. m2 B*
 3 fauore *D* fauorem ꝥ fauorem *LMClB* hac ꝥ *B, Wa.c. et l* 6 a] hac ꝥ recta
 (*ex—te m2 W*) *WlB* 7 in *om. FL* 8 nunquam ꝥ nec *om. W* horum *om. ꝥ W*
 10 commentarios ꝥ psalmo *W* psalmis *B* discurrere *W* 11 *pr. a om. L alt.*
a om. C ad F 12 mi *W* mihi *cet.* 13 quid *F* 14 facis *L* peru.] *add. agust. W*

CVI.

AD SUNNIAM ET FRETELAM DE PSALTERIO, QUAE DE
LXX INTERPRETUM EDITIONE CORRUPTA SINT.

Dilectissimis fratribus Sunniae et Fretelae et ceteris, qui uobiscum
domino seruiunt, Hieronymus.

1. Uere in uobis apostolicus et propheticus sermo completus est:
in omnem terram exiit sonus eorum et in
fines orbis terrae uerba eorum. quis hoc crederet,
ut barbara Getarum lingua Hebraicam quaereret ueritatem et
10 dormitantibus, immo contendentibus Graecis ipsa Germania
spiritus sancti eloquia scrutaretur? in ueritate cognoui,
quod non est personarum acceptor deus, sed
in omni gente, qui timet deum et operatur
dei iustitiam, acceptus est illi. dudum callosa 2

A = *Berolinensis* lat. 17 s. IX.

P = *Cenomanensis* 126 s. IX.

† = *Cheltenhamensis* 24510 s. IX (continet fragmentum a p. 277, 17
habeat usque ad p. 283, 2 intellegatur).

Q = *Duacensis* 247 s. XI.

3 = *Remensis* 15 s. XI.

p = *Palatinus* lat. 39 s. XI.

r = *Sessorianus* 71 (*Bibl. Nat. Rom.* 1349) s. XI.

v = *Casinensis* E. 247 s. XI.

O = *Oxoniensis Balliolensis* 229 s. XII.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII (continet initium usque ad. p. 249, 16
discordet).

ad sunniam (sumniam *Qo*) et fretelam (fretellam et sompniam *O*) de psalterio
(ex palterio *P*) quae (quod *APQO*) de (om. *O*) LXX interpre(uel e)tum edi-
t(uel c)ione corrupta (corruptum *QO*) sint (sunt *Ppo* sit *O* est *Q*) *APQ3proO* ad
summam et fretelam de diuersis interpretationibus psalterii *B*, titulo caret *k*; *Hie-*
ronymi nomen exhibent omnes codd.; uocum Graecarum lectiones uariantes in sin-
gulis codicibus uariis modis corruptas delectu tantum adhibito in apparatu enotamus

7 Ps. 18, 5. Rom. 10, 18 11 *Act. 10, 34—35

4 dilectis *p* somnie *O* summe *B* fretelle *O* fratele *B* cet. fratribus *p*
5 hi(i—*B*)eronimus *codd. praet. O* 7 exiuit *3poB* 8 cred.] add. ueritatem (*exp.*) *P*
9 bara *Pa.c.m2Q* getharum *OB* 10 germana *3* germanitate *Pa.c.m2* 12 quia *O*
14 dei om. *3oOB*

tenendo capulo manus et digiti tractandis sagittis aptiores ad stilum calamumque mollescunt et bellicosa pectora uertuntur in mansuetudinem Christianam. nunc et Esaiae uaticinium cernimus opere completum: concident gladios suos in aratra et lanceas suas in falces et non adsumet gens 5 contra gentem gladium et non discent ultra 3 pugnare. rursumque in eodem: pascetur lupus cum agno et pardus requiescet cum haedo et uitul-
lus et leo et taurus pascentur simul et puer paruulus ducet eos et bos et ursus in com- 10 mune pascentur paruulique eorum erunt pariter et leo et bos comedent paleas, non ut simplicitas in feritatem transeat, sed ut feritas discat simplicitatem.

2. Quaeritis a me rem magni operis et maioris inuidiae, in qua scribentis non ingenium, sed eruditio conprobetur, ut, dum ipse 15 cupio iudicare de ceteris, iudicandum me omnibus praebeam et in opere Psalterii iuxta digestionem schedulae uestrae, ubicumque inter Latinos Graecosque contentio est, quid magis Hebraeis conueniat, 2 significem. in quo illud breuiter admoneo, ut sciatis aliam esse editionem, quam Origenes et Caesariensis Eusebius omnesque 20 Graeciae tractatores κοινά — id est communem — appellant atque uulgatam et a plerisque nunc Λουκιάνειος dicitur, aliam septuaginta interpretum, quae et in ἑξαπλοῖς codicibus repperitur et a nobis in Latinum sermonem fideliter uersa est et Hierosolymae atque in orientis ecclesiis decantatur. super qua re et sanctus filius meus Auitus 25

4 *Esai. 2, 4 7 *Esai. 11, 6—7

1 capulum *QOB, rp.c.m2* digitis tractando sagittis o 3 uat. ysaiae o
hesaye *B* isaiae *QO* 5 assumunt o sumet s 6 ultra] amplius 3 7 que om. s
pascitur *A, Pa.c.p, ra.c.m2o* 8 requiescit *A, Pa.c.ra.c.m2o* 10 ducit *A, Pa.c.3, ra.c.m2o* 11 erunt om. o 12 pal. com. 3 comedunt o 14 quae(e) *B* ris
APQ3, Ba.c.m2 15 scribitis o 16 de cet. iudicare *p* 17 psalteri *A* schedulae
Pa.c.3 schidolae *r* scedulae *Qp.r.p, OB*(—le) scedolae *A* scydolae o nostrae *p*
18 intentio o 19 qua o 20 origenis *A, Pa.c.Q3pro* 21 *KOINH* (*H in. ras.m2*) 3
koyne O κοινήν s commune *AP3r* 22 et] add. quae in *mg. m2 P* *Λουκιάνειος*
scripsi Λουκιανός s lucianios (—nius *Q*—nos o) *codd.* 23 quae et in] et quae in *O*
quae in s *ΕΞΑΠΟΙC* *ra.c. EZHΛOIC* (*in mg. m2* exaplois) *B EZHΛOIC A*
EΞITAOICP exaplois *O* 24 hiero(u)ro) solimae *Q3pro* ierosolymae *O* iheroso-
lime *B* 25 decantantur *p* supra o sanctus om. *p*; add. *IQ i. c., r* (*cf. p. 289, 4,*
ne lacunam suspiceris)

saepe quaesierat et, quia se occasio fratris nostri Firmi presbyteri dedit, qui mihi uestram epistulam tradidit a uobis, scribens in commune respondeo et me magno amicitiae libero faenore, quod, quanto magis soluimus, plus debemus. sicut autem in nouo testamento, si quando
 5 apud Latinos quaestio exoritur et est inter exemplaria uarietas, recurrimus ad fontem Graeci sermonis, quo nouum scriptum est instrumentum, ita et in ueteri testamento, si quando inter Graecos Latinosque diuersitas est, ad Hebraicam confugimus ueritatem, ut, quicquid de fonte proficiscitur, hoc quaeramus in riuulis. *κωνή* 4
 10 autem ista, hoc est communis, editio ipsa est, quae et Septuaginta. sed hoc interest inter utramque, quod *κωνή* pro locis et temporibus et pro uoluntate scriptorum uetus corrupta editio est, ea autem, quae habetur in *ἐξαπλοῖς* et quam nos uertimus, ipsa est, quae in eruditorum libris incorrupta et immaculata septuaginta
 15 interpretum translatio reseruatur. quicquid ergo ab hac discrepat, nulli dubium est, quin ita et ab Hebraeorum auctoritate discordet.

3. Prima de quinto psalmo quaestio fuit: neque habitabit iuxta te malignus. pro quo habetur in Graeco: *οὔτε παροικήσει σοι πονηρός* siue *πονηρευόμενος*, ut uulgata editio
 20 continet. et miramini, cur *παροικίαν*, id est 'incolatum', Latinus interpret non uerterit, sed pro hoc posuerit 'habitationem', quae Graece dicitur *κατοικία*. quod quidem in alio loco fecisse con- 2
 uincitur: heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. et in quarto decimo psalmo rursum pro incolatu
 25 habitationem posuit: domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? et sciendum, quod, si uoluerimus dicere: 'domine, quis incolet tabernaculum tuum?' uel illud de quinto:

17 Ps. 5, 5 (6) 23 Ps. 119, 5 25 Ps. 14, 1 27 cf. Ps. 14, 1

2 tradit A reddidit 3 pro O a eras. B, om. QO fort. recte uobis] duobus O
 3 me] ne AB, Pa.c. faenore Q fenore OB foenore cel. 5 est int. ex.] cum int. ex.
 est O 7 et om. 3 pro 9 KOINON o 10 comm. ista hoc est p editio OB dictio
 cel. quae—13 ipsa est om. Q et] in p 11 interest om. o inter] in p KOINON o
 13 ipsa est editio O 14 editorum A 15 translatione seruatur Qp.c. translatione
 reseruatur O 16 et om. p hebreorum ab O ueritate o disc.] hic desinit B
 18 te om. p οὔτε] OY AQ3, o (O eras.) 19 ΠΤΑΠΟΙΚΕΙ p ΠΟΝΗΡΕΥΟ-
 ΜΕΝΟC siue ΠΟΝΗΡΟC o πονηρός siue om. 3 20 et mir.—21 uert. om. codd.
 praet. p 21 uerteret p pro] pp O habitatione 3 pro 22 dicitur om. O
 24 decimo quarto o 25 habitabat P 26 si om. A dicere: domine] dñe
 dñe quis habitabit uel Qa.c.m2 27 de PQp.c.m2, 3 p e cel.

'neque incolat iuxta te malignus', perdes *ἐφ' ὧν ταν* et, dum interpretationis *κακοζηλίαν* sequimur, omnem decorem translationis amittimus; et hanc esse regulam boni interpretis, ut *ιδιώματα* 3 linguae alterius suae linguae exprimat proprietate. quod et Tullium in Protagora Platonis et in *Οἰκονομικῶ* Xenofontis et in 5 Demosthenis contra Aeschinen oratione fecisse conuincimus et Plautum, Terentium Caeciliumque, eruditissimos uiros, in Graecis comoediis transferendis. nec ex eo quis Latinam linguam angustissimam putet, quod non possit uerbum transferre de uerbo, cum etiam Graeci pleraque nostra circuitu transferant et uerba Hebraica non 10 interpretationis fide, sed linguae suae proprietatibus nitantur exprimere.

4. De eodem psalmo: dirige in conspectu meo uiam tuam — pro quo habetur in Graeco: *κατεύθυνον ἐνώπιόν σου τὴν ὁδόν μου*, hoc est: dirige in conspectu tuo 15 uiam meam —, quod nec Septuaginta habent nec Aquila nec 2 Symmachus nec Theodotio, sed sola *κοινή* editio. denique et in Hebraeo ita scriptum repperi: *oser laphanoi darchach*, quod omnes uoce simili transtulerunt: dirige in conspectu meo uiam tuam, secundum illud, quod et in oratione dominica dici- 20 tur: *paternoster*, quies in caelis, sanctificetur nomen tuum, non quo nobis orantibus sanctificetur, quod

1 cf. Ps. 5, 5 (6) 13 *Ps. 5, 9 15 Ps. 5, 9 19 *Ps. 5, 9 21 Matth. 6, 9

1 incolet *O* perdet *A* perdidit *p* *EYΦΩNIAN* (s. l. eufoniam *m2*) *Q* *EO* (s. l. *Y m23*) *ΦΩNIAN* (*M3*) *3r* eo *ΦΩNIAN P* eos (*ex s m2Y*) *ΦΩNIAN A* *COΦΩNIAN* (*in mg. cacophonian*) *o* eufoniam (*m O*) *pO* 3 hanc] *add. s.l. oportet m2Q* 4 ling. alt. suae *om. A* quod quidem *p* 5 *protag. o* pit(th *Q*) *ag. cet. OIKONOMIKA A* *economichon O* *xenofontos P* *senofontis O* 6 *demostenis pO* *aeschinem Pp.c.m2ra.r.* orationem *Apa.r.,3o* conuincimur *p* 7 *terrentium Aa.c.Qp* *ciciliumque 3ro* *ciliciumque Aa.c.Pp* *cilicium Qa.c.* 8 *comoedis 3* *comedis o* 9 *posset p* de uerbo transf. *ς* 10 *Graeci om. O* *plerique o* *nostra*] *nomina 3* *circuitu (s.l.m21* *circuiunt ut) Q* *circuitut (alt. texp.) P* *circuit ut r* *circuunt ut o* *circuiunt ut 3* *circueant ut O* *et om. O* 11 *linguae sed suae p* 13 *meo in mg. P t. (= tuo) O* 15 *μου] SOY p* *dirigere O* 17 *simmach. 3* *symmac. Pa.c. symach. pO* *simach. A simac. Q* *theodotion O* *theudotio r* *theodocio A* *teodotio P* *sed sola om. o* *KOINON o* 18 *ita] nam o* *repperio Q* *oser ex ser Q* *ose O* *lapharnoi p* *lapha N O I r* *laphanai 3* *laphanun o* *clapphanu O* *darchach ς* *darchachi codd.* 20 *et om. oO* 22 *quo] quod pO, rp.c.m2*

per se sanctum est, sed quo petamus, ut, quod per naturam sui sanctum est, sanctificetur in nobis. ergo et nunc propheta postulat, ut uia domini, quae per se recta est, etiam sibi recta fiat.

5 uehementer omnes inimici mei. et dicitis in Graeco 'uehementer' non haberi. scio, sed hoc uulgata. ceterum et in Hebraeo habet *mod*, id est 'uehementer', et omnes *σφόδρα* similiter transtulerunt.

6. De septimo psalmo: iudica me, domine, secundum iustitiam meam. pro quo habetur in Graeco: *κατὰ τὴν δικαιοσύνην σου*, id est 'iuxta iustitiam tuam'. sed et in hoc male; in Hebraeo enim *sedechi* habet, quod interpretatur 'iustitia mea', et non 'sedecach', quod 'iustitiam tuam' sonat. sed omnes interpretes 'iustitiam meam' uoce simili transtulerunt. nec cuiquam
15 uideatur temerarium, quod iudicari secundum iustitiam suam postulet, cum et sequens uersiculus hoc ipsum significet: et secundum innocentiam meam super me et sexti decimi psalmi hoc exordium sit: exaudi, domine, iustitiam meam et in septimo decimo quoque dicatur: retribuet
20 mihi dominus secundum iustitiam meam et secundum puritatem manuum mearum reddet mihi, in uicesimo quoque quinto psalmo scriptum sit: proba me, domine, et tempta me; ure renes meos et cor meum, et in quarto dicatur: cum inuocarem, exaudivit me deus iustitiae meae, et in octogesimo quinto: custodi animam meam, quoniam sanctus sum, Iacob quoque loquatur in Genesi: exaudiet me crasi iustitia mea.

4 Ps. 6, 11 9 Ps. 7, 9 16 Ps. 7, 9 18 Ps. 16, 1 19 *Ps. 17, 25
22 Ps. 25, 2 24 Ps. 4, 2 26 Ps. 85, 2 27 *Gen. 30, 33

1 quo] quod *O, Prp.c.m2* 5 ueh. in greco *p* 6 in edit(c)pione uulgata *pO* et *om. s* 7 habetur *P* mot *Q* modū *p* 9 domine *om. o* deus *O* 11 et *om. p* 12 *sedechi p* *sedece AQ3rO* *sedece P* *seddece o* 13 *sechach o* *sedechabO* *sedachah p* *sedechah cet.* sed] *add. et s.l.m2Q* sed et *s* 14 ne *O* 15 se sec. *O* suam] *meam o* tuam tuam *r* 19 decimo *om. O* dicatur] *dr* 3 psalmo *ro* retribuit *3pr* 20 deus *O* 22 uices. *AP* uicis. *r* uiges. *Q3O XXp* quinto *om. ro* sit] est *oO* 23 me *om. O* 24 dicitur *O* inuoc. te *o* exaudisti *o* 25 in *om. AO* 26 mea *Q* 27 loquitur *O* me] meme *P*

7. De octauo psalmo: quoniam uidebo caelos tuos. et dicitis, quod 'tuos' in Graeco non habeat. uerum est, sed in Hebraeo legitur *samacha*, quod interpretatur 'caelos tuos' et de editione Theodotionis in septuaginta interpretibus additum est 2 sub asterisco; cuius rei breuiter uobis sensum aperiam. ubi quid 5 minus habetur in Graeco ab Hebraica ueritate, Origenes de translatione Theodotionis addidit et signum posuit asterisci, id est stellam, quae, quod prius absconditum uidebatur, inluminet et in medium proferat; ubi autem, quod in Hebraeo non est, in Graecis codicibus inuenitur, obelon, id est iacentem, praeposuit, quam nos 10 Latine 'ueru' possumus dicere, quo ostenditur iugulandum esse et confodiendum, quod in authenticis libris non inuenitur. quae signa et in Graecorum Latinorumque poematibus inueniuntur.

8. Sexto decimo: oculi tui uideant aequitates. [pro quo in Graeco] uos legisse dixistis: *οἱ ὀφθαλμοί μου*, id est 'oculi 15 mei'; sed rectius 'oculi tui', quia et supra dixerat: *de uultu tuo iudicium meum prodeat*, ut oculi dei in propheta operante non praua, sed recta conspiciant. in ipso: *custodime ut pupillam oculi*. dicitisque in Graeco legi: *custodime, domine*, 2 quod nec in Hebraeo nec in ullo habetur interprete. in eodem: 20 *exurge, domine, praeueni eum et subplanta eum*. pro quo in Graeco sit: *πρόφθασον αὐτούς*, id est 'praeueni

1 Ps. 8, 4 14 Ps. 16, 2 16 Ps. 16, 2 18 Ps. 16, 8 21 Ps. 16, 13

1 octauo quoque *O* 2 in greco tuos *o* 4 theudotionis *r* 5 uob. sens. breu. *ζ* uobis *om.* *o* aperiamque (que *eras.*) *O* aperiant *o* quod *o* 6 hebraica *Q* origenis *APa.c.* *Q3pro* 7 theud. *r* thed. *p* et—ast.] sub asterisco *o* asteriscū *p* asteris *AP*; in *mg. add. m2*: *✕Q* 8 stillam *r* stella *A* stella (= stellula) *Q* 9 ebreo *A* hebraico *p* in] et in *O* 10 obelum *O* iac. (*s.l.* lineam) praep. *Q* uirgulam iac. praep. *O* iac. praep. uirgulam *p*; iacens (*sc. linea*) elliptice dictum ut nostrum 'eine Wagrechte, eine Horizontale' 11 latini *p* uerum *o* quo] quod *o* 14 in XVI psalmo *o* de XVI (*s.l.* mo) psalmo *O*, *om.* *A3* 15 uos—*μou*] ante uos *add.* pro quo in greco *Ap.c.pO*, post *μou* *Aa.c. PQ3ro*; uerba sine dubio in margine archetypi scripta ut suspecta seclusi dicitis *Qp.c.m2po* id *eras.* *Q* 16 oculi tui] oculum *3r* 17 ut] et *3* domini *p* proph. recta *O* 18 conspiciat *p* me domine *p* pipillam *A* 19 dicitis quae *3pr* dicitis quod *o* legis *o* 20 nullo *AP3ro, Qa.r.* 21 suppl. *AO* 22 sit] sic *o* αὐτούς] *add. KAI ΥΠΟΚΕΛΕΙΘΩΝ ΑΥΤΟΥΣ Q*

eos et subplanta eos'; sed melius, si legatur numero singulari, si quidem de inpio dictum est, de quo statim sequitur: praeueni eum et subplanta eum; eripe animam meam ab inpio. nullique dubium, quin diabolum significet.

- 5 9. Septimo decimo: grando et carbones ignis. et quaeritis, cur Graecus istum uersiculum secundum non habeat interpositis duobus uersibus. sed sciendum, quia de Hebraico et Theodotionis editione in septuaginta interpretibus sub asterisco additum sit. in eodem: qui perfecit pedes meos tam-
 10 quam ceruorum. pro quo scribitis in Graeco inueniri: ὥσει ἐλάφου, id est 'tamquam cerui', singularem numerum pro plurali. sed in Hebraeo pluralis numerus positus est chaialoth et omnes interpretes pluralem numerum transtulerunt. in eodem: et de-
 15 disti mihi protectionem salutis tuae. pro quo in Graeco uos legisse dixistis: τῆς σωτηρίας μου, id est 'salutis meae'. sed in Hebraeo iesacha 'salutis tuae' significat, non 'meae'; quod et omnes interpretes transtulerunt. in ipso: subplantasti
 20 insurgentes in me subtus me. pro quo in Graeco plus inuenisse uos dicitis: omnes insurgentes; sed 'omnes' additum est. in eodem: uiuit dominus et benedictus deus-
 25 meus. et dicitis in Graeco non haberi 'meus'. quod non sub asterisco, sed ab ipsis Septuaginta de Hebraica ueritate translatum est; et cuncti interpretes in hac parte consentiunt. in eodem: liberator meus de gentibus iracundis. pro quo in
 Graeco inuenisse uos dicitis: ab inimicis meis fortibus siue potentibus. et quia semel ueritati studemus, si quid uel trans-

2 Ps. 16, 13 5 Ps. 17, 13 9 Ps. 17, 34 13 Ps. 17, 36 17 Ps. 17, 40
 20 Ps. 17, 47 24 *Ps. 17, 48

1 suppl. AoO 2 praeu.—*all.* eum om. O 3 suppl. Ao anima mea A
 4 dubium est O 5 XVIII: P in XVII: o de VII: X: O, om. 3 dec. sept.
 psalmo 5 ignes P 6 secundo Q 7 interpositos o de] in (*exp.*, *s.l.* ex) A,
 om. P3r et] e Ap.c.m2 et de p 8 thendot. r 9 in eodem psalmo o quasi O
 12 chaialoht p chaialooth o cioaialoth P sulialoth O 13 in eodem—17 transt.
 om. o 14 protectioni ra.c. 15 uos om. O τῆς om. Q3 16 iesaoba A
 17 in (*exp.*) omnes r suppl. AoO 19 insurg. subtus me O 20 dom.] deus O
 deus] dominus deus A 21 *alt.* meus] ds ms pa.r. 24 inimicis (*exp.*) gentibus Q
 25 uos inu. p 26 quia ex quae m2A semel] simul A, Qp.c.m2 simplici O

ferentis festinatione uel scribentium uitio deprauatum est, simpliciter
 7 confiteri et emendare debemus. in Hebraeo nihil aliud habet: liber-
 ator meus ab inimicis meis. Septuaginta autem 'ira-
 cundis' addiderunt. et pro 'gentibus' tam in Hebraeo quam in
 cunctis interpretibus 'inimici' positi sunt; et miror, quomodo pro 5
 'inimicis' 'gentes' mutatae sint.

10. Octauo decimo: exultauit ut gigas ad curren-
 dam uiam suam. et dicitis, quod in Graeco 'suam' non habeat;
 sed hoc nos sub ueru additum repperimus et in Hebraeo non esse
 manifestum est. 10

11. Nono decimo: tribuat tibi secundum cortuum.
 et dicitis in Graeco uos hoc uersiculo additum nomen domini rep-
 perisse, quod superfluum est, quia ex superioribus ἀπὸ κοινοῦ sub-
 auditur, unde coepit et psalmus: exaudiat te dominus in
 die tribulationis, ut et hic sub eodem sensu dicatur: 15
 tribuat tibi secundum cortuum, id est ipse dominus,
 2 de quo supra dictum est. in eodem: et exaudinos in die,
 qua inuocauerimus te. pro quo legisse uos dicitis: in
 quocumque die; sed superius cum Hebraica ueritate concordat,
 ubi scriptum est bi om, id est 'in die'. 20

12. Uicesimo primo: tu autem, domine, ne elon-
 gaueris auxilium tuum a me. pro quo dicitis inuenisse

2 *Ps. 17, 48 7 *Ps. 18, 6 11 Ps. 19, 5 14 Ps. 19, 2 16 Ps. 19, 5
 17 Ps. 19, 10 21 Ps. 21, 20

2 nil o habetur p; add. nisi hoc pO 3 ab] de O meis om. PQ LXXta
 Ap.c.m2 LXX p ita cel. autem om. p 6 gentes ex gentibus P genus O mutatum O
 sunt p o st Q sit O 7 in XVIII psalmo o de VIII X psalmo O, om. A3 gigas
 Qa.c.p gygas P g. O currendum s 8 pr. suam om. o alt. suam] uiam suam o
 9 hoc s.l.r nos om. o reperimus pO 11 in XVIII psalmo o de XIX (I in ras.)
 psalmo O, om. A3 13 ἀπὸ κοινοῦ] ΠΟΚΙΗΟΥ ΑΡΟΚΙΝΥ Ο ΕΠΑΚΟΥΣΕΙ
 COI KC p 15 sensu eodem om. AP3ro 16 tribuat eodem om. O 17 et om. p
 20 ubi] ut A 21 in XX I psalmo o de XX I psalmo O, om. A3; add. deus meus,
 deus meus, quare me dereliquisti? illud, quod in medio uersiculo est: 'respite
 in me' superfluum est (cf. Ps. 21, 2. Matth. 27, 46. Marc. 15, 34) in eodem o
 domine om. AP, s.l.m2Q 22 pro quo scripsi et O s quod cel.

uos meum; quod et uerum est et ita corrigendum. breue enim: si
 quid scriptorum errore mutatum est, stulta credimus contentione
 defendere. in eodem: uniuersum semen Iacob, magni-
 ficate eum. pro quo in Graeco scriptum sit: *δοξάσατε αὐτόν*,
 5 id est 'glorificate eum'. sed sciendum, quod, ubicumque in Graeco
 'glorificate' scriptum est, Latinus interpres 'magnificate' trans-
 tulerit secundum illud, quod in Exodo dicitur: *cantemus*
domino; gloriose enim magnificatus est, pro quo in
 Graeco scribitur: *glorificatus est*; sed in Latino sermone, si trans-
 10 feratur, fit indecora translatio et nos emendantes olim psalterium,
 ubicumque sensus idem est, ueterum interpretum consuetudinem
 mutare noluimus, ne nimia nouitate lectoris studium terreremus.

13. Uicesimo secundo: calix meus inebrians quam
 praeclarus est. pro quo in Graeco legisse uos dicitis: calix
 15 tuus; sed hoc in *κωνή* errore obtinuit. ceterum et Septuaginta et
 Hebraicum et omnes interpretes 'calix meus' habent, quod Hebraice
 dicitur *chosi*; alioquin 'calix tuus' esset 'chosach'.

14. Uicesimo quarto: confundantur omnes inique
 agentes. et dicitis, quod 'omnes' in Graeco non habeat, et bene;
 20 nam nec in Hebraeo habet, sed in Septuaginta sub ueru additum
 est. in eodem: innocentes et recti adhaeserunt
 mihi, quia sustinuite. et dicitis in Graeco uos repperisse
 domine, quod superfluum est

3 *Ps. 21, 24 7 Ex. 15, 1 13 Ps. 22, 5 18 *Ps. 24, 3 (4) 21 Ps. 24, 21

1 non uos *Aa.c.m2 P3*, *ra.c.m2* uos non *p,rp.c.m2 O* non tuum sed *Ap.c.m2*
pr. et *om.* o corr. est *Q* breui *Q* neque *p* 2 stultum *Qp.c.m2* cred.]
 debemus *p* 4 quo] eo quod *Q* scripsit *A* sit *O* scriptum est *Qp.c.m2 Ba.c.*
 5 sed et *Q* 6 script. est glor. *ς* 8 glorioso *P* 9 si (*in mg. m2*) in lat. *Q* 11 idem
 est] id ē *p* ueterum] uerum *ro* consuetudine *P* 12 mutare *s.l.m2p*
 13 in *XX II* psalmo o de *XX II* psalmo *O, om.* *A3* inebrians *A3* 14 pre-
 clarum o 15 sed ex se *A KOINΩ o KENE* (*in mg. m2* in coneia) *Q* error
Qp.r.O opt. *poO* ceterorum *Aa.c.P3* (ce-) *pr* 16 quod] et *p* hebraice *Pr*
 17 chosim *O* chosiachi *Q* calix tuus esset *scripsi* quia (si *p, om. Q*) calix tuus esset
 (esse *QoO*) dicitur (diceretur *poO*) *codd.* chosachi *Q* chosahe *p* cosach *3* 18 in
XX IIII psalmo o de *XX IIII* psalmo *O, om.* *A3* iniq *Q* ini. *O* iniqua *p*
 19 habeant *O* 20 uero (o *in ras. m2*) *r* 22 uos *om.* o

15. Uicesimo sexto: et nunc ecce exaltauit caput meum. sed 'ecce' superfluum est. in eodem: exquisiuit facies mea, pro quo in Graeco sit positum: quaesiuit te facies mea. sed melius superius.

16. Uicesimo septimo: exaudi uocem deprecationis meae, pro quo uos inuenisse dixistis: exaudi, domine. sed et hoc additum est.

17. Uicesimo octauo: et in templo eius omnis dicet gloriam, pro quo in Graeco sit: *πᾶς τις*. quod si transferre uoluerimus ad uerbum 'omnis quis', in *κακοζήλιαν* interpretationis incurrimus et fit absurda translatio. in eodem: dominus diluuium inhabitare facit, pro quo legisse uos dicitis: dominus diluuium inhabitat; quorum prius ad gratiam pertinet credentibus, secundum ad eius, in quo credunt, habitaculum. sed quia iasaph uerbum ambiguum est et potest utrumque sonare — nam et 'sessio' et 'habitatio' dicitur et in ipso psalmo de gratia baptismatis dicebatur: uox domini super aquas; dominus super aquas multas et: uox domini praeparantis ceruos et reuelabit condensam et in templo eius omnis dicet gloriam —, de ipsis sentire uolumus, qui glorificant dominum, et interpretati sumus: dominus diluuium inhabitare facit.

18. Tricesimo: quoniam tu es protector meus. rur-

1 *Ps. 26, 6 2. 3 *Ps. 26, 8 5 *Ps. 27, 2 6 Ps. 27, 2 8 *Ps. 28, 9
11 Ps. 28, 10 12 *Ps. 28, 10 17 Ps. 28, 3 18 *Ps. 28, 9 21 Ps. 28, 10 23 Ps. 30, 5

1 in .XX. VI. psalmo o de XX VI psalmo O, om. A3 ecce om. p exaltaui p
2 meum] add. super inimicos. pro quo in greco uos inuenisse dixistis: et nunc
exaltaui ecce cor meum p 3 te facies O 4 melius] add. est s.l. Q 5 in .XX. VII.
psalmo o de XX VII psalmo O, om. A3 6 uos — quo om. p uos om. 3
8 in .XX. VIII. psalmo o de .XX. VIII. psalmo O, om. A3 in s.l. m2A 10 uerbum]
uerbi sim o qui P 11 sit p 12 uos leg. p 13 inhabitabit o 14 cre-
dentium 3pO in credentibus 5 15 iasab 5 16 pr. et om. p 17 dicitur p
dominus (deus P) super aquas om. Pa.c.p deus AP3rO 18 domini pO,
om. cel. preparantes A3o, ra.c.m2 ce(cae P3) dros AP3ro 19 reuelauit
Q3ro 21 glorifica (nt s.l.) A glorificat O deum QO 23 in .XXX. psalmo o
de .XXX. psalmo O, om. A3

sum et in hoc loco additum nomen domini est; et ne eadem semper inculcem, obseruare debetis nomen domini et dei saepissime additum et id uos debere sequi, quod de Hebraico et de septuaginta interpretibus emendauimus. in eodem: ego autem dixi in 2
 5 excessu mentis meae. pro quo in Latinis codicibus legabatur: in pauore meo, et nos iuxta Graecum transtulimus: ἐν τῇ ἐκστάσει μου, id est 'in excessu mentis meae'; aliter enim ἐκστασις Latinus sermo exprimere non potest nisi 'mentis excessum'. aliter me in Hebraico legisse noueram: in stupore et in
 10 admiratione mea.

19. Tricesimo primo: nec est in spiritu eius dolus. pro quo in Graeco legisse uos dicitis: ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, id est in ore eius dolus, quod solus Symmachus posuit. alioquin et septuaginta interpretes et Theodotion et Quinta et Sexta et
 15 Aquila et ipsunt Hebraicum in spiritu eius habet, quod Hebraice dicitur 'brucho'. sin autem esset in ore eius, scriberetur 'baffio'. in eodem: conuersus sum in aerumna mea. in 2
 Graeco 'mea' non esse suggeritis, quod ex Hebraico et de translatione Theodotionis sub asterisco additum est, et in Hebraeo
 20 legitur 'lasaddi'. 'lasaddi' * * * .

20. Tricesimo quarto: omnia ossa mea dicent: domine. pro quo in Graeco bis 'domine' inuenisse uos dicitis. sed sciendum, quod multa sint exemplaria apud Hebraeos, quae ne semel quidem 'dominum' habeant.

4 Ps. 30, 23 6. 9 *Ps. 30, 23 11 Ps. 31, 2 13 *Ps. 31, 2 17 Ps. 31, 4
 21 Ps. 34, 10

1 pr. et om. ζ nom. dom. add. ζ super Aa.c.m2PQpr 4 autem om. p
 5 excessu A 8 lat. sermo ἐκστασις ζ excensu P 9 aliter autem O in hebr.
 me β hebreo Q tert. in om. β o, pa.c.m2 11 in XXX·I· psalmo o de
 XXX·I· psalmo O, om. A β 12 uos leg. uos P uos leg. ζ αὐτοῦ] add. ΔΟΛΟC
 (Com. Q) As.l.m2Q β 13 dolus om. p doli Aa.c. 14 theodocion o theodotio p
 sexta editio Qp.c.m2O 16 hebreice P bRVchV uel RVbA O si AO
 esset] est et p 17 baffio ζ saffico APQ β saffico O safficho po siafficho r 19 he-
 braico O 20 las(ss p)addi las(ss p)addi AQ β po lasadthi lasadd P lasaddi r
 lassadi O; repetitio uocabuli Hebraici uix casu orta lacunam indicat; desideratur in-
 terpretatio latina 21 in XXX·III· psalmo o de XXX·III· psalmo O, om. β
 23 sunt O nec pO, rp.c.m2 24 habent pO, ra.c.

21. Tricesimo sexto: et uiam eius uolet. in Graeco uolet nimis uos legisse dixistis. quod additum est nec apud quemquam habetur interpretum.

22. Tricesimo octauo: uerum tamen uane conturbatur omnis homo. et dicitis uos in Graeco non inuenisse 'conturbatur'. sed et hoc sub ueru in Septuaginta additum est. et hinc apud uos et apud plerosque error exoritur, quod scriptorum negligentia uirgulis et asteriscis subtractis distinctio uniuersa confunditur.

23. Tricesimo nono: et legem tuam in medio cordis mei. pro quo in Graeco repperisse uos dicitis: in medio uentris mei, quod et in Hebraeo scriptum est 'batthoch mei'. sed propter euphoniā apud Latinos 'in corde' translatum est; et tamen non debemus subtrahere, quod uerum est. in eodem: domine, in adiutorium meum respice. pro quo in Graeco repperisse uos dicitis: *σπεῦσον*, id est 'festina'. sed apud Septuaginta *πρόσχες*, id est 'respice', scriptum est.

24. Quadragesimo: et si ingrediebatur, ut uideret. et dicitis, quod 'si' in Graeco non sit positum, cum manifestissime et in Hebraeo et in cunctis interpretibus scriptum sit et Septuaginta transtulerint: *καὶ εἰ εἰσπορεύετο τοῦ ἰδεῖν*.

25. Quadragesimo primo: salutare uultus mei, deus

1 Ps. 36, 23 2 *Ps. 36, 23 4 Ps. 38, 12 10 Ps. 39, 9 11 *Ps. 39, 9
15 *Ps. 39, 14 18 Ps. 40, 7 22 *Ps. 41, 6

1 in .XXX.VI. psalmo o de .XXX.VI. psalmo O, om. 43 2 dicitis O
3 interpretem o 4 in .XXX.VIII. psalmo o de .XXX.VIII. psalmo O, numerus erasus in A, om. 3 6 conturbet p in LXX sub ueru s LXXX QOa.r.
10 in .XXX.VIII. psalmo o de XXX IX O, om. 3 11 mei] seq. haec uerba deleta: pro quo in greco repperisse uos dicitis in medio cordis mei A cōperisse p
12 et om. p sic scriptum O batthoc APpro BATTHOC 3 BATThN(exp.)OC Q BAYTh(s.l.)OS O mear P MEAYI(Iexp.) Q MHAI p MEAY O men o
13 est om. ro 17 ΗΡΟCΧΕC AQp ΤΙΡΟCΧΕC Pr 18 in .XL. psalmo o de .XL. psalmo O, om. 43 19 si in greco oO in greco si rp.c.m2 in greco cel.
20 scriptum om. o et in LXX o 21 transtulerit Q trans(om. A)tulerunt AP
kaieis erei totiudie O ei om. codd. prael. po 22 in .XL.I. psalmo o de .XL.I. (sine psalmo) O, numerus erasus in A, om. 3

meus. pro quo inuenisse uos dicitis: et deus meus. sed sciendum hoc in isto psalmo bis inueniri et in primo positum esse: salutare uultus mei, deus meus, in secundo autem, id est in fine ipsius psalmi: salutare uultus mei et deus meus, ita dumtaxat, ut 'et' coniunctio de Hebraeo et de Theodotione sub asterisco addita sit. in eodem: exprobrauerunt mihi, qui tribulant me. pro quo uos inuenisse dixistis: οἱ ἐχθροί μου, id est 'inimici mei', cum et apud Septuaginta scriptum sit: οἱ θλιβόντες με et apud Hebraeos 'sorarai', id est 'hostes mei'. in eodem: spera in deum, quoniam adhuc confitebor illi. et dicitis 'adhuc' in Graeco non inueniri. quod sub asterisco additum est; ita enim et in Hebraeo scriptum reperimus 'chi od', quod significatur ὅτι ἐτι Latineque dicitur 'quoniam adhuc'. hoc ipsum etiam in quadragesimo secundo intellegendum.

26. Quadragesimo tertio: et non egredieris in uirtutibus nostris. pro quo in Graeco repperisse uos dicitis: et non egredieris, deus. sed superfluum est. in ipso: posuisti nos in similitudinem gentibus, pro quo in Graeco scriptum sit ἐν τοῖς ἔθνεσιν. sed, si dictum fuisset in Latino 'in similitudinem in gentibus', κακόφωνον esset, et propterea absque damno sensus interpretationis elegantia conseruata est. alioquin in Hebraico ita scriptum repperi: posuisti nos prouerbum in gentibus. in eodem: exurge, adiuua nos. pro quo more solito in Graeco nomen domini additum est.

1 Ps. 41, 6 2 *Ps. 41, 6 4 Ps. 41, 12 6 Ps. 41, 11 7 *Ps. 41, 11
10 *Ps. 41, 12 14 cf. Ps. 42, 5 16 *Ps. 43, 10 17 Ps. 43, 10 18 Ps. 43, 15
23 *Ps. 43, 15 25 *Ps. 43, 26 26 cf. Ps. 43, 26

1 sed et Q 2 in isto] in hoc (hoc eras. et in mg. in isto) Q esse] est O
3 mei] add. et (del.) p deus—4 mei om. QO in sec.—4 meus] sed (exp.) P, om.
A3ro 5 alt. de om. O 6 additum 3p exprobau. AP 7 inu. uos p dicitis QO
ol—9 sit om. AP3pro ol—est om. O 8 nostri O LXX interpretes O 9 soraray O
10 in eodem om. AP 11 illis Aa.c. et dicitis et p 12 reperimus pO
13 CHIOTN p · quo p significat o 14 ·XL·II· o 15 est intellig. O intellig.
est 5 16 in ·XL·III· o de ·XL·III· O 17 uos repp. 3 18 sed] quod p
19 pro—ἐθνεσιν p, om. cet. 21 simil.] latitudinem Qa.c. alt. in s.l. Q, p
(rec. m.), om. A 22 eligentia p 25 nom. dom.] domine p

27. Quadragesimo quarto: sagittae tuae acutae. pro quo in Graeco legisse uos dicitis: acutae, potentissime. sed hoc male et de superiore uersiculo additum est, in quo legitur: accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime.

28. Quadragesimo septimo: quoniam ecce reges congregati sunt. pro quo in Graeco legisse uos dicitis: quoniam ecce reges eius congregati sunt. quod superfluum esse ipse lectionis textus ostendit; et in ueteribus codicibus Latinorum scriptum erat reges terrae, quod nos tulimus, quia nec in Hebraeo nec in Septuaginta repperitur. in ipso: sicut audiuius, sic uidimus. pro quo in Graeco repperisse uos dicitis: sic et uidimus, quod superfluum est; legitur enim in Hebraeo 'chen rainu', quod interpretatur οὕτως εἶδομεν, hoc est sic uidimus. in eodem: suscepimus, deus, misericordiam tuam in medio templi tui. pro eo, quod nos de Hebraico et de septuaginta interpretibus uertimus templi tui, in Graeco legisse uos dicitis populi tui, quod superfluum est. in Hebraico scriptum est 'echalach', id est τοῦ ναοῦ σου, hoc est 'templi tui', et non 'ammach', quod 'populum tuum' significat.

29. Quadragesimo octauo: homo, cum in honore esset. pro quo in Graeco inuenisse uos dicitis: et homo, in honore cum esset. sed sciendum, quod iste uersiculus bis in hoc psalmo sit et in priori additam habeat 'et' coniunctionem, in fine non habeat. in eodem: et dominabuntur eorum iusti. pro

1 Ps. 44, 6 2 *Ps. 44, 6 4 Ps. 44, 4 6. 7 *Ps. 47, 5 10 Ps. 47, 5
12 Ps. 47, 9 13 *Ps. 47, 9 15 Ps. 47, 10 19 *Ps. 47, 10 22 Ps. 48, 21
23 *Ps. 48, 21 25 cf. Ps. 48, 13 26 Ps. 48, 15

1 in .XL.III. psalmo o de .XL.III. O 3 et om. O superiori 30 4 femor
ra.c.m2 fermur A 6 in .XL.VII. psalmo o de .XL.VII. O reges po reges
terrae (sed terrae del. A, eras. Q) cet. 7 uos om. P 8 reges s.l.p eius ex
eos P, om. (s.l.m2 terrae) A 9 esse om. p ipse om. Q locutionis O 11 tuli-
mus] i. e. sustulimus repperimus 3 12 sic] ita et p 14 chen] chai o 15 sicut
PO 17 pro—tui om. ro 18 uos leg. Qp leg. (eras.) leg. uos O leg. 3 19 alt. est
om. Q 20 echalac Q echalah PO echalaoh 3 21 ammach ro ammac AP3p
animas OAAOICOY Q significet O 22 in .XL.VIII. psalmo o de .XL.VIII. O
in hon. cum 3ro esset in hon. APO 25 finem A3ro, Pa.c.m2

‘iustis’ ἐνθελίς, id est ‘rectos’, in Graeco legisse uos dicitis; sed hoc propter ἐνθωνίαν ita in Latinum uersum est. alioquin et in eo loco, ubi scriptum legimus: in libro ἐνθελίς, ‘iustorum libro’ intellegimus, et non debemus sic uerbum de uerbo exprimere, ut, dum syllabam sequimur, perdamus intellegentiam. in eodem: de manu inferni cum liberauerit me. pro quo in Graeco legisse uos dicitis: cum acceperit me. quod quidem et nos ita de Septuaginta uertimus et miror, a quo in uestro codice deprauatum sit.

30. Quadragesimo nono: sedens aduersus fratrem tuum loquebaris. pro quo in Graeco repperisse uos dicitis: κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου καταλάλεις, et putatis non bene uersum, quia diximus: aduersus fratrem tuum loquebaris, et debuisse nos dicere: ‘aduersus fratrem tuum detrahebas’; quod uitiosum esse et in nostra lingua non stare etiam stultis patet. nec ignoramus, quod καταλάλις dicatur ‘detractio’; quam si uoluerimus ponere, non possumus dicere: ‘aduersus fratrem tuum detrahebas’, sed: ‘de fratre tuo detrahebas’. quod si fecerimus, rursum contentiosus uerborum calumniator inquireret, quare non dixerimus: κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου, hoc est ‘aduersus fratrem tuum’. haec superflua sunt et non debemus in putida nos uerborum interpretatione torquere, cum damnum non sit in sensibus, quia unaquaeque lingua, ut ante iam dixi, suis proprietatibus loquitur. in ipso: ne quando rapiat et sit, qui eripiat. et in Graeco repperisse uos dicitis: et non sit, qui eripiat, quod et a nobis uersum est et in

3 cf. Ios. 10, 13. II Reg. 1, 18 5 *Ps. 48, 16 7 Ps. 48, 16 10. 13 Ps. 49, 20
24 *Ps. 49, 22 25 Ps. 49, 22

1 iusti eiteis O uos leg. p 2 propter hoc Q hoc om. 3 alioq.—
3 in libro om. ro eo] alio 3 3 τοῦ ἐνθονίς Vall. 4 librum intelleg. libro p intellig. librum 5 sy(i o)llabas A (s m2) o 6 inferi 30
7 acciperit Pa.c.ro 10 in XL·VIII. psalmo o de XL·IX. O 11 legisse p
12 σου om. APpr, 3a.c.m2 13 adu.—14 dicere in mg. P. om. Q 14 aduersū
Ap.c. 15 in om. p 16 dicitur 3 aduersum Ap.c.Pr 19 defecerimus p
rursus pO cal. uerb. p 22 nos inpudica O in(m 3) pudita Aa.c.m2 3ro inpu-
dica Ap.c.m2 pO, om. (in mg. in putidu) P impolita 5 23 diximus p diximu
(mu exp.) 3 24 et sit—dicitis om 3 et in t., nec in mg. m2A et non p 25 pr.
et—erip. om. A uos repp(p p)erisse 3a.c.p et non] nec p 26 erip.] add.
et in greco repperisse uos (ex uos repperisse) dicitis et non sit qui eripiat 3

nostris codicibus sic habetur. et miror, quomodo uitium librarii dormitantis ad culpam referatis interpretis, nisi forte fuerit hoc: ne quando rapiat nec sit, qui eripiat, et ille pro
 4 'nec' 'et' scripserit. in eodem: sacrificium laudis honorificabit me. pro quo in Graeco scribitur: δόξάσει με, 5 id est glorificabit me, de quo et supra diximus. in euangelio in eo loco, ubi in Graeco legimus: πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ, ἣ εἶχον παρὰ σοὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι, in Latino legitur: pater, clarifica me. noluimus ergo inmutare, quod ab antiquis legebatur, quia idem sensus erat. 10

31. Quinquagesimo quarto: expectabam eum, qui saluum me fecit. et dicitis uos inuenisse in Graeco: expectabam deum, quod additum est. in eodem: a pusillanimitate spiritus. et in Graeco inuenisse uos dicitis: ἀπὸ ὀλιγοψυχίας, quod proprie 'pusillanimitas' dicitur. sed sciendum, 15 quod pro ὀλιγοψυχία Aquila et Symmachus et Theodotio et quinta editio interpretati sunt: ἀπὸ πνεύματος, id est 'a spiritu', et in Hebraeo scriptum sit 'merucha' omnisque sensus ita apud eos legatur: festinabo, ut saluer a spiritu 20 tempestatis et turbinis. in eodem: quoniam, si inimicus maledixisset. in Graeco ὠνειδίσεν, hoc est 'exprobrasset', positum est. sed inter maledicta et obprobria sensum non discrepare perspicuum est.

3 *Ps. 49, 22 4 Ps. 49, 23 6 supra] cf. p. 255, 4 7 *Ioh. 17, 5
 8 *Ioh. 17, 5 11 Ps. 54, 9 12 *Ps. 54, 9 13 Ps. 54, 9 17 *Ps. 54, 9
 19 *Ps. 54, 9 20 *Ps. 54, 13

3 nec—erip. om. A pro] add. quo A (del.) P (exp.) 3pro 4 scrips. om. 3
 5 honorificauit APQ3pr 6 glorificauit APQ3r me om. p in] et (s.l.) in Q
 7 pater doxa sonme te doxe nei comparasu protutonsos mon renessay O 8 ἦ] HNH
 (= ἦν ἦ) Q NN (= ἦν) A HH (= ἦν) P EIN (= ἦν) 3 HN pr παρὰ σοὶ om. o
 πρὸ τοῦ om. Qp in latino legitur p, in mg. inf. m2 in latino habemus Q,
 lacunam spatium uacuo unius uersus indicat o, om. cet. 9 me] add. in mg.
 et reliqua m2 Q nolumus AQ, Pa.c.m2 10 quia] qui 3 isdem p 11 in .L.III.
 psalmo o de .L.III.O 12 inuen. om. ro 13 dominum o 16 theodotion O
 et V editio s.l. P 17 st p sint APr ἀπὸ—18 sit om. A a spir.] apum o
 ab Q 18 sit scriptum O MEPYchA p merua Vall. eiusque O 19 eos
 s.l.P3, om. ro omnes O ab Q 21 inim. meus oO maled.] add. mihi 3 (eras.) p
 22 exprobrasset A 23 sensus p non om. p

32. Quinquagesimo quinto: quoniam multi bellantes aduersum me, ab altitudine diei timebo. et dicitis in Graeco uos inuenisse: non timebo, quod additum est. et est ordo: 'quoniam multi dimicant aduersum me, idcirco ego ab altitudine diei timebo', hoc est: 'non bellantes aduersum me, sed tuum excelsum timebo lumen'. in ipso: in ira 2 populos confringes. pro quo in Graeco legitur: ἐν ὀργῇ λαοὺς κατὰξεις, (id est 'deicies', non κατεάξεις,) id est 'confringes'. et apud Latinos pro eo, quod est 'deicies', id est κατὰξεις, male 10 error obtinuit κατεάξεις, id est 'confringes'; nam et in Hebraeo 'hored' habet, id est καταβιβασον, quod nos possumus dicere 'depone' et Symmachus interpretatus est κατὰγαγε.

33. Quinquagesimo octauo: quia deus susceptor meus. pro quo in Graeco positum est: susceptor meus es 15 tu. sed sciendum in Hebraeo nec 'es' scriptum nec 'tu' et apud Septuaginta solos inueniri. in ipso: deus meus, uoluntas 2 eius praeueniet me. pro quo in Graeco scriptum est: τὸ ἔλεος αὐτοῦ, id est misericordia eius, quod et uerius est. sed in Hebraeo scriptum est: misericordia mea praeueniet me. in eodem: deus ostendit mihi inter ini- 3 micos meos. pro quo in Graeco positum est: deus meus; sed 'meus' additum est. in eodem: ne occidas eos, ne 4

1 Ps. 55, 3—4 3 *Ps. 55, 4 6 Ps. 55, 8 13 *Ps. 58, 10 14 *Ps. 58, 10
16 *Ps. 58, 11 18 Ps. 58, 11 19 *Ps. 58, 11 20 *Ps. 58, 11 (12) 21 *Ps. 58, 11 (12)
22 *Ps. 58, 12

1 ·LII· (sic) in mg. 3 in ·L·V· psalmo o de ·L·V· O 5 ego om. O timebo]
add. et dicitis uos in gre(ę)co inuenisse non timebo (tibo P) A (del.) P (del.) Q
(del.) 3pro 6 timebo] uidebo o, om. p 7 dicitur O 8 id est 'deicies', non
κατεάξεις addidi, om. codd. (cf. Vall. adnot.) confringes del. et s.l.m2 deicies A
9 pr. est om. Q KATABALAEIC Q malus A mala P 10 KATEAZEIC
(s.l. m2 CYNEΘAACEIC) A KATAΞEIC Q KATAΞHC p KATAΞAIC o
katexeis O est] add. in ira populos 5 hebraico O 11 hored o horret O
12 KATATETE 3 KATATECE Q KATACECE Aa.c.m2Pr KATASESE O
KATACHCH p KATAΞAIC o κατασείσαι 5 13 in ·L·VIII· psalmo o de
·L·VIII· O 15 apud] add. latinos (exp.) Q 18 αὐτοῦ] add. ΠΡΟΦΘΑΕΙ ME
s.l.m2A eius] add. pr(a)euēniet me O, As.l.m2 19 est om. O mea] eius
p, om. O 20 me om. O ostendet 5 michi bona o 21 scriptum QO 22 sed]
add. d̄s A (exp.) P, Q (del.) pr. ne] nec o

quando obliuiscantur populi tui. pro quo in Graeco scriptum est: legis tuae; sed in Septuaginta et in Hebraeo non habet 'populi tui', sed populi mei; et a nobis ita uersum est. in eodem: et scient, quia deus dominator Iacob finium terrae. pro quo in Graeco scriptum est: et finium terrae, sed 'et' coniunctio addita est; et ordo est: 'scient, quia deus Iacob dominator finium terrae'.

34. Quinquagesimo nono: quis deducet me usque in Idumaeam? pro quo in Graeco habet: aut quis deducet me? sed superfluum est.

35. Sexagesimo: quoniam tu, deus meus, exaudisti orationem meam, pro quo legatur in Graeco: quia tu, deus, exaudisti me. quod non habet in Hebraeo nec in septuaginta interpretibus et in Latino additum est. in eodem: psallam nomini tuo in saeculum saeculi, pro quo in Graeco sit: in saeculum. et in Hebraeo semel habet 'laed', id est 'in aeternum', et non 'lolam', quod est 'in saeculum'.

36. Sexagesimo primo: quia deus adiutor noster in aeternum. pro quo in Graeco est: deus adiutor noster. ergo 'in aeternum' obelus est.

37. Sexagesimo secundo: sitiuit tibi anima mea, pro quo in Graeco sit: sitiuit in te anima mea. sed in Hebraeo non habet 'attha', quod significat 'te', sed 'lach', quod ostenditur 'tibi', quod et omnes interpretes transtulerunt. ergo secundum linguae proprietatem uersum est in Latinum.

2 *Ps. 58, 12 3 Ps. 58, 12 4 *Ps. 58, 14 6 Ps. 58, 14 8 Ps. 59, 11
9 *Ps. 59, 11 11 Ps. 60, 6 12 *Ps. 60, 6 15 *Ps. 60, 9 16 *Ps. 60, 9
18 *Ps. 61, 9 19 *Ps. 61, 9 21 *Ps. 62, 2 22 Ps. 62, 2

1 mei Q3 3 habebis Q 4 dominatur APrp.c. dominabitur Aa.c.Q3p
6 sed — 7 terrae om. p 7 est ordo O Iac. dom. scripsi iac. dominabitur
Qp.c.m2O dominator iac. Ara.c., Po dominatur iac. Arp.c. dominabitur iac.
Qa.c.m23 et finium AO 8 in .L.VIII, psalmo o de .L.IX O 9 habet in
greco p 11 in .LX, psalmo o de .LX, O 12 legitur 3p.c.proO quia] quo-
niam O 13 habetur Qrp.c.m2 pr. in om. r 16 laed ꝑ laech p bec Qa.c. laec cet.
17 non] non in (exp.) A solam O 18 in .LX.I, psalmo o de .LX.I, O quia—
21 sex. sec. om. o 18 uester O 21 de .LX.II O 22 mea om. P 23 habetur
Qp.c.m2 attaba 3 te] in (s.l.m2) te Q lac o

38. Sexagesimo tertio: sagittaeparuulorumfactae suntplagae eorum. pro quo in Graeco: sagittaparuulorum; sed, si sic dicamus, non resonat in Latino: 'sagitta paruulorum factae sunt plagae eorum'. pro quo melius habet
 5 in Hebraeo: percutiet eos deusi aculo repentino etinferenturplagae eorum.

39. Sexagesimo quarto: qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum eius. in Graeco additum scribitis: quis sustinebit? quod superfluum est; subauditur
 10 enim: 'qui conturbas profundum maris et conturbas sonum fluctuum eius'. in eodem: parasti cibum illorum, quoniam
 2 ita est praeparatio eius. et dicitis, quod in Graeco non sit 'eius', cum in Hebraeo 'thechina' manifeste 'praeparationem eius' significet; 'eius' autem, id est 'terrae', de qua
 15 supra dixerat: uisitasti terram et inebriasti eam.

40. Sexagesimo quinto: holocausta medullata offeram tibi cum incensu arietum. pro quo dicitis inuenisse uos: cum incensu et arietibus, sed male; in Hebraeo enim scriptum est: 'em catoroth helim', quod interpretatur: μετὰ θυμιάματος κριῶν, id est: 'cum incensu arietum'.
 20 in eodem: propterea exaudiuit deus. pro quo in Graeco inuenisse uos dicitis: exaudiuit me deus, quod superfluum est.

41. Sexagesimo septimo: et exultent in conspectu
 25 eius. pro quo in Graeco inuenisse uos dicitis: et exultate in

1 Ps. 63, 8 2. 5 *Ps. 63, 8 7 Ps. 64, 8 9 *Ps. 64, 8 11 Ps. 64, 10
 15 Ps. 64, 10 16 Ps. 65, 15 18 *Ps. 65, 15 21 Ps. 65, 19 22 *Ps. 65, 19
 24 *Ps. 67, 5 25 *Ps. 67, 5

1 in .LX. III. psalmo o de .LX. III. O 2 plaga A 3 si s.l.r sic (c exp.) A
 sagittae (sagitt O) *codd.* 7 in .LX. IIII psalmo o de .LX. IIII. O 8 maris] *add.*
 et conturbas Q 9 quis] qui O 10 turbas A 12 est *om.* O 13 hebraico O
 techina p 14 pr. eius in mg. p de qua ex quā m2Q 16 in .LX. V. psalmo o
 de .LX. V. O 17 incenso s (semper); *add.* et (del.) o inu. uos dic. s 18 et
om. p 19 enim *om.* 3 EMSATH (ex M) OROHHLIM O hlim Qa.c.P.O.
 elim p 22 quod] sed s 24 in .LX. VII. psalmo o de .LX. VII. O et *om.* ps.
 exultent Ap.c.m2 exultate Aa.c.m2P3pro exaltate QO 25 et s.l.Q, *om.* O

conspectu eius. quod ita uersum est et a nobis, sed a quo
 2 in codice uestro corruptum sit, scire non possum. in eodem: ete-
 nim non credunt inhabitare dominum. pro quo
 in Graeco legisse uos dicitis: καὶ γὰρ ἀπειθοῦντας τοῦ κατασκηνώ-
 σαι. quod utrumque falsum est. nos enim transtulimus: etenim 5
 non credentes inhabitare dominum, ut sit sensus
 et pendeat ex superioribus: 'ascendisti in altum, cepisti
 captiuitatem, accepisti dona in hominibus et
 3 eos, qui non credebant dominum inhabitare posse mortalibus'. in
 eodem: deus benedictus dominus die cottidie. 10
 pro quo in Graeco inuenisse uos dicitis: dominus benedic-
 tus deus, benedictus dominus die cottidie; sed
 4 melius et uerius, quod supra. in eodem: uiderunt ingressus
 tui, deus, pro quo in Graeco scriptum sit: uisi sunt ingres-
 sus tui, deus. in Hebraeo ita habet: 'rachua alichatach', 15
 quod Aquila et Symmachus et Theodotio et quinta sextaque editio
 interpretati sunt: uiderunt itinera tua, deus, et, quod
 sequitur: itinera dei mei regis, qui est in sancto.
 ergo a nobis ita legendum est: uiderunt ingressus tuos,
 deus, et scriptoris uitium relinquendum, qui nominatium posuit 20
 pro accusatiuo, licet in Septuaginta et in Ἐξαπλοῖς ita reppererim:
 ἐθεώρησαν αἱ πορεῖαι σου, ὁ θεός, et pro eo, quod est ἐθεώρησαν,
 hoc est 'uiderunt', in multis codicibus habet ἐθεωρήθησαν, quod
 5 et obtinuit consuetudo. in eodem: ingressus dei mei, re-

2 *Ps. 67, 19 5 Ps. 67, 19 7 Ps. 67, 19 10. 11 *Ps. 67, 20 13. 14 *Ps. 67, 25
 17 *Ps. 67, 25 18 *Ps. 67, 25 19 Ps. 67, 25 24 Ps. 67, 25

1 et om. 5 2 pr. in] et in O uestro cod. p nostro O scriptum p sit om. o
 possumus p 3 non exp. A 4 ΑΠΕΙΘΟΥΝΤΑC Ap.c.m2o ΑΠΙΘΟΥΝ-
 ΤΑC 3 ΑΙΗΘΟΥΝΤΑC p ΑΠΙΕΟΥΝΤΑC Q ΑΠΙΘΟΥΝΤΕC r ΑΠΙΘΟΥΝ-
 ΤΕC ΡΑΙΗΘΟΥΝΤΕΙ A a. c. m 2 (cf. LXX cod. Sinait.) κατασχ.] add. KH 3
 ΚΝ ΤΟΝ ΘΝ s.l.m2A 5 utraque o est om. A 6 dom.] add. dm (eras.) Q 7 ascend.—
 hom. om. codd. praet. p 9 dm p in dnm A posse om. p 10 die] e die o
 11 dom. et ben. dom. deleta in A 13 et 14 gressus O 14 tuos Q tu. O 15 in]
 quod in p rachua alichatach p rachua alichathac (alikhathas O) cet. rau alicho-
 thach 5 16 theodotio O et quinta—editio om. codd. praet. p 19 intel-
 legendum p gressus A Pro O 21 licet et 5 repperim Q a.c.o reperim O
 22 pr. ἐθεωρήθησαν Q3o αἱ —ἐθεώρησαν om. P TAC ΠΟΡΙΑΙ 3 TAC
 ΠΟΡΙΑC Apr o om. Ar. 3 a.c.m2 23 habetur O 24 regis mei om. P

gis mei, qui est in sancto; subauditur: 'uiderunt ingressus dei mei, regis mei'. quod autem dicitis 'mei' in Graeco in 'rege' non adpositum, apertissimi mendacii est; secundo enim ponitur et 'dei mei' et 'regis mei' blandientis affectu, ut, qui omnium deus et rex
 5 est, suus specialiter deus fiat et rex merito seruitutis. denique in Hebraeo scriptum habet: 'heli melchi', quod 'deum meum et regem meum' significat. in eodem: regna terrae, cantate deo, 6
 psallite domino. et dicitis hoc in isto uersiculo non esse scriptum: psallite domino, quoniam statim sequatur:
 10 diapsalma. psallite deo, qui ascendit super caelum caeli ad orientem, cum iste uersiculus magis habere debeat iuxta Hebraicam ueritatem: cantate deo, psallite domino, et illud, quod sequitur in principio uersus
 alterius, psallite deo non sit in libris authenticis, sed obelo
 15 praenotatum. ergo et uos legite magis ea, quae uera sunt, ne, dum additum suscipitis, quod a propheta scriptum est, relinquatis.

42. Sexagesimo octauo: laudabo nomen dei cum cantico. pro quo dicitis uos repperisse in Graeco: dei mei, sed 'mei' superfluum est.

20 43. Septuagesimo: deus, ne elongeris a me. quod dicitis in Graeco positum: deus meus, superfluum est. in eodem: 2
 deus, docuisti me exiuentute mea. et in hoc, quod apud Graecos inuenisse uos dicitis, deus meus superfluum est. in eodem: donec adnuntiem brachium tuum. et 3
 25 dicitis in Graeco uos repperisse: mirabilia tua, quod de superiori uersiculo est: et usque nunc pronuntiabo mirabilia tua. bene ergo hic habet 'brachium'.

7 Ps. 67, 33 10 *Ps. 67, 33—34 17 Ps. 68, 31 18 *Ps. 68, 31 20 Ps. 70, 12
 21 *Ps. 70, 12 22. 23 *Ps. 70, 17 24 Ps. 70, 18 25 *Ps. 70, 18 26 Ps. 70, 17

1 subaud.] *add.* mei *Q* gressus *O* 2 regis *pO* et regis *cel.* *tert.* mei *om.* *p*
 in Graeco in rege *scripsi* in greco *p* in rege *cel.* (*cf.* LXX) 3 enim] autem *o*
 5 suus] si uis *o* spiritualiter *Oa.c.* 6 eli *Pp* dominum *o* 9 quoniam]
 quem *p* sequitur *QO* 11 iste sit (*exp.*) *r* 13 et illud quod seq. *del.* *P*
 14 oboelo *AP* 15 prenot. est *O* ea *om.* *o* 17 ·LXVIII· (!) *P3* ·LVIII· (!) *Q*
 in ·LX·VIII· psalmo *o* de ·LX·VIII· *O* 18 repp(*pO*)er. uos *oO* uos *s.l.m2p*,
om. *r* 19 sed mei] quod (*eras.*) *p* 20 in LXX psalmo *o* de ·LXX· *O* 21 sed
 superfl. *3* in eodem—23 superfl. est *om.* *o* 22 in *om.* *p* quod] quoque *O*
 23 est] *add.* meus *5* 27 miracula *5* brach.] *add.* tuum *Q* (*s.l.*) *O*

44. Septuagesimo primo: et adorabunt eum omnes reges. illud, quod in Graeco inuenisse uos dicitis: reges terrae, superfluum est. in eodem: benedictus dominus deus, deus Israhel. dicitis in Graeco bis 'deus' non haberi, cum in Hebraico sit et apud Septuaginta manifestissime triplex 5 domini deique nuncupatio mysterium trinitatis sit. in eodem: et benedictum nomen maiestatis eius in aeternum. hoc ergo, quod in Graeco inuenisse uos dicitis: in aeternum et in saeculum saeculi, superflue a Graecis sciatis adpositum, quod nec Hebraeus habet nec septuaginta interpretes. 10

45. Septuagesimo secundo: prodiet quasi ex adipe. et dicitis uos apud Graecos inuenisse ἐξελεύσονται, id est 'prodient', quod falsum est. nam et apud septuaginta interpretes ita 2 scriptum est: ἐξελεύσεται ὡς ἐκ στέατος ἡ ἀδύλια αὐτῶν. in eodem: quomodo scit deus. in Graeco dicitis non esse 'deum', cum 15 et apud Septuaginta scriptum sit: πῶς ἔγνω ὁ θεός, et omnes 3 interpretes similiter de Hebraeo transtulerint. in eodem: intellegam in nouissimis eorum. pro quo in Graeco legisse uos dicitis: et intellegam; sed hic 'et' coniunctio superflua est. 4 in eodem: defecit caro mea et cor meum. pro quo male 20 peruersum ordinem quidam tenent: defecit cor meum et 5 caro mea. in eodem: ut adnuntiem omnes praedicationes tuas. pro quo uos in Graeco legisse dixistis: τὰς αἰνέσεις σου, id est 'laudes tuas'. et sciendum, quod in Hebraeo 'malochothach' scriptum habet, quod Aquila ἀγγελίας σου, id est 25

1 *Ps. 71, 11 2 Ps. 71, 11 3 *Ps. 71, 18 7 Ps. 71, 19 8 *Ps. 71, 19
11 *Ps. 72, 7 15 Ps. 72, 11 17 *Ps. 72, 17 19 Ps. 72, 17 20 Ps. 72, 26
21 *Ps. 72, 26 22 Ps. 72, 28

1 in .LXX. I. psalmo o de .LXX. I. O 2 uos inu. p 4 alt. deus om. PQFO, s.l.r 5 cum et in p hebreo 3a.c.o et manif. 5 11 in .LXX. II. psalmo o de .LXX. II. O prodiit Qa.c.m2O 12 ἐξελ. scripsi EΞEΛEYCETAI codd. prodiet o 14 EXEYΓ ex AYOSE KETEATOTEAYIS (S s.l.) AYAAAYTON O EΞEYCEΞAI Ppr EΞEYCEΞAT (s.l.m2 EΞEΛEYCATAI) A ἐξηλεύσατο 5 WC (s.l.m2 WCEI) A 16 ita scriptum p 17 transtulert p — runt o intellegamus (us del.) A 19 hic et] et hic (hic s.l.m2) O 21 deficit A 23 τὰς] TIAC Aa.c.m2 IIAC Pr IIACAC p IIACACTAC Q3 24 et] sed 3 25 malochothach 5 malochachoch Q malochochah ro malachochah 3 malochocha O malochochach AP malochochahe p; add. enim O 25 ἀγγ. σου om. 3 COY As.l.m2Q, om. cet.

'nuntios tuos', Septuaginta τὰς ἐπαγγελίας σου, id est 'prae-
dicationes' uel 'promissa' interpretati sunt, licet et laus et prae-
dicatio unum utrumque significet.

46. Septuagesimo tertio: ut quid, deus, reppulisti
5 in finem? pro quo male apud Graecos legitur ordine commutato:
ut quid reppulisti, deus? in eodem: quanta ma- 2
lignatus est inimicus in sancto! miror, quis in codice
uestro emendando peruerterit, ut pro 'sancto' 'sanctis' posuerit,
cum et in nostro codice 'in sancto' inueniatur. in eodem: 3
10 incendamus omnes dies festos dei a terra. pro
quo in Graeco scriptum est καταπαύσωμεν et nos ita transtulimus:
quiescere faciamus omnes dies festos dei a
terra. et miror, quomodo e latere adnotationem nostram nescio
quis temerarius scribendam in corpore putauerit, quam nos pro
15 eruditione legentis scripsimus hoc modo: 'non habet καταπαύσωμεν,
ut quidam putant, sed κατακαύσωμεν, id est incendamus'. et quia 4
retulit mihi sanctus presbyter Firmus, qui huius operis exactor fuit,
inter plurimos hinc habitam quaestionem, plenius de hoc disputan-
dum uidetur. in Hebraeo scriptum est: 'sarphu chol moedahu
20 hel baares', quod Aquila et Symmachus uerterunt: ἐνεπύρισαν πάσας
τὰς συνταγὰς τοῦ θεοῦ, id est: incenderunt omnes sol-
lemnitates dei in terra, Quinta: κατέκασαν, id est
'conbusserunt', Sexta: κατακαύσωμεν, id est 'conburamus',
quod et Septuaginta iuxta exemplorum ueritatem transtulisse
25 perspicuum est. Theodotion quoque ἐνεπυρίσαμεν uertit, id est

4 Ps. 73, 1 6 *Ps. 73, 1 Ps. 73, 3 10 *Ps. 73, 8 12 Ps. 73, 8
21 *Ps. 73, 8

1 τὰς ἐπ. σου om. 3 praedic. seq. ras. in p, add. tuas 5 2 sint r pr.
et om. 0 praedicationum r 3 unum om. ro 4 in .LXX. III. psalmo o de
.LXX. III. O 5 commutati(exp. P) o Pp 7 uestro cod. O 8 peruerit o
9 pr. in om. p 10 comprimamus 3 11 ita om. p 17 rettulit o 18 hinc] hanc o
19 sarhu ehoh APQ3 pro saru chol O medahu APQO moedau r moedaci o el 5
21 συνταγὰς scripsi CYNTATAC APpr SYNTATAS O CINTATAC Q EDP-
TAC 3o συναγωγὰς 5 θεοῦ] add. ΕΠΙ ΤΙC ΓΙC o 22 in] a o quinta
editio O 23 ΚΑΤΑΚΑΥCΑΝ 3 ΚΑΤΑΚΑΤΕΚΑΥ(Ι Α)CΑΝ ΑPr ΚΑΤΑ-
CΚΑΤΕΚΑΥΚΑΝ p ΚΑCΑΤΚΑΤΕΚΑΥCΑΝ Q ΚΑΤΑCΚΑΤΑ(exp.)ΕΚΑΥ-
CΑΝ O 24 hexaplorum 5 uarietatem 3 25 theodotion (non—tio) codd.
ΕΝΕΠΙΡΙCΑΝ p ἐμπυρίσωμεν 5

5 'succendimus'. ex quo perspicuum est sic psallendum, ut nos inter-
pretati sumus, et tamen sciendum, quid Hebraica ueritas habeat.
hoc enim, quod Septuaginta transtulerunt, propter uetustatem in
ecclesiis decantandum est et illud ab eruditis sciendum propter
notitiam scripturarum. unde, si quid pro studio e latere addi- 5
tum est, non debet poni in corpore, ne priorem translationem pro-
scribentium uoluntate conturbet. in eodem: contribulasti
capita draconum in aquis; tu confregisti ca-
pita draconis. sic lectionis ordo sequitur, ut in priori uersu
'tu' non habeat, sed in secundo, et 'aquae' plurali numero 10
scribantur, non singulari, sicut et Aquila uerbum Hebraicum 'am-
māim' τῶν ὑδάτων, id est 'aquarum', interpretatus est. in eodem:
ne obliuiscaris uoces inimicorum tuorum. pro
quo in Graeco τῶν ἐχθρῶν σου, id est 'deprecantium te', scrip-
tum dicitis. in Hebraeo 'sorarach' legitur, quod Aquila 'hostium' 15
tuorum', Symmachus 'bellantium contra te', Septuaginta
et sexta editio 'inimicorum tuorum' interpretati sunt. et est
sensus pendens ex superioribus: 'memor esto inpro-
priorum tuorum, eorum, quae ab insipiente
sunt tota die; ne obliuiscaris uoces inimico- 20
rum tuorum, id est uoces, quae te blasphemant tibi in
populo tuo detrahunt'. unde sequitur: superbia eorum,
quite oderunt, ascendit semper, id est: 'dum tu
differs poenas, illi proficiunt in blasphemias'.

47. Septuagesimo quarto: narrabimus mirabilia tua. pro quo male apud Graecos legitur: narrabo omnia mirabilia tua.

7 Ps. 73, 13—14 13 Ps. 73, 23 14. 15. 16 *Ps. 73, 23 18 Ps. 73, 22—23
22 Ps. 73, 23 25 Ps. 74, 2 26 *Ps. 74, 2

1 succendimus *scripsi* succendamus *codd.* ex quo perspicuum est sic psal-
 lendum, ut nos interpretati sumus *p, om. cet.* 2 quid *ex* quod *p* quod *AP* in he-
 braica o 3 LXX interpretes *p* 6 ne] nec *p* 9 sic] sic et *Q* 10 et aquae *O*
 itaque *cet.* 11 ammaim s ammichim (animichim *O*) *codd.* 14 IKETON
 (super *IKE m2 ΔEH A*) *APpO* 15 Hebraeo autem s *SORAR* (in *ras.*) *ACH O*
 sorarath *A3ro, P(ex sorath)* sorarad *p* sararath *Q* 18 ex] in *O* 19 qui *Aro,*
Pa.c. 20 uoces inim. t., id est uoces ne obl. s 21 qui *Qa.c.p* 23 tu
ex te P3 24 defers *A3ra.c., Qo* defres *Pa.c.* difers *rp.c.* 25 in *LXX. IIII.*
psalmo o de LXX. IIII. O 26 narrabimus *pa.c.m2* omnia *s.l.m2p*

48. Septuagesimo quinto: omnes uiri diuitiarum manibussuis. et non, ut uos a nescio quo deprauatum legitis: in manibussuis. in eodem: terribili et ei, qui aufert 2 spiritus principum. dicitis, quod 'ei' non sit scriptum in Graeco; uerum est, sed, nisi apposuerimus 'ei', Latinus sermo non resonat. neque enim possumus recte dicere: 'terribili et qui aufert spiritus principum'.

49. Septuagesimo sexto: et meditatussum nocte cum corde meo et exercitabar et scopebam 10 spiritum meum. pro quo in Hebraeo legimus: recordabar psalmorum meorum in nocte, cum corde meo loquebar et scopebam spiritum meum. pro 'exercitatione' ἀδολεσχίαν, id est 'decantationem' quandam et 'meditationem' Septuaginta transtulerunt et pro eo, quod nos 15 diximus 'scopebam', illi posuerunt ἔσκαλλον, quod Symmachus transtulit ἀνηρεύνων, id est 'perscrutabar' siue 'quaerebam' et Quinta similiter. proprie autem σκαλισμός in agri cultura in sariendo 2 dicitur, id est sarculando; et, quomodo ibi quaeruntur herbae sarculo, quae secantur, sic et iste retractatum cogitationum suarum 20 μεταφορικῶς a sarculo demonstrauit. et sciendum, quod ἔσκαλον semel, ἔσκαλλον frequenter significat. in eodem: a gene- 3

1 *Ps. 75, 6 3 Ps. 75, 6 *Ps. 75, 13 8 Ps. 76, 7 10 *Ps. 76, 7 21 Ps. 76, 9

1 in .LXX.V. psalmo o de .LXX.V. O 2 in (s.l.m.2A) manibus A3O suis eras. Q et] et ds (exp.) P ut om. O nescio a Qp aut nescio o quod Aa.c.o legistis AP 3 tuis AO 4 spiritum pro O et dicitis O non sit ei scriptum sit (alt. sit del.) p 5 apposuerim p 6 possimus P recte om. p qui om. A 7 spiritum po 8 in .LXX.VI. psalmo o de .LXX.VI. O sum om. p 9 meo om. O scobebam Q3p sco. O 10 recordabor 3a.c.O 11 psalm.—12 loq. om. A 12 scobebam Q3p 14 med.] add. quandam O dix. nos 3 15 scobe- bam Q3pr ἔσκαλλον—transt. s.l.m.2p ECKAΛON A3a.c.m.2, Pr ECXAΛON p ECKAΛEYON Ap.c.m.2 ECKAΛAEN Q escalon O HCXAΛAE o 16 perscu- tabam 5 scrutabar QO 17 quinta edicio O CKAICMOC 3p CKAICMOC r ECKAICMOC AP ECKAIONICMOC Q EIKACMOC o eschaymos O dic. in sarriendo 5 18 quer. ibi O 19 sarculoque 3pro saculo (corr.) quae O ser- centur o secantur 3p.c.O retractantium p tractatum O 20 ἔσκαλλον non sem., sed freq. 5 eskalon O HCXAΛAION o ē AΔ p 21 semel, ἔσκαλλον om. Q ἔσκαλλον] ECKAΛON Aa.c.m.2Pr ECXAΛON p ECKAΛEYON Ap.c.m.2 ECKAΛAEN ex ECKAΛAEN m.23 HCXAΛAION o ESRAAEN O

ratione in generationem. hoc, quod in Graeco sequens inuenisse uos dicitis: consummauit uerbum, recte non habet in Latino, quia et in nullo habetur interpretum.

50. Septuagesimo septimo: et narrabunt filiis suis. pro quo in Graeco habet ἀναγγελοῦσιν, quod est 'adnuntiabunt'. 5
sed sciendum, quod in Hebraeo 'iasaphpheru' scriptum est, quod
2 Aquila et Symmachus 'narrabunt' transtulerunt. in eodem: et
occidit pingues eorum. sic habet et in Hebraeo, hoc est
'bamasmnehem', quod Aquila interpretatus est ἐν λιπαροῖς αὐτῶν,
Symmachus τοὺς λιπαρωτέρους αὐτῶν, Septuaginta et Theodotion 10
et Quinta ἐν τοῖς πίοσιν αὐτῶν. quod quidam non intellegentes pro
3 πίοσιν putauerunt scriptum πλέοσιν. in eodem: dilexerunt
eum in ore suo et lingua sua mentiti sunt ei. et
in Hebraeo ita scriptum est: 'icazbulo', et omnes uoce simili trans-
tulerunt: ἐφρεύσαντο αὐτῷ, id est 'mentiti sunt ei'. quis autem uoluerit 15
pro 'ei' ponere 'eum' et uitare exemplaria, non est mei iudicii.
4 in eodem: et propitius fiet peccatis eorum et
non disperdet eos. dicitis, quod 'eos' in Graeco non habeat,
quod et uerum est; sed nos, ne sententia pendeat, Latinum ser-
monem sua proprietate conpleuimus. si quis autem putat διαφθερεῖ 20
non 'perditionem' sonare, sed 'corruptionem', recordetur illius
tituli, in quo scribitur: εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρῃς, hoc est: in
finem ne disperdas et non, ut plerique κακοζήλως inter-

2 *Ps. 76, 9 4 Ps. 77, 6 7 Ps. 77, 31 12 Ps. 77, 36 17 Ps. 77, 38
22 Ps. 56, 1. 57, 1. 58, 1 etc.

1 generatione r 2 consumauit A3 3 habetur Qp.c.m2 interprete o
4 in .LXX.VII, psalmo o de .LXX.VII, O 5 habetur in greco p AIIATTE-
AOYCIN Q3; add. scriptum est (eras.) p 6 iasaphpherii O iasarepheru p quod]
sed p 8 et om' O 9 bamas mihi nehem Q basamin nechem p bamasoinehem o
bamas minehem O 10 Symm.—αὐτῶν om. Qo Sept.—11 αὐτῶν om. 3 11 quinta
editio O 12 πίοσιν] IIAIOCIN Q IIA(E infra lin. m2)IOCIN 3 pyosin O; add.
AYTON p πλέοσιν] IIAIOCIN Q IIAIOCIN p IIOCIN P3r NNOCIN A PEO-
SYNO dil.—suo om. o 13 eum s.l.m2Q, om. AP ei] eum r 14 ita om. p
itazbulo P icazabulo p ISAXBVLO O ichazbulo 5 18 disperderet o perdet 3
alt. eos] eo p 19 nos om. o ne om. ro 20 sua propr. om. p 21 sed corr. sonare O
corr.] eruditionem ex pepitionem A 22 media feres O MH 3p.c.m2o ME cet.
23 KAKOZAΩC P3pr KKOZAΩC Aa.c.m2 KAKOΞAΩC o kakoxaos O KAKO-
ZEΛΩC Ap.c.m2, om. Q

pretantur, ne corrumpas. in eodem: et induxit eos 5
in montem sanctificationis suae, montem, quem
adquisiuit dextera eius. pro quo apud Septuaginta legi-
tur: ὁρος τοῦτο, ὃ ἐκτίσας ἡ δεξιὰ αὐτοῦ — et non, ut uos
5 ponitis, ὃ ἐκτίσας —, hoc est: quem adquisiuit
dextera eius. ergo secundum Hebraicam proprietatem inter-
pretatus est Symmachus: montem, quem adquisiuit
dextera eius. in eodem: et auerterunt se et non 6
seruauerunt pactum, quemadmodum patres
10 eorum. scio, quod ‘pactum’ non habeat in Hebraeo, sed,
quando omnes uoce simili transtulerunt ἡσυνθέτησαν et apud
Graecos συνθήκη ‘pactum’ dicitur, ex uno uerbo significatur:
non seruauerunt pactum, licet Septuaginta ἡθέτησαν
posuerint. in eodem: in terra, quam fundauit in
15 saecula. pro quo scriptum inuenisse uos dicitis: in terra
fundauit eam in saecula. in Hebraeo ita scriptum est,
ut uertit et Symmachus: εἰς τὴν γῆν, ἣν ἐθεμελίωσεν εἰς τὸν αἰῶνα.
si autem non de terra dicitur, quod fundata sit, sed de alia,
quae fundata uideatur in terra, probent ex prioribus et sequenti-
20 bus, quis sensus sit, ut nescio quid, quod non dicitur, fundatum
uideatur in terra. sin autem sacrificium in terra fundatum
putant, debuit scribi: in terra fundauit illud in sae-
cula. in eodem: et in intellectibus manuum 7
suarum deduxite eos. non habet ἐν τῇ συνέσει, ut scribitis,
25 numero singulari, sed ἐν ταῖς συνέσεσιν, quod ‘intellegentias’ sonat,
sicut habetur et in Hebraeo ‘bathabunoth’, quod est ‘intellectibus’.

51. Septuagesimo octauo: posuerunt Hierusalem in

1 *Ps. 56, 1. 57, 1. 58, 1 etc. Ps. 77, 54 8 Ps. 77, 57 14 Ps. 77, 69
15. 22 *Ps. 77, 69 23 Ps. 77, 72 27 Ps. 78, 1

4 ὃ om. AProO 5 putatis ὃ ἐκτίσας conl. Vall. EKTHCATO (KTH-
CATO Q) codd. 6 ergo melius O melius ergo s propr. ut o 9 obseru. o
11 uoce om. P HΘETHCAN o 14 posuerit p posuerunt O 15 script.] seq. uos
(eras.) A ras. 3 litt. 3 16 eā AQ3 ea PproO eum s (cf. lin. 18 alia) 17 EN TH
IΘ 3 ὡς τὴν γῆν s HN ro HEN p, om. cet. ἐθεμε.] add. AYTHN 3 18 de terra]
dexterra p alia] add. re QO (cf. lin. 16 eam) 20 quis] qui Q quid o fundatur p
23 alt. in om. poO 24 EN TA IC CYNECECIN A 25 EN TH CVNECHA
intellegentia o 26 et om. O bathabunoth s athacunud bANACAIN p atha-
cununth PQ athecynuth o athauinuth r AETHACVNVNTHO in intell. 3 ro
27 in .LXX.VIII. psalmo o de .LXX.VIII. O

pomorum custodiam. quod Graece εἰς ὀπωροφυλάκιον dicitur nec aliter potest uerti, quam a nobis translatum est; significat autem speculam, quam custodes agrorum et pomorum habere consueverunt, ut de amplissima urbe paruum tuguriunculum uix remanserit. hoc secundum Graecos. ceterum in Hebraeo 'lichin' ⁵ scriptum habet, quod Aquila uertit ληθαόριον, id est 'aceruum et cumulum lapidum', quibus uineae et agri purgari solent.

52. Septuagesimo nono: et plantasti radices eius hinc. et dicitis, quod in Graeco 'hine' non habeat; et bene, nam et in nostris codicibus non habetur; et miror, quis inperitorum uestros ¹⁰ libros falsauerit.

53. Octogesimo secundo: hereditate possideamus sanctuarium dei. et dicitis, quod in Graeco sit scriptum κληρονομήσωμεν ἑαυτοῖς, id est 'possideamus nobis'. quae superflua quaestio est; quando enim dicitur 'possideamus', intellegitur et 'nobis'. ¹⁵

54. Octogesimo tertio: cor meum et caro mea exultauit in deum uiuum. pro quo in Graeco scriptum dicitis exultauerunt. in hoc nulla contentio est; si enim legimus 'exultauit', intellegitur 'cor meum exultauit et caro mea ²⁰ exultauit'; sin autem 'exultauerunt', duo pariter exultauerunt, id est cor et caro. et quaeso uos, ut huius modi ineptias et superfluas contentiones, ubi nulla est sensus inmutatio, declinetis. in eodem: beatus uir, cuius est auxilium abs te. in Graeco inuenisse uos dicitis: cui est auxilium eius abs ²⁵

8 *Ps. 79, 10 12 Ps. 82, 13 17 *Ps. 83, 3 19 Ps. 83, 3 24 Ps. 83, 6
25 *Ps. 83, 6

1 custodia A3ro c. O εἰς] ωC APpro OS O 2 pot. al. p 3 speculum o
sacrorum APa.c., Q3pr satorum 5 4 consueuerunt PQ3O ut de] unde Aa.c.
m2P tugurriunculum O tuguriolum 5 laichin O liin 5 6 AIOPION 3
et] uel O 7 tumulum pO 8 in .LXX. VIII. psalmo o de .LXX. IX. O
eius om. PO 10 pr. et om. O miror om. p 11 fals. nescio p 12 .LXXXVII. A
in .LXXX. II. psalmo o de .LXXX. II. O 13 scriptum om. A 14 EAYTOYC 3
ENENAYTOIC p 15 enim om. o 17 in .LXXX. III. psalmo o de
.LXXX. III. O 19 et in hoc p hoc] illa O 20 et cor 5 21 pariter
et (et del. AQ) APQ 22 ineptas APr, Qa.c.m2 24 cui Aro in Graeco—
25 abs te in mg. m2 Q, om. p 25 eius] ei APr

te; quod quia nos in Latina interpretatione uitauimus, ut dicitis, reprehendimur. cui enim non pateat, quod, si dicere uoluerimus: cui est auxilium eius, apertissimum uitium sit et, quando praecesserit 'cui', sequi non debeat 'eius'? nisi forte uitii arguimur, 5 quod uitauimus uitium. in eodem: in ualle lacrimarum. 3 pro quo dicitis in Graeco scriptum esse *κλανθμῶνος*, id est 'plorationis', sed, siue ploratum siue planctum siue fletum siue lacrimas dixerimus, unus est sensus. et nos hoc sequimur, ut, ubi nulla de sensu est inmutatio, Latini sermonis elegantiam conseruemus.

10 55. Octogesimo quarto: benedixisti, domine, terram tuam. pro eo, quod est 'benedixisti', in Graeco scriptum dicitis *εὐδόκησας*. et quaeritis, quomodo hoc uerbum exprimi debeat in Latinum. si contentiose uerba scrutamur et syllabas, possumus dicere: 'bene placuit, domine, terra tua' et, dum uerba 15 sequimur, sensus ordinem perdimus. aut certe addendum est aliquid, ut eloquii ordo seruetur, et dicendum: 'conplacuit tibi, domine, terra tua'. quod si fecerimus, rursum a nobis quaeritur, quare addiderimus 'tibi', cum nec in Graeco sit nec in Hebraeo. eadem igitur interpretandi sequenda est regula, quam saepe 20 diximus, ut, ubi non fit damnum in sensu, linguae, in quam transferimus, *εὐφρονία* et proprietas conseruetur. in eodem: misericordia et ueritas obuiauerunt sibi. et dicitis, quod 2 in Graeco 'sibi' non habeat. nec in Hebraeo habet et apud Septuaginta obelo praenotatum est, quae signa dum per scriptorum 25 negligentiam a plerisque quasi superflua relinquuntur, magnus in legendo error exoritur. sin autem non fuerit additum 'sibi', misericordia et ueritas non sibi, sed alii occurrisse credentur nec iustitia et pax sibi dedisse osculum, sed alteri.

5 Ps. 83, 7 10 Ps. 84, 2 21 Ps. 84, 11 27 cf. Ps. 84, 11

1 ut] et Q dicimus APQro diceremus O reprehenditur p 2 alt. cui] cuius p 4 consequi O ni r 5 uitauerimus s 6 quo] eo O in Graeco om. p script. om. O 8 est om. o 9 est de sensu mut. s elegantia o

10 in .LXXX.III° psalmo o de .LXXX.III°. O dom.] d o 11 tuam om. Aa.c.m²PQ3ro eo] quo p 13 latino QO contentiosa p 14 dom.] d o tua om. A 18 quaeretur Qp.c.m² quare om. et s.l.m² cur Q 20 ut om. o sit 3oO in sensum o 24 oboelo APQ est om. AP 26 si 3 tibi p

27 creduntur ex credantur m2Q 28 osculum P

56. Octogesimo quinto: et non proposuerunt te in conspectu suo. et dicitis, quod in uestro codice 'te' non habeat. addite 'te' et emendato errore librarii uestrum quoque errorem
2 emendabitis. in eodem: et tu, domine deus, miseratore et misericors. in Graeco inuenisse uos dicitis: et tu, domine
5 deus meus, quod superfluum est; 'meus' enim nec in Hebraeo habetur nec in Septuaginta.

57. Octogesimo octauo: magnus et horrendus. pro quo in Graeco inuenisse uos dicitis φοβερός, quod significat 'terribilis, timendus, formidandus'. ego puto in id ipsum significari et
10 'horrendum' — non, ut uulgas existimat, despiciendum et squalidum — secundum illud:

mihi frigidus horror

membra quatit

et:

15

horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent

et:

monstrum horrendum, ingens

2 et multa his similia. in eodem: tunc locutus es in uisione sanctis tuis. pro quo in Graeco filiis tuis
20 inuenisse uos dicitis. sed sciendum, quod in Hebraeo 'laasidach' habet, quod omnes τοῖς ὁσίοις σου, id est 'sanctis tuis', transtulerunt et sola sexta editio prophetis tuis interpretata est sensum magis quam uerbum exprimens; et
3 in κοινῇ tantum pro 'sanctis' 'filios' repperi. in eodem: tu
25 uero reppulisti et respexisti. pro quo in Graeco ἐξουδένωσας inuenisse uos dicitis. unius litterae mutatio quantum

1 Ps. 85, 14 4 Ps. 85, 15 5 *Ps. 85, 15 8 *Ps. 88, 8 9 Ps. 88, 8
13 Verg. Aen. III 29—30 16 Verg. Aen. II 755 18 Verg. Aen. III 658
19 Ps. 88, 20 20. 23 *Ps. 88, 20 25 *Ps. 88, 39

1 in LXXX.V. psalmo o de LXXX.V. O 2 te non habeat te P 3 ad-
dite (ex addi) ergo O emendabitis p errorem Aa.c.p uestri p quoque—
4 emend. om. p 5 misericos P uos inu. Q, p (add. nos eras.) 8 in LXXX.VIII.
psalmo o de LXXX.VIII. O 10 et tim. p in om. oO significare q
11 non ut] nouit p estimat pO desp. Pp.c.QpoO disp. cet. 13 frigus PQro
20 inu. uos dic. fil. tuis o inu. fil. tuis uos dic. r 21 laac idach 3 lazaz idach Q
habeat p TOYC YIOYC 3 TOIC YIOIC p (cf. LXX) 24 uerba p 25 KOINΩ o
non tant. p repperiri p despexisti Qa.c.m2p d. O 27 mut. litt. p

uobis fecit errorem! non enim 'respexisti', sed 'despexisti et pro nihilo duxisti' interpretati sumus. nisi forte ἐξουδένωσας non putatis transferendum 'despexisti', sed secundum disertissimum istius temporis interpretem 'adnihilasti' uel 'adnullasti' uel 'nullificasti' et si qua alia possunt inueniri apud inperitos portenta uerborum.

58. Octogesimo nono: a saeculo et usque in saeculum tu es, deus. et dicitis, quod in Graeco non sit 'deus'. quod apud eos deesse manifestum est. nam est in Hebraico et omnes alii interpretes et Septuaginta similiter transtulerunt: ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ, ὁ θεός, quod Hebraice dicitur: 'meolam ad olam ath hel.' in eodem: quoniam superuenit mansuetudo et corripiemur. in Graeco uos dicitis inuenisse: mansuetudo supernos. sed et hoc superfluum est.

59. Nonagesimo: dicet domino: susceptor meus es tu. et dicitis, quod in Graeco 'es' non habeat. ego uobis amplius dicam, quod apud Hebraeos nec 'es' habeat nec 'tu', sed apud Septuaginta et apud Latinos pro εὐφωρία et uerborum consequentia positum sit.

60. Nonagesimo tertio: beatus homo, quem tu erudieris, domine. dicitis in Graeco non esse 'tu'. et uerum est, sed apud Latinos pro εὐφωρίαν positum. si enim dicamus: 'beatus homo, quem erudieris, domine', compositionis elegantiam non habebit. et quando dicitur 'domine' et apostropha fit

7 Ps. 89, 2 12 Ps. 89, 10 14 *Ps. 89, 10 16 Ps. 90, 2 21 Ps. 93, 12

1 dispex. AP3ra.c. et—dux. om. p 2 sumus] sunt p; add. id est contempsisti p nisi om. p 3 putasti p dispex. A3a.c., ro dis(s exp. P)sert. AP3o disertissimum r 4 annulasti (sic) O 5 et—possunt om. o 7 in .LXXX.VIII. psalmo o de .LXXX.IX. O et om. APQ3ro 9 deest O esse s all. est scripsi et codd. in om. p hebraicum A3ro, Pp.c. hebraicam p; add. habet 3 habetur s.l.m2Q 10 simili o, om. p 11 KAI ex AI m2A, om. Pp7O ὁ θεός om. Q ὁ om. o ad] od A mad p 12 ath] ate O el p in eodem om. p quod p 13 supuenit exsubuenit P mans. om. O 13 et—14 mans. om. p 14 uos dicitis inuenisse (inuenisse in mg. m2) Q esse dic. O uos dic. cet. inu. uos dic. s 16 in .XC. psalmo o de .XC. O 21 .XCIII. APQ in .XC.III. psalmo o de .XC.III. O erudies f e. O 24 quem tu (tu exp.) P quem**f erudies A3r, f(s.l.m2 a1erudieris) 25 habet p apostropha Q3 ad postremum o

2 ad dominum, nihil nocet sensui, si ponatur et 'tu' in eodem: et in malitia eorum disperdet eos. in Graeco dicitis non esse praepositionem 'in', sed legi: malitia eorum disperdet. sciendum autem, quod et in Hebraeo et in cunctis interpretibus positum sit: in malitia eorum disperdet eos. 5 si autem uoluerimus legere: malitia eorum disperdet, id, quod in Septuaginta sequitur in fine uersiculi 'eos', et superfluum erit et uitiosum.

61. Nonagesimo septimo: recordatus est misericordiae suae. pro quo in Graeco inuenisse uos dicitis: misericordiae suae Iacob; sed hic 'Iacob' nomen superfluum est. 10

62. Centesimo: oculi mei ad fideles terrae, ut sederent mecum. pro quo in Graeco inuenisse uos dicitis: τοῦ συναθῆσθαι αὐτοὺς μετ' ἐμοῦ. quis non talem fugiat interpretationem, ut uerbum ad uerbum exprimens dicat: 'ut consederent ipsi mecum'? 15

63. Centesimo primo: uigilaui et factus sum sicut passer solitarius in tecto. et dicitis uos in Graeco inuenisse ἐπὶ δώματι, quod antiqui codices Latinorum interpretati sunt in aedificio. δῶμα in orientalibus prouinciis ipsum dicitur, quod 20 apud nos 'tectum'; in Palaestina enim et Aegypto, ubi uel scripti sunt diuini libri uel interpretati, non habent in tectis culmina, sed δώματα, quae Romae uel solaria uel Maeniana uocant, id est plana tecta, quae transuersis trabibus sustentantur. denique et Petrus

1 Ps. 93, 23 3. 6 *Ps. 93, 33 9 Ps. 97, 3 10 *Ps. 97, 3 12 *Ps. 100, 6
17 Ps. 101, 8 19 *Ps. 101, 8 20 cf. Sittl in Arch. f. lat. Lex. V (1888) 292

1 ad ex apud Q ponitur p 3 legis o malit(c)p)ia po 4 pr. et om. 5
5 malit(c A) iam A3o eos—disp. om. p 6 uolūmus O 7 legitur O finemse(ē)culi
APQ3r 9. XCVIII. APr. numerus perit in I, in, XC. VII. psalmo o de XC. VII. O
est s.l.m2Q, om. APO 10 mis.—13 dic. om. A 11 nomen om. o 12 numerum
om. 3 in C. psalmo o de C. O oculi Q sedeant p s. O habitent Q 13 in
Graeco om. p 14 αὐτοὺς om. p fugā interptione p 15 conserderent ka.c.3ro
considerent Ep.c.p sederent cet. 17 in C. I. psalmo o de C. I. O 18 in greco
uos p 19 EII (3 litt. abscisae) MACIN † EIII ΔΩMACIN 3 in om. p 20 id
ipsum 5 21 apud latinos tecum p palestia(del.)na A palastiana P palestino p
enim et in oO uel ubi p uel om. o 22 tecta p 23 Romae] more o mae-
niana p mediana cet. uocantur O 24 in act. ap. petrus p

in Actibus apostolorum, quando ascendit in δῶμα, in tectum aedificii ascendisse credendus est et, quando praecipitur nobis, ut faciamus δώματι nostro coronam, hoc praecipitur, ut in tecto faciamus per circuitum quasdam eminentias, ne facilis in praecipue lapsus
 5 sit. et in euangelio: quae, inquit, auditis in aure, dicite super δώματα, id est super tecta. et in Esaia: quid uobis est, quod omnes ascendistis in tecta uana? et multa istius modi. in eodem: factus sum sicut
 10 νυκτικόραξ in domicilio. quod similiter habetur in Graeco; et quaeritis, quid significet νυκτικόραξ apud Latinos. in Hebraeo pro nycticorace uerbum 'bos' scriptum est, quod Aquila et Septuaginta et Theodotio et quinta editio 'nycticoracem' interpretati sunt. Symmachus 'upupam', sexta editio 'noctua', quod et nos magis sequimur. denique, ubi apud nostros et Graecos legitur:
 15 factus sum sicut νυκτικόραξ in domicilio, apud Hebraeos dicitur: factus sum sicut noctua in ruinationis. plerique 'bubonem' contentiose significari putant. in
 eodem: a facie irae et indignationis tuae. pro quo in Graeco inuenisse uos dicitis: a facie irae tuae,
 20 cum manifestissimum sit, quod et apud Hebraeos et apud septuaginta interpretes sic habet: ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου καὶ τοῦ θυμοῦ σου. in eodem: quoniam placuerunt
 4 seruis tuis lapides eius et terrae eius miserebuntur. pro terra in Hebraeo 'afar' positum est,
 25 quod omnes χοῦν transtulerunt; et potest tam 'pulis' quam 'humus', id est 'terra', interpretari.

1 cf. Act. 10, 9 2 cf. Deut. 22, 8 5 *Matth. 10, 27 6 *Esaï. 22, 1
 8. 15 Ps. 101, 7 16 *Ps. 101, 7 18 Ps. 101, 11 19 *Ps. 101, 11 22 Ps. 101, 15

1 ΔΩΜΙΑ p doma P r O domo A, Qm I 3 domata o aedificiis A 2 credendum o 3 δώματι scripsi domia in p domati cel. 4 nec (c exp. PQ) APQR
 5 et in eu. om. O dicitis p dicetis s 6 domata codd. esaya o isaia O ysaia Q
 quid] quod Aa. c. m2; add. inquit (exp.) 3 7 ascenditis f p. c. m3 po in in ras.
 (fuit super) p 8 una p noua o huius pa. c. m2 O 9 singulariter O 11 nec-
 ticor. APQ 3 r. . . . icor. (init. absce.) f uerbum (s. l. m2 a uerbo) f bos pro
 eos ipsius Hieron. errori tribuo litteras similes Hebr. confundentis quod Aquila
 om. p 12 theodotion O 13 symachus uero p upupam o ububam p hupupam
 (h eras. f) cel. 14 ubi om. p nos p 16 ruonis P; add. quod s. l. m2 Q 18 irae tuae p
 18 pro—19 tuae om. p 19 dicis O 20 manifestum p pr. et om. s 21 habeat p habe-
 atur s pr. σου om. A P pr O 24 pro terra] propterea p 25 tam pulvis] amplius p

64. Centesimo secundo: non in perpetuo irascetur. pro quo in Graeco inuenisse uos dicitis: non in finem. sed uerbum Hebraicum 'nese' et 'perpetuum' et 'finis' et 'uictoria' pro locorum intellegitur qualitate.

65. Centesimo tertio: qui facis angelos tuos spiri- 5
tus. pro quo in Graeco inuenisse uos dicitis: ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, id est: qui facit angelos suos. a quibus breuiter quaerite, quomodo, cum ad deum sermo sit, quasi ad alium loquens propheta repente mutetur. maxime cum sic incipiat: domine, deus meus, magnificatus es uehementer; con- 10
fessionem et decorem induisti, et: qui tegis in aquis superiora eius — id est caeli —, qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas uentorum. et statim sequitur: qui facis angelos tuos spiritus et ministros tuos signem urentem. qui 15
fundasti terram super stabilitatem suam. et post paululum: ab increpatione tua fugient, a uoce tonitruui tui formidabunt. et: in loco, quem fundasti eis. qui emittis fontes in conuallibus. et illud: ut educas panem de terra. si ergo omnia ad se- 20
cundam personam sunt, id est ad deum, quomodo in uno uersiculo tertia persona subito et extra ordinem introducitur? in eodem: a uoce tonitruui tui formidabunt. habet et in Hebraeo tonitruui tui; et miror, quomodo apud Latinos 25
scriptorum errore subtractum sit. in eodem: hoc mare magnum et spatiosum manibus. dicitis in Graeco 'manibus'

1. 2 *Ps. 102, 9 5 Ps. 103, 4 7 *Ps. 103, 4 9 Ps. 103, 1 11 *Ps. 103, 3
14 Ps. 103, 4—5 17 Ps. 103, 7 18 *Ps. 103, 8 19 Ps. 103, 10 20 Ps. 103, 14
23 Ps. 103, 7 25 Ps. 103, 25

1 perpetuum *fa.c.m2QO* 2 finem *fp.c.m2Qo* fine *cel.* 3 nese *nes* *codd.* pro] et
pro ro 5 in .C.III. psalmo o de .C.III. O fac o suos *pa.c.m2* 6 in Graeco
om. o uos inu. *Q* 7 ΑΥΤΟΥ ΙΝΑΤΑ (= πνεύματα) *Q* 8 fit *pO* 10 meus
fs.l.m2pp, om. cel. 12 caeli] alibi *p* pones *P, Af3ra.c.* ponens o po. *O* 13 qui]
aut *ς* pinas *fa.c.m3rp.O* 17 paulum *ς* fugiant o fugient et *p* 19 emittes
APfo, Q3a.c. 20 educam o 22 tertiam personam o persona *om. Q*
(fort. recte) inducitur *r* 23 tui *eras. P* 25 error (sic) scriptorum *p* sub-
tractus *p*

non haberi. et ego noui, sed ex Hebraico et de Theodotionis editione in Septuaginta sub asterisco additum est. denique et in Hebraeo ita scriptum est: 'ze haïam gadol uarab idaim', quod Aquila sic interpretatus est: ἀλλή καὶ πλατεῖα χερσὶν et omnes
 5 interpretes: αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος χερσὶν. et hoc secundum Hebraicam dicitur proprietatem μεταφορικῶς, quod quasi expansas manus habeat et in se cuncta suscipiat. in eodem: 4
 ut educas panem de terra. pro quo inuenisse uos dicitis: ut educat; sed non potest aliud ad ipsum, aliud de ipso dici.
 10 aut omnia quasi ad deum loquebatur propheta aut omnia ad alium de eo referebat. cum autem pleraque ad ipsum dirigantur, et ea, quae ambigua sunt, ad ipsius personam dirigenda sunt. in eodem: 5
 herodii domus dux est eorum. pro herodio, quod in Hebraeo dicitur 'asida', Symmachus ἰκτίνα, id est 'miluum', interpre-
 15 tatus est. denique et nos ita uertimus in Latinum: ibi aues nidificabunt; milui abies domus est, quod scilicet semper in excelsis et arduis arboribus nidos facere consueuerit. unde et sexta editio manifestius interpretata est: miluo cupressi ad nidificandum. pro abietibus autem et cupressis in Hebraeo ponitur
 20 'barusim', quod magis abietes quam κυπαρίσσους significat. in 6
 eodem: petra refugium erinacii. pro quo in Hebraeo positum est 'sphannim' et omnes τοῖς χοιρογουλλίοις uoce simili

8 Ps. 103, 14 9 *Ps. 103, 14 13 Ps. 103, 17 15. 18 *Ps. 103, 17
 21 Ps. 103, 18

1 hebreo Q et de] de Q et poO, def. † 2 est om. p 3 est om. 3
 haïam p h(s.l.3)aian AP†3rahian Q aian o AYAN O gadla p sadoll AP†3roO
 oarab o ll arab O idaim p idam P†Q3roO idan A 4 ἀλλή—interpr. p, om. cel.
 5 XEIPΩN Q et hoc—μετ. p, om. cel. 6 quo p 7 expansis manibus o
 9 pr. aliū P 10 pr. aut] aut p 11 de ore ferebat A 14 EIKTEINA
 AP3r, †(EIKT reliqua absce.) EKTEINA p HYKΘHYNA Q cyhtema O 15 (i.s.l.)
 bi P ubi Qp nidificant O; add. uel nidos fatiunt s.l.m.2† 16 milui (alt. i in ras.) O
 miluo 5 est (s.l.m.21 eius) Q eius 5 17 consueuit o consueuert p consueuerint 5
 et om. O 18 cipressi 3p.r. cypressi roO ad eras. † 19 cipressis 3p.r. cypressis
 roO cypressos (sic) o 20 κυπ. scripsi cyparissos (i ex e) † cypa(a exp. m.2P, eras. 3,
 del. r)ressos P3r ciparessos A cipressos ex cipressus Q cypressos po cupressos O
 21 herinac(t Q) iis Qp 22 scriptum Q sphanni O spa(a exp.) hanim P sphannim Q
 sphannim A3 phannim p s (reliqua absce.) † τοῖς χοιρ. scripsi χοιρ. 5 TOIC (1 litt.
 absce.) OIGΩPYAIOIC † TOYXOIGOPYAIOIC 3 EXOIOPOYPYAAIOYC Ar
 EXOPOYANOYC Q ex COIPOYPYAAAIOYC P XOYPTYMOIC p ex uru-
 rylus O XOIPOΓPYAAIOYC o

transtulerunt exceptis Septuaginta, qui 'leporis' interpretati sunt. sciendum autem animal esse non maius ericio, habens similitudinem muris et ursi, unde et in Palaestina ἀρκόμυς dicitur. et magna est in istis regionibus huius generis abundantia semperque in cauernis petrarum et terrae foueis habitare consuerunt.

66. Centesimo quarto: dedit terra eorum ranas. pro quo in Graeco ἐξήρπεν uos legisse dixistis. quod potest ita interpretari: 'ebulliuit terra eorum ranas'; sed et in hoc nulla est in sensu mutatio et nos antiquam interpretationem sequentes, quod non nocebat, mutare nolimus. in eodem: et contriuit lignum finium eorum. pro quo in Graeco inuenisse uos dicitis omnem lignum. sed et hoc additum est et superfluum. in eodem: quoniam memor fuit uerbi sancti sui, quod habuit ad Abraham, puerum suum. pro quo in Graeco legisse uos dicitis ὃν διέθετο, id est: quod disposuit. ita enim et in Hebraeo et apud septuaginta habetur interpretes: ὅτι ἐμνήσθη τοῦ λόγου τοῦ ἀγίου αὐτοῦ, τοῦ πρὸς Ἀβραάμ τὸν δοῦλον αὐτοῦ. ergo, quod in Graeco dicitur ὃν διέθετο, in hoc loco et superfluum est et radendum.

67. Centesimo quinto: confitemini domino, quoniam bonus. pro quo in Graeco legisse uos dicitis: quoniam χορηστός, id est suauius. sed sciendum, quod χορηστός et in 'bonum' et in 'suaue' uerti potest. denique et in Hebraeo ita scriptum est:

6 *Ps. 104, 30 10 Ps. 104, 33 12 *Ps. 104, 33 13 Ps. 104, 42
15 *Ps. 104, 42 20 Ps. 105, 1 21 *Ps. 105, 1

1 exc.] soli p 2 sciend. est p maius] magis Qa.c.m2p eritio A hericio Qp
3 alt. et s.l. f. om. APQ3rO ἀρκόμυς 4 habund. f Qp in om. p 5 consue-
uerunt O 6; CIII. AP in; C. IIII. psalmo o de C. IIII. O, num. absc. in f eorum
(e eras.) f 7 dicitis O 8 in (s.l.m2) hoc Q hic O in sensu] sensus 9 nolu-
mus QO 12 superfl. est O 13 sancti f s.l.m2Q, om. cel. 14 habraham Q 15 in-
uenisse P3 ondieteto O EΘETO o quo A 16 pr. et om. QO apud f p.c.m3p
in f a.c.m33ro, om. APQO int. hab. p interpretibus O omnes teculutu ayin-
tutu pro saraā ton dosdon aytoy O ὅτι f3, om. cel. 17 ἀγίου om. P tert. τοῦ
om. p; add. ΕΠΟΡΕΥΕΝ m2A τὸν] TO P 18 EΘETO o alt. in—19 et
om. A 18 et] quod et p, om. O 20 in; C. V. psalmo o de C. V. O 21 uos leg. p
22 pr. crestos O XPOC p id est—χορηστός om. P quod] quoniam 3 alt.
XPHCTOC (in mg. m2 chrestoteta benignitatem uel suauitatem) f crestos O
et om. p bonum (add. s.l.m2 et benignum) f 23 suauem Qp et Ap, om. cel.

'chi tob', quod omnes uoce simili transtulerunt: quia bonus. ex quo perspicuum est, quod et *χρηστός* 'bonus' intellegatur. in eodem: 2 non fuerunt memores multitudinis misericordiae tuae. dicitis, quod in Graeco inueneritis: et non fuerunt memores. 'et' coniunctio superflua est. in eodem: et in- 3 ritauerunt ascendentes in mare, Mare Rubrum. pro quo in Graeco inuenisse uos dicitis: *καὶ παρεπικράναν*, et putatis uerbum e uerbo debere transferri: 'et amaraeuerunt'. sed et haec interpretatio 'adnullationi' consimilis est siue 'ad- 10 nihilationi'. legite Ezechiel et inuenietis *παραπικρασμός* 'iritationem et exacerbationem' semper expressum, ubi dicitur: *ὄλκος παραπικραίνων*, id est domus exasperans. in eodem: et uidit, 4 eum tribularentur, et audiuit orationem eorum. quidquid extra hoc in Graeco inuenisse uos dixistis, 15 superfluum est.

68. Centesimo sexto: et statuit procellam eius in auram et siluerunt fluctus eius. hoc ergo, quod pro isto in Graeco inuenisse uos dicitis: *καὶ ἐπετίμησεν τῇ καταιγίδι αὐτῆς καὶ ἔστη εἰς αὐράν*, superfluum est. in eodem: et deduxit 2 20 eos in portum uoluntatis eorum. pro quo inuenisse uos dicitis: in portum uoluntatis suae. sed in Hebraeo non habet 'ephsau', quod 'uoluntatis suae' significat, sed 'ephsam', quod 'uoluntatis eorum' sonat.

1 *Ps. 105, 1 3 Ps. 105, 7 4 *Ps. 105, 7 5 Ps. 105, 7 9 cf. p. 277, 4
11 cf. Ezech. 3, 9 12 Ps. 105, 44 16 Ps. 106, 29 19 Ps. 106, 30
21 *Ps. 106, 30

1 tho (add. b s.l.m2) Q 2 est om. B quod] qui o et om. QpO crestos O intellegitur o; hic des. f 5 in eod. om. O 6 m. m. (=mare mare) O mare semel cet. 7 καὶ om. S 8 e om. p deberi o posse p 9 et p, om. cet. (cf. p. 277, 4) 10 ezechihalem po hiezechihalem Q inuenitis Aa.c.m2 Pr ΠΑΡΙΤΙΚΡΑΣΜΟΝ p ΠΑΡΕΠΙΚΡΑΣΜΟΣ Q inrit. et] irritatio p 11 expressam p esse expres(s s.l.)sum O ΠΑΡΕΠΙΚΑΣΜ (s.l.m2 IN) ON Q 14 inu. uos (uos s.l.p) pO uos (s.l.m2 Q) inu. Q3r inu. APo dicitis pO 16 in C.VI. psalmo o de C.VI. O eius om. o 18 ΕΩΤΙΜΗCEN Aa.c.m2 ECTHCEN Ap.c.m2 ΕΠΕΤΑΞΕΝ Q3p 19 ΑΥΤΟΝ B, om. Q καὶ ἔστη om. p εἰς αὐράν Q3, om. cet. eduxit Q (in mg. deduxit) O deduxisti p 20 quo in greco QoO inu. om. p 21 uos s.l.p suae] eorum (exp. et s.l. sue) Q 22 ephsau—sed om. p uoluntas A suae—uol. om. o

69. Centesimo septimo: exurge, gloria mea. quod dicitis in Latino non esse, recte in isto psalmo non habet, quia nec apud Hebraeos nec apud ullum interpretum repperitur, sed habetur in quinquagesimo sexto psalmo, de quo mihi uidetur a quodam in istum
 2 locum esse translatum. in eodem: *mihi alienigenae amici* 5
facti sunt. pro quo in Graeco inuenisse uos dicitis *ὁπετάγησαν*, hoc est 'subditi sunt'. sed hoc in quinquagesimo nono psalmo scriptum est; in praesenti autem ita apud omnes inuenimus translatore: *ἐμοὶ ἀλλόφρονες ἐφιλίασαν*, id est *amicifacti sunt*, quod Hebraice dicitur 'ethrohe'.

70. Centesimo nono: uirga uirtutis tuae emittet dominus ex Sion. dicitis uos in Graecis codicibus non legisse 'uirtutis tuae', quod manifeste et in Hebraeo et in septua-
 2 ginta interpretibus habet. in eodem: *dominare in medio* 15
inimicorum tuorum. dicitis in Graeco legi: et *domi* 15
nare. sed hoc nec in Hebraeo habetur nec apud Septuaginta et superfluum est.

71. Centesimo decimo: confitebor tibi, domine, in toto corde. in Graeco inuenisse uos dicitis: *in toto corde* 20
meo. sed et hoc hic superfluum est.

72. Centesimo tertio decimo: deus autem noster in caelo. pro quo in Graeco legisse uos dicitis: *in caelo et in*
terra. sed et hoc superfluum est.

1 Ps. 107, 3 4 cf. Ps. 56, 9 5 Ps. 107, 10 7 cf. Ps. 59, 10 11 Ps.
 109, 2 14 Ps. 109, 2 15 *Ps. 109, 2 18 *Ps. 110, 1 19 Ps. 110, 1
 21 Ps. 113, 11 22 *Ps. 113, 11

1 in ^o·C^o.VII, psalmo o de ^o·C^o.VII. O 3 interpretem Q habet p 4 quin-
 quagesimo sexto r isto loco O loco isto Q 5 in—6 dic. pO, A in mg.
 m2 (ubi pro inu. uos dic. scriptum est: dic. esse) in eodem Q, om. cel. 7 psalmo
 om. 5 8 inuenitur O 9 ἐμοὶ om. 3p HΦΙΛΙΑCAN Q ΛΥΧΘΗCAN 3ΥΠΕ-
 ΤΑΙΗCAN p 10 ethrohe A etrhohe 3r etrhhe o ethroe eht p erthode PQ
 hercode O 11 ·CVIII. AQr, Pp.r. in ^o·C^o.VIII psalmo o de ^o·C^o.IX O tuae ex
 suae r 12 ex sion ex exion A ex syon Q, p bis 13 pr. et om. O 14 habetur O
 15 legisse o 17 et s.l. Q, om. pO 18 in ^o·C^o.X. psalmo o de ^o·C^o.X. O 19 pr. corde]
 add. meo Q(exp.) O pr. in—alt. corde om. p 20 sed] et(exp.) A et s.l. p het (h
 exp.) P hic om. O 21 cent.—23 est om. p cent. tert. dec. scripsi cent. dec. tert. 5
 ·CXIII. APQ3r in ^o·C^o.XIII. psalmo o de ^o·C^o.XIII. X O

73. Centesimo quarto decimo: et in diebus meis in-
uocabote. dicitis, quod in Graeco non sit 'te', et bene; e uestris
quoque codicibus eradendum est. in ipso: placebo domino 2
in regione uiuorum. pro quo in Graeco legisse uos dicitis:
6 placebo in conspectu domini. sed hoc superfluum est.

74. Centesimo septimo decimo: et in nomine domini,
quia ultus sum in eos. dicitis 'quia' in Graecis codicibus
non inueniri; sed et in Latinis sub asterisco legendum est.

75. Centesimo octauo decimo: et meditabar in man-
10 datis tuis, quae dilexi. in Graeco uehementer ad-
ditum legisse uos dicitis; sed hoc superfluum est. in eodem: le- 2
uau manus meas ad mandata tua, quae dilexi.
in Graeco legisse uos dicitis: ad mandata tua, (quae dilexi
uehementer,) sed hoc superfluum est. in eodem: cogitau 3
15 uias meas. in Graeco (iuxta) uias tuas legisse uos dicitis, sed
hoc superfluum est et rectius 'meas' legitur. in eodem: et uerti 4
pedes meos in testimonia tua. in Graeco legisse uos
dicitis: et auerti. sed et hoc superfluum est. in eodem: ego 5
autem in toto corde scrutabor mandata tua.
20 in Graeco in toto corde meo legisse uos dicitis; sed hic 'meo'

1 *Ps. 114, 2 2 Ps. 114, 2 3 Ps. 114, 9 5 *Ps. 114, 9 6 Ps. 117, 10
9 Ps. 118, 47 10 *Ps. 118, 47 11. 13 *Ps. 118, 48 14 Ps. 118, 59 15 *Ps.
118, 59 16. 18 *Ps. 118, 59 18 *Ps. 118, 69 20 Ps. 118, 69

1 cent. quarto dec. *scripsi* cent. dec. quarto ζ cent. .XIIII. p. CXIIII. APQ3r
in .C. XIIII psalmo o de .C. X. IIII. O 2 e] et (s.l.m2) e A et ex o de p nris Qa.c.m2
3 quoque om. A cod. om. p radendum po ter addendum Q in ipso CXV A
4 uos leg. p 5 hoc] ho A 6 cent. sept. dec. *scripsi* cent. dec. sept. ζ cent.
.XVII. p. CXVII. PQ3r. CXVI. A in .C. XVII. psalmo o de .C. VII. X O et om. p
7 sum om. O in om. A Pro alt. quia] quod Aa.c.m2 PQ3p cod. grecis p 8 inueni-
tur Q (s.l.add.m2 quia) 3p et s.l.Q, om. 3p O 9 cent. oct. dec. *scripsi* cent. dec.
oct. ζ cent. ^{mo} XVIII. p. CXVIII. APQ3r in .C. XVIII. psalmo o de .C. VIII. X O
meditabor Q 10 dilexisti Aa.c.Pr leg. uos dic. ueh. add. p 11 sed et
hoc APQ est om. p 12 tua del. r, om. o 13 uos dic. om. A ad mand.
tua om. P ad om. O quae dil. ueh. addidi, om. codd. 14 sed] sed et Q sed
in p 15 iuxta addidi (cf. cod. Alex.: κατὰ τὰς ὁδοὺς σου) sed ex se A 16 est
om. p uias meas ζ alt. et—p. 286, 1 eodem om. p uerti o auerti Ap.c.m2 O
auertisti cel. 17 inuenisse 3 18 auertisti AO 19 corde meo (exp.) Q
20 hoc Q

6 superfluum est. in eodem: anima mea in manibus meis
semper; et legem tuam non sum oblitus. pro quo in
Graeco legisse uos dicitis: anima mea in manibus tuis
semper. sed sciendum et apud Hebraeos et apud Septuaginta
et omnes alios interpretes scriptum esse 'in manibus meis'; et 5
non 'in manibus tuis', quod Hebraice dicitur 'bachaffi'; et omnes
apud Graecos ecclesiastici interpretes istum locum sic edisserunt
et est breuiter hic sensus: 'cottidie periclitor et quasi in manibus
meis sanguinem meum porto et tamen legem tuam non obliuiscor'.
7 in eodem: exitus aquarum deduxerunt oculi mei, 10
quia non custodierunt legem tuam. pro quo in
Graeco legisse uos dicitis, quia non custodiui legem
tuam. sed hoc superfluum est, quia et in Hebraeo legitur: riu
aquarum fluebant de oculis meis, quia non cu-
8 stodierunt legem tuam. in eodem: pronuntiabit 15
lingua mea eloquium tuum. pro 'pronuntiabit' in
Graeco *φθέγγεται* uos legisse dixistis, quod uerbum, siue dicas
'pronuntiabit' siue 'effabitur' siue 'loquetur', id ipsum significat.
denique et nos de Hebraeo ita uertimus: loquetur lingua
mea sermonem tuum. 20

76. Centesimo nono decimo: domine, libera ani-
mam meam a labiis iniquis, a lingua dolosa. in
Graeco legisse uos dicitis: et a lingua dolosa. 'et' super-
fluum est.

77. Centesimo uicesimo sexto: beatus uir, qui inplebit 25

1 Ps. 118, 109 3 *Ps. 118, 109 10 Ps. 118, 136 12. 13 *Ps. 118, 136
15 Ps. 118, 172 19 *Ps. 118, 172 21 *Ps. 119, 2 23 Ps. 119, 2 25 *Ps. 126, 5

3 meis *P, Qa.c.m2* 4 *pr. et]* quod *3* 5 apud omnes *O* 6 *bakafi O achaffi o*
8 quasi] *quāquā Q* 9 *et exp. Q* 12 quia] *add. iniqui s.l.m2 A* custodierunt (erunt
del., postea restitutum, s.l.m2 ui postea erasum A) *AQ* 13 hoc *om. Q* est *om. p*
et om. O 14 de *om. o* 16 pro *om. AP3* 17 *ΦΘΕΓΞΕΤΕ Η ΓΛΩΚΚΑ ΜΟΥ ΤΟ*
ΛΟΓΙΟΝ ΟΥ Q ΦΘΕΓΞΟΙΤΟ p dicitis *3a.c.O* dicat *o* 18 effatur *Q*
loquatur *O* id] ad *Pa.c.m2p* 20 tuum] meum *o* 21 cent. nono dec.
scripsi cent. dec. nono 5 cent. XVIII. p CXVIII. APQ3r in C1XVIII.
psalmo *o* de *C1 n (in ras.) X. O* 22 *alt. a]* et *o* et a *pr* 23 uos leg. *p alt. et]* et
ergo *p* sed et *5* 25 cent. *XXV. (sic) p CXXVI. A3r CXVI. (sic) P, Qa.c.m2*
in *C1XX.VI. psalmo o de CXX.VI. O* uir] *u (= ubi) O* implebit *3 (ut LXX)*
im. O impleuit cel.

desiderium suum ex ipsis. in Graeco dicitis 'uir' non haberi, quod manifestissime et in Hebraeo et in septuaginta interpretibus continetur.

78. Centesimo uicesimo nono: propter legem tuam
 5 sustinuite, domine. dicitis uos in Graeco inuenisse: propter nomen tuum, et nos confitemur plura sic exemplaria repperiri. sed quia ueritati studemus, quid in Hebraeo sit, simpliciter debemus dicere: pro 'nomine' siue 'lege' apud eos legitur 'thira', quod Aquila interpretatus est *φόβον*, hoc est 'timorem',
 10 Symmachus et Theodotion *νόμον*, id est 'legem', putantes 'thora' propter litterarum similitudinem iod et uau, quae tantum magnitudine distinguuntur. quinta editio 'terrorem' interpretata est, sexta 'uerbum'.

79. Centesimo tricesimo primo: sicut iurauit domino,
 15 uotum uouit deo Iacob. pro eo, quod nos interpretati sumus 'uotum uouit', in Graeco *ἠὲξάτο* legisse uos dicitis et putatis interpretari debuisse 'orauit', sed hoc male; *εὐχῇ* enim pro locorum qualitate et orationem et uotum significat secundum illud: redde deo uota tua, id est *τὰς εὐχὰς σου*.

20 80. Centesimo tricesimo quinto: qui fecit luminaria magna. dicitis, quia in Graeco inueneritis: magna solus; sed hoc de superiori uersiculo est, ubi legimus: qui fecit mirabilia magna solus. ibi ergo legendum est et hic quasi superfluum non scribendum.

25 81. Centesimo tricesimo septimo: quoniam magni-

4 Ps. 129, 4 5 *Ps. 129, 4 14 Ps. 131, 2 19 *Ps. 49, 14 20 Ps. 135, 7
 22 *Ps. 135, 4 25 Ps. 137, 2

1 ex *ex e A* et in *p* uir *po uirum cel.* 4 cent. ·XXVIII· *p* ·CXXVIII·
APQ3r in ·C·XX·VIII· psalmo *o* de ·C·XX·IX· *O* 5 in greco uos 3 6 ex. sic *ς*
 sic *om.* *o* 9 thora *o* interpretatū *p* hoc est *om.* *ς* 10 theodocion *o* thorat *O*
 thyra (*y in ras. m2*) *r* 11 litterarū (*rū in ras. m2*) *P* littere *p* iod *p* (*cf. not.*
crit. ad uol. I p. 246, 6) ioh *Qro* ioth (*t in ras. O*) *cel.* 12 distinguuntur *ro*
 14 cent. ·XXX· (*sic*) *p.* ·CXXXI· *AP3r* ·CXXX· *Q* in ·C·XXX·I· psalmo *o* de
 ·C·XXX·I· *O* iurauit *om.* *p* 17 sed hoc male *om.* *p* 19 domino *QpoO*
 20 cent. ·XXXV· *p* ·CXXXV· *APQ3r* in ·C·XXX·V· psalmo *o* ·C·XXX·V· *O*
 22 superiore *APr* quia *p* facit *QpO* 23 luminaria *o* 25 cent. ·XXXVI· (*sic*) *p*
 ·CXXXVII· *APQ3r* in ·C·XXX·VII· psalmo *o* de ·C·XXX·VII· *O* quam *p*

ficasti super omne nomen sanctum tuum. in Graeco repperisse uos dicitis: super omnes. sed in Septuaginta ita legitur: *ὅτι ἐμεγάλυνας ἐπὶ πᾶν τὸ ὄνομα τὸ ἅγιόν σου*, sicuti et nos in Latinum uertimus. ceterum apud Hebraeos ita esse cognoscite: quia magnificasti super omne nomen 5 tuum uerbum tuum. iuxta editionem autem Latinam hic sensus est: 'quoniam magnificasti super omne nomen, hoc est, quod in caelo et in terra dici potest sanctum, filium tuum'.

82. Centesimo tricesimo octauo: quia non est sermo in lingua mea. pro quo in Graeco legisse uos dicitis: quia non 10 est dolus in lingua mea, quod solum sexta editio interpretata est. ceterum et apud Septuaginta et apud omnes interpretes et ipsum Hebraicum uel *λαλιάν* uel *λόγον*, id est 'eloquium' et 'uerbum', scriptum habet. denique Hebraice 'mala' dicitur.

83. Centesimo tricesimo nono: funes extenderunt in 15 laqueum. pro quo in Graeco inuenisse uos dicitis: funes extenderunt laqueum pedibus meis. sed hoc in hoc loco 2 superfluum est. in eodem pro eo, quod est: habitabunt recti cum uultu tuo, in Graeco repperisse uos dicitis: et habitabunt; sed hic 'et' coniunctio superflua est. 20

84. Centesimo quadragesimo: dissipata sunt ossa nostra secus infernum. pro quo in Graeco legisse uos dicitis: ossa eorum. sed et hoc superfluum est.

2. 5 *Ps. 137, 2 9 Ps. 138, 4 10 *Ps. 138, 4 15 Ps. 139, 6 16 *Ps. 139, 6 18 *Ps. 139, 14 20 Ps. 139, 14 . 21 Ps. 140, 7 23 *Ps. 140, 7

3 *IIAN* (add. *TAC s.l.m2*) *A IIANTAQ* *ONOM* (add. *A s.l.m2 A*)
APr sicut *poO* 5 agnoscite *O* quam *p* 6 *pr.* tuum *del. m2Pr* sanctum
 tuum *3O, om. Qo* uerbum] sanctum *Q* aut. ed. o 7 quam *p* 9 cent.
 .XXXVII. *p* .CXXXVIII. *APQ3r* in .*C̣.XXX.VIII.* psalmo o de .*C̣.XXX.VIII.* *O*
 10 tua *p* 11 quod non o 12 apud ī (= interpretes) *LXX* o 13 uel *λόγον*
om. 3 14 malac *A, om. p* 15 cent. .XXXVIII. *p* .CXXXVIII. *APQ3r*
 in .*C̣.XXX.VIII.* psalmo o de .*C̣.XXX.IX.* *O* 16 in Graeco *om. p* uos
 inu. *Q* 17 in laqueum *po* sed—loco *om. p* hoc in hoc *ro* hoc in (add.
 hoc *s.l.m2*) *Q* hoc (add. in hoc *s.l.m2*) *P* hoc (*s.l.m2* in) in hoc (*sic*) *A* hoc in *3* in
 hoc *O* 20 hic et] et hic *p* hic] hoc *Q* et *om. Q* haec *3* est *om. 3*
 21 cent. .*XL.* *p* .CXL. *APQ3r* in .*C̣.XL.* psalmo o de .*C̣.XL.* *O* 22 quo] eo
 quod o uos leg. *3* 23 et hoc] hoc et *3* hoc] hic *O*

85. Centesimo quadagesimo sexto: nec in tibiis uiri bene placitum erit ei. pro 'ei' 'domino' legisse uos dicitis, quod non habetur.

86. Ideo autem, quod et uos in fine scedulae quaeritis et sanctus
 5 filius meus Auitus frequenter efflagitat, quomodo Graeca interpretanda sunt uerba, breuiter adnotauī. *νεομηνία* mensis exordium est, quod nos secundum Latinae linguae proprietatem kalendas possumus dicere. uerum quia apud Hebraeos mensis secundum lunae cursum supputatur et apud Graecos *μήνη* luna
 10 dicitur, *νεομηνία* quasi noua luna appellatur. *ἐρημος* autem desertum uel solitudinem significat, *θρόνος* sedem uel solium, *νυκτικόραξ*, ut diximus, noctuam. *κυνόμυια* non, ut Latini interpretati sunt, 'musca canina' dicitur per *υ* Graecam litteram, sed iuxta Hebraicam intelligentiam per *διφθογγον* debet scribi *οι*, ut sit *κυνόμυια*,
 15 id est 'omne muscarum genus', quod Aquila *πάνμικτον*, id est 'omnimodam muscam', interpretatus est. *λαξευτήριον* autem, pro quo 3 Latinus 'asciam' uertit, nos genus ferramenti interpretamur, quo lapides dolantur. denique ex Hebraeo uertentes ita diximus: et nunc sculpturas eius pariter bipinne et dolatoriis deraserunt; *λαξευτήριον* ergo dolatorium dici potest.

1 Ps. 146, 10 2 cf. Ps. 146, 11 11 cf. p. 279, 13 18 *Ps. 73, 6

1 cent. ^{mo to} XLVI p CXLVI APQ3r in ^{o o o} C XL VII (sic) psalmo o de ^{o o} C XL
 (s.l. add. VI; fort. m2) O uiri om. oO 2 dnm 3o dne p 3 habeatur pp.c.
 4 ideo] de eo p scaedulae A sedule o 5 interpre(ae)tandi APa.c.m2 interpretata
 non (non exp.) Q sint rO 6 uerba] nomina 3 neominia r nec minia o neomenia
 cel. 7 exordii o 10 NHOMHNIA p neominia r nec minia o neomenia cel.
 luna noua 5 11 θρόνος 5 thronus codd. 13 per y Q pe YYP 14 oi om. 3 15 gen.
 musc. 3p quod] sed p, om. 5 ΠΑΜΜΙΚΤΟΝ o 17 interpretabimur 3
 interpretati sumus p quod Ao 18 et] ut Aa.c.m2 3r 19 sculpturā (ex ra
 m2) p sculpturas 3ro bipenne QO bipennē 3p bipenni 5 21 pot.] add. explicit
 epla (epi 3 ep r) sci hieronimi ad sunniam et fretelam AP3r explicit epistola sci
 hieronimi prbri p

CVII.

AD LAETAM DE INSTITUTIONE FILIAE.

1. Beatus apostolus Paulus scribens ad Corinthios et rudem Christi ecclesiam sacris instruens disciplinis inter cetera mandata hoc quoque posuit dicens: si qua mulier habet uirum 5 infidelem et hic consentit habitare cum ea, ne dimittat uirum. sanctificatus est enim uir infidelis in uxore fidei et sanctificata est mulier infidelis in fratre. alioquin filii uestri in mun-
 2 di essent, nunc autem sancti sunt. si cui forte hactenus 10 uidebantur nimium disciplinae uincula laxata et praeceps indulgentia praeceptoris, consideret domum patris tui, clarissimi quidem et eruditissimi uiri, sed adhuc ambulantis in tenebris, et intelletget consilium apostoli illuc profecisse, ut radicis amaritudinem dulcedo fructuum compensaret et uiles uirgulae balsama pretiosa sudarent. 15 tu es nata de inpari matrimonio: de te et Toxotio meo Paula generata

5 *I Cor. 7, 13—14

K = *Spinaliensis* 68 s. VIII.

Σ = *Turicensis Augiensis* 41 s. IX.

$\mathfrak{B}$ = *Caroliruhensis Augiensis* 105 s. IX—X.

D = *Valicanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

Ψ = *Augustodunensis* 17 A s. X.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII (continet post epistulam, cuius pars a p. 293, 14 uenerabilis usque ad p. 303, 10 Hilarii li—periit, apographon partis a p. 292, 20 propositum usque ad finem; discrepantes lectiones siglis B^1 et B^a noto).

ad laetam (aletam *D*) de institutione filiae *K* Σ *D* Ψ ad laetam (add. *m2* de institutione filiae et *m3* dei puellae) $\mathfrak{B}$ ad letam consolans eam pro interitu filiae (in *mg. m2* de institutione filie) B^1 ad letam de institutione paulae uirginis (haec omnia del. *m2*) B^2 ; Hieronymi nomen exhibent tituli in $\Sigma\mathfrak{B}DB^1$

3 beatus om. ΣDB 4 instituens $\mathfrak{B}a.c.$ 5 habet] habens *D* 6 ne] non ΣD 7 uir. suum ΣDB enim—est in *mg. inf. m2* (ultima uerba et sanctificata est etiam s.l.m1) *K* 8 in ux. fid.] per mulierem fidelem *D* 9 in fratre (del. et s.l. add. per uirum fidelem [fidilem *K*]) *K* $\mathfrak{B}$ in uirum fidelem Ψ in uiro fidei ΣDB 10 sancti *K* Ψ mundi cel. actenus ΣDB , $\mathfrak{B}a.c.$ 11 uidebuntur $\Sigma a.c. DB$ uincla $\mathfrak{B}$ 13 intellegit $\Sigma\mathfrak{B}D$ intelligat *B* 14 radices *K*, $\mathfrak{B}a.c.$ 15 uilis *K* ΣD , $\Psi a.c.$ balsami Σ 16 patrimonio *B* matrimonii *D*; add. et (exp.) Σ toxot(c *B*)ione *DB* meo ex me Σ , om. *DB*

est. quis hoc crederet, ut Albini pontificis neptis de repromissione
matris nasceretur, ut praesente et gaudente auo paruulae adhuc lin-
gua balbutiens alleluia resonaret et uirginem Christi in suo gremio
nutraret et senex? bene et feliciter expectauimus. sancta et fidelis do-
mus unum sanctificat infidelem. candidatus est fidei, quem filiorum
et nepotum credens turba circumdat. ego puto etiam ipsum Iouem,
si habuisset talem cognationem, potuisse in Christum credere. de-
spuat licet et inrideat epistulam meam et me uel stultum uel insanum
clamitet, hoc et gener eius faciebat, antequam crederet. fiunt, non
nascuntur Christiani. auratum squallet Capitolium, fuligine et ara-
nearum telis omnia Romae templa cooperta sunt, mouetur urbs se-
dibus suis et inundans populus ante delubra semiruta currit ad
martyrum tumulos. si non extorquet fidem prudentia, extorqueat
saltim uerecundia.

2. Hoc Laeta, religiosissima in Christo filia, dictum sit, ut non
desperes parentis salutem et eadem fide, qua meruisti filiam, et
patrem recipias totaque domus beatitudine perfruaris sciens illud
a domino repromissum: quae apud homines impossi-
bilia, apud deumabilia sunt. numquam est sera
conuersio. latro de cruce transiit ad paradysum; Nabuchodonosor,
rex Babylonius, post efferationem et cordis et corporis et belu-

18 *Luc. 18, 27

1 neptes ΣD nepotis $Ba.c.m^2$ 2 matris] martyris $K\Psi$, $\mathfrak{B}a.c.$, add. filia ΣD ,
 $Bs.l.m^2$ 3 balbutiens $\mathfrak{B}D$ —uciens B ; add. xpi $\mathfrak{B}$ (eras.) Ψ res. all. Σ Christi]
dei ς 4 nutr. et (om. $\mathfrak{B}$) sene(i K)x $K\mathfrak{B}\Psi$ senex (— s $\Sigma p.c.m^2 B$) nutr. ΣDB
et bene feliciterque ς 5 in(s.l.)fidelem K iam candidatus $\Sigma a.c.D$, $Bp.c.m^2$
fidei] filiae D 6 Iouem] iuuenem $\Sigma a.c., D$ (iubenem) 7 si ex ipsum $m^2 B$
xpo ΣD dispuat $K\Psi$ dispiciat $\mathfrak{B}$ in $mg. sup. m^2$ (in $l.$ despuat) sed respuat Σ
8 inridet D me $s.l.m^2 K$ pr. uel] ut $\Sigma D, B$ in $ras. m^2$ alt. uel] et ΣD
9 clamet D hoc et] et hoc B * 10 capitulum K et bis K haranearum
 $\Sigma p.c.$ 11 templa ex exempla B e(s.l.m^2)sedibus $\mathfrak{B}$ 12 suis $s.l.m^2 B$
populis ΣD simiruta K sumiruta $Ba.c.$ cucurrit DB 14 saltem ς salutem
 ΣD uerecunda D 15 alaeta D doctum $Ka.c.m^2$ 16 dis(ss Σ)peres
(ris K) $K\Sigma\Psi, \mathfrak{B}a.c.$ parenti D quam m(s.l.)eruisti (sti in $ras. m^2$) B qua
erudisti $\Sigma p.c.\Psi$ quam (s.l. add. m^2 m me) erudisti K filia D 17 toteque
 D, B (ex totamque m^2) totiusque (tius in $ras.$) Σ 18 imposs.] add. sunt K (exp.) Ψ
20 confessio D conũsio (alt. n exp.) B transit DB paradysum $\Sigma D\Psi$ nabu-
codonosor B 21 babyl(II $K\Psi$)onius $KD\Psi$ baby(i $\Sigma a.c.B$)lonis $\Sigma\mathfrak{B}B$ pr. et
om. $\Sigma\mathfrak{B}DB$ corp. et cordis D belbarum D

2 arum in heremo conuictum mentem recepit humanam. et, ut omittam
 uetera, ne apud incredulos nimis fabulosa uideantur, ante paucos
 annos propinquus uester Graccus nobilitatem patriciam nominesonans,
 cum praefecturam regeret urbanam, nonne specu Mithrae et omnia
 portentuosae simulacra, quibus corax, cryphius, miles, leo, Perses, 5
 heliodromus, pater initiantur, subuertit, fregit, exussit et his quasi
 obsidibus ante praemissis inpetrauit baptismum Christi? soli-
 tudinem patitur et in urbe gentilitas, dii quondam nationum cum
 bubonibus et noctuis in solis culminibus remanserunt; uexilla mili-
 tum crucis insignia sunt, regum purpuras et ardentes diadematum 10
 3 gemmas patibuli salutaris pictura condecorat. iam et Aegyptius
 Serapis factus est Christianus; Marnas Gazae luget inclusus et euer-
 sionem templi iugiter pertremescit. de India, Perside et Aethiopia
 monachorum cotidie turbas suscipimus; deposuit faretras Arme-
 nius, Huni discunt psalterium, Scythiae frigora feruent calore fidei; 15
 Getarum rutilus et flauus exercitus ecclesiarum circumfert ten-
 toria et ideo forsitan contra nos aequa pugnat acie, quia pari reli-
 gione confidunt.

3. Paene lapsus sum ad aliam materiam et currente rota, dum ur-
 ceum facere cogito, amphoram finxit manus. propositum enim mihi 20

19 cf. Horat. a. p. 21 sq.

1 herimo *K* conuictu *D* ut *om. B* mittam *Σa.c.* 2 uideant *D*
 3 nobilitate patricia (*ex—cie B—tia Σ*) *ΣD, Ba.c.2* 4 gereret *Σ* specu
 mitrae *K, Ψa.c.m2* specum mitrae *ΣB D* specum idrae *Ψp.c.m2* specum mitre *B*
 5 portentosae *Ba.c.m2* simulachra *K* cryphius *scripsi coll. CIL VI 751a*
et 753, nymphus *D* nimphus *B B* nimplus *Σa.c.* nimfus *KΨ, Σp.c.* praeses *B*
 6 elyodr. *Σ* aelidr. *KΨ* imitantur *ΣD* imitatur *B* exussit *K* excussit *cet.*
 7 inpetrauit (*pr. t exp. m2*) *Ψ* impetrabit *D* 8 et *exp. m2 B* urbē *D*; *add.*
et in orbe (del. m2) B quondam nat.] condemnationum *D* condempnationem *B*
 9 in solis] insulis *K* uixilla *KΨ* 10 regnum (*n exp.*) *B* dy(*ex de*) adematum *Σ*
 11 salu(*s.l. add. a m2*) taris (*sic*) *K* saluatoris *ΣB* iam *om. Ka.c.m2* et *K*
 (*s.l.m2*) *Ψ, om. cet.* aegipt. *K* egypt. *B* 12 sorapis *B* marinas *Ψ* zazae
 (*—e Ψ*) *Ka.c.m2 Ψ* gaie *Σa.c.D* graie *Σp.c.* et *om. B* 13 pertremiscit *Bp.c.m2*
 pertremiscet *K* pertimescit *ΣD, Bp.c.m2* persidae *KΨ* persida *ΣDB* et] atque
Σ, om. Σ (ēthi *s.l.*) opia *Σ* thiopia *D* 14 suscepimus *KD* phar. *ΣD*
 armenia *B* 15 huni *ex uni (i in ras. m2) B* uani *Σa.c.D* Hunni *Σ* scithiae (*—e*)
ΣB D, Bp.c. scitiae *K Ba.c.* schitiae *Kp.c.* scientiae *Ψ* frigore *Ba.c.* 16 getarum
in ras. m2 B getharum *Kp.c.m2* tenturia *K* centuria *Ψ* 17 pugnant *ΣB DB*
 19 orceum *K, Ψa.c.m2* 20 coito *Da.c.m2* anforam *B* fingit (*git s.l.*) *Σ*
 enim *om. B*

erat sanctae Marcellae et tuis precibus inuitato ad matrem, id est
ad te, sermonem dirigere et docere, quomodo instruere Paululam
nostram debeas, quae prius Christo est consecrata quam genita,
quam ante uotis quam utero suscepisti. uidimus aliquid tempori-
bus nostris de prophetalibus libris: Anna sterilitatem alui fecundi-
tate mutauit, tu luctuosam fecunditatem uitalibus liberis con-
mutasti. fidens loquor accepturam te filios, quae primum foetum do-
mino reddidisti. ista sunt primogenita, quae offeruntur in lege. sic
natus Samuel, sic ortus est Samson, sic Iohannes propheta ad introitum
Mariae exultauit et lusit. audiebat enim per os uirginis uerba domini
pertinantis et de utero matris in occursum eius gestiebat erum-
pere. igitur, quae de repromissione nata est, dignam habeat ortu
suo institutionem parentum. Samuel nutritur in templo, Iohan-
nes in solitudine praeparatur. ille sacro crine uenerabilis est, uinum
et siceram non bibit, adhuc paruulus cum deo sermocinatur; hic
fugit urbes, zona pellicia cingitur, lucustis alitur et melle siluestri
et in typum paenitentiae praedicat tortuosissimi animalis uestitus
exuuiis.

4. Sic erudienda est anima, quae futura est templum domini.
nihil aliud discat audire, nihil loqui, nisi quod ad timorem dei per-

5 cf. I Reg. 1, 1—20 8 cf. Ex. 13, 2. 12—13 9 cf. I Reg. 1, 1—20
cf. Iudd. c. 13 cf. Luc. 1, 41—44 13 cf. I Reg. 2, 11. 3, 1 cf. Luc. 1, 80
14 cf. I Reg. 1, 11 cf. Num. 6, 3 15 cf. I Reg. 3, 4—21 16 cf. Matth. 3, 4
Marc. 1, 6

1 erat *s.l.m2B^a* est *B* inuitatus *Ψ* initiato *ΣD* 2 serm. ad te *Σ* ad te]
ante *B¹* instituere *ΣBDB* paululam *Bp.c.m2B^a* paulam *cel.* 3 xpm
Ψp.c.m2 in xpo *ΣDB¹* cons. est *B^a* consecuta *Ka.c.m2Ψ* 4 uotis] uouisti
ΣDB¹ concepisti *ς* aliquem *Ψ* 5 prophetaribus *D* sterilitatem
ΣBa.c., B¹ aluit *DB¹, B^aa.r.* fecunditatem *Σa.r.B* 6 lactuosam *Σp.c.D*
libris *KB^aa.c., Ψ* 7 factum *ΣB* fetum *DB* 8 credidisti *D* 9 natus est *ς*
samuhel *ΣBD* sam(p.s.l.)son est *D* iohannis *K* prof. *K* baptista *ς* exult.
ad intr. mariae *KΨ* 10 uerba (uerbum *Σ*) dom. per os (hos *B¹*) uirg. *ΣDB¹* hos *B*
11 ei *ς* 12 promissione *B* 13 institucione *K* samuhel *ΣBD* nutritus *D*
14 solitudinē *B^a* nen. — p. 303, 10 Hilarii li—*exciderunt in B¹* 15 sicera *K*
domino *ΣDΨ* 16 lucustis *K, Ba.c.* locustis *cel.* et] ac *ς* mel *Ka.c.DΨ*
siluestr(a exp. *K*)e *KDΨ* 17 tipum *KB* predicat ac *Σ* praedicatae *Kp.c.B*
praedicate et (exp.) *B* praedicante *D* praedicandae *ς* uestitus *scripsi* uestitur
codd. 18 exubiis *Ba.c.D* excubiis (e *eras.*) *Σ* 19 dei *BDB*

tinet. turpia uerba non intellegat, cantica mundi ignoret, adhuc
 tenera lingua psalmis dulcibus inbuatur. procul sit aetas lasciua
 puerorum, ipsae puellae et pedisequae a saecularium consortiis
 2 arceantur, ne, quod male didicerint, peius doceant. fiant ei litterae
 uel buxuae uel eburneae et suis nominibus appellentur. ludat in eis, 5
 ut et lusus eius eruditio sit, et non solum ordinem teneat litterarum,
 ut memoria nominum in canticum transeat, sed ipse inter se crebro
 ordo turbetur et mediis ultima, primis media misceantur, ut eas non
 3 sonu tantum, sed et uisu nouerit. cum uero coeperit trementi manu
 stilum in cera ducere, uel alterius superposita manu teneri regantur 10
 articuli uel in tabella sculpantur elementa, ut per eosdem sulcos
 inclusa marginibus trahantur uestigia et foras non queant euagari.
 syllabas iungat ad praemium et, quibus illa aetas delectari potest,
 munusculis inuitetur. habeat et in discendo socias, quibus inuideat,
 quarum laudibus mordeatur. non est obiurganda, si tardior sit, sed 15
 laudibus excitandum ingenium; et uicisse se gaudeat et uictam
 4 doleat. cauendum in primis, ne oderit studia, ne amaritudo eorum
 percepta in infantia ultra rudes annos transeat. ipsa nomina, per
 quae consuescet paulatim uerba contexere, non sint fortuita, sed
 certa et coaceruata de industria, prophetarum uidelicet atque 20
 apostolorum, et omnis ab Adam patriarcharum series de Matheo
 Lucaeque descendat, ut, dum aliud agit, futurae memoriae prae-
 5 paretur. magister probae aetatis et uitae atque eruditionis est eli-
 gendus nec, puto, erubescit doctus uir id facere uel in propinqua

4 cf. Quintilianus i. o. I 1, 26. 25 9 cf. ibid. I 1, 27 17 cf. ibid. I 1, 20

1 uerba *om.* ΣD 3 puellulae $\mathfrak{B}p.c.m^2$ pedissequae $\mathfrak{B}p.c.B$ pedis aequae *K*
 pedi(s *s.l.*) saequae Ψ pedesque *D* a *om.* ΣD saecularum $\mathfrak{B}a.c.m^2$ saecu-
 laribus ΣDB 6 ordine *K* litt. ten. $\mathfrak{B}p.c.$ 7 ut] et $\Sigma D\Psi$ hominum Ψ
 sed *ex se* Σ sed et $\mathfrak{B}$ creber $K\Sigma\Psi$ 8 primis *ex prius* Σ 9 sonu $K\Psi$ sono
cel. 10 ceram $K\Psi$ 11 tabula *B* 12 inclusa *s.l.* Σ , *om.* *D* foras *ex foris* Σ
 querant (*r exp.*) *B* 13 syll. $\Sigma p.c.\mathfrak{B}$ sill. *cel.* iungant *K, Pa.r.* delect.] deliniri
add. s.l.m^2K deliniri (*ex—re* $\mathfrak{B}$) $\mathfrak{B}B$ 16 incitandum $\mathfrak{B}p.c.m^2$ ingen.] *add.*
 ut *D, \Sigma s.l.B in mg.m^2* se *om.* ς uicta *D* 17 oderis *D* 18 praecepta $\Sigma \mathfrak{B}D$
 in *om.* ΣD infantiae *D* 19 consuescit $\Sigma \mathfrak{B}\Psi B$ consuevit *D* fortuitu $\Sigma a.c.\Psi$
 20 uid. atque apost. *om. et s.l. add. m^2* et apost. *B* adque *K, \Sigma a.c. et \mathfrak{B}a.c.m^2*
Bs.l.m^2 21 et omnis *s.l.m^2\S, om. D* mattheo *K* 22 discenda Ψ de-
 scendit *D* descendat Σ praeparetur *s.l.K* 23 probae] prope *K* prouecte Ψ ;
add. et \mathfrak{B} (eras.) \Psi eruditionisque $\Sigma a.c.D$ 24 poto (*sic*) *ex potest m^2B*
 erubescere *B* erubescet ς uir doctus ς uel] uelle $\mathfrak{B}$, *om. D* in *om. \Psi*

uel in nobili uirgine, quod Aristoteles fecit in Philippi filio, ut ipse
 librariorum uilitate initia ei traderet litterarum. non sunt contem-
 nenda quasi parua, sine quibus magna constare non possunt. ipse
 elementorum sonus et prima institutio praeceptoris aliter de erudito,
 5 aliter de rustico ore profertur. unde et tibi est prouidendum, ne inep- 6
 tis blanditiis feminarum dimidiata dicere filiam uerba consuescas
 et in auro atque in purpura ludere, quorum alterum linguae, alterum
 moribus officit, ne discat in tenero, quod ei postea dediscendum
 est. Graecorum eloquentiae multum ab infantia sermo matris scribi-
 10 tur contulisse, Hortensiae oratio in paterno sinu coaluit. difficulter
 eraditur, quod rudes animi perbiberunt. lanarum conchyliis quis in
 pristinum candorem reuocet? rudis testa diu et saporem retinet et
 odorem, quo primum imbuta est. Graeca narrat historia Alexandrum, 7
 15 Leonidis, paedagogi sui, non potuisse carere uitiis, quibus paruulus
 adhuc fuerat infectus. procliuius est enim malorum aemulatio et, quo-
 rum uirtutem adsequi nequeas, cito imitare uitia. nutrix ipsa non sit
 temulenta, non lasciua, non garrula; habeat modestam gerulam,
 nutricium grauem. cum auum uiderit, in pectus eius transiliat, 8
 20 e collo pendeat, nolenti alleluia decantet. rapiat eam auia, patrem

1 cf. Quintilianus i. o. I 1, 23 9 cf. ibid. I 1, 6 12 cf. Horat. epist.
 I 2 69 sq. 13 cf. Quintilianus i. o. I 1, 9 20 cf. Vergil. Buc. IV 60

1 aristotelis $KSD\psi$ -tiles $\mathfrak{B}B$ fecit] petit (*exp. et s.l. fecit*) $\mathfrak{B}$ filippi $\mathfrak{B}$
 philippo $\Sigma a.c.m^2D$ filio *s.l.m^2\S*, *om. D* ipsa Σ 2 uilitate *in mg. m^2 B* utili-
 tate D ei *om. D* traderet] monstraret ΣD 3 parua] *add. sint \Sigma D, Bs.l.m^2*
 4 sonus] ordo ΣD prima K parua *cel.* praeceptorum B 5 de *om. \Sigma D*
 ore *ex opere K* prou. est B 6 dimidia $K\psi$ filiam (*filia K, \Psi a.c.m^2*
 filiae $\mathfrak{B}a.c.m^2$) uerba consuescas $K\mathfrak{B}\psi$ filiam consuescas uerba B uerba filiae
 (*—e D*) consuescas ΣD uerba filia consuescat ς 7 *alt. in s.l. \Psi, om. \Sigma \mathfrak{B}D 8 ne]
 nec B 9 graecorum K grecorum $\Sigma D\psi$ eloquio B cont. scrib. ς inscri-
 bitur B 10 ortensie (*—sii m^2*) B ostensa *ex ortensi \Sigma* ostensi D coaluit et $\mathfrak{B}$
 11 raditur $\Sigma D\psi$ praebiberunt ψ conchyliis $\mathfrak{B}p.c.B$ concilia *cel.* 12 colo-
 rem ΣD reuocet et ΣD *pr. et eras. \mathfrak{B} 14 urbisque $K, \Psi a.c.$ duntorem $\Psi a.c.$
 dominatorem (*na eras. \mathfrak{B}) $\Sigma \mathfrak{B}DB$ *pr. et eras. \mathfrak{B} 15 leonis (*s.eras.*)dis Σ nidis D
 adh. paru. ΣD paruus $\mathfrak{B}$ 17 uirtutum K, ψ (*um in em corr. m^2*) uirtutes
cel. nequis D, Σ (*in mg. m^2 al nequeas*) imitare $\mathfrak{B}$ emittere $K\psi$ imiteris $Bp.c.$
 imitaris D, Σ (*in mg. m^2 al amittere*) sit] est ψ 18 *pr. non*] non sit B gar-
 ruela (*ex—ele*) B modestum D molestam $Ba.c.$ gerulam] regula D 19 graue D
 20 e] et ΣDB , *om. \varsigma* pendeat ΣD auiam $K, \Psi a.r.$****

risibus recognoscat, sit omnibus amabilis et uniuersa propinquitas rosam ex se natam gaudeat. discat statim, quam habeat et alteram auiam, quam amitam, cui imperatori, cui exercitui tiruncula nutriatur. illas desideret, ad illas tibi minitetur abscessum.

- 5 Ipse habitus et uestitus doceat eam, cui promissa sit. caue, 5
ne aures perfores, ne cerussa et purpurisso consecrata Christo ora
depingas, ne collum margaritis et auro premas, ne caput gemmis
oneres, ne capillum inrufes et ei aliquid de gehennae ignibus au-
spiceris. habet alias margaritas, quibus postea uenditis emptura est
2 pretiosissimum margaritum. Praetextata, nobilissima quondam 10
femina, iubente uiro Hymetio, qui patruus Eustochiae uirginis fuit,
habitum eius cultumque mutauit et neglectum crinem undanti
gradu texuit uincere cupiens et uirginis propositum et matris deside-
rium. et ecce tibi eadem nocte cernit in somnis uenisse ad se angelum
terribili facie minitantem poenas et haec uerba frangentem: 'tune 15
ausa es uiri imperium praeferre Christo? tu caput uirginis dei sacri-
legis adtrectare manibus? quae iam nunc arescent, ut sentias excru-
ciata, quid feceris, et finito mense quinto ad inferna ducaris. sin
autem perseueraueris in scelere, et marito simul orbaberis et filiis'.
3 omnia per ordinem expleta sunt et seram miserae paenitentiam uelox 20
signauit interitus. sic ulciscitur Christus uiolatores templi sui, sic
gemmas et pretiosissima ornamenta defendit. et hoc retuli, non quod
insultare uelim calamitatibus infelicium, sed ut te moneam, cum
quanto metu et cautione seruare debeas, quod domino spopondisti.

1 cognoscat *Σa.c.D* 2 genitam *B* 3 amittam *ΣD* impri *D* tyruncula
Σp.c.m2B 4 at illa tibi eas imitetur abscessu *D* 6 aures eius *ΣBDB alt.*
ne] nec *Σp.c.m2DB* ore *Σ* 7 depinguas *B* pr. ne] nec *B* collo *Σa.c.B*
auro et marg. *D alt.* ne] nec *ΣDB, Ba.r.* 8 ne] nec *ΣDB* inrafes *Σa.c.D*
inryfes *Σp.c.* irrufes *Σ* 9 habeat *ΣBD* 10 pre(ae *KB*)t(c *B*)iosissimam
margaritam *KΨ, Ba.c.m2* 11 himetio (—rio *m2K*) *KΨ* hemetio *ΣD* eustho-
ciae *KΨ* Eustochii *Σ* 12 mundanti gradu *B in t. (in mg. m2 mundano more) B*
mundano more *Σ in t. (in mg. m2 inundanti gradu) D* 13 alt. et s.l. *K* matris
ex uirginis *B* 14 tibi *K, B (t exp.)* ibi *D* sibi *ΣΨB* ad se *om. DB* 15 minan-
tem *B* tune] tu *Σa.c.m2D* 16 imperio *K* tuis sacr. *ΣDB* 17 at (ex d)-
tractare *Σ* ex crutiato *Σ* 18 duceris *B Ba.c.* 19 in scel.] excelere *D*
orbaueris *KΣD, BΨa.c.* 20 impleta *B* uelox] uel hoc (hoc *del.*) *K* uel hic *Ψ*
21 significauit *Ψ* uiolatoribus *D* in uiolatoribus *Σp.c.m2* 22 margarita
(exp.) ornamenta *K* quo *ΣBB* 23 insultari *D* infelicium] alienis *B* te *om. Σ*
24 deo *Σ*

6. Heli sacerdos offendit dominum ob uitia liberorum; episcopus fieri non potest, qui filios habuerit luxoriosos et non subditos. at e contrario de muliere scribitur, quod salua fiet per filiorum generationem, si permanserit in fide et caritate et sanctificatione cum pudicitia. si perfecta aetas et sui iuris inputatur parentibus, quanto magis lactans et fragilis et quae iuxta sententiam domini ignorat dexteram aut sinistram, id est boni ac mali nescit differentiam! sollicita prouides, ne filia percutiatur a uipera; cur non eadem cura prouideas, ne feriat a malleo uniuersae terrae, ne bibat de aureo calice Babylonis, ne egrediatur cum Dina et uelit uidere filias regionis alienae, ne ludat pedibus, ne trahat tunicas? uenena non dantur nisi melle circumlita et uitia non decipiunt nisi sub specie umbrae uirtutum. 'et quomodo', inquires, 'peccata patrum filiis non redduntur nec filiorum parentibus, sed anima, quae peccauerit, ipsa morietur?' hoc de his dicitur, qui possunt sapere, de quibus in euangelio scriptum est: aetatem habet, pro se loquatur. qui autem paruulus est et sapit ut paruulus, donec ad annos sapientiae ueniat et Pythagorae litterae eum perducant ad biuium, tam mala eius quam bona parentibus inputantur, nisi forte aestimas Christianorum filios, si baptismum non acceperint, ipsos tantum reos esse peccati et non scelus referri ad eos, qui dare noluerint, maxime eo tempore, quo contradicere non poterant, qui accepturi erant, sicut e regione salus infantum ma-

1 cf. I Reg. 2, 27 sqq. 2 cf. I Tim. 3, 4 3 *I Tim. 2, 15 7 cf. Ion. 4, 11
10 cf. Hier. 27 (50), 23 cf. Hier. 28 (51), 7 11 cf. Gen. 34, 1 15 Ezech. 18,
4. 20 17 *Ioh. 9, 21 19 cf. Persius 3, 56—57 etc.

1 hely $\Sigma p.c.m2$ deum $\mathfrak{B}\mathfrak{B}$ 2 luxor. $\Sigma a.c.\mathfrak{B}\Psi$ at s.l. Σ ad K, om. D
3 fiat Σ sit $K\Psi B$ 4 permanserint $\mathfrak{B}p.c.m2$ 6 et ex in $m2\mathfrak{B}$ lactens B
7 alt. et om. ΣD qui D iusta D secundum $K\Psi$ dextram $K\mathfrak{B}\Psi$ 8 aut
 $Ka.c.m2\Psi$ (cf. LXX) et cel. ac] et Σ nescit om. ς si soll (pr. l.s.l.) jicita ΣD
9 pr. prouidens K praeuides Σ et prudens D alt. praeuides Σ 12 unicus (s.l.m2
tonicas) K unicus tunicas Ψ 13 umbrae ex umbra $m2K$ umbrata Ψ 14 et
ex in B reddantur $\mathfrak{B}a.c.m2$ redditur $\Sigma a.c.$ 16 hiis B 18 loqua (uoca D)-
tur pro se $\Sigma\mathfrak{B}DB$ 19 pitagorae B phitagoreae D phit(th Σ)agorae cel. littera
 $\mathfrak{B}\mathfrak{B}$ perducant (sc. anni sapientiae)] perducunt Σ perducant $\mathfrak{B}\mathfrak{B}$ 20 bona
eius quam mala $\mathfrak{B}\mathfrak{B}$ 21 estimes ex estimet B existimas Σ 22 non etiam ς
referre $K\Psi$ 23 noluerunt $\mathfrak{B}$ 24 quia D infantum Σ

4 iorum lucrum est. offerre necne filiam potestatis tuae fuit, quamquam alia sit tua condicio, quae prius eam uouisti, quam conceperis; ut autem oblatam neglegas, ad periculum tuum pertinet. qui claudam et mutilam et qualibet sorde maculatam obtulerit hostiam, sacrilegii reus est; quanto magis, qui partem corporis sui et inlibatae ani-
mae puritatem regiis amplexibus parat, si neglegens fuerit, puniatur!

7. Postquam grandicula esse coeperit et in exemplum sponsi sui crescere sapientia, aetate et gratia apud deum et homines, pergat cum parentibus ad templum ueri patris, sed cum illis non egredia-
tur e templo. quaerant eam in itinere saeculi, inter turbas et fre-
quentiam propinquorum et nusquam alibi repperiant nisi in adyto
scripturarum prophetas et apostolos de spiritalibus nuptiis scisci-
tantem. imitetur Mariam, quam Gabriel solam in cubiculo suo rep-
perit et ideo forsitan timore perterrita est, quia uirum, quem non so-
lebat, aspexit. aemuletur eam, de qua dicitur: omnis gloria
filiae regis ab intus; loquatur et ipsa electo caritatis
iaculo uulnerata: introduxit me rex in cubiculum
suum. numquam exeat foras, ne inueniant eam, qui circumeunt
ciuitatem, ne percutiant et uulnerent et auferentes theristrum pud-
icitiae nudam in sanguine derelinquant; quin potius, cum aliquis
ostium eius pulsauerit, dicat: ego murus et ubera mea
turris. laui pedes meos, non possum inquinare
eos.

7 cf. Luc. 2, 52 10 cf. Luc. 2, 44—47 13 cf. Luc. 1, 26—29 15 *Ps.
44, 14 16 cf. Cant. 4, 9 17 *Cant. 1, 4 (3) 18 cf. Cant. 5, 6—7 21 *Cant. 8, 10
22 *Cant. 5, 3

1 necne] nec ΣD 2 alia om. B conciperes $\Sigma p.c.m^2 \mathfrak{B} DB$ 3 non
negligas B 4 mutinam $\Psi p.c.m^2$ inutilem (ex — lam) Σ 6 regis $\Sigma DB, \Psi a.c.$
parat] add. offerre $s.l.m^2 B$ 7 grandiuscu(a B) la $\Sigma DB, \mathfrak{B} p.c.m^2$ ceperit esse B
9 uiri pacis K ueri (uerae m^2) pacis Ψ 10 in turba et frequentia $Ba.c.$ inter]
in $\Psi, Ba.c.$ freq.] add. populorum uel Σ in $mg. m^2, D$ 11 alibi ($s.l.m^2$) eam Σ
eam D reperiant ΣDB repperient K in $s.l.m^2 K, om. \Psi$ adyto ς addito K
additos Ψ abdito B aditu $\mathfrak{B}$ auditu ΣD 13 gabriel $\Sigma \mathfrak{B} D$ reperit $\Sigma a.c. D$
14 forsitam K 15 omnes K gloria] $\overline{gra}$ (= gratia) B; add. eius $\mathfrak{B}$ (eras.)
 $\Psi, Bs.l.m^2$ 16 loquitur D lecto D lectio Σ dilecto ς 18 inuenient Σ
circueunt $\mathfrak{B} p.r.$ circumeant $\Sigma a.c.$ 19 percutient Σ auferenter (sic) ex aufe-
rentur K auferent ei (ei eras.) Σ auferant B teri(e K) sthrum $K \Psi$ teristrum
 $\Sigma a.c. DB$ pud.] add. et $\mathfrak{B}$ (eras.) B 20 delinquant D 21 hostium ΣDB

8. Non uescatur in publico, id est in parentum conuiuio, nec uideat cibos, quos desideret. et licet quidam putent maioris esse uirtutis praesentem contemnere uoluptatem, tamen ego securioris arbitror continentiae nescire, quod quaeras. legi quondam in scholis
 5 puer: aegre reprehendas, quod sinas consuescere. discat iam tunc et uinum non bibere, in quo est luxuria. 2 ante annos robustae aetatis periculosa est teneris grauis abstinencia. usque ad id tempus, si necessitas postularit, et balneas adeat et uino modico utatur propter stomachum et carnum edulio sustentetur,
 10 ne prius deficient pedes, quam currere incipiant. et haec dico iuxta indulgentiam, non iuxta imperium, timens debilitatem, non docens luxuriam. alioquin, quod Iudaica superstitio 3 ex parte facit in eiuratione quorundam animalium atque escarum, quod Indorum Bragmanae et Aegyptiorum gymnosophistae in
 15 polentae et orizae et pomorum solo obseruant cibo, cur uirgo Christi non faciat in toto? si tanti uirum, quare non maioris sit pretii margaritum? quae nata est ex repromissione, sic uiuat, ut illi uixerunt, qui de repromissione generati sunt. aequa gratia aequum habeat et laborem. surda sit ad organa; tibia, lyra et cithara cur
 20 facta sint, nesciat.

5 Appendix sententiarum u. 180 Ribbeck 6 Eph. 5, 18 8 cf. I Tim. 5, 23 10 *I Cor. 7, 6

1 nec] ne *Bp.r.* 2 quos] post *D* desiderat *Σ* 3 contempnere *ΣB* uoluntatem (*n s.l.m2Σ*) *KΣΨ* ego] eo *Σ*, *om. B* arb. sec. *ς* 4 cont.] *add.* esse *ς* quae(e *D*)rat *ΣD* scolis *ΣBB* 5 sinis *ς* 6 nunc *ΣB* luxuria *BΨ* 7 teneri *Ka.c.*; *add.* et *ς* abst. grauis *B* 8 id] idem *ΣD* postulare *Ba.c.* postulauerit *KBp.c.,DΨ* uinum *Σa.c.D* 9 ut. mod. *ς* modice *ΣD* sthom. *K* carnum *s.l.K* edulio *ex* idolio *K* 10 incipiat *Ba.c.D* et] at *B* hoc *ς* 12 luxuriam *Ba.c.Ψ* alioqui *ς* quod] *add.* in *KΨ* superstitione *K* 13 in eieratione (*eiu ex eie Σ*) *ΣD* sine ratione (*s.l.m2 l* in exsecratione) *B* in abstinencia (*in ras. m1*) *B* in reiectione *ς* 14 quod et *ς* induorum *KΨa.c.* bragmanae (— *ni ex ne m2B*) *ΣB* bracmanae *B* bragmine *D* brathamane *K* brathmanae *Ψ* Brachmani *ς* (*cf. uol. I p. 444, 10*) et *s.l.D* gy(i *KΨ*)mnosofistae *KΨB* gimnosoph. *Σa.c.* gygnosophiste *B* et in polentae et orizae *in mg. sin. m1*, in polentae et orizae *in mg. inf. m2, om. in textu K* 15 oridiae (— *ie D*) *ΣD* obseruantes *ΣD* 16 faciet *Σ* non et *ΣD* 17 promissione *ΣD* 18 promissione *D* aequam gratiam (*m exp. K*) *KΨ* 19 et habeat *B* organum *B* tybia *ΣBΨ* tibie *B*; *add.* et *B* lira *ΣB D* lire *B* et *om. ς* cythara *Σp.c.m2B* citare *B* 20 sunt *D* sit *KΨ*

9. Reddat tibi pensum cotidie scripturarum certum. ediscat Graecorum uersuum numerum. sequatur statim et Latina eruditio; quae si non ab initio os tenerum composuerit, in peregrinum sonum lingua corrumpitur et externis uitiis sermo patrius sordidatur. te habeat magistram, te rudis miretur infantia. nihil in te et in patre suo uideat, 5 quod si fecerit, peccet. mementote uos parentes uirginis et magis eam exemplis docere posse quam uoce. cito flores pereunt, cito uiolas 2 et lilia et crocum pestilens aura corrumpit. numquam absque te procedat in publicum, basilicas martyrum et ecclesias sine matre non adeat. nullus ei iuuenis, nullus cincinnatus adrideat. uigiliarum 10 dies et sollemnes pernoctationes sic uirguncula nostra celebret, ut ne transuersum quidem unguem a matre discedat. nolo de ancillis suis aliquam plus diligit, cuius crebro auribus insusurret. quicquid 3 uni loquitur, hoc omnes sciant. placeat ei comes non compta atque formonsa, quae liquido gutture carmen dulce moduletur, sed grauis, 15 pallens, sordidata, subtristis. praeponatur ei probae fidei et morum ac pudicitiae uirgo ueterana, quae illam doceat et adsuescat exemplo ad orationem et psalmos nocte consurgere, mane hymnos canere, tertia, sexta, nona hora quasi bellatricem Christi stare in acie accensaque lucernula reddere sacrificium uestertinum. sic dies transeat, 20 sic nox inueniat laborantem. orationi lectio, lectioni succedat oratio. breue uidebitur tempus, quod tantis operum uarietatibus occupatur.

10. Discat et lanam facere, tenere colum, ponere in gremio calatum, rotare fusum, stamina pollice ducere. spernat bombycum

3 cf. Quintilianus, i. o. I 1, 13 os tenerum] cf. Horat. epist. II 1, 126

1 cot. pensum *B* script.] de scripturarum floribus (flor. *s.l.* Σ) ΣD certum] carptum ζ et discat Σ discat ζ gregorum *K* 2 numeros *ex* numerus Σ et *om.* ζ quae] cui *D* 4 patribus *K* $\Psi a.c.$ sordidatus *D* 5 miretur] imitetur ΣD (cf. p. 304, 6) alt. in *s.l.* $\mathfrak{B}$, *om.* ΣD patri *D* 7 doceri $\mathfrak{B} B$ uiolā Σ uiola *D* 8 lilium ΣD nusquam ΣB 11 sollempnes *B* solemnes *K* $\Sigma \Psi$ 12 transuerso quidem ungue ΣD ancillis *DB* 13 tuis $\mathfrak{B}$ susurret *B* 14 omne *D* compta *D* 15 formosa $\Sigma p.r.D \Psi B$ lasciuia (*s.l.m* 2 formonsa) $\mathfrak{B}$ gutture *K* 16 sord. pall. *B* pauens Ψ 18 orationes ΣD consurge *D* himnos *K* ymnos ΣD imnos *B* 19 hora *ex* ora Σ chora (*c.eras.*) *B* oratio *K* Ψ stare in acie quasi bell. *xpi* *D* aciem *K* 21 orationi *ex* orationem $\mathfrak{B}$ lectio *om.* (*s.l.m* 2 leccio) *K* lectioni *ex* lectio $\mathfrak{B}$, *ex* lectionis Ψ 22 operum] dierum ΣD 23 et *om.* *B* poni *D* in gremio] ingenio *K a.c.* Ψ in *s.l.* Σ 24 calathum $\Sigma p.c.$ $\mathfrak{B}$ pollice $\Sigma p.r.$ $\mathfrak{B} a.c.$ *D* bombycum $\Sigma p.c.$ *B* bombyscum (*is.eras.*) *K* bumbicum $\Sigma a.c.$ *D* bombos cum Ψ

telas, Serum ¹uellerā et aurum in fila lentescens. talia uestimenta
 paret, quibus pellatur frigus, non quibus corpora uestita nudentur.
 cibus eius holuscum sit et similia raroque pisciculi. et negulae prae-
 cepta longius traham, de quibus in alio loco plenius sum locutus, sic
 5 comedat, ut semper esuriat, ut statim post cibum possit legere, orare,
 psallere. displicent mihi in teneris uel maxime aetatibus longa et 2
 immoderata ieiunia, quibus iunguntur ebdomades et oleum in cibo
 ac poma uitantur. experimento didici asellum in uia, cum lassus
 fuerit, diuerticula quaerere. faciant hoc cultores Isidis et Cybelae,
 10 qui gulosa abstinentia Fasides aues et fumantes turtures uorant,
 ne scilicet Cerealia dona contaminent. hoc in perpetuo ieiunio prae-
 ceptum sit, ut longo itineri uires perpetes supparentur, ne in prima
 mansione currentes corruamus in mediis. ceterum, ut ante scripsi, 3
 in quadragesima continentiae uela pandenda sunt et tota aurigae
 15 retinacula equis laxanda properantibus, quamquam alia sit condicio
 saecularium, alia uirginum ac monachorum. saecularis homo in
 quadragesima uentris ingluuiem decoquit et in coclearum morem
 suo uicitans suco futuris dapibus ac saginae aqualiculum parat;
 uirgo et monachus sic in quadragesima suos emittant equos, ut
 20 sibi meminerint semper esse currendum. finitus labor maior,

4 cf. epist. LIV 9—10

1 serum *Bp.c.m²* sericum *Σ* syricum *D* lentescens *KDΨ* 2 uest. corp.
ΣD 3 olusc. *KΨ, Σa.c.* pr. et *s.l.K, om.* *Ψ* similia *Σa.r.D* 4 loc. sum
 plen. *ς* loc. sum *B* sic] si *B* 5 orare et *Β* et *ς* 6 displicet *KDB*,
ΣΨa.c. uel *om.* *ς* maxime] *add. his s.l.m²B* 7 in quibus *ς* ebdomates
K, Ψa.c. cibum *Bp.c.m²* 8 uetantur *ΣDB* 9 hisidis *D* hysidis *Σ* cibelaē
Ka.c.m²Σp.c.Βa.c.Ψ cibeles in *ras. m²B* cibebae (— be *D*) *Σa.c.D* goebelae
Kp.c.m² 10 fasidis *Ba.c.* Phasides *ς* et] ac *ς* 11 cerialia *K, Ba.c.* cere-
 alis *Σ* cerialis *D* perpetuum (*ex — om Σ*) *ΣD* 12 ieiunium *D* de ieiunio *KΨ*
 longi itineris *ΣD* itinere *B* superent *ς* 13 mentione *ς* corr. curr. *Σ*
 in mediis corr. *Β* 14 quadragensima *K, Σa.r.* -gisima *Β · XL · B* -gesime *D* abs-
 tintentiae *Β* 15 aequis *KD, Ψa.r.* ^{ma}condicio *Β*—tio *cel.* 16 alie *D*
 17 quadragensima *K* -gisima *Βa.c. · XL · B* inluuiem *Βa.c.* decoquit *s.l.Σ*
 dequoquid *B* decoquet *K* dequoquet *Βa.c.* cenclearum *D* cenclearum (*in mg.*
m² al cenclearum) *Σ* cochlearum *ς* more *ΣDB* 18 suco uict. suo *ς* suo
s.l.m²B sicco *ex sico* (*in mg. m²* al suco) *Σ* ^{ma}saginae (— ne) *ex sanguine ΣB*
 19 quadragensima (*sic*) *K* -gisima *Βa.c. · XL · B* emittant *Ka.c.Β* (*e ex i*) im-
 mittant *B* dimittant *ΣD* admittant *ς* 20 maior (*in mg. m²* al magis) *Σ* magis *D*

ininitus moderatior est; ibi enim respiramus, hic perpetuo incedimus.

11. Si quando ad suburbana pergis, domi filiam non relinquis; nesciat sine te nec possit uiuere; cum sola fuerit, pertremescat. non habeat conloquia saecularium, non malarum uirginum contubernia, 5 non intersit nuptiis seruulorum nec familiae perstreptentis lusibus misceatur. scio praecepisse quosdam, ne uirgo Christi cum eunuchis lauet, ne cum maritis feminis, quia alii non deponant animos uirorum, 2 aliae tumentibus uteris praeferant foeditatem. mihi omnino in adulta uirgine lauacra displicent, quae se ipsam debet erubescere et nudam 10 uidere non posse. si enim uigiliis et ieiuniis macerat corpus suum et in seruitutem redigit, si flammam libidinis et incentiua feruentis aetatis extinguere cupit continentiae frigore, si adpetitis sordibus turpare festinat naturalem pulchritudinem, cur e contrario balnearum fomentis sopitos ignes suscitatur? 15

12. Pro gemmis aut serico diuinos codices amet, in quibus non auri et pellis Babyloniae uermiculata pictura, sed ad fidem placeat emendata et erudita distinctio. discat primum Psalterium, his se canticis auocet et in Prouerbiis Salomonis erudiatur ad uitam. in Ecclesiaste consuescat calcare, quae mundi sunt; in Iob uirtutis et 20 patientiae exempla sectetur. ad Euangelia transeat numquam ea positura de manibus; Apostolorum Acta et Epistulas tota cordis inbibat uoluntate. cumque pectoris sui cellarium his opibus locupleta-

12 cf. I Cor. 9, 27

1 inmoderatio ΣD 2 incēdimus $Bp.c.m2$ 3 sic Σ ad $s.l.m2B$ 4 nec
ex ne $m2B$ posse ΣD cum] et cum $\Sigma p.c.D$ pertimescat $\Sigma DB, Bp.c.$
5 conloquium B non] et D 8 ne $K\Psi$ nec $cel.$ maritatis ΣBDB
deponunt $\Sigma p.c.\Psi$ ponant $\Sigma a.c.$ animas $Kp.c.m2B$ 9 praeferunt $\Sigma p.c.$ pro-
ferant K proferunt Ψ 10 et $s.l.m2K, om.$ Ψ 11 non $om.$ D ieuigiliis (ie $eras.$)
et iei. K iei. ($add.$ et orationibus $m2B$) et uigiliis ΣB 12 seruitute Ψ rediget K
incentiuae D feru.] puerilis $\Sigma a.c.$ puerilia D 13 ext.—app. in $mg.$ inf. $m2B$
sordidis Ψ 14 turbare B festinet $Ba.c.m2$ e] et D contrarium $Da.c.$
15 suscitetur ignes B 16 aut $K\Psi$ et $cel.$ syrico $Ba.c.D$ in $om.$ ΣD non $s.l.K$
17 babil. ΣB Babylonicae ς uermiculatā picturā $\Psi p.c.m2$ 18 primo Ψ
19 et $om.$ ΣB salomonis $K\Sigma\Psi$ in] et in $s.l.m2B$ 20 ecel(ēcl D ecl Σ)esiasten
 $K\Sigma D\Psi$ quae m. sunt calcaret (—re ς) $D\varsigma$ iob (non hiob) $codd.$ 21 pae-
nitentiae $K\Psi a.c.$ ad] et ad K et Ψ 22 inbuat $D\Psi$ inbuat ($s.l.m2$ in-
bibat) K , (in $mg.$ $m2$ al. inlustrat) Σ 23 his $om.$ ΣD locupletauerit $\Sigma p.c.D$
locupletans Ψ

rit, mandet memoriae Prophetas et Heptateuchum et Regum ac Paralipomenon libros Hesdraeque et Hester uolumina, ut ultimum sine periculo discat Canticum canticorum, ne, si in exordio legerit, sub carnalibus uerbis spiritualium nuptiarum epithalamium non
 5 intellegens uulneretur. caueat omnia apocrypha et, si quando ea 3 non ad dogmatum ueritatem, sed ad signorum reuerentiam legere uoluerit, sciat non eorum esse, quorum titulis praenotantur, multaque his admixta uitiosa et grandis esse prudentiae aurum in luto quaerere. Cypriani opuscula semper in manu teneat, Athanasii
 10 epistulas et Hilarii libros inoffenso decurrat pede. illorum tractatibus, illorum delectetur ingeniis, in quorum libris pietas fidei non uacillet; ceteros sic legat, ut magis iudicet, quam sequatur.

13. Respondebis: 'quomodo haec omnia mulier saecularis in tanta frequentia hominum Romae custodire potero?' noli ergo subire
 15 onus, quod ferre non potes, sed, postquam ablactaueris eam cum Isaac et uestieris cum Samuèle, mitte auiae et amitae. redde pretiosissimam gemmam cubiculo Mariae et cunis Iesu uagientis inpone. nutriatur in monasterio, sit inter uirginum choros, iurare non discat, 2 mentiri sacrilegium putet, nesciat saeculum, uiuat angelice, sit in
 0 carne sine carne, omne hominum genus sui simile putet et, ut cetera

15 cf. Gen. 21, 8 16 cf. I Reg. 2, 19

1 mandit Ψ pr. et om. $D\Sigma$ eptateucum $\mathfrak{B}p.c.$ eptaticum $K\Psi, \mathfrak{B}a.c.$ eptateticum (te exp.) B emptatheucum D pentateuchum Σ ac om. $K\Psi$ et ς
 2 paralypo(o ex e Σ)menon $\Sigma p.c.$ D paralippomenon B hesdraeque (que eras.) $\mathfrak{B}$ hesdrae quem (m exp. K) $K\Psi$ hesdrae quoque Σ ezdre (in rqs. m2) quoque B ezre quoque D Esther ς ut $\mathfrak{B}$ ut in ex ut in ras. m2B et K ad Ψ , om. ΣD ultimo ΣD 3 cantica cant. Σ ne si ex nisi K ne] quem ΣD 4 epital. $\Sigma a.c. \mathfrak{B} B$ epythal. D ephital. $K\Psi$ 5 apocripha B apocripha (ex apocriforum m2B) cet. eam $\mathfrak{B}$ 7 titulus $K\Psi a.r.$ praenotentur Ψ multaque ex que Σ multa que D 8 in his ΣD hiis B 9 cypriani $K\Psi B$ manibus $\mathfrak{B}p.c. m2$ atan. $\mathfrak{B}$ atthan. Σ 10 hilari $Ka.c.$ ilarii B currat pede DB^1 pede currat Σ ill. tract. om. B^1 11 uacillet $Ka.c. m2\Psi$ u(b D)acillat cet. 12 iud. q. seq.] iudicetur quam iudicet B^1 13 quomo $\Sigma a.c. D$ mulier hec omnia B^2 mulieris $Kp.c. m2$ 14 roma DB^1 15 honus $\Sigma a.r. D$ 16 isac $\Sigma a.c.$ ysaac B samuele (ex—lê B^1) KB samuel Ψ emitte Ψ et mitte B^2 reddere $Kp.c. m2$ redd B^2 17 gemmam om. B^2 inpone om. B^1 18 uirgineos Σ coros B 19 mentire $\Sigma \mathfrak{B}a.c., D$ angelicae $K\Sigma \mathfrak{B} B^2$ 20 sui] sibi $K\Psi$ similem ΣDB^1

taceam, certe te liberet seruandi difficultate et custodiae periculo.
 melius tibi est desiderare absentem quam pauere ad singula, cum
 quo loquatur, quid loquatur, cui adnuat, quem libenter aspiat.
 3 trade Eustochio paruulam, cuius nunc et ipse uagitus pro te oratio
 est, trade comitem futuram sanctitatis heredem. illam uideat, illam 5
 amet, illam primis miretur ab annis, cuius et sermo
 et habitus et incessus doctrina uirtutum est. sit in gremio auiae,
 quae repetat in nepte, quidquid praemisit in filia, quae longo usu
 didicit nutrire, docere, seruare uirgines, in cuius corona centenarii
 4 cotidie numeri castitas textitur. felix uirgo, felix Paula Toxotii, quae 10
 per auiae amitaeque uirtutes nobilior est sanctitate quam genere!
 o si tibi contingeret uidere socrum et cognatam tuam et in paruis
 corpusculis ingentes animos intueri! pro insita tibi pudicitia non
 ambigerem, quin praecederes filiam et primam dei sententiam secun-
 da euangelii lege mutares. ne tu parui penderes aliorum desideria 15
 5 liberorum et te ipsa magis offerres deo! sed quia tempus est
 amplexandi et tempus longe fieri a complexi-
 bus et uxor non habet potestatem corporis sui
 et unusquisque in ea uocatione, qua uocatus est,
 in ea permaneat in domino et, qui sub iugo est, sic debet 20

6 Verg. Aen. VIII 517 9 cf. Hieron. adu. Iou. I 3 14 cf. Gen. 1, 28;
 I Cor. 7, 34 13 cf. Verg. Georg. IV 83 16 *Eccle. 3, 5 18 *I Cor. 7, 4
 19 *I Cor. 7, 20

1 certe te] certet et *Kp.c.m2Ψ* te certe *℔* certe *D* certa *B¹* libere *DB¹*
 libera *Σ* et *om. ΣDB¹* custodiat periculo *B¹* custodiat periculum *Σa.c.D*
 custodia periculo *Σp.c.* 2 est des. tibi *B²* quid loq., cum quo loq. *ς* cum
 quo loq. *in rasura multo maius spatium praebente m1 B²* 3 pr. loquatur] loquor *B¹*
 quid] quod *Σa.c.Ψ* inspicat *Kp.c.m2ΨB²* 4 eusthocio *K* eustochium *℔a.c.*
 ipse ex ipsa *B¹* 5 comiti *B²* sanct. fut. *D* futurae (—re) *ΣB²* ill. uid.
in mg. inf. m2K 6 amet et *B²* primus *KΨa.r.* ab *s.l.Σ, om. B¹*
 et *om. KΨ* 7 et inc. et hab. *ς* 8 quem *KΨ* in neptae *Ka.c.* inep-
 tae *Ψ* in nepta *D* longa usu *B²a.c.* longa(—gua *B¹*)uia *DB¹* longaeua *Σa.c.*
 9 docere et seruare *℔p.c.m2* seruare, docere *ς* coronam *℔* centi(e *B²*)nariis *KB²*
 10 numeris *KB²* toxocii *KΨB¹* eustochio *B²* 12 uideres *℔* paruulis *ex*
 paruulo *B²* 13 corpusculo *B²a.c.* et ing. *D* contuereris *ΣDB¹* 14 ambigere *Ψ*
 quid *Ka.c.Ψ* praecederis *KD* prima dei scientia *D* secundum euangelii
 legem *B²* 15 mutaris *K℔, B¹a.c.* nae *ς* nec *Σp.c.m2* 16 et] sed *Σp.c.*
 ipsa *Kp.c.* ipsam *cel.* offeres *Σ℔a.c.* est *om. B¹* 17 tempus est *Σ* ab (*om. D*)
 amplexibus *ΣDB* 19 et *om. Σ* ea uoc., qua] qua uoc. *℔DB* 20 eo *D*
 permanere debet *℔* sic] ita *Ψ* debet *s.l.m2℔* debeat *Σa.c.D*

currere, ne in luto comitem derelinquat, totum redde in subole, quod
in te interim distulisti. Anna filium, quem deo uouerat, postquam
obtulit tabernaculo, numquam recepit indecens arbitrata, ut futurus
propheta in huius domo cresceret, quae adhuc alios filios habere cupie-
5 bat. denique, postquam concepit et peperit, non est ausa ad templum 6
accedere et uacua apparere coram domino, nisi prius redderet, quod
debebat, talique immolato sacrificio reuersa domum quinque liberos
sibi genuit, quia primogenitum deo pepererat. miraris felicitatem
sanctae mulieris? imitare fidem. ipse, si Paulam miseris, et magistrum
10 et nutricium spondeo. gestabo humeris, balbutientia senex uerba
formabo multo gloriosior mundi philosopho, qui non regem Mace-
donum Babylonio periturum ueneno, sed ancillam et sponsam Christi
erudiam regnis caelestibus offerendam.

2 cf. I Reg. 1, 22—28 7 cf. I Reg. 2, 21 11 mundi philosopho] =
Aristotele regem—ueneno] = Alexandrum Magnum

1 reddas *ex* reddam *B*² sobole *Kp.c. Ba.c. Ψ B*² sobule (*o ex u*) *D* sobolē *ex*
subolē *B*¹ 2 distuli *Ψ* domino *B*² 3 in tab(u) *D* jern. *Σ D B*¹ indicens
*Ka.c. B*¹ indegens *Ψ* 4 huius *K Ψ* eius *cet.* hab. al. fil. *B*² filios *om. B*¹
5 ad *om. B*¹ 6 uacuam *K Ψ a.c.* parere *Σ a.c. D* domino] *add.* in con-
spectu domini *K (exp.) Ψ* 7 sibilib. *Σ* 8 peperat *Σ Ba.c.* 9 ipsius *Ka.c. Ψ*
mireris *B*¹ et magistrum *s.l. K; add. me Ψ* 10 umeris *K* balbutt. *K*
senis (*ex—nes Σ*) *Σ a.c. D* senes *B*¹ 11 firmabo *Σ D B*¹ philosophis *Ψ* phi-
lippo *B*¹ mached. *Σ p.r. Ψ B*¹ machaed. *K* machedonium *Ba.r.* 12 uenenum *D*
ancilla et sponsa *B*¹ et *s.l. B*² 13 eruditam *Ψ, B*² *a.a.* offerenda *D*;
add. explicit ad laetam de institutione filiae *K Ψ* explicit ad leta *D*

CVIII.

EPITAPHIUM SANCTAE PAULAE.

1. Si cuncta mei corporis membra uerterentur in linguas et omnes
 artus humana uoce resonarent, nihil dignum sanctae ac uenerabilis
 Paulae uirtutibus dicerem. nobilis genere, sed multo nobilior sanc- 5
 titate, potens quondam diuitiis, sed nunc Christi paupertate insi-
 gnior, Gracchorum stirps, suboles Scipionum, Pauli heres, cuius uoca-
 bulum trahit, Maeciae Papiriae, matris Africani, uera et germana
 progenies, Romae praetulit Bethlem et auro tecta fulgentia informis
 2 luti uilitate mutauit. non maeremus, quod talem amisimus, sed 10
 gratias agimus, quod habuimus, immo habemus — deo enim uiuunt
 omnia et, quidquid refertur ad dominum, in familiae numero compu-
 tatur, quamquam amissio illius caelestis domus habitatio sit —, quae,
 quamdiu in corpore fuit, peregrinata est a domino et uoce semper flebili

Γ = *Lugdunensis* 600 s. VI (continet p. 306, 3 si—6 insignior;
 309, 16 et haec — 19 praedic.; 311, 18 inter hostium —
 21 contemnens; 338, 5 lasc. — 7 mentem; 338, 9 turpe —
 12 demonstr.).

a = *Sessorianus* 55 (*Bibl. Nat. Rom.* 2099) s. VII.

K = *Spinaliensis* 68 s. VIII.

Σ = *Turicensis Augiensis* 41 s. IX.

D = *Vaticanus* lat. 355+356 s. IX—X.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

de sancta paula Γ epythafium sanctae paulae a beato hieronimo $\overline{prbo}$ factum
 a de uita paulae K epitaphium (epithapium D) sancte paulae ab (a sancto D)
 hieronimo editum ΣD ierons $\bar{d}$ epytaphio sanctae paulae B ; *Hieronymi nomen*
exhibent $a\Sigma DB$

8 Africani] sc. minoris, cf. Plutarch. uit. Aemilii Pauli c. 5, 1; Plinius nat.
 hist. XV 126 13 cf. II Cor. 5, 6

3 corp. mei $a\Sigma$ corp. Γ lingua a linguam $\Sigma Da.c., B$ et] si ($s.l.$) et K
 4 sonarent B sanctae—Paulae] tanti uiri Γ 5 nobiles $\Gamma a.c.$; add. est Γ ,
 quidem $s.l. m2D$ multo *infra l.* Σ multum $\Gamma a.c.$ 6 nunc $s.l. \Sigma \overline{xpi}$ in
mq. m2K 7 gracch. a grhaec. K grace. ΣD grec. B suboles $a, Da.c.$ soboles *cet.*
 8 meciae D maetiae B mediciae (*di exp.*) Σ Martiae ς papyriae KD affricani
 $\Sigma p.c.$ B af(ff Σ)ricana $\Sigma a.c. D$ 9 romana a bethleem Σ betheleem $Dp.c.$
 betlehem B fulg. tecta (*ex texta*) B 10 miremur $Bp.c.$ 11 habemus]
 habeamus ς deo] $\bar{d}no$ a 12 reuertitur D 13 domus *om.* a 14 fuit] mansit B

querebatur dicens: heu mihi, quia peregrinatio mea
prolongata est, habitavi cum habitantibus
Cedar, multum peregrinata est anima mea. et
mirum, si planxerit se uersari in tenebris — hoc enim Cedar interpre-
tatur —, cum mundus in maligno positus sit? et sicut tenebrae
eius, ita et lumen eius; luxque in tenebris lucet
et tenebrae eam non adprehenderunt. unde et
illud crebrius inferebat: aduena sum et peregrina
sicut omnes patres mei, et iterum: cupio dissol-
ui et esse cum Christo. quotiens autem infirmitate cor-
pusculi, quam incredibili abstinentia et duplicatis contraxerat
ieiuniis, uexabatur, hoc in ore uolebat: subicio corpus
meum et in seruitutem redigo, ne aliis prae-
dicans ipsa reproba inueniar, et: bonum est
uinum non bibere et carnem non manducare
et: humiliaui in ieiunio animam meam et: to-
tum lectum meum uersasti in infirmitate et:
uersata sum in miseria, dum mihi infigitur
spina. atque inter doloris aculeos, quos mira patientia sustinebat,
quasi apertos sibi caelos aspiceret, loquebatur: quis dabit mihi
pinnas sicut columbae et uolabo et requies-
cam?

2. Testor Iesum et sanctos angelos eius ipsumque proprie
angelum, qui custos fuit et comes admirabilis feminae, me nihil in
gratia, nihil more laudantium, sed, quidquid dicturus sum, pro te

1 *Ps. 119, 5 4 Cedar] cf. Onom. s. 4, 6; 48, 13; 57, 5 5 cf. I Ioh. 5, 19
Ps. 138, 12 6 *Ioh. 1, 5 8 Ps. 38, 13 9 *Phil. 1, 23 12* I Cor. 9, 27
14 *Rom. 14, 21 16 *Ps. 34, 13 *Ps. 40, 4 18 *Ps. 31, 4 20 Ps. 54, 7

1 eheu *Da.r.* eu a 3 caedar aSD et a nec cet. 4 caedar aD 5 sit
in mg. m2Σ, om. B; interrogandi signum posui 6 pr. eius a illius cet. que] quae K
quoque B luceat KD, Σp.c. 7 compreh. ΣB 8 illut cebrius a 9 patris K
10 cum christo esse B in inf. Kp.c.m2Bp.c. incredibilis (seras.) ΣDB 14 ipse
reprobis effitiat B 17 inf. mea ΣD 18 uersatus a, Da.c.m2 infig. KB,
Σp.c. (cf. LXX) confring. a config. Σa.c. conconfigitur (pr. coneras., confi in ras.
m2) D 19 dolorum Σp.c.m2 potentia D 20 dabis B 21 pennas ΣDB
23 angelos om. Σ que s.l.K proprium B 24 fuit eius B 25 gratiam ΣD
nihil] add. dicere KB, Σs.l.m2 amore a laud.] blandientium loqui Σ
quidquit a quicquid Σp.r.B quidem ex quid D

stimonio dicere et minus eius esse meritis, quam totus orbis canit, sacerdotes mirantur, uirginum chori desiderant, monachorum et
 2 pauperum turba deplangit. uult lector breuiter eius scire uirtutes? omnes suos pauperes pauperior ipsa dimisit. nec mirum de proximis et familiola, quam in utroque sexu de seruis et ancillis in fratres
 5 sororesque mutauerat, ista proferre, cum Eustochium, uirginem et deuotam Christo filiam, in cuius consolationem libellus hic cuditur, procul a nobili genere sola fide et gratia diuitem reliquerit.

3. Carpamus igitur narrandi ordinem. alii altius repetant et ab incunabulis eius ipsisque, ut ita dicam, crepundiis matrem Blesil-
 10 lam et Rogatum proferant patrem — quorum altera Scipionum Gracchorumque progenies est, alter per omnes Graccias usque hodie et stemmatibus et diuitiis ac nobilitate Agamemnonis fertur sanguinem trahere, qui decennali Troiam obsidione deleuit —, nos nihil laudabimus, nisi quod proprium est et de purissimo sanctae mentis fonte
 15 profertur. quamquam dominus atque saluator in euangelio doceat apostolos seiscitantes, quid sibi redditurus sit, qui omnia sua pro nomine eius dimiserint, centuplum in praesentiarum recepturos et in futuro uitam aeternam — ex quo intellegimus non laudis esse possidere diuitias, sed pro Christo eas contemnere, non timere ad
 20 honores, sed pro domini fide eos parui pendere —, uere, quod pollicitus est seruis suis et ancillis saluator, reddidit in praesenti. nam quae unius urbis contempsit gloriam, totius orbis opinione celebratur; quam Romae habitantem nullus extra Romam nouerat, latentem in Bethlem et barbara et Romana terra miratur. cuius enim gentis
 25

16 cf. Matth. 19, 27—29 etc.

1 esse eius Σ canet $\Sigma p.c.m2$ 2 miratur *Ka.c., cm. D* cori *D* 3 turbae deplangunt ς deplangat *Ba.c.* uult] uis ς eius breu. *B* eius *s.l.K*
 4 alt. pauper *KB* 5 pr. et in *mg. m2K* quam] quē *B* alt. in *ex* et *m2K* 6 eusthoc. *aK* heustoch. *B* 7 xpi *a* in xpo Σ consolationem *K*—ne *cel.* concluditur *B*
 8 relinquerit *a* dereliquerit ΣD 9 narrando *K* reputant *K* 10 a cunabulis ς bresillam *B* *Blaes.* ς 11 patre *a* gracch. *a* *gracc. K, \Sigma p.c.* *grac. Bp.c. grec. \Sigma Ba.c.* grecorum *D* 12 est *om. B* omnes fere ΣD raecias *a* et *om. \varsigma*
 13 stematibus ΣB schemmatibus *a* agamemnonis (*pr. n s.l. \Sigma*) ΣDB 14 delebit *K* laudamus *a* 15 de *om. K* 16 adque *K* et Σ salu. noster *B* 17 qui *s.l.K* 18 demiserit *K* dimiserit *a* ΣD dimiserunt *B* recepturum *Dp.c.m2*
 21 dei ΣD eas $\Sigma p.c.m2B$ 22 est et seruis *D* reddit ΣD 23 contempsit *a* 24 pr. roma *D* 25 in *om. a* bethleem *Dp.c.m2B* miratur *ex* imitatur *B*

homines ad sancta loca non ueniunt? quis autem in sanctis locis
 praeter Paulam, quod plus inter homines miraretur, inuenit? et
 sicut inter multas gemmas pretiosissima gemma micat et iubar solis
 paruos igniculos stellarum obruit et obscurat, ita cunctorum uirtutes
 5 et potentias sua humilitate superauit minimaque fuit inter omnes,
 ut omnium maior esset, et quanto se plus deiciebat, tanto magis a
 Christo subleuabatur. latebat et non latebat. fugiendo gloriam
 gloriam merebatur, quae uirtutem quasi umbra se-
 quitur et adpetitores sui deserens adpetit contemptores. sed
 10 quid ago? narrandi ordinem praetermittens, dum in singulis teneor,
 non seruo praecepta dicendi.

4. Tali igitur stirpe generata iunctaque uiro Toxotio, qui
 Aeneae et Iuliorum altissimum sanguinem trahit. unde etiam Christi
 uirgo, filia eius, Eustochium Iulia nuncupatur et ipse

15 Iulius, a magno demissum nomen Iulo.
 et haec dicimus, non quo habentibus grandia sint, sed quo contemnen-
 tibus mirabilia. saeculi homines suspiciunt eos, qui his pollent priui-
 legiis; nos laudamus, qui pro saluatore ista despexerint. et mirum in
 modum, quos habentes parui pendimus, si habere noluerint, praedi-
 camus. his, inquam, orta maioribus et fecunditate ac pudicitia pro-
 20 bata primum uiro, dein propinquis et totius urbis testimonio, cum
 quinque liberos edidisset — Blesillam, super cuius morte eam Romae
 consolatus sum, Paulinam, quae sanctum et admirabilem uirum et

8 Cicero, Tusc. disp. I 109; cf. Seneca, epist. 79, 13 9 cf. Plinius, epist. I
 8, 14 15 Vergil. Aen. I 288 22 cf. Hieron. epist. XXXIX

1 loca sancta B loca a 2 paulum a et] que in ras. m2D haec c 3 prae-
 tiosa a 4 stell. ign. (-lus K) KB 5 et s.l. Σ potent(c B)ias ap.c.B potentiam cet.
 omnes] homines K 6 ut ex et K plus se D deieci(i s.l.)ebat K a s.l.Σ
 8 uirtutes ΣD tamquam Cicero 9 appetitores (in mg. m2 al appetitores) Σ
 adpetitores D suos a contentores a 12 generata s.l.Σ, ex generatur B
 que] est B uiri D thoxotio a toxitii D qui—13 trahit in mg. m2Σ
 qui neae Ka.c. quia eneae B quae eneae D 13 trait B fil. eius Chr. uirgo c
 14 uirgo om. B eusthoch. K eusthoc. a 15 dimissus K dimisso Ba.c. dimissum cet.
 iulio a 16 et haec—mirab.] nubilitas et diuitiae non habentibus sed contem-
 nentibus magnae (ex magni m2) sunt sunt Γ pr. quod Σar.B alt. quod B
 17 suspiciunt c suscipiunt codd. (etiam Γ) qui his] quibus Γ 18 nos autem Γ
 laud.] add. eos Γ, s.l.m2D despexerint K dispiciunt Γ 19 uoluerint Γ, Ba.c.
 21 uiro primum Σ orbis KΣD 22 Blaes. c mortē aD 23 paulinum KΣD
 quae Ka.r.B que aΣ, Kp.r. quē D sanctam a

propositi et rerum suarum Pammachium reliquit heredem, ad quem super obitu eius paruum libellum edidimus, Eustochium, quae nunc in sanctis locis uirginitatis et ecclesiae monile pretiosissimum est, Rufinam, quae inmaturo funere pium matris animum consternauit, et Toxotium, post quem parere desiuit, ut intellegeres eam non diu 5 seruire uoluisse officio coniugali, sed mariti desiderio, qui mares optabat liberos, oboedisse —,

5. postquam uir mortuus est, ita eum planxit, ut prope ipsa moreretur, ita se conuertit ad domini seruitutem, ut mortem eius uideretur optasse. quid ergo referam amplae et nobilis domus et 10 quondam opulentissimae omnes paene diuitias in pauperes erogatas? quid in cunctos elementissimum animum et bonitatem etiam in eos, 2 quos numquam uiderat, euagantem? quis inopum moriens non illius uestibus obuolutus est, quis clinicorum non eius facultatibus sustentatus? quos curiosissime tota urbe perquirens damnum putabat, 15 si quisquam debilis et esuriens cibo sustentaretur alterius. expoliabat filios et inter obiurgantes propinquos maiorem se eis hereditatem Christi misericordiam dimittere loquebatur.

6. Nec diu potuit excelsi apud saeculum generis et nobilissimae familiae uisitationes et frequentiam sustinere. maerebat honore suo 20 et ora laudantium declinare ac fugere festinabat. cumque orientis et occidentis episcopos ob quasdam ecclesiarum dissensiones Romam imperiales litterae contraxissent, uidit admirabiles uiros Christique pontifices: Paulinum, Antiochenae urbis episcopum, Epiphanium,

2 cf. Hieron. epist. LXVI

1 proposui B pamachium B reliquit KB, $\Sigma a.r.$ ad quem] adque
 $\Sigma a.r.$ atque $\Sigma p.r.D$ 2 obitum aD , $\Sigma a.r.$ hobitum B paruulum ς edimus a
eustoch. K eusthoc. a eustochiam $\Sigma a.c.$ 3 pre(ae K)tiosum $K\Sigma D$ 4 ruphi-
nam D Ruff. ς 5 thoxotium a desaeuit $Ka.c.$ desiit ς 6 coniugalis
 $\Sigma Da.r.$ sed] et D 7 edidisse $\Sigma, Bp.c.$ 8 plansit a ipsum B 9 moriretur
 $\Sigma p.c.m2$ eius mortem ς uid. eius ΣD 10 ego KD ampla $aK, \Sigma p.c.$
11 quodam a plene $Ba.c.$ 12 bonitate a 14 uestibus $om.$ D ($s.l.m2$ pannis)
uestimentis Σ quis ex quid D clyni corum. Σ clyni quorum D clericorum KB
sust. est ΣDB 16 spoliabat K 18 Chr. mis. dim.] relicturam xpimisericordia B
20 merebatur ΣD honorem suum D 21 ora] fora B orientis et] et ($s.l.$)
orientis (ex —tes) K 22 ob] ut a dissent. a dessens. K 23 uidet a que
del. D 24 anthioc. a antioc. Σ anthiocenum D urbis] ecclesiae K, $\Sigma s.l.m2$,
 $om.D$ episc. et KB, $\Sigma p.c.m2$ epyph. a ephif. K

Salaminae Cypri, quae nunc Constantia dicitur, quorum Epiphanium
etiam hospitem habuit, Paulinum in aliena manentem domum quasi pro-
prium humanitate possedit. quorum accensa uirtutibus per momenta 2
patriam deserere cogitabat. non domus, non liberorum, non familiae,
5 non possessionum, non alicuius rei, quae ad saeculum pertinet,
memorsola — si dici potest — et incommitata ad heremum Antoniorum
atque Paulorum pergere gestiebat. tandemque exacta hieme, aperto
mari redeuntibus ad ecclesias suas episcopis ipsa uoto cum eis et
desiderio nauigabat. quid ultra differo? descendit ad portum fratre, 3
10 cognatis, affinibus et — quod his maius est — liberis prosequentibus. iam
carbasa tendebantur et remorum ductu nauis in altum protrahē-
batur, paruus Toxotius supplices manus tendebat in litore, Rufina
iam nubilis, ut suas expectaret nuptias, tacens fletibus obsecrabat,
et tamen siccos oculos tendebat ad caelum pietatem in filios pietate
15 in deum superans. nesciebat matrem, ut Christi probaret ancillam.
torquebantur uiscera et, quasi a suis membris distraheretur, cum do- 4
lore pugnabat in eo cunctis admirabilior, quod magnam uinceret
caritatem. inter hostium manus et captiuitatis duram necessitatem
nihil crudelius est quam parentes a liberis separari; hoc contra
20 iura naturae plena fides patiebatur, immo gaudens animus adpetē-
bat et amorem filiorum maiore in deum amore contemnens in sola

14 cf. Horat. c. I 3, 18

1 salaminae ΣD epyph. a ephyf. K 2 etiam om. a alia
(ex—am D) ΣDB manente aB mente D domu a domo cet. 3 humilitate
a, Ka.c. 4 desiderare Ka.c.m2 descendere $\Sigma a.c.m2 D$ recogitabat $\Sigma p.c.m2$
5 pr. non s.l. Σ 6 memor sed B si s.l. a incommitata K haeremum a
7 eandemque (n eras.) Σ 8 et ipsa ς eis et] esset D et] ac ς 9 nau-
gavit ς alacriter nauigabat B descendit K 10 lib.] filiis hoc est amantissimis
lib. B pros.] add. et clementissimam matrem uincere pietate (piet. uinc. ς) cupien-
tibus KB, Σ in mg. inf. m2 11 tendebatur a ictu ducta B in altum nauis B
12 paruus] paulina B tendebant B littore $\Sigma a.r.B$ rufinam (m eras.) Σ
Ruff. ς 13 nobilis Σ spectaret a 14 tamen] add. illa KB, $\Sigma s.l.m2$ siccos
tendebat (sic ostendebat D) oculos ad caelum (ad cael. oc. D) ΣD siccis oculis
Ba.c. pr. piet.] quod (s.l.m2) piet. D filiis B alt. piet.] pietatem a, Da.r.
pietas Σ 15 superabat Σ nesciebat se ΣDB Christi se a 16 distrahe-
rentur ΣD 17 magna a 18 ostium $\Sigma a.c.m2$; add. enim s l m2 D 19 filiis B
hoc] hoc frequenter iuuante (ex iobente m2) gratia xpi quodam modo Γ 20 plena]
propriae Γ pat.] imperat Γ appetit Γ 21 maiorem $\Gamma a.r.a$, amorem $\Gamma a.r.$
contemnit (ex—net m2) Γ continens a

Eustochio, quae et propositi et nauigationis eius comes erat, ad-
 5 quiescebat. sulcabat interim naus mare et cunctis, qui cum ea uehe-
 bantur, litora respicientibus illa auersos tenebat oculos, ne uideret,
 quos sine tormento uidere non poterat. fateor, nulla sic amauit filios,
 quibus, antequam proficisceretur, cuncta largita est exheredans 5
 se in terra, ut hereditatem inueniret in caelo.

7. Delata ad insulam Pontias, quam clarissimae memoriae quon-
 dam feminarum sub Domitiano principe pro confessione nominis
 Christiani Flauiae Domitillae nobilitauit exilium, uidensque cellulas,
 in quibus illa longum martyrium duxerat, sumptis alis Hierosoly- 10
 mam, sancta loca uidere cupiebat. tardi ei erant uenti, omnis pigra
 2 uelocitas. inter Scyllam et Charybdim Adriatico se credens pelago
 quasi per stagnum uenit Methonen ibique refocillato paululum
 corpusculo

et sale tabentis artus in litore ponens, 15
 per Maleas et Cytheram sparsasque per aequor

Cycladas et crebris.... freta concita terris
 post Rhodum et Lyciam tandem uidit Cyprum, ubi sancti et uenera-
 bilis Epiphani genibus prouoluta decem ab eo diebus retenta est
 non in refectionem, ut ille arbitrabatur, sed in opus dei, ut rebus 20
 3 probatum est. nam omnia illius regionis lustrans monasteria, prout
 habere poterat, refrigeria sumptaum fratribus dereliquit, quos amor

15 Vergil. Aen. I 173

16 Vergil. Aen. III 126—127

1 eustochio aK nauigationi a quiescebat ΣDB 2 qui ex quae m2K 3 illa]
 ipsa & uersos aΣ uersus D tendebat ΣD 4 quos] quod aΣD nulla] add. aut rara
 aut aliquis B 7 insulas pontias D pontias insulas Σ insulam Pontiam & quas Dp.e.
 clarissima Σp.c.m2B memoriae a, om. cet. 8 principe om. B pro quo D
 10 aliis Kp.c.m2Σp.c. alimentis (mentis in ras. m2) D fidei alis & hierosolimam
 Σp.c. hierusoli(y D)mam (am in e corr. Dm2) K, Σa.c. D iherosolimam B; add. et
 KB, Σs.l.m2 11 ei erat Σa.c. eiecerant (eceras.) D erant & uenti] add. et aΣD
 12 scillam aDB, Σa.c.m2 cari(y Σp.c.m2)bdim aΣDB carybdem K hadria-
 tico K 13 Methonen & (cf. Neue—Wagener³ I p. 93 sqq.) methonem K me-
 tonem aΣD methonam B refocillato & 15 tabentes ΣDB 16 malleas B
 Maleam & cytteram Σa.c. citeram D siceram B que s.l.m2Σ, om. aD equora
 equora (a in ras. m2D) ΣDB 17 cicladas B 18 rhodum D hodrum Σa.c.
 hrodum K, Σp.c. thodum Ba.c. liciam KD, Σa.c. litiam B uenit B ciprum
 Σa.c. B cybrum K et] ac (s.l.m2) Σ 19 epif. Σ ephiph. B epyphani a pedi-
 bus ΣD aduoluta K obuoluta B 20 refectione aB reb. prob.] re compro-
 batum & 21 nam] non a monasteria a 22 hab. pot. om. K potuit &

sancti uiri de toto illuc orbe conduxerat. inde breui cursu transfretauit Seleuciam, de qua ascendens Antiochiam sancti confessorisque Paulini modicum caritate detenta media hieme calente ardore fidei femina nobilis, quae prius eunuchorum manibus portabatur, asello sedens profecta est.

8. Omitto Syriae Coeles et Phoenicis iter — neque enim odoeporicum eius disposui scribere —, ea tantum loca nominabo, quae sacris uoluminibus continentur. Beryto, Romana colonia, et antiqua urbe Sidone derelicta in Sareptae litore Heliae est ingressa turriculam, in qua adorato domino saluatore per harenas Tyri, in quibus Paulus genua fixerat, peruenit Accho, quae nunc Ptolomais dicitur, et per campos Mageddo Iosiae necis conscios intrauit terram Phylistiim. mirata ruinas Dor, urbis quondam potentissimae, et uersa uice Stratonis turrem ab Herode, rege Iudaeae, in honorem Caesaris Augusti Caesaream nuncupatam, in qua Cornelii domum Christi uidit ecclesiam et Philippi aediculas et cubiculum quattuor uirginum prophetarum, dein Antipatrida, semirutum oppidulum, quod patris ex nomine Herodes uocauerat, et Lyddam uersam in Diospolim, Dorecadis atque

9 cf. III Reg. 17, 8—24 10 cf. Act. 21, 5 11 cf. Act. 21, 7 12 cf. IV Reg. 23, 29; II Par. 35, 22—24 13 cf. Ios. 11, 2 etc. cf. Plin. n. h. V 69 etc. 15 cf. Act. 10, 1 16 cf. Act. 21, 8—9 17 cf. Act. 23, 31 18 cf. Act. 9, 32—41

1 transfretauit *KΣ* 2 seleuch. *a* seleut. *B* sileuc. *K* seleucium *Σa.c.D* quo *a* anthiociam *aD* 3 que *s.l.m2Σ*, *om.* *B* 6 syriae colles *Dp.c.m2* celesirie colles *B* Coeles Syriae *ς* fenicis *ΣB* poenices *K* (cf. uol. I p. 571, 15) odepor. *ΣD* depor. *a* empor. *B* hodoeporicon *ς* 8 berito *B* beritho *a* brito *Σa.c.D* britto *Σp.c.* byreto *K* 9 sydone *a* sydonia *B* turricula *a* 10 arenas *ΣB* in *s.l.m2K* gen. Paul. *ς* 11 fixit *ς* Accho *scripsi* achco *K* adcho *a* ad coh *D* ad coh *Σa.c.m2* ad chohum *Σp.c.m2* adchorum *B* Acco *cum Martiano Vallarsius* ptholomais *a* ptolomaide *ex* ptolomais *m2Σ* tolomaidis *B* 12 magedo *Σ* conscius *D* intr. terr.] in terra *B* phylistiim *a* philistiim *KB* philistim *ΣD* 13 ruina *a* dor (r *s.l.*) *K* clor *B* potentissimam *a* strationes *K* strotonis *B* 14 turrim *ς* iudae (—de *B*) *aDB* honore *Σ* 15 cesarea *D* caesariam *a* corneli *a* cornelius *K* 16 filippi *a* cubicula *ς* 17 dein *K*, *Σp.c.m2* de *aD*, *Σa.c.m2* dñi nri *B* deinde *ς* antipatridā *Σp.c.m2B* antepatrida *K* opidulum *ΣB* ex patris *KB* de patris *ς* 18 liddam *ΣDB* lybdam *a* dyospolim *a* dispolim *Σa.c.* dospolim *B* diospilim *K* Dorecadis] ueleades *a* (fort. scriptum fuit: tabithae uel dorecadis)

Aeneae resurrectione a sanitate inclitam, haut procul ab ea Arimathiam, uiculum Ioseph, qui dominum sepeliuit, et Nob, urbem quondam sacerdotum, nunc tumulos occisorum, Ioppen quoque, fugientis portum Iona et — ut aliquid perstringam de fabulis poetarum — religatae ad saxum Andromedae spectatricem, repetitoque itinere Nicopolim, 5 quae prius Emmaus uocabatur, apud quam in fractione panis cognitus dominus Cleopae domum in ecclesiam dedicauit. atque inde proficiscens ascendit Bethoron inferiorem et superiorem, urbes a Salomone conditas et uaria postea bellorum tempestate deletas, ad dextram aspiciens Aialon et Gabaon, ubi Iesus, filius Naue, contra 10 quinque reges dimicans soli imperauit et lunae et Gabaonitis obdolum et insidias foederis inpetrati in aquarios lignariosque damnavit, in Gabaa urbe usque ad solum diruta paululum substitit recordata peccati eius et concubinae in frusta diuisae et tribus Beniamin bis trecentos uiros propter Paulum apostolum reseruatos. 15

9. Quid diu moror? ad laeuam mausoleo Helenae derelicto, quae Adiabenorum regina in fame populum frumento iuuauerat, ingressa est Hierosolymam, urbem *τρωόνημον*: Iebus, Salem, Hieru-

1 cf. Marc. 15, 43 etc. 2 cf. I Reg. 22, 19 3 cf. Ion. 1, 3 4 cf. Friedlaender, Darstellungen aus der Sittengesch. Roms II⁶ 178 6 cf. Luc. 24, 30—31 8 cf. II Par. 8, 5 10 cf. Ios. 10, 12 11 cf. Ios. 9, 22—27 14 cf. Iudd. c. 19—20 15 cf. Rom. 11, 1. Phil. 3, 5 16 cf. Iosephus, ant. Iud. XX 2, 6 et 4, 3

1 resurrectionem *aD, Sa.r.* ac] *a D* sanitatem *a* sanctitate *SD* inclitam *a* aut *a* haud *SB* ea *om. B* arimathia *B* 2 nobe *S* nouam *DB* nobilem *a* 3 sac.] *add.* quae *s.l.m2S* tumulus *K, Sp.c.m2* tumulum *S* ioppem *aD* iopen *Sa.c.* et ioppen *B* Ioppen quoque *S* 4 praestringam *Sa.c.m2* 5 andromidae *K* andromades *B* spect. *S* ex (*xs S*) pectatricem (*meras. S, om. D*) *codd.* nycop. *a* nichop. *B* 6 emaus *Sa.c.B* cogn. est *aSD* 7 cleopae *SB* clepae *Da.c.* 8 betoron *D* bethoroth *K* superiores *a* 9 solomone *Sa.c.m2D* et] sed *S* tempestates *a* 10 dexteram *SB* haialon *a* haiolon (*h eras.*) *K* hailon *SD* ailon *B* (*cf. LXX*) gabahon *Sa.r.* ihesus *a* hiesus *S* 11 gabonitas *Sa.c.* ob] sub *Sa.c.D* 12 dolos *S* inpetrat *D* imperati *K* 13 gaba *a* gabao *S* paulum *K* subsistit *DB* 14 frustra *D* bensiamin *B* ueniam *D* 15 bis trec. *scripsi coll. Iudd. 20, 47* in (*inm del. m D*) trec. *SD CCC a* trec. *K* in sexcentos *B* Paulum *om. S* 16 a laeua *Sa.c.m2* leuaam *a* aelenae *a* 17 aiabenorum *S* iabenorum *B*, post *spat. 3 litt.* benorum *D* regina *s.l.K* populo *K* iuuauerat *a* iuuaret *Sa.c.m2D* iuuerat *cel.* 18 hiero (*ex u*) solimam *S* iherosolimam *B* *τρωόνημον* *scripsi* trionimum *a* tryonimum *K* trionomum *D* trinomam *S* tyri nominatam *B* trinominem *S* Hierusalem] iher. *a. i.* (= id est) iher. *B*

saalem, quae ab Aelio postea Adriano de ruinis et cineribus ciuitatis
 in Aeliam suscitata est. cumque proconsule Palaestinae, qui fami- 2
 liam eius optime nouerat, praemissis apparitoribus iussisset parari
 praetorium, elegit humilem cellulam et cuncta loca tanto ardore
 5 ac studio circumiuit, ut, nisi ad reliqua festinaret, a primis non posset
 abduci, prostrataque ante crucem, quasi pendentem dominum cer-
 neret, adorabat. ingressa sepulchrum resurrectionis osculabatur la-
 pidem, quem ab ostio sepulchri amouerat angelus, et ipsum corporis
 locum, in quo dominus iacuerat, quasi sitiens desideratas aquas fide,
 10 ore lambebat. quid ibi lacrimarum, quantum gemitum doloris effu- 3
 derit, testis est cuncta Hierosolyma, testis ipse dominus, quem roga-
 bat, unde egrediens ascendit Sion, quae in 'arcem' uel 'specalam'
 uertitur. hanc urbem quondam expugnauit et aedificauit Dauid.
 de expugnata scribitur: uae tibi, ciuitas Arihel—id est
 15 'leo dei' et quondam fortissima —, quam expugnauit Dauid;
 de ea, quae aedificata est: fundamenta eius in monti-
 bus sanctis; diligit dominus portas Sion su-
 per omnia tabernacula Iacob, non eas portas, quas
 20 hodie cernimus in fauillam et cinerem dissolutas, sed portas, quibus
 infernus non praeualet, per quas credentium ad Christum ingreditur
 multitudo. ostendebatur illic columna ecclesiae porticum sustinens, 4
 infecta cruore domini, ad quam uinctus dicitur flagellatus. monstra-

8 cf. Marc. 16, 3—5; Matth. 28, 2 12 cf. Onom. s. 39, 25; 43, 12; 50, 25;
 75, 2; 78, 15; 81, 17 13 cf. II Reg. 5, 6—10 14 *Esai. 29, 1 15 cf. Onom.
 s. 3, 15; 15, 29; 37, 19; 44, 17; 56, 27; 98, 15 16 Ps. 86, 1—2 20 cf. Matth.
 16, 18 22 cf. Matth. 27, 26 etc.

1 elio *D* helio *KSB* hadriano *K* 2 aeliam *a* heliam *cel.* sustentata *D*
 proconsul *Σp.c.m2* (cf. *Martianus Capella III* 294); *add.* ei *B* palestinae (—ne *B*)
codd. 3 apara(*s.l.* i)toribus *Σ* 4 praet.] hospitium *Σ* 5 circuiuit *Σp.r.B*
 ut *s.l.K* et *aSD* possit *KSD* 6 abduci *om.* *D* 7 ingressaque (que *eras.*) *Σ*
 sepulcrum *D* 8 sepulcri *D* monumenti *B* 9 fide *a* fide et *K* (*ex fedeli m2*)
 fidei *Σ* fideli *DB* 10 gemituum *K* gemutuum *B*; *add.* quid *codd.* praeter *a*
 effunderit *a* 11 est *s.l.K* *alt.* testis est *K* 12 uel in *KSB* *specm B*
speluncam a 13 expugnabat *Σ* et] uel *B* reaedificauit *ς* 14 de] unde *Σ*
(*add. s.l.m2 de*) *DB* ue *DB* ariehel *K* sarihel *a* 16 et de *ς* est] *add.*
dictum est *ς* 17 sanctis *om. B* 19 fauilla et cinere *a* 20 non praeu. inf. *ς*
praeu.] *add.* et *codd.* praeter *a* ingreditur *D* 21 illi *ΣDB* 22 quem *Σa.c.D*
ducitur *Σ* flagellandus *SD*

batur locus, ubi super centum uiginti animas spiritus sanctus descendisset, ut Iohelis uaticinium conpleretur.

10. Deinde pro facultatula sua pauperibus atque conseruis pecunia distributa perrexit Bethlem et in dextra parte itineris stetit ad sepulchrum Rachel, in quo Benjamin non, ut mater uocauerat 5 moriens, Benoni, hoc est 'filium doloris mei', sed, ut pater propheta-
2 uit in spiritu, 'filium dexteræ' procreauit. atque inde specum saluatoris ingrediens, postquam uidit sacrum uirginis diuersorium et stabulum, in quo agnouit bos possessorem suum et asinus praesepe domini sui, ut inpleretur illud, quod 10 in eodem propheta scriptum est: beatus, qui seminat super aquas, ubi bos et asinus calcant, me audiente iurabat cernere se fidei oculis infantem pannis inuolutum uagientem in praesepe, deum magos adorantes, stellam fulgentem desuper, matrem uirginem, nutricium sedulum, pastores nocte uenientes, ut uiderent uerbum, quod factum erat, et iam tunc euangelistae 15 Iohannis principium dedicarent: in principio erat uerbum et uerbum caro factum est, paruulos interfectos, Herodem saeuientem, Ioseph et Mariam fugientes in Aegyptum.
3 mixtisque gaudio lacrimis loquebatur: 'salue, Bethlem, domus panis, 20 in qua natus est ille panis, qui de caelo descendit. salue, Ephrata, regio uberrima atque καρποφόρος, cuius fertilitas deus est. de te

1 cf. Act. 1, 15 et 2, 4 2 cf. Act. 2, 16—21; Ioel 2, 28—32 5 cf. Gen. 35, 18 7 cf. Luc. 2, 7—20 9 *Esai. 1, 3 11 *Esai. 32, 20 13 cf. Luc. 2, 7
14 cf. Matth. 2, 1—12 15 cf. Matth. 1, 18—25 cf. Luc. 2, 8—20 17 Ioh. 1, 1
18 Ioh. 1, 14 cf. Matth. 2, 15 19 cf. Matth. 2, 14 20 cf. Onom. s. 173, 57; 182, 93; 188, 78; 201, 55 21 cf. Ioh. 6, 33 22 cf. Onom. s. 5, 24; 32, 10; 48, 17

1 uig.] *add. credentium codd. praeter a* sanct. spir. *K* spiritus in *mg.*
m2Σ descendisset *KΣ* descendit *Dp.c.m2B* 2 Iohelis *ς* 3 dein *K* 4 perr.
in *Σ* bethleem *Dp.c.m2B* betleem (*pr. e eras.*) *K* bethlehem *Σp.c.m2* dex-
tera *B* 6 filius *ΣDB* 7 inde] *add.* Bethleem ingressa et in *ς* speculum *a*
8 ingr. *a* introiens (*int in ras. m2D*) *cel.* diuersorium *a* 10 ill. impl. *ς* illut
a, *om. B* 13 oc. fid. *ς* 14 praesepe *KΣD* (*ubique p.c.m2!*) *dn̄i a dn̄m D*
ador. mag. *Σ* 16 fuerat *ex erat m2Σ* et iam] etiam *B* 19 maria *a*
aegypto *a* egiptū *ex egipto Σ* 20 bethleem *Dp.c.m2B* betleem *K* bethlehem
Σp.c.m2 21 descendit *K* efrata *K* efrata *B* eufрата *Σ* eufrathera *D* 22 καρ-
ποφόρος *scripsi* ΚΑΡΠΩΡΑΣ *a* καρΠΟΦερ *K* ΓΑΡΠΟΦΟΡΑ *Σ D* carpi-
foros *B* καρποφόρε *uel* καρποφόρα *ς*

quondam Micheas uaticinatus est: et tu, Bethleem domus Ephrata, nonne minima es in milibus Iuda? ex te mihi egredietur, quisit princeps in Israhel, et egressus eius ab initio, a diebus aeternis. propterea dabit eos usque ad tempus parientis. pariet et reliquiae fratrum eius conuertentur ad filios Israhel. in te enim natus est princeps, qui ante Luciferum genitus est, cuius de patre natiuitas omnem excedit aetatem. et tam diu in te Dauitici generis origo permansit, donec uirgo pareret et reliquiae populi credentis in Christum conuerterentur ad filios Israhel et libere praedicarent: uobis oportebat primum loqui uerbum dei, sed, quoniam repellitis et indignos uos iudicastis aeternae uitae, conuertimur ad gentes. dixerat enim dominus: non uenini nisi ad oues perditas domus Israhel. et eo tempore Iacob super eo uerba completa sunt: non deficiet princeps ex Iuda et dux de femoribus eius, donec ueniat, cui repositum est, et ipse erit expectatio gentium. bene David iurabat, bene uota faciebat dicens: si introiero in tabernaculum domus meae, si ascendero in lectum stratus mei, si dederam somnum oculis meis et palpebris meis, dormitationem et requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob. et statim, quid desideraret, exposuit atque oculis prophetalibus, quem nos uenisse iam credimus, ille uenturum esse cernebat: ecce audiuius eum in Ephrata, inuenimus

1 *Mich. 5, 2—3 8 cf. Ps. 109, 3 11 *Act. 13, 46 15 Matth. 15, 24
16 *Gen. 49, 10 20 Ps. 131, 3—5 27 *Ps. 131, 6

1 Michaeas ς bethleem *aD*, *Bp.c.* betleem *K*, *Ba.c.* bethlehem *ex* bethlem Σ
2 efrata *K* efrata Σ *p.c.B* euphrata *a* eufrat(th *D*) *a* Σ *a.c.D* non *Dp.c.B* 4 aeternitatis Σ *DB* 5 dabit *K* parentis *B* 6 parient *K* pari (ri *eras.*) *D* 7 est *
om. ς 8 genitus *ex* natus Σ excedet *a* Σ excidit *K* 9 in te *om.* *B* Dauidici ς generis in te *B* 10 populo credentes *K* 12 repellitis *K* repellitis *a* rep (pp Σ *p.c.m2*) ulistis *cel.* ; *add.* illud (ilud Σ) Σ *D* 14 uitae] *add.* ecce Σ *D* conuertemur *K* deus ς 17 ex] de Σ et] neque *KB* 19 iurauit Σ 21 strati Σ *B* 22 et] aut *a* palpebris *a* 25 desideret *aD*, Σ *a.c.* 27 eum] illum Σ *D* efrata *K* efrata Σ *p.c.B* euphrata *a* eufrat(th *D*) *a* Σ *a.c.D*

eum in campis siluae. 'zoth' quippe sermo Hebraicus, ut te docente didici, non Mariam, matrem domini, hoc est *αὐτήν*, sed 'ipsum', id est *αὐτόν*, significat. unde loquitur confidenter: introibimus in tabernacula eius; adorabimus in loco, 7 ubi steterunt pedes eius. et ego, misera atque peccatrix, 5 digna sum iudicata deosculari praesepe, in quo dominus paruulus uagiit, orare in spelunca, in qua uirgo puerpera deum fudir infantem? haec requies mea, quia domini mei patria est. hic habitabo, quoniam saluator elegit eam. paruuli lucernam Christo meo. anima 8 mea illi uiuet et semen meum seruiet ipsi. haut procul 10 inde descendit ad turrem Ader, id est 'gregis', iuxta quam Iacob paut greges suos et pastores nocte uigilantes audire meruerunt: gloria in excelsis deo et super terram pax hominibus bonae uoluntatis. dumque seruant oues, inuenerunt agnum dei puro et mundissimo uellere, quod in ariditate totius 15 terrae caelesti rore conplutum est et cuius sanguis tulit peccata mundi et exterminatorem Aegypti litus fugauit in postibus.

11. Statimque concito gradu coepit per uiam ueterem pergere, quae ducit Gazam, ad potentiam uel diuitias dei, et tacita secum uoluere, quomodo eunuchus Aethiops gentium populos praefigurans 20 mutauerit pellem suam et, dum uetus relegit instrumentum, fontem

3 *Ps. 131, 7 6 cf. Luc. 2, 7 9 Ps. 131, 17 Ps. 21, 31 11 cf. Gen. 35, 21 et Onom. s. 3, 7; 23, 29; 101, 9 12 *Luc. 2, 14 15 cf. Ioh. 1, 29 cf. Iudd. 6, 37—38 16 cf. Ioh. 1, 29 17 cf. Ex. 12, 7. 13. 22—23 19 cf. Onom. s. 6, 27; 22, 18; 27, 24; 32, 23; 51, 24; 69, 13 20 cf. Act. 8, 27—39 21 cf. Hier. 13, 23

1 zoth KB zob uel gob a zop ΣD zo ζ sermo de K ebraicus Ba.c.; add. est ΣDB te] a Σ 2 AYCHN a AYTHN K aythn (s.l. afa) B astin D asinon Σ sed] si B 3 aston ΣD arthon (s.l. afron) B 4 tabernacula K -culo a -culum cel. adorauius a 5 ego o Σ 6 deoculare Σa.c. in quo] ubi B uag. paru. B 7 uagit Σ, Da.c. dominum ΣD 8 est] eius D 10 ipsi] illi K haud Σ (ex aut) B 11 turrim ζ adae a gregis] regis a, Ka.c.m2 13 in terra Σ 14 cumque seruarent a 15 hereditate D 16 conplutum Kp.c.m2 B completum cel. sanguinis KDa.c.m2 17 litis Kp.c.m2 sanguine linitis B in post. fug. ζ 19 gaiaim K ad gazam B pot.] pontiam KD, Σa.c. uel] add. ad KB, Σs.l.m2 diuitiis D dei] xpi B 20 uolueret (mut. in uoluens m3) D aethyops a etyops B populos ζ -lus a Ka.c.m2 -lum cel. 21 releget a religit K relegerat (rat s.l.) Σ, om. D frontem B

repperit euangelii. atque inde ad dexteram transit. a Bethsur uenit 2
 Eschol, quae in 'botruum' uertitur. unde in testimonium terrae
 fertilissimae et typum eius, qui dicit: torcular calcaui
 solus et de gentibus uir non fuit mecum, ex-
 5 ploratores botruum mirae magnitudinis portauerunt. nec post 3
 longum spatium intrauit Sarrae cellulas uidens incunabula Isaac
 et uestigia quercus Abraham, sub qua uidit diem Christi et laetatus
 est. atque inde consurgens ascendit Chebron, haec est Chariath-
 arbe, id est 'oppidum uirorum quattuor', Abraham, Isaac et Iacob
 10 et Adam magni, quem ibi conditum iuxta librum Hiesu Hebraei
 autumant, licet plerique Chaleb quartum putent, cuius ex latere
 memoria demonstratur. noluit pergere ad Chariath-sepher, id est 4
 'uinculum litterarum', quia contemnens occidentem litteram reppere-
 rat spiritum uiuificantem. magisque mirabatur superiores et inferiores
 15 aquas, quas Gothonihele, filius Iephone Cenez, pro australi terra et
 arida possessione susceperat et quarum ductu siccis prioris instru-
 menti agros faciebat inriguos, ut redemptionem ueterum peccatorum in
 aquis baptismi repperirent. altero die orto iam sole stetit in super- 5
 cilio Caphar-baruchae, id est 'uillae benedictionis', quem ad locum

2 cf. Onom. s. 5, 21; 18, 1 et Num. 13, 25 3 *Esai. 63, 3 5 cf. Num.
 13, 24 6 cf. Gen. c. 18 8 cf. Ios. 14, 15 et Onom. s. 84, 9; 108, 32 11 cf.
 Ios. 14, 13—14 12 cf. Ios. 15, 15 13 cf. II Cor. 3, 6 14 cf. Iudd.
 1, 13—15

1 reperit *Σa.c.D* dextram *aD* transiit *a* bethsus *a* 2 escol *B* erschol *a*
 quae] *q* (= qui) *s.l.* que *in l. a* in *s.l.a* botruum *a* botrum *cel.* uertitur—
 4 et de *om. a* 3 in *ty(i B)pum ΣDB* typum *ex ypum K* 4 non fuit uir *B*
 non est uir *ς* 5 botruum *a* botrum *cel.* mirare *a* 6 sare (-rae *Σ*) *ΣD, Ba.c.*
 cellulam *aΣD* ysaac *B* (*passim*) 7 habraham *Σ* 8 inde *om. B* hebron *Σ*
 caebon *a, om. B* chariatharbe (-bē *Σ* -bee *a*) *aK, Σp.c.* cariatarbe *D* cariadarbe
Σa.c. kariatharbe *B* 9 et *om. ς* 10 quem ibi *ex* que mihi *m2K* hiesum *a*
 iesu *B*; *add.* Naue *ς* 11 caleph *Σ(h p.c.)DB* chaldaei *a* Caleb *ς* 12 mon-
 stratur *ς*; *add.* his inspectis *ς* cariathepher *D* -tsepher *B* -dsepher *Σ* 13 quia]
 que *B* 14 spiritu *a xpm B* 15 gotonihele *a* ghotoniel *K* othoni(h *s.l.*)el *B*
 iephone (iepphone *B*) cenez (*in ras. B* zenez *Σ* cenet *D*) *aΣDB* kenez(*z s.l.m2*)
 iephonne *K* terra] *add.* iepphone *B* 16 et *om. B* aquarum *DB* 18 rep-
 periret (*ex* —reret *K*) *KB* altera (*l s.l.B*) *Ka.c.m2B* iam orto *B* sol *K*
 19 caphararboruche *D* capharbaricae *K* capharbrarichae *a* capharibarithe *B*
 Caphar Barucha *ς* uilla *Σ* uela *D* quem] usque (*in marg.*) *B*

Abraham dominum persecutus est. unde latam despiciens solitudinem et terram quondam Sodomae et Gomorrae, Adamae et Seboim contemplata est balsami uineas in Engaddi et Segor, uitulam conternantem, quae prius Bala uocabatur et in Zoaram, id est 'paruulam', Syro sermone translata est. recordabatur speluncae Loth et uersa in lacrimas uirgines socias admonebat cauendum esse uinum, in quo est luxuria et cuius opus Moabitae sunt et Ammonitae.

12. Diu haereo in meridie, ubi sponsa cubantem repperit sponsum et Ioseph inebriatus est cum fratribus suis. reuertar Hierosolymam et per Thecuam atque Amos rutilantem montis oliueti crucem aspiciam, de quo saluator ascendit ad patrem, in quo per annos singulos uacca rufa in holocaustum domini cremabatur et cuius cinis expiabat populum Israhel, in quo iuxta Hiezechiel cherubin de templo transmigrantes ecclesiam domini fundauerunt. ingressa sepulchrum Lazari Mariae et Marthae uidit hospitium et Bethfage, uillam sacerdotium maxillarum, et locum, in quo pullus lasciuiens gentium domini frena suscepit apostolorumque stratus uestibus mollia terga praebuit ad sedendum. rectoque itinere descendebat Hierichum cogitans illum

1 cf. Gen. 18, 16 2 cf. Deut. 29, 23 3 cf. Cant. 1, 13 cf. Esai. 15, 5
4 cf. Gen. 14, 2. 8 et Onom. s. 100, 23; 149, 6. 28; 159, 23 5 cf. Gen. 19, 30—38
6 Eph. 5, 18 8 cf. Cant. 1, 6 9 cf. Gen. 43, 16. 25. 33 10 cf. Am. 1, 1 cf. Act. 1, 9—12 12 cf. Gen. v. 19. 13 cf. Ezech. 11, 22—25 14 cf. Ioh. 11, 1—44
15 cf. Onom. s. 60, 24 16 cf. Matth. 21, 1—11 etc. 18 cf. Luc. 10, 30—37

1 abraham (c exp.) K abraam B respiciens a prospiciens B 2 et] ac s
Gomorrhae s; add. et s seboym B soboym D 3 aengaddi (pr. d s l.) K segor
et uitulam a s D conternantem a, K s p. r. consternantem K s a. r., D conster-
nentem B 4 bala a bale (balē s uale Ba. c.) cet. zoharam a paruula D
in parabolam B 5 lot ex lod s a. c. m2 6 uirg.—uinum] cauendum esse uinum
uirgines socias admonebat B 7 pr. et om. s D sint K ammanitae K
amonite s p. c. amanite s a. c. DB 8 diu hereo ex diuertor m2 s haereo] ergo D
pr. sponsam K reperit s a c D 9 inebriatus s DB reuertar in D hieru-
(o m2 K s) soli(y D) mam K s D iherosolimam B 10 tecuam K atque Amos]
adeamus s a. c. m2 D lucem s D 12 uacca rupha B domino D p. c. B 13 in
isrl a hiezechiel D hiezeziel a ezechiel (—hel s) K s B Ezechielem s ceru-
bym s Cherubim s 14 fund.] add. post s 15 bethfage a s bethphage D
16 et max. s DB qua s pullus] populus K dei a 17 strata B 18 de-
scendit B hiericum K hiericho (—co s a. c.) s D ierico B recogitans s illut a
illud B

de euangelio uulneratum et sacerdotibus ac Leuitis mentis feritate
 praetereuntibus clementiam Samaritae, id est 'custodis', qui semi-
 necem suo inpositum iumento ad stabulum ecclesiae deportauit,
 et locum Adommim, quod interpretatur 'sanguinum', quia multus
 5 in eo sanguis crebris latronum fundebatur incursibus, et arborem
 morum Zacchei, id est bona paenitentiae opera, quibus eruenda dudum
 et noxia rapinis peccata calcabat excelsumque dominum de excelso
 uirtutum intuebatur, et iuxta uiam caecorum loca, qui receptis
 luminibus utriusque populi credentis in dominum sacramenta prae-
 10 miserant. ingressa Hierichum uidit urbem, quam fundauit Ahiel in 4
 Abiram, primogenito suo, et cuius portas posuit in Segub, nouissimo
 filiorum. intuita est castra Galgalae et acruum praeputiorum et
 secundae circumcisionis mysterium et duodecim lapides, qui de
 Iordanis illuc translati alueo duodecim apostolorum fundamenta
 15 firmauerant, et fontem quondam legis amarissimum et sterilem,
 quem uerus Heliseus sua condiuit sapientia et in dulcorem uber-
 tatemque conuertit. uix nox pertransierat, feruentissimo aestu 5
 uenit ad Iordanem; stetit in ripa fluminis et orto sole solis iustitiae
 recordata est, quomodo in medio amnis alueo sicca sacerdotes
 20 posuerint uestigia et ad Heliæ atque Helisei imperium stantibus
 ex utraque parte aquis iter unda praeberit pollutasque diluuiio
 aquas et totius humani generis interfectione maculatas suo dominus
 mundarit baptismo.

2 cf. Onom. s. 66, 3 4 cf. Onom. s. 92, 9 5 cf. Luc. 19, 2—10 6 cf.
 Onom. s. 63, 16 8 cf. Matth. 20, 30—34 10 cf. Ios. 6, 26 et III Reg. 16, 34
 12 cf. Ios. 5, 2—9 13 cf. Ios. 4, 1—9 15 cf. IV Reg. 2, 19—22 18 cf. Mal.
 4, 2 19 cf. Ios. 3, 15—16 20 cf. IV Reg. 2, 8 22 cf. Matth. 3, 13—17 etc.

1 uulnerati B et] ac s ac] et s 2 semiuium ΣD 3 ium. imp. s
 inposito aD reportauit aΣ portauit D 4 addommim a adomim Σ adomin D
 dodimin B sangynum a 6 sic(ec Σ)omorum ΣD sycomorum s zacchei a
 zacchaei K zachei cet. 9 dñi (non dñ) B 10 hiericum K hiericho (—co Σa.c.) ΣD
 iericon B hashel a hael DB iahel Σ Hiel s 11 habiram D auiram B segubi a
 segum B 12 pr. et om. K 14 sunt alueo K, s. l. m2Σ 15 firmauerunt a, Σ
 (in marg. m2 al fundauerant) fundauerant K 16 helisseus a helisaeus K Eli-
 saeus s condidit a 17 transierat codd. praeter a feruentissima ΣD aestu]
 et D aestu (in marg. m2) et Σ 18 stetitque Σp.c.m2D et stetit B sole om. B
 19 annis B iordanis ΣD 20 Eliae s adque K et s helisei a heli-
 s(ss Dp.c.m2)aei KD 21 unda (d in ras. 2—3 litt.) B praeberat B 22 inter-
 fectionem a 23 mundarit scripsi -daret K -dauit a -dauerit ΣDB

13. Longum est, si uelim de ualle Achor dicere, id est 'tumultus atque turbarum', in qua furtum et auaritia condemnata est, et de Bethel, 'domo dei', in qua super nudam humum nudus et pauper dormiuit Iacob et posito subter caput lapide, qui in Zaccharia septem oculos habere describitur et in Isaia lapis dicitur angularis, uidit 5
 2 scalam ad caelum usque tendentem, in qua dominus desuper nitebatur ascendentibus porrigens manum et negligentes de sublimi
 3 praecipitans. sepulchra quoque in monte Ephraim Hiesu, filii Naue, et Eleazari, filii Aaron sacerdotis, e regione uenerata est — quorum alter conditus est in Thamnathsare a septentrionali parte montis Gaas, alter in Gabaath filii sui Finees — satisque mirata est, quod distributor possessionum sibi montana et aspera delegisset. quid narrem Silo, in quo altare dirutum hodieque monstratur et raptum
 4 Sabinarum a Romulo tribus Beniamitica praecurrit? transiuit Sychem — non, ut plerique errantes legunt, Sichar —, quae nunc 15
 Neapolis appellatur, et ex latere montis Garizim extructam circa puteum Iacob intrauit ecclesiam, super quo dominus residens sitiensque et esuriens Samaritanae fide satiatus est, quae quinque Mosaicorum uoluminum uiris et sexto, quem se habere iactabat, errore Dosithei,
 20 derelicto uerum Messiam et uerum repperit saluatorem. atque inde deuertens uidit duodecim patriarcharum sepulchra et Sebasten, id est Samariam, quae in honorem Augusti ab Herode Graeco sermone

1 cf. Ios. c. 7 cf. Onom. s. 24, 5; 49, 19; 89, 31; 118, 14 3 cf. Gen. 28, 10—22 4 cf. Zach. 3, 9 5 cf. Esai. 28, 16 8 cf. Ios. 24, 30 11 cf. Ios. 24, 33 13 cf. Iudd. 21, 15—24 15 cf. Onom. s. 66, 20 cf. Onom. s. 148, 20
 17 cf. Ioh. 4, 5—42

1 aquor *B* tumulus *a*, *Σa.c.m*2 tumulos *D* 3 domum *B* hum. nud. *B*
 4 posito subter] superposito ter *a* subter *ex* sub *Σ* supter *KD* capud *Σa.c.DB*
 latere *K* zacchariam *a* zacharia *ΣD* zacaria *B* 5 ysaia *B* esaia *Σp.c.D* 6 usque ad coelum *ς* innitebatur *KB* 8 sepulchra *KDB* in monte] inter morte *a*
 ephraim *K* effraim *Σ* iesu *ΣB* fili *a*, *Da.c.* 9 et] uel *B* eleazaris *a*
 fili *a* aron *K* 10 tamnath(ht *Σ*)sare *KΣD* tamnatsare *B* septentrionali *DB* septentrionalis *a* 11 gahas *a* Gabaath *scripsi* gaab *KΣD* gahab *a*
 gaad *B* Gabaa *ς* fili *a*, *Ma.c.* fines *a* Phinees *ς* 12 elegisset *Σa.c.Dp.r.*
 13 sylo *a* quo (cf. *Neue I*⁸ 945) *aΣD* qua *KB* hodieque (que *exp.*) *D* 14 rumulo *K* tribus *om. K* beniamiticorum *B* praecurrit *D* 15 sichem *ΣDB*
 leg. err. *B* sychar *KD* 16 nuncupatur *Σ* et *om. a* carizim *D* gazirim *B*
 17 qua *K* quam *a* res. dom. *ς* 18 mosiacorum *a* mosaicarum *K* 19 sextoque *ς* 21 diuertens *ΣDB* sepulchra *Σa.c.DB* 22 honore *aΣB*

Augusta est nominata. ibi siti sunt Heliseus et Abdias prophetae
et — quo maior inter natos mulierum non fuit — Baptista Iohannes.
ubi multis intremuit mirabilibus. namque cernebat daemones uariis
rugire cruciatibus et ante sepulchra sanctorum ululare homines
5 luporum uocibus, latrare canum, fremere leonum, sibilare serpentum,
mugire taurorum, alios rotare caput et post tergum terram uertice
tangere suspensisque pede feminis uestes non defluere in faciem.
miserebatur omnium et per singulos effusis lacrimis Christi clementiam 5
deprecabatur. et, sicut erat inualida, ascendit pedibus montem, in
10 cuius duabus speluncis persecutionis et famis tempore Abdias pro-
pheta centum prophetas aluit pane et aqua. cito itinere peruecurrit
Nazaram, nutriculum domini, Canam et Capharnaum, signorum eius
familiares, lacum Tiberiadis nauigante domino sanctificatum et
solitudinem, in qua multa populorum milia paucis saturata sunt
15 panibus et de reliquiis uescentium repleti sunt cophini duodecim
tribuum Israhel. scandebat montem Thabor, in quo transfiguratus 6
est dominus. aspiciebat procul montes Hermon et Hermonim et
campos latissimos Galilaeae, in quibus Sisara et omnis eius exer-
citus Barach uincente prostratus est. torrens Cison mediam planitiem
20 diuidebat et oppidum iuxta Naim, in quo uiduae suscitatus est filius,
monstrabatur. dies me prius quam sermo deficiet, si uoluerò cuncta
percurrere, quae Paula uenerabilis fide incredibili peruagata est.

2 cf. Matth. 11, 11; Luc. 7, 28 10 cf. III Reg. 18, 4 12 cf. Luc. 4, 16
cf. Ioh. 2, 1—11 cf. Luc. 4, 23. 31—41; Matth. 8, 5—17 13 cf. Matth. 8,
23—27 etc. 14 cf. Matth. 14, 15—21 etc. 16 cf. Matth. 17, 1—9 etc. 18 cf.
Iudd. c. 4 20 cf. Luc. 7, 11—17

1 angusta B helisseus a helias Σ a.c. Elisaeus ς 2 ioh. bapt. B iohan-
nis K 3 intr.] add. consternata ς uar. daem. KB 4 sepulchra DB sancta Σ D
hom.] add. more Σ (s.l.)D 5 serpentium DB 6 post tergum Σ a.c.D post cergum
(c eras.) K terram] terga D terram tergum (eras.) Σ uerticem Σ a.r.D
8 miserabatur K pro singulis (ex -los) D clem.] misericordiam a 9 prae-
cabatur KB in montem B 11 aqua] add. inde Σ (s.l.)D percurrit B
transiit in ras. m2D 12 nazarata a nazaret B Nazareth ς canaan D canaan Σ
chanaan a canahan B 13 familiaris KD lacu a tiberiatis K tyberiadis
(all. i in ras.) D thy(ex i m2)beriadis Σ et om. ς 14 solitudine K sollicitu-
dine a sunt] sint a 15 cofini K 16 trium a ascendebat Σ D tabor B
in quo] ubi B 17 hemon B Hermoniim ς 18 galileae (-lee) codd. sysara
a Σ syrara D sisarra K ex. eius B 19 barahe (h exp.) B chison a cyson
 Σ p.c.D; add. qui Σ D media planitie a 20 naym D maim K 21 mae a

14. Transibo Aegyptum et in Soccoth atque apud fontem
 Samson, quem de molari maxillae dente produxit, subsistam parumper
 et arentia ora conluam, ut refocilatus uideam Morasthi, sepulchrum
 quondam Micheae prophetae, nunc ecclesiam. et ex latere derelin-
 quam Chorraeos et Gethaeos, Maresa, Idumaeam et Lachis et per 5
 harenas mollissimas pergantium uestigia subtrahentes latamque
 heremi uastitatem ueniam ad Aegypti fluuium Sior, qui interpre-
 tatur 'turbidus', et quinque Aegypti transeam ciuitates, quae lo-
 quuntur lingua Chananitidi, et terram Gesen et campos Thaneos, in
 quibus fecit deus mirabilia, et urbem Noo, quae postea uersa est in 10
 Alexandriam, et oppidum domini Nitriam, in quo purissime uirtu-
 2 tum nitro sordes lauantur cotidie plurimorum. quod cum uidisset,
 occurrente sibi sancto et uenerabili uiro, episcopo Isidoro confessore,
 et turbis innumerabilibus monachorum, e quibus multos sacerdotalis
 et Leuiticus sublimabat gradus, laetabatur quidem ad gloriam 15
 domini, sed se indignam tanto honore fatebatur. quid ego narrem
 Macharios, Arsetes, Sarapionas et reliqua columnarum Christi
 nomina? cuius non intrauit cellulam? quorum non pedibus aduoluta
 est? per singulos sanctos Christum se uidere credebat et, quidquid
 3 in illos contulerat, contulisse in dominum laetabatur. mirus ardor 20

2 cf. Iudd. 15, 19 3 cf. Mich. 1, 1 7 cf. Onom. s. 30, 13; 55, 13 8 cf.
 Esai. 19, 18 9 cf. Ps. 77, 12. 43.

1 transibo] *add. ad codd. praeter a in*] inter ΣD soccoth aK socchot D
 sococht Σ sochot B Sochoth ς 2 sampson K quae $a, Da.c.m2$ 3 herentia ΣD
 conluam a colluam K collum ΣD compluam B refocillat. ς refocill. (*pr. et alt. l*
exp.) B morasti aB morasth(*ex st* Σ) in ΣD Morasthim ς sepulchrum DB
 4 michae $a, \Sigma a.c.$ ecclesia aD et *om.* B 5 chorreos B choreos D horreos
 (*h s.l.*) Σ chos a getheos $\Sigma a.c.D$ cetheos $KB, \Sigma p.c.$ Gettheos ς maresam Σ
 maresad B idumae(*e* D) aD lacis a 6 arenas $\Sigma a.c.B$ per genti-
 lium $Kp.c.m2$ 7 egiptum B seor B 8 locuntur $a\Sigma B$ 9 chanan. a canan.
cel. Chananitide ς gessen $\Sigma B, Dp.c.m2$ gessem a *alt. et*] et ad B thaneos
 $K\Sigma DB$ thanaeos a in *om.* a 10 non K noe $Dp.c.$ No ς (*cf. Hieron. ad Ezech.*
30, 14 et ad Nahum 3, 8) 11 purissime *scripsi* -ssima aKD -ssimo ΣB 13 oc-
 currentes a uiro $a, om. cel.$ ysidoro ΣD esidoro a 14 ex ς 15 sublimat K
 16 ergo $\Sigma p.c.B$ 17 Macarios ς arseras B arseniotas (*o s.l.*) Σ Arsenios *uel*
 Arsatas *uel* Arsisis ς serapionas Σ serapiones B 18 cuius] quorum $Dp.c.m2$
 cellula a pedibus non ς obuolutu (*sic*) K 19 est] *add. et* ΣD se] si K
 cernebat a 20 in dom. se cont. ς deum B

et uix in femina credibilis fortitudo! oblita sexus et fragilitatis corporeae inter tot milia monachorum cum puellis suis habitare cupiebat. et forsitan cunctis eam suscipientibus inpetrasset, ni maius sanctorum locorum retraxisset desiderium. atque propter feruentis-
 5 simos aestus de Pelusio Maiumam nauigatione perueniens tanta uelocitate reuersa est, ut auem putares. nec multo post in sancta 4
 Bethleem mansura perpetuo angusto per triennium mansit hospitio, donec extrueret cellulas ac monasteria et diuersorium peregrinorum iuxta uiam conderet, quia Maria et Ioseph hospitium non
 10 inuenerant. huc usque iter eius descriptum sit, quod multis uirginibus et filia comite peragrauit.

15. Nunc uirtus latius describatur, quae ipsius propria est et in qua exponenda deo iudice ac teste profiteor me nihil addere, nihil in maius extollere more laudantium, sed, ne rerum excedat fidem,
 15 multa detrachere, et ne apud detractatores et genuino me semper dente rodentes fingere puter et cornicem Aesopi alienis coloribus adornare. quae prima Christianorum uirtus est, tanta se humili- 2
 tate deiecit, ut, qui eam uidisset et pro celebritate nominis uidere gestisset, ipsam esse non crederet, sed ancillarum ultimam. et cum
 20 frequentibus choris uirginum cingeretur, et ueste et uoce et habitu et incessu minima omnium erat. numquam post uiri mortem usque ad diem dormitionis suae cum ullo comedit uiro, quamuis eum sanctum et in pontificali sciret culmine positum; balneas nisi

9 cf. Luc. 2, 7 15 cf. Persius 1, 115 16 cf. Babrius 72. Phaedrus I 3.
 Horat. epist. I 3, 18—20

1 incredibilis (bi s.l.) Σ fragilitate $\Sigma p.c.$ corporis (ex —res Σ) ΣD
 2 toth B puellulis K, $\Sigma p.c.m2$ 3 imperasset K nisi ΣD ne K magis B
 4 locorum om. B traxisset aD, $\Sigma a.c.m2$ 5 plusio a maiuman $\Sigma a.c.m2 D$
 maiomam $\Sigma p.c.m2$ 6 sanctam B 7 bethlehem $\Sigma p.c.m2$ triennio (ex
 —in m2) K hospitio Σ 8 diuorsorium a diuersorium K diuersorum $\Sigma a.c.D$
 9 conderet] add. mansiones Σ (s.l., postea eras.) D qua B in qua Σ in quo Σ et
 in qua D 10 sit om. K 12 uirtus] uita Dp.c.m2 et om. ΣD 14 in om. K
 extollerem (m eras.) ΣD attollere Σ more] ora (a in ras.) D exceedam Dp.c.m2
 excitat K fides Σ 15 retrahere D detractores ΣDB all. et—rodentes]
 quorum est genuinum insontes semper dente superbo rodere me aliquid B 16 pu-
 ter et] putaret a, Da.c.m2 putarer Dp.c.m2 quisque putaret B cornicem] add.
 me Σ (exp.) D esopi KB ysopi D y(s.l.)sopy Σ isophi a 17 quae] illa igitur
 que B 18 non uid. Σ 19 ancillarum Σ 20 chorum a 23 sciret om. a
 constitutum Σ balnea Dp.r.

3 periclitans non adiit. mollia etiam in grauissima febre lectuli strata
 non habuit, sed super durissimam humum stratis ciliciolis quiescebat,
 si tamen illa quies dicenda est, quae iugibus paene orationibus dies
 noctesque iungebat illud inplens de Psalterio: lauabo per
 singulas noctes lectum meum, in lacrimis 5
 stratum meum rigabo. in qua fontes crederes lacrimarum;
 ita leuia peccata plangebat, ut illam grauissimorum criminum
 4 crederes ream. cumque a nobis crebrius moneretur, ut parceret
 oculis et eos seruaret euangelicae lectioni, aiebat: 'turpanda est
 facies, quam contra dei praeceptum purpurisso et cerussa et stibio 10
 saepe depinxi; adfligendum corpus, quod multis uacauit deliciis;
 longus risus perpeti compensandus est fletu; mollia lintamina et
 serica pretiosissima asperitate cilicii conmutanda. quae uiro et sae-
 culo placui, nunc Christo placere desidero'. si inter tales tantasque
 uirtutes castitatem in illa uolueram praedicare, superfluum uidear. in 15
 qua etiam, cum saecularis esset, omnium Romae matronarum
 exemplum fuit; quae ita se gessit, ut numquam de illa etiam male-
 5 dicorum quicquam auderet fama confingere. nihil animo eius ele-
 mentius, nihil erga humiles blandius fuit. non adpetebat potentes
 nec tamen superbo et gloriolam quaerente fastidio despiciebat. si 20
 pauperem uiderat, sustentabat; si diuitem, ad benefaciendum co-
 hortabatur. liberalitas sola excedebat modum et usuras tribuens
 uersuram quoque saepe faciebat, ut nulli stipem se rogantium
 6 denegaret. fateor errorem meum: cur in largiendo esset pro-
 fusior, arguebam illud proferens de apostolo: non ut aliis 25
 refrigerium, uobis autem tribulatio, sed
 ex aequalitate in hoc tempore, ut uestra

4 *Ps. 6, 7 25 *II Cor. 8, 13—14

1 in om. a febre ΣB 15 in s.l.m2Σ, exp. D, om. B lacrimis ΣB
 6 quo a 8 ammoneretur Σp.c. 9 et] ut ΣD turbanda K 11 depinxi a
 affl. B; add. est Σp.c.m2B uacabat Σ 12 lintamina K 13 conmutanda B
 cum mutanda K 14 placere xpo Σ si] at ego si B 15 uideor ΣB 17 de
 om. Σ 18 audiret K 20 superbos ΣD superbum B gloriam Dp.c.m2
 quae(e B)rentem aB quaerentes ΣD (e uerbis sup. et glor. quaerente nihil nisi
 rente in textu, reliqua in margine, sed m1, praebet K) 21 pauperes Dp.c.m2 uide-
 bat Σ hortabatur Σ 22 modum] morum a 23 uersuram ΣD usuras B
 saepe om. B saepius Σ stipem se scripsi stipe se a stipes cel. stipem Σ 24 cur]
 cum Σ 25 aliis] add. sit Σ

abundantia sit ad illorum inopiam, ut et illorum. abundantia sit ad uestram inopiam, et hoc de euangelio saluatoris: qui habet duas tunicas, det alteram non habenti et prouidendum esse, ne, 5 quod libenter faceret, semper facere non posset, multaue huiusce modi, quae illa mira uerecundia et sermone parcissimo dissoluebat testem inuocans dominum se pro illius nomine cuncta facere et hoc habere uoti, ut mendicans ipsa moreretur, ut unum nummum filiae non dimitteret et in funere suo aliena sindone inuolueretur. ad extremum inferebat: 'ego, si petiero, multos inueniam, 7 qui mihi tribuant; iste mendicans si a me non acceperit, quae ei possum etiam de alieno tribuere, et mortuus fuerit, a quo eius anima requiretur?' ego cautior in re familiari esse capiebam, sed illa ardentior fide toto saluatori animo iungebatur et pauperem 15 dominum pauper spiritu sequebatur reddens ei, quod acceperat, pro ipso pauper effecta. denique consecuta est, quod optabat, et in grandi aere alieno filiam dereliquit, quod adhuc usque debens non suis uiribus, sed Christi se <fidit> fide et misericordia red- dituram.

20 16. Solent pleraeque matronarum bucinatoribus suis dona conferre et in paucos largitate profusa manum a ceteris retrahere: quo illa omnino carebat uitio; ita enim singulis suam pecuniam diuidebat, ut singulis necessarium erat, non ad luxuriam, sed ad necessitatem. nemo ab ea pauperum uacuuus reuersus est. quod obtinebat non 2 diuitiarum magnitudine, sed prudentia dispensandi illud semper replicans: beati misericordes, quoniam ipsi mise-

3 *Luc. 3, 11 9 cf. Marc. 15, 46 etc. 19 cf. Matth. 6, 2 25 Matth. 5, 7

1 et 2 habund. *Σa.r.DB* inopia *a* ut *om. ΣD* 2 sit ad uestram inopiam] uestre inopie sit subplementum *B* 3 de hoc *B* 4 alteram *om. ΣB* 5 semper] libenter *B* possit *K* huiusmodi *aD* 6 quae *del. D* 7 deum *ΣD* 8 hoc et *ς* 10 ad extr. inf. *in mg. K* ad *in ras. m2D* inuenio *B* 11 iste *s.l.m2Σ, om. D* non] nū *K* ei] etiam *B* 12 et] *add. si Σ (s.l.m2) D* 13 requiretur (*alt. re s.l.*) *Σ* requiritur *D* cautio- rem *ς* 14 fidei *K* tota *ΣD* saluatoris *Σa.r.D* 16 paup. pro ipso *ς* 17 athuc a huc *KB* 18 <fidit> fide et *Engelbrecht* fide et *aKD, Ba.c.* fidit et *Bp.c.* fidet *Σ* confidit *ς* 20 plerique *KΣ, Da.c.m2* buccin. *ς* 21 largitate *s.l.Σ*—tem *a* profusam *a, Σa.r.* 24 optinebat *aΣD* 25 ad diu. magnitudinem *ΣDB* sed prudentiam *ΣDB* 26 misericordis *K*

ricordiam consequentur et: sicut aqua extinguit ignem, ita elemosyna peccata et: facite uobis amicos de iniquo mamona, qui uos recipiant in aeterna tabernacula, et: date elemosynam et ecce omnia munda et uerba Danielis regem 5 Nabuchodonosor monentis, ut elemosynis redimeret peccata sua. 3 nolebat in his lapidibus pecuniam effundere, qui cum terra et saeculo transituri sunt, sed in uiuis lapidibus, qui uoluuntur super terram, de quibus in Apocalypsi Iohannis ciuitas magni regis ex- truitur, quos in sapphirum et smaragdum et iaspidem et ceteras 10 gemmas esse uertendos scriptura commemorat.

17. Uerum haec possunt communia esse cum (non) paucis et scit diabolus non in summo uirtutum culmine posita. unde loquitur ad dominum post amissam Iob substantiam, post euersam domum, post liberos interfectos: corium pro corio, omnia, quae 15 habuerit, homo dabit pro anima sua. sed ex- tende manum tuam et tange ossa et carnes 2 eius, nisi in faciem benedixerit tibi. scimus plerosque dedisse elemosynam, sed de proprio corpore nihil dedisse, porrexisse egentibus manum, sed carnis uoluptate superatos deal- 20 basse eos, quae foris erant, et deintus plenos fuisse ossibus mortu- 3 orum. at non Paula talis, quae tantae continentiae fuit, ut prope mensuram excederet et debilitatem corporis nimis ieiuniis ac labore contraheret, quae exceptis festis diebus uix oleum in cibo acceperit,

1 *Eccli. 3, 30 (33) 2 *Luc. 16, 9 4 *Luc. 11, 41 5 cf. Dan. 4, 24
8 cf. *Zach. 9, 16 9 cf. Apoc. 21, 18—21 15 *Hiob 2, 4—5 20 cf. Matth. 23, 27

1 extinguet K 2 ita et D elemosina a elemosinā K elymosyna Σ a. c. helemosyna D helemosina B eleemosyna ⚭ (similiter infra); add. extinguit Σ B peccatum ⚭ 3 mammona Σ B qui ex quo Σ 5 munda] add. uobis s. l. m2 K sunt uobis Σ D danihelis Σ D 6 nabuechod. a nabucod. B sermone (ne s. l. Σ) monentis a Σ D ut] et ut B 9 apocalipsi B apocaly(ex)ipsin Σ 10 sappy- rum K sapphirum DB saffirum (pr. f s. l.) Σ smaracdatum K zmaragdum D szma- ragdum B ceterasque B 12 esse comm. B non paucis scripsi multis B paucis cel. 13 zabulus K positam Σ D 14 iob (non hiob) codd. 15 omnia a et omnia cel. (cf. LXX) 16 sed] et D 17 eius et carnes B 20 manus K 21 ea KB, Σ p. c. intus KB, Σ p. c. 22 tantae] tanteque (que s. l.) B 23 nimis in a 24 diebus festis ⚭ diebus (add. dñicis s. l. m2) D cibus B acciperit K acceperat Σ D caperet ⚭

ut ex hoc uno aestimetur, quid de uino et liquamine et piscibus et lacte ac melle et ouis et reliquis, quae gustu suaui sunt, iudicari. in quibus sumendis quidam se abstinentissimos putant et, si his uentrem ingurgitauerint, tutam pudicitiam suspicantur.

18. Semper uirtutes sequitur inuidia feriuntque summos fulgura montes. mirum, si hoc de hominibus loquar, cum etiam dominus noster pharisaeorum zelo sit crucifixus et omnes sancti aemulos habuerint, in paradiso quoque serpens fuerit, cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarum! suscitauerat ei dominus Adar Idumaeum, qui eam colafizaret, ne se extolleret, et quasi quodam stimulo carnis saepius admonebat, ne magnitudine uirtutum altius saperet et aliarum uitii feminarum se in excelso crederet constitutam. ego aiebam liori esse cedendum et dandum insaniae locum, quod fecisset Iacob in fratre suo Esau et Dauid in pertinacissimo inimicorum Saul, quorum alter Mesopotamiam fugerit, alter se allophylis tradiderit malens hostibus quam inuidiis subiacere. at illa: 'iuste', respondebat, 'hoc diceres, si diabolus contra seruos dei et ancillas non ubique pugnaret et ad omnia loca fugientes praecederet, si non sanctorum locorum amore retinerer et Bethleem meam in alia reperire possem parte terrarum. cur enim non patientia liorem superem? cur non humilitate frangam superbiam et percutienti maxillam alteram offeram

5 Horat. c. II 10, 11—12 9 Sap. 2, 24 10 cf. III Reg. 11, 14 cf. II Cor. 12, 7 14 Gen. 27, 41 sqq. 15 cf. I Reg. 19, 9 sqq. 22 cf. Matth. 5, 39; Luc. 6, 29

1 estimaretur DB exestimaretur (ex eras.) Σ 2 ac] et B gustum
Σ a.r.D gustui Σ p.r. (postea i del. m2) sint K 3 et si] ut K 4 uentre a
totam inpudicitiam (in eras. Σ) Σ D 5 semper quidem Σ 6 fulgora Σ, Dp.c.
mirum a nec mirum cet. loquor B 8 habuerunt D paradyso aD, Σp.c.
9 inuidiam K introibit Σ Da.c. 10 adar aK ("Aδεσ LXX) adad Σ B adath D
cholaf. a colaph. B colof. Σ coloph. D 11 admoneret Σp.c.m2 12 magnitudo
Σ a.c.Σ raperet Σ raperetur B 13 liuoris a 14 fec.—15 alter om. a
fecerat (erat in ras. m2) D 15 saule (ex i) D alter] add. in Σ 16 fugiret K
se s.l.Σ, om. a allophilis aDB all(ex al Σ)ofilis KΣ 17 inuidis KΣ D at (a in
ras. m2) D ad K resp. iuste Σ haec Σ 18 zabulus K domini B ad om. D
19 fug. non Σ 20 retineret Σ a.c.D retineretur a detinerer B et] utique face-
rem si B bethlehem Σp.c.m2 altera (era in ras. m2D) Σ D repperere K
reperire B reperirent (nt exp.) Σ perire D possim K posse D 21 liore a
22 maxilla a off. alt. Σ altera a

4 malam dicente Paulo: uincite in bono malum? nonne apostoli gloriabantur, quando pro domino sunt passi contumeliam? nonne ipse saluator humiliavit se formam serui accipiens et factus oboediens patri usque ad mortem et mortem crucis, ut nos sua passione seruaret? Iob, nisi certasset et uicisset in proelio, non accepisset coronam iustitiae nec audisset a domino: putas me aliter tibi locutum, quam ut appareres iustus? beati dicuntur in euangelio, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. secura sit conscientia, quod non propter peccata patiamur; et afflictio in saeculo materia praemiorum est. si quando procacior fuisset inimicus et usque ad uerberum iurgia prosilisset, illud Psalterii decantabat: cum consisteret aduersum me peccator, obmutui et humiliatus sum et silui a bonis et rursum: ego autem quasi surdus non audiebam et quasi mutus non aperiens os suum. et factus sum quasi homo non audiens nec habens in ore suo increpationes. in temptationibus Deuteronomii uerba uoluebat: temptat uos dominus deus uester, ut sciat, si diligitis dominum deum uestrum de toto corde uestro et de tota anima uestra. in tribulationibus et angustiis Isaiae replicabat eloquia: qui ablactati estis a lacte, qui abstracti ab ubere, tribulationem super tribulationem expectate, spem super spem, adhuc pusillum et adhuc pusillum, propter malitiam labiorum, propter linguam alienam et scrip-

1 *Rom. 12, 21 3 cf. Phil. 2, 7—8 6 *Hiob 40, 3 8 Matth. 5, 10
12 *Ps. 38, 2—3 14 *Ps. 37, 14—15 18 *Deut. 13, 3 22 *Esai. 28, 9—11

1 malam aK, om. ΣDB paulo apostolo B apostolo paulo c bono] bonum K 2 contumelia a 3 factus est c 5 saluaret ΣD iob (non hiob) codd. 6 putes ne B 7 loc. tibi c app(ex ap Σ)ares ΣD pareres K 9 scit c 10 patimur K, Σa.c. 11 percautior D; add. uultu B 13 aduersus (alt. s.s.l.K) KD et humiliatus sum om. aΣD 14 siluit D a om. D rursus c quasi] tamquam B 16 quasi] sicut a quasi (exp.) sicut B 17 nec] et non c 18 deutor. K deuteronomii a reuoluebat B 19 diligatis ΣB 21 isaias a isaya B esaias KΣD (cf. p. 322, 5) 22 a om. K lacte et B 24 spectate Σa.c.m2D adhuc pus. et adhuc pus. B adhuc pus. cet. 26 alienam KB malignam cet. et in scriptura D

turae testimonium in consolationem suam disserebat: ablactatorum
 esse — eorum, qui ad uirilem aetatem peruenissent — tribulationem
 super tribulationem sustinere, ut spem super spem mererentur ac-
 cipere scientes, quoniam tribulatio patientiam
 5 operatur, patientia probationem, probatio
 spem, spes autem non confundat, quod, si is,
 qui foris est, noster homo corrumpitur, ille,
 qui intus est, innouetur. et in praesentiarum 8
 momentaneum et leue tribulationis nostrae
 10 aeternae gloriae pondus operatur in nobis
 non aspicientibus, quae uidentur, sed quae
 non uidentur. quae enim uidentur, temporalia
 sunt; quae autem non uidentur, aeternas sunt.
 nec longum fore tempus, etiam si humanae inpatientiae tardum 9
 15 uideatur, quin dei sequatur auxilium dicentis: tempore opor-
 tuno exaudiui te et in die salutis auxiliatus
 sum tui. nec dolosa labia et linguas iniquorum esse metuendas,
 cum domino adiutore laetemur et ipsum audire debeamus monen-
 tem: per patientiam uestram possidebitis
 20 animas uestras et: non sunt condignae pas-
 siones praesentis saeculi ad futuram gloriam,
 quae reuelabitur in nobis, et alibi, ut patienter agamus
 in omnibus, quaequae acciderint nobis: patiens enim uir

4 *Rom. 5, 3—5 6 *II Cor. 4, 16—18 15 *Esai. 49, 8 19 *Luc. 21, 19
 20 *Rom. 8, 18 23 *Prou. 14, 29

1 suam *cm.* B edisserebat ς ablactaturam B 2 esse et eorum K
 eorum scilicet ς peruenirent B 3 *alt.* spem *s.l.* B mereantur B 5 pat.] *add.*
 uero B autem ς probatio] *add.* uero ς 6 confundit *Sp.c.* B his (*h.eras.* Σ) Σ DB
 7 homo noster ς corr(*conr* K)umpatur KB 8 renouetur Σ 9 leue et mom. ς
 tribulationes Σ a.c.D 10 et aeternae a operetur B 11 asp. nobis B 13 *alt.* sunt
cm. K 14 forte K Σ D insipientiae (*in s.l.*) B tardum] et arduum a Σ D
 15 quin dei] quid inde a; *add.* statim K Σ D 17 tibi ς inimicorum KB 18 deb.
 aud. ς ; *add.* per prophetam ς mon.] *add.* nolite timere opprobria hominum et
 blasphemias eorum ne metueritis: sicut enim uestimentum, sic comedit eos uer-
 mis, et sicut lanam, sic deuorauit eos tineae (*Esai. 51, 7—8) et ς 21 praes.
 saec. *in ras.* Σ huius temporis B 22 et alibi] *add.* tribulationem super tribula-
 tionem sustinere ς ut *cm.* KB 23 quaequae(*cf. Neue 11³ 515*)acciderint a
 quae accidunt Σ p.c.B quae accedunt KD, Σ a.c.

multus prudentia; qui autem pusillanimis est, uehementer insipiens.

19. In languoribus et crebra infirmitate dicebat: quando infirmor, tunc fortis sum et: habemus thesaurum istud in uasis fictilibus, donec mortale hoc induat immortalitatem et corruptionum hoc uestiat incorruptionem, et iterum: sicut superabundant passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundauit et consolatio ac deinde: ut socii passionum estis, ita ¹⁰ 2 et consolationis eritis. in maerore cantabat: quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? spera in deum, quoniam confitebor illi, salutare uultus mei et deus meus. in periculis loquebatur: qui uult uenire post me, neget se ipsum et ¹⁵ tollat crucem suam et sequatur me et iterum: qui uult animam suam saluam facere, perdet eam et: qui perdiderit animam suam propter ³ me, saluam eam faciet. quando dispendia rei familiaris et euersio totius patrimonii nuntiabatur, aiebat: quid enim ²⁰ prodest homini, si totum mundum lucri fecerit et animam suam damni habuerit? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? et nudus exiui de utero matris meae, nudus et redeam. sicut placuit domino, ita ²⁵ factum est; sit nomen domini benedictum et

3 *II Cor. 12, 10 4 *II Cor. 4, 7 5 *I Cor. 15, 53 8 *II Cor. 1, 5
10 *II Cor. 1, 7 11 *Ps. 41, 12 15 *Matth. 16, 24 17 *Matth. 16, 25
18 *Luc. 9, 24 20 *Matth. 16, 26 24 *Hiob 1, 21

1 multos (*add. s.l. gubernatur*) Σ multum ς prudens ς pusillanimus *KD*
4 infirmor *B* infirmus sum *a, \Sigma a.c.* infirma sum $\Sigma p.c.D$ infirmior sum *K* fortior *KB* potens $\Sigma a.c.m2$ et *om.* ς 5 thesaurum *K* istud *D* istud *a* istum *cel.* (*cf. Neue I³ 806*) 6 hoc *om.* *KB* 7 uestiatur incorruptione *KB* 8 habundant *B* 9 ita *om.* ς abundabit *mauult Engelbrecht alt. et om. a* 10 ita] sic ς 11 eritis et cons. ς 12 mea *om.* *K* 13 $\overline{dm}$ Σ $\overline{dni}$ *K* $\overline{dno}$ *a* $\overline{do}$ *DB* (*cf. LXX: ἐλπίσον ἐπὶ τὸν θεόν*) quoniam adhuc *B* 14 et *om.* *K\S* 15 abneget $\Sigma p.c.DB$ semet ($-d$ *B*) *KB* 16 rursum ς 17 perdat *K* 18 propter] pro *KB* 19 fac. eam. *B* eam *om. a* 21 prodesse *a* 22 anime sue dampnum *B* 23 homo *om. aD* 25 et *s.l. \Sigma, om. a* dom. plac. Σ

illud: nolite diligere mundum nec ea, quae in mundo sunt, quoniam omne, quod in mundo est, desiderium carnis est et concupiscentia oculorum et superbia uitae huius, quae non
 5 est ex patre, sed de mundo est. et mundus pertransiet et concupiscentia eius. scio ei scriptas in-
 firmitates grauissimas liberorum et maxime Toxotii sui, quem diligebat plurimum. cumque illud uirtute conplesset: turbata
 sum et non sum locuta, in haec uerba prorupit: qui
 10 amat filium aut filiam supra me, non est me dignus, et orans ad dominum loquebatur: 'posside filios mortificatorum, qui pro te cotidie mortificant corpora sua'.
 noui susurronem quendam — quod genus hominum uel perniciosis-
 15 simum est — quasi beniuolum nuntiasse, quod prae nimio feruore
 uirtutum quibusdam uideretur insana et cerebrum illius dicerent confouendum. cui illa respondit: 'theatrum facti sumus
 mundo et angelis et hominibus; nos fatui propter Christum, sed stultum dei sapientius
 est hominibus; unde et saluator loquitur ad patrem: tu
 20 scis insipientiam meam. quem in euangelio et propin-
 qui quasi mentis inpotem ligare cupiebant et aduersarii suggillabant
 dicentes: daemonium habet et Samarites est et:
 in Belzebul, principe daemoniorum, eicit dae-

1 *I Ioh. 2, 15—17 8 Ps. 76, 5 9 *Matth. 10, 37 11 Ps. 78, 11
 16 *I Cor. 4, 9 17 I Cor. 4, 10 18 *I Cor. 1, 25 19 Ps. 68, 6 20 cf. Ioh.
 10, 39 22 *Ioh. 8, 48 23 *Matth. 12, 24

1 neque *KB* sunt in mundo *B* 4 ocul. est Σ eius *B* 5 de] ex Σ *alt.* est
om. ς pertransiet *a* pertransit *KDB* transiet Σ transit ς 6 scribtas esse inf. *a*
 inf. infixas *B* 7 toxoti *Ka.c.* toxocii *B* toxothii *a* 9 prorupit *B* 10 super ΣD
 plus quam ς 11 posside domine ς 13 uel pernic.] deterr(*alt.* *r s.l.*)imum uel
 praeciosissimum *B* uel *eras.* Σ 14 quasi] quia *a* beniuole *B* nuntiasset *a* ΣD
 nunciare *B* quod] ut ΣD ita *a* prae *B* pro *cet.* 15 uidetur *K* 17 mundi *ex* mun-
 dus *B* et nos *KB* fatui *KB* stulti *a* ΣD 19 et *om.* *KB* 20 meam] *add.* et iterum:
 tamquam prodigium factus sum multis, et tu adiutor fortis (*Ps.* 70, 7). ut iumen-
 tum factus sum apud te, et ego semper tecum (*Ps.* 72, 23) ς 21 legare *K* li-
 gari *B* cupiebat *a* suggil. *K* sugi(*ex* sui)ll. Σ 22 Samarites *scripsi coll.*
Hier. epist. XIV 11, 2 -ritis *a* -rita *K* -ritanus ΣDB est *s.l.* Σ 23 belzebu *a*
 behelzebub (*h s.l.* Σ) ΣB belzebub *D* principem *aD, Sa.r.*

monia. sed nos audiamus apostolum cohortantem: haec est gloriatio nostra, testimonium conscientiae nostrae, quoniam in sanctitate et sinceritate et gratia dei conuersati sumus in mundo, et dominum dicentem ad apostolos: ideo mundus odit uos, 5 quoniam non estis de mundo. si enim essetis de mundo, amaret utique mundus, quod suum erat. et ad ipsum dominum uerba uertebat: 'tu nosti cordis abscondita et: haec omnia uenerunt super nos et non sumus obliti tui nec inique egimus in 10 testamentum tuum nec auersum est retrorsum cor nostrum, et: propter te mortificamur tota die, reputati sumus ut oues occisionis, sed dominus auxiliator meus, non timebo, quid faciet mihi homo. legi enim: fili, honora domi- 15 num et confortaberis et extra illum nullum stimueris'. his et talibus testimoniis quasi armatura Christi et aduersum omnia quidem uitia, sed praecipue instruebat se contra inuidiam saeuientem et patiando iniurias furorem grauidi pectoris mitigabat. denique usque ad diem mortis et huius patientia et 20 aliorum zelus omnibus patuit, qui suum rodit auctorem et, dum aemulum laedere nititur, in semet ipsum proprio furore bacchatur.

20. Dicam et de ordine monasterii, quomodo sanctorum continentiam in suum uerterit lucrum. seminabat carnalia, ut meteret spiritalia; dabat terrena, ut caelestia tolleret; breuia concedebat, 25 ut pro his aeterna mutaret. post uirorum monasterium, quod uiris

1 *II Cor. 1, 12 5 *Ioh. 15, 18—19 8 cf. Ps. 43, 22 9 *Ps. 43, 18—19
12 *Rom. 8, 36 14 *Ps. 117, 6 15 *Prou. 7, 1 24 cf. I Cor. 9, 11

2 gloria aSD 3 in sincer. SD 4 in gratia SD in hoc mundo B 5 domino dicente S 6 quia KB 9 et non] nec S 11 testamento tuo a, Sp.c.m2 retro S 12 mortificati sumus SD 13 die et KB ouis D 14 et non B 15 faciet a (cf. LXX) faciat cel. legit S 16 confortaueris Sa.c.D alt. et om. D illum KB (cf. LXX) deum aSD dominum S 17 armat.—19 et om. a Christi] dei S 18 aduersum KB—sus SD; add. omnia que nequitie sunt iacula et aduersum B quidem om. B sed] se SDB praec. muniens B se om. B 19 rabidi B rapidi K 20 mitigat K patientiae a patiendi ex patienti D 22 bach. SD bacc. aB 23 continentia a 24 uertit Sa.c.B 26 eis SD mutuaret Sp.c.m2 quem a

tradiderat gubernandum, plures uirgines, quas e diuersis prouinciis congregarat, tam nobiles quam medii et infimi generis, in tres turmas monasteriaque diuisit, ita dumtaxat, ut in opere et cibo separatae psalmodiis et orationibus iungerentur. post alleluiae can-
 2 tatum, quo signo uocabantur ad collectam, nulli residere licitum erat, sed prima uel inter primas ueniens (coetum) ceterarum operieba-
 3 tur pudore et exemplo ad laborem eas prouocans, non terrore. mane, hora tertia, sexta, nona, uespera, noctis medio per ordinem Psalterium canebant nec licebat cuiquam sororum ignorare psalmos et
 10 non de scripturis sanctis cotidie aliquid discere. die tantum dominico 3 ad ecclesiam procedebant, ex cuius habitabant latere, et unumquod-
 4 que agmen matrem propriam sequebatur; atque inde pariter reuer-
 15 tentes instabant operi dstricto et uel sibi uel ceteris indumenta faciebant. si qua erat nobilis, non permittebatur de domo sua habere
 15 comitem, ne ueterum actuum memor et lasciuientis infantiae errorem refricaret antiquum et crebra confabulatione renouaret. unus omnium habitus; linteamine ad tergendas solum manus utebantur.
 4 a uiris tanta separatio, ut ab spadonibus quoque eas seiungeret, ne
 20 solita est in solacium delinquendi. si qua uel tardior conueniebat ad psalmos et in opere pigrior, uariis eam modis adgrediebatur. si erat iracunda, blanditiis, si patiens, correptione, illud apostoli imitans: quid uultis? in uirga ueniam ad uos an in spiritu lenitatis et mansuetudinis? excepto
 25 uictu atque uestitu nullam habere quid patiebatur dicente Paulo:

23 *I Cor. 4, 21

1 quas e] quasi D quas(s.l.K)de KB 3 turbas ΣD in cibo ΣD 4 in psalmodiis B psalmis aΣD post] postquam Bp.c. añ ΣD aleluia K aeuia B 5 quod D uocabatur Σa.c.D nulla a 6 uel] seu Σ coetum addidi, om. codd. ceteras KB oper. aduentum Σ 7 labores B ui aut terrore B 8 uespere KB media Kp.c. 9 canebatur KB cantabant Σ et] nec Σa.c.m2D 10 dicere a, Σa.c. 13 instabat a dstricto (in mg. m2 añ distributo) Σp.c. distributo KB 14 faciebat a 16 refricaret K anticum a crebra (a ex o uel e) K fabulatione Σ ren. uirus mortale B 17 tergendum B 18 ab] a KB disiungeret B nec Σa.r.D 19 maledicte B 20 est] est et ΣD est sic et B conueniebat scripsi non ueniebat a erat uel non ueniebat KB ueniebat ΣD 21 et] uel erat Σ 22 iracundia B correctione B 23 uirgo a uirgam K 24 in om. B 25 adque KD, Σa.c. et Σ quid] quicquam Σp.c.m2

habentes uictum atque uestitum his contenti
 sumus, ne consuetudine plus habendi praeberet locum auaritiae,
 quae nullis expletur opibus et, quanto amplius habuerit, plus
 5 requirit et neque copia neque inopia minuetur. iurgantes inter se
 sermone lenissimo foederabat. lasciuientem adulescentularum carnem 5
 crebris et duplicatis frangebat ieiuniis malens eas stomachum dolere
 quam mentem. si uidisset aliquam comptiorem, contractione frontis
 et uultus tristitia arguebat errantem dicens munditiam corporis
 atque uestitus animae esse immunditiam et turpe uerbum atque
 lascium numquam de ore uirgineo proferendum, quibus signis 10
 libidinosus animus ostenditur et per exteriorem hominem interioris
 6 hominis uitia demonstrantur. quam linguosam et garrulam ac pro-
 cacem rixisque perspexerat delectari et saepius conmonitam nolle
 conuerti, inter ultimas et extra conuentum sororum ad fores triclinii
 orare faciebat et separatim cibum capere, ut, quam obiurgatio non 15
 correxerat, emendaret pudor. furtum quasi sacrilegium detestabatur
 et, quod inter saeculi homines uel leue putatur uel nihil, hoc in
 7 monasteriis grauissimum dicebat esse delictum. quid memorem
 clementiam et sedulitatem in aegrotantes, quas miris obsequiis et
 ministeriis confouebat? cumque aliis languentibus large praeberet 20
 omnia et esum quoque exhiberet carniū, si quando ipsa aegrotasset,
 sibi non indulgebat et in eo inaequalis uidebatur, quod in aliis ele-
 mentiam in se duritia commutabat.

21. Nulla iuuenum puellarum sano et uegeto corpore tantae
 se dederat continentiae, quam ipsa fracto et senili debilitatoque 25

1 *I Tim. 6, 8 11 cf. Rom. 7, 22—25

1 uictu atque uestitu *a* adque *K, Sa.e.* et *B* 2 simus *Σ* consuetudo *B*
 4 requireret *K* minuitur *Kp.c.m2B* 5 lasciuens et (*del.*) adolescentes (*del.*)
 caro cr. ac dupl. est frangenda *Γ* lasciuientes *B* carnes *B* 6 malens eas]
 melius est enim meum (*meum del.*) *Γ* mallens *Σa.r.Bp.c.* eis *a* dolore
Kp.c.m2 (dolere *restitutum*) 7 si—errantem *in mg. inf. m2 Σ, om. aB* ali-
 quem *Σ* contristatione *D* 9 uestitu *a* uestiunt; *D* turpe—prof.] numquam
 de ore monachi turpis aut lasciuus sermo egrediatur *Γ* 10 quibus] his enim *Γ*
 11 libidinosus *D* 12 et *om. ζ* 13 prospex. *ΣB* conspex. *K* monitam *B*
 15 obi. non] ob(*s.l.*)iurgationū (—ne *m2*) *K* 17 inter in *D* 18 esse dicebat
ΣB docebat *K* 21 aegrotaret *Σ* 22 non sibi *Σ* esse uid. *B* alias *K*
 23 duritia *Ka.c.m2*—am *cet.* 25 quam] quantae *K* quanto *B* ista *B* istae
 (*e eras.*) *K*

corpuseulo. fateor, in hac re pertinacior fuit, ut sibi non parceret, ut nulli cederet admonenti. referam, quod expertus sum. mense 2
 Iulio feruentissimis aestibus incidit in ardorem febris et, post desperationem cum dei misericordia respirasset et medici suaderent ob
 refectionem corporis uino opus esse tenui et paruo, ne aquam bibens
 in hydropem uerteretur, et ego clam beatum papam Epiphanium
 rogarem, ut eam moneret, immo compelleret uinum bibere, ut erat
 prudens et sollertis ingenii, statim sensit insidias et subridens meum
 esse, quod ille diceret, intimauit. quid plura? cum beatus pontifex 3
 post multa hortamenta exisset foras, quaerenti mihi, quid egisset,
 respondit: 'tantum profeci, ut seni homini paene persuaserit, ne
 uinum bibam'. haec refero, non quod inconsideranter et ultra uires
 sumpta onera probem monente scriptura: super te onus ne
 leuaueris, sed quo mentis eius ardorem et desiderium fidelis
 animae ex hac quoque probare uelim perseuerantia dicentis: siti-
 uit in te anima mea, quam multipliciter et
 caro mea. difficile est modum tenere in omnibus. et uere iuxta 4
 philosophorum sententiam μεσότητες ἀρεταί, ὑπερβολαὶ κακία reputantur, quod nos una sententiola exprimere possumus: ne
 quid nimis. quae in contemptu ciborum tantam habebat
 pertinaciam, in luctu mitis erat et suorum mortibus frangebatur,
 maxime liberorum — nam et in uiri et filiorum dormitione semper

13 *Ecclesi. 13, 2 15 *Ps. 62, 2 18 cf. Bonitzii indicem Aristotelicum s. u. μεσότης et ὑπερβολή 19 Terentius Andria 61

1 fatear a 2 ut] et Kp.c. 3 feruentibus K 4 suad. a persuad. cel.
 5 esset a, Sa.r. parco c 6 hidropem D y(ex i)dropem Σ idropen B epif. a Σ
 epyph. D ephifaninium K 7 rogare a rogassem K, om. B bibere] add. illa
 Σs.l.D 8 solertis K, Sa.c. 9 esse] add. consilium in mg. m2 K intimuit K
 10 ortamenta ΣDB 11 ut] add. s.l. mihi m2 K persuaserim Bp.c. 12 non
 s.l. Σ, om. D quod ex quon Σ quo K inconsiderata K 13 sumto a 14 he-
 leuaueris B quo a, Kp.r. quod cel. fideliter a 15 animae ex hac om. a
 uellim Sa.r.; add. immo a perseuerantiam ΣD decantantis c 16 anima mea
 in te c et a K tibi Σ (et add. m2) DB 17 uera B 18 μεσότης ἢ ἀρετή, ὑπερβολή
 κακία c MECOTNTEC KB MECTHTEC a APETΩT D APATAT B
 ΥΠΕΡΒΟΛΑΤ B ΥΤΕΡΒΟΑΑΙ D ΥΠΕΡΒΜΙ K ΤΙΤΟΡΩΜΙ Σ ΚΑΚΑΙ-
 ΑΙΑ D ΚΑΡΙΑΘ B 19 una a una et breui cel. 20 contemptū B con-
 tentu a habeat aD 21 immitis B 21 frangebatur B 22 pr. et om. B
 all. et] et in KB, Sa.r. filiarum K semper (per s.l.) K saepe in ras. Σ

periclitata est — et, cum os stomachumque signaret et matris
dolorem crucis niteretur inpressione lenire, superabat affectus
et credulam mentem parentis uiscera consternabant animoque
uincens fragilitate corporis uincebatur, quod semel languor adri-
piens longo tempore possidebat et nobis inquietudinem et sibi 5
discrimen afferebat. quo illa laetabatur per momenta commemorans:
miser ego homo, quis me liberabit de corpore
5 mortis huius? dicat prudens lector pro laudibus me uitupera-
tionem scribere. testor Iesum, cui illa seruiuit et ego seruire cupio,
me in utraque parte nihil fingere, sed quāsi Christianum de Chri-
stiana, quae sunt uera, proferre, id est historiam scribere, non pane-
gyricum, et illius uitia aliorum esse uirtutes. uitia loquor secundum
animum meum et omnium sororum ac fratrum desiderium, qui illam
diligimus et absentem quaerimus.

22. Ceterum illa inpleuit cursum suum fidemque seruauit et 15
nunc fruitur corona iustitiae. sequitur agnum, quocumque uadit,
saturatur, quae esuriuit, et laeta cantat: sicut audiuius,
ita et uidimus in ciuitate domini uirtutum,
2 in ciuitate dei nostri. o beata rerum conmutatio! fleuit,
ut semper rideret, despexit lacus contritos, ut fontem dominum 20
repperiret, [uestita cilicio est, ut nunc albis uestibus uteretur
et diceret: scidisti sacco meum et induisti me
laetitia. cinerem quasi panem manducauit et potionem

7 *Rom. 7, 24 15 cf. II Tim. 4, 7—8 16 cf. Apoc. 14, 4 17 cf. Luc. 6, 21
*Ps. 47, 9 19 cf. Luc. 6, 21 22 *Ps. 29, 12 23 cf. *Ps. 101, 10

2 linire ΣD superabat a -batur cel. 3 affectus ex effectus Σ affectu
cel. consternebat B animumque B cumque a 4 quod] quam ς langor B
5 pr. et] ut B ut et K ΣD 6 discrimina ΣD afferret B adferet K offerret ΣD
in quo codd. praeter a 7 homo om. B 9 cui] add. et K, Σ s.l. m2 seruit aD
10 in s.l. Σ , om. D in utraque partem (m exp.) K in utramque partem B utram-
que in partem ς de] cum K 11 paneger. B panegyrycum ex panegiricum Σ
12 pr. uitia] uita K uitae D loquar Σ 13 meum om. K 16 sequiturque ς
uadit] abierit K 17 quae a que D quia cel. esuriit B cantat a decantat
(—tet D) cel. 20 dispexit K, Σ a.c. lacum contritum ex lacus contritus m2D
ut s.l. Σ dñi a 21 repperiret B repperit Σ a.c. uestita—341, 15 repperiret]
hoc docti cuiusdam lectoris additamento a me secluso caret a est cilitio B uesti-
mentis ς 22 pr. et] ut Σ a.c. D concidisti B ind.] circumdedisti B 23 sicut ΣD
manducabat ς

suam cum fletu miscebat dicens: fuerunt mihi lacrimae meae panes die ac nocte, ut in aeternum angelorum pane uesceretur et caneret: gustate et uidete, quoniam suauis est dominus, et: eructauit cor meum uerbum bonum: dico ego opera mea regi, et Esaiae, immo domini per Esaiam, in se cerneret uerba conpleri: ecce, qui seruiunt mihi, manducabunt, uos autem esurietis. ecce, qui seruiunt mihi, bibent, uos autem sitietis. ecce, qui seruiunt mihi, laetabuntur, uos autem confundemini. ecce, qui seruiunt mihi, exultabunt in gaudio, uos autem clamabitis ob dolorem cordis et propter contritionem spiritus ululabitis. dixeram lacus eam semper fugisse contritos, ut fontem dominum repperiret,] ut posset laeta cantare: sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, deus. sitiuit anima mea ad deum fortem, uiuum: quando ueniam et parebo ante faciem dei?

23. Tangam ergo breuiter, quomodo hereticorum caenosos deuittauerit lacus et eos instar habuerit ethnicorum. quidam ueterator callidus atque, ut sibi uidebatur, doctus ac sciolus me nesciente coepit ei proponere quaestiones et dicere: 'quid peccauit infans, ut daemone corripiatur? in qua aetate resurrecturi sumus? in ipsa, qua morimur? ergo et nutricibus post resurrectionem opus erit.

1 Ps. 41, 4 3 Ps. 33, 9 5 Ps. 44, 2 7 *Esaï. 65, 13—14 15 *Ps. 41, 2—3 23 cf. Ioh. 9, 1—2

2 utinam eternum (*ex—nom*) *D* 3 ang. uesc. pane *Σ* pane ang. uesc. *ς* 4 quoniam] quam *K* suabis *D* 5 eructauit *B* meum] nostrum *D* 6 esiae *K* isaiae *Σ a.c.* ysaye *B* esiam *K* isaiam *B* 7 seruiunt] esuriunt *B* 8 seruiunt] siciunt *ex* siciunt *B* 9 bibunt *Σ D* autem *om.* *B* 10 mihi *om.* *B* 12 in] prae *Σ a.c.* clamabitis *s.l. Σ—uitis D* dolore *Σ a.c. D* 14 ullul. *K* eam lacus *B* 15 reper. *Σ B* ut] et *KB* possit *KD* laeta *s.l. K* 16 des. ceruus *KB* 17 sit.—uiuum *s.l. Σ, om. aD* 18 fontem *B* 19 parebo *aK* app(ap *Σ a.c.*) arebo *cel.* dei] tuam *KB* 20 cenosos (—sus *m2D*) *DB* scenosos *Σ* 21 ethnicorum *a* uet.] *add.* et *K, Σ s.l. m2* ueteranus (*in mg. m2* al ueterator) *Σ* 22 ac] et *ς* 23 praeponere *Σ D* 24 daemone *aK* a daemone *cel.* (*cf. p. 345, 11*) si in ipsa *KB, Σ p.c. m2* 25 et *s.l. m2 Σ, om. D*

in altera? nequaquam erit resurrectio mortuorum, sed transformatio
 2 in alios. diuersitas quoque sexus maris ac feminae erit an non erit?
 si erit, sequentur et nuptiae et concubitus et generatio. si non erit,
 subla tadiuersitate sexus eadem corpora non resurgent — ad grauata
 enim terrena habitatio sensum multa curantem —, sed tenuia et spiritalia dicente apostolo: seminatur
 3 corpus animale, resurgit corpus spiritale⁴. ex
 quibus omnibus probare cupiebat rationales creaturas ob quaedam
 uitia et antiqua peccata in corpora esse delapsas et pro diuersitate
 ac meritis peccatorum tali uel tali condicione generari, ut uel cor-
 porum sanitate gauderent et parentum diuitiis ac nobilitate uel in
 morbidas carnes et domos inopum uenientes poenas pristinorum
 luerent delictorum et praesenti saeculo atque corpore quasi carceri
 4 clauderentur. quod cum audisset et ad me retulisset indicans hominem
 mihiq[ue] incubuisset necessitas nequissimae uiperacae ac mortiferae
 bestiae resistendi, de quibus psalmista commemorat dicens:
 ne tradas bestiis animam confitentem tibi et: increpa, domine, bestiis calami, qui scribentes
 iniquitatem locuntur contra dominum mendacium et eleuant in
 excelsum os suum, conueni hominem et orationibus eius, quam decipere
 nitebatur, breui interrogatione conclusi, utrum crederet futuram
 5 resurrectionem mortuorum an non. qui cum se credere respondisset,
 intuli: 'eadem resurgunt corpora an altera?' cum dixisset: 'eadem',
 sciscitatus sum: 'in eodem sexu an in altero?' ad interrogata reti-

4 *Sap. 9, 15 6 *I Cor. 15, 44 17 *Ps. 73, 19 18 *Ps. 67, 31 19 cf. Os. 7, 13 cf. Ps. 72, 8—9

1 in alt. a si in alt. cet. sin aliter ς 2 aliis D ac] hanc D pr. erit
 s.l.m2 Σ , om. D an] aut ς 3 secuntur B tert. et] sed et Σ D 4 resurgunt D
 adgrauata a 5 inhabitatio ς cogitantem Σ p.c.DB 6 tenua Σ D tenu a B;
 add. erunt ς 7 resurget Σ p.c.B surgit K 8 rationabiles KB, Σ p.c.m2
 9 corpore Σ DB delabsa a 10 ac] hanc D et ς condic. a condit. cet. ut
 s.l.m2 Σ , om. D 11 gauderet aD, Σ a.c. 12 domus Σ a.c.D 13 et] in Σ p.c.m2
 saeculo del. m2 Σ corpore a corporibus cet. carceri (cf. Neue³ I 370 et II
 650) aD carcere KB, Σ (ex carceri m2) 14 cluderuntur K Σ D rett. a 15 mihi
 quae a iniquissimae a 17 animas confitentium ς 18 bestiis aK—as cet.
 19 loqu. KD mendatium KD elebant D tendunt B 20 quam] quibus B
 21 futurum B 22 credere se B respondisse B 23 intuli] in tali a resur-
 gunt aD—gent cet. an alt.] in alt. uita D

centi et instar colubri huc atque illuc transferenti caput, ne feriretur: 'quia', inquam, 'taces, ego mihi pro te respondebo et consequentia inferam. si non resurgit mulier neque masculus, non erit resurrectio mortuorum, quia sexus membra habet, membra totum corpus efficiunt. si autem sexus et membra non fuerint, ubi erit resurrectio corporum, quae sine sexu non constat et membris? porro, si corporum non fuerit resurrectio, nequaquam erit resurrectio mortuorum. sed et illud, quod de nuptiis obicis, si eadem membra fuerint, sequi nuptias, a saluatore dissoluitur: erratis nescientes scripturas neque uirtutem dei; in resurrectione enim mortuorum non nubent neque nubentur, sed erunt similes angelorum. ubi dicitur: non nubent neque nubentur, sexuum diuersitas demonstratur. nemo enim de lapide et ligno dicit: 'non nubent neque nubentur', quae naturam nubendi non habent, sed de his, qui possunt nubere et Christi gratia ac uirtute non nubant. quodsi opposueris: 7 'quomodo ergo erimus similes angelorum, cum inter angelos non sit masculus et femina?' breuiter ausculta: non substantiam nobis angelorum, sed conuersationem et beatitudinem repromittit, quomodo et Iohannes Baptista, antequam decollaretur, angelus appellatus est et omnes sancti ac uirgines dei etiam in isto saeculo uitam in se exprimunt angelorum. quando enim dicitur: eritis similes angelorum, similitudo promittitur, non natura mutatur.

24. Simulque responde, quomodo illud interpreteris, quod Thomas domini resurgentis palpauerit manus et uiderit latus lancea uulneratum et Petrus in litore stantem conspexerit domi-

9 *Matth. 22, 29—30 20 cf. Luc. 7, 27 22 cf. Matth. 22, 30 25 cf. Ioh. 20, 24—29 26 cf. Luc. 24, 36—43

1 et ad instar ΣB capud $\Sigma a.c.DB$ 3 resurget ΣB mul. a mul.
mul. K mul. ut mul. ΣDB nec KB masc. a masc. masc. K masc. ut masc.
 ΣDB 4 quia] qui B alt. membra] et (in $mg. m2\Sigma$) membra $K\Sigma$ membra
autem ς 6 corp.] mortuorum D constant ς 9 sequi (i exp. et s.l. ta $m2$) K
diss. dicente ς 11 non] neque B 15 natura a qui quae a que B possint ς
16 grat. Chr. ς nubunt KB quo si D sed si B 18 ausculta a abscultu $Ka.c.$
substantia B 19 conuersatione K conuersatio B conuersionem aD beati-
tudo B ; add. dominus ς repromitti K repromittitur B 22 enim] ergo Σ 24 in-
terpretaris B 25 latus lancea latus B lancea latus ς ; add. eius B 26 perfor-
atum ς littore $\Sigma a.r.B$ uiderit ς

num et fauum mellis ac partem assi piscis comedentem? qui stabat. profecto habebat pedes; qui monstrauit latus uulneratum, utique et uentrem et pectus habuit, sine quibus non sunt latera uentri et pectori cohaerentia; qui locutus est, lingua et palato ac dentibus loquebatur — sicut enim plectrum cordis, ita lingua inluditur dentibus et uocalem reddit sonum —; cuius palpatae sunt manus, 2 consequenter et brachia habuit. cum igitur omnia membra habuisse dicatur, necesse est, ut totum corpus habuerit, quod conficitur ex membris, non utique femineum, sed uirile, id est eiusdem sexus, in quo mortuum est. quodsi obtenderis: 'ergo et nos post resurrectionem comedemus? et quomodo clausis ingressus est ianuis contra naturam pinguium et solidorum corporum?', audies: noli propter cibum resurrectionis fidem in calumniam trahere. nam et archisynagogi filiae suscitatae iussit cibum dari et Lazarus, quadri- 1 duanus mortuus, cum ipso scribitur inisse conuiuium, ne resurrectio 3 eorum phantasma putaretur. sin autem clausis ingressus est ianuis et idecirco spiritale et aetherium corporis niteris adprobare, ergo et, antequam pateretur, quia contra naturam grauiorum corporum super mare ambulauit, spiritale corpus habuit et apostolus Petrus. quia et ipse super aquas pendulo incessit gradu, spiritale corpus 2 habuisse credendus est, cum potentia magis et uirtus ostenditur dei, quando fit aliquid contra naturam. et, ut scias in signorum magnitudine non naturae mutationem, sed dei omnipotentiam demonstrari, qui ambulabat fide, coepit infidelitate mergeri, nisi eum manus domini subleuasset dicentis: quare dubitasti, 2 4 modicae fidei? miror autem te obdurare frontem loquente

11 cf. Ioh. 20, 26 14 cf. Marc. 5, 35—43 cf. Ioh. 11, 17 et 12, 2 18 cf. Matth. 14, 25 etc. 20 cf. Matth. 14, 29 etc. 25 *Matth. 14, 31

1 part. assi piscis ac fau. mellis ζ assis (tert. s. eras.) Σ , om. B 2 uuln. lat. KB 4 coerentia DB haerentia Ka.c. balato $\Sigma p.c.m2$ ac] et aB 5 chordis ζ 6 reddet K 10 mortuorum (alt. or eras.) Σ mortuus D si s.l.K obtenderit a 11 clausus B 13 ad calumpniam B tradere a 14 archisynagogi B archi(e D)sy(i $\Sigma a.c.$)nagogae(—ge D) cet. resuscitatae a, $\Sigma p.c.$ dare K quatr. DB 15 ipsi D inscribitur K 16 fantasma K ΣB si KB 17 alt. et] ex K, om. aB eternum B aereum K aereum ζ corporis a corpus cet. 18 qui $\Sigma a.c.B$ 19 et spir. B 20 qui Kp.c.m2D 21 ostendatur KB, $\Sigma p.c.$ 22 sit DB 23 magnitudinem aK 24 demonstrare K ambulat B cepit B; add. in s.l. Σ mergiri Kp.c. mergi $\Sigma Dp.c.B$ (cf. Neue III³ 283) 25 modice fidei, quare dub. ζ 26 modicae Ka.c. Σ modice cet.

domino: infer digitum tuum hac et tange manus
meas et porrige manum tuam et mitte in
latus meum et noli esse incredulus, sed fi-
delis, et alibi: uidete manus meas et pedes, quia
5 ipse ego sum. palpate et uidete, quia spiritus
carnem et ossa non habet, sicut me habentem
uidetis. et cum hoc dixisset, ostendit eis
manus et pedes. ossa audis et carnem, pedes et manus;
et globos mihi Stoicorum atque aëria quaedam deliramenta con-
10 fingis!

25. Porro, infans, quaeris, cur daemone corripiatur, qui peccata
sua non habuit, aut, in qua aetate resurrecturi sumus, cum diuersa
aetate moriamur. ingratissimè suscipies: iudicia domini abyssus
multa et: o profundum diuitiarum sapientiae
15 et scientiae dei, quam inscrutabilia sunt
iudicia eius et inuestigabiles uiae eius! quis
enim cognouit sensum domini aut quis con-
siliarius eius fuit? aetatum autem diuersitas non mutat 2
corporum ueritatem. cum enim corpora nostra cotidie fluant et
20 aut crescant aut decrescant, ergo tot erimus homines, quot cotidie
conmutamur? aut alius fui, cum decem annorum essem, alius, cum
triginta, alius, cum quinquaginta, alius, quia iam toto cano capite
sum? igitur iuxta ecclesiarum traditiones et apostolum Paulum 3
illud est respondendum, quod in uirum perfectum et

1 *Ioh. 20, 27 4 *Luc. 24, 39—40 9 globos Stoicorum] cf. Chrysippum
ap. Eustath. ad Hom. Il. XXIII 66 13 Ps. 35, 7 14 *Rom. 11, 33—34 24 Eph.
4, 13

1 infers *a*, *Da.r.* (*num infers?*) tange] uide *K* 4 pedes meos *Σa.c.* 5 uid.
habere *ΣDB* 7 ei *K* 8 pedes] latus *B* ossa] uitam *aD*, *Σa.c.* carnem et *ΣDB*
edes *a* 9 et *om. B* stoye. *Σp.c.* st(*h s.l.*)orc. *D* histoic. *K* histoich. *a* deliramenta
KΣa.c., *D* consignas ex consingis *m2K* 11 porro *a* porro si *cel.* quaeris cur infans
codd. praeter a a daemone *Kp.c.m2ΣDB* (cf. p. 341, 24) 12 sua *a*, *om. cel.* simus 5
13 moriantur *B* ingratiis *B* ingratus *Σp.c.* iudicia—multa in *mg. m2Σ*,
om. D dei 5 abissus *ΣB* 14 et *om. ΣD* o profundum *aK* o altitudo *ΣD*
hoc profundum diuitiarum o altitudo *B* diuitiarum *s.l.Σ* 15 sunt *om. B*
16 alt. eius] illius *Kp.c.m2B* 19 uarietatem *aΣD* quotidie nostra 5 20 tot
erimus *a* teterimus *D* quod *aKD* 21 alt. cum *om. a* 22 qui iam cum
toto *B* cum iam toto *D* cum toto iam *Σ* 24 resp. est *Σ*

in mensuram aetatis plenitudinis Christi
 resurrecturi sumus, in qua et Adam conditum Iudaei autumant
 et dominum saluatorem legimus surrexisse et multa alia, quae
 4 de utroque testamento in suffocationem heretici protuli. ex
 quo die ita coepit hominem detestari et omnes, qui eiusdem 5
 dogmatis erant, ut eos uoce publica hostes domini proclamaret.
 et haec dixi, non ut breuiter heresim confutarem, cui multis uolumi-
 nibus respondendum est, sed ut fidem tantae feminae ostenderem.
 quae maluit inimicitias hominum subire perpetuas quam dei
 offensam amicitiiis noxiis prouocare.

26. Dicam ergo, ut coeperam: nihil ingenio eius docilius fuit.
 tarda erat ad loquendum, uelox ad audiendum, memor illius prae-
 cepti: a u d i, I s r a h e l, e t t a c e. scripturas tenebat memoriter
 et, cum amaret historiam et illud ueritatis diceret fundamentum,
 magis sequebatur intellegentiam spiritalem et hoc culmine aedi- 15
 2 ficationem animae protegebat. denique compulit me, ut et uetus
 et nouum instrumentum cum filia me disserente perlegeret. quod
 propter uerecundiam negans propter adsiduitatem et crebras postu-
 lationes eius praestiti, ut docerem, quod didiceram non a memet ipso,
 id est a praesumptionis pessimo praeceptore, sed ab inlustribus 20
 ecclesiae uiris. sicubi haesitabam et nescire me ingenue confitebar,
 nequaquam mihi uolebat adquiescere, sed iugi interrogatione coge-
 bat, ut e multis ualidisque sententiis, quae mihi uideretur probabilior,
 3 indicarem. loquar et aliud, quod forsitan aemulis uideatur incre-
 dulum: Hebraeam linguam, quam ego ab adulescentia multo 25
 labore ac sudore ex parte didici et infatigabili meditatione non

12 cf. Iac. 1, 19 13 *Deut. 27, 9

2 qua] *add. ae(e B)tate KB* Iud. cond. § 3 surrexisse *Σp.c.m2* et] hec
 et B quae *om. KB* 4 suffocatione *aD* 5 acc(o s.l.)epit(ac del.)a 7 hoc *aΣD*
 9 fugire *a* 10 noxias *D obnoxias a* 11 ingenii *a* eius dico *a* docibilis *Σp.c.B*
 facilius *Σa.c.* 13 script. sanctas *codd. praeter a* 14 et illud (t a) *aΣD* illud-
 que *KB* et hoc § 15 magis tamen § 16 et *KB, om. cet.* 17 filiae *D* me
om. D disserentem *Σa.r.D* 18 ass. *aB; add. tamen s.l.m2Σ* ex(*s.l.m2Σ*)
 postu(o *K*)lationes *K, Σp.c.m2* 19 memet] me *B* 20 praesumptione § ill. *B;*
add. praeceptoribus B 21 esitabam *Σa.c.DB* me nescire *KB* 22 uoluit §
 23 uariisque *KB, Σp.c.m2* sententias *D* mihi *om. B* uidentur *B* probabi-
 liores *B* 24 indicarem *a* aliud *KD* incredibile §; *add. ob a* 25 quam *om. a*
 adulescentiam *a; add. mea B* ac] et *a*

desero, ne ipse ab ea deserar, discere uoluit et consecuta est ita,
 ut psalmos Hebraeice caneret et sermonem absque ulla Latinae
 linguae proprietate resonaret. quod quidem usque hodie in sancta 4
 filia eius Eustochio cernimus, quae ita semper adhaesit matri et
 5 eius oboediuit imperiis, ut numquam absque ea cubaret, numquam
 procederet, numquam cibum caperet, ne unum quidem nummum
 haberet potestatis suae, sed et paternam et maternam substantiolam
 a matre distribui pauperibus laetaretur et pietatem in parentem
 hereditatem maximam et diuitias crederet. non debeo silentio 5
 10 praeterire, quanto exultauerit gaudio, quod Paulam, neptem
 suam Laeta et Toxotio generatam, immo uoto et futurae uirgini-
 tatis repromissione conceptam, audierit in cunis et crepitaculis
 balbutiente lingua alleluia cantare auiaeque et amitae nomina
 dimidiatis uerbis frangere. in hoc solo patriae desiderium habuit,
 15 ut filium, nurum, neptem renuntiare saeculo. Christo seruire co-
 gnosceret. quod inpetrauit ex parte; nam neptis Christi flammeo
 reseruatur, nurus aeternae se tradens pudicitiae socrus opera fide
 et elemosynis sequitur et Romae conatur exprimere, quod Hiero-
 solymis illa compleuit.

20 27. Quid agimus, anima? cur ad mortem eius uenire formidas?
 iam dudum prolixior liber euditor, dum timemus ad ultima per-
 uenire, quasi tacentibus nobis et in laudibus illius occupatis differri
 possit occubitus. huc usque prosperis nauigauimus uentis et cri-
 spantia maris aequora labens carina sulcauit; nunc in scopu-
 25 los incurrit oratio et tumentibus fluctuum montibus praesens

1 ne] si *a* non deserar *a* 2 ut] ut et *B* ut (i add. *s.l.m2*) ex *K* ebraice *ex*
ebreice *Σ* hebraice *B* et] graecumque *K* ullam *a* 3 personaret *Σ* 4 eustochio
aK eustochium *Σa.c.* 5 ut in *mg.* *Σ* et *D* alt. nusquam *B* 6 proderet *a* pro-
 diret *mauult Engelbrecht* numq.] add. tibi *D* ne] neque *B* 8 par.] parem
aD, Σa.c. 10 quando *a, Ba.c.* exultauit *aD, Σa.c.m2* 11 Laeta] alaete *D* ex lae(e
B)ta *ΣB* generatam *a* genitam (—ta *D*) *cet.* 12 repromissionem *a* concepta *D*
 audierat *ΣD* et] add. in *s.l.B* 13 balbutiente *K* auiaque *ex* abiaque *D* no-
 mine *D* 14 solo] sclo *B* 15 ut *om. aΣD* nepotem *aΣD* renuntiasse *ΣD* saec.]
 add. et *KB* 16 quod] add. et *Σ* imp. *KB, Σp.c.m2* patre *ΣD* neptis *ex* eptis *Σ*
 nepus *D* famula ecclesiae (?) meo *a* 17 ore seruatur *Bp.c.* tradens se *B*
 socrum *Σp.c.* operam *K* opere *Σ* 18 elemosinam *K* roma *D* hierusolimis
Σa.c. iero(so *s.l.*)limis *B* hierusolima *K* 20 agis *KB* 21 eluditor *K* recuditor *Σ*
 reditor *D* tenditur *B* 22 quasi] quae si *a* eius *B* differi *D* 23 potest *aD*
 24 scopo(u *s.l.m2Σ*)lis *ΣD* scopulosis *B* 25 tumescentibus *K, Σp.c.*

utriusque monasterii intentatur naufragium, ita ut cogamur dicere:
 praeceptor, saluos nos fac, perimus et illud:
 2 exsurge, at quid dormis, domine? quis enim possit
 siccis oculis Paulam narrare morientem? incidit in grauissimam
 ualitudinem, immo, quod optabat, inuenit, ut nos desereret et domino 5
 plenius iungeretur. in quo languore Eustochiae filiae probata
 semper in matrem pietas magis ab omnibus conprobata est. ipsa
 adsidere lectulo, flabellum tenere, sustentare caput, puluillum
 supponere, fricare pedes manu, stomachum confouere, mollia strata
 componere, aquam calidam temperare, mamphulam adponere, 10
 omnium ancillarum praeuenire officia, quidquid alia fecisset, de
 3 sua mercede putare subtractum. quibus illa precibus, quibus la-
 mentis et gemitu inter iacentem matrem et specum domini discur-
 rere, ne priuaretur tanto contubernio, ne illa absente uiueret, ut
 eodem feretro portaretur! sed, o mortalium fragilis et caduca 15
 natura et, nisi Christi fides nos extollat ad caelum et aeternitas
 animae promittatur, cum bestiis ac iumentis corporum una con-
 dicio! est idem occubitus iusto et inpio, bono et malo, mundo et
 inmundo, sacrificanti et non sacrificanti. sicut bonus, ita et qui
 peccat; sicut qui iurat, ita et is qui iuramentum metuit. similiter 20
 et homines et iumenta in fauillam et cinerem dissoluuntur.

28. Quid diu differo et dolorem meum in aliis inmorando
 facio longiorem? sentiebat prudentissima feminarum adesse mortem

2 *Luc. 8, 24 et *Matth. 8, 25 3 *Ps. 43, 23

1 utr. mon.] utrique nostrum ς 3 dormitas KB (cf. p. 357, 22) obdormis ς
 domini D 5 ualet. a plen. dom. ς 6 eustociae a eusthociae K Eustochii ς
 7 matre Σ DB et magis a Σ D 8 adsedere KD, Σ a.c.; add. in (eras.) D fab. Ka.c.
 flau. Σ D tenerem D 9 manus a Σ D (post, non ante manu interpunxi) sthoma-
 cum K stomachumque Σ D sthoma cumque a 10 mamphulam scripsi (de hoc panis
 Syriaci genere cf. Frid. Marx ad Lucilii uersus 1250—51) mampula a mappulam
 Σ a.c.m2DB mat(tt m2)ulam K 11 offitia B; add. et eodd. praeter a 12 putaret
 KD putaret esse Σ B subtractum Σ a.r.D quibus om. Σ 13 spec. dom.] ipsa
 (s.l.m2 spe Σ) cum domino Σ D discurre a discurreret (ex -rit Σ) Σ D discurret B
 discucurrit K 14 ut] et K 15 o s.l. Σ a D ut B fragilitas Σ a.c.D 16 alt. et
 om. D 17 conditio Σ DB 18 est om. K (est non cum condicio, sed cum occub.
 coniungendum) idem] .i. B tert. et] ac ς 19 pr. sacri(exo)ficante K alt. et om. B
 20 ita a sic cet. his (h eras. Σ) Σ DB 21 alt. et] ut a fauilla et cinere a Σ D cineres B
 ciniris K 22 diff.] immoror ς in aliis] magis B, om. ς inm.] differendo ς
 23 femina B

et frigente alia parte corporis atque membrorum solum animae
 teporem in sancto et sacro pectore palpitare et nihilo minus, quasi
 ad suos pergeret alienosque desereret, illos uersiculos susurrabat:
 domine, dilexi decorem domus tuae et locum
 5 habitationis gloriae tuae et: quam dilecta
 tabernacula tua, domine uirtutum! concu-
 piscit et deficit anima mea in atria domini
 et: elegi abiecta esse in domo dei mei magis
 quam habitare in tabernaculis peccatorum.
 10 cumque a me interrogaretur, cur taceret, cur nollet respondere 2
 inclamanti, an doleat aliquid, Graeco sermone respondit nihil se
 habere molestiae, sed omnia quiescentia et tranquilla perspicere. post
 haec obmutuit et clausis oculis, quasi iam humana despiceret,
 usque ad expirationem animae eosdem repetebat uersiculos, uix
 15 ut audirem, quod dicebat; digitumque ad os tenens crucis signum
 pingebat in labiis. defecerat spiritus et anhelabat in mortem; anima-
 que erumpere gestiens ipsum stridorem, quo mortalium uita finitur,
 in laudes domini conuertebat. aderant Hierosolymorum et aliarum 3
 urbium episcopi et sacerdotum inferioris gradus ac Levitarum in-
 20 numerabilis multitudo. omne monasterium uirginum et mona-
 chorum chori repleuerant. statimque ut audiuit sponsum uocantem:
 surge, ueni, proxima mea, speciosa mea, co-
 lumba mea, quoniam ecce hiemps pertransi-
 iuit, pluuia abiit sibi, laeta respondit: flores uisi
 25 sunt in terra, tempus sectionis aduenit et:
 credo uidere bona domini in terra uiuentium.

4 Ps. 25, 8 5 Ps. 83, 2—3 8 Ps. 83, 11 22 *Cant. 2, 10—11 24 *Cant.
 2, 12 26 Ps. 26, 13

1 frigentem *K* frigescente *Σp.c.m2* solē *Σ* sola *D* 2 sancto et *om. Σ* *alt.* et
om. Σ 3 des.] despiceret *D* dispiceret *Σa.c.m2* 7 defecit *KD, Σp.c.* atriis *aD, Σp.c.*
 8 abiectus *ΣDB* 11 se *om. a* 12 respicere *Σa.c.m2D* 13 iam *s.l. Σ, om. D* hum.]
 mortalia *Σ* 14 uix ut audirem (—re *Σ*), quod dicebat, exaudire possemus *Σa.c.*
m2D uix ut aure ad (ap *Σm2B*) posita, quod dicebat, exaudire (audire *B*) possemus
KB, Σp.c.m2 ut, quod dicebat, uix audire possemus *Σ* 15 os] hos *B* hostes *D*
 16 anelabat *Σa.c.B* animāque *B* anima quae *aK* 17 regestiens *ΣDa.r.* su-
 dorem (in *mg. m2* al stridorem *Σ*) *aΣD* quo] quia 18 herusolymar. *Σa.c.* hiero-
 solimar. *Σp.c.* hierusolymar. *D* hyerusalymar. *K* iherosolimar. *B* 19 episcopi
s.l. Σ, om. aD 20 et *om. B* 22 spec.] sponsa *B* 23 transiuit *DB* transiit *KΣ*;
add. et recessit *Σ* 24 abiit (*ex abijt*) abiit *K* habiit *B* respondet *D* 25 uenit *Σa.c.*

29. Exhinc non ululatus et planctus, ut inter saeculi homines fieri solet, sed psalmos monachorum diuersis linguis examina concrepabant. translataque episcoporum manibus — (ualidioribus) et ceruicem feretro subicientibus —, cum alii pontifices lampadas cereosque praeferrent, alii choros psallentium dacerent, in media 5 ecclesia speluncae saluatoris est posita. tota ad funus eius Palaesti-
 2 narum urbium turba conuenit. quem monachorum latentium in heremo cellula sua tenuit? quam uirginum cubiculorum secreta texerunt? sacrilegium putabat, qui non tali feminae ultimum reddidisset officium. uiduae et pauperes in exemplum Dorcadis 10 uestes ab ea praebitas ostendebant; omnis inopum multitudo matrem et nutriciam se perdidisse clamabant. quodque mirum sit, nihil pallor mutarat in facie, sed ita dignitas quaedam et grauitas ora compleuerat, ut eam putares non mortuam, sed dormien-
 3 tem. Graeco, Latino Syroque sermone psalmi in ordine persona- 15 bant, non solum triduo et donec subter ecclesiam et iuxta specum domini conderetur, sed per omnem ebdomadem cunctis, qui uenerant, suum funus et proprias credentibus lacrimas. uenerabilis uirgo filia eius Eustochium quasi ablactata super matrem suam abstrahi a parente non poterat: deosculari oculos, haerere uultui, 20 totum corpus amplexari et se cum matre uelle sepeliri.

30. Testis est Iesus ne unum quidem nummum ab ea filiae derelictum, sed, ut ante iam dixi, derelictum magnum aes alienum et — quod his difficilius est — fratrum et sororum inmensam multitudinem, quos et sustentare arduum et abicere inpium est. quid hac 25

10 cf. Act. 9, 39

1 exin *K* et] non ΣD 2 ps. mon. *scripsi* psalmorum *codd.* linguis diuersis $a\Sigma D$ 3 ualidioribus *addidi*, *om. codd.* 4 lampades ΣB 5 proferrent *a* referrent Σ alius *a* coros $\Sigma a.c.B$ chorus *D* corpus *a* medio ecclesie *B* 6 spelunca *a* in spelunca ΣD 7 latitantem *KB* 8 cella *B* secr. cub. Σ 9 tenuerunt $a\Sigma D$ sacrilegum $\Sigma a.c.D$ u] ultimum *B* 10 dorchadis *B* 11 eo *B* praeditas (*—tes D*) $\Sigma a.c.D$ 12 nutriculam *KB* clamabat *K, \Sigma p.c.* 13 mutauerat ζ in *om.* ΣD faciem $a\Sigma D$ et grau. quaedam *a* quaedem Σ quidam *D* 14 compleuerant *B* 15 Graeco—Syroque] hebreo greco siro latinoque *B* 16 tridui *K pr. et om. KB* supter *ex* super *K* sub terra *a* 17 condiretur *D* sed per] super *D* ebdomadam ΣB uenerant] *add. ad s.l.m2D* 19 filiae *a* eius *om. K* eusthoc. aKD heustoch. *B* ablactatum *KB* matre sua *B* 20 a *s.l.K* 23 sed] et *a alt.* relictum *KB* 24 his] ita $aD, \Sigma a.c.m2$ infinitam *B* 25 quod *D pr. et om. \zeta*

- uirtute mirabilius: feminam nobilissimae familiae, magnis quon-
dam opibus tanta fide omnia delargitam, ut ad egestatem paene
ultimam perueniret? iacent alii pecunias, in corban dei aera con- 2
gesta funalibusque aureis dona pendentia: nemo plas dedit paupe-
ribus, quam quae sibi nihil reliquit. nunc illa diuitiis fruitur et his
bonis, quae nec oculus uidit nec auris audiuit
nec in cor hominis ascenderunt. nos nostram uicem
dolemus et inuidere potius gloriae eius uidebimur, si uoluerimus
diutius flere regnantem.
- 10 31. Secura esto, Eustochium; magna hereditate ditata es.
pars tua dominus et, quo magis gaudeas, mater tua longo martyrio
coronata est. non solum effusio sanguinis in confessione reputatur,
sed deuotae quoque mentis seruitus cotidianum martyrium est.
illa corona de rosis et uiolis plectitur, ista de liliis. unde et in Can-
15 tico scribitur canticorum: fratrueis meus candidus
et rubicundus, et in pace et in bello eadem praemia uincen-
tibus tribuens. mater, inquam, tua audiuit cum Abraham: exi 2
de terra tua et de cognatione tua et ueni in
terram, quam ostendam tibi, et per Hieremiam
20 dominum praecipientem: fugite de medio Babylonis
et saluate animas uestras et usque ad diem mortis
suae non est reuersa Chaldaeam nec ollas Aegypti et iurulentias
carnium desiderauit, sed choris comitata uirgineis ciuis est salua-
toris effecta et de paruula Bethlem caelestia regna conscendens

3 cf. Marc. 7, 11; Matth. 27, 6 6 *I Cor. 2, 9 11 cf. Ps. 72, 26; Thren.
3, 24 15 *Cant. 5, 10 17 *Gen. 12, 1 20 *Hier. 28 (51), 6 22 cf. Ex.
16, 3 23 cf. Eph. 2, 19

2 di(= dei)largitam *D* dilargitam *KΣ* 3 peruenirent *K* pec.] *add.* et *KB*
co(*ex cu Σ*)rban dei *ΣD* chorbandi *a* corbanā dei *K* corbanan dei *B* corbonam dei *ς*
4 funalibusque *B* 5 quē *ex qui Σ* que *a* retinuit *B* reseruauit *ς* 7 ascendit *Σ*
nos *s.l.m2Σ, om. aD* 8 gloria *K* uolueris *K* 9 diu *K* reflere *Σa.r.D*
10 eusthocium *aK* 12 solum] *add.* enim *ς* 13 immaculata seru. *KB, Σp.c.m2*
seru. immaculata *ς* 14 coronam *a* flectitur *Σa.c.m2D* texitur *KΣp.c.m2, B*
et *om. K* 17 habrah. *Σa.r.B* abrach. *K* 18 alt. tua *om. B* 19 ieremiam *B*
20 babil. *Σa.c.B* 21 resaluate *K* seruare *B* 22 reuersa (-ā *D*) in *codd. praeter a*
chaldeam *aΣD* caldeam *B* uirulentias *ΣDB* 24 paru(o *D*)lo *ΣD* bethlem
a, Σa.c.m2 bethlehem *Σp.c.m2* bethleem *KDB*

dicit ad ueram Noemi: populus tuus populus meus
et deus tuus deus meus.

32. Hunc tibi librum ad duas lucubrationunculas eodem, quem
tu sustines, dolore dictaui. nam quotienscumque stilum figere uolui
et opus exarare promissum, totiens obriguerunt digiti, cecidit manus, 5
sensus elanguit. unde et inculta oratio uotum scribentis absque ulla
elegantia et uerborum lepore testatur.

33. Uale, Paula, et cultoris tui ultimam senectutem orationibus
iuua. fides et opera tua Christo te sociant, praesens facilius, quod
postulas, inpetrabis. exegi monumentum aere peren- 10
n i u s, quod nulla destruere possit uetustas. incidi elogium sepulchro
tuo, quod huic uolumini subdidi, ut, quocumque noster sermo per-
uenerit, te laudatam, te in Bethlem conditam lector agnoscat.

2 Titulus sepulchri:

Scipio quam genuit, Pauli fudere parentes, 15
Gracchorum suboles, Agamemnonis inclita proles
hoc iacet in tumulo, Paulam dixere priores.
Eustochiae genetrix, Romani prima senatus
pauperiem Christi et Bethlemitica ruina secuta est.

3 Et in foribus speluncae:

Despicias angustum praecisa rupe sepulchrum? 20
hospitium Paulae est caelestia regna tenentis.
fratrem, cognatos, Romam patriamque relinquens,
diuitias, subolem Bethlemitico conditur antro.

1 Ruth 1, 16 10 Horat. c. III 30, 1

1 dixit KB noemmi K tuus] add. et s.l.m2Σ 2 tuus] add. et s.l.m2Σ
4 sustinens DBa.c. 7 uerborum et K 8 uale] add. o s.l.m2Σ et om. a 9 iuba
aD opera] oratio aD, Σa.c.m2 sotient Σ 11 sepulero D 13 te inlaudatam B
all. te s.l.m2Σ bethlem aD, Σa.c.m2 bethlehem Σp.c.m2 bethleem KB 14 tit. sep.
om. B titulum aD tullius K sequitur titulus Σ sepulcri D 15 scypio a paulae
fuere ΣD 16 gracch. K gracc. aΣD grec. B agamenn. B agamen. D agmen.
Σa.c. inclyta Σp.c.m2 18 eustochiae K eusthociae a eustochii Σp.c. geni-
trix DB 19 bethlem. KD bethleem. cel. secuta est. amen. finit (sequuntur
reliqua in mg. m2) K 20 et om. D for.] fronte Σ 21 aspicias K respicias ΣDB
in praec. a praec. in Σ sepulcrum D 23 fratres Σp.c. romam s.l.Σ, om. a
24 bethlem. KD bethleem. cel. antro] add. his fruitura locis felix ubi dona ma-
gorum B

hic praesepe tuum, Christe, atque hic mystica reges
munera portantes hominique deoque dedere.

34. Dormiuit sancta et beata Paula septimo Kalendas Februa-
rias, tertia sabbati post solis occubitus. sepulta est quinto Kalen-
5 darum earundem Honorio Augusto VI et Aristaeneto consulibus.
uixit in sancto proposito Romae annis quinque, Bethleem annis
uiginti. omne uitae tempus inpleuit annis quinquaginta sex, men-
sibus octo, diebus uiginti uno.

CIX.

AD RIPARIUM PRESBYTERUM.

1. Acceptis litteris tuis primitus non respondere superbiae
est, respondere temeritatis. de his enim rebus interrogas, quae et

1 cf. Luc. 2, 7 cf. Matth. 2, 11 coll. Ps. 71, 10 et Esai. 49, 7

1 *paenultimus uersus in mg. inf. m2Σ, om. a* pr. hic] his B reges *scripsi*
magi *codd.* (cf. regique sequenti uersui male insertum) 2 port. mun. K homini-
que regique (eras. Σ) aΣ homini regique D deoque ex deo B dedere om. Σ D
3 kalendarum februariarum (febroarium B) Σ B 4 sabbati ex sabato Σ occu-
pitum K 5 onorio K VI a K Σ D sexto B sexies Σ aristineto K aristhe-
nito a arest(th D) enio Σ D aristino B 6 pr. annos Σ D annus K bethlem KD bet-
lehem ex betleem m2Σ alt. annos Σ D annus K 7 annos Σ D annus K 8 dies
a K XX unum K XXI cet. uiginti et uno Σ; add. finit. dō gratias. ora pro scribo-
tore a explicit sci hieronimi de exitu paulae K explicit epitaphium sce paule ad
(d eras.) ieronimo(ex—mu) editum(ex—to) Σ

℥ = Veronensis XV. 13 s. VIII (magna ex parte legi nequit).

h = Vindobonensis lat. 16 s. VIII—IX.

Σ = Turicensis Augiensis 41 s. IX.

D = Vaticanus lat. 355+356 s. IX—X.

N = Casinensis 295 s. X.

e = Sessorianus 30 (Bibl. Nat. Rom. 1570) s. XI.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

ad riparium p̄br̄m (Reifferscheidius plura se legisse testatur, haec: ad riparium
p̄br̄m s̄si sci de reliquiis s̄corum reuerendis et pro uigilantio) ℥ ad riparium
(sic) p̄sbitum h ad riparium presbi(y s.l.m2)terum (add. aduersus uigilantium
m2) Σ ad riparium p̄br̄um (p̄br̄m e) contra uigilantium De ad raparium (sic)
p̄br̄um N ad riparium p̄br̄m B; Hieronymi nomen exhibent tituli in hΣ De B

11 litteris tuis prim. Σ primum litt. tuis prim. B primum litt(t D)eris tuis cet.
(℥?) superbiae est, respondere om. (s.l.m2 superbie fuit, id incaute facere) D su-
perbiae est, incaute id facere B superbia e 12 temeritas h his]iis Σ quas Σ N

proferre et audire sacrilegium est. ais Ugilantium, qui κατά ἀντίρροον hoc uocatur nomine — nam Dormitanti^{us} rectius diceretur — os fetidum rursus aperire et putorem spurcissimum contra sanctorum martyrum proferre reliquias et nos, qui eas suscipimus, appellare
 2 cinerarios et idolatras, qui mortuorum hominum ossa ueneremur. o 5 infelicem hominem et omni lacrimarum fonte plangendum, qui haec dicens non se intellegit esse Samaritam et Iudaeum, qui corpora mortuorum pro immundis habent et etiam uasa, quae in eadem domo fuerint, pollui suspicantur sequentes occidentem litteram et non spiritum uiuificantem. nos autem non dico martyrum 10 reliquias, sed ne solem quidem et lunam, non angelos, non archangelos, non seraphim, non cherubim et omne nomen, quod nominatur et in praesentis saeculo et in futuro, colimus et adoramus, ne seruiamus creaturae potius quam creatori, qui est benedictus in saecula. 15
 3 honoramus autem reliquias martyrum, ut eum, cuius sunt martyres, adoremus, honoramus seruos, ut honor seruorum redundet ad dominum, qui ait: qui uos suscipit, me suscipit. ergo Petri et Pauli immundae sunt reliquiae? ergo Moysi corpusculum immundum erit, quod iuxta Hebraicam ueritatem ab ipso 20 sepultum est domino? et quotienscumque apostolorum et prophetarum et omnium martyrum basilicas ingredimur, totiens idolorum templa ueneramur accensique ante tumulos eorum cerei idolatriae
 4 insignia sunt? plus aliquid dicam, quod redundet in auctoris caput

6 cf. Hier. 9, 1 8 cf. Num. 19, 14 9 cf. II Cor. 3, 6 12 *Eph. 1, 21
 14 Rom. 1, 25 18 *Matth. 10, 40 20 cf. Deut. 34, 6

1 sacrilegium Σ catha antifrasiⁿ NB 2 dic.] uocaretur N 3 rursum D B sursum e 4 suscepimus Na.c. 5 idolatras γ ueneramur Aa.c.NB 7 esse] eth samaritanum hNeB 8 habeant B etiam et (et s.l.) Σ ut etiam B etiam hD 9 polluta ΣB suspicentur B occidentes litteras (—rā p.e.) e 11 set nec N pr. non] et B alt. non] et B 12 non che (ce Σ) ubim non seraphim (—in B) ΣB seraphin DB -phyn h cherubin D -byn h cerubim AΣ 13 pr. et om. Σ 14 col.] add. ueneramur in mg. m2Σ et ador. om. D 17 ador.] honoremus (honore in ras. m2) B onor N honores B redundant B 19 sint D alt. ergo—erit om. e corpus DNB 20 erit] est h iusta N iuta Aa.c. haebraicam A hebraycam N 21 dom. sep. est ΣB prophetarum a (s.l. et) apostorum (sic) h 22 et] ut γ 23 ante tum.] an et multos e idolatriae γ 24 signa in ras. m2B aliquid (d in ras. m2) B

et insanum cerebrum uel sanet aliquando uel deleat, ne tantis sacrilegiis simplicium animae subuertantur. ergo et domini corpus in sepulchro positum immundum fuit et angeli, qui candidis uestibus utebantur, mortuo cadaueri atque polluto praebebant excubias, ut post multa saecula Dormitanti somniaret, immo eructuaret immundissimam crapulam et cum Iuliano, persecutore sanctorum, basilicas aut destrueret aut in templa conuerteret?

2. Miror sanctum episcopum, in cuius parrochia esse presbyter dicitur, adquiescere furori eius et non uirga apostolica uirgaque ferrea confringere uas inutile et tradere in interitum carnis, ut spiritus saluus fiat. meminerit illius dicti: uidebas furem et concurrebas cum eo et cum adulteris portionem tuam ponebas. et in alio loco: in matutino interficiebam omnes peccatores terrae, ut disperderem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem, et iterum: nonne odientes te, domine, odio habui et super inimicos tuos tabescebam? perfecto odio oderam illos. si non sunt honorandae reliquiae martyrum, quomodo legimus: pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius? si ossa eorum polluant contingentes, quomodo Heliseus mortuus mortuum suscitauit et dedit uitam, quod iuxta Uigilantium iacebat immundum? ergo omnia castra Israhelitici exercitus et populi dei fuere imunda, quia Ioseph et patriarcharum corpora portabant in solitudine et ad sanctam terram imundos cineres retulerunt? Ioseph quoque

3 cf. Ioh. 20, 12 9 cf. I Cor. 4, 21 cf. Ps. 2, 9 10 cf. I Cor. 5, 5
12 *Ps. 49, 18 14 Ps. 100, 8 17 *Ps. 138, 21—22 20 Ps. 115, 6 (15) 22 cf.
IV Reg. 13, 21 24 cf. Ex. 13, 19

1 doleat $\Sigma p.c.m.2DNe$ nec e 2 simplicium $NeB(\mathfrak{A}?)$ subuertatur e
3 sepulcro $\mathfrak{A}DNB$ angelis D 4 exsequias h 5 immo eruct. om. $\mathfrak{A}DNe$
eructaret h 6 immundissimum D, om. N crapula D iulino N; add.
autem D sanct.—8 miror om. h 8 parrochia (cf. p. 114, 18)] parycia $\mathfrak{A}$ pa-
rochia ζ 9 furoris e uirgaque] atque e 11 memineritque Σ illud $\mathfrak{A}N$
dictum $\mathfrak{A}$ 12 si uidebas ζ pr. et om. B currebas $hDeB$ 13 in om. hN
14 matutinis N 15 disperderet h 17 dom.] $\bar{d} B$ hodie abui N oderam B
19 hodie Ne mart. et h 20 dom.] $\bar{d} B$ 22 elyseus N Elisaus ζ 23 reddidit h
uitam corpus ζ 24 israhelitici hD 24 populo e 26 imundos D pertulerunt hN
pertulerant De perferebant B, ? $\mathfrak{A}$ iosep N quoque $\Sigma a.c.m.2$, ? $\mathfrak{A}$ quoque qui cel.

in typo praecedens domini et saluatoris nostri sceleratus fuit, quia tanta ambitione Iacob in Chebron ossa portauit, ut inmundum patrem auo et atauo sociaret inmundis et mortuum mortuis copularet? praecidenda lingua a medicis, immo insanum curandum caput. 5 ut, loqui qui nescit, discat aliquando reticere. ego, ego uidi hoc 5 aliquando portentum et testimoniis scripturarum quasi uinculis Hippocratis uolui ligare furiosum, sed abiit, excessit, euasit, erupit et inter Adriae fluctus Cottique regis Alpes in nos declamando clamauit. quidquid enim amens loquitur, uociferatio et clamor est appellandus. 10

3. Tacita me forsitan cogitatione reprehendas, cur in absentem inuehar. fateor tibi dolorem meum: sacrilegium tantum patienter audire non possum. legi enim siromasten Finees, austeritatem Heliae, zelum Simonis Chananaei, Petri seueritatem Ananiam et Sapphiram trucidantis Paulique constantiam, qui Elymam magum 15 uiis domini resistentem aeterna caecitate damnauit. non est crudelitas pro deo pietas. unde et in lege dicitur: si frater tuus et amicus et uxor, quae est in sinu tuo, deprauare te uoluerit a ueritate, sit manus tua super eos et effundes sanguinem eorum et 20 auferes malum de medio Israhel. iterum dicam:

2 cf. Gen. 50, 1—14 7 Cicero in Catil. II 1 13 cf. Num. 25, 7 cf. III Reg. 18, 40 14 cf. Matth. 10, 4. Marc. 3, 18. Luc. 6, 15. Act. 1, 13 cf. Act. 5, 1—10 15 cf. Act. 13, 8—11 17 *Deut. 13, 6 et 9

1 in om. e tipo ha.c.e praecessit domini $\mathfrak{A}NB$ processit domini De domini praecessit h et salu. nostri ΣB salu. cet. quia hN, ? $\mathfrak{A}$ qui cet. (cf. quia p. 353, 25) 2 iacobi D cebron h hebron Σ ebron NeB, ? $\mathfrak{A}$ 3 attauo DNe 4 o praecidendam linguam ς immo ins. cur. cap.] in ins. cap. (in insano capite m2) N 5 loqui qui Σ qui loqui cet. ego, ego hB, ? $\mathfrak{A}$ ego cet. 7 hypocratis e hypocratis h hypocratis B yppocratis D ypocratis ΣN , ? $\mathfrak{A}$ habiit e 8 cotique De coticque B gothique $\mathfrak{A}N$ gothicque Σ reges $\Sigma a.c. De$ 9 elauit N quod N 10 et clam. est] exclamorem e appellandum hN, $\Sigma p.c.$ 11 depre(ae $\mathfrak{A}$)hendas $\mathfrak{A}N$ 12 fatebor $\mathfrak{A}$ patienter s.l. Σ , in mg. m2N 13 syromasten eB seiromasten ς Phinees ς 14 helie ex elie Σ helysei N symonis DNeB Chan. P.] chananei parim1, petri parim2N channanaei h cananei $\mathfrak{A}$ seueritate Np.r. annaniam h, $\Sigma p.c.$ 15 saphir. ΣB saphyr. h saffir. DNe trucidantes $\mathfrak{A}e, \Sigma a.c.$ que s.l. Σ , om. h elimam ΣeB helymam $\mathfrak{A}D$ 17 sed pietas B 18 alt. et om. e 19 uoluerint hNB, $\Sigma p.c. m2$ 20 eum Σ effundas ΣB effunde DNe ipsorum Σ et] ut Σ 21 auferas $\Sigma p.c. B$ dico Σ

ergo martyrum immundae sunt reliquiae? et quid passi sunt apostoli, ut immundum Stephani corpus tanta funeris ambitione praecederent et facerent ei planctum magnum, ut illorum luctus in nostrum gaudium uerteretur? nam quod dicis eum uigilias execrari, facit et
 5 hoc contra uocabulum suum, ut uelit dormire Uigilantius et non audiat saluatorem dicentem: sic non potuistis una hora uigilare mecum? uigilate et orate, ut non intretis in temptationem. spiritus promptus, sed caro infirma. et in alio loco propheta decantat:
 10 media nocte surgebam, ut confiteer tibi super iudicia iustitiae tuae. dominum quoque in euangelio legimus pernoctasse et apostolos clausos carcere tota nocte uigilasse, ut illis psallentibus terra quateretur, custos carceris crederet, magistratus et ciuitas terrentur. loquitur Paulus:
 15 orationi insistite uigilantes in ea et in alio loco: in uigiliis frequenter. dormiat itaque Uigilantius et ab exterminatore Aegypti cum Aegyptiis dormiens suffocetur; nos dicamus cum Daud: non dormitabit neque obdormiet, qui custodit Israhel, ut ueniat ad
 20 nos sanctus et Hir, qui interpretatur 'uigil'. et si quando propter peccata nostra dormierit, dicamus ad eum: exsurge, ut quid dormitas, domine? excitemusque illum et nauicula fluctuante clamemus: magister, saluos nos fac, perimus.

4. Plura dictare uolueram, si non epistolaris breuitas pudorem
 25 nobis tacendi inponeret et si tu librorum ipsius ad nos uoluisses

1 cf. Act. 8, 2 6 *Matth. 26, 40—41 etc. 10 *Ps. 118, 62 11 cf. Matth. 26, 36—46 12 cf. Act. 16, 23—40 15 *Col. 4, 2 16 *II Cor. 11, 27 17 cf. Ex. 12, 29 18 *Ps. 120, 4 20 cf. Dan. 4, 10 et Onom. s. p. 58, 4 21 *Ps. 43, 23 23 *Matth. 8, 25. *Luc. 8, 24

1 ergo si N et] ut N 2 stefani M 3 eorum M 7 ut non] ne B ueniat] S 8 spir. quidem N promptus h.c.; add. est c 9 sed s.l.m2D, om. E s.l.m2D, om. S in om. N dicit De 10 consurgebam Sp.c.m2 ut conf.] ad confitendum hB 11 domino e 12 pernotasse e pernotassem Na.c. clauso Sa.c.m2e 15 instate B in a. loco] in om. N alibi B 16 dormitat N dormitet S 17 et] ut Sp.c.N 19 obdormiet] dormiet DeB, ? M ad nos] a dno h 20 pr. et om. B Hir] his (h eras. e) Ne (cf. p. 34, 7) et] ut B 21 ut quid] quid De quare S 22 dormis h obdormis S domine] d B 24 dicere S epistularis hS 25 et in ras. m2B libri B eius S

mittere cantilenas, ut scire possemus, ad quae rescribere deberemus. nunc autem aerem uerberauimus et non tam illius infidelitatem.
 2 quae omnibus patet, quam nostram fidem aperuimus. ceterum, si uolueris longiorem nos aduersum eum librum scribere, mitte nemas illius et ineptias, ut Iohannem Baptistam audiat praedicantem: iam securis ad radices arborum posita est. omnis arbor, quae non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur.

CX.

EPISTULA AUGUSTINI AD HIERONYMUM.

10

Domino uenerando et desiderantissimo fratri et compresbytero Hieronymo Augustinus in domino salutem.

1. Quamuis existimem, antequam istas sumeres, uenisse in manus tuas litteras meas, quas per dei seruum, filium nostrum

6 *Matth. 3, 10

1 possimus $\mathfrak{A}\mathfrak{N}$ adque $\mathfrak{A}DN$ atque e de quibus B reser. deb.] rescriberemus $\mathfrak{A}N$ 2 uerberabimus $\mathfrak{A}D, Na.c.$ uerberamus $Ba.c.m2$ et] ut De 3 aperuimus N 4 uoluerimus De aduersus $\mathfrak{L}B$ 5 audiant N 6 iam enim B radicem Ne arb(u N)oris hN 7 bonum *om. hDeB* 8 exciditur $\mathfrak{A}$ mittitur $\mathfrak{A}$; *add. explicit ad riparium* $\mathfrak{A}$ explicit epla hieronimi ad riparium presbiterum h

$\mathfrak{P}$ = Escorialensis & I. 14 s. VIII—IX (incipit a p. 358, 19 cur itaque).

$\mathfrak{V}$ = Veronensis XXXIII. 31 s. VIII—IX (continet fragm. a p. 361, 11 . . . tisse usque ad p. 363, 3 ipsum quod).

A = Berolinensis lat. 17 s. IX.

F = Veronensis XVI. 14 s. IX (desunt eadem, quae in $\mathfrak{P}$).

L = Coloniensis 35 s. IX (desunt eadem, quae in $\mathfrak{P}$).

$\mathfrak{z}$ = Parisinus 12163 s. IX (continet duo apographa, unum = $\mathfrak{z}^1$ totius epistulae, alterum = $\mathfrak{z}^2$ eiusdem partis, quam $\mathfrak{P}$ praebet).

D = Vaticanus lat. 355+356 s. IX—X (desunt eadem, quae in $\mathfrak{P}$).

M = Coloniensis 60 s. IX—X (desunt eadem, quae in $\mathfrak{P}$).

C = Vaticanus lat. 5762 s. X (desunt eadem, quae in $\mathfrak{P}$).

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

Haec epistula est inter Augustini epistulas LXXIII (p. 263 Goldbacher); de titulo cf. adnot. ad epist. LXVII

11 Dom.—p. 358, 19 possum $A\mathfrak{z}^1, B$ (Dom.—12 sal. *om. B a. c. m2*), *om. cet.* desideratissimo ς *alt. et om. \varsigma* presbytero $\mathfrak{z}^1 a.c.$ 12 hieronimo A ieronimo B 13 ista ς

Cyprianum diaconum misi quibus certissime agnosceres meam
 esse epistulam, cuius exemplaria illuc peruenisse commemorasti —
 unde iam me arbitror rescriptis tuis uelut Entellinis grandibus
 atque acribus caestibus tamquam audacem Dareta coepisse pul-
 sari atque uersari —, nunc tamen eis ipsis respondeo litteris tuis,
 quas mihi per sanctum filium nostrum Asterium mittere dignatus
 es. in quibus multa in me comperi tuae beniuolentissimae caritatis
 et rursus quaedam nonnullius a me tuae offensionis indicia. itaque,
 ubi mulcebar legens, ibi continuo feriebar hoc sane uel maxime
 admirans, quod, cum te dicas exemplaribus litterarum mearum
 ideo temere non putasse credendum, ne forte te respondente laesus
 iuste expostularem, quod probare ante debuisses meum esse ser-
 monem et sic rescribere, postea iubeas, si mea est epistula, aperte
 me scribere aut mittere exemplaria ueriora, ut absque ullo rancore
 stomachi in scripturarum disputatione uersemur. quo pacto enim
 possumus in hac disputatione sine rancore uersari, si me laedere
 paras? aut, si non paras, quomodo ego te non laedente abs te
 laesus iuste expostularem, quod probare ante debuisses meum esse
 sermonem et sic rescribere, hoc est et sic laedere? nisi enim rescri-
 bendo laeissies, ego iuste expostulare non possem. proinde, cum
 ita rescribis, ut laedas, quis locus nobis relinquitur in disputatione
 scripturarum sine ullo rancore uersandi? ego quidem absit ut
 laedar, si mihi certa ratione uolueris et potueris demonstrare illud
 ex epistula apostoli uel quid aliud scripturarum sanctarum te
 uerius intellexisse quam me; immo uero absit, ut non cum gratiarum
 actione lucris meis deputem, si fuero te docente instructus aut
 emendante correctus.

3 cf. p. 236, 9 et Verg. Aen. V 368 sqq.

10 cf. p. 235, 8 13 cf. p.

235, 15

2 esse *om.* §¹ illud §¹ 3 me iam *B* arb. esse *AB* scriptis *B*
 gradibus *B* grauibus *Vallarsi* 4 Dareta *Goldbacher* daretam *A* dare tam §¹*B*
 Daretem § 5 respondebo § 6 mittere iam *A* iam mittere § 7 conperi *A*
 beniuolentissima §¹ 8 rursum *A* me tuae] metues *A* offensiones *A*
 10 te] tu *A* 11 non temere § putauisse § respondente te *A* responde te §¹
 14 aut] et *B* 15 uers.—16 rancore *om.* *A* 17 abs te] absque *B* 18 ant ea *A*
 19 *pr.* sic *om.* §¹ rescriberem *A* describendo *B* 20 posse *A* 21 nobis
 locus *AB* disputationem *A* disputatione §¹ 22 ulla *A* 23 ledas *A* 24 pauli
 apostoli *A* 26 si—docente *om.* *A* autem emendante *A* autem mendante §¹
 27 correptus *B*

2. Uerum tamen tu, mi frater carissime, nisi te putares laesum scriptis meis, non me putares laedi posse rescriptis tuis. nulle enim modo id de te opinatus fuero, quod non te arbitrans laesum sic tamen rescribis, ut laedas. aut si te non sic rescribente ego propter nimiam stultitiam meam laedi posse putatus sum, hoc ipso laesisti 5 plane, quod de me ita sensisti. sed nullo modo tu me, quem nunquam talem expertus es, temere talem crederes, qui litterarum mearum exemplaribus etiam, cum stilum meum nosses, temere 2 credere noluisti. si enim non inmerito uidisti me iuste expostulaturum fuisse, si temere crederes esse litteras meas, quae non essent 10 meae, quanto iustius expostularem me ipsum temere putatum talem, qualem me non nosset, qui putauisset! nequaquam ergo ita prolabereris, ut te non rescribente, quo laederer, me tamen existimares nimis insipientem etiam tali tuo rescripto laedi potuisse.

3. Restat igitur, ut laedere me rescribendo disponeres, si 15 certo documento meas esse illas litteras nosses. atque ita, quia non credo, quod iniuste me laedendum putares, superest, ut agnoscam peccatum meum, quod prior te illis litteris laeserim, quas meas esse negare non possum. cur itaque conor contra fluminis tractum ac non potius ueniam peto? obsecro ergo te per mansuetudinem 20 Christi, ut, si laesi te, dimittas mihi nec me uicissim laedendo 2 malum pro malo reddas. laedes autem me, si mihi tacueris errorem meum, quem forte inueneris in factis uel dictis meis. nam si ea in me reprehenderis, quae reprehendenda non sunt, te laedis magis quam me — quod absit a moribus et sancto proposito tuo, ut hoc 25

20 cf. II Cor. 10, 1 22 cf. Rom. 12, 17

1 tu mi om. $\mathfrak{z}^1$ mi A michi B putarem $\mathfrak{z}^1$ 2 putaris A 3 te non arbitraris ς si sic ς 4 aut] ut aut A nen sic te B 5 ipse B 7 quae B 8 nosse $\mathfrak{z}^1$ nosisis A 11 quando $\mathfrak{z}^1$ 12 non nosse B non esset $\mathfrak{z}^1$ expertus non esset ς 13 probaberis A quod A $\mathfrak{z}^1$ B 15 disponaris A si certo] sic ergo A 16 quia] quam A 17 super $\mathfrak{z}^1$ cognoscam A 18 laederim $\mathfrak{z}^1$ esse om. B 19 tract. flum. $\mathfrak{PFL}\mathfrak{z}^2DMCB$ ac] et $\mathfrak{PFL}\mathfrak{z}^2DMC$ 20 peto] deprecor $F\mathfrak{z}^2DMC$ deprecabo $\mathfrak{P}$ deprecabor LB ergo—Christi om. $\mathfrak{PFL}\mathfrak{z}^2DMC$ ergo te s.l.m2B mansionem B 21 laesi te $\mathfrak{z}^1$ te laesi cet. nec] ne p.c.m2M 22 non (eras.) reddas M ledens $\mathfrak{z}^2$ ledis B autem] enim $\mathfrak{PFL}\mathfrak{z}^2DMCB$ me s.l.m2B, om. $\mathfrak{PFL}\mathfrak{z}^2DMC$ 23 factis uel om. $\mathfrak{PFL}\mathfrak{z}^2DMC$ scriptis uel ς in dictis ς ea] eadem A 24 in me ex immo m2M reprehendis $\mathfrak{PFL}\mathfrak{z}^2DMC$ laedis magis $\mathfrak{z}^1$ ledis o magis A pot(c)ius lae(e)dis cet. 25 et] add. a s.l.m2B

facias uoluntate laedendi culpans in me aliquid dente maledico.
 quod mente ueridica scis non esse culpandum — ac per hoc aut
 beniuolo corde argues, etiam si caret delicto, quod arguendum
 putas, aut paterno affectu mulceas, quem abicere nequeas. potest 3
 5 enim fieri, ut tibi aliud uideatur, quam ueritas habet, dum tamen
 abs te aliud non fiat, quam caritas habet. et ego amicissimam
 reprehensionem gratissime accipiam, etiam si reprehendi non meruit,
 quod recte defendi potest, aut agnoscam simul et beniuolentiam
 tuam et culpam meam et, quantum dominus donat, in alio gratus,
 10 in alio emendatus inueniar.

4. Quid ergo fortasse dura, sed certe salubria uerba tua tam-
 quam caestus Entelli pertimescam? caedebatur ille, non curabatur,
 et ideo uincebatur, non sanabatur. ego autem, si medicinalem cor-
 reptionem tuam tranquillus accepero, non dolebo. si uero infirmitas
 15 uel humana uel mea, etiam cum ueraciter arguor, non potest nisi
 aliquantulum contristari, melius tumor capitis dolet, cum curatur,
 quam, dum ei parcitur, non sanatur. hoc est enim, quod acute uidit, 2
 qui dixit utiliores esse plerumque inimicos iurgantes quam amicos
 obiurgare metuentes. illi enim, dum rixantur, dicunt aliquando
 20 uera, quae corrigamus; isti autem minorem, quam oportet, exhibent

11 cf. p. 236, 9 et Verg. Aen. V 368 sqq. 17 cf. Catonem apud Cic. Lael.
 90 (Catonis dicta memorabilia n. 69 Iordan)

1 uoluntate—4 nequeas *om.* $\mathfrak{F}FL_3^2DMC$ culpans (*n in ras. 2 litt. m2*) B
 culpas $\mathfrak{z}^1$ 3 beneuolo A arguens A arguas B etiam—delicto *om.* B quem ς
 4 aut—nequeas *om.* etiam A_3^1 ; haec uerba, quae in B exstant, Goldbach. in suis
codd. non inuenit abicere uel adicere ς abici B 5 uid. al. $\mathfrak{F}L_3^2DMCB$ uidetur
 aliud F dum—habet in *mq. m2B* 6 aliud abs te L_3^2DMCB ueritas $\mathfrak{P}$
 nam et ego $\mathfrak{F}FL_3^2DMC, B$ (et *s.l.m2*) 7 repreh. tuam B grat.—13 corrept.
om. $\mathfrak{F}FL_3^2DMC$ piissime B si *s.l.A, Bm2* reprehendo $\mathfrak{z}^1$ 8 potest AB
 non potest $\mathfrak{z}^1$ 9 meam *s.l.m2B* gradus A 10 alio] aliud A alio (*seq.*
ras. 2—3 litt.) B 11 fortasse (*seq. ras. 3—4 litt.*) $\mathfrak{z}^1$ dira (*d in ras. m2*) Ba.c.m2
 13 tuam corr. (*seq. ras. 1—2 litt.*) B 14 tuam *om.* $\mathfrak{P}$ si tranq. $\mathfrak{P}$ si tran-
 quillius FL_3^2DMC accipero $\mathfrak{z}^2D, A.M.a.c.$ delebo $\mathfrak{P}A_3^2D$ si uero—contr.
om. $\mathfrak{F}FL_3^2DMC$ 15 *p.r.* uel] uelut $\mathfrak{z}^1$ alt. uel *om.* ς arguitur B no
 potest *s.l.m2B* nisi] non ς 16 cum] dum $\mathfrak{P}_3^1B$ 17 quam in *ras. m2B*
 nam $\mathfrak{F}FL_3^2DMC$ compatitur C et non ς 18 utdiligiores $\mathfrak{P}$ iungantes $\mathfrak{z}^1$
 obiurgantes ς 19 obi. met.] obiurgarem et uentus $\mathfrak{z}^2$ obiurgare B enim]
 autem F 20 exibent Aa.c.B exhibe in C

iustitiae libertatem, dum amicitiae timent exasperare dulcedinem.
 3 quapropter etsi bos, ut tibi uideris, lassus senectute forte corporis,
 non uigore animi tamen, in area dominica fructuoso labore desudans, ecce sum: si quid perperam dixi, fortius fige pedem. non mihi esse debet molestum pondus aetatis tuae, dum conteratur 5 palea culpaе meae.

5. Proinde illud, quod in extremo epistolae tuae posuisti, cum magni desiderii suspirio uel lego uel recolo. utinam, inquis, mereremur complexus tuos et conlatione mutua uel doceremus aliqua uel disceremus! ego 10 autem dico: utinam saltem propinquis terrarum locis habitarem, ut, si non possunt misceri nostra conloquia, litterae possent esse 2 crebriores! nunc uero tanto locorum interuallo absumus a sensibus nostris, ut de illis uerbis apostoli ad Galatas iuuenem me ad tuam sanctitatem scripsisse meminerim et ecce iam senex nondum 15 rescripta meruerim faciliusque ad te exemplaria epistolae meae peruenerint nescio qua occasione praeueniente quam ipsa epistula me curante. homo enim, qui eam tunc acceperat, nec ad te pertulit nec ad me retulit. tantae mihi autem in litteris tuis, quae in manus nostras uenire potuerunt, apparent litterae, ut nihil studiorum 20 3 meorum mallet, si possem, quam inhaerere lateri tuo. quod ego quia non possum, aliquem nostrorum in domino filiorum erudiendum

2 cf. p. 236, 10 4 cf. ibidem 8 = p. 236, 11—12 14 cf. epist. LVI c. 3—4

1 amicitia tim C amititiae timenus (sic) 3² 2 etsi] add. forte 5 ut tibi] uel ubi C forte om. 5 3 fructuosa L 3¹ desudas 3 4 adsum 5 non] nam B 5 debet esse FL dum A 3¹ dummodo cet. cont.] cum cetera tamen L conteratur cum cetera tunc F 8 magno AFC, Ma.c. desiderio A, Fp.c., MCa.c. desiderii Cp.c. suspiro AFLC inquis A 3¹ B, om. cet. 9 mereremur L meremur 3¹ amplexus (ex — xos AF) AFLDMCB amplexos 3² collectione B mutui B 11 saltim AB 12 pr. possent Mp.c. possint B possi C alt. possint A 3² B 13 tantum A tanta 3² absumus (b in ras.) L adsumus Da.c m² assensibus 3² ascensibus (c exp.) B 14 apostolo 3¹ 15 ecce iam] etiam FL senes FL senet 3² necdum 5 16 a 3² exemplario D 17 proueniente 3 A 3¹, Ba.c. m² proueniente F 18 acciperat AMa.c. a 3² pertulerit 3¹ 19 retulerit 3¹ autem mihi 5 enim mihi F 3² DMC pr. in om. C quae in] quem 3² 20 prouenire 5 litterae A 3¹ res (in ras. 7 litt. m² B) cet. 21 malle B possim A umquam C latere 3 litteri C ergo F 22 possunt F sum A

nobis ad te mittere cogito, si etiam de hac re tua rescripta meruero. nam neque in me tantum scientiae scripturarum diuinarum est aut esse iam poterit, quantum inesse tibi aideo, et, si quid in hac re habeo facultatis, utcumque inpendo populo dei. uacare autem
5 studiosis diligentius, quam populi audiunt, instruendis propter ecclesiasticas occupationes omnino non possum.

6. Nescio qua scripta maledica super tuo nomine ad Africam peruenisse nescimus. accepimus tamen, quod dignatus es mittere illis respondens maledictis. quo perlecto, fateor, multum dolui
10 inter tam caras familiaresque personas cunctis paene ecclesiis notissimo amicitiae uinculo copulatas tantum malum exitisse discordiae. et tu quidem quantum tibi modereris quantumque teneas aculeos indignationis tuae, ne reddas maledictum pro maledicto, satis in tuis litteris eminet. uerum tamen, si, eas ipsas 2
15 cum legissem, contabui dolore et obrigui timore, quid de me illa facerent, quae in te scripsit, si in manus meas forte uenissent? uae mundo ab scandalis! ecce fit, ecce prorsus impletur, quod ueritas ait: quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum. quae sibi
20 enim iam fida pectora tuto refundantur? in cuius sensus tota se proiciat secura dilectio? quis denique amicus non formidetur 3

17 Matth. 18, 7 18 *Matth. 24, 12]

1 at $\mathfrak{z}^2$ cogita $\mathfrak{P}$ hac de re B de ha(seq. ras.)re D de hoc re $\mathfrak{P}$ tua
om. $\mathfrak{z}^1$ scripta $F\mathfrak{z}^1C$ 2 tante $\mathfrak{P}$ diu. ser. ς 3 quam $\mathfrak{P}$ et] ut L
hac] ac L 4 ut cum pendo F inpendio $\mathfrak{z}^2$ uocare $Ma.c.m^2B$ 5 studiosis
 $A\mathfrak{z}^1$ studiis $cel.$ quam quae ς populi ex populo dei F instruendi $Bp.c.\varsigma$
6 ecclesiasticis C occasiones $\mathfrak{P}$ possunt F 7 quae FMC que $\mathfrak{P}\mathfrak{z}^2D$
maledicam $Fa.c.$ 8 peru. nesc. AB peru. audiuius $\mathfrak{P}L\mathfrak{z}^1$ peruenerunt $F\mathfrak{z}^2MC$
peruenerint D quod] quid $\mathfrak{P}$ quoniam L 9 maledictus $\mathfrak{z}^2$ quod FC
10 tam om. A aecclisiae $\mathfrak{P}$ 11 notissimo $A\mathfrak{z}^1, Mp.c.m^2$ —mae (me) $cel.$
copulatis C 12 tu] ut F , om. C 13 acculeos B aculos $\mathfrak{z}^1$ 14 si $\mathfrak{P}\mathfrak{y}A\mathfrak{z}^1$,
om. $cel.$ 15 et obr. tim. om. ($s.l.m^2$ et obrigui dolore) $\mathfrak{z}^2$ timorem $\mathfrak{P}$ tumore C
quid ex qui F 16 ille scripsit $\mathfrak{P}L\mathfrak{z}^2DMC, B$ (ex scripsit ille) illa scripsit F alt. in
 $s.l.B$ meas om. $\mathfrak{z}^2MC$ 17 inpletur] inuenitur A 18 abundauit $\mathfrak{y}\mathfrak{z}^1$ habundauit
 $FLDMCB$ 19 refrigescit $\mathfrak{P}\mathfrak{y}FL\mathfrak{z}^1\mathfrak{z}^2DMCB, Ap.c.m^2$ quae sibi] quaesitui (alt.
u ex ras., $s.l.m^2$ 1 quo M) $F\mathfrak{z}^2DM$ enim sibi $\mathfrak{P}$ 20 iam quo M fida ex fidei $\mathfrak{z}^1$
tuto (toto $F\mathfrak{z}^2C$) ore (o eras. M) fundantur $F\mathfrak{z}^2MC$ tutore fundantur L toto $\mathfrak{z}^1$
refundu(ex o)ntur D ; add. affecta $\mathfrak{P}$ cuius sensus] quibus sensibus $\mathfrak{y}A$ cuius
sinum conu. Erasmus toto $FL\mathfrak{z}^2D$ tata C tuto $\mathfrak{P}MB$

quasi futurus inimicus, si potuit inter Hieronymum et Rufinum hoc, quod plangimus, exoriri? o misera et miseranda condicio, o infida in uoluntatibus amicorum scientia praesentium, ubi nulla est praescientia futurorum! sed quid hoc alteri de altero gemendum putem, quando ne ipse quidem sibi homo est notus in posterum? 5 nouit enim utcumque — uix forte —, nunc qualis sit; qualis autem postea sit futurus, ignorat.

7. Haec porro non tantum scientia, qualis quisque sit, uerum etiam praescientia, qualis futurus sit, si est in sanctis et beatis angelis, quomodo fuerit diabolus beatus aliquando, cum adhuc angelus 10 bonus esset, sciens futuram iniquitatem suam et sempiternum supplicium, omnino non uideo. ac qua re, si tamen eam nosse opus est, uellem audire, quid sentias. uide, quid faciant terrae ac maria, quae nos corporaliter dirimunt. si haec epistula mea, quam legis, ego essem, iam mihi diceres, quod quaesui; nunc uero quando rescribes? 15 2 quando mittes? quando perueniet? quando accipiam? et tamen utinam quandoque fiat, quod tam cito fieri non posse, quam uolumus, quanta possumus, tolerantia sustinemus! unde recurro ad illa uerba epistulae tuae dulcissima sanctique desiderii plenissima et ea facio uicissim mea: utinam mereremur complexus tuos 20 et conlatione mutua uel doceremus aliqua uel disceremus, si tamen esse ullo modo posset, quod ego te docerem!

8. In his autem uerbis non iam tuis tantum, sed etiam meis ubi delector et reficior et ipso quamuis pendente et non adtingente 25

20 = p. 236, 11—12

3 o] $\bar{p}$ $\bar{z}^2$ uolūtat. L uoluptat. B praesentia Ca.c. 4 praesentia FL, Ma.c.m2 de] ab ex ad F 5 ne $\mathfrak{P}$ A nec cel. notus (ex natus) est M 7 fut. sit $\bar{z}^1$ 8 sit] sic $\bar{z}^2$ 9 praesentia $\bar{z}^2$ et in beatis B 10 et quomodo ς diab. beatus $A\bar{z}^1$ beatus diab. (beatus dia in ras. m2B) cel. bon. ang. ς 11 esse C esset et $\bar{z}^1$ 12 tamen non F ea $\mathfrak{P}$ D 13 abs te audire ς terra F haec $\mathfrak{P}$ has C 14 corp. $A\bar{z}^1$, Mp.c.m2 temporaliter cel. 15 mihi om. FL quid $\mathfrak{P}$ quesui F rescribis $\eta A\bar{z}^1\bar{z}^2$, Fa.c.m2 16 mittis $\eta A\bar{z}^1$, Fa.c.m2 peruenit $\eta A\bar{z}^1$ perueniam Ma.c.m2 17 quandoque $\eta A\bar{z}^1$ B quodcumque cel. fiet FL quod] add. quia s.l. B tamen $\mathfrak{P}$ potest B 18 recurro $\eta A\bar{z}^1$, Mp.c.m2 curro B decurro cel. 19 desiderii Ma.c.; add. tui ς ea] e*a $\mathfrak{P}$ eo $\bar{z}^2$, Ma.c. ego ex eo m2D 20 meam Dea $\mathfrak{P}$, om. A complexos AFa.c.m2 21 aliquid A 22 disseremus $\bar{z}^1$ tamen] non F ullo esse FL 24 tantum tuis A tuis in ras. 5—6 litt. B

utriusque nostrum desiderio non parua ex parte consolor, ibi rursus
acerrimis doloris stimulis fodior, dum cogito inter uos, quibus deus
hoc ipsum, quod uterque nostrum optauit, largum prolixumque
concesserat, ut coniunctissimi et familiarissimi mella scripturarum
5 sanctarum pariter lamberetis, tantae amaritudinis inrepsisse per-
niciem quando non, ubi non, cui non homini formidandam, cum
eo tempore, quo abiectis iam sarcinis saecularibus iam expediti
dominum sequebamini et in ea terra uiuebatis simul, in qua do-
minas humanis pedibus ambulans: pacem meam, inquit, do
10 uobis, pacem meam relinquo uobis, uiris aetate
maturis et in eloquio domini habitantibus uobis accidere potuit.
uere temptatio est uita humana super terram. 2
ei mihi, qui uos alicubi simul inuenire non possum! forte, ut moueor,
ut doleo, ut timeo, prociderem ad pedes uestros, flerem, quantum
15 ualerem, rogarem, quantum amarem, nunc unumquemque uestrum
pro se ipso, nunc utrumque pro alterutro et pro aliis ac maxime
infirmis, pro quibus Christus mortuus est, qui uos tamquam in
theatro uitae huius cum magno sui periculo spectant, ne de uobis
ea conscribendo spargatis, quae quoniam concordantes delere non
20 poteritis, concordare nolitis aut quae concordantes legere timeatis,
ne iterum litigetis.

9. Uerum dico caritati tuae nihil me magis quam hoc exemplum

9 *Ioh. 14, 27 12 *Hiob 7, 1 17 cf. I Cor. 8, 11

1 nostro AFL ubi $\zeta^1 DC$ rursum ζ 2 acerrimi $\eta\zeta^2 DMC$ dolorum ζ^1
dolores F stim.—4 coniunct. om. L deus] uos F 3 ipsud η quo $F\zeta^2 D, Ma.c.$
utrumque A nostrum om. B (s.l.m2 uestrum) uestrum M op(b $\P$)tabit
 $\P F\zeta^2 C, Ma.c.$ obtabat ex obtauit m2B larigum ζ^2 5 lamberemus A, Ca.c.
lamberetis sic $\P L\zeta^2 DCB, Ma.r.$ lamberetis sit F 6 cui] nocui L non in ras.
m2B formidandum AC 7 quod $\P A, Ma.r. Ba.c.m2$ qui L abietis Fabie-
tus ζ^2 pr. iam om. A experitis $\P$ 8 pr. in $\P A\zeta^1 B, Mp.c.m2, om. cel.$ uide-
batis A bibebatis $\P$ uiuatis $FL\zeta^2 D, Ma.c.m2$ 9 ambulauit ζ^2 inquit meam ζ
10 ae(e)tatem $\zeta^2, Da.r.$ 11 eloquia A accedere $\zeta^2 FLDC, Ma.c.m2$ 12 hu-
manam ζ^2 13 ei $A\zeta^1$ eu $\P FL$ heu cel. sim. alic. ζ alicui $\P$ possunt F
mouear D 14 procederem $A\zeta^2 C$ procedere F 15 nunc] num A uestrum
om. A 16 ipsum ζ^2 alterutrum ζ^2 hac $\P C$ 18 spectant $\zeta^1, Mp.c.m2$
expectant cel. 19 conscribendos FL quae s.l.B quoniam] quando F
quandoque $\zeta^2 DMCB$ delere om. $\P$ 20 poter.] add. qui nunc $\zeta^2 FDMC$ qui
modo B autque FLD atque $\zeta^1 B$ 21 ne] et A 22 exemplo AC

tremuisse, cum quaedam ad me in epistula tua legerem tuae indignationis indicia, non tam illa de Entello et de boue lasso, ubi mihi hilariter iocari quam iracunde minari uisus es, quam illud, quod serio te scripsisse satis apparet — unde supra locutus sum plus fortasse, quam debui, sed non plus, quam timui —, ubi aisti: ne
 2 forte laesus iuste expostulares. rogo te, si fieri potest, ut inter nos quaeramus et disseramus aliquid, quo sine amaritudine discordiae corda nostra pascantur, fiat; si autem non possum dicere, quid mihi emendandum uideatur in scriptis tuis, nec tu in meis nisi cum suspicione inuidiae aut laesione amicitiae, 10 quiescamus ab his et nostrae uitae salutique parcamus. minus certe adsequatur illa, quae inflat, dum non offendatur illa, quae
 3 aedificat. ego me longe esse sentio ab illa perfectione, de qua scriptum est: si quis in uerbo non offendit, hic perfectus est uir. sed plane in dei misericordia puto me 15 posse facile abs te petere ueniam, si quid offendi, quod mihi aperire debes, ut, cum te audiero, lucreris fratrem tuum. neque enim, quia hoc propter longinquitatem terrarum non potes facere inter me
 4 et te, propterea debes sinere errare me. prorsus, quod ad ipsas res, quas nosse uolumus, adtinet, si quid ueri me tenere uel scio uel 20 credo uel puto, in quo tu aliter sentis, quantum dat dominus, sine tua iniuria conabor adserere. quod autem pertinet ad offensionem

2 cf. p. 236, 9—10 5 = p. 235, 9—10 12 cf. I Cor. 8, 1 14 Iac. 3, 2
 17 cf. Matth. 18, 15

1 dignationis A 2 inditia A (ex indigia) B tamen ꝥ tantum FL
 illo ꝥ²DC, Ma.c. detentello ꝥ alt. de om. ꝥ 3 mihi potius ꝥ tam (del.)
 hilariter B ilater ꝥ² iocari (add. s. l. potius m²) B conlocari ꝥ quam s. l. m²B
 mirari C est (t exp.) A 4 quod] quam ꝥ²; add. tam iteratum (utrumque del.) B
 sermo C serie A elocutus ꝥ 5 portasse ꝥ asti ne Aa c. aiste ne FC agiste
 ne ꝥ ais tene Lꝥ²D 7 uos ꝥ² disperamus FL a. c. m² disputemus Lp. c m²
 quos in ea maritudinis ꝥ² 8 amaritudinis DC disc.] animi A fiat exp.
 m²B 9 possumus C quod ꝥA scripturis ꝥ 10 tu om. C 11 salu-
 tisque ꝥ²p.c. salutisque nisi cum suspicione (ras. 7—8 litt.) salutis qua (que m²) F
 12 instat ꝥ¹ dum modo ꝥ ista ꝥ 13 ego me] egomet F 14 est om. ꝥ¹
 in om. ꝥ 16 petere] preter ꝥ 17 te om. B lucratus sis ex lucresis m²L
 qui ꝥ² 18 longinquitata ē B longitudinem ꝥ² potest ꝥFLDC, AM Ba.c. (s. l. m²
 ꝥ non potest fieri M) 19 quod om. C ab ꝥ¹ 20 attinet ad offensionem tuam F
 si] et si ꝥ¹ quit ꝥ² quidem ꝥ uere FL 22 conabatur ꝥ asserere ex esserere A,
 ex serere ꝥ

tuam, cum te indignatum sensero, nihil aliud quam ueniam deprecabor.

10. Nec omnino arbitror te suscitare potuisse, nisi aut hoc dicerem, quod non debui, aut non sic dicerem, ut debui, quia nec
 5 miror minus nos scire inuicem, quam scimur a coniunctissimis et familiarissimis nostris. in quorum ego caritatem, fateor, facile me totum proicio praesertim fatigatum scandalis saeculi et in ea sine
 alla sollicitudine requiesco. deum quippe illic esse sentio, in quem me securus proicio et in quo securus requiesco. nec in hac mea secu-
 10 ritate crastinum illud humanae fragilitatis incertum, de quo superius gemui, omnino formido. cum enim hominem Christiana caritate flagrantem eaque mihi fidelem amicum factum esse sentio, quicquid ei consiliorum meorum cogitationumque committo, non homini committo, sed illi, in quo manet, ut talis sit. deus enim
 15 caritas est et, qui manet in caritate, in deo manet; quem si deseruerit, tantum faciat necesse est dolorem, quantum manens fecerat gaudium. uerum tamen ex amico intimo
 factus inimicus quaerat sibi potius, quod fingat astutus, non inueniat, quod prodatur iratus. hoc autem unusquisque facile adse-
 20 quitur non occultando, quod fecerit, sed non faciendo, quod occultari uelit. quod misericordia dei bonis piisque concedit, ut inter amicos quoslibet futuros liberi securique uersentur, aliena peccata sibi commissa non prodant, quae prodi timeant, ipsi nulla committant. cum enim falsum quid a maledico fingitur, aut omnino

14 I Ioh. 4, 16

2 deprecabo $\mathfrak{P}$ 3 arbitror $\mathfrak{P}F_3^2DMCB$ succensere *B* succedere *F*
 4 ut] aut *C* 5 miror] minor *A* nos minus ς nos] non $\mathfrak{z}^2$ scire] se $\mathfrak{P}p.c.$ quam
s.l.A, om. L scimur $L_3^1, Mp.c.m^2$ sciremur $\mathfrak{P}$ scimus (*bis F*) *cel.* 6 karite $\mathfrak{P}$
 fateor *om. FL* 7 proficio $\mathfrak{P}$ fatigatis $\mathfrak{P}$ scandala *C* eo *F* 8 deum]
 dum ς illi *F* 9 et *om. B* in *om. \mathfrak{z}^2DM* nec *om. \mathfrak{z}^2* ne *L* hac *ex ac FL*
 10 illud *om. \mathfrak{z}^1* 11 ingemui *AB* omnino non *A* xpianam caritatem *F*
 12 flagrante $\mathfrak{P}$ ea quae A_3^1 atque FL_3^2DM adque *C* 13 non hom. com.
s.l.B, om. A 15 manet] *add.* et deus in eo *B* 16 quam ς facit $\mathfrak{P}$
 est *om. C* 18 querens $\mathfrak{P}$ fringat $\mathfrak{z}^2$ 19 perdat *FL* hoc] huius $\mathfrak{z}^2$ autem
 iram *L* 20 occultari A_3^1 —re *cel.* 21 quod si ς 22 inimicos $\mathfrak{z}^1, Mp.c.m^2$ quod-
 libet $\mathfrak{P}AFL$ uersantur (*ex—atur \mathfrak{z}^2*) $F_3^2D, Ma.c.$ 23 commissas *F* probant $\mathfrak{z}^1$
 timent $\mathfrak{P}L_3^2DC, MBa.c.m^2$ timet *F* comittant *A* commitant *B* 24 quid]
 quidam $FL_3^2, Ma.r.$ quiddam *C* a *om. FL*

non creditur aut certe integra salute sola fama uexatur; quod
autem malum perpetratur, hostis est intimus, etiam si nullius intimi
4 loquacitate aut lite uulgetur. quapropter quis prudentium non
uideat, etiam tu quam tolerabiliter feras amicissimi quondam et
familiarissimi incredibiles nunc inimicitias consolante conscientia 5
et quem ad modum, uel quod iactitat uel quod a quibusdam forsitan
creditur, in sinistris armis deputes, quibus non minus quam dextris
contra diabolum dimicatur? uerum tamen illum maluerim aliquo
modo mitiorem quam te isto modo armatiorem. hoc magnum et
triste miraculum est ex amicitiiis talibus ad has inimicitias per-
uenisse. laetum erit et multo maius ex inimicitiiis talibus ad pristi-
nam concordiam reuertisse.

CXI.

EPISTULA AUGUSTINI AD PRAESIDIUM.

Domino beatissimo et merito uenerando fratri et consacerdoti 15
Praesidio Augustinus in domine salutem.

Sicut praesens rogavi sinceritatem tuam, nunc quoque com-
moneo, ut litteras meas sancto fratri et compresbytero nostro Hiero-

7 cf. II Cor. 6, 7

1 inte integra $\mathfrak{z}^1$ 2 intimi] intimus $\mathfrak{z}^2$ 3 late *L* quis *om.* *C* qui *F*
4 condam $\mathfrak{P}A$ quandam *FL* $\mathfrak{z}^2D$ 5 incredibiliter *F* 6 iactitat] iactet (*ex*
iactit *m2*) ut *A* 7 reputes *A* 8 qui illum $\mathfrak{P}\mathfrak{z}^1$, *Bar.* 9 te *om.* *F* et *om.* *A*
10 inim.] amicitias *C* 11 maius] magis *FM* inim. *om.* $\mathfrak{z}^1$ ad *ex* et *C*

$\mathfrak{P}$ = *Escorialensis* & *I.* 14 s. VIII—IX.

A = *Berolinensis* lat. 17 s. IX.

F = *Veronensis* XVI. 14 s. IX.

L = *Coloniensis* 35 s. IX.

$\mathfrak{z}$ = *Parisinus* 12163 s. IX.

D = *Vaticanus* lat. 355+356 s. IX—X.

M = *Coloniensis* 60 s. IX—X.

C = *Vaticanus* lat. 5762 s. X.

Haec epistula est inter Augustini epistulas LXXIV (p. 279 Goldbacher); de titulo
cf. adnot. ad epist. LXVII

15 dom.] *add.* et *F* 17 sicut *ex* si ut *F* si con *L* rogauit *Fa.c.* com-
mone $\mathfrak{z}$ 18 ut *om.* $\mathfrak{z}$

nymo mittere non graueris. ut autem nouerit caritas tua, quem ad modum etiam tu illi pro mea causa scribere debeas, misi exemplaria litterarum et mearum ad ipsum et ad me ipsius. quibus lectis pro tua sancta prudentia facile uidebis et modum meum, quem seruandum putavi, et motum eius, quem non frustra timui. aut si ego, quod non debui, uel, quo modo non debui, aliquid scripsi, non ad illum de me, sed ad me ipsum potius fraterna dilectione mitte sermonem, quo correctus petam, ut ignoscat, si meam culpam ipse cognouero.

CXII.

AD AUGUSTINUM.

Domino uere sancto et beatissimo papae Augustino Hieronymus.

1. Tres simul epistulas, immo libellos, per diaconum Cyprianum tuae dignationis accepi diuersas, ut tu nominas, quaestiones, 15 at ego sentio, reprehensiones meorum opusculorum continentes. ad quas si respondere uoluero, libri magnitudine opus erit. tamen 2 conabor, quantum facere possum, modum non egredi epistulae longioris et festinanti fratri moram non facere, qui ante triduum,

1 mittere *om.* § non *ex con A* tua] uestra *D* 4 uideas § que *F* seruabi dum § 5 putauit *Fa.c.* motum] tum § que *D* timuit *Fa.r.* 6 debuit *Fa.r.* uel—debui §, *M in mg. m2, om. cel.* uel] aut § 7 *alt.* ad] a *C* fraternam § 8 correptus *F*

§ = *Escorialensis* & *I. 14 s. VIII—IX.*

F = *Veronensis XVI. 14 s. IX.*

L = *Coloniensis 35 s. IX.*

§ = *Parisinus 12163 s. IX.*

D = *Vaticanus lat. 355+356 s. IX—X.*

M = *Coloniensis 60 s. IX—X.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

Haec epistula est inter Augustini epistulas LXXV (p. 280 Goldbacher); de titulo cf. adnot. ad epist. LXVII

12 Dom.—Hier. *eras. (seq. : item hieronimi ad augustinum) L, om. B* uere *D* uero § et] ac § papa *D* Hier.] *add. in xpo salutem §* 13 *simus §* lib.] *add. breues §, Bs.l.m2* diaconem *B* 15 ut] et *L* opusc. meor. § eorum § 16 magnitudinis *FLD, Ma.c.* 17 long. ep. §

quam profecturus erat, a me epistulas flagitauit, ut paene in procinctu haec, qualiacumque sunt, effutire compellar et tumultuario respondere sermone non maturitate scribentis, sed dictantis temeritate, quae plerumque non in docturiam, sed in casum uertitur, ut fortissimos quoque milites subita bella conturbant et ante coguntur fugere, quam possint arma corripere.

2. Ceterum nostra armatura Christus est et apostoli institutio, qui scribit ad Ephesios: adsumite arma dei, ut possitis resistere in die malo, et rursus: state praecincti lumbos uestros in ueritate et induiti lorica*m* iustitiae et calciati pedes in praeparatione euangelii pacis super omnia accipientes scutum fidei, in quo possitis uniuersa tela maligni ignita extinguere, et galeam salutis accipite et gladium spiritus, quod est uerbum dei. his quondam telis rex Dauid armatus procedebat ad proelium et quinque lapides de torrente accipiens leuigatos nihil asperitatis et sordium inter huius saeculi turbines in sensibus suis esse monstrabat bibens de torrente in uia et idcirco exaltatus caput superbissimum Goliath suo potissimum mucrone truncauit percutiens in fronte blasphemum et in ea parte corporis uulnerans, in qua et praesumptor sacerdotii Ozias lepra percutitur

8 *Eph. 6, 13 9 *Eph. 6, 14—17 17 cf. I Reg. 17, 40 19 cf. Ps. 109, 7 20 cf. I Reg. 17, 51 21 cf. I Reg. 17, 49 22 cf. II Par. 26, 19

1 a] e D flagitabit ꝥ ut] et ꝥ procinctu F (ex—to) ꝥ (ex pro-intu) 2 sint Mp.r. effutire (tire in ras m2; fuisse uidetur effundere) B effutare ꝥ effulcire ꝥ LD.Fp.c Ma.c. compelleret ꝥ compellerer ꝥ et om. ꝥ 4 alt. in om. ꝥ 5 fortissimus F Ma.c. fortis si nos ꝥ quosque F LD, Ma.r. Ba.c.m2 conturbent Bp.c. 5 cogantur B 6 fugire FL a.c., D possint (int in ras.) ꝥ, om. ꝥ LDB, Ma.c.m2 arripere LB 7 apost. ꝥ apost. pauli cel. 9 rursus F ꝥ rursum cel. succincti F ꝥ 10 et om. ꝥ induite L ꝥ B, Ma.c.m2 induete ꝥ inditi Fa.c. 11 lorica*m* L lorica FDB lurica M calciati ꝥ ꝥ calcitate B calceati ꝥ pedes uestros B praeparationem DM 12 accip.] adsumentes F 14 galea ꝥ 15 salutaris ꝥ accipere F, Ba.c.m2 16 domini L condam ꝥ B arm. proc. transp. post leuig. ꝥ LDMB 17 et exp. m2B 18 nichil (add. que s l m2) B turbidines DM 19 et s.l. et eras. B, om. ꝥ LD, Ma.c. 20 exaltauit FLDB exaltabit ꝥ caput] add. et ꝥ LDB goliath ꝥ gloliae (pr. l eras.) F Goliath ꝥ potissimo ꝥ LD, Ma.c.m2 21 truncabit ꝥ L et in om. F

et sanctus gloriatur in domino dicens: signatum est super
 nos lumen uultus tui, domine. dicamus igitur et 3
 nos: paratum cor meum, deus, paratum cor
 meum; cantabo et psallam in gloria mea;
 5 exsurge psalterium et cithara, exurgam di-
 luculo, ut in nobis possit impleri: aperi ostium et ego
 implebo illud et: dominus dabit uerbum euang-
 gelizantibus uirtute multa. te quoque ipsum orare 4
 non dubito, ut inter nos contententes ueritas superet. non
 10 enim tuam quaeris gloriam, sed Christi, cumque tu uiceris, et
 ego uincam, si meum errorem intellexero, et e contrario me
 uincente tu superas, quia non filii parentibus, sed parentes
 filiis thesaurizant. et in Paralipomenon libro legimus, quod filii
 Israhel ad pugnandum processerint mente pacifica inter ipsos
 15 quoque gladios et effusionem sanguinis et cadauera prostratorum
 non suam, sed pacis uictoriam cogitantes. respondeamus igitur ad 5
 omnia et multiplices quaestiones breui, si Christus iusserit, sermone
 soluamus. praetermitto salutationes et officia, quibus meum demul-
 ces caput, taceo de blanditiis, quibus reprehensionem mei niteris
 20 consolari: ad ipsas causas ueniam.

3. Dicis accepisse te librum meum a quodam fratre, qui titu-
 lum non haberet, in quo scriptores ecclesiasticos tam Graecos
 quam Latinos enumerauerim. cumque ab eo quaereres, ut tuis
 uerbis utar, cur 'liminaris pagina' non esset inscripta uel quo cen-
 25 seretur nomine, respondisse appellari Epitaphium. et argumen-

1 Ps. 4, 7 3 *Ps. 56, 8—9 et *Ps. 107, 2—3 6 *Ps. 80, 11 7 Ps.
 67, 12 10 cf. Ioh. 7, 18 12 cf. II Cor. 12, 14 13 cf. I Par. 12, 17—18
 21 cf. epist. LXVII 2

2 igitur *F*₃ ergo *cel.* 4 cantabo *om.* *L* psallam] psalmum dicam *B*
 in gloria tua *℣*, *om.* *B*; *add.* exurge lumen *℣* 6 nobis *ex* omnibus *F* ego
om. *F* 7 adimplebo *F* dauit *D* dauid *z* 8 uirtutem multam (—ta *℣*)
℣LD, Ma.r. id ipsum *F* hoc ipsum *z* 10 glor. queris *℣* quamque *℣*
 uinceris *L* 12 uicentem *F* parentes] parentibus *z* 13 *pr.* filii *℣* 14 pro-
 cesserunt *F* pacificata *B* 15 effusione *L*₃*D* effusiones *z* 16 paucis *z*
 respondemus *℣* 17 et] ac *DM* hac *L* at *℣* ut *B* si *xps* iuss. breui *℣* (brebi)
LDMB 18 salutationis *LD, Mp.c.m*² et *om.* *℣LDM* officium *ex* officio *L*
 meam *℣LDMB* 19 tineris *z* inter is *D* 21 accipisse *z* *M, FLDa.c.* te *om.* *℣*
 23 quaeris *L*₃*D, Ma.c.* 24 paginis *D* esse *F* scripta *℣FLD, Ma.c.*

taris, quod recte sic uocaretur, si eorum tantum ael uitas uel scripta
 ibi legisses, qui iam defuncti essent; cum uero multorum et eo
 tempore, quo scribebatur, et nunc usque uiuentium ibi memoren-
 2 tur opuscula, mirari te, cur ei hunc titulum inposuerim. puto in-
 tellegere prudentiam tuam, quod ex opere ipso titulum potueris 5
 intellegere. legisti enim et Graecos et Latinos, qui uitas uirorum
 inlustrium descripserunt, quod numquam Epitaphium huic operi
 scripserint, sed De inlustribus uiris — uerbi gratia: ducibus, philo-
 sophis, oratoribus, historicis, poetis, epicis, tragicis, comicis —;
 Epitaphium autem proprie scribitur mortuorum, quod quidem 10
 in dormitione sanctae memoriae Nepotiani presbyteri olim fecisse
 me noui. ergo hic liber uel De inlustribus uiris uel proprie De
 scriptoribus ecclesiasticis appellandus est, licet a plerisque emenda-
 toribus inperitis De auctoribus dicatur inscriptus.

4. Secundo loco quaeris, cur dixerim in commentariis epistulae 15
 ad Galatas Paulum id in Petro non potuisse reprehendere, quod
 ipse fecerat, nec in alio arguere simulationem, cuius ipse tenebatur
 reus, et adseris reprehensionem apostolicam non fuisse dispensa-
 toriam, sed ueram, et me non debere docere mendacium, sed uni-
 2 uersa, quae scripta sunt, ita sonare, ut scripta sunt. ad quae pri-
 mum respondeo debuisse prudentiam tuam praefatiunculae com-
 mentariorum meorum meminisse dicentis ex persona mea: quid
 igitur? ego stultus aut temerarius, qui id
 pollicear, quod ille non potuit? minime. quin
 potius in eo mihi uideor cautior atque timi- 25
 dior, quod inbecillitatem uirium mearum

15 cf. epist. LXVII 3 22—371, 22 = Hieron. in Pauli ep. ad Gal. prol.
 (XXVI 308 M)

1 sic] sim ꝑ si D uita ꝑLB 3 quod *Fa.c.B* scribebantur ꝑD,
MBa.c. uincientium ꝑ ibi *om.* ꝑ commemorarentur ꝑLMB commora-
 rentur D commemorentur ꝑ 4 miraris B te *exp. m2B* ei *om.* F 5 po-
 teris B 6 *pr. et om. F* 7 diser. L huic op. scr.] titulum indiderint ꝑ
 operis ꝑ 8 scripserunt ꝑ inscripserit (*sic*) F 9 ystoricis B sthoicis F epicis]
 ethicis *Bp.c.m2* heroicis F; *add. fisicis s.l.m2B* traicis B 10 quidam ꝑ
 11 olim *om. F3* 14 actoribus D 15 in secundo F3 secundum ꝑ 17 cuius]
 cum ꝑ 19 non *om. L* 20 adque M atque *L3D, Fp.c.m2* 21 respondere ꝑ
 debere *LDMB, om. ꝑ* 23 qui id] quid id F quid *L3D, Ma.c.* 25 ut mihi LD,
Ma.r.Bp.c.m3 atque] aut ꝑ 26 mearum] *add. mea F*

sentiens Origenis commentarios sum secutus.
 scripsit enim ille uir in epistulam Pauli ad 3
 Galatas quinque proprie uolumina et deci-
 mum Stromatum suorum librum commatico
 5 super explanatione eius sermone compleuit;
 tractatus quoque uarios et excerpta, quae
 uel sola possent sufficere, composuit. prae- 4
 termitto Didymum uidentem meum et Laodi-
 cenum de ecclesia nuper egressum et Alexan-
 10 drum, ueterem hereticum, Eusebium quoque
 Emisenum et Theodorum Heraacleotem, qui et
 ipsi nonnullos super hac re commentarios
 reliquerunt. e quibus uel si pauca decerperem,
 fieret aliquid, quod non penitus contemnere-
 15 tur, et, ut simpliciter fatear, legi haec omnia 5
 et in mente mea plurima coaceruans accito
 notario uel mea uel aliena dictaui nec ordi-
 nis nec uerborum interdum nec sensuum me-
 mor. iam domini misericordiae est, ne per in-
 20 peritiam nostram ab aliis bene dicta dispe-
 reant et non placeant inter extraneos, quae
 placent inter suos. si quid igitur reprehensione dignum 6
 putaueras in explanatione nostra, eruditionis tuae fuerat quaerere,
 utrum ea, quae scripsimus, haberentur in Graecis, ut, si illi non
 25 dixissent, tunc meam proprie sententiam condemnares, praesertim
 cum libere in praefatione confessus sim Origenis commentarios me
 secutum et uel mea uel aliena dictasse et in fine eiusdem capituli,

1 sec. sum § 2 epistu(o)lam §F-la cet. 3 quinque] cf. Engelbrechtii
 suspicionem de numero XV in epist. XXXIII 4, 5 (uol. I 257, 2) propria FB;
 Ma.c.m2 4 Stromateon § conmaticon F 5 explanationem LDBM 7 possint
 D, Ma.c. possunt F 8 laodecenum § laudicenum LDB, Ma.c. laudiceno Fa.c.
 9 alexandrinum F 10 ueterum L 11 emesenum § eracleoten B 12 ipse L
 et L commentariolos § 13 si uel § discerperem § 14 penitus non §
 non s.l.m2B, om. LD contempserunt F 15 et F3 itaque cet. fateor L
 legi om. F 16 mente me § mentem meam §LDB, FMa.c. plurimum F
 quoaceruans § coacerbuans § acito § 17 dictaui Fa.r. 18 sensu L
 memor iam] memoriam D, B (iam exp.) memoria F3 19 dcm. enim B miseri-
 cordia L 23 nostra] nam L 26 sum § origenes L 27 secutum F3 esse
 secutum cet. pr. et om. F dicta esse § finem §FLDB, Ma.r.

quod reprehendis, scripserim: si cui iste non placet sensus, quo nec Petrus peccasse nec Paulus procaciter ostenditur arguisse maiorem, debet exponere, qua consequentia Paulus in altero reprehendat, quod ipse commisit. ex quo ostendi me non ex definito id defendere, quod in Graecis legeram, sed ea expressisse, quae legeram, ut lectoris arbitrio derelinquerem, utrum probanda essent an improbanda.

5. Tu igitur, ne, quod ego petieram, faceres, nouum argumentum repperisti, ut adsereres gentiles, qui in Christum credidissent, legis onere liberos, eos autem, qui ex Iudaeis crederent, legi esse subiectos, ut per utrorumque personam et Paulus recte reprehenderet eos, qui legem seruarent, quasi doctor gentium et Petrus iure reprehenderetur, qui princeps circumcisionis id imperauerit 2 gentibus, quod soli, qui ex Iudaeis erant, debuerint obseruare. hoc 15 si placet, immo quia placet, ut, quicumque credunt ex Iudaeis, debitores sint legis faciendae, tu ut episcopus in toto orbe notissimus debes hanc promulgare sententiam et in adsensum tuum omnes coepiscopos trahere; ego in paruo tuguriunculo cum monachis, id est conpeccatoribus meis, de magnis statuere non audeo, nisi hoc ingenue 20 confiteri, me maiorum scripta legere et in commentariis secundum omnium consuetudinem varias ponere explanationes, ut e multis sequatur unusquisque, quod uelit. quod quidem puto te et in saeculari litteratura et in diuinis libris legisse et probasse.

6. Hanc autem expositionem, quam primus Origenes in decimo 25 Stromatum libro, ubi epistolam Pauli ad Galatas interpretatur, et ceteri deinceps interpretes sunt secuti, illa uel maxime causa

1—5 = Hieron. in Pauli ep. ad Gal. I 2, 14 (XXVI 342 M) 12 cf. Gal. 2, 7—8 13 cf. I Tim. 2, 7 16 cf. Gal. 5, 3

1 reprehendi *L* scripseram *F* 2 quod *L* 3 debes *B* 4 que *D* 5 reprehendere *D* ipse—quod *om.* 6 legerem *L* ea *expr.* expressis ea *B* 7 ut in *F* 9 igitur tu *¶* petebam *¶* non faceres *F* 10 xpo *F* 11 liberos *¶* liberatos *F* legis *F* 12 subiectos *¶* pro *L*, *Ma.r.* utrarumque *LD*, *Ma.c.* persona *L* 14 imperauit *D*, *Ma.c.* imperabit *L* 15 gentilibus *LDM*, *Ba.c.* debuerent *ex* debuerent *F* 17 sunt *¶* ut] et *L* 18 in *om.* *¶* episcopos *F* 19 tuguriolo *¶* 20 cum peccatoribus *FLDMB* cum copeccatoribus (*sic*) *¶* ingraue *¶* 21 confieri *¶* malorum *L* legerem *D* 23 te puto *codd. praeter* *F* 25 explanationem *codd. praeter* *F* 26 libro stromatum *D* Stromateon *¶* epistola *F* 27 illam *¶* *B* maximam *¶* causam *¶* *B* causas *¶*

subintroducunt, ut Porphyrio respondeant blasphemanti, qui Pauli arguit procacitatem, quod principem apostolorum Petrum ausus sit reprehendere et arguere in faciem ac ratione constringere, quod male fecerit, id est in eo errore fuerit, in
 5 quo fuit ipse, qui alium arguit delinquentem. quid dicam de 2
 Iohanne, qui dudum in pontificali gradu Constantinopolitanam rexit ecclesiam et proprie super hoc capitulo latissimum exarauit librum, in quo Origenis et ueterum sententiam est secutus? si igitur me reprehendis errantem, patere me, quaeso, errare cum
 10 talibus et, cum me erroris mei multos socios habere perspexeris, tu ueritatis tuae saltem unum adstipulatorem proferre debebis. haec de explanatione unius capituli epistulae ad Galatas.

7. Sed ne uidear aduersus rationem tuam niti testium numero et occasione uirorum inlustrium subterfugere ueritatem
 15 nec manum audere conserere, breuiter de scripturis exempla proponam. in Actibus apostolorum uox facta est ad Petrum dicens: surge, Petre, occide et manduca, id est omnia animalia quadrupedum et serpentium terrae et uolatilium caeli. quo dicto ostenditur nullum hominem
 20 secundum naturam esse pollutum, sed aequaliter omnes ad Christi euangelium prouocari. ad quod Petrus respondit: absit, 2
 quia numquam manducaui commune et inmundum. et uox secundo ad eum facta est: quae deus purificauit, tu ne commune dixeris.
 25 iuit itaque Caesaream et ingressus ad Cornelium aperiens os suum dixit: in ueritate comperio, quoniam non est

17 Act. 10, 13 18 cf. Act. 10, 12 21 *Act. 10, 14—15 26 *Act. 10, 34—35

1 subintroducunt *L* ubi (*om.* $\mathfrak{P}$) introducunt $\mathfrak{P}_3$ ut] et *F* 2 paulus *D* quod *ex qui m2 B* 3 sit F_3 est *cel.* facie *L* hac $\mathfrak{P}LB$, *Ma.r.* hanc *D* 5 arguet $\mathfrak{P}$ 6 grado *F a.c.* gradu consistens $\mathfrak{P}$ 7 exarabit $\mathfrak{P}L$ 8 quo] quo et $\mathfrak{P}F$ sententias *LDMB* est *om.* *D* 10 errores *LD* prae(e) spexeris $\mathfrak{P}B$ 11 saltim *B* adstipulantem (*d eras.*) *Ma.c.m2* adstipulare *LD* 12 exemplatione $\mathfrak{P}$ 13 ne *ex me F* aduersum F_3 nisi *D* testium et *F* 14 occasionem *D* 15 audire $F_3 a.c.$ script. sanctis $\mathfrak{P}$ 16 preponam $\mathfrak{P}$ 17 idē *F* 18 *alt.* et *om.* *F* 20 poll. esse $\mathfrak{P}$ 21 euang.] gratiam ς resp. Petrus ς 22 numquam] non $\mathfrak{P}$ 23 ad eum de caelo sec. *codd. praelet F3* secunda *F* est] *add.* dicens *codd. praelet F3* 24 purificauit F_3 mundauit (-bit $\mathfrak{P}$) *cel.* nec (*c exp.*) *F* 25 ibit $\mathfrak{z}$ ibi *F a.c.* fuit $\mathfrak{P}LD$, *Ma.c.m2* (?) caesarea *L* 26 dicit (*c in ras.*) *L* comperio *F* (*καταλαμβάνομαι*) comperi *cel.* quoniam F_3 quia *cel.*

personarum acceptor deus, sed in omni gente,
 qui timet eum et operatur iustitiam, accep-
 3 tus est illi. denique cecidit spiritus sanctus
 super eos et obstipuerunt ex circumcisione
 fideles, qui uenerant cum Petro, quod et in
 nationes gratia spiritus sancti esset effusa.
 tunc respondit Petrus: numquid aquam quis
 prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui
 spiritum sanctum acceperunt sicut et nos?
 et iussit eos in nomine Iesu Christi baptizari. 10
 audierunt autem apostoli et fratres, qui
 erant in Iudaea, quia et gentes receperant
 uerbum dei. cum autem ascendisset Petrus
 Hierosolimam, disceptabant aduersus illum,
 qui erant ex circumcisione, dicentes: quare 15
 introisti ad uiros praeputium habentes et
 4 manducaisti cum illis? quibus omni ratione exposita
 nouissime orationem suam hoc sermone conclusit: si ergo ean-
 dem gratiam dedit illis deus sicut et nobis,
 qui credidimus in dominum Iesum Christum, 20
 ego quis eram, qui possem prohibere deum?
 his auditis tacuerunt et glorificauerunt
 deum dicentes: ergo et gentibus deus paeni-
 5 tentiam ad uitam dedit. rursum, cum multo post
 tempore Paulus et Barnabas uenissent Antiochiam et con- 25
 gregata ecclesia rettulissent, quanta fecisset deus
 cum illis et quia aperuisset gentibus ostium
 fidei, quidam descendentes de Iudaea do-

3 *Act. 10, 44—45. 47—48. 11, 1—3 18 *Act. 11, 17—18 26—377,
 25 *Act. 14, 26. 15, 1—2. 4—5. 7—12

1 acceptio apud deum *F* 2 quae *F* 4 obstup. *¶* 5 et *om. FL* 6 natione *z*
 esset *Fz* fuisset *cel.* 7 aqua *FB* 8 hii *FLa.r., D* 11 autem *om. ¶* 12 rece-
 (ex reci *F*) pissent *Fz* -perunt *cel.* 16 preputios *¶* 17 omne *L* 18 eadem
 gratia *z* 19 illis *om. z* nos *L* 20 credimus *¶LzB* 21 possim *F* (ex possit?)
LDM 22 his *ex is F* his qui *L* 23 ego *z* paen. deus *z* patientiam *z* 24 cum
om., ante Paulus add. m2F pos *¶* 25 uenisset *z* 26 fecit *F* 27 aparuisset
Fac.; add. deus LDM, Bs.l. hostium *FB* 28 disc. *FMac.*

Iudaea docebant fratres atque dicebant: nisi
 circumcidamini secundum morem Moysi, non
 potestis salui fieri. commota igitur sedi- 6
 tione non minima aduersus Paulum et Barna-
 5 ban statuerunt ascendere et ipsi, qui accusabantur,
 et hi, qui accusabant, ad apostolos et presbyteros
 Hierosolymam super hac quaestione, cumque
 Hierosolymam perrexissent et surrexissent
 quidam de heresi pharisaeorum, qui credide-
 10 rant in Christo, dicentes: oportet circum-
 cidi eos et praecipere illis, ut seruent legem
 Moysi, et magna super hoc uerbo oriretur
 quaestio, Petrus solita libertate: uiri, inquit, fratres, 7
 uos scitis, quoniam ab antiquis diebus in
 15 nobis elegit deus per os meum audire gentes
 uerbum euangelii et credere et, qui nouit
 corda, deus testimonium perhibuit dans illis
 spiritum sanctum sicut et nobis et nihil dis-
 creuit inter nos et illos fide purificans corda
 20 eorum. nunc ergo quid temptatis deum in-
 ponere iugum super ceruicem discipulorum,
 quod neque patres nostri neque nos portare
 potuimus? sed per gratiam domini nostri
 Iesu Christi credimus saluari, quem ad modum
 25 et illi. tacuit autem omnis multitudo et in senten-
 tiam eius Iacobus apostolus et omnes simul presbyteri transierunt.

8. Haec non debent molesta esse lectori, sed et illi et mihi
 utilia, ut probemus ante apostolum Paulum non ignorasse Petrum,
 immo principem huius fuisse decreti, legem post euangelium non

1 fratres *om.* 3 4 aduersum ς barnabam $\P\bar{B}$ 5 accusabant *L* 6 et hi,
 qui accusabant *om.* *F* accusabantur *L* ad] et *L* 7 hierusolima *L* ihero (*um*2)-
 solimā *B* saepius hanc quae(e)stionem $\PFLDB$ 8 perrexissem *L* et surr.]
 exsurrexerunt $\P LDB$ et (*exp.*) exsurrexerunt *M* 9 heresis *Fa.r.* hereses $\P$
 10 Christum ς 12 et cum $\P LDMB$ 13 petro $\S$ 16 *alt.* et *om.* *LD* nobis $\P$
 nobis *L* 18 nos *L* 19 fidei *D* 20 illorum $\P LDMB$ ergo *om.* *D* autem
 $\P LMB$ temptastis *LDB* dominum *F* 21 ceruices $\P FB$ disc.] illorum *F*
 24 credidimus 3 saluatori 3 27 debet *F* *pr.* et *om.* *B* mihi et illi $\P LDMB$
 29 fuisse] esse $\P LDMB$ non] *add.* esse $\P LDMB$

2 seruandam. denique tantae Petrus auctoritatis fuit, ut Paulus in
 epistula sua scripserit: deinde post annos tres ueni
 Hierosolymam uidere Petrum et mansi apud
 illum diebus quindecim, rursumque in consequentibus:
 post annos quattuordecim ascendi iterum 5
 Hierosolymam cum Barnaba adsumpto et
 Tito. ascendi autem secundum reuelationem
 et exposui illis euangelium, quod praedico
 inter gentes, ostendens non habuisse se securitatem euan- 10
 gelii praedicandi, nisi Petri et, qui cum eo erant, fuisset sententia ro-
 3 boratum. statimque sequitur: separatim autem his,
 qui uidebantur, ne forte in uacuum currerem
 aut cucurrissem. quare separatim et non in publico?
 ne fidelibus ex numero Iudaeorum, qui legem putabant esse seruand- 15
 dam et sic credendum in domino saluatore, fidei scandalum na-
 4 sceretur. ergo et eo tempore, cum Petrus uenisset Antiochiam — licet
 hoc apostolorum Acta non scribant, sed adfirmanti Paulo creden-
 dum sit — in faciem illi Paulus restitisse se scribit, quia repre-
 hensibilis erat. prius enim, quam uenirent
 quidam a Iacobo, cum gentibus edebat; cum 20
 autem uenissent, subtrahebat se et segregaba-
 bat timens eos, qui ex circumcisione erant.
 et consenserunt cum illo ceteri Iudaei, ita
 ut et Barnabas duceretur ab his in illa si-
 5 mulatione. sed cum uidissem, inquit, quod non 25

2 *Gal. 1, 18 5 *Gal. 2, 1—2 11 *Gal. 2, 2 18 *Gal. 2, 11—14

1 auct. Petrus ζ 2 tres] *seq. ras. 5—6 litt. L* 4 eum $\P$ LDMB 5 quatt.
om. L 6 et *om. M* 8 eis $\P$ LDMB cum eis ζ 9 in gentibus ζ se non hab. ζ
 habuisse se $\P$ habuisses $\P$ habuisse *cet.* praed. eu. ζ 10 praedicati nisi $\P$
 praedicationem si *F* et] et ceterorum F_3 , ζ (*add. apostolorum*) roboratus *D*
 11 separatis $\P$ B 12 uid.] *add. esse aliquid s. l. B* aliquid esse ζ 13 in pu-
 blico F_3 publice *cet.* 14 ne] *add. forte DMB* qui ex num. Iud. ζ ex] et in *F*
 qui] que $\P$ 15 si *F, Ma.c.* credendo *F* saluatorem *F* 16 et F_3 , *om. cet.*
 antiochia $\P$ licet] et $\P$ 17 actus *B* ad ($\P$ B) firman- te MB 18 facie $\P$ L rest.
 paul. *F* se rest. *Mp.c.* rest. FL_3 , *Ma.c. Ba.c.m2* 19 quam] cum *F* 20 ab *D*
 ad $\P$, *om. Fa.c.m2* edebant $\P$ 23 cum illo et $\P$ simulationi eius ζ 24 et $\P$,
om. cet. adduc. $\P$ LDMB illam simulationem *B* 25 uiderim *ex* uiderit *F*

recte ingrediuntur ad ueritatem euangelii,
dixi Petro coram omnibus: si tu, cum Iudaeus
sis, gentiliter et non Iudaice uiuis, quomodo
gentes cogis iudaizare? et cetera. nulli ergo dubium est,
5 quod Petrus apostolus sententiae huius, cuius nunc praeuaricator
arguitur, primus auctor extiterit. causa autem praeuaricationis 6
timor est Iudaeorum; dicit enim scriptura, quod primum e deba-
tum gentibus, cum autem uenissent quidam
a Iacobo, subtrahebat se et segregabat ti-
10 mens eos, qui ex circumcisione erant. timet
autem Iudaeos, quorum erat apostolus, ne per occasionem gen-
tium a fide Christi recederent et imitator pastoris boni perderet gre-
gem sibi creditum.

9. Sicut igitur ostendimus Petrum bene quidem sensisse de
15 abolitione legis Mosaicae, sed ad simulationem obseruandae eius
timore compulsum, uideamus, an ipse Paulus, qui alium arguit,
tale quid fecerit. legimus in eodem libro: perambulabat
autem Paulus Syriam et Ciliciam confirmans
ecclesias peruenitque in Derben et Lystram.
20 et ecce discipulus quidam erat ibi nomine 2
Timotheus, filius mulieris Iudaeae fidelis
patre gentili. huic testimonium reddebant,
qui in Lystris erant et Iconio fratres. hunc
uoluit Paulus secum proficisci et adsumens
25 circumcidit eum propter Iudaeos, qui erant
in illis locis; sciebant enim omnes, quod pater

7 *Gal. 2, 12 17 *Act. 15, 41—16, 3

1 ingrediebantur ¶LDMB in ueritatem ¶DB, Ma.c.m2 in ueritate L
euang.] seq. ras. 8—9 litt. L 2 dixit ¶, Fa.c. sis iud. ¶LDMB 3 sis ex sit F
4 cogis gentes ¶LDMB iudaicare B ergo om. Ma.c.m2 5 sententia L eius D
8 uenisset L a iacobo quidam B 9 ab iacobo corr. ex ad iacobum F se om. B
10 timuit F timebat ¶ 11 est LDMB apost.] xps LD, Ma.c.m2 occasione L
gentilium ¶(?) 12 Christi om. L ne (del. m2B) perderet FB proderet LD,
Ma.c.m2 14 ergo 15 ad in ras. m2B eius sententiae F 17 aliquid F
18 siciliam F 19 derbent (t eras.) F in (del.) listris (exp.) am B lystra 3 20 erat
ibi quidam F nonne B 21 iudaeae D uiduae cet. fidelis om. F 22 patre autem
¶LDMB gentilis D huic autem 15 23 in om. ¶ listris F (listres m2) B
fratre F

3 eius gentilis esset. o beate apostole Paule, qui in Petro reprehenderas simulationem, quare se subtraxisset a gentibus propter metum Iudaeorum, qui a Iacobo uenerant, cur Timotheum, filium hominis gentilis utique et ipsum gentilem — neque enim Iudaeus erat, qui non fuerat circumcisis —, contra sententiam tuam circumcidere cogeris? respondebis mihi: 'propter Iudaeos, qui erant in illis locis'. qui igitur tibi ignoscis in circumcisione discipuli uenientis ex gentibus, ignosce et Petro, praecessori tuo, quod aliqua fecerit 4 metu fidelium Iudaeorum. rursum scriptum est: Paulus uero, cum adhuc sustinuisset dies multos, fratribus uale dicens nauigauit Syriam et cum eo Priscilla et Aquila et totondit sibi in Cenchris caput; uotum enim habuerat. esto, ut ibi Iudaeorum timore compulsus sit facere, quod nolebat: quare comam nutriuit ex uoto et postea in Cenchris totondit ex lege, quod Nazaraei, qui se deo uouerint, iuxta praeceptum Moysi facere consuerunt? 15

10. Uerum haec ad conparationem eius rei, quae sequitur, parua sunt. refert Lucas, sacrae scriptor historiae: cum uenissemus Hierosolimam, libenter susceperunt nos fratres; et sequenti die Iacobus et omnes seniores, qui 20 cum eo erant, euangelio illius comprobato dixerunt ei: uides, frater, quot milia sunt in Iudaea, qui crediderunt in Christo, et hi omnes aemulatores sunt 2 legis. audierunt autem de te, quod discessionem doceas a Moyse eorum, qui per gentes 25

9 *Act. 18, 18 15 cf. Num. 6, 18 18 *Act. 21, 17. 20—24. 26

2 reprehenderit *D* qua $\P$ subtr. se ζ sese $\P$, *om. F* subtraxissent ζ subtraxisse *B* agentibus *B* a gentilibus $\P D$ 3 qui a] quia *L* qui ab *F* (*ex* qui) *DB* qui ad $\P$ 4 gentilem *om. F* 5 circumcidi coegisti ζ 7 discipulis *Fp.c.* uenienti *B* uenientibus *F* 9 rursus *F* 11 nauigabit $\P L$; *add.* abhinc incipe usque in finem istius eptle (*omnia del. m1*) *B* 12 et 15 cheneris (*h exp.*) *B* Cenchreis ζ 13 ut tibi *F* ibi *M, B* (*pr. i in ras. m2*) ubi $\P LD$ 14 tim. Iud. ζ nolebat] non ledat *F* 15 nutriuit $\P L \zeta$ postea] *add.* ea *F* eam ζ , *Mp.c.m2* 16 deo uouerit *Fa.c.* deuouerint *LB, M* (*ex* deuouerit [*de m2 ex d5*]) uoberint $\P$ praecepta $F \zeta$ consueuerunt $\P$ 17 secuntur ζ 18 praua *D* historia *D* 19 exce (*ex i F*) perunt $F \zeta$ 20 diei *F* 22 quod $\P \zeta$, *FLa.c.* 23 in *om. B* xpm *F* hii *Fa.c., LD* legis sunt *F* legis ζ 24 quod] quia $F \zeta$ discens. *B* dissens. $F \zeta$ discret. *D* 25 doces $F \zeta$ per] pro *L*

sunt, Iudaeorum dicens non debere circumci-
dere eos filios suos neque secundum consue-
tudinem ingredi. quid ergo est? utique oportet
conuenire multitudinem; audient enim
5 te superuenisse. hoc ergo fac, quod tibi dici-
mus. sunt nobis uiri quattuor uotum habentes
super se; his adsumptis sanctifica te cum ipsis
et impende in eos, ut radant capita, et sciant
omnes, quia, quae de te audierunt, falsa sunt,
10 sed ambulas et ipse custodiens legem. tunc
Paulus adsumptis uiris postera die purifica-
tus cum illis intrauit in templum adnuntians
expletionem dierum purificationis, donec
offerretur pro unoquoque eorum oblatio. o 4
15 Paule, et in hoc te rursus interrogo, cur caput raseris, cur nudi-
pedalia exercueris de caerimoniis Iudaeorum, cur obtuleris sacri-
ficia et secundum legem hostiae pro te fuerint immolatae. utique
respondebis: 'ne scandalizarentur, qui ex Iudaeis crediderant'.
simulasti ergo Iudaeum, ut Iudaeos lucrifaceres, et hanc ipsam simu-
20 lationem Iacobus te et ceteri docuere presbyteri. sed tamen euadere 5
non potuisti; orta enim seditione cum occidendus esses, raptus es a
tribuno et ab eo missus Caesaream sub custodia militum diligenti,
ne te Iudaei quasi simulatorem ac destructorem legis occiderent,
atque inde Romam perueniens in hospitio, quod tibi conduxeras,
25 Christum et Iudaeis et gentibus praedicasti et sententia tua Neronis
gladio confirmata est.

19 cf. I Cor. 9, 20 21 cf. Act., 23, 12—13. 22—24. 28, 14. 30—31

1 eos circ. $\text{\textcircled{P}}\text{LDMB}$ circumcidi F 2 fil. suos $om. F$ fil. $om. \zeta$ sec. $om. L$
4 audierunt $\text{\textcircled{P}}\text{LDMB}$ 5 fac quod] fiat quae F 6 e ($del.$) nobis D 8 et inp. in
eos $om. F$ capita sua F scient $F_3 D$ 10 ambulans $\text{\textcircled{P}}\text{FL}$ ipse et F 11 po-
stero ζ posteri $\text{\textcircled{P}}$ -riore $L, Mp.c.m2$ -riori $D, Ma.c.m2$ die] pridie $\text{\textcircled{P}}$ 12 intr. cum
illis ζ intrabit $\text{\textcircled{P}}, La.c.$ annuntias ζ 13 pur. dier. F 14 offerretur $F Ba.c., L_3$
15 et $F_3, Mp.c.m2, om. cel.$ in $om. F$ rursum F_3 cur $om. \zeta$ 17 pro te host. ζ
fue $\bar{r}$ (fuerint $m2$) pro te B 18 responderis F nec D scandalizentur FB credi-
derunt $LDB, Ma.c.$ 19 simulas $\text{\textcircled{P}}$ te ergo $\text{\textcircled{P}}, Mp.c.m2$ ergo te ζ 20 te et cet. F_3
et cet. te $cel.$ 22 ad cesarem ($ex cer seq. ras.$) $Fm2$ custodiam $Fa.r. \zeta$ 23 simu-
lationem L ac exa F hac $\text{\textcircled{P}}$ destitutorem D 24 in $om. \text{\textcircled{P}}$ hospitium $\text{\textcircled{P}}\text{FLDB}$
25 $alt.$ et $om. B$ gent.] $add.$ et iudeis $\text{\textcircled{P}}$

11. Didicimus, quod propter metum Iudaeorum et Petrus et Paulus aequaliter finxerint legis se praecepta seruare. qua igitur fronte, qua audacia Paulus in altero reprehendat, quod ipse commisit? ego, immo alii ante me exposuerunt causam, quam putauerant, non officiosum mendacium defendentes, sicut tu scribis, sed doctes honestam dispensationem, ut et apostolorum prudentiam demonstrarent et blasphemantis Porphyrii inprudenciam cohercerent, qui Paulum et Petrum puerili dicit inter se pugnasse certamine, immo exarsisse Paulum inuidia uirtutum Petri et ea scripsisse iactanter, uel quae non fecerit uel, si fecit, procaciter fecerit id in alio reprehendens, quod ipse commiserit. interpretati sunt illi, ut potuerunt; tu quomodo istum locum edisseres? utique meliora dicturus, qui ueterum sententiam reprobasti.

12. Scribis ad me in epistula tua: neque enim a me docendus es, quomodo intellegatur, quod idem dicit: 'factus sum Iudaeis tamquam Iudaeus, ut Iudaeos lucrifacerem', et cetera, quae ibi dicuntur compassione misericordiae, non simulatione fallaci. fit enim tamquam aegrotus, qui ministrat aegroto, non cum se febres habere mentitur, sed cum animo condolentis cogitat, quem ad modum sibi seruire uellet, si ipse aegrotaret. nam utique Iudaeus erat, Christianus autem factus non Iudaeorum sacramenta reliquerat, quae conuenienter ille populus et legitime tempore, quo oportebat, acceperat. ideoque suscepit ea celebranda,

14—381, 7 = epist. LXVII 4, 1—2 16 *I Cor. 9, 20

1 dicimus *F* et paul. et petr. *F* 2 se legis *F* 3 potest id paul. in alt. reprehendere *F* 3 reprehendit ς 4 quam] con $\P$ putauerunt *LDMB* 5 non in *F* doc. ostenderet ς 7 porphyrium $\P$ inprudenciam *FLD*, *Ma.c.m2* prudentiam $\P$ 8 Petr. et Paul. ς 9 in inuidia *F* in inuidiam $\P$ eas *F* ea se $\P$, *Mp.c.m2* 10 quae uel ς fecit] fecerit $\P$ *F* alt. fecerit] fecit *F* 11 id *s.l.m2B*, *om.* $\P$ altero *F* commisit *F* 12 edisseris *M* — ras *B* 13 ueterem *za.c.* 14 scripsisti *LDM*, *om.* $\P$ tua *om.* *F* 3 ad (*d.eras.*) *FD* 15 idem apostolus ς 16 quasi *F* 17 lucrifaciam $\P$ 18 compassionem *D* misericordiae — fallaciae *LDB*, *Ma.r.* 19 aegrotus *F* 3 aeger *cet.* 22 seruire $\P$ *LM*, *Ba.c.m2* uellit $\P$ uelit *LDB*, *Ma.c.m2* uult *F* 26 legitime *F* 3 — *mo.cet.* 27 suscipit $\P$ ea *om.* *F* eam celebrandam *LD*, *Ma.r.*

cum iam Christi esset apostolus, ut doceret non esse pernicioſa his, qui ea uellent, ſicut a parentibus per legem acceperant, custodire, etiam cum in Christo credidiſſent, non tamen in eis iam conſtituerent ſpem ſalutis, quoniam per dominum Ieſum ſalus ipſa, quae illis ſacramentis ſignificabatur, aduenerat. totius sermonis tui, quem diſputatione longiſſima protraxiſti, hic ſenſus eſt, ut Petrus non errauerit in eo, quod his, qui ex Iudaeis crediderant, putauerit legem eſſe ſeruandam, ſed in eo a recti linea deuiarit, quod gentes cogeret iudaizare, cogeret autem non docentis imperio, ſed conuerſationis exemplo, et Paulus non contraria ſit locutus his, quae ipſe geſſerat, ſed quare Petrus eos, qui ex gentibus erant, iudaizare compelleret.

13. Haec ergo ſumma eſt quaestionis, immo ſententiae tuae, ut poſt euangelium Chriſti bene faciant credentes Iudaei, ſi legis mandata custodiant, hoc eſt, ſi ſacrificia offerant, quae obtulit Paulus, ſi filios circumcidant, ſi ſabbatum ſeruent, ut Paulus in Timotheo et omnes obſeruauere Iudaei. ſi hoc uerum eſt, in Cerinthi et Hebionis heresiſ delabimur, qui credentes in Chriſto propter hoc ſolum a parentibus anathematizati ſunt, quod legis caerimonias Chriſti euangelio miſcuerunt et ſic noua confeſſi ſunt, ut uetera non amitterent. quid dicam de Hebionitis, qui Chriſtianos eſſe ſe ſimulant? uſque hodie per totas orientis ſynagogas inter Iudaeos heresiſ eſt, quae dicitur Minaeorum et a phariſaeis huc uſque damnatur, quos uulgo Nazaraeos nuncupant, qui credunt in Chriſtum, filium dei natum de Maria uirgine, et eum dicunt eſſe, qui ſub Pontio

1 ut] ſed ut *epist.* LXVII 2 pernicioſam et eam *LD, Ma.r.* 4 in *om.* 3 xpm 3 edidiſſent *D* 5 conſtitueret *F* 7 ſignificatur 3 8 diſpoſitione *PLDB, s.l. m2* (*ſed eras.*) *M* protraxiſſe 3 9 his qui *om.* 3 10 a ex ac *F* 11 deuiaret *F* quo *LDM, B* (*ſeq. s.l. ex*) *pr.* cogerit *LMBa.c., D* coegerit 3 quoegerit *3* *alt.* coegerit *3* decentis *D* 12 imperium *F* ſit *om.* *3* 13 ex *om.* *B* 16 Iud. cred. 3 cred. *om.* *F* legi 3 17 paul. optulit *F* 18 filio *3* obſeruent *F* 19 obſeruare *3*, *Fa.c.* ſi hoc uer. eſt] quod ſi conceſſerimus in *ras. m2M* cerinthii *M* cherinti *B* 20 hebeonis *Ma.c.B* haereſin 3 dilabimur *LDMB xpm FM* 21 patribus *F* 22 xpo 3 miſcuerint 3 23 ammitt. *Fa.c.L* admitt. *D* omitt. 3 hebeonitiſ *D* ſe *om.* 3 24 orientes *Fa.c.* 3 25 qui *D, Ma.c.* dicitur] di 3 huc *F* 3 nunc *cel.* 26 nazoreus *F* nazarenos *Mp.c.m2B* occupant *3* in *om.* *3* 27 uirg. Maria 3 dic. eum *B*

Pilato et passus est et resurrexit, in quem et nos credimus, sed, dum uolunt et Iudaei esse et Christiani, nec Iudaei sunt nec Christiani. 3 oro ergo te, ut, qui nostro uulnuscule medendum putas, quod acu foratum, immo punctum dicitur, huius sententiae medearis uulneri, quod lancea et, ut ita dicam, phalaricae mole percussus est. neque 5 enim eiusdem est criminis in explanatione scripturarum diuersas maiorum sententias ponere et heresim sceleratissimam rursus in ecclesiam introducere. sin autem haec nobis incumbit necessitas, ut Iudaeos cum legitimis suis suscipiamus, et licebit eis obseruare in ecclesiis Christi, quod exercuerunt in synagogis satanae — dicam, 10 quod sentio —, non illi Christiani fient, sed nos Iudaeos facient.

14. Quis enim hoc Christianorum patienter audiat, quod in tua epistula continetur: Iudaeus erat Paulus, Christianus autem factus non Iudaeorum sacramenta reliquerat, quae conuenienter ille populus et 15 legitime tempore, quo oportebat, acceperat. ideoque suscepit ea celebranda, cum iam Christi esset apostolus, ut doceret non esse perniciosas his, qui ea uellent, sicut a parentibus per legem acceperant, custodire? rursus 20 obsecro te, ut pace tua meum dolorem audias. Iudaeorum Paulus caerimonias obseruabat, cum iam Christi esset apostolus, et dicis eas non esse perniciosas his, qui eas uelint, sicut a parentibus acceperint, custodire; ego e contrario loquar et reclamante mundo libera uoce pronuntiem caerimonias Iudaeorum et perniciosas esse 25 et mortiferas Christianis et, quicumque eas obseruauerit siue ex

10 cf. Apoc. 2, 9. 3, 9 13—20 = epist. LXVII 4, 1—2 et pag. 380, 23—381, 3

1 pr. et *F*₃, om. cel. surrexit *F* 2 pr. et om. *F* iudaeis *z* all. et om. *z* 3 nostro] ñ *L* 4 furato *z* immo punctum om. *z* ut dicitur *z* uulnere *z* 5 quod] et *z* larceae *z* et om. *z*, *Ma.c.* phalaricae *D* phalaricae *F* est om. *z* 7 haeresin *z* rursus *z* 8 si *F* haec] et *z* incumbet *F*₃ 9 suis om. *B* eos *z* *LDM*, *Fa.c.* 10 exercuerant *z* 11 faciunt *F* facerent *B* 13 epistole *D* 16 legitimo *codd.* praeter *F*₃ 17 ideo *z* suscipit *z*, *La.c.* cel. ea *z* ea om. *z* 18 ut] et *z* docerent *z* 19 eam *LD*, *Ma.r.* uelint *z* 20 per leg. accep. om. *z* custodiri *z* rurs.—24 cust. in *mg.* *m2M*, om. *z* 21 meos dolores *F* dolorum meum *D* 22 dices *Fa.c.* *z* 23 non eas *F* esses *D* perniciose has *z* uellent *F* 24 acce (i*F*) perant *FLB* e om. *z* *z* contraria *z* recl. mecum *F* 25 pronuntio *z* 26 ea *L* obseruauerint *DM* seruauerit *F* siue ex gent. siue ex iud. *L*

Iudaeis siue ex gentibus, eum in barathrum diaboli deuolutum. finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti, Iudaeo scilicet atque gentili. neque enim omni credenti erit finis ad iustitiam, si Iudaeus excipitur, et in euangelio
 5 legimus: lex et prophetae usque ad Iohannem Baptistam et in alio loco: propterea ergo magis quaerebant eum Iudaei interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed et patrem suum dicebat deum aequalem se faciens deo,
 10 et iterum: de plenitudine eius nos omnes accepimus et gratiam pro gratia, quia lex per Moysen data est, gratia et ueritas per Iesum Christum facta est. pro legis gratia, quae praeteriit, gratiam euangelii accepimus
 15 ueritas per Iesum Christum facta est. Hieremias quoque ex persona dei uaticinatur: ecce dies ueniunt, dicit dominus, et consummabo domui Israhel et domui Iuda testamentum nouum non secundum testamentum, quod disposui patribus eorum in die,
 20 quando adprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti. obserua, quid dicat, quod non populo gentilium, cum quo ante non fecerat testamentum, sed populo Iudaeorum, cui legem dederat per Moysen, testamentum nouum euangelii repromittat, ut nequaquam uiuant in uetustate
 25 litterae, sed in nouitate spiritus. Paulus autem, super cuius nunc nomine quaestio uentilatur, crebras huiusce modi ponit sententias, e quibus breuitatis studio pauca subnectam: ecce ego Pau-

2 Rom 10, 4 5 *Luc. 16, 16 6 Ioh. 5, 18 10 Ioh. 1, 16—17 16 *Hier. 38 (31), 31—32 24 cf. Rom. 7, 6 27 *Gal. 5, 2

1 baratro $\P$ inuolutum $\P$ 2 xps est F_3 3 iudeos B adque $\P$ et F nec $\P$ 4 si] siue L sed ζ et F_3 , *om. cel.* 5 prophetamusque $\P$ 6 altero ζ ergo F_3 , *om. cel.* 8 sed et quod $\P LDM$, $Bar.$ 9 esse dic. $\P LDMB$ dic. esse ζ deum *om.* ζ et sequelem se (et s. *exp.*) F 10 nos *om.* F 11 et ζ , *om. cel.* pro] per ζ 12 gratia autem $\P DMB$ 13 pro] per L accipiamus ζ 17 domum utroque loco $\P LD$, $Ma.c. Bp.c.$ 19 disposuit $Fa.r.$ dissui ζ in *om.* $\P_3$ 20 quando ζ qua *cel.* 21 quod F 22 cum] eum $\P LDB$, $Ma.c.m^2$ ei ζ qui $\P LD$, $MBa.c.m^2$ recerat $Ba.c.m^2$ receperat LD , $Ma.c.m^2$ receperant $\P$ testam.—ded. *om.* ζ 24 uiuant *om.* ζ 25 desuper F nomine nunc F_3 26 huius ζ deponit F 27 paucas $\P$

lus dico uobis, quoniam, si circumcidamini, Christus uobis nihil prodest, et iterum: euacuat⁵ estis a Christo, qui in lege iustificamini; a gratia excidistis, et infra: si spiritu ducimini,
 5 iam non estis sub lege. ex quo apparet, qui sub lege est non dispensatiue, ut nostri uoluere maiores, sed uere, ut tu intellegis, eum spiritum sanctum non habere. qualia autem sint praecepta legalia, deo docente discamus: ego, inquit, dedi eis praecepta non bona et iustificationes, in quibus
 6 non uiuant in eis. haec dicimus, non quo legem iuxta 10 Manicheum et Marcionem destruamus, quam et sanctam et spiritalem iuxta apostolum nouimus, sed quia, postquam fides uenit et temporum plenitudo, misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adop-
 15 tionem filiorum reciperemus et nequaquam sub paedagogo, sed sub adulto et domino et herede uiuamus.

15. Sequitur in epistula tua: non ideo Petrum emendauit, quod paternas traditiones obseruaret, quod si facere uellet, nec mendaciter nec in-
 20 congrue faceret. iterum dico: episcopus es, ecclesiarum Christi magister; ut probes uerum esse, quod adseris, suscipe aliquem Iudaeorum, qui factus Christianus natum sibi filium circumcidat, qui obseruet sabbata, qui abstineat a cibis, quos deus
 25 creauit ad utendum cum gratiarum actione, qui quarta decima die mensis primi agnum mactet ad uesperam, et, cum hoc feceris, immo non feceris — scio enim te Christianum et

2 Gal. 5, 4 4 *Gal. 5, 18 8 *Ezech. 20, 25 11 cf. Rom. 7, 12, 14
 12 *Gal. 4, 4—5 16 cf. Gal. 3, 25 17 cf. Gal. 4, 7 18 = epist. LXVII 5, 1
 24 *I Tim. 4, 3

2 interim *D* 3 in *F*₃ ex *cel.* 4 exciditis *Fa.c.D* exciditis *ꝑ, La.c.* 7 eos *F* sanct. spir. *F*₃ autem sunt *ꝑ* sint autem *ꝫ* sunt autem *F* 8 domino *ꝫ* dica-
 mus *ꝑ* 9 quibus] quem *D* 10 uiuent *Mp.c.m2* quod *ꝑFDMB* 11 spiri-
 tualem *B* 12 quo *ꝫ* quod *ꝫ, om. F* uen. fid. *ꝫ* 14 *pr.* factum *F*₃ natum
cel. 15 *alt.* ut] ut (*exp.m2*) in *F* et *B* 16 fil. dei *L* reci(*ex e*)peremur *F* 17 *alt.*
 et *ꝫ, om. cel.* 18 emendabit *ꝑ, La.c.* 21 dico] *add.* quod *ꝑLDB, M(eras.)* quando
uel quandoquidem *ꝫ* es *om. ꝑ* 22 probemus *F* 23 factus est *LD* circumcidit *F*
 24 qui obs.] quod seruat *ꝫ* sa(*su ꝫ*)bbata *F*₃ sabbatum *cel.* abst.] *add.* se
ꝫ, Mp.c.m2 a *om. ꝑ* cibum *ꝑ* 26 uesperum *F* 27 te esse *F* esse te *B*

rem sacrilegam non esse facturum —, uelis nolis tuam sententiam reprobabis et tunc disces opere difficilius esse confirmare sua quam aliena reprehendere. ac ne forsitan tibi non crederemus, immo non 3 intellegeremus, quid diceres — frequenter enim in longum sermo protractus caret intellegentia et, dum non sentitur, ab inperitis minus reprehenditur —, inculcas et replicas: hoc ergo Iudaeorum Paulus dimiserat, quod malum habebant. quod est malum Iudaeorum, quod Paulus dimiserat? utique illud, quod sequitur: quod 'ignorantes dei iustitiam et suam

10 iustitiam uolentes constituere iustitiae dei non sunt subiecti'; deinde, quod post passionem et resurrectionem Christi dato ac manifestato sacramento gratiae secundum ordinem Melchisedech adhuc putabant uetera sacramenta non ex consuetudine sollemnitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda, quae tamen si numquam fuissent necessaria, infructuose atque inaniter pro eis Machabaei martyres fierent; postremo illud, quod prae-

20 dicatores gratiae Christianos Iudaei tamquam hostes legis persequerentur. hos atque huius modi errores et uitia dicit se damna et stercora arbitratum, ut Christum lucrificeret.

25 16. Didicimus per te, quae apostolus Paulus mala reliquerit Iudaeorum; rursum te docente discamus, quae bona eorum tenuerit.

6. 9 = epist. LXVII 6, 1—2 9 *Rom. 10, 3 13 cf. Ps. 109, 4 etc. 18 cf. II Mach. c. 7 22 cf. Phil. 3, 8

2 disces ꝓ dices *ex* dicis *F* scies *cel.* sua] tuā *F* 3 alienā *F* hac ꝓ nec forte *F* 4 quod] ꝓ *DB*, *LMa.c.* diceremus ꝓ sermonem *F* protractur ꝓ protractatus *D* 5 intellegentiam ꝓ *F* dum *om.* *F* ab *inp.* *om.* ꝓ 6 ergo *om.* ꝓ *LDB*, *Ma.c.* 7 habebat *D* 8 est *del. m2 F* *all.* quod *om.* *F* 9 ign. inquit *F* ꝓ 12 hac ꝓ, *om.* *L* 13 grat. sacr. *F* gratiae *om.* ꝓ 17 fuisse ꝓ 18 infructuosa *B* machabeis ꝓ 19 fierint (*sic*) *ex* fuerit *F* 21 hostis *F* persequerentur *ep.* *LXVII* 22 huiusce *B* eius ꝓ uitia] *add.* nostra (*exp.*) *F* damna (*cf.* *ep.* *LXVII*)] damnum ꝓ dam(p)nare *cel.* et ut ꝓ *LDMB* 23 arbitratu *FL3DMB*-tus ꝓ lucri faciat *B* 25 hic didicimus ꝓ *B* male *F* 26 rursus *F*

observationes, inquires, legis, quas more patrio celebrabant, sicut ab ipso Paulo celebratae sunt sine ulla salutis necessitate. quid uelis dicere 'sine ulla salutis necessitate', non satis intellego. si enim salutem non adferunt, cur obseruantur? si autem obseruanda sunt, utique salutem adferunt, maxime quae seruata martyres faciunt; non enim
 2 obseruarentur, nisi adferrent salutem. neque enim indifferentia sunt inter bonum et malum, sicut philosophi disputant: 'bonum est continentia, malum luxuria, inter utrumque indifferens ambulare, digerere alui stercora, capitis naribus purgamenta proicere, sputis rheumata iacere'. hoc nec bonum nec malum est — siue enim feceris siue non feceris, nec iustitiam habebis nec iniustitiam —, obseruare autem legis caerimonias non potest esse indifferens, sed aut bonum est aut malum est. tu dicis bonum, ego adsero malum et malum non solum his, qui ex gentibus, sed et his, qui ex Iudaico
 3 populo crediderunt. in hoc, ni fallor, loco, dum aliud uitas, ad aliud deuolueris. dum enim metuis Porphyrium blasphemantem, in Hebionis incurris laqueos his, qui credunt ex Iudaeis, obseruandam legem esse decernens. et quia periculosum intellegis esse, quod dicis, rursum illud superfluis uerbis temperare conaris: sine ulla salutis necessitate, sicut Iudaei celebrandas putabant, aut fallaci simulatione, quod in Petro reprehenderat.

17. Petrus igitur simulauit legis custodiam, iste autem reprehen-

1. 20 = epist. LXVII 6, 2

1 obseruationis *D*, *L**Ma.c.*, *Bp.c.m2* inquit *F* inquit 3 inquis 5 inquires sublata interpunctione l. 3 dubitanter proponit Engelbrecht leges *LD*, *Ma.c.m2*, *Bp.c.m2* si m. p. celebrarentur ep. LXVII [2 celebrabunt 3 celebrant *LD* *MB* a 3 Paulo om. ep. LXVII celebrata *L* 3 quid—nec. om. 3 id quid 3 *D*, *La.c.m2*, *Ma.r.* hic quid *Lp.c.m2* id (eras.) quod *B* 5 quare *F* 6 obseruata 5 9 conscientia 3 malum est 5 differens *F* 10 digerere om. 3 alui 3 alui uestiri (uest. del.) *F* sputis rheum. iac. om. 3 sputa rheumatis 3 sputa reumatis (unum ti del.) *F* 11 hoc] haec (hec *B*) 3 *LB* pr. nec] ne 3 12 non fec.] non fecerunt ex confecerunt *m2F* iniust. ex iust. *F*; add. habebis 3 13 autem] enim *F* caerimonias ex — niis *M* 14 mal. est aut bon. est *F* 3 alt. est om. *B* ego autem 3 et ego *B* 15 pr. his] hi ex hii *F* gent. — alt. ex om. *D* alt. et om. *LMB* 16 nisi 3 i n *B* ad] in 3 *F*, om. 3 alt. alius *B* 17 deuoluerit *Fa.c.B* Porph.] proprium 3 19 esse leg. *L* intellegens *F* 20 coneris 3, *L**Ma.c.* 21 non sicut 5 celebrandis 3 -ndam (m exp.) *F* -nda cel. (cf. ep. LXVII) 22 putant 5 quod Paulus 5

sor Petri audacter obseruauit legitima. sequitur enim in epistula tua: nam si propterea illa sacramenta celebrauit, quia simulauit se Iudaeum, ut illos lucrificaret, cur non etiam sacrificauit cum gentibus, quia et his, qui sine lege erant, tamquam sine lege factus est, ut eos quoque lucrificeret, nisi quia et illud fecit ut natura Iudaeus et hoc totum dixit, non ut fallaciter se fingeret esse, quod non erat, sed ut misericorditer ita subueniendum esse sentiret, ac si ipse in eo errore laboraret, non scilicet mentientis astu sed conpatientis affectu? bene defendis Paulum, quod non simulauerit errorem Iudaeorum, sed uere fuerit in errore, neque imitari Petrum uoluerit mentientem, ut, quod erat, metu Iudaeorum dissimularet, sed tota libertate Iudaeum esse se diceret. nouam clementiam apostoli! dum Iudaeos Christianos uult facere, ipse Iudaeus factus est. non enim poterat luxuriosos ad frugalitatem reducere, nisi se luxuriosum probasset, et misericorditer, ut ipse dicis, subuenire miseris, nisi se miserum ipse sentiret. uere enim miselli et misericorditer deplorandi, qui contentione sua et amore legis abolitae apostolum Christi fecere Iudaeum. nec multum interest inter meam et tuam sententiam, quia ego dico et Petrum et Paulum timore fidelium Iudaeorum legis exercuisse, immo simulasse mandata, tu autem adseris hoc eos fecisse clementer 'non mentientis astu sed conpatientis affectu', dum modo illud constet uel metu uel mise-

2 = epist. LXVII 6, 3 3 cf. I Cor. 9, 20—21

1 audaciter $\mathfrak{P}F$ obseruabit $\mathfrak{P}_3$ -bat F legitime L 2 propter $\mathfrak{P}$ 3 se sim. ς illos] iudae(e) eos $\mathfrak{P}LDMB$ lucrificiat $\mathfrak{P}$ 4 etiam non F gentilibus L 6 queque B 7 fecit] erat D 8 ut ep. LXVII ut paulus *codd.* fall. *om. codd. praeter Bm2* (cf. ep. LXVII) 9 finxerit DM esse *om. F* 10 esse *ex est F* hac $\mathfrak{P}$ 11 si ipse] super se D eo] eodem ep. LXVII 13 defendes L non quod $\mathfrak{z}$ simulauit F 14 errorem FD imitare L_3D , *Ma.c.* uol. petr. $\mathfrak{z}$ potuit petr. $\mathfrak{P}$ 15 metum FLB simularet F 16 se esse $\mathfrak{P}DMB$ sese L dicerent $\mathfrak{P}$ noua clementia (a *ex a F*) $FDMB$ 18 ducere F probasse D putasset B 19 ut] et L subueniret (*t add. m2*) B subueniendum F_3 19 nisi se mis. *om. F_3 alt.* ipse] esse F_3 20 miselli] miseri F (*ex siseri*) B contentiones suas $\mathfrak{z}$ 21 abolitae] solite $\mathfrak{P}$ facere $\mathfrak{z}$, *Ma.c.* faceret $\mathfrak{P}F$ 22 qua ς 23 si inulasse $\mathfrak{z}$ 24 deseris $\mathfrak{P}$ eos *om. L* 25 constat $\mathfrak{P}$ uel metu *om. z alt.* uel *in ras.* M seu D

4 recordia eos simulasse se esse, quod non erant. illud autem argumen-
tum, quo aduersum nos uteris, quod et gentilibus debuerit gentilis
fieri, si Iudaeis Iudaeus factus est, magis pro nobis facit. sicut enim
non fuit uere Iudaeus, sic nec uere gentilis erat, et sicut non fuit uere
gentilis, sic nec uere Iudaeus erat. in eo autem imitator gentilium 5
est, quia praeputium recipit in fide Christi et indifferenter permittit
uesci cibis, quos damnant Iudaei, non cultu, ut tu putas, idolorum;
in Christo enim Iesu nec circumcisio est ali-
quid nec praeputium, sed observatio mandatorum dei.

18. Quaeso igitur te et iterum atque iterum deprecor, ut igno- 10
scas disputatiunculae meae et, quod modum meum egressus sum,
tibi inputes, qui coegisti, ut rescriberem, et mihi cum Stesichoro
oculos abstulisti. nec me putes magistrum esse mendacii, qui sequor
Christum dicentem: ego sum uia et uita et ueritas,
nec potest fieri, ut ueritatis cultor mendacio colla submittam. 15
2 neque mihi inperitorum plebeculam concites, qui te uenerantur ut
episcopum et in ecclesia declamantem sacerdotii honore suscipiunt,
me autem aetatis ultimae et paene decrepitum ac monasterii et ruris
secreta sectantem parui pendunt, et quaeras tibi, quos doceas siue
reprehendas. ad nos enim tantis maris atque terrarum a te diuisos 20
spatiis uix uocis tuae sonus peruenit et, si forsitan litteras scripseris,
ante eas Italia ac Roma suscipiet, quam ad me, cui mittendae sunt,
deferantur.

8 *Gal. 5, 6 et 6. 15 12 cf. epist. LXVII 7 14 *Ioh. 14, 6 24 cf.
epist. CIV 3

1 simulasses 3 se om. F3 2 quo] quod PFL3DB aduersus F gentibus FB
et gentilis P 3 iudaeis om. 3 maius B fecit F 4 pr. uere] uerus F sic om.
PLDB. Ma.c.m2 alt. uere 3. Mp.c.m2 nerus F, om. cet. erit PLD, Ma.c. tert.
uere om. P uerus F 5 sic] si 3 uerus F erit PL3D in eo F3. Mp.c.m2 ideo cet.
gentium F 6 recepit PFD, Lp.c. Ma.c. fidem F promittit LD, Ma.c. 7 cuius D
non] ut non F cultum 3 tu F, om. cet. 10 et te 5 te om. 3 deprecor F3 ob-
seco (osculo) P cet. 12 stesichoro F (ex-rum) B istesichoro P iste sic oro 3
13 neque 5 et in eo 3 14 sum om. PLD pr. et om. P uer. et uita FB 16 plebi-
culam M (ex-lum) B pleuiculam P 17 declamantis P sacerdotum D suscipiunt
L. Mp.c.m2 18 meae LDB, Ma.r. hac P a F ad D roris 3 20 tantis 3 tanto F
tanti cet. spat. a te diu. 5 diuiso spatio F 21 uis D littera 3 -ris D scrip-
seras P 22 hac P a F suscipient DMB 23 deferatur D

19. Quod autem in aliis quaeris epistulis, cur prior mea in libris
 canonicis interpretatio asteriscos habeat et uirgulas praenotatas et
 postea aliam translationem absque his signis ediderim — pace tua
 dixerim —, uideris mihi non intellegere, quod quaesisti. illa enim
 5 interpretatio septuaginta interpretum est et, ubicumque uirgulae,
 id est obeli, sunt, significatur, quod Septuaginta plus dixerint,
 quam habetur in Hebraeo, ubi autem asterisci, id est stellae prae-
 lucentes, ex Theodotionis editione ab Origene additum est. et ibi
 Graeca transtulimus, hic de ipso Hebraico, quod intellegebamus,
 10 expressimus sensuum potius ueritatem quam uerborum interdum
 ordinem conseruantes. et miror, quomodo septuaginta interpretum 2
 libros legas non puros, ut ab eis editi sunt, sed ab Origene emendatos
 siue corruptos per obelos et asteriscos et Christiani hominis inter-
 pretatiunculam non sequaris, praesertim cum ea, quae addita sunt,
 15 ex hominis Iudaei atque blasphemi post passionem Christi editione
 transtulerit. uis amator esse uerus septuaginta interpretum? non
 legas ea, quae sub asteriscis sunt, immo rade de uoluminibus, ut
 ueterum te fautorem probes. quod si feceris, omnes ecclesiarum
 bibliothecas condemnare cogeris. uix enim unus aut alter inuenietur
 20 liber, qui ista non habeat.

20. Porro, quod dicis non debuisse me interpretari post ueteres
 et nouo uteris syllogismo: 'aut obscura fuerunt, quae interpretati
 sunt Septuaginta, aut manifesta: si obscura, te quoque in eis falli
 potuisse credendum est. si manifesta, illos in eis falli non potuisse
 25 perspicuum est,' tuo tibi sermone respondeo. omnes ueteres trac-
 tatores, qui nos in domino praecesserunt et qui scripturas sanctas

1 cf. epist. CIV 3 21 cf. epist. LVI 2

1 mea prior ꝑ 2 interpretati ꝑ asteriscos (*alt. s. eras.*) B 3 alia D
 4 uidebis L, *Mac.m*² 6 oboeli F oboli *Ba.c.m*² obelisci LDM quid LꝑDB
 7 stellulae ꝑ 8 aditum F ibi ꝑ. *Mp.c.m*² ubi *cel.* 9 intellegamus F 10 sensu F
 ord. int. ꝑ 11 quod modo ꝑ libr. leg. int. F 13 correptos M correctos D
 obolos FD, *LMac.* homines ꝑ, *Ba.c.* 14 sequeris F 15 hominibus ꝑ
 16 transtulerint ꝑ uerus] ueterum LDMB 17 ea om. FD rade de M (*pr. de*
*s.l.m*²) B (*alt. de s.l.m*²) rede de D redde L reddere ꝑ ut om. ꝑ u (*del.*) D
 18 uet. te faut.] te fa(u *s.l.*)ctorem uerum F ueterum om. D te om. ꝑ
 fauct. *Fp.c.B* fact. LꝑD, *Fac.Ma.c.m*² 19 damnare ꝑ uis D aliter Bm²
 inuenitur DM, Bm² 20 iste D 21 uetere ꝑ 22 uteri ꝑ solice ismo F
 fuerint LD, *Mac.* 23 aut ex ac M eis] illis ꝑ 24 *pr.* potuisset D cred.—*alt.*
 pot. om. ꝑ 25 praespiciuum L est om. M tractores L, *Mac.*

interpretati sunt, aut obscura interpretati sunt aut manifesta.
 2 si obscura, tu quomodo post eos ausus es disserere, quod illi explanare
 non potuerunt? si manifesta, superfluum est te uoluisse disserere,
 quod illos latere non potuit, maxime in explanatione psalmorum,
 quos apud Graecos interpretati sunt multis uoluminibus primus 5
 Origenes, secundus Eusebius Caesariensis, tertius Theodorus Hera-
 cleotes, quartus Asterius Scythopolita, quintus Apollinaris Laodi-
 cenus, sextus Didymus Alexandrinus. feruntur et diuersorum in
 paucos psalmos opuscula, sed nunc de integro psalmorum corpore
 3 dicimus. apud Latinos autem Hilarius Pictauensis et Eusebius, 10
 Uercellensis episcopus, Origenem et Eusebium transtulerunt, quo-
 rum priorem et noster Ambrosius in quibusdam secutus est. respon-
 deat mihi prudentia tua, quare post tantos et tales interpretes in
 explanatione psalmorum diuersa senseris. si enim obscuri sunt psalmi,
 te quoque in eis falli potuisse credendum est; si manifesti, illos in eis 15
 falli potuisse non creditur. ac per hoc utroque modo superflua erit
 interpretatio tua et hac lege post priores nullus loqui audebit et,
 quodcumque alius occupauerit, alius de eo scribendi licentiam non
 habebit. quin potius humanitatis tuae est, in quo ueniam tibi tribuis,
 4 indulgere et ceteris. ego enim non tam uetera abolere conatus sum, 20
 quae linguae meae hominibus emendata de Graeco in Latinum trans-
 tuli, quam ea testimonia, quae a Iudaeis praetermissa sunt uel cor-
 rupta, proferre in medium, ut scirent nostri, quid Hebraea ueritas
 contineret. si cui legere non placet, nemo compellit inuitum. bibat
 uinum uetus cum suauitate et nostra musta contemnat, quae in ex- 25
 planatione priorum edita sunt, ut, sicubi illa non intelleguntur, ex
 5 nostris manifestiora fiant. quod autem genus interpretationis in
 scripturis sanctis sequendum sit, liber, quem scripsi de optimo

2 quomodo tu *F*3 tu *om.* *¶* aus. es post eos *ς* post eos] posterior *F*
 est *Fa.c.* esse *3* 4 potuerunt *¶* 6 origenis *F, LMP.c. Ba.c.* eraecleotes *F*
 eraclites *B* 7 scitop. *LMB* citop. *¶D* apollinarius *LDB, Ma.r.* laudic.
¶DM, La.c. 8 in *om.* *D* 9 corp. psalm. *¶* 10 autem] aut *F* enim *B*
 ilarius *B* pictauensis (*ex-ses L*) *FB, La.r.; add. eps B* bercellensis *¶* 11 epi-
 scopi *¶, om. B* et *om. F* 12 quibus *¶* 13 quare] quia *LD, Ma.c.m2; add.*
tu ¶LM tua *D* in *om.* *¶* 15 cred. — pot. *om.* *3* 16 non potuisse *F* 18 quo-
 cumque *¶* quo ueniam *3* de eos *3* deo *¶* lic. scr. *ς* 19 quin] qui *3* tribus *D*
 20 indulgeri *Ma.c.D* et *om. LDMB* tam] tantum *3* 21 omnibus *B* 22 a *om. F3*
 correpta *¶* 23 Hebraica *ς* 24 conpellet *F* bibant *¶LD, Ma.c. Ba.c.m2* 25 con-
 tem(*p B*)nant *¶LD, Ma.c. Ba.c.m2* 26 ex] et *F* 27 fiant] sunt *F*

genere interpretandi, et omnes praefatiunculae diuinorum uoluminum, quas editioni nostrae praeposuius, explicant ad illasque prudentem lectorem remittendum puto. et si me, ut dicis, in noui testamenti emendatione suscipis exponisque causam, cur suscipias, quia
 5 plurimi linguae Graecae habentes scientiam de meo possent opere iudicare, eandem integritatem debueras etiam in ueteri credere testamento, quod non nostra confinximus, sed, ut apud Hebraeos inuenimus, diuina transtulimus. sicubi dubitas, Hebraeos interroga.

21. Dices: 'quid, si Hebraei aut respondere noluerint aut
 10 mentiri uoluerint?' tota frequentia Iudaeorum in mea interpretatione reticebit? nullus inueniri poterit, qui Hebraeae linguae habeat notitiam, aut omnes imitabuntur illos Iudaeos, quos dicis in Africae repertos oppidulo in meam calumniam conspirasse? huiusce modi
 2 enim in epistula tua texit fabulam: quidam frater noster
 15 episcopus cum lectitari instituisset in ecclesia, cui praeest, interpretationem tuam, mouit quiddam longe aliter a te positum apud Ionam prophetam, quam erat omnium sensibus memoriaeque inueteratum et tot aetatum
 20 successionibus decantatum. facius est tantus tumultus in plebe maxime Graecis arguentibus et inflammantibus calumniam falsitatis, ut cogeretur episcopus — Oea quippe ciuitas erat — Iudaeorum testimonium flagitare. utrum autem illi inperitia
 3
 25 an malitia hoc esse in Hebraeis codicibus

3 cf. epist. CIV 6 14—392, 6 = epist. CIV 5

1 et om. F diuin. om. F 2 propos. F, Mp.c.m2 expos. D, Ma.c.m2 ad] et ¶ 3 mittendum LM, Ba.c.m3 et] ut L me ex ne L, om. F 4 emendationem FDM causas ¶ LDMB quia—iud. om. D 5 plurime (q F) ¶ F, Ba.c.m2 possint Ba.c.m2 possunt F, Bp.c.m2 6 indicare B eadem F 7 confinximus ¶ LD, Ma.c. 9 dicis F, Ba.c. sed forte dices ¶ quod B si (seq. ras. 1—2 litt.) M t (= tibi) in ras. m1B 11 nullusque ¶ nullus (si) Goldbacher inuenire F3 potuit ¶ notionem ¶ DMB, L (ex notationem) 13 consp. cal. ¶ 14 enim om. F 15 cum ex quam L lectitare ¶ ecclesiam (m exp.) F; add. sua ¶ 16 mouit ex nobis L nouit ¶ D 17 quidam FLD, Ma.c. abs te ep. CIV ante F 18 quem ¶ cum ¶ omnibus F 20 factusque M factumque D est om. D tum. om. F 21 inclamantibus ¶ 22 calumnia F 23 Oea Reinhart eo D eorum ex erat m2F ea cet. Iud.] s. l. add. ab ipsis m1B

responderunt, quod et Graeci et Latini habebant atque dicebant? quid plura? coactus est homo uelut mendositatem corrigere uolens post magnum periculum non remanere sine plebe. unde etiam nobis uidetur aliquando te quoque in nonnullis falli potuisse.

22. Dicis me in Iona propheta male quiddam interpretatum et seditione populi conclamante propter unius uerbi dissonantiam episcopum paene sacerdotium perdidisse. et quid sit illud, quod male interpretatus sim, subtrahis auferens mihi occasionem defensionis meae, ne, quicquid dixeris, me respondente soluatur, nisi forte ut ante annos plurimos cucurbita uenit in medium adserente illius temporis Cornelio et Asinio Pollione me 'hederam' pro 'cucurbita' trans-
 2 tulisse. super qua re in commentario Ionae prophetae plenius respon-
 dimus hoc tantum nunc dixisse contenti, quod in eo loco, ubi septua-
 15 ginta interpretes 'cucurbitam' et Aquila cum reliquis 'hederam' trans-
 tulerunt, id est *κιστόν*, in Hebraeo uolumine 'ciceion' scriptum habet,
 quam uulgo Syri 'ciceiam' uocant; est autem genus uirgulti lata
 habens folia in modum pampini, cumque plantatum fuerit, cito con-
 surgit in arbusculam absque ullis calamorum et hastilium admini-
 20 culis, quibus et cucurbitae et hederac indigent, suo trunco se susti-
 nens. hoc ergo uerbum de uerbo edisserens si 'ciceion' transferre uo-
 luissem, nullus intellexeret, si 'cucurbitam', id dicerem, quod in

14 cf. Hieron. comment. in Ionam 4, 6 (XXV 1147 M)

1 *pr.* et *F*3, *om. cel.* habeant 3 3 mendac(t)ium *¶* *LDMB* 6 in nonn. te
 quoque 5 nonnulli 3 falli *om.* 3 7 ionam prophetam *¶* *LDMB* tale *F*
 quidam *L* 9 quid *ex* qui *F* quis *¶* 10 sum *¶* *LDMB* subtrahens *F* auferes
D, Ma. c. aufer* *s L* 11 quicquid] quod *F* 12 illis temporibus *¶* *LDMB*
 13 ederam *ex* edram *B* edera *F* 15 contempti *B* 16 ederam *ex* edram *B*
 transtulerit *M, Bp. c. m2* 17 id est *om.* *¶* *κιστόν* Goldbacher *κισσόν* 5 *κνι* *ON* 3
KIKHON F *KIaCON* *¶* *kimeon B* *kariacon M* *cariacon L* *icariacon D* *ceceion*
¶ *LDM* *KoyKHON F* *CEICEΩN B* habetur *¶* est 5 18 quantum 3
ciceian *¶* *cyceiam LD* *KHKHαM F* *ceceiam M* *CEYCEYAN B* 19 habentes 3
habentis F immodum *¶* *LM* pampuni *Fa. c.* pampani *D* papam (*in mg. m2*
papiri) *L* 20 arbuscula *ex* arbcula *F* 21 *alt.* et *om.* *¶* suo] sub *¶* sustinet *F*
 22 ego uerbom 3 disserens *¶* *LDMB* *ceceion LDM* *ceceon* *¶* *KMKION F*
CEICEIΩN B 23 id (*exp. m3*) dicerem *B* indicerem *¶*

Hebraico non habetur; 'hederam' posui, ut ceteris interpretibus consentirem. sin autem Iudaei uestri, ut ipse adseris, malitia uel inperitia hoc dixerunt esse in uoluminibus Hebraeorum, quod in Graecis et Latinis codicibus continetur, manifestum est eos aut Hebraeos
 5 litteras ignorare aut ad inridendos cucurbitarios uoluisse mentiri. peto in fine epistulae, ut quiescentem senem olimque ueteranum 4 militare non cogas et rursum de uita periclitari. tu, qui iuuenis es et in pontificali culmine constitutus, doceto populos et nouis Africae frugibus Romana tecta locupleta. mihi sufficit cum auditore uel
 10 lectore pauperculo in angulo monasterii susurrare.

CXIII.

FRAGMENTUM EPISTULAE THEOPHILI AD
HIERONYMUM.

1. Paucis in exordio placet iudicium ueritatis; dicente autem
 15 domino per prophetam: et iudicium meum quasi lux egredietur, qui tenebrarum horrore circumdati sunt nec naturam rerum clara mente perspiciunt, pudore operiuntur aeterno et cassos se habuisse conatus ipso fine cognoscunt. unde et nos Iohannem, qui dudum Constantinopolitanam rexit ecclesiam,
 20 deo placere semper optauimus et causas perditionis eius, in quas ferebatur inprouidus, nequaquam credere uoluimus. sed ille, ut 2 cetera flagitia eius taceam, Origenistas in suam recipiens familiaritatem et ex his plurimos in sacerdotium prouehens at queob hoc scelus beatae memoriae hominem dei Epiphanium, qui inter epi-

15 *Esai. 51, 5

T = Parisinus lat. 2172 s. X.

V = Parisinus lat. 2173 s. XIII.

In utroque codice hoc fragmentum cum epistula CXIV coaluit, quod primus uidit Valesius

1 hebreico 2 hebreo *F* non om. 3 posui] seq. ras. 1 litt. *F*, 3—4 litt. *M*
 ceteri 3 2 si *M* ut] et *L*. adseris ipse *D* malitia] alia *F* 4 eos om. 3
 aut ex ut *F* hebreos 3 5 aut om. *L* ad om. 3 *B* 6 finem *M* 7 militari
LD, *Ma.c.* periclitare 3 8 in om. *F* 9 locupletato 5 uel *F* ac 3 et *cel*.
 14 Paucis] titulum et salutandi formulam ad epist. CXIV pertinentes huic frag-
 mento praemittunt *TV* 16 egreditur *T* 18 conatos *Ta.c.m*2 22 cetera ex
 cera *T* eius flagitia 5 24 epyfanium *T*

scopos clarum in orbe sidus effulsit, non paruo mærore contristans meruit audire: cecidit, cecidit Babylon.

2. Scientes ergo dictum a saluatore: nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate, ne quoquam 5
.

CXIV.

AD THEOPHILUM EPISCOPUM.

Dilectissimo atque amantissimo papæ Theophilo episcopo Hieronymus. 10

1. <Quod> tardius beatitudini tuæ Latino sermone translatum librum tuum remitterem, multa in medio inpedimenta fecerunt: Isaurorum repentina eruptio, Phoenicis Galilæaeque uastitas, terror Palaestinae, praecipue urbis Hierosolymae, et nequaquam librorum, sed murorum destructio, ad hoc asperitas hiemis, fames intolerabilis 15
2 nobis praesertim, quibus multorum fratrum cura inposita est. inter quas difficultates lucratiuis et, ut ita dicam, furtiuis per noctem operis crescebat interpretatio et iam in scidulis tenebatur, cum diebus sanctae quadragesimae scripta ad purum — conlatione tantum indigerem — grauissimo languore correptus et mortis limen ingrediens 20

2 Esai. 21, 9 3 Ioh. 7, 24 17 cf. Ciceronem apud Quintilianum, i. o. X 7, 27

*T** = *Parisinus lat. 2172 s. X.*

V = *Parisinus lat. 2173 s. XIII.*

ad theophilum episcopum *TV*; *Hieronymi nomen exhibet titulus in utroque codice*

1merore *TV* 2babilon *V* 5ne quoquam] *fortasse nequaquam ut p. 393, 21*
9 beatissimo papæ Theophilo Hieronymus *ç* papæ *om. V* 10 hieronimus *T*
iheronimus *V* 11 quod *add. Vall., om. TV* tradius *V* 12 hisaurorum *V*
13 phenicis *V* galilæaeque *T* galileeque *V* 14 pale (*ex pali T*) stinae(-ne *V*) *TV*
praecipuae *T* uerbis (*e eras.*) *V, om. ç* hierusolymae *Ta.c. iherosolime V*
15 exstr. *V* intollerabilis (*pr. l eras.*) *T* 17 lucratiui *V* ut *s. l. T* furtiuis
(*s eras.*) *V* 18 scidulis *Ta.c.m?* scedulis *Tp.c.m?V* schedulis *ç* cumque *V*
19 sanctae *om. V* quadragensimae (*n eras.*) *T* coll. *Tp.c.m?V* 20 indigerer *V*
indigerent *coni. Vall.* langore *T*

domini misericordia et tuis orationibus reseruatus sum ad hoc forsitan, ut inplerem praeceptum tuum et uolumen disertissimum, quod scripturarum floribus texuisti, eadem, qua a te scriptum est, gratia uerterem, licet inbecillitas corporis et animi maeror ingenii quoque
 5 acumen obtuderit et uerba prono cursu labentia uelut quibusdam obicibus retardarit.

2. Mirati sumus in opere tuo utilitatem omnium ecclesiarum, ut discant; qui ignorant, eruditi testimoniis scripturarum, qua debent ueneratione sancta suscipere et altaris Christi ministerio deseruire sacrosque calices et sancta uelamina et cetera, quae ad cultum dominicae pertinent passionis, non quasi inania et sensu carentia sanctimoniam non habere, sed ex consortio corporis et sanguinis domini eadem, qua corpus eius et sanguis, maiestate ueneranda.

3. Suscipe igitur librum tuum, immo meum et, ut uerius
 15 dicam, nostrum; cumque mihi faueris, tuus fautor eris. tibi enim meum sudauit ingenium et facundiam Graecam Latinae linguae uolui paupertate pensare. neque uero, ut diserti interpretes faciunt, uerbum uerbo reddidi nec adnumeraui pecuniam, quam mihi per partes dederas, sed pariter appendi, ut nihil desit ex sensibus, cum aliquid
 20 desit ex uerbis. epistulam autem tuam idcirco in Latinum uerti et huic uolumini praeposui, ut omnes, qui legerint, sciant me non temeritate et iactantia, sed praeceptis beatitudinis tuae suscepisse onus ultra uires meas. quod an consecutus sim, tuo iudicio derelinquo. certe, si inbecillitatem reprehenderis, uoluntati ueniam commodabis.

1 orat.] precibus § 2 dissert. (*pr. s.eras. T*) TV 4 anime V maeror *om. V*
 5 optūderit *T* obtui (*exp.*) derit V 7 mirati (*s. l. † imitati*) V 8 eruditi *om. V*
 10 *alt. et om. V* que V 11 pertinent *om. V* 15 dicam] loquar § 16 nolui V
 17 diserti (*pr. s.eras. T*) TV 19 pariter iheronimi pbri epla ad theophilū ep̄m
 appendi V 20 epistolam *Tp.c.m2V* iccirco V 24 certe] ceterum V commo-
 dabis] *add. explicit feliciter T explicit liber. amen V*

CXV.

AD AUGUSTINUM.

Domino uere sancto et beatissimo papae Augustino Hieronymus in Christo salutem.

- 1 Cum a sancto fratre nostro sollicite quaererem, quid ageres, 5
sospitem te laetus audiui. rursum, cum tuas litteras non dico spera-
rem, sed exigerem, nesciente te de Africa profectum esse se dixit.
itaque reddo tibi per eum salutationis officia, qui te unico amore
complectitur, simulque obsecro, ut ignoscas pudori meo, quod diu
praecipienti, ut rescriberem, negare non potui. nec ego tibi, sed causae 10
causa respondit. et si culpa est respondisse — quaeso, ut patienter
2 audias —, multo maior est prouocasse. sed facessant istius modi queri-
moniae; sit inter nos pura germanitas et deinceps non quaestionum,
sed caritatis ad nos scripta mittamus. sancti fratres, qui nobiscum
domino seruiunt, affatim te salutant. sanctos, qui tecum Christi leue 15
trahunt iugum, praecipue sanctum et suscipiendum papam Alypium,
3 ut meo obsequio salutes, precor. incolumem te et memorem mei
Christus deus noster tueatur omnipotens, domine uere sancte et be-

℘ = Escorialensis &c. I. 14 s. VIII—IX.

A = Berolinensis lat. 17 s. IX.

ℷ = Parisinus 12163 s. IX.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

Haec epistula est inter Augustini epistulas LXXXI p. 350 (Goldbacher); de titulo cf. adnot. ad epist. LXVII

3 domno ℘B uere om. A iheronimus B 4 in Chr. sal. om. ℘ Christo]
domino A 5 nostro om. B; add. firmo cod. Mus. Brit. Reg. 5 D VI saec.
XI—XII ex coniectura procliui (cf. initium epist. CXVI), sed non necessaria,
quam secuti sunt editores 6 rursus AB dicam Ba.r. 7 exigerem ℷ nescientem
te A te nesciente B de om. ℘ ex 5 profectum A se esse B 8 officium A
more ℘ 9 complectimur A 10 ut rescr., praec. 5 praecipiente B scriberem A
causa causae(e) ℘A 11 ut om. A 12 audias om. A me audias B prou.] add.
facta iniuria cessantis B facessantes Ba.c.m2 facessei (m2 faces sc̄i) A 13 sit]
si ℷ questiones B 15 seruiunt s. l. A salutant et ℷ sancti Ba.c.m2 lebe
xpi ℘ lene A 16 traunt Aa.c.m2B suspiciendum 5 17 incol. — 397, 5 lud.
om. m1 dimidia fere pagina uacua relicta, add. m2B merorem ℷ a.c. 18 dñs A
dom. uere om. A

atissime papa. si legisti librum explanationum in Ionam, puto, quod ridiculam cucurbitae non recipias quaestionem. sin autem amicus, qui me primus gladio petiit, stilo repulsus est, sit humanitatis tuae atque iustitiae accusantem reprehendere, non respondentem. in scripturarum, si placet, campo sine nostro inuicem dolore ludamus.

CXVI.

EPISTULA AUGUSTINI AD HIERONYMUM.

Domino dilectissimo et in Christi uisceribus honorando, sancto fratri et compresbytero Hieronymo Augustinus in domino salutem.

10 1. Iam pridem tuae caritati prolixam epistulam misi respondens illi tuae, quam per sanctum filium tuum Asterium, nunc iam non solum fratrem, uerum etiam collegam meum, misisse te recolis. quae utrum in manus tuas peruenire meruerit, adhuc nescio, nisi quod per fratrem sincerissimum Firmum scribis, si ille, qui te primum
15 gladio petiit, stilo repulsus est, ut sit humanitatis meae atque iustitiae accusantem reprehendere, non respondentem. hoc solo tenuissimo 2 indicio utcumque conicio legisse te illam epistulam meam. in ea quippe deploraui tantam inter uos exitisse discordiam, de quorum tanta amicitia, quaqua uersum eam fama diffuderat, caritas fra-
20 terna gaudebat. quod non feci reprehendendo germanitatem tuam, cuius in ea re aliquam culpam me cognouisse non ausim dicere, sed dolendo humanam miseriam, cuius in amicitiiis mutua caritate retinendis, quantalibet illa sit, incerta permansio est. uerum illud 3

1 cf. epist. CXII 22 14 cf. ep. CXV fin. 17 cf. ep. CX 6—8

℘ = *Escorialensis* &c I. 14 s. VIII—IX.

ℷ = *Parisinus* 12163 s. IX.

℧ = *Parisinus* nouv. acq. lat. 1444 s. XI.

i = *Musei Britannici* Regius 5 D VI s. XI—XII.

Haec epistula est inter Augustini epistulas LXXXII (p. 351 Goldbacher); de titulo cf. adnot. ad epist. LXVII

1 pape ℘ si — 5 lud. om. ℘ iona A 2 ridiculum A questionum Aa.c. si Bm2 3 primo A primum Bm2 petit A 4 in] et in A 8 xpo ℷ 10 car. tuae ℷ responde ℘ 11 nuntiam ℷ, ℧ (nuntium m2) 14 per om. ℷ te ℘ me cet. 15 petit ℷ 17 te s. l. ℘ 19 quaquam ℘ ℷ ea ℷ i diffuderet ℷ 20 repr.] add. in aliquo ℷ 21 re aliquam] reliquam ℘ culpa ℘ ausus sim i ausus sum ℷ se ℷ 22 cuius] cum ℷ

malueram tuis nosse rescriptis, utrum mihi ueniam, quam poposceram, dederis. quod apertius mihi intimari cupio, quamuis hilarior quidam uultus litterarum tuarum etiam hoc me impetrasse significare uideatur, si tamen post lectam illam missae sunt, quod in eis minime apparet.

2. Petis uel potius fiducia caritatis iubes, ut in scripturarum campo sine nostro inuicem dolore ludamus. equidem, quantum ad ad me adtinet, serio nos ista quam ludo agere mallet. quodsi hoc uerbum tibi propter facilitatem ponere placuit, ego, fateor, maius aliquid expeto a benignitate uirium tuarum prudentiaque tam docta et otiosa, annosa, studiosa, ingeniosa diligentia haec tibi non tantum donante, uerum etiam dictante spiritu sancto, ut in magnis et laboriosis quaestionibus non tamquam ludentem in campo scripturarum, sed in montibus anhelantem adiuues. si autem propter hilaritatem, quam esse inter carissimos disserentes decet, putasti dicendum esse 'ludamus', siue illud apertum et planum sit, unde conloquimur, siue arduum atque difficile, hoc ipsum edoce, obsecro te, quonam modo adsequi ualeamus, ut, cum forte aliquid nos mouet, quod nobis etsi non cautius adtendentibus, certe tardius intellegendis non probatum est, et, quid nobis uideatur, contra conamur adserere, si hoc aliquanto securiore libertate dicamus, non incidamus in suspicionem puerilis iactantiae, quasi nostro nomini famam uiros inlustres accusando quaeramus, si autem aliquid asperum refellendi necessitate depromptum, quo tolerabile fiat, leniore circumfundamus eloquio, litum melle gladium stringere iudicemur, nisi forte ille modus est, quo utrumque hoc uitium uel uitii suspicionem caueamus, si cum doctiore amico sic disputemus, ut, quicquid dixerit, necesse sit adprobare nec quaerendi saltem causa liceat aliquantulum reluctari.

6 cf. epist. CXV fin. 22 cf. ep. CII 2 25 cf. ep. CV 2

1 mulierem ꝯ 2 intimare ꝯ 7 et quidem *codd.* 8 serio nos] seri onus ꝯ 9 magis ꝯ 10 exspecto ꝯ a — prud. *om.* ꝯ docte ꝯ docet ꝯ 11 et otiosa *om.* ꝯ stuosa ꝯ ingeniosaque *yp.c.m2* 12 dictante] donante ꝯ 15 quem ꝯ dicet ꝯ 16 plenum ꝯ 17 doce ꝯ te *om.* ꝯ 18 quodam ꝯ ualeamus ꝯ nos] nobis (?) ꝯ *a. r.* 20 contra con. *om.* ꝯ 21 ads. — *p. 399, 13* tuos *leguntur post p. 401, 22* contra quos ꝯ si *om.* ꝯ 24 reuellendi ꝯ depr. fuerit ꝯ leuiore ꝯ 25 ne litum ꝯ instringere ꝯ iud.]uideamur ꝯ 26 uitii] uitii ꝯ *ha. r.* 27 si (*s. l. m2* ꝯ ut) ꝯ doctore i 28 ne ꝯ licet aliquantum ꝯ

3. Tum uero sine ullo timore offensionis tamquam in campo
luditur, sed mirum, si nobis non inluditur. ego enim — fateor caritati
tuae — solis eis scripturarum libris, qui iam canonici appellantur, di-
dici hunc timorem honoremque deferre, ut nullum eorum auctorem
5 scribendo errasse aliquid firmissime credam ac, si aliquid in eis
offendero litteris, quod uideatur contrarium ueritati, nihil aliud quam
uel mendosum esse codicem uel interpretem non adsecutum esse,
quod dictum est, uel me minime intellexisse non ambigam. alios 2
autem ita lego, ut, quantalibet sanctitate doctrinaque praepolleant,
10 non ideo uerum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi uel per
illos auctores canonicos uel probabili ratione, quod a uero non
abhorreat, persuadere potuerunt. nec te, mi frater, sentire aliud 3
existimo; prorsus, inquam, non te arbitror sic legi tuos libros uelle
tamquam prophetarum uel apostolorum, de quorum scriptis, quod
15 omni errore careant, dubitare nefarium est. absit hoc a pia hu-
militate et ueraci de temet ipso cogitatione, qua nisi esses praeditus,
non utique diceres: utinam mereremur complexus
tuos et conlatione mutua uel doceremus
aliqua uel disceremus!

20 4. Quod si te ipsum consideratione uitae ac morum tuorum
non simulate, non fallaciter dixisse credo, quanto magis aequum
est me credere apostolum Paulum non aliud sensisse, quam scripse-
rit, ubi ait de Petro et Barnaba: cum uiderem, quia non
recte ingrediuntur ad ueritatem euangelii,
25 dixi Petro coram omnibus: si tu, cum sis Iu-
daeus, gentiliter et non Iudaice uiuis, quo-
modo gentes cogis iudaizare? de quo enim certus 2
sim, quod me scribendo uel loquendo non fallat, si fallebat aposto-
lus filios suos, quos iterum parturiebat, donec in eis Christus, id est
30 ueritas, formaretur, quibus cum praemisisset dicens: quae
autem scribo uobis, ecce coram deo, quia non

17 = ep. CII 2 fin. 23 *Gal. 2, 14 29 cf. Gal. 4, 19 cf. I Ioh. 5, 6
30 Gal. 1, 20

3 solis eis] soli sanctis P qui iam] quedam P canonicae 3 — ce P
4 que om. 3 earum P 5 al. err. P hac P at 5 8 minime me P
9 prepolleat 3 12 mihi 3, ha. c. m2 aliud] aliquid aliter 5 13 libros—400, 30
scrips. om. P 14 uel] et 5 quorum] quo 3 19 aliq. uel disc. om. 3 21 alt.
non] nec 3i 25 dixit 3

mentior, non tamen ueraciter scribebat, sed nescio qua dispensatoria simulatione fallebat, uidisse se Petrum et Barnaban non recte ingredientibus ad ueritatem euangelii ac Petro in faciem restitisse non ob aliud, nisi quod gentes cogeret iudaizare?

5. 'At enim satius est credere apostolum Paulum aliquid non uere scripsisse, quam apostolum Petrum non recte aliquid egisse.' hoc si ita est, dicamus — quod absit — satius esse credere mentiri euangelium, quam negatum esse a Petro Christum, et mentiri Regnorum librum, quam tantum prophetam a domino deo tam excellenter electum et in concupiscenda atque abducenda uxore aliena commisisse adulterium et in marito eius necando tam horrendum
2 homicidium. immo uero sanctam scripturam in summo et caelesti auctoritatis culmine conlocatam de ueritate eius certus ac securus legam et in ea homines uel adprobatos uel emendatos uel damnatos ueraciter discam potius, quam, facta humana dum in quibus-
15 dam laudabilis excellentiae personis aliquando credere timeo reprehendenda, ipsa diuina eloquia mihi sint ubique suspecta.

6. Manichei plurima diuinarum scripturarum, quibus eorum nefarius error clarissima sententiarum perspicuitate conuincitur, quia in alium sensum detorquere non possunt, falsa esse contendunt, 20 ita tamen, ut eandem falsitatem non scribentibus apostolis tribuant, sed nescio quibus codicum corruptoribus. quod tamen quia nec pluribus siue antiquioribus exemplaribus nec praecedentis linguae auctoritate, unde Latini libri interpretati sunt, probare aliquando potuerunt, notissima omnibus ueritate superati confusique disce-
25 dunt. itane non intellegit sancta prudentia tua, quanta malitiae illorum patescat occasio, si non ab aliis apostolicas litteras esse falsatas, sed ipsos apostolos falsa scripsisse dicamus?

7. 'Non est', inquis, 'credibile hoc in Petro Paulum, quod ipse Paulus fecerat, arguisse'. non nunc quaero, quid fecerit; quid scripserit, quaero. hoc ad quaestionem, quam suscepi, maxime pertinet, ut ueritas diuinarum scripturarum ad nostram fidem aedificandam

2 cf. Gal. 2, 11 8 cf. Matth. 26, 69—75 9 cf. II Reg. 11, 2—17 29 cf. ep. CXII 4, 1; Hieron. in Pauli ep. ad Gal. 2, 11 sqq. (XXVI 339 M)

2 barnabam i 3 ad eu. uer. ingr. § 5 at] an h 6 quam — egisse om. § 23 sine § nec i 26 prud. sancta § 28 dicemus § 30 quaero] inquiri § fecerit sed § 31 quaero] seria quero § hoc quod ad h

memoriae commendata non a quibuslibet, sed ab ipsis apostolis ac per hoc in canonicum auctoritatis culmen recepta ex omni parte uerax atque indubitanda persistat. nam si hoc fecit Petrus, quod 2 facere debuit, mentitus est Paulus, quod eum uiderit non recte
 5 ingredientem ad ueritatem euangelii. quisquis enim hoc facit, quod facere debet, recte utique facit et ideo falsum de illo dicit, qui dicit eum non recte fecisse, quod eum nouit facere debuisse. si autem uerum scripsit Paulus, uerum est, quod Petrus non recte tunc ingrediebatur ad ueritatem euangelii; id ergo faciebat, quod
 10 facere non debebat. et si tale aliquid Paulus ipse iam fecerat, 3 correctum potius etiam ipsum credam coapostoli sui correctionem non potuisse neglegere, quam mendaciter aliquid in sua epistula posuisse, et epistula qualibet, quanto magis in illa, in qua prae-locutus ait: quae autem scribo uobis, ecce coram
 15 deo, quia non mentior.

8. Ego quidem illud Petrum sic egisse credo, ut gentes cogeret iudaizare. hoc enim lego scripsisse Paulum, quem mentitum esse non credo. et ideo non recte agebat hoc Petrus; erat enim contra euangelii ueritatem, ut putarent, qui credebant in Christum, sine
 20 illis ueteribus sacramentis saluos se esse non posse. hoc enim contendebant Antiochiae, qui ex circumcisione crediderant, contra quos Paulus perseueranter acriterque confligit. ipsum uero 2 Paulum non ad hoc id egisse, quod uel Timotheum circumcidit uel Cenchris uotum persoluit uel Hierosolymis a Iacobo admonitus cum
 25 eis, qui uouerant, legitima illa celebranda suscepit, ut putari uideretur per ea sacramenta etiam Christianam salutem dari, sed ne illa, quae prioribus, ut congruebat, temporibus in umbris rerum futurarum deus fieri iusserat, tamquam idolatriam gentilium damnare crederetur. hoc est enim, quod illi Iacobus ait auditum de illo esse, 3

14 Gal. 1, 20 23 cf. Act. 16, 3 24 cf. Act. 18, 18 cf. Act. 21, 18—26
 27 cf. Col. 2, 17 29 cf. Act. 21, 21

1 commendatam ꝥ quibuscumque ꝥ ac] hac ꝥ 2 in om. ꝥ ꝥ cani. cum ꝥ canonum ꝥ auctoritas ꝥ diuinitatis ꝥ culmen om. ꝥ 4 recta ꝥ 5 hoc om. ꝥ quod—et om. ꝥ 6 de illo falsum ꝥ illo] eo ꝥ qui] quod ꝥ 9 ergo] enim i 11 correptum ꝥ coap.] qui ap. ꝥ 13 epist.] epistola non ꝥ in epistola uel si hoc non in epistola ꝥ 18 qui erat ꝥ enim om. ꝥ 19 xpo ꝥ 20 se om. ꝥ 21 antiochia ꝥ cred.] gaudebant ꝥ 22 perseuerante ꝥ 24 cenchris ꝥ Cenchreis ꝥ a om. ꝥ 25 nouerant i legerant ꝥ 26 dari om. ꝥ 29 credatur ꝥ

quod discissionem doceat a Moyse, quod utique nefas est, ut credentes in Christum discindantur a propheta Christi tamquam eius doctrinam detestantes atque damnantes, de quo ipse Christus dicit: si crederetis Moysi, crederetis et mihi; de me enim ille scripsit.

9. Adtende enim, obsecro, ipsa uerba Iacobi: uides, inquit, frater, quot milia sunt in Iudaea, qui crediderunt in Christum, et hi omnes aemulatores sunt legis. audierunt autem de te, quia discissionem doces a Moyse eorum, qui pergentes sunt, Iudaeorum dicens non debere circumcidere eos filios suos neque secundum consuetudinem ingredi. quid ergo est? utique oportet conuenire multitudinem; audient enim te superuenisse. hoc ergo fac, quod tibi 15
2 dicimus. sunt nobis uiri quattuor uotum habentes super se. his adsumptis sanctifica te cum ipsis et inpende in eos, ut radant capita, et scient omnes, quia, quae de te audierunt, falsa sunt. sed sequeris et ipse custodiens 20
legem. de gentibus autem, qui crediderunt, nos mandauimus iudicantes nihil eius modi seruare illos, nisi ut obseruent ab idolis im-
3 molato et a sanguine et a fornicatione. non, ut opinor, obscurum est et Iacobum hoc ideo monuisse, ut scirent 25
falsa esse, quae de illo audierant hi, qui, cum in Christum ex Iudaeis credidissent, tamen aemulatores erant legis, ne per doctrinam Christi uelut sacrilega nec deo mandante conscripta damnari putarentur, quae per Moysen patribus fuerant ministrata. hoc enim de Paulo iactauerant non illi, qui intellegebant, quo animo a Iudaeis fidelibus 30

4 *Ioh. 5, 46 6 *Act. 21, 20—25

1 dissensionem ꝥ 2 discend. ꝥ descind. i 3 detestante ꝥ 4 et mici
(sic) crederetis ꝥ 6 enim *om.* ꝥ 7 quod ꝥꝥ 8 xpo ꝥ hi omnes] iohannes ꝥ
9 autem — eorum *om.* ꝥ 11 sunt *om.* ꝥ 12 eos circ. eos ꝥ 14 audierunt
yp.c.m2i 15 te *om.* ꝥ 19 omnia ꝥ 22 eis ꝥ modi *om.* ꝥ 23 obs. se yp.c.m2
se obs. ꝥ idolis] *add. et s.l.m2h* 24 *pr. a om.* ꝥ *alt. a om.* ꝥ 25 et aia cobum ꝥ
26 cum in *om.* i in *om.* ꝥ *ha.c.m2* xpo ꝥꝥ 28 dari i 29 mosum ꝥ 30 iacta-
uerunt ꝥ non illi] nonuli ꝥ qui] quia ꝥ, *ha.r.(?)* a *om.* ꝥ

observari tunc ista deberent propter commendandam scilicet auctori-
tatem diuinam et sacramentorum illorum prophetica sanctitatem,
non propter adipiscendam salutem, quae iam in Christo reuelabatur
et per baptismi sacramentum ministrabatur, sed illi hoc de Paulo
5 sparserant, qui sic ea uolebant observari, tamquam sine his in euan-
gelio salus credentibus esse non posset. ipsum enim senserant uehe- 4
mentissimum gratiae praedicatorum et intentioni eorum maxime
aduersum docentem non per illa hominem iustificari, sed per gratiam
Iesu Christi, cuius praenuntiandae causa illae umbrae in lege man-
datae sunt. et ideo illi inuidiam et persecutionem concitare molien-
tes tamquam inimicum legis mandatorumque diuinorum crimina-
bantur, cuius falsae criminationis inuidiam congruentius deuitare
non posset, quam ut ea ipse celebraret, quae damnare tamquam
sacrilega putabatur, atque ita ostenderet nec Iudaeos tunc ab eis
5 tamquam a nefariis prohibendos nec gentiles ad ea tamquam ad ne-
cessaria conpellendos.

10. Nam si re uera sic ea reprobareret, quem ad modum de illo
auditum erat, et ideo celebranda susciperet, ut actione simulata
suam posset occultare sententiam, non ei diceret Iacobus: et
0 scient omnes, sed diceret: 'et putabunt omnes', quoniam,
quae de te audierunt, falsa sunt, praesertim quia in
ipsis Hierosolymis apostoli iam decreuerant, ne quisquam
gentes cogeret iudaizare, non autem decreuerant, ne quisquam
tunc Iudaeos iudaizare prohiberet, quamuis etiam ipsos iam doc-
5 trina Christiana non cogeret. proinde, si post hoc apostolorum 2
decretum Petrus habuit illam in Antiochia simulationem, qua
gentes cogeret iudaizare, quoniam nec ipse cogeatur, quamuis
propter commendanda eloquia dei, quae Iudaeis sunt credita, non
prohibebatur, quid mirum, si constringebat eum Paulus libere ad-
0 serere, quod cum ceteris apostolis se Hierosolymis decreuisse me-
minerat?

19 *Act. 21, 24 22 cf. Act. 15, 28 28 cf. Rom. 3, 2

1 deberent] dicebant ꝥ comendantem ꝥ 2 sacramenta ꝥ 6 possint ex
possent ꝥ 8 aduersus ꝥ illam ꝥꝑi 9 cause ꝥ in om. ꝥ 10 mol. conc. ꝥ
13 ipsa ꝥ 15 nefarios ꝥ 17 re om. ꝥa.c.m2 aud. de illo (seq. ras. 5—6 litt.) ꝥ
illa i 18 ut] et ꝥ 19 posse ꝥ dicere ꝥ 20 scirent ꝥ set dicerit ꝥ
putabant i a. c. 23 cogeret] crederet ꝥ 26 antiochiam ꝥ quae i 27 quo
iam ꝥ coiam ꝥ quod iam i 30 si ꝥ

11. Si autem hoc, quod magis arbitror, ante illud Hierosolymitanum concilium Petrus fecit, nec sic mirum est, quod eum uolebat Paulus non timide obtegere, sed fidenter adserere, quod eum pariter sentire iam nouerat, siue quod cum eo contulerat euangelium siue quod in Cornelli centurionis uocatione etiam diuinitus eum de hac re admonitum acceperat siue quod, antequam illi, quos timuerat, 2 uenissent Antiochiam, cum gentibus eum conuesci uiderat. neque enim negamus in hac sententia fuisse iam Petrum, in qua et Paulus fuit. non itaque tunc eum, quid in ea re uerum esset, docebat, sed eius simulationem, qua gentes iudaizare cogebantur, arguebat non ob aliud, nisi quia sic illa omnia simulatoria gerebantur, tamquam uerum esset, quod dicebant illi, qui sine circumcisione praeputii atque aliis obseruationibus umbrae futurorum putabant credentes saluos esse non posse.

12. Ergo et Timotheum propterea circumcidit, ne Iudaeis et maxime cognationi eius maternae sic uiderentur, qui ex gentibus in Christum crediderant, detestari circumcisionem, sicut idolatria detestanda est, cum illam deus fieri praeceperit, hanc satanas persuaserit; et Titum propterea non circumcidit, ne occasionem daret eis, qui sine illa circumcisione dicebant credentes saluos esse non posse, et ad deceptionem gentium hoc etiam Paulum sentire iactarent. quod ipse satis significat, ubi ait: sed neque Titus, 2 qui mecum erat, cum esset Graecus, compulsus est circumcidi, propter subintroductos autem falsos fratres, qui subintroierant perscrutari libertatem nostram, ut nos in seruitutem redigerent, quibus nec ad horam cessimus subiectione, ut ueritas euangelii permaneat ad uos. hic apparet, quid eos captare intellexerit, ut non faceret, quod in Timotheo fecerat, quod ea libertate facere

4 cf. Gal. 2, 2 5 cf. Act. 10, 9—16 6 cf. Gal. 2, 12 13 cf. Col. 2, 17
22 *Gal. 2, 3—5

2 conc. om. ꝑ 6 timueras ꝑ 9 re om. ꝑ 10 que ꝑ 11 simulatorie ꝑ
agebantur ꝑ 12 illi dic. ꝑ 13 quae umbrae erant uel quae erant umbrae ꝑ
15 circ. propt. ꝑ 19 mandaret ꝑ 20 sine] se ꝑ ulla ꝑ 22 neque Titus] nec
intus ꝑ 27 oram ꝑ, ha.e. 28 subiectioni i 29 permaneret ꝑ apud ꝑ hinc ꝑ
capitare ꝑ 30 faceret] add. in titō m2ꝑ in om. ꝑ fec.] facerat ꝑ fecerat et ꝑ

poterat, qua ostenderet illa sacramenta nec tamquam necessaria debere appeti nec tamquam sacrilega debere damnari.

13. Sed cauendum est uidelicet in hac disputatione, ne sicut philosophi quaedam facta hominum media dicamus inter recte
 5 factum et peccatum, quae neque in recte factis neque in peccatis numerentur, et urgueamur eo, quod obseruare legis caerimonias non potest esse indifferens, sed aut bonum aut malum, ut, si bonum dixerimus, eas nos quoque obseruare cogamur, si autem malum, non uere, sed simulate ab apostolis obseruatas esse credamus. ego 2
 10 uero apostolis non tam exemplum philosophorum timeo, quando et illi in sua disputatione ueri aliquid dicunt, quam forensium aduocatorum, quando in alienarum causarum actione mentiuntur. quorum similitudo si in ipsa expositione epistulae ad Galatas ad confirmandam simulationem Petri et Pauli putata est decenter induci, quid ego
 15 apud te timeam nomen philosophorum, qui non propterea uani sunt, quia omnia falsa dicunt, sed quia et falsis plerisque confidunt et, ubi uera inueniuntur dicere, a Christi gratia, qui est ipsa ueritas, alieni sunt?

14. Cur autem non dicam praecepta illa ueterum sacramen-
 20 torum nec bona esse, quia non eis homines iustificantur — umbrae sunt enim praenuntiantes gratiam, qua iustificamur —, nec tamen mala, quia diuinitus praecepta sunt temporis personisque congruentia, cum me adiunget etiam prophetica sententia, qua dicit deus se illi populo dedisse praecepta non bona? forte enim propterea non
 25 dixit mala, sed tantum non bona, id est non talia, ut illis homines boni fiant aut sine illis boni non fiant. uellem me doceret benigna 2
 sinceritas tua, utrum simulate quisquam sanctus orientalis, cum Romam uenerit, ieiunet sabbato excepto illo die paschalis uigiliae. quod si malum esse dixerimus, non solum Romanam ecclesiam, sed
 30 etiam multa ei uicina et aliquanto remotiora damnabimus, ubi mos

3 cf. ep. CXII 16 12 cf. Hieron. in Pauli ep. ad Gal. 2, 11 sqq. (XXVI 340 M.) 24 cf. Ezech. 20, 25

1 ostenderat § tamq.] tamen ¶ 2 debere—damnari *om.* ¶ 4 inter recte *om.* § 5 rectis § 6 urgemur ¶ §.ia.r. urgemur ¶,ip.r. urgemur § 8 cogamus § 9 ad § 11 uere § 12 quando] quam § 14 quid] quem ¶ 15 nomen *om.* § 16 plerique ¶ 17 dicere] dicit qui ¶ a *om.* § xpiana i 21 enim sunt § prenuntiante § 22 temporibus ¶ 23 cumque § 26 docere ¶ 29 esse *om.* ¶ 30 remotiore §; *add. loca s.l.m2* ¶

idem tenetur et manet. si autem non ieiunare sabbato malum putauerimus, tot ecclesias orientis et multo maiorem orbis Christiani partem
 3 qua temeritate criminabimur! placetne tibi, ut medium quiddam esse dicamus, quod tamen acceptabile sit ei, qui hoc non simulate, sed congruenti societate atque obseruantia fecerit? et tamen nihil inde
 5 legimus in canonicis libris praeceptum esse Christianis. quanto magis illud malum dicere non audeo, quod deum praecepisse ipsa Christiana fide negare non possum, qua didici non eo me iustificari, sed gratia dei per Iesum Christum, dominum nostrum!

15. Dico ergo circumcisionem praeputii et cetera huius modi
 1 priori populo per testamentum, quod uetus dicitur, diuinitus data ad significationem futurorum, quae per Christum oportebat impleri. quibus aduenientibus remansisse illa Christianis legenda tantum ad intellegentiam praemissae prophetiae, non autem necessario faci-
 1 cienda, quasi adhuc expectandum esset, ut ueniret fidei reuelatio, quae his significabatur esse uentura. sed quamuis gentibus in-
 2 ponenda non essent, non tamen sic debuissent auferri a consuetudine Iudaeorum tamquam detestanda atque damnanda. sensim proinde
 atque paulatim feruente sane praedicatione gratiae Christi, qua sola nossent credentes se iustificari saluosque fieri, non illis umbris rerum
 2 ante futurarum, tunc iam uenientium atque praesentium, ut in illorum Iudaeorum uocatione, quos praesentia carnis domini et apostolica tempora sic inuenerant, omnis illa actio consumeretur
 umbrarum, hoc ei suffecisse ad commendationem, ut non tamquam detestanda et similis idolatriae uitaretur, ultra uero non ha-
 2 beret progressum, ne putaretur necessaria, tamquam uel ab illa salus esset uel sine illa esse non posset, quod putauerunt heretici, qui, dum uolunt et Iudaei esse et Christiani, nec Iudaei nec Christiani esse
 3 potuerunt. quorum sententiam mihi cauendam, quamuis in ea numquam fuerim, tamen beniuolentissime admonere dignatus es.

9 cf. Rom. 3, 24 27 cf. ep. CXII 13

3 ut om. i 4 qui] quo ꝯ hoc om. ꝥ 6 legi ꝥ 7 audebo ꝥ 8 possumus ꝥ dicitur ꝥ 9 Christum om. ꝯ 10 ergo] enim ꝥ 11 datum ꝥ 14 necessaria ꝯ 15 esse ꝯ ꝥ i fidei om. ꝥ 16 hic ꝥ 18 damnum ꝥ 19 paul.] prolam ꝥ sana ꝯ, om. ꝥ que ꝯ 21 antea ꝥ. ꝯa.r.(?) in om. ꝥ 22 illarum ꝯ i presentie ꝥ 23 apostolice ꝥ inuenerunt i p. c. hactio consumerentur ꝥ 24 eis ꝥ i sufficisse ꝥ ꝯ non tamq.] nota quam ꝥ 25 detestandam ꝥ 26 ulla i a. r. 29 eam ꝯ 30 numquam] non ꝥ fuerint ꝥ

in cuius sententiae non consensionem, sed simulationem timore Petrus
 inciderat, ut de illo Paulus uerissime scriberet, quod eum uidisset
 non recte ingredientem ad ueritatem euangelii, eique uerissime
 diceret, quod gentes iudaizare cogebat. quod Paulus utique non co- 4
 5 gebat ob hoc illa uetera ueraciter, ubi opus esset, obseruans, ut dam-
 nanda non esse monstraret, praedicans tamen instanter non eis, sed
 reuelata gratia fidei saluos fieri fideles, ne ad ea quemquam uelut
 necessaria suscipienda compelleret. sic autem credo apostolum Pau-
 lum ueraciter cuncta illa gessisse nec tamen nunc quemquam factum
 10 ex Iudaeo Christianum uel cogo uel sino talia ueraciter celebrare,
 sicut nec tu, cui uidetur Paulus ea simulasse, cogis istum uel sinis
 talia simulare.

16. An uis, ut etiam ego dicam hanc esse summam quaestionis,
 immo sententiae tuae, ut post euangelium Christi bene faciant
 15 credentes Iudaei, si sacrificia offerant, quae obtulit Paulus, si filios
 circumcidant, si sabbatum obseruent, ut Paulus in Timotheo et
 omnes obseruauere Iudaei, dum modo haec simulate ac fallaciter
 agant? hoc si ita est, non iam in heresin Hebionis uel eorum, quos
 uulgo Nazaraeos nuncupant, uel quamlibet aliam ueterem, sed in
 20 nescio quam nouam delabimur, quae sit eo perniciosior, quo non
 errore, sed proposito est ac uoluntate fallaci. quodsi respondes, ut 2
 te ab hac purges sententia, tunc apostolos ista laudabiliter simulasse,
 ne scandalizarentur infirmi, qui ex Iudaeis multi crediderant et ea
 respuenda nondum intellegebant, nunc uero confirmata per tot
 25 gentes doctrina gratiae Christianae, confirmata etiam per omnes
 Christi ecclesias lectione legis et prophetarum, quomodo haec intel-
 genda, non obseruanda recitentur, quisquis ea simulando agere
 uoluerit, insanire, cur mihi non licet dicere apostolum Paulum

3 cf. Gal. 2, 14 13 cf. ep. CXII 13, 1

1 Petr. tim. 5 2 eum] cum 3 cum eum 5 uidisse 8 3 ei qui 5 damna 8
 7 reuelante gratie 8 fideles saluos fieri 5 fieri om. 8 quamquam 8 tan-
 quam 8 (tan in ras. m2) i uelut del. m2 8 uel 8 11 istum] secum 8 12 talia]
 similia 8 13 an uis] add. s. l. 1 annuis i 17 obseruare 8 8 ac] hac i a. r. hec 8
 18 si om. 8 heresim 8 8 i hebeonis i ebionis 8 8 19 qualibet 8 nescio in 5
 20 dilabemur 8 eo] et 8 21 preposito 8 ac] hac ex haec 8 respondeas 5
 23 cred.] add. s. l. m2 minus adhuc tunc 8 et ea—24 conf. ponit post 25 conf. 8
 25 xpiana 8 etiam] iam 8 p. r. 26 quomodo] quia 8 p. c. m2 27 recitantur
 8 p. p. c. m2 28 uideatur ins. i

et alios rectae fidei Christianos tunc illa uetera sacramenta paululum
 obseruando ueraciter commendare debuisse, ne putarentur illae pro-
 pheticae significationis obseruationes a piissimis patribus custoditae
 3 tamquam sacrilegia diabolica a posteris detestatae? iam enim cum
 uenisset fides, quae prius illis obseruationibus praenuntiata post mor- 5
 tem et resurrectionem domini reuelata est, amiserant tamquam uitam
 officii sui, uerum tamen sicut defuncta corpora necessariorum dedu-
 cenda erant quodam modo ad sepulturam nec simulate, sed religiose,
 non autem deserenda continuo uel inimicorum obtrectationibus tam-
 quam canum morsibus proicienda. proinde nunc quisquis Christia- 10
 norum, quamuis sit ex Iudaeis, similiter ea celebrare uoluerit, tam-
 quam sopitos cineres eruens non erit pius deductor uel baiulus
 corporis, sed inpius sepulturae uiolator.

17. Fateor sane in eo, quod epistula mea continet, quod ideo
 sacramenta Iudaeorum Paulus celebranda suscepit, cum iam 15
 Christi esset apostolus, ut doceret non esse perniciose his, qui ea
 uellent, sicut a parentibus per legem acceperant, custodire, minus
 me posuisse 'illo dumtaxat tempore, quo primum fidei gratia reuelata
 est'; tunc enim hoc non erat perniciosum. progressu uero temporis
 illae obseruationes ab omnibus Christianis desererentur, ne, si tunc 20
 fierent, non discerneretur, quod deus populo suo per Moysen prae-
 cepit, ab eo, quod in templis daemoniorum spiritus immundus in-
 2 stituit. proinde potius culpanda est negligentia mea, quia hoc non
 addidi, quam obiurgatio tua. uerum tamen longe ante, quam tuas
 litteras accepiissem, scribens contra Faustum Manicheum, quomodo 25
 eundem locum quamuis breuiter explicauerim et hoc illic non prae-
 termiserim, et legere poterit, si non dedignetur, benignitas tua et
 a carissimis nostris, per quos haec scripta nunc misi, quomodo uo-
 3 lueris, tibi fides fiat illud me ante dictasse. mihi que de animo meo
 crede, quod coram deo loquens iure caritatis exposco, numquam 30

14 cf. ep. LXVII 4 25 cf. August., contra Faustum XIX 17

1 paulum ꝑꝑ 3 significationes (add. et m2) ꝑ pientissimis ꝑ custodiente ꝑ
 4 detestande ꝑi 5 illius ꝑ. h. a. r. 6 domini om. ꝑ 7 tam ꝑ nec. officiis ꝑ
 10 quisque ꝑ 12 cinere ꝑi eruet ꝑ seruens ꝑ seruans i erit nota ꝑ 14 cont.
 mea ꝑ mea om. ꝑ ideo] in eo i 15 iam om. ꝑ 17 ut sicut ꝑ 18 potuisse ꝑ
 qui ꝑ fide ꝑ 19 temp.] add. erat perniciosum nisi ꝑ 20 ne si] quod nisi ꝑ
 21 fieret ꝑꝑꝑ 23 qui ꝑ 24 litt. tuas i 26 illi ꝑ 27 pr. et om. ꝑ potuerit ꝑi
 et a om. ꝑ 28 a om. ꝑ nunc haec ser. ꝑ nunc] non ꝑ 29 fiet ꝑ. c. m2
 30 loques ꝑ

mihi uisum fuisse etiam nunc Christianos ex Iudaeis factos sacramenta illa uetera quolibet affectu, quolibet animo celebrare debere aut eis ullo modo licere, cum illud de Paulo semper ita senserim, ex quo illius mihi litterae innotuerunt, sicut nec tibi uidetur hoc tempore cuiquam ista esse simulanda, cum hoc fecisse apostolos credas.

18. Proinde, sicut tu e contrario loqueris et licet reclamante, sicut scribis, mundo libera uoce pronuntias caerimonias Iudaeorum et perniciosas esse et mortiferas Christianis et, quicumque eas obseruauerit siue ex Iudaeis siue ex gentibus, eum in barathrum diaboli deuolutum, ita ego hanc uocem tuam omnino confirmo et addo: quicumque eas obseruauerit non solum ueraciter, uerum etiam simulate, eum in barathrum diaboli deuolutum. quid quaeris amplius? sed sicut tu simulationem apostolorum ab huius temporis ratione secernis, ita ego Pauli apostoli ueracem tunc in his omnibus conuersationem ab huius temporis quamuis minime simulata caerimoniarum Iudaicarum obseruatione secerno, quoniam tunc fuit adprobanda, nunc detestanda. ita, quamuis legerimus: lex et prophetae usque ad Iohannem Baptistam et quia propterea quaerebant Iudaei Christum interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed et patrem suum dicebat deum aequalem se faciens deo, et quia gratiam pro gratia accepimus et quoniam lex per Moysen data est, gratia autem et ueritas per Iesum Christum facta est et per Hieremiam promissum est daturum deum testamentum nouum domui Iuda non secundum testamentum, quod disposuit patribus eorum, non tamen arbitror ipsum dominum fallaciter a parentibus circumcisum. aut, si hoc propter

6 cf. ep. CXII 14 17 *Luc. 16, 16 19 Ioh. 5, 18 23 Ioh. 1, 16—17
25 cf. Hier. 38 (31), 31—32

2 pr. quelibet ꝑ 3 aut] an ꝑ dicere ꝑ illud] illo ꝑ semper om. ꝑ
4 nullius (sic) ꝑ 5 esse sim. ista ꝑ ita ꝑ 6 tu] tua ꝑ 8 esse et] esset ꝑ
9 baratro ꝑ 10 inuolutum ꝑ 11 obs.] add. siue ex Iudaeis siue ex gentibus ꝑ
12 quic ꝑ 13 ab om. ꝑ 14 rationes decernis ꝑ 16 iudaicorum ꝑ secerto ꝑ
tum ꝑ 17 ita] et ꝑ tam ꝑ 18 usque] us ꝑ 20 solum] hic ꝑ 21 et om. ꝑ 22 alt.
gratiam ꝑ 26 deum] add. et per ꝑ domum ꝑ domus ꝑ dom ꝑa.c. iudae ꝑ
iude ꝑ 28 dñ ꝑꝑ circumcidi ꝑ

aetatem minime prohibebat, nec illud arbitror eum dixisse fallaciter leproso, quem certe non illa per Moysen praecepta observatio, sed ipse mundauerat: uade et offer pro te sacrificium, quod praecepit Moyses in testimonium illis; nec fallaciter ascendit ad diem festum usque adeo non causa ostentationis coram hominibus, ut non euidenter ascenderit, sed latenter.

19. At enim dixit idem apostolus: ecce ego Paulus dico uobis, quia, si circumcidamini, Christus uobis nihil proderit. decepit ergo Timotheum et fecit ei nihil prodesse Christum? an, quia hoc fallaciter factum est, ideo non obfuit? at ipse hoc non posuit nec ait 'si circumcidamini ueraciter' sicut nec 'fallaciter', sed sine ulla exceptione dixit: si circumcidamini, Christus uobis nihil proderit. sicut ergo tu uis hic locum dare sententiae tuae, ut uelis subintelligi 'nisi fallaciter', ita non inpudenter flagito, ut etiam nos illic intelligere sinas eis dictum 'si circumcidamini', qui propterea uolebant circumcidi, quod aliter se putabant in Christo saluos esse non posse. hoc ergo animo, hac uoluntate, ista intentione quisquis tunc circumcidebatur, Christus ei omnino nihil proderat, sicut alibi aperte dicit: nam si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. hoc declarat et quod ipse commemorasti: euacuati estis a Christo, qui in lege iustificamini; a gratia excidistis. illos itaque arguit, qui se iustificari in lege credebant, non qui legitima illa in eius honore, a quo mandata sunt, obseruabant intellegentes, et quia praenuntiandae ueritatis ratione mandata sint et quo usque debeant perdurare. unde est illud, quod ait: si spiritu ducimini, non adhuc estis sub lege, unde, uelut colligis, apparere, qui sub lege est, non dispensatiue, ut nostros putas uoluisset

3 *Marc. 1, 44; cf. Leu. 14, 2—32 5 cf. Ioh. 7, 10 7 *Gal. 5, 2 20 *Gal. 2, 21 22 cf. ep. CXII 14 Gal. 5, 4 27 *Gal. 5, 18 28 cf. ep. CXII 14

2 leprosum ꝑ ille ꝑ 3 mandau(b)erat ꝑꝑ pro] propter ꝑ 4 precepi ꝑ illis om. ꝑ 8 quiꝑ circumcidimini ꝑ 9 prode erit ꝑ 10 hoc om. ꝑ 11 hoc om. ꝑ si om. ꝑ 14 hoc ꝑ tuae om. ꝑꝑ 15 imprudenter ꝑ 17 se om. ꝑ 18 quis ꝑ 19 nih. omn. ꝑ prode erat ꝑ 20 iustitię ꝑ 21 hoc ergo ꝑ quod et ꝑ 24 se om. ꝑ quia ꝑ 25 honorem ꝑ 26 qua ꝑ mandati ꝑ p.c. 28 uelit colligi ꝑ 29 apparet ꝑ sapere ꝑ nostro ꝑ

maiores, sed uere, ut ego intellego, eum sanctum spiritum non habere.

20. Magna mihi uidetur quaestio, quid sit esse sub lege sic, quem ad modum apostolus culpat. neque enim hoc eum propter
 5 circumcisionem arbitror dicere aut illa sacrificia, quae tunc facta a patribus nunc a Christianis non fiunt, et cetera eius modi, sed hoc ipsum etiam, quod lex dicit: non concupisces, quod fatemur certe Christianos observare debere atque euangelica maxime inlustratione praedicare. legem dicit esse sanctam et
 10 mandatum sanctum et iustum et bonum. deinde subiungit: quod 2 ergo bonum est, mihi factum est mors? absit, sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, ut fiat supra modum peccator aut peccatum per man-
 15 datum. quod autem hic dicit peccatum per mandatum fieri supra modum, hoc alibi: lex subintrauit, ut abundaret delictum; ubi autem abundauit delictum, superabundauit gratia. et alibi, cum superius de dispen- 3 satione gratiae loqueretur, quod ipsa iustificet, uelut interrogans
 20 ait: quid ergo lex? atque huic interrogationi continuo respondit: praeuaricationis gratia posita est, donec ueniret semen, cui promissum est. hos ergo damnabiliter dicit esse sub lege, quos reos facit lex non implentes legem, dum non intellegendo gratiae beneficium ad facienda
 25 dei praecepta quasi de suis uiribus superba elatione praesumunt. plenitudo enim legis caritas; caritas uero dei diffusa est in cordibus nostris non per nos ipsos, sed per spiritum sanctum, qui datus est nobis. sed huic rei, quantum satis est, explicandae prolixus fortasse et 4

7 Ex. 20, 17. Deut. 5, 21. Rom. 7, 7; 13, 9 9 cf. Rom. 7, 12 10 *Rom. 7, 13 16 *Rom. 5, 20 20 *Gal. 3, 19 26 *Rom. 13, 10 Rom. 5, 5

1 ut ego om. § spir. sanct. § 3 quis § 4 propter circ. hoc eum § 5 aut si i 6 alt. a om. §i. ha. c. m² huius § sed propter hoc § 7 etiam om. § dicit] iubet § concupiscis § cupisces i 8 certe om. § deb. obs. § 9 praedicari § hi 10 quid § 14 pecc. aut om. § 15 per] super § hi 16 alibi ait § lex om. § 18 sup.] add. et § 22 uenires § ueniet § cui om. § hoc § hi 23 quod § 24 ad] et § 25 dei om. § superna § 26 uero om. § 29 huic rei] hic regi § prolixius § prolixior §

sui proprii uoluminis sermo debetur. si ergo illud, quod lex ait: non concupisces, si humana infirmitas gratia dei adiuta non fuerit, sub se reum tenet et praeuaticatorem potius damnat, quam liberat peccatorem, quanto magis illa, quae significationis causa praecepta sunt, circumcisio et cetera, quae gratiae reuelatione latius innotescente necesse fuerat aboleri, iustificare neminem poterant! non tamen ideo fuerant tamquam diabolica gentium sacrilegia fugienda, etiam cum ipsa gratia iam coeperit reuelari, quae umbris talibus fuerat praenuntiata, sed permittenda paululum eis maxime, qui ex illo populo, cui data sunt, uenerant, postea uero, tamquam cum honore sepulta sint, a Christianis omnibus inreparabiliter deserenda.

21. Hoc autem, quod dicis: ‘non dispensatiue, ut nostri uoluere maiores’, quid sibi uult, oro te? aut enim hoc est, quod ego appello officiosum mendacium, ut haec dispensatio sit officium uelut honeste mentiendi, aut, quid aliud sit, omnino non uideo, nisi forte addito nomine dispensationis fit, ut mendacium non sit mendacium. quod si absurdum est, cur ergo non aperte dicis officiosum mendacium defendendum? nisi forte nomen te mouet, quia non tam usitatum est in ecclesiasticis libris uocabulum officii, quod Ambrosius noster non timuit, qui suos quosdam libros utilium praeceptionum plenos ‘De officiis’ voluit appellare. an, si officiose mentiatur quisque, culpandus est, si dispensatiue, adprobandus, rogo te? mentiatur, ubi legerit, qui hoc putat — quia et haec magna quaestio est, sitne aliquando mentiri uiri boni, immo uiri Christiani, qualibus dictum est: sit in ore uestro ‘est, est; non, non’, et qui cum fide audiunt: perdes omnes, qui loquuntur mendacium;

22. sed, ut dixi, et alia et magna quaestio est — eligat, quod

13 = epist. CXII 14 14 cf. epist. LVI 3, 2 26 *Iac. 5, 12; cf. Matth. 5, 37 27 Ps. 5, 7

2 concupisces ꝥ 5 qua ꝥ reu. grat. ꝥ 6 latius] gratius ꝥ fuerant ꝥ iustificari ꝥ 7 poterat ꝥ 8 facienda ꝥ ceperit ꝥ inceperat ꝥ inciperet i coeperat ꝥ 11 sunt ꝥ 16 non om. ꝥ 17 fiat ꝥ non sit mend. om. ꝥ sit] fit ꝥ 18 est om. ꝥ 19 nomen om. i 20 in om. ꝥ 21 libros om. ꝥ 24 elegerit ꝥ et in haec ꝥ i et in hoc ꝥ etiam haec con. Goldb. 25 alt. uiri] ueri i 26 non, non] add. ut non sub iudicio decidatis ꝥ 27 qui cum] quicunque i 29 sed haec ꝥ alt. et om. ꝥ i

uoluerit, qui hoc existimat, ubi mentiatur, dum tamen ab scriben-
 tibus auctoribus sanctorum scripturarum et maxime canonicarum
 inconcusse credatur et defendatur abesse omnino mendacium, ne
 dispensatores Christi, de quibus dictum est: hic iam quaeri-
 5 tur inter dispensatores, ut fidelis quis in-
 ueniat, tamquam magnum aliquid sibi fideliter didicisse ui-
 deantur pro ueritatis dispensatione mentiri, cum ipsa fides in
 Latino sermone ab eo dicatur appellata, quia fit, quod dicitur.
 ubi autem fit, quod dicitur, mentiendi utique non est locus. fidelis 2
 10 igitur dispensator apostolus Paulus procul dubio nobis exhibet in
 scribendo fidem, quia ueritatis dispensator erat, non falsitatis.
 ac per hoc uerum scripsit uidisse se Petrum non recte ingredientem
 ad ueritatem euangelii eique in faciem restitisse, quod gentes
 cogeret iudaizare, ipse uero Petrus, quod a Paulo fiebat utiliter
 15 libertate caritatis, sanctae ac benignae pietate humilitatis accepit
 atque ita rarius et sanctius exemplum posteris praeiuit, quo non
 dedignarentur, sicubi forte recti tramitem reliquissent, etiam a
 posterioribus corrigi, quam Paulus, quo fidenter auderent etiam
 minores maioribus pro defendenda euangelica ueritate salua fra-
 20 terna caritate resistere. nam cum satius sit a tenendo itinere in 3
 nullo quam in aliquo declinare, multo est tamen mirabilius et
 laudabilius libenter accipere corrigentem quam audacter corrigere
 deuiantem. laus itaque iustae libertatis in Paulo et sanctae humi-
 litatis in Petro, quantum mihi pro modulo meo uidetur, magis
 25 fuerat aduersus calumniantem Porphyrium defendenda, quam ut
 ei daretur obtrectandi maior occasio, qua multo mordacius crimi-
 naretur Christianos fallaciter uel suas litteras scribere uel dei sui
 sacramenta portare.

23. Flagitas a me, ut aliquem saltem unum ostendam, cuius

4 I Cor. 4, 2 7 cf. Cicero de off. I 23 12 cf. Gal. 2, 14. 11 29 cf. ep.
 CXII 6 fin.

1 extimat ꝥ a i 3 om. abesse ꝥ mendacio ꝥ 4 dictum om. ꝥ
 5 inter] in ꝥ 8 appellari ꝥ 9 est] lo (eras.) ꝥ 11 ueritas ꝥ 12 se om. ꝥ
 15 sancta ac benigna i 16 ita] tam i 17 a om. ꝥ 18 quam] quod ꝥ paulus
 hoc egit ꝥ quo om. ꝥ confidenter ꝥ audirent ꝥ 21 multo enim ꝥ
 22 audaciter ꝥ 23 est laus ꝥ 24 quanto ꝥ quae quantum ꝥ meo] me ꝥ
 25 Porph.] add. ueritas m2ꝥ 26 quam ꝥ 27 xpianas ꝥ -nis ꝥ sui (i in ras.) ꝥ
 sua ꝥ 28 tractare ꝥ

in hac re sententiam sim secutus, cum tu tam plures nominatim commemoraueris, qui te in eo, quod adstruis, praecesserunt, petens, ut, in eo si te reprehendo errantem, patiar te errare cum talibus, quorum ego, fateor, neminem legi, sed, cum sint ferme sex uel septem, 5
 2 horum quattuor auctoritatem tu quoque infringis. nam Laodiceum, cuius nomen taces, de ecclesia dicis nuper egressum, Alexandrum autem ueterem hereticum, Origenem uero ac Didymum reprehensos abs te lego in recentioribus opusculis tuis et non mediocriter nec de mediocribus quaestionibus, quamuis Origenem mirabiliter 10
 3 ante laudaueris. cum his ergo errare puto quia nec te ipse patieris. 15
 quamuis hoc perinde dicatur, ac si in hac sententia non errauerint. nam quis est, qui se uelit cum quolibet errare? tres igitur restant: Eusebius Emisenus, Theodorus Heracleotes et, quem paulo post commemoras, Iohannes, qui dudum in pontificali gradu Constantinopolitanam rexit ecclesiam.

24. Porro, si quaeras uel recolas, quid hinc senserit noster Ambrosius, quid noster itidem Cyprianus, inuenies fortasse nec nobis defuisse, quos in eo, quod adserimus, sequeremur, quamquam, sicut paulo ante dixi, tantum modo scripturis canonicis hanc ingenuam debeam seruitutem, qua eas solas ita sequar, ut 20
 conscriptores earum nihil in eis omnino errasse, nihil fallaciter posuisse non dubitem. proinde, cum quaero tertium, ut tres etiam ego tribus opponam, possem quidem, ut arbitror, facile reperire, 2
 si multa legissem. uerum tamen ipse mihi pro his omnibus, immo supra hos omnes apostolus Paulus occurrit. ad ipsum confugio, ad 25
 ipsum ab omnibus, qui aliud sentiunt, litterarum eius tractatibus prouoco, ipsum interrogans interpello et requiro in eo, quod scripsit ad Galatas uidisse se Petrum non recte ingredientem ad ueritatem euangelii eique in faciem propterea restitisse, quod illa simulatione gentes iudaizare cogebat, utrum uerum scripserit an 30

4 cf. ep. CXII 4 17 cf. Ambros. in Pauli ep. ad Gal. 2, 11—14 (XVII 349—350 M) cf. Cyprian. ep. LXXI 3 28 cf. Gal. 2, 14. 11

1 hac re] agri ꝯ sum ꝯ 3 ut] quod ꝯ in eo om. ꝯ si] quod ꝯ 6 dicis om. ꝯ 7 autem om. ꝯ hac ꝯ 10 putes ꝯ 13 emesenus ꝯ post paulo post ꝯ 16 quaeris uel recolis ꝯ hic ꝯ 17 Ambr. quid noster om. ꝯ hi idem ꝯ inueniens ꝯ 18 quod] quos ꝯ 20 que ꝯ eas] hes ꝯ 22 etiam om. ꝯ 23 ergo ꝯ 24 legisse ꝯ 25 hos] uos ꝯ 26 quid i sentiant ꝯ eius om. ꝯ 28 scribit ꝯ 30 cogeatur ꝯ

forte nescio qua dispensatiua falsitate mentitus sit. et audio paulo superius in eiusdem narrationis exordio religiosa uoce mihi clamantem: quae autem scribo uobis, ecce coram deo, quia non mentior.

25. Dent ueniam quilibet aliud opinantes; ego magis credo tanto apostolo in suis et pro suis litteris iuranti quam cuique doctissimo de alienis litteris disputanti. nec dici timeo sic Paulum defendere, quod non simularit errorem Iudaeorum, sed uere fuerit in errore, quoniam neque simulabat errorem, qui libertate apostolica, sicut illi tempori congruebat, uetera illa sacramenta, ubi opus erat, agendo commendabat ea non satanae uersutia decipiendis hominibus, sed dei prouidentia praenuntiandis rebus futuris prophetice constituta, nec uere fuerat in errore Iudaeorum, qui non solum nouerat, sed etiam instanter et acriter praedicabat eos errare, qui putabant gentibus inponenda uel iustificationi quorumque fidelium necessaria.

26. Quod autem dixi eum factum Iudaeis tamquam Iudaeum et tamquam gentilem gentilibus non mentientis astu, sed compatientis affectu, quem ad modum dixerim, parum mihi uisus es adtendisse, immo ego fortasse non satis hoc explanare potuerim. neque enim hoc ideo dixi, quod misericorditer illa simulauerit, sed quia sic ea non simulauit, quae faciebat similia Iudaeis, quem ad modum nec illa, quae faciebat similia gentibus, quae tu quoque commemorasti atque in eo me, quod non ingrate fateor, adiuuisti. cum enim abs te quaesissem in epistula mea, quomodo putetur ideo factus Iudaeis tamquam Iudaeus, quia fallaciter suscepit sacramenta Iudaeorum, cum et gentibus tamquam gentilis factus sit nec tamen suscepit fallaciter sacrificia gentium, tu respondisti in eo factum gentibus tamquam gentilem, quod praeputium rece-

3 Gal. 1, 20 7 cf. ep. CXII 17 17 cf. ep. LXVII 6, 3 19 cf. ep. CXII 17 25 cf. ep. LXVII 6, 3 28 cf. ep. CXII 17 fin.

1 dispensatiue ꝑ audio eum ꝑ 2 mihi uoce ꝑ 6 et pro suis om. ꝑ cuiquam ꝑ 7 doctissime ꝑ litteris om. ꝑ deputanti ꝑ dicit ꝑ timeo me ꝑ 11 non solum ꝑ 12 ab renuntiandis i 13 uera ꝑ quia ꝑ 15 putarent ꝑ quorumcumque ꝑ coramque ꝑ 18 gentibus ꝑ actu ꝑ 21 neque enim om. ꝑ ideo] add. non m2ꝑ 22 non ea ꝑ Iud.—sim. om. ꝑ 26 sacramento ꝑ 27 iudeum ꝑ 28 suscepit ꝑ 29 acceperit ꝑ

perit, quod indifferenter permiserit uesti cibus, quos damnant Iudaei. ubi ego quaero, utrum et hoc simulate fecerit, quod si absurdissimum atque falsissimum est, sic ergo et illa, in quibus Iudaeorum consuetudini congruebat, libertate prudenti, non necessitate seruii aut, quod est indignius, dispensatione fallaci potius 5 quam fideli.

27. Fidelibus enim et his, qui cognouerunt ueritatem, sicut ipse testatur, nisi forte et hic fallit, omnis creatura dei bona est et nihil abiciendum, quod cum gratiarum actione accipitur. ergo et ipsi Paulo, non solum 10 uiro, uerum etiam dispensatori maxime fideli, non solum cognitori, uerum etiam doctori ueritatis, omnis utique in cibus creatura dei non simulate, sed uere bona erat. cur igitur nihil simulate susci- 2 piendo sacrorum caerimoniarumque gentilium, sed de cibus et praeputio uerum sentiendo ac docendo tamen tamquam gentilis 15 factus est gentibus et non potuit fieri tamquam Iudaeus Iudaeis nisi fallaciter suscipiendo sacramenta Iudaeorum? cur oleastro inserto seruauit dispensationis ueracem fidem et naturalibus ramis non extra, sed in arbore constitutis nescio quod dispensatoriae simulationis uelamen obtendit? cur factus tamquam gentilis genti- 20 bus, quod sentit, docet, quod agit, sentit, factus autem tamquam Iudaeus Iudaeis aliud claudit in pectore, aliud promittit in uerbis, 3 in factis, in scriptis? sed absit hoc sapere. utrisque enim debebat caritatem de corde puro et conscientia bona et fide non ficta. ac per hoc omnibus omnia factus est, ut omnes lucrificeret non men- 25 tientis astu, sed conpatientis affectu, id est non omnia mala hominum fallaciter agendo, sed aliorum omnium malis omnibus, tamquam si sua essent, misericordis medicinae diligentiam procurando.

28. Cum itaque illa testamenti ueteris sacramenta etiam sibi

8 *I Tim. 4, 4 17 cf. Rom. 11, 17 24 cf. I Tim. 1, 5 25 cf. I Cor. 9, 22

2 ego *om. i* 3 est *om. P* et in illa in *z* 4 prud.] *add. celebrabat m2 y*
7 hi *z*. 10 precipitur *P* 11 uiro] uero *P* fideli—nihil *om. z* non] nec *P*
14 caerimoniaeque *P* 15 praeputium *P* uera *z* atque *z* tamen *om. P* 16 et
in ras. m2 y 18 seruabit *P, y. a. c. m2* obseruauit *z* 20 uel. sim. *z* ostendit *P*
21 agit] ait *y* 22 in pectore claudit *z* promittit *y* 25 mentis *P* 26 astus *z*
hom.—malis *om. z* 27 omnium] hominum *P* omnibus] hominibus *z*

agenda minime recusabat, non misericorditer fallebat, sed omnino non fallens atque hoc modo a domino deo illa usque ad certi temporis dispensationem iussa esse commendans a sacrilegis sacris gentium distinguebat. tunc autem non mentientis astu, sed con-
 5 patientis affectu Iudaeis tamquam Iudaeus fiebat, quando eos ab illo errore, quo uel in Christum credere nolebant uel per uetera sacerdotia sua caerimoniarumque obseruationes se a peccatis posse mundari fierique saluos existimabant, sic liberare cupiebat, tamquam ipse illo errore teneretur, diligens utique proximum tamquam
 10 se ipsum et haec aliis faciens, quae sibi ab aliis fieri uellet, si hoc illi opus esset. quod cum dominus monuisset, adiunxit: haec est enim lex et prophetae.

29. Hunc conpatientis affectum in eadem epistula ad Galatas praecipit dicens: si praeoccupatus fuerit homo in
 15 aliquo delicto, uos, qui spirituales estis, instruite huius modi in spiritu lenitatis intendens te ipsum, ne et tu tempteris. uide, si non
 2 dixit fieri tamquam ille, ut illum lucrifacias, non utique, ut ipsum delictum fallaciter ageret aut se id habere simularet, sed ut in alterius
 20 delicto, quid etiam sibi accidere posset, adtenderet atque ita alteri, tamquam sibi ab altero uellet, misericorditer subueniret, hoc est non mentientis astu, sed conpatientis affectu. sic Iudaeo, sic gentili, sic cuilibet homini Paulus in errore uel peccato aliquo constituto non simulando, quod non erat, sed conpatiendo, quia esse potuisset,
 25 tamquam qui se hominem cogitaret, omnibus omnia factus est, ut omnes lucrificeret.

30. Te ipsum, si placet, obsecro te, paulisper intueri, te ipsum, inquam, erga me ipsum et recale uel, si habes conscripta, relege uerba tua in illa epistula, quam mihi per fratrem nostrum, iam collegam
 30 meum Cyprianum breuiorem misisti, quam ueraci, quam germano,

9 cf. Matth. 22, 39 etc. 11 Matth. 7, 12 14 *Gal. 6, 1 25 cf. *I Cor. 9, 22

4 mentis ¶ 6 quod ¶ xpo ¶ nolebat ¶ 7 caerimoniarum quo ¶ caerimoniarum i 10 quae] quam ¶ 3 quod ¶ ab om. ¶ 11 hoc i 14 praecepit ¶ 17 uidete ¶ 18 dixerit ¶ 20 accedere ¶ possit ¶ ita om. ¶ 21 tam ¶ ab om. ¶ 22 mentis ¶ si iudeos ¶ 23 sic ex si ¶ 24 pr. non — erat om. ¶ esse] esset ¶ 26 lucrificaret ¶ 27 pr. te] et ¶ alt. te] ut ¶ 28 erga me ipsum om. ¶ me] memet ¶ 29 epist. om. ¶ nostrum] meum ¶ 30 breuiorem meum ¶

quam pleno caritatis affectu, cum quaedam me in te commisisse
 expostulasses, grauiter subiunxisti: in hoc laeditur ami-
 citia, in hoc necessitudinis iura uiolantur;
 ne uideamur certare pueriliter et fautoribus
 inuicem uel detractoribus nostris tribuere
 materiam contendendi. haec abs te uerba non solum
 ex animo dicta sentio, uerum etiam benigno animo ad consulendum
 2 mihi. denique addis, quod, etiam si non adderes, appareret, et dicis:
 haec scribo, quia te pure et Christiane dili-
 gere cupio nec quicquam in mea mente reti- 10
 nere, quod distet a labiis. o uir sancte mihique, ut deus
 uidet animam meam, ueraci corde dilecte, hoc ipsum, quod posuisti
 in litteris tuis, quod te mihi exhibuisse non dubito, hoc ipsum om-
 nino Paulum apostolum credo exhibuisse in litteris suis non uni cui-
 libet homini, sed Iudaeis et Graecis et omnibus gentibus, filiis suis, 15
 quos in euangelio genuerat et quos pariendos parturiebat, et deinde
 posterorum tot milibus fidelium Christianorum, propter quos illa
 memoriae mandabatur epistula, ut nihil in sua mente retineret, quod
 distaret a labiis.

31. Certe factus es etiam tu tamquam ego non mentientis astu, 20
 sed conpatientis affectu, cum cogitares tam me non relinquendum
 in ea culpa, in quam me prolapsus existimasti, quam nec te uelles,
 si eo modo prolapsus esses. unde agens gratias beniuolae menti
 erga me tuae simul posco, ut etiam mihi non suscenseas, quod, cum
 in opuseulis tuis aliqua me mouerent, motum meum intimaui tibi 25
 hoc erga me ab omnibus seruari uolens, quod erga te ipse seruauit, ut,
 quicquid improbandum putant in scriptis meis, nec claudant subdolo
 pectore nec ita reprehendant apud alios, ut taceant apud me, hinc po-
 2 tius existimans laedi amicitiam et necessitudinis iura uiolari. nescio

2. 9 = ep. CV 4 15 cf. Gal. 4, 19

4 fauctoribus ¶ fauoribus § 8 appareret ¶ 9 te post diligere ponit §
 10 quisquam ¶ mente mea i 11 distat ¶ 13 exposuisse § 14 ap. Paul. §
 unicuiquelibet ¶ 16 tenerat ¶ pariendo § parturiendos ¶ 17 quod ¶
 18 memoriter ¶ 19 dictaret § 20 etiam om. ¶ tamquam] tametiam ¶
 21 tam me] tamen ¶ 22 pr. quam] qua ¶ 23 beniuolenter ¶ menti om. ¶
 24 tuae om. ¶ ut om. ¶ 25 in om. ¶ tibi om. ¶ 26 hec ¶ hominibus ¶
 obseruari § 27 quicq. si quid ¶ scripturis ¶ laudant § laudent ¶ 28 hinc]
 hoc § 29 extimans ¶

enim, utrum Christianae amicitiae putandae sint, in quibus magis
 ualet uulgare prouerbum: obsequium amicos, ueritas
 odium parit, quam ecclesiasticum: fideliora sunt
 uulnera amici quam uoluntaria oscula ini-
 5 mici.

32. Proinde carissimos nostros, qui nostris laboribus sinceris-
 sime fauent, hoc potius, quanta possumus instantia, doceamus, quo
 sciant fieri posse, ut inter carissimos aliquid alterutro sermone
 contra dicatur nec tamen caritas ipsa minuatur nec ueritas odium
 10 pariat, quae debetur amicitiae, siue illud uerum sit, quod contra
 dicitur, siue corde ueraci, quaecumque sit, dicitur non retinendo in
 mente, quod distet a labiis. credant itaque fratres nostri, familiares tui, 2
 quibus testimonium perhibes, quod sint uasa Christi, me invito fac-
 tum nec mediocrem de hac re dolorem inesse cordi meo, quod litterae
 15 meae prius in multorum manus uenerunt, quam ad te, ad
 quem scriptae sunt, peruenire potuerunt. quo autem modo id ac-
 ciderit, et longum est narrare et, nisi fallor, superfluum, cum
 sufficiat, si quid mihi in hoc creditur, non eo factum animo, quo
 putatur, nec omnino meae fuisse uoluntatis aut dispositionis aut
 20 consensionis aut saltem cogitationis, ut fieret. haec si non
 credunt, quod teste deo loquor, quid amplius faciam, non
 habeo. ego tamen absit ut eos credam haec tuae sanctitati mali- 3
 uola mente suggerere ad excitandas inter nos inimicitias — quas
 misericordia domini dei nostri auertat a nobis! — sed sine ullo nocendi
 25 animo facile de homine humana uitia suspicari. hoc enim me de illis
 aequum est credere, si uasa sunt Christi non in contumeliam, sed
 in honorem facta et disposita in domo magna a deo in opus bonum.
 quod si post hanc adtestationem meam, si in notitiam eorum uenerit,
 facere uoluerint, quam non recte faciant, et tu uides.

2 Terent. Andria 68 3 *Prou. 27, 6 12 cf. ep. CV 2 init. 26 cf. II
 Tim. 2, 20—21

1 am. Chr. § sunt ¶ 3 parat § 7 docemus § quod ¶ 9 ipsa car. §
 10 parat ¶ debebatur § 11 sit om. § 12 a lab. dist. § distat ¶ credent ¶
 igitur § 13 inuite ¶ 14 ne ¶ 16 scripta ¶ 17 enarrare § ni uallor ¶
 18 quid] cut ¶ 19 portatur ¶ omnino me ¶ 20 aut] ut § hi saltim § cogi-
 tationi i cognitionis ¶ cognitioni § ut fieret] sufficeret § hi hac § hoc § si non]
 sin § 21 deo teste § locor ¶ 22 habeam ¶ 23 quas] quor ¶ 24 miseri-
 cordie ¶ dei om. ¶ docendi ¶ 26 euum ¶ 27 a deo in] a domne ¶ ad
 omne uel a deo ad omne § 28 quo § in not.] innocentiam § 29 uoluerit §

33. Quod sane scripseram nullum me librum aduersus te Romam misisse, ideo scripseram, quia et libri nomen ab illa epistula discernebam, unde omnino nescio quid aliud te audisse existimaueram, et Romam nec ipsam epistulam, sed tibi miseram et aduersus te non esse arbitrabar, quod sinceritate amicitiae siue ad admonendum 5 siue ad te uel me abs te corrigendum fecisse me noueram. exceptis autem familiaribus tuis te ipsum obsecro per gratiam, qua redempti sumus, ut, quaecumque tua bona, quae tibi domini bonitate concessa sunt, in litteris meis posui, non me existimes insidioso blandiloquio posuisse, si quid autem in te peccaui, dimittas mihi. nec illud, 10 quod de nescio cuius poetae fato ineptius fortasse quam literatius a me commemoratum est, amplius, quam dixi, ad te trahas, cum continuo subiecerim non hoc ideo me dixisse, ut oculos cordis reciperes — quos absit, inquam, ut amiseris —, sed ut aduerteres, quos 15 sanos ac uigiles haberes. propter solam ergo *παλινωδίαν*, si aliquid 15 scripserimus, quod scripto posteriore destruere debeamus, imitandam, non propter Stesichori caecitatem, quam cordi tuo nec tribui nec timui, adtingendum illud existimaui. atque identidem rogo, ut me fidenter corrigas, ubi mihi hoc opus esse perspexeris. quamquam enim secundum honorum uocabula, quae iam 20 ecclesiae usus obtinuit, episcopatus presbyterio maior sit, tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est, licet etiam a minore quolibet non sit refugienda uel dedignanda correctio.

34. De interpretatione tua iam mihi persuasisti, qua utilitate scripturas uolueris transferre de Hebraeis, ut scilicet ea, quae a 25 Iudaeis praetermissa uel corrupta sunt, proferres in medium. sed peto insinuare digneris, a quibus Iudaeis, utrum ab eis ipsis, qui ante aduentum domini interpretati sunt, et, si ita est, quibus uel quonam eorum, an ab istis posterius, qui propterea putari possunt aliqua de codicibus Graecis uel subtraxisse uel in eis corrupisse, ne illis testi-

1 cf. ep. CI 2 11 cf. ep. LXVII 7 24 cf. ep. CXII 19

2 illa] ipsa ζ 6 me non noueram ξ i 8 tibi bon. dom. uel dom. bon. tibi ζ 11 de om. $\mathfrak{P}$ de te $\mathfrak{z}$ hi facto $\mathfrak{P}$ y factum i 12 tracas $\mathfrak{P}$ 14 umquam $\mathfrak{P}$ alt. ut] illut $\mathfrak{P}$ 15 hac uiles $\mathfrak{P}$ palinodian $\mathfrak{z}$ hi pa*linodiam $\mathfrak{P}$ scrips. al. ζ 17 te sichori $\mathfrak{z}$, ha.c.m2 in stesicori $\mathfrak{P}$ corde η 19 confidenter i 20 enim om. i iam om. $\mathfrak{z}$ 21 maius $\mathfrak{P}$ 23 quodlibet $\mathfrak{P}$ uel] nec $\mathfrak{P}$ 25 a om. $\mathfrak{P}$ $\mathfrak{z}$ 27 ins. dign. peto ζ 28 quinam $\mathfrak{P}$

moniis de Christiana fide conuincerentur. illi autem anteriores cur hoc facere uoluerint, non inuenio. deinde nobis mittas, obsecro, interpretationem tuam de Septuaginta, quam te edidisse nesciebam. librum quoque tuum, cuius mentionem fecisti, 'De optimo genere interpretandi' cupio legere et adhuc nosse, quomodo coaequanda sit in interprete peritia linguarum coniecturis eorum, qui scripturas disserendo pertractant, quos necesse est, etiam si rectae atque unius fidei fuerint, uarias parere in multorum locorum obscuritate sententias, quamuis nequaquam ipsa uarietas ab eiusdem fidei unitate discordet, sicut etiam unus tractator secundum eandem fidem aliter atque aliter eundem locum potest exponere, quia hoc eius obscuritas patitur.

35. Ideo autem desidero interpretationem tuam de Septuaginta, ut et tanta Latinorum interpretum, qui qualescumque hoc ausi sunt, quantum possumus, inperitia careamus et hi, qui me inuidere putant utilibus laboribus tuis, tandem aliquando, si fieri potest, intellegant propterea me nolle tuam ex Hebraeo interpretationem in ecclesiis legi, ne contra Septuaginta auctoritatem tamquam nouum aliquid proferentes magno scandalo perturbemus plebes Christi, quarum aures et corda illam interpretationem audire consuerunt, quae etiam ab apostolis adprobata est. unde illud apud Ionam uirgultum, si in Hebraeo nec hedera est nec cucurbita, sed nescio quid aliud, quod trunco suo nixum nullis sustentandum adminiculis erigatur, mallet iam in omnibus Latinis cucurbitam legi. non enim frustra hoc puto 25 Septuaginta posuisse, nisi quia et huic simile sciebant.

36. Satis me, immo fortasse plus quam satis tribus epistulis tuis respondisse arbitror, quarum duas per Cyprianum accepi, unam per Firmum. rescribe, quod uisum fuerit, ad nos uel alios instruendos. dabo autem operam diligentiore, quantum me adiuvat dominus, ut litterae, quas ad te scribo, prius ad te perueniant quam ad quemquam, a quo latius dispergantur. fateor enim nec mihi hoc fieri uelle de tuis ad me, quod de meis ad te factum iustissime expostulas. tamen 2

21 cf. Ion. 4, 6 et ep. CXII 22 30 cf. ep. CV 5 fin.

2 noluerint ꝑ 7 edisserendo ꝑ quod ꝑ 8 fide ꝑ in om. ꝑ 10 unius tractatores ꝑ eadem ꝑ 19 perturbemus ꝑ plebs ꝑ quorum ꝑ 20 consueuerunt ꝑ 21 unde et ꝑ si om. ꝑ 22 cucurbitas ꝑ 24 in nominibus ꝑ 30 pr. te om. ꝑ 31 nec] hec ꝑ

placeat nobis inuicem non tantum caritas, uerum etiam libertas amicitiae, ne apud me taceas uel ego apud te, quod in nostris litteris uicissim nos mouet, eo scilicet animo, qui oculis dei in fraterna dilectione non displicet. quod si inter nos fieri posse sine ipsius dilectionis pernicioſa offensione non putas, non fiat. illa enim caritas, quam tecum habere uellem, profecto maior est, sed melius haec minor quam nulla est.

CXVII.

AD MATREM ET FILIAM IN GALLIA COMMORANTES.

1. Rettulit mihi quidam frater e Gallia se habere sororem uirginem matremque uiduam, quae in eadem urbe diuisis habitarent cellulis et uel ob hospitii solitudinem uel custodiendas facultatulas

1 am. lib. i 2 nec § 4 dilectionis his ¶ 6 uelim § melius] melior §
7 quamquam ¶

Γ = *Lugdunensis* 600 s. VI (continet p. 422, 10 rettulit — 423, 2 separatae; 425, 20 quid tibi — 426, 3 perisse; 429, 12 inter has — 17 animum).

K = *Spinaliensis* 68 s. VIII.

Σ = *Turicensis Augiensis* 41 s. IX.

W = *Parisinus* lat. 1868 s. IX.

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

Ψ = *Augustodunensis* 17 A s. X.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

ad matrem et filiam Γ ad matrem et filiam in galliā (galeis D) conmanentibus ΣD ; *praeſationem inscriptione carentem sequitur* epistu(o)la extemporalis (temporalis $K\Psi$) ad matrem et filiam in gallia (galea W) commorantes $KW\Psi$; *praeſatio inscribitur* expostulatio uiri hispani ad ieronimum, ut ad matrem et filiam in gallia cōmorantibus exortationis suae eplām dirigeret *et epistula ipsa ieronimi exortatoria ad matrem et filiam in gallia commorantibus* B ; *Hieronimi nomen exhibent tituli in* ΣDB

10 Rettulit—423,2 separ.] interdum uirgo filia a uidua matre diuiditur et una orbe diuisis habitant cellolis ac pro custodiendis facultatibus praesolis sibi clericus adsumunt, ut maiore dedecore iungantur aliis, quam a se fuerant separatae Γ retulit *codd. praeter* K e] in B galleas K gallis ex gallias Ψ galliā B gadea W se (s.l. Σ) hab. ΣD hab. se $W\Psi$ hab. KB 11 uiduam in *ras*. $m2B$ orbe Γ urbe in ex urbem W 12 cellolis Γ , *Wa.c.* et *om.* W ob *om.* $K\Psi$ sollit. (*pr.* 1 s.l. $m2$) B sollicit. (*pr.* 1 s.l. Σ) ΣD uel ad cust. ΣB uel ob cust. W ac pro custodiendis Γ facultatibus Γ

praesules sibi quosdam clericos adsumpsissent, ut maiori dedecore iungerentur alienis, quam a se fuerant separatae. cumque ego ingemescerem et multo plura tacendo quam loquendo significarem: 'quaeso te', inquit, 'corripas eas litteris tuis et ad concordiam reuoces, ut mater filiam, filia matrem agnoscat'. cui ego: 'optimam', inquam, 'mihi iniungis prouinciam, ut alienus conciliem, quas filius fraterque non potuit, quasi uero episcopalem cathedram teneam et non clausus cellula ac procul a turbis remotus uel praeterita plangam uitia uel uitare nitar praesentia. sed et incongruum est latere corpore et lingua per orbem uagari'. et ille: 'nimium', ait, 'formidolosus; ubi illa quondam constantia, in qua multo sale urbem defricans Lucilianum quippiam rettulisti?' 'hoc est', aio, 'quod me fugat et labra diuidere non sinit. postquam ergo arguendo crimina factus sum crimosus et iuxta tritum uulgi sermone prouerbium iurantibus et negantibus cunctis me aures nec credo habere nec tango ipsique parietes in me maledicta resonarunt et psallebant contra me, qui bibebant uinum, coactus malo tacere didici rectius esse arbitrans ponere custodiam ori meo et ostium munitum labiis meis, quam declinare cor in uerba malitiae et, dum carpo uitia, in uitium detractationis incurrere'. quod cum dixissem: 'non est', inquit, 'detrahere uerum

11 cf. Horat. sat. I 10, 3 sq. 16 *Ps. 68, 13 18 cf. *Ps. 140, 3—4

1 praesoles *K, S a.c.* praesolis *Γ* clericus *Γ* maiore *ΓW* 2 aliis *Γ* ego] eo *B* ingemisc. *WΨ, Bp.c.m2* 3 et in *B* multi *W* multa *D* 4 matrē filia filiā mater *B* matrem filia filia matrem *W* 5 filiam] *add.* et *ς* mihi] *add.* rem *s.l.m2W* 6 iungis *Ψ* ut faciam *ex* prouinciam *Wm2* partem *eraso* prouinciam *Σ* alienos *Wa.c.Ψ* alienas *ΣDB* quas] quam *ex* quem *K* 7 uero] ego *Wp.c.m2* catedrā *B* sedeam *B* 8 cellulam *ΣW Da.c.* ac] hac *Ψ* aut *ΣD, B* (*corr. in* haud) ab urbis (*corr. in* ab urbibus *m2*) *W* 9 linguam *ΨB* 10 totum orbem *DB* orbem totum *Σ* orbe *K* urbem *Ψ* uacare *KWΨ* es (*s.l.m2*) form. *W* form. es *ς* 11 quandam *Da.c.m2B* orbem *ΣWΨ* lucinianum *KΨ* lucianum *ΣWD, Ba.c.* 12 retul. *Σ* retull. *KW* retulistis *Ψ* detul. *D* pertul. (*per in ras. m2*) *B* 13 ergo] enim *WD* enim (*del. m2*) ergo (*in ras. m2*) *B* enim ego *Σ* 14 crimosus *B* sermonem *KWDΨ* 15 iurgantibus *ΣDB* cunctis] canetis *W* me—tango *notum antestandi morem respicit* nec aures me credo habere nec tactum *ς* 16 maledicto *ς* resonarent *B* 17 in me psall. *ς* bibebam *Σp.c.* 19 hostium *ΣDB* declinē *B* cor *om. W* cor meum *ΣDB* 20 et] ne *in ras. m2W* detractationis *K* 21 incurrerem *WDB* non—*corr. om. W*

dicere nec priuata correptio generalem doctrinam facit, cum aut rarus aut nullus sit, qui sub huius culpae reatum cadat. quaeso ergo te, ne me tanto itinere uexatum frustra uenisse patiaris. scit enim dominus, quod post uisionem sanctorum locorum hanc uel maxime
 5 causam habui, ut tuis litteris sorori me redderes et matri. et ego: 5
 'iam iam', inquam, 'quod uis, faciam; nam et epistulae transmarinae sunt et specialiter sermo dictatus raros potest inuenire, quos mordeat. te autem moneo, ut clam sermonem hunc habeas. cumque portaueris pro uiatico, si auditus fuerit, laetemur pariter; sin autem contemptus, quod et magis reor, ego uerba perdiderim, tu itineris
 10 longitudinem'.

2. Primum scire uos cupio, soror ac filia, me non ideo scribere, quia aliquid de uobis sinistrum suspicer, sed, ne ceteri suspicentur, uestram orare concordiam. alioquin — quod absit —, si peccati uos aestimarem glutino cohaesisse, numquam scriberem sciremque
 15 me surdis narrare fabulam. deinde hoc obsecro, ut, si mordacius quippiam scripsero, non tam meae austeritatis putetis esse quam morbi. putridae carnes ferro curantur et cauterio, uenena serpentino
 20 pelluntur antidoto; quod satis dolet, maiori dolore expellitur. ad extremum hoc dico, quod, etiam si conscientia uulnus non habeat, habet
 20 tamen fama ignominiam. mater et filia, nomina pietatis, officiorum uocabula, uincla naturae secundaque post deum foederatio, non est

16 cf. Terent. Heaut. 222

1 correctio B fac. doct. 5 2 reatu SD non cadat D, Sa.c., WBp.c.m2
 te s.l.m2W 3 tantum Ψ 4 loc. sanct. SDΨ 5 ut cum SDB sor. mederer
 (alt. r s.l.m2) ac matri W matri mederer et sor. D matri meę (ex me m2) et sor.
 mederer (derer in ras. 8 litt.) S redderem B 6 iam iam] iam WB et om. SDB
 7 spaliter B raro WDΨ, Sa.c.m2 8 moneo KΨ obsecro cet. 9 port. eum
 SWDB uiati D aud. fueris SDB audierint eum W sin Kp.c.SB si cet.
 10 cont. fuerit Wp.c.m2 5 11 long.] add. explicat praef(ph D)atio SDΨ; titulos
 speciales, de quibus supra dixi, praebent KW, Ψ (in mg.) et B 12 uos scire 5
 ac] et 5 me om. KΨ 14 uestra Wa.c.D morarem (pr. m eras.) W errare B
 enarrare S (in mg. m2 al orare) D me orare 5 concordia D peccatorum SDB
 15 extimarem B existimarem 5 aestimaret K glutino SΨ co(h s.l.S)esisse SB
 choesisse W cessisse D scirem namque Wp.c.m2 16 hoc s.l.B 17 meae]
 me D (exp.) B putetis aust. 5 credatis aust. W 19 pell.] curantur S (exp.,
 s.l.m2) pellu (ex o)ntur D anted. K antyd. Sp.c. anthid. W maiore W dolori K
 20 si etiam 5 etiam in ras. m2B haec consc. 5 consc. criminis D, SBp.c.m2
 21 famam ignominiae (ex-ia m2) W 22 uincla 5 que om. 5 faeder. SDΨ
 feder. W federaē B

laus, si uos diligitis; scelus est, quod odistis. dominus Iesus subiectus erat parentibus suis: uenerabatur matrem, cuius erat ipse pater, colebat nutricium, quem nutrierat, gestatumque se meminerat alterius utero, alterius brachiis. unde et in cruce pendens commendat
 5 parentem discipulo, quam numquam ante crucem dimiserat.

3. Tu uero, filia — iam enim desino ad matrem loqui, quam forsitan aetas et inbecillitas ac solitudo excusabilem faciunt —, tu, inquam, filia, eius domum angustam iudicas, cuius non tibi fuit uenter angustus? decem mensibus utero clausa uixisti, et uno die in uno cubi-
 10 culo cum matre non duras? an oculos eius ferre non potes et, quia omnes motus tuos illa, quae genuit, quae aluit et ad hanc perduxit aetatem, facilius intellegit, testem domesticam fugis? si uirgo es, 2 quid times diligentem custodiam? si corrupta, cur non palam nubis? secunda post naufragium tabula est, quod male coeperis, saltem hoc
 15 remedio temperare. neque uero hoc dico, quo post peccatum tollam paenitentiam, ut, quod male coepit, male perseueret, sed quod desperem in istius modi copula diuulsionem. alioquin, si ad matrem migraueris post ruinam, facilius poteris cum ea plangere, quod per illius absentiam perdidisti. quodsi adhuc integra es et non perdidisti,
 20 serua, ne perdas. quid tibi necesse est in ea uersari domo, in qua necesse habeas cotidie aut perire aut uincere? quisquamne morta-

1 cf. Luc. 2, 51 4 cf. Ioh. 19, 26—27

1 diligitis $\Sigma DB, Wa.c.m2$ oditis $W, Ba.c.m2$ $\bar{i}hs$ $\bar{x}ps$ W 3 nutrierat ς
 4 brachiis W braciis B humeris D comm(m B) endabat ΣDB 6 fors. et W
 7 sollicitudo $Bp.c.m2$ facit $\Sigma a.c.m2D$ 8 filia $om. K\Psi$ non tibi] mortibus
 (r eras.) Ψ tibi (s.l.) fuit B fuit tibi ΣD angustus s.l. K 9 clausa in ras.
 $m2B$ clauso ΣD 10 potis $Wa.c.$ potens (n s.l. $m2$) K quia] quae ΣD 11 tuos
 utpote W genuit] te tenuit B quae te aluit W 13 quid (d s.l. $m2$) K quod
 $\Sigma a.c.\Psi$ corr. es $\Sigma a.r.DB$ nubes $\Sigma W, Da.c.Ba.c.m2$ nobis $Ka.c.\Psi$ 15 remedium
 $Wa.c.\Psi$ quod ΣWB ut D 16 ut] aut B alt. quod] quo K disperem $Wa.c.\Psi$
 supereminet $\Sigma a.c.m2D$ 17 in $om. \Sigma D$ huius ΣDB copulam diuulsionem
 ex copulandi uulsionem Ψ copula $Wp.r. Dp.c.B$ copulae $\Sigma p.c.m2$ copulam cet.
 deuuls. $Wa.c. \Sigma D, Ba.c.m2$ alioqui ς 19 integra s.l. $m2\Sigma, cm.DB$ 20 quid tibi—
 426,3 perisse] caueat rele (i $m2$) giosus ibi uiuere, ubi necesse habeat c(qu $m2$) otidi-
 dae aut perire aut uincere. securius est enim perire non posse quam iuxta peri-
 culum non perisse Γ quid ex quod $m2\Sigma B$ 21 necesse] add. est (exp.) D
 habeas (cf. supra habeat Γ) ΣDB habes cet. quis umquamne (ne exp.) D quis
 umquam $\Sigma p.c.m2$

lium iuxta uiperam securus somnos capit? quae ut non percutiat, certe sollicitat. securius est perire non posse quam iuxta periculum non perisse; in altero tranquillitas est, in altero gubernatio, ibi gaudemus, hic euadimus.

4. Sed forte respondeas: 'non bene morata mater est, res sae- 5
culi cupit, amat diuitias, ignorat ieiunium, oculos stibio linit, uult
compta' procedere et nocet proposito meo nec possum cum huiusce
modi uiuere'. primum quidem, etiam si talis est, ut causaris, maius
habebis praemium, si talem non deseras. illa te diu portauit, diu
aluit et difficiliores infantiae mores blanda pietate sustinuit. lauit 10
pannorum sordes et inmundo saepe foedata est stercore. adsedit aegro-
tanti et, quae propter te sua fastidia sustinuerat, tua quoque passa
est. ad hanc perduxit aetatem; ut Christum amares, docuit. non
tibi displiceat eius conuersatio, quae te sponso tuo uirginem conse-
crauit. quodsi ferri non potest et delicias eius fugis atque, ut uulgo 15
soletis dicere, saecularis est mater, habes alienas uirgines, habes sanc-
tum pudicitiae chorum. quid matrem deserens eum eligis, qui suam
forsitan sororem reliquit et matrem? illa difficilis, sed iste facilis;
illa iurgatrix, iste placabilis. quem quaero utrum secuta sis an post-
ea inueneris. si secuta es, manifestum est, cur matrem reliqueris; 20
si postea repperisti, ostendis, quid in matris hospitio non potueris
3 inuenire. durus doctor et meo mucrone me uulnerans: q u i a m b u-

22 Prou. 10, 9

1 securos *WB* somnum *Dp.c.m2* ut non *scripsi* ut *KΨ* ut si non *B*
si non *W* etsi non *ΣD* 2 sollicitet *B* 3 tranquillitas *KW* est et in *Σ* ubi *Ψ*
5 morigerata (rige *in ras. m2*, rata *s.l.m2*) *B* 6 cupit] cupida *Ψ* ieiunia *W*
lenit *K* liniit (*in ras. m2*) *B* 7 compta *om.W* et *om.W* eiusce *D* huius *B*
9 portabit *D*; *add.* in utero *Σ* (*del.*) *D, Bs.l.m2* 12 propter] pro *D* sustinu-
erant *KΨ a.r.* susti (*ex e Σ*) nuit *ΣDB* tuam *W* 13 est] *add.* et *s.l.m2Σ* hanc]
add. te *s.l.m2D* 14 displicet *Ba.c.m2* te *in ras. m2B, s.l.m2W* conserva-
uit *KW* 15 ferre (*all. e s.l.m2Σ*) *ΣDB* potes *Kp.r.ΣDB* ut *s.l.Ψ*; *add.* hoc
(*del.m2B*) *ΣDB* 16 solet dici *ΣDB* alienas *KΨ* alias *cet.* 17 thorum *Ψ*
quid *ex* quod *Σ* cur *ex* cum *Ψ* fors. sor. suam rel. et matrem *W* fors. suam
rel. sor. et matrem *Σ* suam fors. matrem rel. et sor. *Σ* 18 reliquid *KWD*,
Σa.c. relinquit (*n exp.*) *B* di (*ex de W*) ficilis *Σa.c.W* iste] ista *W* 19 iste]
ergo iste *ΣWB, Da.c.* quem] quero *B, om. Σ* utr. uirum *ΣWDB* sis]
est (*t eras.*) *K* es *Ψ* 20 si] *add.* eum *WD, s.l.m2ΣB* derelinqueris (*n exp.*) *B*
21 reperisti *WD* ostenderis *Ψ* quidē (*ē eras.*) *B* 22 doctor (*octor in ras. m2*) *B*
dolor *Σa.c.m2D*; *add.* est *Σ*

lat, inquit, simpliciter, ambulat confidenter.
 tacerem, si me remorderet conscientia, et in aliis meum crimen non
 reprehenderem nec per trabem oculi mei alterius festucam uiderem.
 nunc autem, cum inter fratres procul habitans eorumque fruens con-
 5 tubernio honeste sub arbitris et uideam raro et uidear, impudentis-
 simum est eius te uerecundiam non sequi, cuius te sequi testeris
 exemplum. quodsi dixeris: 'et mihi sufficit conscientia mea; habeo 4
 deum iudicem, qui meae uitae testis est; non curo, quid loquantur
 homines', audi apostolum scribentem: prouidentes bona
 10 non solum coram deo, sed etiam coram homi-
 nibus. si quis te carpit, quod sis Christiana, quod uirgo, ne cures,
 quod ideo dimiseris matrem, ut in monasterio inter uirgines uiueres;
 talis detractatio laus tua est. ubi non luxuria in puella dei, sed duritia
 carpitur, crudelitas ista pietas est. illum enim praeferis matri, quem
 15 praeferre iuberis et animae tuae. quem si et ipsa praetulerit, et filiam
 te sentiet et sororem.

5. Quid igitur? scelus est sancti uiri habere contubernium?
 obtorto collo me in ius trahis, ut aut probem, quod nolo, aut multo-
 rum inuidiam subeam. sanctus uir numquam filiam a matre seiun-
 20 git; utramque suspicit, utramque ueneratur. sit quamlibet sancta
 filia, mater uidua indicium castitatis est. si coaeuus tuus est ille ne-
 scio quis, matrem tuam honoret ut suam; si senior, te ut filiam diligat
 et parentis subiciat disciplinae. non expedit amborum famae plus
 te illum amare quam matrem, ne non uideatur affectum in te eligere,
 25 sed aetatem. et hoc dicerem, si fratrem monachum non haberes. si 2

3 cf. Matth. 7, 4; Luc. 6, 41 9 *Rom. 12, 17 18 cf. Plaut. Poen. 790

2 non morderet ΣDB 3 festucam (est in ras. m2) B fistucam $K\Psi$ 6 eius
 (e s.l.) K huius ς pr. te om. W pr. sequi] consequi Σ alt. te om. ΣDB sequi
 test.] sequiteris (it exp.) D sequeris ex seris (in mg. m2 al testeris) Σ 8 deum
 meum Ψ dñm ΣDB quia $K\Psi$ uitae meae D est testis W quod Ψ
 10 omnibus hom. ς 11 alt. quod] et W quod sis ς ne cures del. m2 B 12 uiu.]
 add. in mg. m2 ne cures B uixeris W 13 detractio codd. praeter K est tua W
 luxuria $K\Sigma\Psi$, Wa. c. 14 ista crud. ΣDB praeferas ΣD preferens W 15 prae-
 ferri $D\Psi$ iubeas (ex iuueas D) $\Sigma p. c. m2 D$ praetuleris W 16 sentiat $\Sigma D\Psi$
 19 subeamus W a matre fil. ς 20 suspicit K suscipiens W suscipit cet.; add.
 et ς sit ex si Σ qualibet K quaelibet Ψ 21 tuus s.l m2 B, om. W est
 om. WDB 23 parentes K, Ba. c. m2 24 in te aff. ς diligere W 25 haec ς

domesticis careres praesidiis; nunc uero, pro dolor, inter matrem atque germanum — et matrem uiduam fratremque monachum — cur se alienus interserit? bonum quidem est, ut te et filiam noueris et sororem; si autem utrumque non potes et mater quasi dura respuitur, saltem frater placeat. si frater asperior est, mollior sit illa, quae genuit. 5 quid palles? quid aestuas? quid uultum rubore suffundis et tremantibus labiis inpatientiam pectoris contestaris? non superat amorem matris et fratris nisi solus uxoris affectus.

6. Audio praeterea te suburbana, uillarum amoenitates cum adfinibus et cognatis et istius modi genus hominibus circumire. nec dubito, quin uel consubrina uel soror sit, in quarum solacium noui generis ducaris adsecula — absit quippe, ut, quamuis proximi sint et cognati, uirorum te suspicer captare consortia —, obsecro ergo te, uirgo, ut mihi respondeas: sola uadis in comitatu propinquorum an cum amasio tuo? quamuis sis inpudens, saecularium oculis eum ingerere 15 non audebis. si enim hoc feceris, et te et illum familia uniuersa cantabit, uos cunctorum digiti denotabunt, ipsa quoque soror aut adfinis siue cognata, quae in adulationem tui sanctum et nonnum coram te uocant, cum se paululum conuerterit, portentosum ridebit maritum. sin autem sola ieris — quod et magis aestimo —, utique inter 20 seruos adulescentes, inter maritas feminas atque nupturas, inter lasciuas puellas et comatos linteatosque iuuenes furuarum uestium puella gradieris. dabit tibi barbatulus quilibet manum, sustentabit

2 germanam ΣW et fratrem D se] si $K\Psi$ 3 alienis $\Sigma a.c.$ inter
alienos W interseris $K\Psi$ ut ex in m^2B ; add. et s.l.m $^2\Sigma$ te om. K pr. et
om. ΣDB nouerit $K\Psi$ 4 sin B 5 psaltim W si autem W 6 pallis $K\Psi$
robore $\Psi, W Ba.c.$ 7 amor W 8 solius B aff. u.x. Σ 9 te praet. ΣB sub-
urbana (— nas $m^2\Psi$ — narum B) $K\Psi B$, add. rura cet. uill.] s.l. add. gra W
10 adf. ΣD af. W aff. cet. (cf. l. 17) pr. et] atque D genus] eras. ΣW , cm. D
generis B circuire W 11 consubr. $K, \Sigma Ba.c. m^2$ consobr. cet. 12 adsaecula $K\Sigma$ adsecla D assecla $Bp.c. m^2$ et adseculata W et s.l.m $^2\Sigma$, cm. DB 13 optare W te ergo WB 16 et te] ecce K 17 denut. D denud. Σ adfines
 $Wa.c.$ affinis (af s.l.) B 18 adulatione W sanctam $Wp.c. m^2$ nonnam W
19 paulatim D conuerterit $K\Psi$ auerterit W auerterint cet. portentuosum
(r s.l.m 2 et tuosum in ras. m^2B) ΣDB portentus sum Ψ portento W subri-
debit W ridebunt ΣDB 20 sin ex si Σ sint K extimo B existimo ς 21 mari-
tatas $\Sigma, WDp.c.$ maritos $Wa.c.$ nupturias K nuptorias Ψ 22 comatas $Wp.c. m^2$
linteatusque K lintiatosque (— tasque m^2) W lin (lit m^2B) iatosque ΣDB (cf.
Cic. II Cat. 22 nelis amictos, non togis) 23 gradiens $Wp.c.$ barbatus $K\Psi$

lassam et pressis digitis aut temptabitur aut temptabit. erit tibi 3
inter uiros matronasque conuiuium: expectabis aliena oscula, prae-
gustatos cibos et absque scandalo tuo in aliis sericas uestes auratas-
que miraberis. in ipso quoque conuiuio, ut uescaris carnibus, quasi
5 inuita cogeris, ut uinum bibas, dei laudabitur creatura, ut laues bal-
neis, sordibus detrahetur; et omnes te, cum aliquid eorum, quae
suadent, retractans feceris, puram, simplicem, dominam et uere
ingenuam conclamabunt. personabit interim aliquis cantator ad men- 4
sam et inter psalmos dulci modulatione currentes, quoniam alienas
10 non audebit uxores, te, quae custodem non habes, saepius respec-
tabit. loquetur nutibus et, quicquid metuet dicere, significabit affec-
tibus. inter has et tantas inlecebras uoluptatum etiam ferreas mentes
libido domat, quae maiorem in uirginibus patitur famem, dum dul-
cius putat omne, quod nescit. narrant gentilium fabulae cantibus
15 sirenarum nautas in saxa praecipites et ad Orphei citharam arbores
bestiasque ac silicum dura mollita. difficile inter epulas seruatur pu-
dicitia. nitens cutis sordidum ostentat animum.

7. Legimus in scolis pueri — et spirantia in plateis aera conspe-

14 cf. Hom. Odyss. XII 166 sqq. etc. 15 cf. Horat. c. I 12, 7 sqq. etc.
18 cf. Verg. Aen. VI 847

1 et erit *W* 2 spectabis *SD* pectabis *Bp.c.m2* osc.] *add. ac in marg. m2Σ*
3 et non *Bp.c.m2* syricas *D* siricas *W* siri*cas (iri in *ras. m2*) *B* 4 carn.] *add.*
et *s.l.Σ* quasi *om.B* 5 cogeris in *ras. m2B, s.l.Σ* laudatur *ΣDB* creator
(*exp.*) creatura *B* laueris (*s s.l.*) *W* 6 detrah (*h om.B*) itur *ΣDB* quae *s.l.m2B,*
om.ΣD 7 suadent et *D* retractans (*s.l.Σ—ant D*) si (*eras.B*) *ΣDB* retractans *W*
si retractans *Σ* domnam *K dño Ba.c.m2* 8 cantor *ΣDB* 9 modulamine *Σ*
alienas appetere *W* 10 audiuit *Ψ* quae *ex q; Σ* quia *W* respecta *D*
expectabit *Ψ* 11 loquitur *K, W Ba.c.m2* quidquid *K* saepius metuit *ΣWDB*
12 inter has—17 animum] inter aepulas (*pr. a del. m2*) et inlecebras uolunp-
tatum (*n del. m2*) etiam ferreas menti (*e m2*) s libido domat. de (*i m2*) fficile
enim inter di (*e m2*) licias seruatur pudicitia. nitens co (*s.l. u m2*) tis sordidum
ostentat animum *Γ* inter] rogo quid facit puella *xpi* inter *W* 13 qu(a) *ex*
quem *ΣD* pat.] quae patitur *Ψ* dum] cum *ΣDB* 14 ad (*s.l.m2*) cantica *W*
15 syren. *KΣ* seren. *WΨ* nautas *Ba.c.m2; add. isse Σ* ad orfei *KD* adur
sei *W* ardor fei *Ψ* citaram *B* citarum *Ψ* 16 solitum *D* mollit (*c Ψ*) ies *KΨ*
mollisse *ex* mollicie *Wm2* diff. est *B* seruare pudicieā *B* 17 sordidum
(sordid in *ras. m2*) *B* sorditum *K, W* (sordidatum *p. c. m2*) ostentat in *ras.*
m2B ostendet (et *eras.*) *K* osterdit *W* 18 cholis *D* scholis *Σ* inspirantia *KΨ*
inter (*s.l.m2*) spirantia *W* perspex. *ΣD* praespex. *B*

ximus — aliquem ossibus uix haerentem illicitis arsisse amoribus et ante uita caruisse quam peste. quid tu facies, puella sani corporis, delicata, pinguis, rubens, aestuans inter carnes, inter uina et balneas, iuxta maritas, iuxta adulescentulos? etsi rogata non
 2 dederis, tamen formae putes testimonium, si rogeris. libidinosa 5 mens ardentius honesta persequitur et, quod non licet, dulcius suspicatur. uestis ipsa uilis et pulla animi tacentis indicium est, si rugam non habeat, si per terram, ut altior uidearis, trahatur, si de industria dissuta sit tunica, ut aliquid intus appareat operiatque, quod foedum est, et aperiat, quod 10 formosum. caliga quoque ambulantis nigella ac nitens stridore iu-
 3 uenes ad se uocat. papillae fasciolis conprimuntur et crispanti cingulo angustius pectus artatur. capilli uel in frontem uel in aures defluunt. palliolum interdum cadit, ut candidos nudet umeros, et, quasi uideri noluerit, celat festina, quod uolens retexerat. et quando 15 in publico quasi per uerecundiam operit faciem, lupanarum arte id solum ostendit, quod ostensum magis placere potest.

8. Respondebis: 'unde me nosti? et quomodo tam longe in me iactas oculos tuos?' fratris hoc tui mihi narrauere lacrimae et intol-
 2 erabiles per momenta singultus. atque utinam ille mentitus sit et magis timens hoc quam arguens dixerit! sed mihi crede, soror: nemo mentiens plorat. dolet sibi praelatum iuuenem, non quidem comatum, non uestium sericarum, sed trossulum et in sordibus delicatum,

2 pestem *K* facias *D* 4 balnea *W* maritatus ΣW , *Dp.c.B* (atas in *ras.m2*) maritos ς adu (o *m2WB*) lescentulas ΣB , *Wp.c.m2* quae etsi ΣDB 5 ded.] feceri (*ex e* Σ) ς ΣDB de (*s.l.m2\S B*) forme ΣDB de forma ς portes *ex* potes *Wm2* rogaris *W* rogaueris (au *exp.*) *B* 6 inhonesta Ψ persequetur *W* 7 puella $\Sigma a.r.$ *Dp.c.m2* animę *W* 9 de *om.B* 10 et aper.] ut appareat *B* 11 formosum *K*, $\Sigma a.r.$; *add.* ista omnia iuuenis ardentilis ad tuum armauit stuprum in *mg. inf. m2\S* caliga (*ga in ras.m2*) *B* ad se iuu. ς 12 papilla *K\P* cingula *K* 13 angustius *W* 14 defluunt *W* cadet *KW* humeros ΣDB 15 uidere Ψ noluerint *D* celare $\Sigma p.c.m2$ festinat $\Sigma p.c.m2$, *om.K\P* retrac- xerat *W* detexerat *D* 16 puplicum *W* luparū (*rū in ras.m2*) *B* lupanarium ς 18 longe positus *W* in me iactas *D* (*eras.*) me iactas *K* me iactat Ψ iactas in me *cet.* 19 tui hoc *D* narrauerunt ΣD intol (*ll K*) erabilis *K\P* 20 ille utinam *B* 21 haec *W* soror *om. \Sigma DB* 23 uestitum *KW\P*, *Bp.c.m2* siri- carum *D*, *Ba.c.m2* trossulum *K\P*, Σ (*t m2*)*rosolum *D* roso (*s.l. u m2*) lum (*ros in ras.m2*) *B* ri (*ex ro*) sulum *W* torosulum ς dilectum *W*

qui ipse sacculum signet, textrinum teneat, pensa distribuat, regat familiam, emat, quicquid de publico necessarium est, dispensator et dominus et praeueniens officia seruulorum, quem omnes rodant famuli et, quicquid domina non dederit, illum clamitent subtraxisse.

5 querulum seruulorum genus est et, quantumcumque dederis, semper 2
eis minus est. non enim considerant, de quanto, sed quantum detur, doloremque suum solis, quod possunt, detractationibus consolantur. ille parasitum, iste inpostorem, hic heredipetam, alius nouo quolibet appellat uocabulo. ipsum iactant adsidere lectulo, obsetrices ad-
10 hibere languenti, portare matulam, calefacere lintea, plicare fasciolas. facilius mala credunt homines et, quodcumque domi fingitur, rumor in publico fit. nec mireris, si ancillae et seruuli de uobis ista confingant, cum mater quoque id ipsum queratur et frater.

9. Fac igitur, quod moneo, quod precor, ut primum matri, de-
15 hinc, si id fieri non potest, saltem fratri reconcilieris. aut si ista tam cara nomina hostiliter detestaris, diuidere ab eo, quem tuis diceris praetulisse. si autem et hoc non potes — reuerteris enim ad tuos, si illum possis deserere —, uel honestius sodali tuo utere. separentur domus uestrae diuidaturque conuiuium, ne maledici homines sub uno tec-
20 tulo uos manentes lectulum quoque criminantur habere communem. potes et ad necessitates tuas, quale uoluisti, habere solacium et 2 aliqua ex parte publica carere infamia, quamquam cauenda sit macula, quae nullo nitro secundum Hieremiam, nulla fullonum herba lui

23 cf. Hier. 2, 22

1 qui ipse] quippe Ψ sacculu (s.l. o) s B 2 est nec. B et exp. B
3 domus (in ras. m2) B 4 clamitant Σ 5 querulosū (osū in ras. m2) B est
seru. gen. D se(r s.l.) uul. est (eras.) gen. est B quantacumque ς 7 detract-
tion. $W\Psi$ obtrectation. ΣD obtraction. B 8 inpostorem D eredipetam $\Sigma a.c.$
eridipitam W heredipetam Ψ quodlibet B 9 adsidere $K\Sigma D, Wa.c.m2$ lect.]
add. et m2 Σ obstet (alt. t s l. Σ) rices ΣB curam (s.l. m2) adhibere Σ 10 matu-
lam $K\Psi, W$ (ex maculam) mappulam Σ (corr. tt) D mapulam B linteamina
plicare B fasciulas W 11 male $K\Psi$ creduntur hominis W quocumque B
12 publicum $\Sigma a.c.DB$ de uob. seru. et anc. Σ nobis $K\Psi$ 13 confingant
(a in ras. m2) B confringant Ψ 14 fac] hac B quod depre (ae) cor quod
moneo ΣDB 15 tam om. W 16 ut (s.l.) diceris Σ 17 praetulisti Σ si-
tuos] sin autem—tuos exp. B illum posses W non potes ΣDB 18 des.] add.
alienum s.l. m2 Σ sodale $Wp.c.$ 19 diuitaturque $Ka.c.$ deuiteturque Ψ tecto W
21 quales B 23 ieremiam B nulla] nullo B herbe $\Sigma a.c.D$ ablui $\Sigma p.c.$
diluui W el. i B

potest. quando uis, ut te uideat — et inuiset —, adhibe arbitros amicos, libertos, seruulos. bona conscientia nullius oculos fugiet. intret intrepidus, securus exeat. taciti oculi et sermo silens et totius corporis habitus uel trepidationem interdum uel securitatem loquuntur.

3 aperi, quaeso, aures tuas et clamorem totius ciuitatis exaudi. iam 5
perdidistis uestra uocabula et mutuo ex uobis cognomina suscepistis: tu illius diceris et ille tuus. hoc mater audit et frater paratique sunt et precantur uos sibi diuidere et priuatam uestrae coniunctionis infamiam laudem facere communem. tu esto cum matre, sit ille cum fratre. audentius diligis sodalem fratris tui: honestius amabit mater 10
4 amicum filii quam filiae suae. quodsi nolueris, si mea monita rugata fronte contempseris, epistula tibi haec uoce libera proclamabit: 'quid alienum seruum obsides? quid ministrum Christi tuum famulum facis? respice ad populum, singulorum facies intueri. ille in ecclesia legit et te aspiciunt uniuersi, nisi quod paene licentia coniugali 15
de tua infamia gloriaris nec iam secreto dedecore potes esse contenta; procacitatem libertatem uocas. facies meretricis facta est tibi, nescis erubescere'.

10. Iterum me malignum, iterum suspiciosum, iterum rumigerulum clamitas. egone suspiciosus, egone maliuolus, qui, ut in principio epistulae praefatus sum, ideo scripsi, quia non suspicabar, an tu neglegens, dissoluta, contemptrix, quae annis nata uiginti et quinque adulescentem necdum bene barbatulum ita brachiis tuis quasi 20

17 *Hier. 3, 3

1 uideat et (eat et in ras. m2) B et inuiset KWΨ et inuisat in ras. m2 B, s. l. m2 Σ, om. D arb. am. in mg. m2B arbitros om. ΣD 2 bonarum (rum eras.) B bonum Σa.c.D conscientiam Σa.c. Ψ—tiae Σp.c.D nullos ex nullus W oculus DΨ fugiat D fugit W, Bp.c. 3 tacentes (ex—tis m2B) ΣDB 4 pr. uel] ut ΣD locuntur W loquantur Ψ loquatur ΣDB 6 perdidisti KΨa.c., D mutuo] nutu W ex om. ΣDB 7 haec & hoc et W frat. aud. et mat. Σ audite et K 8 ibi Σa.c. m2D uidere B 10 audientius Ψa.r. B auidi- (alt. i eras.) entius W diliges & amabit (b in ras. m2) B amauit D 11 filii ex filium Ψ 12 haec tibi ΣDB proclamauit DB 13 fam. tibi fac. min. xpi D tuum fam.] fam. tibi Dς 15 leget D, Ba.c. m2 et ex ea K in Ψ nisi ex ni Σ, om. W plene (l exp.) B plena ΣD 16 ded.] add. te s. l. W decore D pot B putes W contempta ΣDB contemptam W 17 procacitate B liberalitatem Σa.c. m2DB 18 nesc B inescis Ψ nescis ex podera (sic) W 19 maliuolum W suspitiosum ΣB tert. iter.] et ΣWDB 22 contemtrix Wp.r. D annos & uig. et quinque KΨ XXV cet. uig. quinque &

- cassibus inclusisti? optimum re uera paedagogum, qui te moneat, qui asperitate frontis exterreat et, quamquam in nullis aetatibus libido sit tuta, tamen uel cano capite ab aperta defendat ignominia! ueniet, ueniet tempus — dies adlabitur, dum ignoras — et iste 2
- 5 formosulus tuus, quia cito senescunt mulieres, maxime quae iuxta uiros sunt, uel ditiozem repperiet uel iuniorem. tunc te paenitebit consilii tui et taedebit pertinaciae, quando et rem et famam amiseris, quando, quod male iunctum fuerat, diuidetur bene, nisi forte segura es et coalescente tanti temporis caritate discidium non ueris.
- 10 11. Tu quoque, mater, quae propter aetatem maledicta non metuis, noli sic uindicari, ut pecces. magis a te discat filia separari, quam tu ab illa disiungi. habes filium et filiam et generum, immo contubernalem filiae tuae; quid quaeris aliena solacia et ignes iam sopitos suscitās? honestius tibi est saltim culpam filiae sustentare 2
- 15 quam occasionem tuae quaerere. sit tecum filius monachus, pietatis uiduitatisque praesidium. quid tibi alienum hominem in ea praesertim domo, quae filium et filiam capere non potuit? eius iam aetatis es, ut possis nepotes habere de filia. inuita ad te utrumque. reuertatur cum uiro, quae sola exierat — uirum dixi, non maritum; nemo 20 calumnietur: sexum significare uolui, non coniugium —, aut, si erubescit et retractat et domum, in qua nata est, arbitratur angustam, uos ad eius hospitium pergite. quamuis artum sit, facilius potest matrem et fratrem capere quam alienum hominem, cum quo certe in uno cubiculo manere non poterat. sint in una domo duae feminae, duo 3

1 pedag. *codd.* 2 asperitatem $\Sigma a.r.D\psi B$ terreat (*in mg. m2 at tergat*) Σ tergat D nullis] illis $Wp.r.$ nubilus $K\psi$ 3 libido] *add. non s.l.m2W* tota tamen D tutamine *ex* tutamen $m2W$ defendit ψ 4 dies enim W all. $Wp.r.$ formosulus (so K) $lus KD, \Sigma a.r.$ 5 cito *om. K\psi* 6 reperiet Σ iuueniorem $\Sigma a.r.DB$ 7 pertinaciae (e) $K\Sigma WB$ rem] matrem W 9 coalescentem $\Sigma a.r.D$ caritatem $\Sigma a.r.DB$ dissidium ς 11 uendicare *ex* uindicare W separare W 12 seiungi ΣD iungi W all. et *s.l.B* immo et ς 14 subito *ex* subito W susce. (*cf. Verg. Aen. V 743*) resuse. B exc. $K\psi$ est tibi saltem ς 15 tui $Kp.c.m2$ tecum] tibi $\Sigma a.c.m2D$ 16 uiduitatisque (*corr. m2 et uiduitatis aetatisque*) W hom. quaeris ς 17 domo *ex* domū W qua Σ eius etiam (*ius et in ras. m2*) B 18 posses $D, Ba.c.m2$; *add. iam \Sigma DB* de] *ex* ς inuitat ad te (*t ad te in ras. duplicis spatii m2*) B utrosque W 19 quae sola *om. \psi* 20 contagium W aut *ex* au K ut W 22 matr. et fratr. pot. cap. (*cap. pot. \varsigma*) $W\varsigma$ 23 hom. al. W uno] una domo siue ΣD domo una, uno ς 24 cub.] *add. caste \Sigma D, casta s.l.m2B* poterit W fem.] *add. et s.l. \Sigma*

masculi. sin autem et tertius ille *ῥηγοβοσκός* tuus abire non uult et seditiones ac turbas concitat, sit biga, sit triga, frater uester ac filius et sororem illis exhibebit et matrem. alij uitricum et generum uocent, ille nutricium appellet et fratrem.

12. Haec ad breuem lucubratiunculam celeri sermone dictaui ⁵ uolens desiderio postulantis satisfacere et quasi ad scholasticam materiam me exercens — eadem enim die mane pulsabat ostium, qui profecturus erat — simulque, ut ostenderem obtrectatoribus meis, quod et ² ego possim, quicquid uenerit in buccam, dicere. unde et de scripturis pauca perstrixi nec orationem meam, ut in ceteris libris facere solitus sum, illarum floribus texui. extemporalis est dictio et tanta ad lumen lucernulae facilitate profusa, ut notariorum manus lingua praecurreret et signa ac furta uerborum uolubilitas sermonis obrueret. quod idcirco dixi, ut, qui non ignoscit ingenio, ignoscat uel tempori.

CXVIII.

15

AD IULIANUM EXHORTATORIA.

1. Filius meus, frater tuus Ausonius in ipso iam profectionis articulo, cum mihi praesentiam sui tarde dedisset, cito abstulisset

1 sin *KΨ* si *cet.* et *om.* *D* ΓΗΡΟΒΟΣΚΟΣ *K*, *leuiter corruptum in cet.* abire] habitare *W* 2 uester] uero *Bp.c.m2* 3 *pr.* et] *teKΨ* illi *Wp.r.* alii] illi alii *W* (*ras. post illi*) uitricum (*s.l.m2* ambronem) *W* 4 uocitent *ς* apellet *ΣW* 5 lugubra (*n eras.*) *t* (*c B*) iunculam *ΣWB* 6 schol. *K* scol. *cet.* scolastica materia *Ψ* scholasticam materiem (*alt. e in ras. m2*) *B* 7 hostium *WD* 8 erat et (*et eras.*) *W* ut *ex* et *Σ* ostenderem me *W* hostenderem *B* ostendere *D* 9 possem *Σa.c.B* quidquid *K* in bucc. uen. *D* ueniret *W, B* (*post ras. 2 litt.*) in] ad *KΨ* et *om.* *WD* de *om.* *W* 10 sol. sum fac. *D* 11 et temporalis *Ψ* haec temporalis *ΣD* dictatio *W* 12 lucernae *Ψ* lucerna ex (*x in ras. m2*) *W* 13 sermonum (*ex—ne Σ*) *ΣWD* obruerit *Ψ* horrueret *Σa.c.D* 14 non *om. B* tempore *Wa.c.*; *add.* explicit ad matrem et (*ad D*) filiam *KΨD*

℥ = *Veronensis rescriptus* XV. 13 s. VIII.

Σ = *Turicensis Augiensis* 41 s. IX.

W = *Parisinus* lat. 1868 s. IX.

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

Φ = *Guelferbytanus* 4156 s. IX—X.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

ad iulianū exortaturiam ℥ ad iulianum ex (*h s.l.Σ*) ortatoria ΣB ad iulianum exortatoria de omnia relinquendo W ad iulianum exortatoriā de pignoribus consultum D ad iulianū exhortaturia (exsortaturia *m2*) Φ; *Hieronymi nomen exhibent tituli in ΣDΦ*

17 professionis ℥ 18 praesentia Φ tarda Φ citito W et cito ΣDB et cita Φ

atque in puncto temporis salue pariter ualeque dixisset, uacuum se
 redire arbitratus est, nisi mearum ad te aliquid nugarum tumultua-
 rio sermone portaret. iam dimisso synthemate equus publicus sterner-
 batur et nobilem iuuenem punicea indutum tunica balteus ambiebat
 5 et tamen ille appposito notario cogebat loqui, quae uelociter edita
 uelox consequeretur manus et linguae celeritatem prenderent signa
 uerborum. itaque non scribentis diligentia, sed dictantis temeritate 2
 longum ad te silentium rumpo offerens tibi nudam officii uoluntatem.
 extemporalis est epistula absque ordine sensuum, sine lenocinio et
 10 compositione sermonum, ut totum in illa amicum, nihil de oratore
 repperias. in procinetu effusam putes et abire cupienti ingestum uia-
 ticum. diuina scriptura loquitur: *musica in luctu in tem- 3*
pestiua narratio. unde et nos leporem artis rhetoricae con-
 temnentes et puerilis atque plausibilis eloquii uenustatem ad sanc-
 15 tarum scripturarum grauitatem confugimus, ubi uulnerum uera me-
 dicina est, ubi dolorum certa remedia, in quibus recipit unicum filium
 mater in feretro, turbae dicitur circumstanti: *non est mortua*
puella, sed dormit, et quadriduanus mortuus ad uocem in-
 clamantis domini ligatus egreditur.

20 2. Audio te in breui tempore duas uirgunculas filias iunctis paene
 extulisse funeribus et pudicissimam ac fidissimam coniugem tuam
 Faustinam, immo fidei calore germanam, in qua sola post amissos
 liberos adquiescebas, subita tibi dormitione subtractam, quasi si
 naufragus in litore latrones repperiat et iuxta eloquia prophetarum

12 *Eccli. 22, 6 16 cf. Luc. 7, 12—15 17 Matth. 9, 24 18 cf. Ioh.
 11, 39. 43. 44 24 cf. Am. 5, 19

1 se *om. A* 2 al. ad te ς aliqd Φ 3 demisso *W* dimissus $\Sigma p.c.m2$
 synthemate *W* yntemate *D* in themate $\Sigma p.c.m2$ sintemate *B*, *legi nequit in A*
 equis *WD* externebatur *W* 4 punicea *D* inclutum *W* tunicā *D* Φ balteos Φ
 5 abposito *W* 6 celeritate *ex celerita D* frenderent *D* 7 temeritatē Φ
 8 afferens Φ tibi] ubi *D* 9 at (*ex d* Σ) temporalis ΣD 10 uerborum *D*
 ut *ex et* Σ amicum (*ami in ras. m2*) Σ mecum *D* 11 reper. ΣD pro-
 cincto ΣD habere ΣWD ingestum *ex incertum* Σ 12 loq. scr. diu. $\Sigma D \Phi B$
 intemp.] *in mg. m2* al importuna Σ 13 narratu Φ et *om. D* rethorice
 ΣDB retoricae (*—ce W*) *W* Φ letorgicae $\mathfrak{A}$ contemnētis $\mathfrak{A}$ continentes Φ
 14 eloqui *WD*, *legi nequit in A* 15 ubi] *sequ. ras. 2—3 litt. B* uera uuln. ς
 17 ubi turbae ΣD 18 sed dormit puella Φ puella *om. D* et] ubi et *W* ubi ΣD
 quatr. *WB* 20 uirgulas Φ 22 solam $\mathfrak{A}$ 23 ut quisecebas *W* dormitione
 (*r s.l. Σ*) ΣW si *om. D* 24 reperia Σ (*—iat m2*) *D*

(leonem) fugiens ursum extendensque manum ad parietem a colubro
 2 mordeatur. consecuta rei familiaris damna uastationem totius barbaro
 hoste prouinciae et in communi depopulatione priuatas tuarum pos-
 sessionum ruinas, abactos armentorum ac pecorum greges, uictos
 occisosque seruulos et in unica filia, quam tibi tam crebrae orbitates 5
 fecerant cariorem, electum nobilissimum generum, ex quo, ut omnia
 taceam, plus maeroris quam gaudii suscepisti. hic est catalogus temp-
 tationum tuarum, haec cum Iuliano, tirunculo Christi, pugna hostis
 antiqui. quae, si ad te respicias, grandia sunt, si ad bellatorem fortis-
 simum, ludus et umbra certaminis. beato Iob post malorum examina 10
 uxor pessima reseruata est, ut per eam disceret blasphemare; tibi
 3 sublata est optima, ut miseriarum solacium perderes. aliud autem
 est sustinere, quam nolis, aliud desiderare, quam diligas. ille in tot
 mortibus filiorum domus suae ruinam unum habuit sepulchrum et
 seissis uestibus, ut parentis monstraret affectum, proci-dens 15
 in terram adorauit et dixit: nudus exiui de
 utero matris meae, nudus et redeam. dominus
 dedit, dominus abstulit; sicut domino placuit,
 ita factum est. sit nomen domini benedictum.
 4 tu, ut parcissime dicam, inter multorum officia propinquorum 20
 et consolantes amicos tuorum exequias prosecutus es. perdidit
 ille simul omnes diuitias et succedentibus sibi malorum
 nuntiis ad singulas plagas feriebat in mobilis complens in se
 illud de sapiente praeconium: si fractus in labatur
 orbis, in pauidum ferient ruinae. tibi maior 25

10 cf. Hiob 2, 9 15 *Hiob 1, 20—21 24 Horat. c. III 3, 7—8

1 (leonem) fug. urs. (sc. repperiat) scripsi fug. urs. *codd.* fug. urs. incidat
 in leonem ς manu $\mathfrak{A}$ colubro $D\Phi$ 2 cum secuta $\Sigma a.c.m2D$; *add.* est $s.l.m2\Sigma$
 uastatione D 3 priuata statuarium W priuatus tui $r\bar{u}$ Φ poss. tuarum ς
 possessionem W , $\Phi a.c.$ passionum B 4 ab acto sermentorum W uinctos
 $\Sigma p.c.m2\Phi B$ 5 seruos ΦB in $s.l.\Sigma, om. D$ crebra orbitas fecerat $\Sigma a.c.m2D$
 6 clariorem Φ eiectum (enectum $m2$) B 7 meroris *codd.* gaudiis Φ 8 haec
 est B et D tyr. $\Sigma p.c.m2DB$ antiqui (h. $s.l.m2$) ostis Σ 9 pr. si eras. Φ gaudia
 $\Sigma a.c.$ gaudia $D\Phi$ graua B *alt.* si] et (*del.*) si Φ bellatorum W pugnatorem D
 10 umbre W beatus $\mathfrak{A}$ 11 ea Φ 12 obtima $\Sigma a.c.W\Phi$ anima $Ba.c.$ autem
del. $\Phi, om. \varsigma$ 13 diligis D 14 morbi $\mathfrak{A}$ sepulchrum $\mathfrak{A}D$ et] ut Φ 15 ad-
 lectum $\mathfrak{A}$ 16 in terra Φ egressus sum B 17 uentre ΣD et $s.l.\Sigma$ reuertar B
 18 dedit et $\mathfrak{A}$ domino] $\bar{d}$ B 21 exsequias $\mathfrak{A}W$ persecutus Φ est D 22 suc-
 cend. $W\Phi$ 23 ferebatur ΣD illud in se B illud ΣD 24 illab. W (—itur $m2$) B

pars substantiae derelicta est et tantum temptaris, quantum ferre potes. needum enim ad eum peruenisti gradum, ut totis aduersum te cuneis dimicetur.

3. Diues quondam dominus et ditior pater subito orbus et nudus
 5 est. cumque in omnibus his, quae contigerant ei, non peccasset coram domino nec quicquam locutus esset insipiens, exultans deus in uictoria famuli sui et illius patientiam suam ducens triumphum dixit ad diabolum: animaduertisti famulum meum Iob,
 10 quia non est quisquam similis illi super terram? homo innocens, uerax dei cultor, abstinens se ab omni malo et adhuc perseuerat in innocentia. pulchre addidit: et adhuc perseuerat
 15 in innocentia, quia difficile est pressam malis innocentiam non dolere et in hoc ipso fide periclitari, quod se uideat iniuste sustinere, quod patitur. ad quae respondens diabolus domino ait: corium pro corio et omnia, quae habuerit homo, dabit pro anima sua. sed extende manum tuam et tange ossa et carnes eius, nisi in faciem benedixerit tibi. callidissimus aduersarius et inueteratus
 20 dierum malorum nouit alia esse, quae extrinsecus sint et a philosophis quoque mundi ἀδιάφορα, hoc est indifferentia, nomi-

8 *Hiob 2, 3 15 *Hiob 2, 4—5 19 cf. Dan. 13 (Sus.), 52

1 der. subst. ς substantia Φ est s. l. Φ , om. ς et] ut ΣD , $\Phi a. c.$ temptaris $\mathfrak{A}$ tempteris Σ tenteris ς 2 needum ex nec Σ enim om. ΣD 4 dominus ex domi Σ , om. Φ orbatus (in *mg. m2* a1 orbus) Σ 5 quae] qui W contingerant W 6 dom. nec] nec (seq. s. l. dno) Φ qui quam W ins. loc. esset B est $\mathfrak{A}$ dominus ΣD uictoriam $\Sigma a. r. D$ 7 illius] filii $\Sigma a. c. m2 D$ patientia W paenitentiam $\mathfrak{A}$ suam $\mathfrak{A}$ triumphum] glā (= gloriam) $\mathfrak{A}$ dicit ΣD 8 ad om. ΣD diabulum ex—lo Φ diabo (u $\Sigma a. c.$) lo ΣD animaduerte (*alt. e in ras. 4 litt.*) Φ 9 est] sit D ei similis ς 10 uerus ΣD 11 perseuerat (at in *ras. m2*) B —uerans $\mathfrak{A}$ in s. l. Φ , om. $\mathfrak{A}$ (?) D 12 pulchre—inno. om. $\mathfrak{A} W D$ et om. ΦB perseuerans ς 13 est om. B pressum Σ pressa $D \Phi$ malis in $\Sigma \Phi$ innocentia ΣD 14 in hoc ipso fide non W non (s. l. *m2*) in hoc ipso fide B (*sed negandi particula ante dolere posita pertinet etiam ad periclitari*) in om. ΣD fida $\Sigma p. c. m2$ quod] quo ΣD uidet $\Sigma a. c. m2 D$ iniusti Φ 15 ad quae] atque $\mathfrak{A} D$ 16 et s. l. *m2* ΣB , om. $W \Phi$ omniaque (*sine quae*) W habet ΣD 18 os D eius et carnem D eius om. $\Sigma \Phi$ 20 sint] s B 21 filiosotis $\mathfrak{A}$ adiafora $\mathfrak{A} B$ nominantur (a in *ras. m2*) B , om. ΣD

nentur, in eorumque amissione atque contemptu perfectam non esse uirtutem, alia, quae intrinsecus et de se data cogunt dolere perdentem. unde audacter dei rennuit praedicationi et dicit nequaquam eum debere laudari, qui nihil de se, sed totum extra se dederit, qui pro corio suo coria obtulerit filiorum, deposuerit 5
 4 marsupium et fruatur corporis sanitatem. unde intellegit prudentia tua usque ad hunc terminum peruenisse temptationes tuas et dedisse te corium pro corio, pellem pro pelle omniaque, quae habeas, paratum esse dare pro anima tua, necdum autem extentam in te manum dei nec tactas carnes nec ossa confracta, ad quorum dolore 10
 10 dolore difficile est non ingemescere et in faciem dei benedicere pro eo, quod est maledicere. unde et Nabutha in Regum libris benedixisse dicitur deum et regem et idcirco lapidatur a
 5 populo. sciens autem dominus athletam suum, immo uirum fortissimum etiam in isto extremo perfectoque certamine posse 15
 15 superare: ecce, inquit. trado illum tibi; tantum animam ipsius custodi. caro uiri sancti datur in diaboli potestatem et animae sanitas reseruatur, ne, si illud percussisset, in quo sensus est mentisque iudicium, non esset culpa peccantis, sed eius, qui statum mentis euerterat. 20

4. Laudent te alii tuasque contra diabolum uictorias panegyricis prosequantur, quod laeto uultu mortes tuleris filiarum, quod in

12 cf. III Reg. 21, 13 16 *Hiob 2, 6

1 ammissione W admissionē Φ in amissione D contemptū Φ non s.l.m2Σ, om. D 2 et om. A de se data scripsi (cf. lin. 4 qui nihil de se, sed totum extra se dederit) desedata A W Φ desiderata Σ D de se perdita B cogant Σ D 3 renuit A Φ praedicationem Σ W D 4 deb. laud. eum Σ 5 suo om. Φ coria] corium Σ, om. Φ fil. et W 6 marsupium Σ a.c.m2B et] ut Σ (legi nequit in A) sanitate Φ B, Σ p.r. intelligat Σ 7 adhuc D uenisse B 8 te om. A quae B in ras. m2 quae A quae Φ queque W 9 habes Σ D parum (ū in ras 3 litt. m2Σ) Σ D pro an. tua dare D 10 dñi A tactas A 11 non ing. diff. est Σ D ingem (mm W) iscere WB gemiscere Φ in om. Φ deo Σ 12 nabuttha A nabotha Σ a.c. nabatha W libr. reg. Σ D 13 dic. bened. Σ 14 adietam W 15 extr. perf.] extremoque (que s.l.m2Σ) Σ D non posse W 16 superari B a.c. (de A non constat) 17 anima A illius Σ D B custodiam Φ sancti datur] sanctitatis Φ in om. W 18 potestatem (m exp. m2) W anima D ne si] nisi Σ D Φ 20 uerterat mentis A euerterant (n exp.) Φ euerteret W euerterit (ex euerit m2) B 21 laudant Φ te ergo Σ D ergo te Σ et tuas Σ panegir. D paneger. B 22 persequantur Σ Φ prosequantur W quo A mortis Φ in om. B

quadragesimo die dormitionis earum lugubrem uestem mutaueris
et dedicatio ossuum martyris candida tibi uestimenta reddiderit, ut
non sentires dolorem orbitatis, quem ciuitas uniuersa sentiret, sed
ad triumphum martyris exultares, quod sanctissimam coniugem
5 tuam non quasi mortuam, sed quasi proficiscentem deduxeris; ego
te nequaquam adulatione decipiam nec lubrica laude subplantem
loquarque illud potius, quod tibi audire conducit: fili, accedens
ad seruitutem dei praepara animam tuam
ad temptationem. et, cum omnia feceris, dicito: 'seruus inu- 2
10 tilis sum; feci, quod facere debui. tulisti liberos, quos ipse dederas;
recepisti ancillam, quam mihi ob breue solacium commodaueras.
non contristor, quod recepisti, sed ago gratias, quod dedisti'. quon-
dam diues adulescens omnia, quae in lege praecepta sunt, se inplesse
iactabat, ad quem dominus in euangelio: unum tibi, inquit,
15 deest: si uis perfectus esse, uade, uende om-
nia, quae habes, et da pauperibus et ueni, se-
quere me. qui omnia se fecisse dicebat, in primo certamine diui- 3
tias uincere non potest. unde et difficile intrant diuites regna caelo-
rum, quae expeditos et alarum leuitate subnixos habitatores desi-
20 derant. uade, inquit, et uende non partem substantiae, sed
uniuersa, quae possides, et da non amicis, non consan-
guineis, non propinquis, non uxori, non liberis — plus aliquid addam:
nihil tibi ob metum inopiae reseruaris, ne cum Anania damneris

7 Eccli. 2, 1 9 cf. Luc. 17, 10 14. 20 *Marc. 10, 21 et *Matth. 19, 21
18 cf. Matth. 19, 23—24 etc. 23 cf. Act. 5, 1—11

1 quadragesimo $\mathfrak{A}$ quadragesimum W 2 orsuum W a. c. ossium
 $\Sigma Bp.r.$ ζ indumenta ΣD 3 dolorum Φ orbitates $\Phi p.c.$; add. tuae $\Sigma s.l., D$
ciu.] unitas $\mathfrak{A}$ 4 exultaris Φ exaltaris W , om. $\mathfrak{A}$ quo Φ 5 ego om. Φ 6 nec]
ne B , om. W subplicantem W supplantabo ζ 7 que om. B quod potius $\mathfrak{A}$
conduc (uc in ras. m2) B condecet $\Sigma D \Phi$ 8 praeparato B 9 temptatione $\mathfrak{A}$
seruis W 10 non feci $\mathfrak{A} W \Phi$ debuit D 11 mihi $s.l. m2 \Sigma, om. D$ ob] ad $\Sigma D B$
adcommodaueras D 12 acceperis Φ quondam] quod quondam D 13 reimplesse W
14 iactitabat $\Sigma p.c.$ inquit tibi B 15 et uende Σ 17 quia (a exp. Σ) $\Sigma D \Phi$
se] si W iactabat $\mathfrak{A}$ 18 difficulter ΣD diu. intr. B in regna $\Sigma D \Phi$ 19 quae]
quotque D alarum] ad lucrum $\Sigma a.c. D$ subnexos Φ desiderat $\Sigma a.c. D$
20 uende] uene $\mathfrak{A} a.c.$; add. omnia ΣW substantia W 21 omnia B habes B
da pauperibus ζ 22 aliquod Φ 23 tibi ex omnibus ζ ob metum] metu ζ
re(s.l. Σ) seruaueris $\Sigma D B$, legi nequit in $\mathfrak{A}$ reseruans ζ nec W et sapph. damn. $\mathfrak{A}$

et Sapphira — sed da cuncta pauperibus et fac tibi amicos
 de iniquo mamona, qui te recipiant in aeterna tabernacula, ut me se-
 quaris, ut dominum mundi in possessione habeas, ut possis canere
 cum propheta: pars mea dominus, ut uerus Leuita nihil de
 4 terrae hereditate possideas. et hoc hortor, si uis esse perfectus, si 5
 apostolicae dignitatis, si sublata cruce Christum sequi, si adprehenso
 aratro non respicere post tergum, si in sublimissimo tecto positus
 pristina uestimenta contemnis et, ut euadas Aegyptiam dominam,
 saeculi pallium derelinquis. unde et Helias ad caelorum regna festi-
 nans non potest ire cum pallio, sed mundi in mundo uestimenta di-
 5 mittit. ‘sed hoc’, ais, ‘apostolicae dignitatis est et eius, qui uelit esse 10
 perfectus’. cur autem et tu nolis esse perfectus? cur, qui in saeculo
 primus es, non et in Christi familia primus sis? an quia uxorem ha-
 bes? habuit et Petrus et tamen cum rete eam et nauicula dereliquit.
 prouidentissimus dominus et omnium salutem desiderans malensque 15
 paenitentiam peccatoris quam mortem abstulit tibi etiam
 hanc excusationem, ut non illa te trahat ad terras, sed tu
 6 eam sequaris ad paradisi regna tendentem. bona liberis paras, qui
 te ad dominum praecesserunt, ut partes eorum non in diuitias sororis
 proficiant, sed in redemptionem animae tuae atque alimenta 20
 miserorum. haec monilia filiae tuae a te expetunt, his gemmis ornari

1 cf. Luc. 16, 9 4 Thren. 3, 24 cf. Ios. 14, 3—4; 18, 7 6 cf. Luc.
 9, 62 7 cf. Matth. 24, 17—18. Marc. 13, 15—16 8 cf. Gen. 39, 12 9 cf.
 IV Reg. 2, 13 14 cf. Matth. 4, 18—22 etc.

1 saphira *B* saphyra *D* saffira $\Sigma\Phi$ 2 mammona $\Sigma\Phi B$ me] eum *W* 3 in
 bis *W*, s. l. $m^2\Sigma$, om. *D* possessionem *D\Phi B*; add. non Σ (eras.) *D* ut] et Φ
 posses $\mathfrak{A}$ 4 et ut ς 5 terra Φ terrena ς c(eras.) ortor *W* ortor *DB*
 6 dign. culmen cupis ς crucem $\mathfrak{A}$ sequi quaeris $\mathfrak{A}$ 7 aratro in *mg.m^2*
 (orato in *t.*) *D* pos ΣD si] qui *W* supl. *W* sublimi (ex—me Σ) ΣD
 8 p(r s. l.) istri iam Φ crispina *W* dominicam *D* 9 derelinques $\Sigma a. c.$ —quas ς
 elias Φ 11 sed] si Φ 12 cur—perfectus om. ΣD non uis *W* 13 et om. ς sis]
 es ΦB qui $\Sigma a. c. \Phi$ habeas ex habes $\mathfrak{A} W$ habueris Φ 14 habui *W* reti $\Sigma p. c.$
 15 mallensque $\Sigma Da. r., \Phi p. c.$ 16 pecc. penit. *B* abstuli *W* tulit *D* hanc
 etiam *B* etiam om. ς 17 exc. hanc *D* retrahat $\Sigma, Bp. c.$ retrahat *W* tu s. l. $m^2\Sigma$
 ut tu $\mathfrak{A}$ 18 seq.—tend.] ad paradisi regna tendaris sequentem (tend. seq. exp.,
 s. l. sequaris tendentem) *B* sequeris *D* paradisum *W* trahentem ς pares ς
 19 earum $\Sigma p. c. D$ in om. $\mathfrak{A}$ sorores $\Sigma a. c.$; add. eorum Φ 20 proficiunt Φ
 redemptione *D\Phi* 21 a te filiae tuae (tue s. l. *B*) $\Sigma D\Phi B$ ornari ex—re s. l. Σ
 ornare *D* hornali *W*

capita sua uolunt. quod peritulum erat in serico, in uilibus pauperum tunicis reseruetur. repetunt a te partes suas, iunctae sponso nolunt uideri pauperes et ignobiles, propria ornamenta desiderant.

5. Nec est, quod te excuses nobilitate et diuitiarum pondere. respice sanctum uirum Pammachium et feruentissimae fidei Paulinum presbyterum, qui non solum diuitias, sed se ipsos domino obtulerunt, qui contra diaboli tergiuersationem nequaquam pellem pro pelle, sed carnes et ossa et animas suas domino consecrarunt, qui te et exemplo et eloquio, id est et opere et lingua, possint ad maiora producere. nobilis es: et illi, sed in Christo nobiliores. diues et honoratus: et illi, immo ex diuitibus et (inclitis pauperes et) inglorii et idcirco ditiores et magis incliti, quia pro Christo pauperes et inhonorati. et tu bene quidem facis, quod sanctorum diceris usibus ministrare, 2 fouere monachos, ecclesiis offerre quam plurima; sed haec rudimenta sunt militiae tuae. contemnis aurum: contempserunt et multi philosophi, e quibus unus, ut ceteros sileam, multarum possessionum pretium proiecit in pelagus: 'abite' dicens 'in profundum, malae cupiditates, ego uos mergam, ne ipse mergar a uobis'. philosophus, gloriae animal et popularis aerae uile mancipium, totam semel sarcinam deposuit, et tu te putas in uirtutum culmine constitutum; si partem ex toto offeras? te ipsum uult dominus hostiam uiuam, pla-

8 cf. Hiob 2, 4 17 unus] sc. Crates Thebanus, cf. Philostratus, Apoll. Tyan. I 13 22 cf. Rom. 12, 1

1 erant $\mathfrak{A}$ pr. in s.l. Σ sirico $W, \Phi p. c.$ all. in om. ς 2 seruetur ς receperunt W a te in t., a ante in mg. m2 Σ ad te W iuncta (n s.l. Φ) $W, \Phi p. r.$ 3 sponsa W uidere $W \Phi$ et om. W pr (s.l. add. i Σ) ora ΣD 5 quod exp., s.l. m2 qui Σ te om. ΣD nobilitatem $\mathfrak{A} \Sigma D$ diuitiarumque B pondera Σ 8 tergiuersatione $\mathfrak{A}$ pelle Φ 9 consecrarent Φ 10 pr. et $\mathfrak{A}, \Sigma s.l.$ (eras.), om. cet. exemplo suo B tert. et om. B linguae W possunt Σ ad] a W 11 perducere ΣDB nobiles $D, \Phi a. c.$ es om. D sed eras. Σ diues es et $\mathfrak{A}$ all. et s.l. W 12 ex] et Φ et (incl. paup. et) ingl. scripsi et ingl. $\mathfrak{A} W \Phi, Ba. c. m2$ ingl. $\Sigma a. c. m2$ paup. et (om. D) ingl. $\Sigma p. c. m2 D. Bp. c. m2$ et honoratis paup. et ingl. ς 13 inclity $\mathfrak{A}, \Sigma p. c. m2$ quia ex qui Σ honorati ΣWD 14 quidem bene ς us. dic. Σ 15 set ea crud. W 16 multi $\mathfrak{A} W$ mundi cet. 17 ut] et W de ceteris B 18 malae] mare W 19 cupiditatis $\Sigma \Phi$ ipsam (m eras.) W philosophorum Φ 20 aule D tota $\mathfrak{A} D$ simul ς sarcina D 21 posuit W putes D 22 parte Φ

centem deo, te, inquam, non tua. et ideo uariis temptationibus com-
monet, quia multis plagis et doloribus eruditur Israhel et, quem
diligat dominus, corripit, flagellat autem om-
nem filium, quem recipit. paupercula uidua duo aera
misit in gazophylacium et, quia totum obtulit, quod habebat, om-
nes dicitur in oblatione munerum dei superasse locupletes, quae non
4 pondere sui, sed offerentium uoluntate pensantur. ut multis ero-
gaueris census tuum, ut quidam tua gaudeant liberalitate, tamen
multo plures sunt, quibus nihil dedisti; neque enim Darei opes et Croesi
explere ualent pauperes mundi. quodsi te ipsum domino dederis et
apostolica uirtute perfectus sequi coeperis saluatorem, tunc intelleges,
ubi fueris et in exercitu Christi quam extremum tenueris locum. non
planxisti filias mortuas et paternae in genis lacrimae Christi timore
siccatae sunt? quanto maior Abraham, qui unicum filium uoluntate
iugulauit et, quem heredem mundi futurum audierat, non desperat
15 etiam post mortem esse uietuum! Iepthe obtulit filiam uirginem
5 et idcirco in enumeratione sanctorum ab apostolo ponitur. nolo tan-
tum ea offeras domino, quae potest fur rapere, hostis inuadere, pro-
scriptio tollere, quae et accedere possunt et recedere et instar unda-
rum et fluctuum a succedentibus sibi dominis occupantur atque — ut
uno cuncta sermone conprehendam — quae — uelis nolis — in morte di-
missurus es; illud offer, quod nullus tibi possit hostis auferre, nulla
eripere tyrannis, quod tecum pergat ad inferos, immo ad regna caelo-

2 *Hebr. 12, 6 4 cf. Marc. 12, 42—44 etc. 14 cf. Gen. c. 22 16 cf.
Iudd. 11, 30—40 17 cf. Hebr. 11, 32

1 commonat W 3 autem om. D 4 recepit $\Sigma a. c. \Phi$ duo om. W aera
minuta ς 5 gazofilac (t $\mathcal{A}$) ium $\mathcal{A} \Sigma D B$ gazophilatium Φ gatzophilatio ($\bar{u}$ s. l.) W
5 quia ex quae m2 Σ optulit ΣD contulit B 6 oblationem $\Sigma a. r. W$ mun.
om. $\mathcal{A}$ superare $\Sigma a. c. m2 D$ 7 offerentum (en s. l. Σ) $\Sigma D \Phi$ pensatur $\Sigma a. c. D \Phi$
pensant W 8 ut] et ς quidem $\Sigma p. r.$ tui ΦB tuam $\mathcal{A} D, \Sigma a. r.$ libertatem $\mathcal{A} D$,
 $\Sigma a. c. m2$ 9 nihil] mihi W dare ei W darii $\Sigma D B$ crohesi W; add. diuitiae $\Sigma D B$
10 ual. expl. ς 11 ceperis $\Sigma a. c. W D B$ intellegis $\mathcal{A} \Phi$ 12 et s. l. m2 $\Sigma, om. D$
exercitum W Φ tenuerit W 13 filias] add. tuas s. l. m2 Σ ingenii D 14 siccitate
W 15 qui Φ aud. fut. B futuri D 16 iepthae $\mathcal{A} W$ iepthe B
Iepthe ς uirg. fil. ς 17 enumerationē $\Phi, Bp. c. m2$ noli W ea tant. B
18 ea ex et Φ eam W deo W qui Φ praescriptio D 20 et] ac ΣD
a] ac W succend. Φ occupatur $\mathcal{A}$ 22 tibi nullus ς host. poss. $\mathcal{A}$ offerre W
nullus ς ; add. auferre nulla D 23 tyrannis (s in ras. m2, seq. ras. 2 litt.)
eripere B tyra midis (-des m2 Σ) ΣD tyrannus W tyrannus ς regnum W

rum et ad paradisi delicias. extruis monasteria, multus a te per insu- 6
las Dalmatiae sanctorum numerus sustentatur; sed melius faceres,
si et ipse sanctus inter sanctos uiueres. *sancti estote*, quia
ego sanctus sum, dicit dominus. apostoli gloriantur, quod
5 omnia dimiserint et secuti sunt saluatorem; et certe praeter retia
et nauem nihil eos legimus dimisisse et tamen testimonio futuri iu-
dicii coronantur, quia se offerentes totum dimiserant, quod habebant.

6. Haec loquor non in suggillationem operum tuorum uel quod
extenuem liberalitatem et elemosynas tuas, sed quod nolim te inter
10 saeculares esse monachum et inter monachos saecularem totumque
a te expetam, cuius audio mentem diuino cultui deditam. si huic con-
silio nostro uel amicus uel adsecula uel propinquus renititur et te ad
delicias splendentis mensae reuocat, intellegito eum non de tua anima,
sed de suo uentre cogitare et omnes opes lautaque conuiuia subita
15 morte finiri. octo et sex annorum intra uiginti dies duas filias ami- 2
sisti et arbitraris senem diu posse uiuere? cuius ut aetas longa tenda-
tur, audiet Dauid: *dies uitae nostrae septuaginta*
anni; si autem amplius, octoginta et, quicquid
supra est, labor et dolor est. felix et omni dignus beati-
tudine, quem senectus Christo occupat seruientem, quem extrema
20 dies saluatori inuenerit militare, qui non confundetur, cum
loquetur inimicis suis in porta, cui in introitu para-
disi dicitur: 'recepisti mala tua in uita tua, nunc autem hic laetare'.

3 Leu. 11, 44; 19, 2 4 cf. Matth. 19, 27 etc. 6 cf. Matth. 19, 28 etc.
17 *Ps. 89, 10 21 Ps. 126, 5 23 cf. Luc. 16, 25

1 ad *om.* ΣD extruis Σ extra uis Φ monasteria $\Phi a. c.$; *add.* et ς
multas W 3 stote W quia et ΣDB quoniam ς 5 sint ς (*legi nequit in* $\mathfrak{A}$)
reciam W 6 leg. eos ς 7 dimiserunt Σ 8 hoc ΦB suggillationem WB sug-
gill (1Σ) atione ΣD suggulillationem $\mathfrak{A}$ quo W 9 extenuam Φ libertatem D ;
add. tuam $\Sigma D \Phi B$ ele ($i W$) mosinas ΣWB elimosinam Φ tuam Φ quo $\mathfrak{A}$
te nolim ς noli D nollem (*ex* nollim Φ) ΦB 10 saec.—monachos *om.* Φ 11 exp.
a te Σ odio $W, \Phi a. c.$ cultu *ex* cultos $m2D$ 12 adsaecula $\mathfrak{A}$ assecla B *tert.* uel
om. ΣDB 13 spl. mensae] uel ad splendentem mensam D auocat D 14 et *om.* W
lautaueque D lutaueque W 16 cuius auditas ut aetas Φ ut *om.* W temptatur Φ
17 audi et DB audiet a Σ audit a $\mathfrak{A}$ (?) sept.] CXX $\mathfrak{A}$ 18 sin B oct.
anni Σ LXX W et *ex* ut Φ quid quod W quid *s. l.* Φ 19 superest ΣDB
supra Φ *alt.* est *om.* D omne $\Sigma a. c. W \Phi$ 20 occupet ς 21 saluatore Φ
inuenit (*-niet* $m2\Sigma$) ΣD militari D militantem WB 22 loquitur Φ *pr.* in
s. l. $m2\Sigma, om.$ $D \Phi$ 23 *pr.* tua *om.* DB

3 nec enim ulciscetur dominus bis in eadem re. diuitem purpuratum gehennae flamma suscepit; Lazarus pauper et plenus ulceribus, cuius carnes putridas lambebant canes et uix de micis mensae locupletis miserabilem sustentabat animam, in sinu Abrahae recipitur et tanto patriarcha parente laetatur. difficile, immo impossibile, ut et praesen- 5 tibus quis et futuris fruatur bonis, ut et hic uentrem et ibi mentem inpleat, ut de deliciis transeat ad delicias, ut in utroque saeculo primus sit, ut et in terra et in caelo appareat gloriosus.

7. Quodsi tibi tacita cogitatio scrupulum mouerit, cur monitor ipse non talis sim, qualem te esse desidero, et nonnullos uideris in me- 10 dio itinere conruisse, illud breuiter respondebo: non mea esse, quae dico, sed domini saluatoris, non monere, quid ipse possim, sed, quid debeat uelle uel facere, qui seruus futurus est Christi. et athletae suis unctoribus fortiores sunt et tamen monet debilior et pugnat ille, qui fortior est. noli respicere Iudam negantem, sed Paulum respice 15 2 confitentem. Iacob, ditissimi patris filius, solus et nudus in baculo suo pergit Mesopotamiam, iacet lassus itinere et, qui delicatissime a Rebecca matre fuerat educatus, lapide ad caput pro puluillo utitur. uidit scalam de terra usque ad caelum et ascendentes per eam angelos et descendentes et desuper innitentem dominum, ut lassis manum 20 porrigeret, ut ascendentes suo ad laborem prouocaret aspectu. unde et uocatur locus ipse Bethel, id est 'domus dei', in qua cotidie ascenditur atque descenditur. et sancti enim conruunt, si fuerint neglegentes,

1 cf. Luc. 16, 19—31

16 cf. Gen. 28, 10—22

1 ulciscitur $\Sigma a.c.W\Phi$; seq. ras. 4 litt. Φ bis dom. D eandem $Dp.c.$ re s.l.m2 Σ rem ex res D 2 suscipit $W, Bp.c.m2$ ulc. plen. ς 3 carnis $\mathfrak{A}$ 4 miseram ΣD tanta $\mathfrak{A}$ 5 inposs. est B et s.l.m2 Σ 6 et fut. quis D ut et] et ut Φ uentrem hic ΣD 7 pr. di (ex de) licias Φ alt. dilicias $Da.c.m2\Phi$ in om. W 8 pr. et om. Σ terra et caelo D caelo et in terra Σ 10 nonnullus $Da.c.\Phi$ 12 non] nos $\mathfrak{A}$ pr. quod ΦB 13 factus (in mg. m2 al futurus) Σ es W 14 uictoribus $W\Phi, Ba.c.m2$ monitoribus (in mg. m2 al mo(u s.l.) nitoribus eras.) Σ sunt oribus (in mg. m2 monitoribus) D incitatoribus ς ut pugnet ς (legi nequit in $\mathfrak{A}$) 16 ditissimus $\mathfrak{A}$ in] cum (cu exp., cū s.l.) Σ et W 17 mesopotamiam W in mesopotomiam Σ lassus $\mathfrak{A} a.c.W$; add. in $\Sigma s.l.D\Phi B$ 18 educatus $\Sigma Da.c., W$ capud $\Sigma a.c.WD\Phi$ ut. pro pulu. ΦB pulu.] poplo illo D 19 uidet ΦB ascendentem $W\Phi$ super ΣD eas W 20 lapsis ς 22 ille DB bethel Φ bethe D id] hoc ς 23 atque desc. om. D atque] et $\mathfrak{A}$ descenditur W et enim sancti $\mathfrak{A} p.c.m2D$

et peccatores pristinum recipiunt gradum, si sordes fletibus lauerint.
 hoc ideo dico, ut non te terreant descendentes, sed prouocent ascen- 3
 dentes. numquam exemplum a malis sumitur; etiam in saeculi rebus
 semper a meliore parte incitamenta uirtutum sunt. oblitus propositi
 5 et epistolaris breuitatis plura dictare cupiebam — ad materiae quippe
 dignitatem et ad meritum personae tuae parum est omne, quod dici-
 tur — et ecce tibi noster Ausonius coepit scidulas flagitare, arguere
 notarios et hinnitu feruentis equi ingenioli mei festinus arguere tar-
 ditatem. memento igitur nostri et cura, ut in Christo ualeas, atque, 4
 10 ut cetera taceam, domestica sanctae Uerae exempla sectare, quae
 uere secuta Christum peregrinationis molestiam sustinet, et sit tibi
 tanti dux femina facti.

12 Verg. Aen. I 364

1 peccatorum (*in mg. m2 res*) *D* recipiant Φ sortes Φ sordida Σ
 flet. *om. D* la (*ras. 2 litt.*) uerint Σ lauerunt *W* Φ , *nihil nisi la et nt legi potest in* $\mathfrak{A}$
 2 dixi ς pro (*seq. ras. 5 litt., s. l. uocent*) Φ 3 saecularibus (?) $\mathfrak{A}$ 4 a] ad $\mathfrak{A}$
 a me ς meliori *D* Φ *B* uirtutis (*is in ras. m2*) *B* uirtute ex uirtuti Φ sunt
 (*in mg. m2 al sumuntur*) Σ prepositi *W* 5 epistolaris $\mathfrak{A}$ Φ , Σ a. c. dicere
 Σ a. c. D 6 et *om. W* 7 et ecce—tard. *om. D* et *om. A* aus. nost. Σ auxonius $\mathfrak{A}$
 cepit Σ a. c. *WB* scid. $\mathfrak{A}$ scid. *W* sced. Σ ced. *B* escidolas Φ urgere Σ a. c. *WB*
 8 initu *W* hinnitus Φ tarditate ex traditate Φ 9 nostri] *ras. 4 litt. (s. l. ni)* Φ
 in *om. W* Φ 10 cetera *om. B* domesticę (*e in ras.*) Σ quae *s. l. m2* Σ 11 uera *W*
xpm secuta Σ *D* molestias Σ *D* sint *W* 12 facti] *add. explicit ad iulianum* $\mathfrak{A}$ *D*
 finit ad iulianum exortatoria *W* amen Σ

CXIX.

AD MINERUIUM ET ALEXANDRUM DE DIFFICILLIMA
PAULI APOSTOLI QUAESTIONE.

1. In ipso iam profectionis articulo fratris nostri Sisinnii, qui
 uestra mihi scripta detulerat, haec, qualiacumque sunt, dictare con- 5
 pellor. nec possum uestram celare prudentiam et obsecro, ne hoc dic-
 tum referatis ad gloriam, quin potius ad plenam necessitudinem,
 dum ita uobis quasi mihi loquor: multas sanctorum fratrum
 ac sororum de uestra prouincia ad me detulit quaestiones, ad
 quas usque diem epiphaniorum largissimo spatio me responsurum 10
 2 putabam. cumque furtiuis noctium lucubrationculis ad plerasque
 dictarem et expletis aliis me ad uestram quasi ad difficillimam reser-
 uarem, subito superuenit adserens se ilico profecturum. cumque eum
 rogarem, ut differret iter, Libyae mihi coepit famem obtendere, mo-
 nasteriorum Aegypti necessitates, Nilo non plenas aquas, multo- 15
 rum inedia, ut prope offensa esset in dominum illum ultra uelle
 retinere. itaque subtegmen et stamina liciaque et telas, quae mihi ad

ℳ = Veronensis rescriptus XV. 13 s. VIII.

τ = Monacensis lat. 16128 s. VIII.

A = Berolinensis lat. 17 s. IX.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

C = Vaticanus lat. 5762 s. X.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

ad miner(i s.l.)uum (mineruum A) et alexandrum de difficillima pauli apostoli
 quaestione ℳA de difficilima pauli apli questione ad mineru(i s.l.)ium et ale-
 xandrum τ ad mineruium (minerbium D mineruum B) et alexandrum mona-
 chos (moh C, om. B) de resurr(r CB)ectione carnis DCB; Hieronymi nomen ex-
 hibent tituli omnium codicum

4 iam s.l. A, Bm2 articulo ℳ articulo sancti DCB nostri om. τ
 sissinii τ sisinni ℳAC 6 uestrae—prudentiae τ, Ap.c.m2 et] sed 5 ne] nec D
 8 dum om. τ 9 prouintia ℳAC ad me s.l.m2τ detullit τ 10 usque ℳA
 usque ad cet. largissimū spatiū τ a. c. largissime D 12 pr. ad in ras m2B
 uestra D alt. ad eras. B difficillima C 13 subuenit Ba.c.m2 peruenit τ
 illico τ 14 different Aa.c.m2 deferret τ libiae ℳτA libie ex liberet m2B
 libere D cepit michi B 15 aegypti τ egypti B nilo ℳA nili cet. 16 in-
 aediam ℳAD offense D esse et τ 17 retenire ℳA subtemen DC, Ba.c.
 quae] quā τ

uestram tunicam paraueram, uobis confecta transmisi, ut, quicquid
 mihi deest, uestro texatur eloquio. prudentes estis et eruditi et de 3
 canina, ut ait Appius, facundia ad Christi disertitudinem transmi-
 grastis. nec magno mihi apud uos labore opus est; quod philosopho-
 5 rum quendam in suadendo rustico esse perpessum narrant fabulae:
 uixdum dimidium, inquit, dixeram, iam intelle-
 xerat. itaque et ego tempore coartatus singulorum uobis, qui in 4
 sacram scripturam commentariolos reliquerunt, sententias protuli
 et ad uerbum pleraque interpretatus sum, ut et me liberem quaestione
 10 et uobis ueterum tractatorum mittatur auctoritas, quo in legendis
 singulis ac probandis non meae uoluntati, sed uestro adquiescatis
 arbitrio.

2. Quaeritis, quo sensu dictum sit et quomodo in prima ad Co-
 rinthios epistula Pauli apostoli sit legendum: omnes quidem
 15 dormiemus, non autem omnes inmutabimur
 an iuxta quaedam exemplaria: non omnes dormiemus,
 omnes autem inmutabimur; utrumque enim in
 Graecis codicibus inuenitur. super quo Theodorus Heracleotes, 2
 quae urbs olim Perinthus uocabatur, in commentariolis
 20 apostoli sic locutus est: 'omnes quidem non dor-
 miemus, omnes autem inmutabimur. Enoch
 enim et Helias mortis necessitate superata ita, ut erant in
 corporibus, de terrena conuersatione ad caelestia regna translati
 sunt. unde et sancti, qui die consummationis atque iudicii in corpo- 3

3 cf. Sallust. Hist. II 37. Lactant. Diuin. Inst. VI 18, 26 6 Terentius
 Phormio 594 14 *I Cor. 15, 51 16 *I Cor. 15, 51 19 *I Cor. 15, 51
 20 Theodorus Heracl. comm. Paul. 21 cf. Gen. 5, 24 22 cf. IV Reg. 2, 11

1 nobis *C* confectam *C* confectas *D* inconfecta *vp.c.m.rec.Bp.c.m2* trans-
 misit *C* ut—uestro in *mg.m.rec.τ* quidquid *τ mg.m.rec.C* 2 taxatur *τ p.c.*
 prudentis *℣, Aa.c.m2* 3 apius *τ* desert. *℣, Aa.c.m2* 4 magnum *℣A* phylo-
 sopherum *℣A* philosophum *cel.* 5 narrent *ta.c.* 7 et *om C* coart. sum *τ*
 8 commentariolus *℣, Aa.c.m2* comentariola(o s.l.)s *B* reliquert (*rt in ras.m2*) *B*
 9 liberarem *B* questionem *DC* 10 tractorum *AD* quo scripsi quia *℣A*
 qui *τ DC* quod *B* in leg.] intellegendis *τ* 11 nostro *B* adquiescetis *DC*
 quiescatis *℣A* 13 ap. pauli epla ad corintios *B* 15 omnes autem *τ DCB*
 16 an] aut *B* iusta *D* non quidem *τ* 17 utrumque—21 inmut. *om. τ*
 18 quod *A* theud. *℣* teod. *B* heracleotes *℣A* 19 perintus *B* 20 loquutus *℣A*
 21 enoc *B* 22 enim] autem *τ* 23 cael. regna caelorum *τ* 24 iudici *τ*

ribus repperiendi sunt, cum aliis sanctis, qui ex mortuis resurrec-
turi sunt, rapiuntur in nubibus obuiam Christo in aera et non gusta-
bunt mortem eruntque semper cum domino grauissima mortis ne-
cessitate calcata. unde ait apostolus: omnes quidem non
dormiemus, omnes autem inmutabimur. qui 5
enim ex mortuis resurrexerint et in nubibus uiuentes rapti fuerint,
transibunt ad incorruptionem et mortalitatem immortalitate muta-
bunt non in tempore, non saltem in breui spatio, sed in atomo et in
puncto temporis atque momento, quo palpebra oculi mouere potest,
4 in nouissima tuba. tanta enim fiet celeritate resurrectio mortuorum, 10
ut uiui, quos in corporibus suis consummationis tempus inuenerit,
mortuos de infernis resurgentes praeuenire non ualeant. quod mani-
festius Paulus edisserens ait: canet enim tuba et mortui
resurgent incorrupti et nos inmutabimur.
oportet enim corruptibile istud induere in- 15
corruptionem et mortale induere immortali-
tatem, ut possint in utramque partem uel in poenis uel in caelo-
rum regno manere perpetuum⁴.

3. Diodorus, Tarsensis episcopus, praeterito hoc capitulo in
consequentibus breuiter adnotauit in eo, quod scriptum est: et 20
mortui resurgent incorrupti et nos inmuta-
bimur. 'si', inquit, 'incorrupti resurgent mortui, haud dubium, quin
et ipsi ad meliora mutati. quid necesse fuit dicere: et nos in-
2 mutabimur? an hoc uoluit intellegi, quod incorruptio com-

1 cf. I Thess. 4, 16 2 cf. Matth. 16, 28 etc. 4 *I Cor. 15, 51 6 cf.
I Thess. 4, 16 8 cf. I Cor. 15, 52 11 cf. I Thess. 4, 14 13 *I Cor. 15,
52—53 20 I Cor. 15, 52 22 Diodorus Tars. in epist. Pauli

1 repp. *MA* rep. *cet.* surrecturi *DB* 2 aerem *τDCB* 3 que *om.τ*
4 unde et *apos* ait *τ* non *om.C* 6 enim] autem *τ* uiuentis *Aa.c.m2,om.τ*
7 mortal.] a mortalitate *ς* immortalitatē *τρ.c.m2D* in immortalitatē (*-eras.B*)
Ap.c.m2B mutabuntur *ς* 8 saltem *CB* athomo *AB* 9 momentis *C*
palphebra *C* palpebrae (*sic*) *τ* moueri *τDCB* 10 in] et *B* 11 ut et *τ* 12 in-
feris *τDCB* manifeste *C* 13 et *s.l.m2B* 15 enim] autem *τ* incorrupti-
bile *τ* 16 mortale] *add. hoc s.l.B* 17 et ut *τ* possit *τDCB* 18 perpetuo *ς*
19 tharsensis *D* tarsinsis *B* tharsi(*e m2*)nsis *A* praeteritum hunc (*n exp.*) *τ*
capitulum *τA* 20 et *om.τ* 21 inonrupti *s.l.m2τ* nos] non *B* 22 haut
MD,Aa.c.m2 chaut (*c exp.*) *τ* aut *C,Ba.c.* 23 ad] a *C* fuerit *D* 24 an] in *DC*
commonionis *τ*

munis sit omnium, inmutatio autem proprie iustorum, dum non solum incorruptionem et immortalitatem, sed et gloriam consequuntur?'

4. Apollinaris licet uerbis aliis eadem, quae Theodorus, adseruit: 5 quosdam non esse morituros et de praesenti uita rapiendos in futuram, ut mutatis glorificatisque corporibus sint cum Christo, quod nunc de Enoch et Helia credimus.

5. Didymus non pedibus, sed uerbis in Origenis sententiam transiens contraria uia graditur. ecce mysterium uobis 10 loquor: omnes quidem dormiemus, non autem omnes inmutabimur. quod ita disseruit: 'si non indigeret resurrectio interprete nec obscuritatem haberet in sensibus, numquam Paulus apostolus post multa, quae de resurrectione locutus est, intulisset: ecce mysterium dico uobis: omnes 15 quidem dormiemus — id est moriemur —, non omnes autem — sed soli sancti — inmutabimur. scio, quod in nonnullis 2 codicibus scriptum sit: non quidem omnes dormiemus, omnes autem inmutabimur; sed considerandum, an, quod praemissum est: omnes inmutabimur, possit conuenire, quod sequitur: mortui resurgent incorrupti et 20 nos inmutabimur. si omnes inmutabuntur et hoc commune cum ceteris, superfluum fuit dicere: et nos inmutabimur. quam ob rem ita legendum est: omnes quidem dormiemus, non omnes autem inmutabimur. si enim omnes

4 cf. Apollinaris Laodiceus in epist. Pauli 7 cf. Gen. 5, 24; IV Reg. 2, 11
8 Didymus in epist. Pauli 9 *I Cor. 15, 51 14 *I Cor. 15, 51 17 *I Cor.
15, 51 20 I Cor. 15, 52 23 *I Cor. 15, 51

2 pr. et om. τ consequentur τ sequuntur § 4 apollinaris D apollinarius C
Theod.—p. 450, 11 resurr. hic omissa sequuntur post p. 458, 24 primi in DCB
et theodorus DCB diodorus τp.c.m2; seq. adoros (eras.) D 5 et] sed B 6 glori-
ficatis mo(u m2)tatisque τ 7 henoc B elia B helias τ 8 dydymus A didi-
mus cet. trans. sent. C sent.] add. obloquentia τ 9 dico uobis τ 10 omnes
autem τDCB 11 destruit ex destruit m2τ indigerit A, Aa.c.m2 indegeret τ
12 interpretem DC in sens. hab. τ 13 apost. om. DCB 14 uobis dico DCB
15 morimur C moritur D 16 inmo(u m2)tabuntur τ 17 omnes s.l.m2B
dormiemur D 18 consid. est τ 19 quod] ei quod DCB (sed quod est con-
iunctio, non pron. rel.) promissum τa.c.m2 omn. inmut. om. τ 21 si enim τDCB
22 ceteris est τDCB uos D 23 ita leg.] intellegendum τ dormiemur
τp.c.m2 24 non—inmut. om. A sin B enim] autem τ.om. B in Ad. omnes §

in Adam moriuntur et in morte dormitio est, omnes ergo dormiemus siue moriemur. dormit autem iuxta idioma scripturarum, qui mortuus est spe resurrectionis futurae. omnisque, qui dormit, utique expergiscetur, si tamen non subita eum uis mortis oppresserit et mors somno fuerit copulata. cumque omnes ita dormierint lege naturae, 5 soli sancti et corpore et anima in melius mutabuntur, ita ut incorruptio omnium resurgentium sit, gloria autem atque mutatio omnium sanctorum. quodque sequitur iuxta Graecos: ἐν ἀτόμῳ, ἐν ὁπῇ siue ὁοπῇ ὁφθαλμοῦ — utrumque enim legitur et nostri interpretati sunt in momento et in ictu siue in motu oculi —, 10 ita explanauit: ‘iunctam simul omnium resurrectionem praesens sermo significat’. quando enim dicit: ‘in puncto temporis et in motu oculi atque momento’, futura omnium resurrectione cunctam et primae et secundae resurrectionis excludit fabulam, ut alii primi, alii nouissimi resurrecturi esse credantur. 15 atomus autem punctum temporis est, quod secari et diuidi non potest; unde et Epicurus ex suis atomis mundum struit et uniuersa conformat. ictusque oculi siue motus, qui Graece dicitur ὁπή, tanta uelocitate transcurrit, ut paene sensum uidentis effugiat. uerum quia in plerisque codicibus pro ὁπή, id est 20 ictu uel motu, ὁπή legitur, hoc sentire debemus, quod, quomodo

8 cf. I Cor. 15, 52 10 *I Cor. 15, 52 11 Didymus in epist. Pauli

2 autem *om.τ* ΙΑΙΩΜΑ DCB mortuos *ℳ, Aa.c.m2* 3 omnesque *ℳ, Aa.c.m2* omnis *τB* qui *om.C* utique *om.τ* 4 expergiscitur *τ*—giscitur DCB subiecta *τ* uis mortis eum *C* 5 que *om.τ* 6 et an. et corp. *DB* ut *om.τ* 7 resurrectionum *Aa.c.m2* autem *s.l.m2B, om.D* omnium] proprie (*ε D*) DCB 8 iuxta—11 resurr.] rasura 3¹/₄ uersuum, in qua uerba p. 459, 13 non praeu.—15 cum iustis, quae suo loco praebet *m1*, scripsit *m2B* pr. *EN C* in cet. (*IN A*) ATOMUτ atomo *D* alt. *ἐν*] *IN D* ΠΙΙΝ D ΠΙΙτ 9 siue *ENC* ΠΟΗτ ΟΦΘΑΛΛΟΥ D ΦΘΑΛΛΟΥ D ΟΦΤΩ (*a.s.l.*) ΧΜΟΥτ 10 momento *ℳ*—tum *A* mutu *ℳ, Aa.c.m2* moto *τα.c.m2* mutuo *D* oculi] add. idem Didymus *ς* 11 iuncta *C* punctum ex iunctum *m2τ* simul *om.τ* resurrectione rapiuntur obuiam *χρo*, sed eos (*hi uel ii ς*), quos (quod *D*) mors dissoluerit (add. quae *ς*) *DCς* 13 mutu *ℳA* moto *τα.c.m2* futuram—resurrectionem *τDCB* 14 cuncta *DC* pr. et ex en *A, om.τDCB*. resurr. *om.τ* fab. excl. *τ* exclusit *Ba.c.m2* 15 pr. alii ex alię *A* primae *ℳ, Aa.c.m2* alt. alii (alt. *i in ras.*) *A* 16 punctus *τB* 17 epicurus *ℳA* epis(seras.)eo(u *s.l.m2*)rus *τ* instruit *ℳA* 19 et 20 *PONH A* *ΠΟΙΗΝ C* *POMN B* ropi *D* pote *τ* 20 in pler.] imperisse *Da.c.m.2* utrumque in grecis *τ* 21 ictum *A, Ba.τ*. *PINH A* *PININ C* ripii *D* pite *τ* fimy *B* quod] ut *τ*

levis pluma uel stipula aut tenue uel siccum folium uento flatuque
 raptat uret de terra ad sublime transfertur, sic ad oculum uel motum
 dei omnium mortuorum corpora mouebuntur parata ad aduentum
 iudicis. quodque iungit et dicit: in nouissima tuba; canet 6
 5 enim et mortui resurgent incorrupti et nos
 inmutabimur. oportet enim corruptium hoc
 induere incorruptionem et mortale hoc in-
 duere immortalitatem, duplicem habet intellegentiam,
 ut clangor tubae aut uocis indicet magnitudinem iuxta illud, quod
 10 scriptum est: sicut tuba exalta uocem tuam, aut
 apertam omnium resurrectionem iuxta id, quod in euangelio legimus:
 tu autem, quando facis elemosynam, noli tuba
 canere ante te, hoc est: abscondite fac misericordiam et in
 secreto, ne uidearis de alterius miseria gloriari. quaerimus autem, 7
 15 cur ad nouissimam tubam mortuos scripserit resurrecturos. quando
 enim nouissima dicitur, utique aliae praecesserunt. in Apocalypsi
 Iohannis septem angeli describuntur cum tubis et unoquoque clan-
 gente, primo uidelicet, secundo et tertio et quarto et quinto et sexto,
 quid per singulos actum sit, indicatur. nouissimo autem, id est sep-
 20 timo, claro tubae strepitu personante mortui suscitantur corpora,
 quae prius habuerant corruptibilia, incorrupta recipientes. unde, post 8
 nouissimam tubam, exponit apostolus, quid sequatur: canet enim
 et mortui resurgent incorrupti, nos autem in-
 muta b i m u r. quando dicit 'nos', alium se et eos, qui secum sunt,
 5 praeter mortuos esse significat. ad quod intellegendum sunt qui di-

4 * I Cor. 15, 52—53 10 * Esai. 58, 1 12 * Matth. 6, 2 16 cf. Apoc.
 c. 8 et 9 19 cf. Apoc. 10, 7 22 * I Cor. 15, 52

1 uel sicc.] siccumque DCB 2 oculi D ictum τ ictum oculi ζ uel mot.]
 et ad (ad om. τ) nutum τ DCB 3 ad] in CB 4 iungitur τ 5 enim] add.
 tuba s.l.m2B nos s.l.m2B 6 corruptum Aa.c.m2-ptum τ-ptibile ζ 9 cla-
 mor τ uoces ind. et A 10 aut] ast ex at m2A, om. A 11 id] illud τC
 12 quando] cum (s.l.m2)τ facies (e exp.)τ ae(e τ)li(y A)mosinam A A τ
 helemosy(i B)nam DB 13 hoc est om. τ abscondito B 15 resurrecturus
 A, Aa.c.m2 surrecturos DB 16 nou. tuba A A alia A A praecesserit (sic) D
 apocalipsi τB apolypsi D 17 deser. ang. ζ discr. A, Aa.c.m2 18 uid. et τDB
 et .||||· s.l.B quartoque D quarto C tert. et om. B 19 per s.l.τ indicatū D
 autem om. τ 20 clare Ba.c.m2 resuscitantur τ et (s.l.B) corpora DB
 22 quod sequitur τ enim tuba B 23 et om. A

cant mortuos, qui resurgant incorrupti, esse corpora mortuorum, eos autem, qui dicantur esse mutandi, animas debere accipi, quando in maiorem gloriam fuerint commutatae et peruenerint in uirum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis
 9 Christi. alii uero adserunt mortuos debere intellegi peccatores, qui resurgant incorrupti, ut possint aeterna sustinere supplicia, eos autem, qui commutantur, esse sanctos, qui de uirtute in uirtutem et de gloria transferuntur in gloriam. unde ad incorruptionem mortuorum intulit: oportet enim corruptium hoc induere incorruptionem. ad id autem, quod dixerat: nos inmutabimur, illud adiunxit: et mortale hoc induere in mortalitatem. aliud est enim immortalitas, aliud incorruptio, sicut aliud mortale et aliud corruptium. quicquid autem mortale est, et corruptium est, sed non, quod corruptium, statim et mortale. corruptiua quippe sunt corpora, quae carent anima, et tamen non sunt mortalia, quia numquam habuere uitam, quae proprie animantium est. unde signanter apostolus corruptioni incorruptionem et mortalitati immortalitatem resurrectionis futuram tempore copulauit⁴.

6. Acacius, Caesareae, quae prius Turris Stratonis uocabatur, post Eusebium Pamphili episcopus, in quarto Συμμικτων ζητημάτων libro proponens sibi hanc eandem quaestionem latius disputauit et utrumque suscipiens, quod inter se uidetur esse contrarium, post principium, quod omisimus, sic locutus est: 'dicamus primum de eo, quod magis in plurimis codicibus inuenitur: ecce mysterium

3 Eph. 4, 13

9 *I Cor. 15, 53

24 Acacius Caes. Quaest. uar. IV

25 *I Cor. 15, 51

1 resurgunt *B* surgant *A* 2 accepi *℣*, *Aa.c.m2* 3 maiori *C* comutati (*ex-te*) *B* 4 plenit. *om.τ* 5 uero] autem *℣A* debere *ς* 6 resurgunt *DCB* resurgent *ς* 8 transferentur *B* unde et *DCB* 9 intulit *om.A* enim] autem *τ* corr.] incorruptium *τ* 11 induet *DCB* 12 aliut *ubique* *℣* (*uariat A*) 13 corruptio *τ* autem *om.τ* 15 quippe sunt] quę *psunt* *τ* 16 quia] quae *τ* habere *τ* est anim. *B* 17 corr.] corruptio in *τ* 18 et *om.ς* mort.] mortale *τ* futura tempora *A* tempore futuram *B* 20 agac. *A* accut. *C* achaic. *τ* caesaria *℣, A* (—ię *m2*) qui *τ* 21 pamphilis *A* pampilii *τ* in quarto *om.D* CINMIKTΩN *A* CYMMIKIΩN *τ* CYMAEKTΩN *DCB* CYNAEKTON *A* ζητ. uarie scriptum in *DCB*; add. *℥* ZHMA in *τ* 22 eadem *τD* 23 utr.— contr.] ex utroque uidetur esse contrarium suscipiens quod intra se *τ*

dico uobis: omnes quidem dormiemus, non omnes autem inmutabimur. mysterium dixit, ut adtentiores 2 faceret auditores de resurrectione plenius disserturus. dormitio autem mortem istam, quae communis est omnium, significat. unde rectissime posuit, quod omnes dormiamus, id est moriamur, sicut supra dixerat: quomodo in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes uiuificantur. cum ergo omnes mori- 3 turi sint, audite sacramenta, quae dico: omnes quidem moriemur, sed non omnes inmutabimur. canet enim tuba — haud dubium, quin angelus septimus — et mortui resurgent incorrupti. si autem incorrupti erunt mortui, quomodo non inmutabuntur, cum incorruptio ipsa mutatio sit? sed hic commutatio, qua Paulus mutandus et sancti sunt, glorificatio intellegitur. incorruptio autem idcirco communis est omnium, quia 4 in eo miserabiliores erunt peccatores, ut ad tormenta perpetui sint et non mortali et corruptibili corpore dissoluantur. legimus in eadem 4 epistula apostolo disserente sacramentum diuersitatem resurrectionis non in natura corporum, sed in uarietate gloriae, dum alii resurgunt ad poenas perpetuas, alii ad gloriam sempiternam: alia autem 5 caro uolatilium, alia piscium, alia iumentorum et corpora caelestia et corpora terrena. sic, inquit, erit et resurrectio mortuorum. cui sententiae magis adquiescit ecclesia, ut omnes commune morte 5 moriamur et non omnes mutemur in gloria iuxta illud, quod Daniel scribit: multi dormientes in terrae puluere resurgent, alii in uitam aeternam, alii in con-

6 *I Cor. 15, 22 8 *I Cor. 15, 51—52 19 *I Cor. 15, 39—40
22 *I Cor. 15, 42 25 *Dan. 12, 2

1 uobis dico B resurgemus uel dormiemus τ 2 autem om. A, s. l. D
dixerit τ attentos s 5 posuit] possunt ex posunt m2 A omnis A AC dor-
miamur (sic) τ moriemur τ sicut s. l. τ 6 dixit C sic et s 7 uiuifica-
buntur DCB 8 quidem] add. dormiemus id est τ 10 haut A aud Ba. c.
chaut τ D quia A 12 inmo(u m2)tabimur τ cum in incorruptia (o s. l.) B
inmutatio B 13 cōmo(u m2)tatio τ mutatio B 14 est om. τ 17 aposto (u A) li
A deserente τ 19 autem] enim DCB 20 caro] add. pro A, A (exp.) pr. alia]
add. autem τ 21 terrestria τ 22 erit om. τ 23 cuius A adquisierit τ
omnis A. Aa. c. m2 omnium τ commune (communi m2) τ communi C comuni B
24 gloriam τ CB, Ap. c. m2 illut A, Aa. c. m2, om. τ daniel τ B 26 uitam A
gloriam in uitam τ gloriam cel.

fusionem et obprobrium sempiternum. qui enim resurgent in confusionem et obprobrium sempiternum, non resurgent in aeternam gloriam, in qua Paulus et, qui cum eo sunt, mutabuntur. 6 quae cum ita se habeant, et sic intellecta sint nobis: eorum tantum commutationem suscipere, qui resurgent in gloriam, peccatorum autem et infidelium, qui mortui appellantur et resurgent incorrupti, nequaquam commutationem, sed poenas perpetuas esse dicendas.

7. Transeamus ad secundam lectionem, quae ita fertur in plerisque codicibus: non quidem omnes dormiemus, omnes autem immutabimur. ex qua nonnulli adserunt multos uiuos in corporibus repperiendos et, si non dormiant omnes, non omnes esse morituros, si autem non moriantur omnes, non omnes resurrecturos. resurgere enim proprie dicitur, qui prius moriendo 2 cecidit. unde et Paulum uolunt scribere in prima ad Thessalonicenses epistula: nos, qui uiuimus, qui residui erimus in aduentu domini, non praeueniemus eos, qui dormiunt, quoniam ipse dominus in iussu, in uoce archangeli, in tuba dei descendet de caelo et mortui in Christo resurgent primum, deinde nos, qui uiuimus, qui residui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam domino in aerem et sic semper cum domino erimus. 3 et ex his dictis probare conantur Paulum et, qui cum eo scribebant epistolam, putasse se non esse morituros, sed repperiendos die consummationis in corpore. quod si uerum est, errauit Paulus et

9 *I Cor. 15, 51 15 *I Thess. 4, 14—16

1 opprobrium $\mathcal{A}$, $\mathcal{A}$ (obprobrium $m2$) qui—semp. *del. B, ponunt post 8 lectionem* $\mathcal{A}$ 2 *pr.* resurgunt $\mathcal{A}$ $\mathcal{A}$ oppr. et conf. sempiternam C obprobrium $\mathcal{A}$, $\mathcal{A}$, $c.m2$ *alt.* resurgunt τ 3 aet. gl.] gl. sempiternam τ qua] quam DC sunt *om.* τ commo($u m2$)tabuntur τ 4 intellegenda sint ($n s.l.m2$) τ a nobis DCB tamen τ 5 susc. qui *om.* $\mathcal{A}$ resurgunt C surgent $\mathcal{A}$ 8 lect.] *cf. adnot. ad l. 1* qua τ 11 repp. $\mathcal{A}$ rep. *cet.* 12 *pr.* omnes] *add.* in nomine *in mg.* $m2 \mathcal{A}$ 13 dicitur *om.* τ primus C moriendo id τ 14 paulus uoluit B th($h s.l.\mathcal{A}$) es-salonicensis $\mathcal{A}$ tesalonicenses B 16 eos *om.* τ 17 dormierunt CB 18 et in uoce DB et uoce C et in tuba τCB descendit D , B , $a.c.m2$ descendit τ di($e m2 \mathcal{A}$)scendens $\mathcal{A}$ 19 res. in $\overline{xpo}$ τ primi B 22 *pr.* dom.] $\overline{xpo}$ B $\overline{xpo}$ $\overline{dno}$ τ in aera C , *om.* τ 23 *pr.* et *om.* D probare *om.* τ conatur $\mathcal{A}$ apostolum Paulum ς eo $s.l.B$ 24 epla D sed] se $Ap.c.$ repp. $\mathcal{A}$ rep. *cet.* 25 in die ς paul. err. τ

humana aestimatione deceptus est, ut arbitraretur se inueniendum
in corpore; quod falsum rerum exitus adprobauit. hoc intellexerant
et ipsi Thessalonicenses sacramenta sermonis mystici nescientes et
coniecturis uariis fluctuabant dicebantque: 'si Paulus inueniendus
5 in corpore est, proximus est dies iudicii'. unde corrigit eos secundam 4
epistolam scribens: rogamus uos, fratres, per aduentum
domini nostri Iesu Christi et nostram congregationem in ipsum, ut non cito mente
moueamini nec terreamini neque per spiritum
10 neque per uerbum neque per epistolam tamquam per nos, quasi instet dies domini. ne quis
uos seducat ullo modo, quoniam, nisi discessio uenerit primum et reuelatus fuerit homo peccati,
filius perditionis, qui aduersatur et extollitur
15 super omne, quod dicitur deus aut quod colitur, ita ut in templo dei sedeat ostendens se,
tamquam sit deus. non meministis, quod, cum apud uos essem adhuc, haec dicebam
uobis? quibus dictis hoc agit, ut eos reuocet ab errore, ne putent 5
20 diem adpropinquare iudicii et id, quod scripserat: nos, qui uiuimus,
qui residui sumus in aduentu domini, non praeueniemus eos, qui dormierunt,
aliter intellegant, quam intellegi uoluit ipse, qui scripsit. neque enim fieri potest,
ut, qui ad Timotheum scripserat: ego iam delibore et tem
25 pus resolutionis meae instat, putaret se in carne perpetuum
et numquam esse moriturum et de uita terrena statim ad regna caelestia
transiturum, praesertim cum ad Romanos scribens eadem dixerit: quis me liberabit de corpore mortis

6 *II Thess. 2, 1—5

20 *I Thess. 4, 14

24 II Tim. 4, 6

28 Rom. 7, 24

1 extim. *D* est (*s.l.m2*) deceptus τ 2 falsum esse *C* ad(p *A*)probabit $\mathcal{A}\tau$
3 thessalonicensis $\mathcal{A}$, *Aa.c.m2* thesalonicenses *B* 5 *alt.* est *om.* τ corrigit $\mathcal{A}\tau$,
Aa.c.m2 6 rogo *DB* 7 nostri *om.* $\mathcal{A}$ nostram] nostri ς 8 mou. mente *DC*
mou. a uestro sensu *B* 9 nec]neque *B* 11 per nos missam *B* 12 discessio $\mathcal{A}$ *AC*
dissensio *D, B* (*post uenerit ex dissensio*) 14 et *s.l.m2 A* 21 aduentum *A*
23 intelligi *ex* intelligere *m2 B* ille *B* enim *om.* τ 24 thimoteum *B* ego
enim *C* delebor $\mathcal{A}$, *Aa.c.m2* 25 se] et se *B* perp. *om.* *CB* 26 *pr.* et *om.* *B*
terr. ista τ 27 cum et *DB* 28 liberauit $\mathcal{A}$ *D, Aa.c.*

huius? et ad Corinthios: habitantes in corpore peregrinamur a domino. magis autem uolumus exire
 6 de corpore et esse cum domino. qui haec dicebat, utique nouerat se esse moriturum. melius est igitur spiritualiter sentire, quod scriptum est, et dormitionem in praesenti loco non mor- 5 tem accipere, per quam anima a corpore separatur, sed peccatum post fidem et offensam dei dormitionemque post baptismum, de qua et ad Corinthios loquebatur: ideo inter uos multi infirmi sunt et dormiunt plurimi et in alio loco: ergo et qui dormierunt in Christo, perierunt; qui 10 cum mortui sint, non sunt perpetua morte perituri, quia non mortali
 7 crimine continentur, sed leui modicoque peccato. quod et alius sanctus uitare cupiens loquebatur: ne forte obdormiam in morte. est enim somnus peccati, qui ducit ad mortem, et est alia delicti dormitio, quae morte non stringitur. qui ergo uixerit ea uita, 15 quae dicit: 'ego sum uita' — etenim uita nostra abscondita est cum Christo in deo —, et numquam ab ea fuerit separatus nec ad mortem usque peccauerit, iste de uiuentibus et semper uiuentibus esse dicitur, de quibus et saluator in euangelio Iohannis mystico sermone testatur: 20 qui credit in me, non morietur in aeternum.
 8 unde et apostolus domini sui calcans uestigia ea docuit discipulos, quae didicit a magistro. omnes itaque non dormiemus. qui enim omni custodia seruat cor suum et ad Christi praecepta uigilat mandatique eius memor est dicentis: uigilate, quia nescitis, qua 25 hora fur ueniat, et in alio loco: ne dederis somnum

1 *II Cor. 5, 6 2 *II Cor. 5, 8 8 *I Cor. 11, 30 9 I Cor. 15, 18
 13 *Ps. 12, 4 14 cf. Prou. 12, 28 16 cf. Ioh. 11, 25; 14, 6 *Col. 3, 3
 20 Ioh. 11, 26 23 cf. Prou. 4, 23 25 *Matth. 24, 42 (43) 26 *Prou. 6, 4—5

1 corintios *B-theos τa.c.m2* 2 deo *DCB* exire *ex* exhibere *A* 3 esse] praesentes (*add. esse s.l.m2*) *B* 4 nou. ut. *C* se esse] esse (*add. se s.l.m2*) *τ*
 spiritualiter *B* 5 et *om.C* dormitionem *τ* 6 per quam] qua *τ* animam *A*
 8 et *om. A* corintheos *τ* chorintios *B* ideo et *τ* et ideo *ς* inter *om. τ*
 10 et *om. B* 11 in mortali *ς* 14 morte] mortem *τD* 15 delicta *C* stringetur *τ*
 16 dicit *ex* ducitur *τ* 17 domino *τ* nequaquam *τ* 18 fuerit ab ea *τ* fueris *D*
 morte *D* 19 de—dic. *ponit post* 20 Ioh. *τ* et semp. uiu. *om. B* dicetur *DCB*
 21 credidit *τ* mor.] *add. et omnis qui uiuit et credit in me (in me om. DC)*
 non mor. *DCB* 22 apost. paulus *τ* eo *A* 25 es *D* uig. itaque *τ*

oculis tuis et palpebris tuis dormitationem,
 ut saluus fias quasi caprea de uinculis et quasi
 auis de laqueis, iste non dormiet. cum igitur quidam non
 5 dormiant, qui semper in Christo uiuunt et uigilant, sequitur, ut nequa-
 quam omnes dormiant et e contrario omnes inmutentur non inmu-
 tatione gloriae, quae proprie sanctis debetur, sed ea inmutatione,
 qua corruptium hoc incorruptum efficitur, ut uel poenas uel prae-
 mia recipiat sempiterna. quod etsi dormierit aliquis in Christo et
 negligentiae somno obdormierit, debet audire, quod scriptum est:
 10 numquid, qui dormit, non resurget? qui uero non
 dormit, sed uigilat et semper uiuit in Christo, de uita ad uitam transi-
 et siue rapietur in nubibus, ut semper cum domino sit. de istius 10
 modi dormientibus Lazarus erat, de quo dominus ait: L a z a r u s,
 amicus noster, dormit. et de hoc dormiente dicebat ad
 15 Martham: qui credit in me, etiam si mortuus fue-
 rit, uiuet et omnis, qui uiuit et credit in me,
 non morietur in aeternum. qui enim tota in Christo
 mente confidit, etiam si ut homo lapsus mortuus fuerit in peccato,
 fide sua uiuit in perpetuum. alioquin mors ista communis et creden-
 20 tibus et non credentibus debetur aequaliter et omnes pariter resur-
 recturi sunt, alii in confusionem aeternam, alii ex eo, quod credunt,
 in sempiternam uitam. et sic stare potest, ut, qui credit in Christo, 11
 non moriatur et, etiam si mortuus fuerit, uiuat in perpetuum, quod
 iuxta corporalem mortem excepto Enoch et Helia nulli contigisse per-
 25 spicuum est. qui autem fidei magnitudine semper uiuunt in Christo,

10 *Ps. 40, 9 12 cf. I Thess. 4, 16 13 Ioh. 11, 11 15 Ioh. 11, 25—26
 21 cf. Dan. 12, 2 24 cf. Gen. 5, 24; IV Reg. 2, 11

1 et] aut τ all. tuis] tui A 3 aues A iste—quidam om. A 4 dor-
 mitant A qui—5 dormiant om. τ 5 e s.l.m2B ex τ inmutationem A 6 deb:
 sanctis ς 7 in corruptionem τ efficitur B 8 aeterrena (re exp.) A, ? A
 quodsi et τ DC et om. τ D 9 sompno B, om. τ 10 non—dormit
 om. A resurget] adiciet (ex—at) ut resurgat B 11 transit A 12 siue] sed τ
 rapiatur A rapitur τ in] cum D 14 et om. DB de om. A dicit C
 16 uiuet] uiuit A, Aa.c.m2 17 in xpo tota mente τ tota in xpo (add. fide
 s.l.m2A) A tota mente in Christo ς 18 si ut] sicut ra.c.D 19 alioquin
 (s.l. · i · alias) τ alioqui C ita DC communis τ a.c.m2 comunis AAB; add.
 est in ras.m2B 20 surrecturi C 22 uit. aeternam τ 23 morietur D et om. τ B
 uiuet τ uiuit D 24 enoc τ B elia Aa.c.C 25 est s.l.B uiuent τ

non dormient, non morientur, sed imitatores erunt uitae apostolicae, qui absque ulla culpa uixerunt in lege iustitiae et ad fidem domini transeuntes credentesque in eo, qui uita uocatur et resurrectio, numquam dormire, numquam mortui sunt. anima enim, quae peccauerit, ipsa morietur. sicut igitur anima, quae 5 peccat, uiuente corpore mortua est et eadem die, qua peccauerit, dormit in mortem dicente Ecclesiaste: qui peccauerit, mortuus est ex tunc, sic anima, quae Christi praecepta seruauerit, 12 etiam si corpus mortuum fuerit, uiuet in aeternum. hoc autem sciendum, quod magis conueniet ueritati ita legere: omnes quidem 10 dormiemus, non omnes autem inmutabimur, maxime quia sequitur: mortui resurgent incorrupti et nos inmutabimur. si enim omnes sunt inmutandi iuxta alteram lectionem, quomodo postea dicitur quasi praeceptum atque priuatum et proprie apostolorum: et nos inmutabimur? 15 quando autem dicit 'nos', sanctos quosque significat.

8. Quaeritis, quomodo intellegendum sit illud, quod in prima ad Thessalonicenses epistula scribitur: hoc enim uobis dicimus in uerbo domini, quia nos, qui uiuimus, qui residui sumus in aduentu domini, non prae- 20 ueniamus eos, qui dormierunt, quoniam ipse dominus in iussu, in uoce archangeliet in tuba dei descendet de caelo et, mortui qui in Christo sunt, resurgent primi, deinde nos, qui uiui-

3 cf. Ioh. 11, 25 4 Ezech. 18, 4 7 *Eccle. 8, 12 10 *I Cor. 15, 51
12 I Cor. 15, 52 18 *I Thess. 4, 14—16

1 *alt.* non] id est non *B* neque *MA* apost *τ* 2 culpa] macula *B* 3 eum *Bp.c.m2* et *s.l.B* numq. dorm. *om.MA* 4 dormire *CB* mort. sunt] mori possunt *B* 6 peccat] peccauerit *τ* corpora *Da.c.m2C* 7 morte *τC, Ba.c.m2* ecclesiasten *A* peccauit *DCB* 9 mortuus *Da.c.C* uiuit *MD, Aa.c.m2* sciendumque quod *τ* 10 conueniat *DCB* legerem (*m exp.A*) *MA* 11 autem *s.l.m2B, om.DC* 12 quod *τ* 16 dixit *τ* quosque] que *M* quae (*a exp.*) *A* 17 queritis; *add.* etiam *s.l.m2B* intelligendus *C* illut *M, Aa.c.m2, om.τ* 18 thessalonic. *M* thesalonic. *B* enim] autem *τ* uobis *om.τ* 19 nos] uos *D* 20 in adu. dom. *om.MAτ* aduentum *C, Ba.r.* 22 iusso *τ a.c.m2*; *add.* et *C, Bs l.m2* 23 descendit *D* descendit *M, Aa.c.m2* 24 primi *om.M*; sequuntur *p. 449, 4 Theod.—p. 450, 11 resurr. in DCB (cf. supra)* deinde nos—*p. 459, 15 eum iustis posita sunt inter ἐξῆγγητι et πῶν (p. 460, 5) in DCB*

mus, qui reliqui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obuiam Christo in aera et ita semper cum domino erimus. super quo quamvis superior Acacii disputatio plenius uentilarit, tamen dicendum est, quid
 5 uideatur aliis, Theodoro uidelicet, Apollinari et Diodoro, qui unam sequuntur sententiam. quorum Diodorus haec scripsit: 'residuos atque uiuentes Paulus apostolus uocat, non quo uelit intellegi et se et alios resurrectionis tempore in corpore repperiendos, sed 'nos' dixit pro eo, quod est 'iustos, de quorum et ego sum numero'. ipsi
 10 enim rapiuntur obuiam Christo et non peccatores. 'uiuentes' autem non iuxta tropologiam sanctos accipimus, qui peccato mortui sunt, sed omnes, quos in corpore adueniens Christus inuenerit. quodque
 15 cum iustis rapiuntur obuiam Christo —, sed eos, quos mors dissoluerit. uerum quid ista perquiro et apostolicis dictis calumniam facio, cum ipse manifestissime scribat: qui residui sumus in aduentum domini? qui sint autem residui, uerbis discimus saluatoris: sicut in diebus Noe ducebant uxores
 20 et nubebant et repente uenit diluuium et tulit omnes, sic erit aduentus filii hominis. quibus
 sermonibus adprobatur in fine mundi multos uiuos et adhuc in corporibus repperiendos. sequitur: in iussu, in uoce archangeli et mortui resurgent primi. et hoc rursum saluator in euangelio loquitur: media autem nocte sponsus uenit, qui
 25 utique uiuentes in corpore deprehendet, quando duo erunt in

6 Diodorus Tars. in epist. Pauli 19 cf. Matth. 24, 37—39; Luc. 17, 26—27 23 I Thess. 4, 15 25 *Matth. 25, 6 26 *Luc. 17, 34—35

1 qui rel. s.l.m2A rel.] residui τC, Bp.c.m2 rapiemus τ 2 obuiam ἈAa.c.; add. in (exp.) A aere D ita] sic C 3 super] de DCB quam (n Ap.r.)-quam ἈA 4 acatii B achacii (uel potius achaici?) ex achai τ uent.] dispo(u m2A)tarit ἈA, om. τ quod ἈτA 5 uidetur τ alius D apollinari ἈAD appollicari B apollinario C 6 secuntur B sequitur A 7 quod τ uellit Ἀτ, Aa.c. et se] esse B 8 temporis A repp. ἈA rep. (ex recipiendos B) cet. 9 iustus τa.c.A 11 non mortui DCB 13 non] nos τ praeuenimus A dormierunt c 15 rap.—diss. hoc loco omissa post p. 450, 11 resurrectione (cf. adnot. crit.) leguntur in DC eos] ii uel hi c 16 quod A 17 scribit (del.) scribi (a s.l.m2) τ B scribatur τ aduentu DC, Bp.r. 18 sunt D 20 alt. et om. A 23 repp. (ex perperiendos A) ἈAD rep. cet. iusso Ἀ iussu di τ iussu et c 24 hoc om. B loq. in eu. DCB 26 depraehendit ἈA et quando τ

lecto uno, unus adsumetur et alius relinquetur, et duae molentes, una adsumetur et alia relinquetur. quibus dictis ostenditur medio noctis securis omnibus consummationem mundi esse uenturam.

9. Origenes in tertio uolumine *Ἐξηγητικῶν* epistolae Pauli ad 5
Thessalonicenses primae post multa, quae uario prudentique sermone disseruit, haec intulit, de quibus nulli dubium est et Acacium pleraque libasse: 'quid est ergo, quod scribunt Thessalonicensibus in uerbo dei Paulus et Siluanus et Timotheus: nos, qui uiuimus, qui residui sumus in aduentu domini, 10
non praeueniemus eos, qui dormierunt? qui sunt isti uiuentes, qui loquuntur talia? utique Paulus, non ab hominibus neque per homines apostolus, et carissimus filius eius in fide Timotheus et Siluanus, qui illis erat et affectione et uirtutibus copulatus. et hoc non solum illi, sed, quicumque Pauli et scientia et conuersatione similis est, dicere potest: nos, qui uiuimus, quorum corpus mortuum est propter peccatum, spiritus autem uiuit propter iustitiam et quorum mortificata sunt membra super terram, ita ut nequaquam concupiscat caro contra 15
spiritum. si enim adhuc desiderat caro, uiuit et, quia uiuit, desiderat 20
et non sunt mortificata membra eius super terram, quod, si mortificata sunt, nequaquam contra spiritum concupiscunt, quae mortificationis ui huiusce modi desiderium perdiderunt. sicut igitur, qui uita caruere praesenti et ad meliora translati sunt, magis uiuunt depo-

8 Origenes, Comm. ep. I ad Thessal. III 9 *I Thess. 4, 14 12 *Gal. 1, 1
14 cf. I Tim. 1, 2 17 cf. Rom. 8, 10 18 cf. Col. 3, 5 19 cf. Gal. 5, 17

1 lectulo ς uno *om.C* 2 altera *B* 3 media nocte *MA* 4 uent.] *add.*
in *M* 5 origenis in tercio uolumine *ESNTNTI* (*haec omnia del. m2*), *seq.*
p. 458, 24 deinde—*459, 15* iustis, *tum in mg.m2* origenes in tercio uolumine
EZHIIHTI B orige(*ex i m2*)*nis* *τAD, Bm1* *Ἐξηγ.* uarie scriptum in *codd.*
epistula *τ* 6 thessalonicensis *M* thesalonicenses *B* prima *A* que *om.τ*
7 disserunt *M, Aa.r.* acaicum *MA* achaicum *τ* accacium *B* 8 est *om.τ* scri-
bunt *ex* scribit *B* scribunt in *MA* thesal. *DB* 9 dñi *τ* tim. et silu. *τ*
thimot(*h s.l.*) *ieus B* imotheus *M, Aa.c.m2* 10 aduentum *τC* 12 iste *M, Aa.c.m2*
13 nec *τDC* 14 eius fil. ς 15 uirtute *B* hoc] *ex hoc τ* sed etiam *τ*
17 mortuus *D* propter] *pro τ* 18 uiuet *MA* uita *DC* iust. *om.C* iusticiam
ex iustificationem (*add. ihu in corpore suo del.*) *B* sunt *ex* est *m2A* 19 terra *C*
20 coro *M* 21 illius *τDCB* quod si] *quasi τ* 22 qua *τ* que *ex* qui *B* mortifi-
catione sua *τ* mortificatione sui *DCB* 24 caruerent *ex* caueret *m2A*

sito mortis corpore et uitiorum omnium incentiuus, sic, qui mortificationem Iesu in corpore suo circumferunt et nequaquam uiuunt iuxta carnem, sed iuxta spiritum, uiuunt in eo, qui uita est, et uiuit in eis Christus, de quo scriptum est: uiuens sermo dei et
 5 efficax, qui est dei uirtus deique sapientia. uiuunt enim, in quibus
 uiuit uirtus dei omni humana fragilitate deposita et in quibus uiuit sapientia, quae abscondita est in deo et in quibus uiuit et inoperatur iustitia. Christus enim factus est nobis non solum iustitia ex deo, sed et sapientia et omne, quod uirtus est. et si quidem in praesenti loco
 10 se a dormientibus et in Christo mortuis, qui hanc scribunt epistolam, separarent, uidebatur superflua adnotatio et ex uno loco adsumptum testimonium non ualeret; nunc uero eodem sensu, quia eodem et spiritu, et in prima ad Corinthios loquitur: omnes non dormie-
 15 mus, omnes autem inmutabimur in momento, in motu oculi, in nouissima tuba; canet enim et mortui resurgent incorrupti et nos inmutabimur. hoc, quod in praesenti loco scriptum est: in tuba
 5 dei descendet de caelo, compara illi, quod ad Corinthios dicitur: in nouissima tuba; canet enim, illi autem,
 20 quod ad Thessalonicenses legitur: et mortui in Christo

1 cf. Rom. 7, 24 cf. II Cor. 4, 10 3 cf. Joh. 11, 25; 14, 6 4 *Hebr. 4, 12
 5 cf. I Cor. 1, 24 8 cf. I Cor. 1, 30 13 *I Cor. 15, 51—52 17 I Thess.
 4, 15 19 I Cor. 15, 52. 20 *I Thess. 4, 15

1 que A 2 circumferuntur (ur exp.) τ cirferunt (?) A et om. C 3 eo] eum C 4 est om. τ uiuens est C 6 omnes A hoi (h eras.) B umana D 7 alt. in s.l. A uiuit] uiuit sapientia τ inoperatur (in exp.) τ in quibus operatur B operatur C. 8 nobis est B ex] est D 10 se] si A 11 separant A separant τ et notatio τ et om. A 12 ualere τ nunc uero] si nunc τ et eodem τ 13 et om. τ C corintios A. c. B corintheos τ 14 in mom.— 20 legitur] in praesenti loco scriptum est: in tuba dei descendit de caelo, compara illi, quod ad corinthe(i m2)os in momento et in motu oculi, in nouissima tuba canet hoc autem, quod in praesenti loco scriptum est: canet enim et mortui resurgent incorrupti et nos inmotabimur, in tuba dei descendit de caelo, compara illi, quod ad corinthe(i m2)os loquitur τ momentu A. c. A momento et τ 15 in motu] in ictu B in ictu in motu (mutu A motu ex muto m2A) A enim tuba DCB 16 resurgunt D 17 hoc autem τ 18 descendit DC descendit A. τ. A. c. m2 19 loquitur τ scribitur DCB enim tuba CB illi autem] illut (d m2A) A 20 thessalonicensis A te(the B) salonicenses AB

resurgent primum, hoc, quod ad Corinthios scriptum est:
 6 et mortui resurgent incorrupti. porro, quod sequi-
 tur: deinde nos, qui uiuimus, qui residui sumus,
 illis respondet: et nos inmutabimur, quorum utrumque
 sic intellegi potest: nos, qui uiuimus, qui residui sumus in aduentu 5
 domini, et nos, qui inmutabimur et non sumus ex his, qui appellantur
 mortui, sed uiuimus, idcirco praesentiam dei non in morte, sed in uita
 praestolamur, quia de Israhelitico genere sumus et electae sunt de
 nobis reliquiae, de quibus olim dominus loquebatur: dereliqui
 mihi septem milia, uiros, qui non curuauerunt 10
 7 genua Bahal. in Iohannis quoque euangelio uiuorum et non
 uiuorum duplex ordo describitur: omnis, qui credit in me,
 etiam si mortuus fuerit, uiuet; et omnis, qui
 uiuit et credit in me, non morietur in aeter- 15
 num. si uiuos ita intellegimus, ut a nobis dictum est, dormientes
 et in Christo mortuos illos esse credamus, qui, cum uelint in Christo
 uiuere, tamen peccato mortui sunt. sin autem reliquiae et electio se-
 cundum gratiam appellantur uiuentes, qui non ita credunt nec de
 Israhelitica nobilitate generati sunt, dormientes et mortui appella-
 buntur in Christo. 20

10. Sunt, qui hunc locum ita edisserant: uiui appellantur, qui
 numquam peccato sunt mortui; qui autem peccauerunt et in eo,
 quod peccauerunt, mortui sunt et postea conuersi ad paenitentiam
 purgant antiqua delicta, mortui appellantur, quia peccauerunt, in
 Christo autem mortui, quia plena ad deum mente conuersi sunt. 25
 porro, qui uiuunt et habent testimonium fidei et necdum receperunt
 promissionem dei, qui et de aliis quiddam melius cogitauit, ut non

2 I Cor. 15, 52 3 *I Thess. 4, 16 4 I Cor. 15, 52 9 *Rom. 11, 4;
 cf. III Reg. 19, 18 12 *Ioh. 11, 25—26 17 cf. Rom. 11, 5 26 cf. Hebr.
 11, 39—40

1 primi τCB hoc est τ corintios B corintheos $\tau a.c.m2$ thess(s A) alonice-
 si(e $m2A$)s $\mathfrak{A}A$ 3 dein D 4 illi B respondit $\mathfrak{A}A$ 5 alt. qui—sumus *om. A*
 aduentū τ 6 alt. qui] quae $\mathfrak{A}, Aa.c.$ 7 domini τDC 8 praestul. $\mathfrak{A}\tau$ 9 dom.
 ol. ς 10 uirorum τB 11 genu DCB baal τDC ante bahal A 13 uiuet]
 uiuit (alt. i s. l. $\mathfrak{A}$) $\mathfrak{A}, Aa.c.m2$ 14 uiuit] uiuet $\mathfrak{A}A$ 15 ut iam DCB 16 cum *om. A*
 uellint $\mathfrak{A}, Aa.c.$ 19 et non τ appellabantur A appellantur τB 22 mortui
 sunt A , ? $\mathfrak{A}$ et in eo quod peccauerunt *om. A*, ? $\mathfrak{A}$ 23 quod pecc. *om. \tau* 24 quia]
 qui τ peccauerant $D, Bp.c.m2$ 25 dñm τ 26 uiuent τ 27 repromis-
 sionem τ mel. quiddam ς cogitabit D cogitant B ut] et A

absque his, qui iusti sunt, coronentur, in eo habebunt beatitudinem,
 quod fruuntur bono conscientiae et uiuunt et relictī sunt in aduentu
 domini saluatoris. sed quia clemens est deus et uult saluari etiam 2
 eos, qui dormierunt et in Christo mortui sunt, non praeuenient illos
 5 neque soli rapiuntur in nubibus, sed iuxta exemplum euangelicae
 parabolae unum denarium unamque mercedem et undecimae horae
 operarii et primae, qui in uineam missi sunt, salutis accipient. nec
 hoc alicui uideatur iniustum, ut dispar labor unum praemium conse-
 quatur. magna quippe diuersitas est eorum, qui post uulnera sunt
 10 sanati, et eorum, qui numquam uiderint terrorem mortis. de his puto 3
 dictum: quis est homo, qui uiuat et non uideat
 mortem, redimet de morte animam suam? neque
 enim, ut quidam putant, 'quis' pro eo, quod est 'nullus', accipitur,
 sed quasi dixerit 'quis' puta iuxta illud, quod scriptum est: quis
 15 sapiens et intellegit haec? nec non in alio loco: do-
 mine, quis habitabit in tabernaculo tuo? et
 iterum: quis cognouit sensum domini? residui ergo
 erunt de credentibus pauci, qui aduentum domini uideant secundum
 id, quod deus uerbum est, nequaquam in uilitate carnis, sed in gloria
 20 triumphantis. et considerandum, quomodo primum dormientes ap- 4
 pellauerit, deinde in Christo mortuos, quos uiuentes praeuenire non
 poterunt. qui enim non custodierit hoc, quod scriptum est: ne de-
 deris somnum oculis tuis neque palpebris tuis
 dormitationem, ut saluus fias sicut caprea
 25 de uinculis et sicut auis de laqueis, dormiet et

6 cf. Matth. 20, 1—16 11 *Ps. 88, 49 14 *Os. 14, 10 15 Ps. 14, 1
 17 Rom. 11, 34 22 *Prou. 6, 4—5

1 iussi DC habebant τ habent C, B (ent in ras. m2) 2 bonae A τ A
 aduentū τ, Ba. r. 3 saluare τ DCB 4 sunt om. τ 5 neque] nec τ iuxta om. τ
 7 salutem C salutis pretium s 8 hoc om. τ 9 post om. τ 10 sanitati τ uid.
 terrorem (errorem A, Aa. c. m2) mentis A uid. errorem mortis τ mortis uiderent
 errorem D mortis uidere terrorem B uiderunt mortis (terrorem add. s) C s
 11 dictum est τ uiuit τ uidebit τ 12 redemit τ redimat Bp. c. m2 an. suam
 de morte τ 13 est om. τ 14 quasi] quia si A quod etsi τ puta Ap. c., om. τ
 putas cet. 15 intelle(i B) get Ap. c. m2 B nec non scripsi et non (non exp.
 in A) A nec non et τ et cet. 18 uident A 19 id] illud τ deus om. τ
 pr. in in mg. A alt. in s. l. m2 A gloriam A, Aa. c. 20 dormientibus A
 21 dein D 22 potuerunt B hoc om. B 24 fiat B 25 aues A

culpabili sopore torpescet, cumque dormierit, transibit in mortem. sicut enim mouetur, qui uigilat, sic, qui dormit, iacet inmotus et in
 5 mortis torpet similitudine. quod autem dormitionem sequitur mors, et prima ad Corinthios docere nos poterit, in qua ita scriptum est: nunc autem Christus resurrexit a mortuis, 5
 primitiae dormientium; quia enim per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum, et post paululum: non omnes dormiemus, sed omnes inmutabimur in momento, in ictu oculi,
 in nouissima tuba; canet enim et mortui resur-
 6 gent incorrupti et nos inmutabimur. cum ergo haec de dormitione dicantur et morte et illud legamus in apostolo: surge, qui dormis, et exsurge de mortuis et in-
 luminabit te Christus, iuremus domino et uotum faciamus deo Iacob unusquisque dicens in corde suo: si ascendam 15
 super stratum meum, si dederō somnum oculis meis et palpebris meis dormitationem, donec inueniam locum domino — haud dubium, quin in anima tua —, tabernaculum deo Iacob, ut deus in illo aeterna
 7 sede requiescat. sequitur: quia ipse dominus in iussu 20
 et reliqua. descendet enim missus a patre non diuersitate uirtutis, sed dispensatione iudicis, et descendet ad eos, qui deorsum sunt, uerbum dei et sapientia et ueritas atque iustitia. et quamquam mortui sint, ad quos dignatur descendere, tamen non sunt ab eo alieni; mortui enim uocantur in Christo. qui autem uiuunt, hoc habent pri- 25

5 *I Cor. 15, 20—21 8 *I Cor. 15, 51—52 13 *Eph. 5, 14 14 cf. Ps. 131, 2 15 *Ps. 131, 3—5 20 *I Thess. 4, 15 23 cf. I Cor. 1, 30 25 cf. I Thess. 4, 15

1 culpabile *℣, Aa.c.m2* culpabilis *DC* torpescit *τ, Ap.c.m2* turpiscit *℣, Aa.c.m2* torpes est *DC* transiuit *D* morte *D* 2 iacet *D* inmutus *℣A* in *om.DCB* 3 turpet *℣A* torpit *DC* similitudinem *τ* sequatur *DCB*
 4 corintios *B*; *add.* epistola *ς* 5 surrexit *DC, Ba.c.m2* a] ex *DC, B* (*ex* et)
 6 quoniam *B* enim *om.B* 8 paulum *℣* paulum *Aa.c.m2D* 10 enim] *add.*
 tuba *s.l.B* 12 mortem *DC* 13 de] a *τB* illuminauit *D* 14 dō *τ* 16 super *om.τ*
 18 haut *℣D* chaut (*c exp.*) *τ* aut *C, Ba.c.* quin] qui *C, om.τ* in *om.A*
 19 sua *DCB, ?℣* 20 quod quia *τ* dom. *om.τ* 21 discendet *τa.c.m2* descendit *C* descendit *℣, Aa.c.m2* 22 discendet *τa.c.m2* descendit *℣, Aa.c.m2* dor-
 sum *℣* 24 sint] sunt *τ* descendere *℣, Aa.c.m2* ascendere (*s.l.* ostendere) *τ*
 non tamen *CB*

uilegium, quod eliguntur e pluribus. attamen utrumque agmen, et 8
mortuorum in Christo et uiuentium, pariter rapiuntur in nubibus
obuiam domino, ut non eum expectent, donec ad terrena descendat,
sed praesentia illius et contubernio in sublimibus perfruantur. quanta-
5 que Christi clementia, ut pro salute nostra non solum caro factus sit,
sed ad mortuos usque descenderit et in ipsa morte habeat signa ui-
uentium! aqua enim et sanguis de latere eius egressa sunt. descendit
igitur sermo diuinus uoce archangeli praecedente et praeparante sibi
uiam in his, qui eius possunt ferre praesentiam. quod ut queamus 9
10 intellegere, primi aduentus mysteria cognoscamus. scriptum est de
Iohanne, qui praecursor eius fuit, quod in heremo dixerit: ego uox
clamantis in deserto et reliqua. quid clamauit uox in de-
serto? parate uiam domini, rectas facite semi-
tas eius. ob quod praemium quamue mercedem? omnis
15 uallis inplebitur et omnis mons et collis hu-
miliabitur et erunt praua in directa et aspera
in uias planas et uidebit omnis caro salutare
dei. hoc autem ideo, quia uerbum caro factum est et
habitaui in nobis. nunc autem nequaquam uox prophetae 10
20 in deserto erit, sed uox archangeli parantis uias non in carnis hu-
militate uenienti, sed ei, qui est apud patrem uerbum deus. et tunc
quidem egrediebantur in desertum, ut audirent adsumpti hominis
praecursorem et uiderent harundinem uento agitatum, de qua factae
sunt tibiae et uocalis calamus, qui in ore puerorum dulci sonat modu-
25 lamine canentium in plateis atque dicentium: cantauimus

2 cf. I Thess. 4, 16 7 cf. Ioh. 19, 34 11 Ioh. 1, 23 13 Matth. 3, 3 etc.;
cf. Esai. 40, 3 14 Luc. 3, 5—6; cf. Esai. 40, 4—5 18 Ioh. 1, 14 23 cf.
Luc. 7, 24 25 *Luc. 7, 32; *Matth. 11, 17

1 quod] quia B eleg. AD, ? M adtamen MA 2 par. rap. Ap.c.m2 par.
rapietur cet., ? M rapiuntur par. C 3 xpo dno τ Christo C terrena ex ex-
trema B terram τ descendat Mτ 4 contubernium MA 5 clem. xpi C
clementiae M factum τA sit om.τ 6 descenderit M, Aa.c.m2 descenderet τ
7 latera τ descendit Aa.c.m2τ, ? M descendet DCB 8 ergo τ 9 his] iis ex is D
queamus] add. quod (exp.) A 11 dixerat τ ego] add. sum s.l.τ uox] uos
Aa.c.m2D 14 ob] hoc D quamue] quia uel τ 16 direpta D 18 ideo quia]
quod τ 19 habitabit τ, Aa.c.m2 profetiae τ 20 arcangeli B non enim τ
in carnis] incarnationis τ humilitatis (pr. t exp.) τ 21 uenientis τ 23 uide-
runt D har. AD, ? M ar. cet. facta DC 24 uocabis τ dulcis τa.c.D
modol. τA 25 cantabimus DC

uobis et non saltastis; nunc autem in uoce archangeli
 praecedentis dominum descendentem de caelis et in clarissima tuba
 unusquisque credentium uel ad proelium uel ad sacerdotalia ministe-
 11 ria prouocatur. legimus in Numerorum libro sacratas deo tubas,
 quae ante hostias personent. sin autem magna est uox et angeli tu- 5
 bae et archangeli, quanto maior erit tubae dei, quae parat uias pri-
 mum dormientium et mortuorum in Christo, deinde eorum, qui ui-
 uunt et residui sunt et sermonis dei praestolantur aduentum! for-
 sitan simplicis tubae clangor dormientibus et mortuis in Christo ne-
 cessarius est, uox autem archangeli et tubae dei his, qui uiuunt et 10
 12 in praesentiam domini reseruantur. uideamus, quid possit intellegi
 et id, quod sequitur: simul cum illis rapiemur. quo
 uerbo ostendi puto subito ad meliora transcendens et ideo raptum
 uoluisse se dicere, ut uelocitas transeuntis sensum cogitantis exce-
 deret. quod et in alio loco eiusdem uerbi proprietate signauit: scio 15
 hominem in Christo ante annos quattuorde-
 cim — siue in corpore, nescio, siue extra corpus,
 nescio, deus scit — raptum istius modi usque
 ad tertium caelum. et scio huiusce modi homi-
 nem — siue in corpore siue extra corpus, nescio, 20
 deus scit —, quia raptus est in paradysum et au-
 diuit uerba ineffabilia, quae non licet homini
 13 loqui. alii enim proficientes et, ut ita dicam, gradientes ad maiora
 crescebant, donec fierent iuxta id, quod scriptum est, 'magni ualde
 nimis', et quosdam in caelum adsumptos legimus. Paulus autem, 25
 uas electionis, in tertium caelum raptus ascendit et ideo audiuit

4 cf. Num. 10, 10 5 cf. I Thess. 4, 15. 13. 14 12 *I Thess. 4, 16
 15 *II Cor. 12, 2—4 24 cf. Ezech. 9, 9 26 cf. Act. 9, 15

1 uobis *om. τ* 2 praecid. *et* discend. *℣, Aa.c.m2* in *s.l. τ* 3 misteria *τ*
 5 hostias (*cf. Num. 10, 10*) hostes (*cf. Num. 10, 9*) *Dp.c.m2B* ostium (*cf. Num.*
10, 3) *C* personentur *τ* si *τA, ?℣* est *om. τ* et ang. *scripsi* ang. et *codd.*
 6 et *s.l.B, om.C* quantū *A* tuba *D* qua praeparat *τ* 7 uiui *A* 8 *pr.* et
om.D dñi *B* aduentu *D* 10 autem *om. τ* et tubae dei *om. ℣A alt.* et *om. τ*
 11 in *om.A, ?℣* prae(e)sentia *CB* dei *ς* 12 id *om.B* quo] quod *A*
 13 ostendit *A* subitum *DCB* 14 se uol. *ς* se *eras.B* sensuum *τ* 15 in *om.A*
 significauit *B* 18 eius *τ* 19 huius *CB* eiusdem *τ* 21 raptum *D*
 est *om.DC* audiui *D* 22 ineff. *om. τ* hominibus *τ* 23 et *om. τD* ad *s.l.m2A*
 24 crescebat *Aa.c., om. τ* id *om. τ* 25 autem *om. τ* 26 ascendet *DC*

uerba ineffabilia. quomodo autem hi, qui rapiuntur in nubibus, rapiantur obuam Christo, diligentius contemplandum est. scimus nubes prophetas, quibus praecepit deus, ne pluerent super Israhel imbrem, quando inpleuerunt mensuram patrum suorum et facta est
 5 lex et prophetae usque ad Iohannem Baptistam. et quia deus posuit in ecclesia primum apostolos, secundo prophetas, non solum prophetas, sed et apostoli nubes intellegendi sunt. si quis igitur rapitur
 ad Christum, ascendit super nubes legis et euangelii, super prophetas et apostolos et adsumptis alis columbae eorumque doctrina ad ex-
 10 celsa sublatus occurrit non deorsum, sed in aere et spiritali intelligentia scripturarum. occurrens autem in spiritalibus et terrena dimittens, siue ille sit dormiens siue in Christo mortuus siue uiuens et in illius praesentiam reseruatus, semper cum illo erit et fruetur uerbo dei et sapientia, ueritate atque iustitia'.

11. Haec celeri sermone dictaui, quid eruditi uiri de utroque sentirent loco et quibus argumentis suas uellent probare sententias, uestrae prudentiae exponens. neque enim tanta est meae pusillitatis auctoritas, qui nihil sum et inuidorum tantum morsibus pateo, quanta eorum, qui nos in domino praecesserunt, nec iuxta Pythagorae discipulos praeiudicata doctoris opinio, sed doctrinae ratio ponderanda
 20 est. si quis autem contrariae factionis inmurmurat, quare explanationes eorum legam, quorum dogmatibus non adquiesco, sciat me illud apostoli libenter audire: omnia probate, quod bonum est, retinete et saluatoris uerba dicentis: estote
 25 probati nummularii, ut, si quis nummus adulter est et

3 cf. III Reg. 17, 1; Esai. 5, 6 4 cf. Matth. 23, 32 5 cf. Matth. 11, 13
 cf. I Cor. 12, 28 9 cf. Ps. 54, 7 14 cf. I Cor. 1, 30 23 *I Thess. 5, 21
 24 de hoc grapho cf. Vallarsii adnot.

1 hii *τD, Aa.r.* qui uiui *τ alt.* rapiuntur *B* 3 praecipit *τ* Israhel *om.D*
 4 quando] qui non *B* 5 profetie *τ* 6 et secundum *τ* non sol. profetae *s.l.τ*
 8 legis *om.DC* 9 ad] et *τ* 10 sublato *D* sublatis *C, Ba.c.* aerē *τ* 11 autem
om.τ in *in ras.m2B, om. A(?) τAC* et *om.ς* 12 demittens *τ* dorm.]
 mortuus *A* mort.] dormiens *A* 13 praesentia *D* fruitor *A* perfruitor *ς*
 14 et uer. *τ* 16 uelint suas *τ* sentia si *D* 17 exp. prud. *A, ?A* prouidentiae *τ*
 enim *om.τ* pusillanimitatis *B* possibilitatis *τA, ?A* 18 nihili *D* 19 praec.
 in dom. *τ* pithag. *τ* phitag. *AD* phitag. *A CB* 20 praeiudicanda (icanda
 in *ras.m2*) *B* 21 eor. expl. *DCB* 22 quorum—me *om.A* (cf. ad p. 468, 3)
 dogmati (bus *s.l.*) *B* dogmatis *C* 23 probate et (et exp. *B*) *DB* 24 tenete *B*
 25 probate *A* nummularii *τ* nummularii *B* ut *om.C* est et *om.τ*

figuram Caesaris non habet nec signatus moneta publica, reprobetur, qui autem Christi faciem claro profert lumine, in cordis nostri marsuppiū recondatur. etenim, si dialecticam scire uoluero aut philosophorum dogmata et — ut ad nostram redeam scientiam — scripturarum, nequaquam simplices ecclesiae uiros interrogare debeo, quorum alia gratia est — et unusquisque in suo sensu abundat, praesertim cum in domo magna uasorum patris familiae diuersitas multa dicatur —, sed eos, qui artem didicere ab artifice et in lege dei meditantur die ac nocte. ego et in adulescentia et in extrema aetate profiteor et Origenem et Eusebium Caesariensem uiros esse doctissimos, sed errasse in dogmatum ueritate. quot e contrario de Theodoro, Acacio, Apollinare possumus dicere! et tamen omnes in explanationibus scripturarum sudoris sui nobis memoriam reliquerunt. in terra aurum quaeritur et de fluuiorum alueis splendens profertur glarea Pactolusque ditior caeno est quam fluento. cur me lacerant inimici mei et aduersum silentem crassae sues grunniunt? quarum omne studium est, immo scientiae supercilium, aliena carpere et sic ueterum defendere perfidiam, ut perdant fidem suam. meum propositum est antiquos legere, probare singula, retinere, quae bona sunt, et a fide ecclesiae catholicae non recedere.

12. Uolens ad alias quaestiunculas respondere et uel mea uel

6 cf. Rom. 14, 5 7 cf. II Tim. 2, 20 8 cf. Ps. 1, 2 19 cf. I Thess. 5, 21

1 habent *C* sign. est *C* figuratus est ς monita τ *Aa.c.*, ? $\mathfrak{A}$ 2 praefert *DCB* proferre τ *a.c.m2* marsup. *ACB* (*legi nequit* $\mathfrak{A}$) 3 recordatur *D* phil.] *add.* quorum dogm(*ex domn*)atibus non adquiesco sciat me *A* (*cf. ad p. 467, 22*) 4 dogmate τ *a.c.m2* et ut] ut *A* quorum dogmatibus non adquiesco sciat me τ nostrarum *B* redeamus *A* script.] *sc. dogmata* 5 ecclesiarum τ 6 habundat τ *B* a(*ha D*)bundet *DC* 7 patr. fam. uas. *C* familias τ 8 dedicere τ , *Aa.c.m2*, ? $\mathfrak{A}$ domini *CB* 9 ego et] et ego τ ego *A* adu(o *m2* τ)lisc. τ *C* adol. *ADB*, ? $\mathfrak{A}$; *add.* mea τ 11 uarietate τ , *Ap.c.m2*, ? $\mathfrak{A}$ quot *scripsi* quod *codd.* e contr. de Theod.] de Theod., Diodoro *coni. Vall.* e] de $\mathfrak{A}$ acatio *B* agatio *A* achaico et τ apollinare *B* apoll(*l D*)inari τ *D* apollo(o *ex e*, *m2* i)nari (*m2* e) *A* apollinario *C*, *legi nequit* $\mathfrak{A}$ 13 nobis *s.l. B, om.* τ 14 splendescens τ glaria τ *a.c.m2* pactoul. *C* pactul. τ pectol. *A* 15 dior *C* est coeno *C* coeno τ *C* ceno *DB* quam] quia τ inimici *A*, ? $\mathfrak{A}$ amici *cel.* aduersus *B* 16 grassae τ *A*, ? $\mathfrak{A}$ quorum τ omni τ *a.c.m2* *A*, ? $\mathfrak{A}$ studio *A* clus(*del.*) studium (*stu in ras.m2*) *B*, ? $\mathfrak{A}$ est immo] aestimo *A*, ? $\mathfrak{A}$ 17 superc. ducere τ capere *C* 18 perf.] est infidiam perf. τ praepositum *A* anticos *C* 21 ad *in ras. m2* *B* et τ et *om.* τ uel al. uel mea τ

aliena dictare extemplo a fratre Sisinnio admonitus sum, ut et ad uos
 et ad ceteros sanctos fratres, qui nos amare dignantur, litteras scri-
 berem. cohibebo igitur gradum et, si uita comes fuerit, futuro me
 operi reseruabo, ut et uobis per partes paream et fractum ac senile
 5 corpusculum onus possit ferre moderatum. illud autem breuiter in 2
 fine commoneo, hoc, quod in Latinis codicibus legitur: omnes
 quidem resurgemus, non omnes autem inmuta-
 bimur, in Graecis uoluminibus non haberi, sed uel: omnes
 dormiemus, non omnes autem inmutabimur
 10 uel: non omnes dormiemus, omnes autem inmuta-
 tabimur, quorum qui sensus sit, supra diximus.

6 *I Cor. 15, 51 8 *I Cor. 15, 51 10 *I Cor. 15, 51

1 extemplo *B* exemplo *cel.* sissiono τ ammon. τB et *om.* τ 2 qui—
 dign. *om.* $\mathfrak{A} \tau A$ litteras *om.* *A*, *spat. uac.* 4—5 *litt.* τ scribere *A* scriberemus *D*
 3 cohibeo τ gradu *AD* futuro—uobis *om.* τ 4 ut et] et ut $\mathfrak{A} A$ ac] et τ
 5 corpusculum $\mathfrak{A} A$ 7 resurgimus *ADC* 8 habetur τ 9 non *om.* *C* autem
 omnes *Aa.c.C*, ? $\mathfrak{A}$ 10 autem *om.* ς 11 quis *CB* dix.] *add.* explicit de resur-
 rectione carnis *D* explicit (*sic*) $\mathfrak{A}$ finit τ

CXX.

AD HEDYBIAM DE QUAESTIONIBUS DUODECIM.

[1. Quomodo perfectus esse quis possit et quomodo uiuere debeat uidua, quae sine liberis derelicta est.

5 2. Quid sit, quod in Matheo scriptum est: dico autem uobis: non bibam a modo de hoc genimine uitae usque in diem illum, quo illud bibam uobiscum nouum in regno patris mei.

3. Quae causa sit, ut de resurrectione et apparitione domini
10 euangelistae diuersa narrauerint, et cur dicente Matheo, quod uesperare sabbati inlucescere in una sabbati dominus surrexerit, Marcus mane eum alterius diei adserat surrexisse.

5 *Matth. 26, 29 10 cf. Matth. 28, 1 11 cf. Marc. 16, 1—2

A = Berolinensis lat. 17 s. IX.

Π = Turicensis Augiensis 49 s. IX.

℔ = Caroliruhensis Augiensis 105 s. IX—X.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

Φ = Guelferbytanus 4156 s. IX—X.

C = Vaticanus lat. 5762 s. X (continet tantum capita 2—9).

B = Berolinensis lat. 18 s. XII (continet fol. 15^u—16^u praeftationem et caput primum, fol. 292^u—301^r reliquam epistolae partem, praeterea fol. 205^r—^u fragm. a p. 490, 7 multaue usque ad p. 492, 22 inclitum et fol. 205^u—206^r fragm. a p. 507, 1 narrat usque ad p. 509, 3 laetitiae; in his duabus partibus *B*¹ integrae epistolae, *B*² fragmentorum lectiones significat).

hieronimi ad hydebiam questiones XII *A* incipiunt capitula libri questionū
hieronimi ad denobiam *Π* item liber hieronimi ad edibiam de quaestibus XII.
incipiunt capitula *℔* incipiunt ad hedibiam questione (sic) sci h̄iero p̄bri numero
duodecim *D* incipit ad hedibiam de questibus ·XII· *Φ* ad inquisitiones edibie
in mg.m2 (ad edibiam fragm. prius, ad eandem fragm. posterius) *B*, titulo caret *C*;
Hieronimi nomen exhibent AΠ℔D

3 capitulorum enumeratio deest in DCB neque Hieronymi esse uidetur, quare
eam uncis inclusi esse perf. quis *A* perfect. quis esse *ς* alt. quomodo] add.
d̄o *℔* (eras.) *Φ* deb. uiu. *A* 5 quod] quomodo *Φ* matheum Aa.c.m2
dico aut. uob. om. *ς* 6 gemine *Φ* 7 ill. diem *Π* illum om. *℔* illud] illū *A*
8 meis *Φ* 10 diu. euang. *A* dixerint *A* 11 inluciscente *℔Φ* unā *℔*
unam *Φ* unum *A* surrexit *℔*a.c.m2 *Φ* surrexit *ς* Marc. om. *Π* 12 eum]
cum *Π* asserit *Π* surrexisse *Π*

4. Quomodo iuxta Matheum uespere sabbati Maria Magdalene uidit dominum resurgentem et Iohannes euangelista refert mane una sabbati eam iuxta sepulchrum flere?

5. Quomodo iuxta Matheum Maria Magdalene uespere sabbati cum altera Maria aduoluta pedibus saluatoris secundum Iohannem mane una sabbati audit a domino: noli me tangere; necdum enim ascendi ad patrem meum?

6. Quomodo custodiente militum turba Petrus et Iohannes libere ingressi sunt sepulchrum nullo prohibente custodum?

10 7. Quomodo Matheus scribit et Marcus, quod mandatum sit apostolis per mulieres, ut praecederent saluatorem in Galilaeam et ibi eum uiderent, Lucas autem et Iohannes in Hierusalem eum ab apostolis uisum esse commemorant?

15 8. Quid sit, quod in Matheo legimus: monumenta aperta sunt et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius uenerunt in sanctam ciuitatem et apparuerunt multis.

20 9. Quomodo saluator secundum Iohannem insufflat spiritum sanctum apostolis et secundum Lucam post ascensionem missurum esse se dicit?

10. Quid significet illud, quod apostolus Paulus disputat ad Romanos scribens: quid ergo dicemus? numquid iniquitas apud deum? absit et reliqua.

1 cf. Matth. 28, 1 et 9 2 cf. Ioh. 20, 1 et 11 4 cf. Matth. 28, 1 et 9
5 cf. Ioh. 20, 1 6 *Ioh. 20, 17 8 cf. Ioh. 20, 6—10 10 cf. Matth. c. 28
et Marc. c. 16 12 cf. Luc. 24, 33—53 et Ioh. 20, 19—31 14 Matth. 27,
52—53 19 cf. Ioh. 20, 22 20 cf. Luc. 24, 49 et Act. 1, 4—8 23 Rom. 9, 14

1 magdalenae *A* *III*—laenae Φ 2 euangeliste Φ 4 matheo Φ magdalenae (—ne) *codd.* 7 nondum *A* meum *om.* ζ 8 iohannis $\mathfrak{B}$ 9 nullum *A*
cohibente Φ custode $\mathfrak{B}$ 11 mulier Φ salu.] Iesum ζ galileam $\mathfrak{B}$ Φ
12 *pr.* et *om.* *A* uiderunt *A* 13 ab] ala *II*, *om.* Φ esse] eum Φ , *om.* ζ cōmemorat *II* 14 quid sit—multis] quid significet, quod in euangelista Matthaeo scriptum est: Iesus autem clamans uoce magna emisit spiritum: et uelum templi scissum est in duas partes a summo usque deorsum (**Matth.* 27, 50—51) et reliqua ζ 15 multo Φ 16 resurrexerunt *A* 18 multis] turbae *A* 19 insufflatur Φ , *om.* *II* scm spm *A* 21 se esse $\mathfrak{B}$ 22 significat Φ 23 dicimus *II* $\mathfrak{B}$
24 est apud dñm *A* absit] *add.* usque ad eum locum, ubi ait: nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semen (*Rom.* 9, 29) ζ

11. Quid sit, quod apostolus scribit in secundā ad Corinthios: aliis odor mortis ad mortem et aliis odor uitae ad uitam et ad haec quis tam idoneus?

12. Quid sit, quod scribit in epistula ad Thessalonicenses prima: ipse autem deus pacis sanctificet uos per omnia et integer spiritus uester et anima et corpus sine querela in aduentum domini nostri Iesu Christi seruetur.]

PRAEFATIO.

- 1 Ignota uultu fidei mihi ardore notissima es. et de extremis 10
Galliae finibus in Bethleemitico rure latitantem ad respondendum
prouocas de sanctarum quaestiunculis scripturarum per hominem
dei filium meum Apodemium commonitoriolum dirigens, quasi
uero non habeas in tua prouincia disertos uiros et in dei lege perfec-
tos, nisi forte experimentum magis nostri quam doctrinam flagitas 15
et uis scire, quid de his, quae ab aliis audisti, nos quoque sentiamus.
2 maiores tui Patera atque Delphidius, quorum alter, antequam ego
nascerer, rhetoricam Romae docuit, alter me iam adulescentulo om-
nes Gallias prosa uersuque suo inlustrauit ingenio, iam dormientes
et taciti me iure reprehendunt, quod audeam ad stirpem generis 20
sui quippiam musitare, licet concedens eis eloquentiae magnitudi-
nem et doctrinam saecularium litterarum merito subtraham scien-
tiam legis dei, quam nemo accipere potest, nisi ei data fuerit a patre
luminum, qui in luminat omnem hominem uenien-
tem in mundum et stat medius credentium, qui in nomine 25

2 *II Cor. 2, 16 5 *I Thess. 5, 23 23 cf. Iac. 1, 17 24 Ioh. 1, 9
25 cf. Matth. 18, 20

1 scripsit A ad Cor. in sec. epistola ς corintheos $\mathfrak{B}\Phi$ 2 ad] in A
3 pr. ad] in ς et ad—idon. om. ς 4 scripsit A scriptum est ς in om. Φ
ad] a A thesal. AII $\mathfrak{B}$ tesolonacensis Φ 5 ips (e s.l.m2) A ipsi Φ paci Φ
7 querella $\mathfrak{B}\Phi$ aduentu ς 9 praefatio $\mathfrak{B}$, om. cet. incipit textus II
10 praef. et cap. I desunt in C ardores Φ 11 betleem. Φ bethlem. D beeth-
lem. $\mathfrak{B}$ bet(h s.l.m2)leemit(exp.)tico A beleemitico B 12 de] ad Φ 13 dei
om. II 14 diss(ex des Φ)ertos $\mathfrak{B}D\Phi$ lege dei B 15 experimento Dp.c.m2
magistri nostri Dp.c.m2 doctrina A, Dp.c.m2 16 quid] quod D 17 Patera ς
(cf. Vall. ad h. l.) pathero B paterius D pater cet. delfid. AD defid. B
18 rethor. codd. adulisc. $\mathfrak{B}\Phi$ adolesc. AB 20 tacite Φ p.c. mei A repr.
iure B 21 mussitare ς concedat D eloquentia Φ 22 doctrinae Ba.c.m2
doctrinarum A 24 hom. om. Φ 25 hunc mundum ADB medium Φ

eius fuerint congregati. unde libere profiteor — nec dictum superbiae 3
 pertimesco — me scribere tibi non in doctis humanae sapientiae uerbis,
 quam deus destructurus est, sed in uerbis fidei spiritualibus spiritualia
 comparantem, ut abyssus ueteris testamenti inuocet abyssum euan-
 5 gelicam in uoce cataractarum, id est prophetarum et apostolorum
 suorum, et ueritas domini perueniat usque ad nubes, quibus man-
 datum est, ne super incredulum Israhel imbrem pluerent, sed ut ri-
 garent arua gentilium et torrentem spinarum ac mare mortuum dul-
 corarent. ora igitur, ut uerus Heliseus steriles in me et mortuas aquas 4
 10 uiuificet et apostolorum sale, quibus dixerat: uos estis sal ter-
 rae, meum munusculum condiat, quia omne sacrificium, quod abs-
 que sale est, domino non offertur. nec fulgore saecularis eloquentiae
 delecteris, quam uidit Iesus quasi fulgur cadentem de caelo, sed po-
 tius eum recipe, qui non habet decorem nec faciem, homo in plagis
 15 positus et sciens ferre infirmitatem, et quicquid ad proposita respon-
 dero, scias me non confidentia respondisse sermonis, sed eius fide,
 qui pollicitus est: *a p e r i o s t u u m e t i m p l e b o i l l u d .*

1. *Quomodo perfectus esse quis possit et quomodo uiuere debeat uidua, quae sine liberis derelicta est.* — Hoc idem et in euangelio legis
 20 doctor interrogat: magister, quid faciens uitam
 aeternam possidebo? cui respondit dominus:
 mandata nosti? dicit illi: quae? Iesus autem
 dixit: non homicidium facies, non adulterium,

2 cf. I Cor. 2, 13 3 cf. I Cor. 1, 19 4 cf. Ps. 41, 8 6 cf. Ps. 107, 5
 7 cf. Esai. 5, 6 8 cf. Ioel 3, 18 9 cf. IV Reg. 2, 19—22 10 Matth. 5, 13
 11 cf. Leu. 2, 13 13 cf. Luc. 10, 18 14 cf. Esai. 53, 2—3 17 *Ps. 80, 11
 20 *Matth. 19, 16—21 et *Luc. 18, 18—22

1 liber A superbe ς 3 distract. $\mathfrak{B}\Phi$ district. D 4 comparantes AB
 abysus Aa.c., D (exabusus) abysum D euangelica D euangelii A 5 cathar. AB
 suor. et apost. B 6 peruenit D 8 ac] et A 9 uersus ς eliseus Ba.c.m²
 helyseus II Elisaeus ς sterilis II sterelis Φ 11 olusculum B 12 fulgure
 (-rae A) Aa.c.m² II 13 quem $\mathfrak{B}$ uelut II fulgor A $\mathfrak{B}\Phi$ cadente Aa.c.m²
 cadentes Φ 14 meum Ba.c. Φ respice $\mathfrak{B}$ speciem ς 15 respondeo D
 16 non om. Φ ex fide D 17 et ego adimplebo (impl. ς) DB ς illud] add.
 incipit liber ad edibiā $\mathfrak{B}$ expl prefatio. incipit liber Φ ad eandē responsio. XVII
 (omnia del. m²) B 18 interrogas (in mg.m²B) quomodo DB 19 derel. om. A
 et om. ς 20 faciendo II 21 resp.] dicit A dom.] ihs $\mathfrak{B}\Phi$ 22 dicit—dixit]
 et subiunxit D ille Φ B 23 facis II a.c.m²

non furtum, non falsum testimonium dices;
 honora patrem et matrem et diliges proximum tuum
 sicut te ipsum. et illo dicente: 'haec omnia feci'
 dominus intulit: unum tibi deest. si uis esse
 perfectus, uade, uende omnia, quae habes, et
 2 da pauperibus et ueni, sequere me. itaque et
 ego tibi domini nostri respondebo sermonibus: si uis esse
 perfecta et tollere crucem tuam et sequi dominum saluatorem
 et imitari Petrum dicentem: ecce nos omnia nostra dimi-
 simus et secuti sumus te, uade et uende omnia tua,
 10 quae habes, et da pauperibus et sequere saluatorem. non dixit: 'da
 filiis, da fratribus, da propinquis' — quos etiam si haberes, iure his do-
 minus praeferretur — sed 'da pauperibus', immo da Christo, qui in pau-
 peribus pascitur, qui, cum diues esset, pro nobis pauper factus est,
 qui loquitur in tricesimo nono psalmo: ego autem mendicus
 15 sum et pauper, dominus sollicitus est pro me.
 3 statimque quadragesimi de eo exordium est: beatus, qui in-
 tellegit super egenum et pauperem. intellegentia
 opus est et post intellegentiam beatitudine, qui sit egenus et pauper,
 non utique ille, qui mendicitate et squalore coopertus est et tamen
 20 non recedit a uitiiis, sed de quibus apostolus loquitur: tantum
 ut pauperum memores essemus, ob quorum refrigeria
 laborant Paulus et Barnabas in ecclesiis gentium, ut collectae fiant
 per primam sabbati, et hanc ipsam oblationem non per alios, sed per

9 *Marc. 10, 28; *Luc. 18, 28 10 cf. Matth. 19, 21 etc. 14 cf. II Cor.
 8, 9 15 *Ps. 39, 18 17 Ps. 40, 2 21 Gal. 2, 10 23 cf. I Cor. 16, 1—2

1 dices test. IID 2 patrem tuum A diligis Aa.c.m2B 3 illo] ipso B
 4 perf. esse D 5 uade et uende s uende ex uade m2A 7 tibi] s.l. add. dico m2B
 respondeo A 8 et tollere] tolle A sequere A 9 imitare Ap c.m2IIa.c.m2BΦ
 omn. n. dim.] dim. omn. D reliquimus omn. B 10 alt. et om. A tua s.l.m2A, om. D
 11 dñm salu. II 12 quos om. A si om. Φ eis D 13 praeferretur Aa.c.m2BΦ
 perferretur D alt. da] de D 14 paup. pro nob. B 15 triges. A trigs. BΦ
 nono in mg. m2II 16 sum om. D et dom. AD 17 quadragesimi B, Φ (ex
 quadragimo); add. psalmi ADB 19 pr. et] ut II intellegentia B intelle(i B)gen-
 tia DB beatitudinem (m del. m2A) codd.; add. sciatur s quis AB quid (d s.l.) Φ
 20 non] num Φ et squal.] et paupertate atque squal. D 21 tant. ut] et tant. Φ
 22 pauperes A ob] ad D 23 laborabant D ecclesias D collecta D fiat D
 fierent s 24 prima sabbati D prima sabbata ex primi sabbati m2A

se deferre festinant his, qui suas pro Christo amisere substantias,
 qui persecutiones passi sunt, qui dixerunt patri suo et matri, uxori-
 bus et liberis: 'non nouimus uos'. hi impleuerunt uoluntatem dei et 4
 audierunt dicentem dominum saluatorem: mater mea et
 5 fratres mei hi sunt, qui faciunt uoluntatem
 patris mei. et haec dicimus, non quo in pauperes Iudaeos siue
 gentiles et omnino, cuiuslibet gentis sint pauperes, prohibeamus
 faciendam elemosynam, sed quo Christianos et credentes pauperes
 incredulis praeferamus et inter ipsos Christianos sit multa diuersitas,
 10 utrum peccator an sanctus sit. unde et apostolus passiuam in omni- 5
 bus misericordiam probans infert: maxime in domesticos
 fidei. domesticus fidei est, qui eadem tibi religione coniungitur,
 quem a consortio fraternitatis peccata non separant. quodsi de inimi-
 cis quoque nobis praecipitur, ut, si esurierint, demus eis cibos, si si-
 15 tierint, demus eis potum et haec facientes congregemus carbones
 super caput eorum, quanto magis de his, qui non sunt inimici et qui
 Christiani sunt aut Christiani sancti! neque uero hoc, quod dicitur:
 haec enim faciens carbones ignis congregabis
 super caput eius, in malam partem accipiendum est, sed in
 20 bonam. quando enim inimicis nostris praebemus beneficia, malitiam 6
 eorum nostra bonitate superamus et mollimus duritiam iratumque
 animum ad necessitudinem flectimus atque ita congregamus car-
 bones super caput eorum, de quibus scriptum est: sagittae po-
 tentis acutae cum carbonibus desolatoriis,

3 cf. Deut. 33, 9 4 *Luc. 8, 21 (cf. Matth. 12, 50) 11 *Gal. 6, 10
 13 cf. Rom. 12, 20 18 *Rom. 12, 20 23 Ps. 119, 4

2 matri] *add.* et B 3 hii *BD* hi et *Ap.c.m2* hic *Φ, om. II* dei] patris D
 5 hii *BD* 6 hoc D quod A 7 gentis] gentes *Φ* 8 elemosin. B elimosin. *Φ*
 aelemosin. *Φ* eleemosyn. *ς* quod A 9 praeferemus (re *s.l.*) *Φ* 10 pass.] pass.
 et omnem B passim *ς* omnes *II B* omnem D 11 maxime autem B
 12 domesticos *Aa.c.m2 Φ* relegione (—nem *Φ*) *ΦΦ* 13 quam *Φ* a *om.D*
 14 percipitur *Φ* esurierit *Φ* et (t *eras., s.l.* s)urig(g *eras.*)erint (in *mg.m2* si
 esuerint [*sic*] A cibum *ς* 15 et] ut *Φ* congregamus D congeremus (*pr.*
e in ras. 3 *litt. m1B*) *ΦΦB* 16 capita B 17 aut Christ.] atque D, *om.A*
 18 haec] hoc D congeres B 19 partem *ex* autem *m2A*; *add.* non *m2* in *mg.*
int. D in *om.A* 20 bonum *II* enim] uero B nostris *om.D* 21 nostra]
 nam (*exp., in mg. m2 nra*) D benignitate B 22 necess.] mollitiam (—ciam
 B—tiem *ς*) et beni(ueni D bene *ς*) uolentiam D *ς, B* partim in *mg.* partim in
ras. (fuerat necess.) carbones *om.D* 23 capita D potentes *Ba.c. Φ*

ut, quomodo de altari a seraphin carbo sublatus prophetae labia purgavit, ita et inimicorum nostrorum peccata purgentur, ut uincamus in bono malum et benedicamus maledicentibus et imitemur patrem, 7 qui solem suum oriri facit super iustos et iniustos. igitur et tu, quia paucos non habes filios, habe plurimos; fac tibi amicos de iniquo 5 mamona, qui te recipiant in aeterna tabernacula. pulchreque dixit 'de iniquo'; omnes enim diuitiae de iniquitate descendunt et, nisi alter perdididerit, alter non potest inuenire. unde illa uulgata sententia mihi uidetur esse uerissima: 'diues aut iniquus aut iniqui heres'. quod cum legis doctor audisset et ferre non posset, quia habebat diuitias multas, conuersus dominus ad discipulos ait: quam difficile, qui diuites sunt, intrare possunt in 10 regna caelorum! non dixit 'impossibile', sed 'difficile', licet exemplum posuerit impossibilitatis: facilius camelus per foramen acus transire poterit quam diues 15 in regna caelorum. hoc autem non tam difficile est, quam impossibile; numquam enim fieri potest, ut camelus transeat per foramen acus. numquam igitur diues intrare poterit regna caelorum? sed camelus tortuosus et curuus est et graui sarcina praegrauatur; et nos ergo, quando prauas ingredimur semitas et rectam uiam dimitti- 20 mus et oneramus mundi diuitiis siue pondere delictorum, regnum dei

1 cf. Esai. 6, 6—7 2 cf. Rom. 12, 21 3 cf. Luc. 6, 28 4 cf. Matth. 5, 45
5 cf. Luc. 16, 9 11 *Marc. 10, 23; *Luc. 18, 24 14 *Matth. 19, 24

1 ut] et A altari a] altario II, Bp.r. seraphi B—phim Ap.c.m2 II perlatum A propheta D 2 ut] et D 3 patr. nostrum 5 4 solum Φ orire Φ sup. iust. et iniust.] super bonos et malos D, B (add. et pluit super iustos et iniustos) iustos in ras. m2 B 5 non habes] non habens II Φ, B in mg. m2 habe scripsi habeto B habes cet., om. 5 6 mammona Ap.c.m2 II B pulchre qui Φ pulchre B pulcre D 7 descendunt Aa.c.m2 B Φ 8 unde et D sententiam (m eras.) Φ, om. D 9 pr. aut] autem 5 iniqui; heres D iniqui eres II iniqui heredis (ex—des m2) A heres iniqui B; add. es D 10 doctores audissent Ap.c.m2 et s.l. Φ non posset om. D possent Ap.c.m2 qui IID, Φp.r. habebant A habeat Φ mult. diu. A 12 qui—poss.] est diuites intrare B possunt ex possit Φ 13 regnum B 14 fac. est D camelum ADB 15 poterit] posse Ap.c.m2 B, om. D diues] diuitem Ap.c.m2 diuitem intrare DB 16 regnum cael. B Φ regn. cael. B regnum dei D 17 per for. ac. transeat II 18 numquam] num D poterat II; add. in AB, B.s.l. regnum Φ 19 camelos Φ camelus ergo A graue sarcine Φ praegrauatus II pergrauabitur Φ 20 uiam domini B domini uiam 5 21 honeramus A Φ B sine II

ingredi non ualemus. quodsi deponamus grauissimam sarcinam et
 adsumamus nobis pennas columbae, uolabimus et requiescimus et
 dicitur de nobis: si dormiatis inter medios eleros,
 pennae columbae deargentatae et posteriora
 5 dorsi eius in pallore auri. dorsum nostrum, quod pri-
 mum informe erat et graui sarcina premebatur, habeat uirorem
 auri, quod interpretatur in sensu, et alas deargentatas, quae intel-
 leguntur in eloquio scripturarum, et regnum dei intrare poterimus.
 dicunt apostoli se omnia, quae sua fuerint, dimisisse et mercedem
 10 pro hac uirtute audacter exposcunt. quibus respondit dominus:
 omnis, qui relinquit domum uel fratres aut
 sorores aut patrem aut matrem aut uxorem
 aut filios aut agros propter nomen meum, cen-
 tuplum accipiet et uitam aeternam possidebit.
 15 o quanta beatitudo pro paruīs magna recipere, aeterna pro breuibus,
 pro morituris semper uiuentia et habere dominum debitorem! si qua
 autem uidua habet liberos — et maxime, si nobilis familiae est —
 egentes filios non dimittat, sed ex aequalitate, ut meminerit pri-
 mum animae suae et ipsam putet esse de filiis et partiatur potius cum
 20 liberis, quam omnia filiis derelinquat, immo Christum liberorum
 suorum faciat coheredem. respondebis: ‘difficile, durum est, contra
 naturam’. sed dominum tibi audies respondentem: qui potest
 capere, capiat. et si uis esse perfecta, non tibi iugum necessi-
 tatis inponit, sed potestati tuae liberum concedit arbitrium. uis esse
 25 perfecta et in primo stare fastigio dignitatis? fac, quod fecerunt apo-

2 cf. Ps. 54, 7 3 Ps. 67, 14 9 cf. Matth. 19, 27 etc. 11 *Matth. 19. 29
 18 II Cor. 8, 13 22 Matth. 19, 12 25 cf. Matth. 19, 21 etc.

1 quod] sed B 2 pinnae B̅ columbae om. II; add. et A requiescemus
 ADp.c.m2, B 3 dicitur Ap.c.m2DB de om. A 4 pinnae (-e) B̅, Pa.c. 5 dorsi
 om. B meum A prius B 6 graue sarcinam Φ uigorem Dp.c.m2 nitorem §
 8 in eloquio] eloquia D intrare om. II 9 se s.l.m2B fuerant AD mercede A
 10 respondet B 11 reliquid II reliquerit § uel] aut D aut sor. om. B
 14 possideat Φ 15 aeternam (m exp.) A 16 d̅m IID 17 liberos ex labores Φ
 familia Aa.c.m2B̅ 18 aequal.] (ae s.l.) qual. et Φ aequal. eos amet et § prim.
 om. A 19 animam suam D ipsa A et part. — filiis] quae sua sunt domino D
 20 relinquat D 21 diff.] add. est B̅s.l.m2, § est et § 22 d̅m A aud. tibi §
 23 et om. B 24 imponas Dp.c.m2 concedas Dp.c.m2 si uis B 25 prima Φ

stoli, uende omnia, quae habes, et da pauperibus et sequere saluato-
rem et nudam solamque uirtutem nuda sequaris et sola. non uis esse
perfecta, sed secundum gradum tenere uirtutis? dimitte omnia tua,
quae habes, da filiis, da propinquis. nemo te reprehendit, si inferiora
secteris, dum modo illam scias tibi iure praelatam, quae elegerit 5
13 prima. dicis: hoc apostolorum est et uirorum, mulierem autem no-
bilem non posse omnia uendere, quae multis adiumentis uitae huius
indigeat. audi igitur apostolum commonentem: non ut aliis
refrigerium, uobis autem tribulatio, sed ex
aequalitate uestra abundantia illorum sus- 10
tentet inopiam, ut et illorum abundantia
uestrae inopiae sit supplementum. unde et domi-
nus: qui habet, inquit, duas tunicas, det alteram
14 non habenti. quid, si Scythiae frigora sint et Alpinae niues,
quae non duabus et tribus tunicis, sed uix pecudum pellibus repel- 15
luntur? quicquid ergo corpora nostra defendere potest et humanae
succurrere inbecillitati, quos nudos natura profudit, hoc una appel-
landa est tunica et, quicquid in praesentibus alimentis necessarium
est, hoc unius diei uictus appellatur. unde praeceptum est: ne co-
gitetis de crastino, hoc est de futuro tempore, et aposto- 20
lus: habentes, inquit, uictum et uestitum his
contenti sumus. si plus habes, quam tibi ad uictum uesti-
tumque necessarium est, illud eroga, in illo debetricem esse te noueris.
Ananias et Sapphira apostoli meruere sententiam, quia sua timide

8 * II Cor. 8, 13—14 13 * Luc. 3, 11 19 * Matth. 6, 34 21 * I Tim. 6, 8
24 cf. Act. 5, 1—11

2 pr. et] ut *AB, om. §* solam qui Φ uirt.] crucem *D* crucem uirtute *B*
non] et si non *B* 3 sed] et *D* secundae *A* ten. uis grad. *D* uis ten. grad. $\S$
tua *s.l. §, om. D* 4 quaecumque *D* habes et $\S$ 5 sectaris *D* scias illam
II, §a. c. m2 legerit *A, IIa. c.* 6 primum $\S$ dices *B* 7 huius uitae $\S$ 10 habund.
A § B inop. sust. *II* sustentate *D* 11 ut *s.l. §, om. Φ* hab. *A § B*
12 supplim. *Aa. c. m2 II* supplim. ex sublim. Φ et *om. D* inq. dom. qui
habet *D* 13 alteram *s.l. §, om. B* 14 scytiae *A* 15 qui Φ et] aut $\S$ et
tribus et Φ 16 corpori nostro sufficere *D* 17 quod *A* natura ex terra *m2 B*
profundit (n eras.) Φ to(u *s.l. m2*) nica appellata est *II* apell. *A* 19 ne]
non $\S$ cogitatis Φ 20 crastina *Aa. c. m2 Φ* 22 contempti ΦB uestimen-
tumque *D* et uestitum $\S$ et uestitum qui Φ 23 eroga et $\S$ debetr. $\S \Phi$ deuintr. *D*
te esse *D* 24 annanias *AB Φ anania II* sapphyra *II* sapphira *AB* saffira *D*

- reseruarunt. 'ergone', inquires, 'puniendus est, qui sua non dederit?' 15
 minime. puniti sunt, quia mentiri uoluerunt spiritui sancto et reser-
 uantes necessaria uictui suo quasi perfecte saeculo renuntiantes
 uanam gloriam sectabantur. alioquin licet libere uel dare uel non dare,
 5 quamquam ei, qui cupiat esse perfectus, praesens paupertas futuris
 diuitiis compensanda sit. quomodo autem uidua uiuere debeat, breui
 sermone apostolus comprehendit dicens: quae in deliciis
 est, uiuens mortua est et nos in duobus libellis, quos ad
 Furiam et Saluinam scripsimus, plenius dictum putamus.
- 10 2. *Quid sit, quod in Matheo scriptum est: dico autem
 uobis: non bibam a modo de hoc genimine uitis
 usque in diem illum, quo illud bibam uobis-
 cum nouum in regno patris mei.* — Ex hoc loco quidam
 mille annorum fabulam struunt, in quibus Christum regnaturum cor-
 15 poraliter esse contendunt et bibiturum uinum, quod ex illo tempore
 usque ad consummationem mundi non biberit. nos autem audiamus
 panem, quem fregit dominus deditque discipulis, esse corpus domini
 saluatoris ipso dicente ad eos: accipite et comedite, hoc
 est corpus meum, et calicem illum esse, de quo iterum lo-
 20 cutus est: bibite ex hoc omnes; hic est enim san-
 guis meus noui testamenti, qui pro multis ef-
 fundetur in remissionem peccatorum. iste est 2
 calix, de quo in propheta legimus: calicem salutaris acci-
 piam et nomen domini inuocabo, et alibi: calix

7 I Tim. 5, 6 8 cf. epist. LIV et LXXIX 10 *Matth. 26, 29
 18 Matth. 26, 26 20 Matth. 26, 27—28 23 Ps. 115, 4 (13) 24 Ps. 22, 5

1 ergone] ne Φ quia *Pa.r.D* 2 min. ideo ς ideo $\bar{n}$ ($\bar{n}$ exp.) minime *B*
 puniti sunt bis $\mathfrak{B}\Phi a.c.$ sed quia *B* mentire uol. Φ mentiti sunt *A* 4 sect.
 glor. *B* alioqui ς pr. uel om. *A* 5 ei] et $\mathfrak{B}\Phi$ cupit *D* 6 uidua om. *D*
 7 compr. ap. ς qui Φ uidua quae ς deliciis *A\mathfrak{B}\Phi 9 put.] add. ceteras
 questiones quaere in fine libri in *mg.m2B* 10 quomodo accipiendum sit illud
 saluatoris apud Matthaum ς est] sit *A* 11 a modo om. *A* 12 bibam
 illud *DC* nou. uob. $\mathfrak{B}a.c.DC$ 13 nouum om. Φ ex in *ras.m2B* 14 mille
s.l. ille *C* astruunt *A* 15 concedunt *DC* 16 audiuius *\Pi* 17 dispulis
 $\mathfrak{B}a.c.$; add. suis *C\varsigma* 18 comedite *A\Phi* comdite *C* 20 hic] hoc *C* enim
om. *B* sanguis] calix *DC, Bp.c.m2* 21 effunditur *Aa.c.m2* 22 in rem. pecc.]
etc. ς remissione *\Pi\mathfrak{B}D* 24 et nom.—inuoc. om. ς pr. et om. *A**

meus inebrians quam praeclarus est! si enim panis, qui de caelo descendit, corpus est domini et uinum, quod discipulis dedit, sanguis illius est noui testamenti, qui effusus est in remissionem omnium peccatorum, Iudaicas fabulas repellamus et ascendamus cum domino cenaculum magnum, stratum atque munda- 5 datum et accipiamus ab eo sursum calicem noui testamenti ibique cum eo pascha celebrantes inebriemur uino sobrietatis. non est enim regnum dei cibus et potus, sed iustitia 3 et gaudium et pax in spiritu sancto. nec Moyses dedit nobis panem uerum, sed dominus Iesus, ipse conuiuia et con- 10 uiuium, ipse comedens et qui comeditur. illius bibimus sanguinem et sine ipso potare non possumus et cotidie in sacrificiis eius de genimine uitis uerae et uineae Sorech, quae interpretatur 'electa', rubentia musta calcamus et nouum ex his uinum bibimus in regno patris nequaquam in uetustate litterae, sed in nouitate spiritus canentes 15 canticum nouum, quod nemo potest canere nisi in regno ecclesiae, quod regnum patris est. hunc panem et Iacob comedere patriarcha cupiebat dicens: si fuerit dominus deus mecum et dederit mihi panem ad uescendum et uesti- 4 mentum ad operiendum. quotquot enim in Christo bapti- 20 zamur, Christum induimur et panem comedimus angelorum et audimus dominum praedicantem: meus cibus est, ut faciam uoluntatem eius, qui me misit, et impleam opus eius. faciamus igitur uoluntatem eius, qui nos misit, patris et implea-

2 cf. Ioh. 6, 59 5 cf. Marc. 14, 15; Luc. 22, 12 7 *Rom. 14, 17
13 cf. Esai. 5, 2. Onom. s. 33, 24; 50, 24 15 cf. Rom. 7, 6 16 cf. Apoc. 14, 3
18 *Gen. 28, 20 20 cf. Gal. 3, 27 22 *Ioh. 4, 34

1 tuus *ADC* est *s.l. Φ* enim] ergo *AB* 2 descendit *Φ* 3 qui pro multis *ς* remissione *Aa.c.m2ΠΒ* 4 pecc. omn. (omn. *del. B*) *ΠΒ* pecc. *DC* 6 accipiemus *Ba.c.m2* que *om. A* 7 inhebr. *Πa.r.B*; *add. ab(hab C)* eo *DC* sobrietatis (so *in ras. 5 litt.*) *Φ* enim est *Cς* est *ΒΦ* 8 potum *DC* 9 in *s.l.m2B* Moyses] mores *Π* 10 ipsa *Φ* ipse et *A* 11 comedens *AΦ* comeditur *A* comedit *Φ* 12 cott. *ΠΒΦ* gemini *Φ* 13 uinea *DC* Sorec *ς* 14 calamus *C* ex *s.l. Φ* bib. uin. *Φ* in] de *Cς* patris mei *Φ* 15 cantantes *DC* 16 cantare *ς* 17 patr. com. *Βp.c.C* patriarcha *Φa.c.B* 18 deus] *add. meus AΒ* 19 edendum *ΠDC* uestitum *A* uestem *DC* 20 induendum *DC* quodquod *Φ* xpo ihu *B* baptizamus *C* 21 induimus *ΒΦC* *pr. et om. Π* commed. *Φ* audiuius *Πa.r. Φ* 22 faciat *D* 23 misit me *ΒD* me misit patris *ΠC* et] ut *C* impletum *Π* 24 *pr. eius—opus om. Π pr. eius*] meum *D* eius et *Φ* uol.—impl. *om. A* misit nos *C* patris *om. DC*

mus opus illius et Christus nobiscum bibit in regno ecclesiae sanguinem suum.

3. *Quae causa sit, ut de resurrectione et apparitione domini euangelistae diuersa narrauerint.* — In quibus primum quaeris, cur Matheus dixerit uespere sabbati inlucescere in una sabbati dominum surrexisse et Marcus mane resurrectionem eius factam esse commemoret ita scribens: cum autem surrexisset, una sabbati mane apparuit Mariae Magdalene, de qua eiecerat septem daemonia; et illa abiens nuntiauit his, qui cum eo fuerant, lugentibus et flentibus. illique audientes, quod uiueret et quod uidisset eum, crediderunt. cuius quae-
stionis duplex solutio est. aut enim non recipimus Marci testimonium, quod in raris fertur euangelis omnibus Graeciae libris paene hoc capitulum in fine non habentibus, praesertim cum diuersa atque contraria euangelistis ceteris narrare uideatur, aut hoc respondendum, quod uterque uerum dixerit: Matheus, quando dominus surrexerit, id est uespere sabbati, Marcus autem, quando eum uiderit Maria Magdalene, id est mane prima sabbati. ita enim distinguendum est:
cum autem surrexisset, et parumper spiritu coartato inferendum: prima sabbati mane apparuit Mariae Magdalene, ut, qui uespere sabbati iuxta Matheum surrexerat, mane prima sabbati iuxta Marcum apparuerit Mariae Magdalene. quod quidem et Iohannes euangelista significat mane eum alterius diei uisum esse demonstrans.

5 cf. Matth. 28, 1 7 *Marc. 16, 9—11 20 *Marc. 16, 9 24 cf. Ioh. 20, 1—18

1 eius DC et] ut II uiuat II regnum A 3 quid causae ex quae causae m2A dom. et app. DC 4 narrauerit C plurimum C 5 uesp. autem C inluc.—sabb. om. A inlucescere (scente in ras. m2) B inlucescensem C inlucisc. BDΦ unā II, Bp.c.m2 6 surrexisse Φ eius om. A commemo-rens Φ 7 de hac interpunctione cf. lin. 20 9 eieceret II 11 aud.—uid.] abeuntes cum uidissent A 12 non cred. ei C huius C, Bp.c.m2 13 recipimur D recepimus Φ 15 finem D 16 narrare] manere A uideantur Φ 17 surrexit DΦ surrexit C 18 id est om. s uespera Φ uiderat D 19 magdalene II BΦ—na Bp.c.m2 id est s.l.m2B in prima A 20 cohortato D 21 maria Φ 22 magdalene D Math.—iuxta om. II surrexerat C 23 ipse mane s primo s apparuit D magdalene D 24 sign.] add. cum s.l.m2A 25 diei diuisum Φ demonstrat A

4. *Quomodo iuxta Matheum uespere sabbati Maria Magdalene uidit dominum resurgentem et Iohannes euangelista refert mane una sabbati eam iuxta sepulchrum flere?* — Una sabbati dies dominica intellegenda est, quia omnis ebdomada in sabbatum et in primam et secundam et tertiam et quartam et quintam et sextam sabbati 5 diuiditur, quam ethnici idolorum et elementorum nominibus appellant. denique et apostolus collectam pecuniae, quae indigentibus 2 praeparatur, in una sabbati praecepit congregandam. nec putandum est Matheum et Iohannem diuersa sensisse, sed unum atque idem tempus, mediae noctis et gallorum cantus, diuersis appellasse nomi- 10 nibus — Matheus enim scribit ‘uespere sabbati’, id est sero, non incipiente nocte, sed iam profunda et magna ex parte transacta apparuisse dominum Mariae Magdalenae et apparuisse uespere sabbati inlucescens in unam sabbati se ipsum interpretans, quid dixisset ‘uespere sabbati’, id est adpropinquante iam luce se- 15 quentis diei — et Iohannem non absolute dixisse: una autem sabbati uenit Maria Magdalene mane ad sepulchrum, sed addidisse: cum adhuc essent tenebrae, eiusdem igitur atque unius temporis, id est mediae noctis 3 et gallorum cantus, alterum finem, alterum dixisse principium. mihi- 20 que uidetur euangelista Matheus, qui euangelium Hebraico sermone conscripsit, non tam ‘uespere’ dixisse quam ‘sero’ et eum, qui interpretatus est, uerbi ambiguitate deceptum non ‘sero’ interpretatum

1 cf. Matth. 28, 1 2 cf. Ioh. 20, 1 et 11 7 cf. I Cor. 16, 1—2 11 cf. Matth. 28, 1 16 *Ioh. 20, 1

1 quomodo—p. 483, 24 femin. om. B (in mg. m2: questio [||| minus est) mariae Φ magdalenae ΠΒΦ 2 et bt (= beatus) iohannes Π eam mane una sabbati γ 3 pr. unam Φ eum Π sepulchrum DC saepius 4 omnes Φ ebdomadas ΠΒΦ ebdomatas Aa. c. m2 (num ebdomas?) alt. in sl. B. om. Φ 5 et in sec. AΠ et in (exp.) tert. Π tert. et om. D quart. et om. D 6 ex ex et m2 A 7 et om. C 8 praeparabatur DC unam D praecipit A congreganda Π 10 noctis scilicet γ 11 uesperi Bp. c. m2 non sero A 12 magna] mane Φ 14 inlucescens Π inluciscentis (—cesc—Am2) AΒΦ inluciscente D in unam] una A se] sed D quid—sabb.] uespere sabb. cum dixisset D 15 luce ex lucis A sequentes C 16 iohanne Φ unā Π autem om. Π 17 mariae Φ magdalenae ΠΒΦ 18 addidisset Π ten. essent Π 19 eiusdem] et idem D 20 et] atque DC 21 euangelicum Φ ebraico Φ hebreo AD 22 sera ΒΦ 23 interpr.—p. 483, 2 sero om. C

esse, sed 'uespere', quamquam et consuetudo humani sermonis teneat
 'sero' non uesperum significare, sed 'tarde'. solemus enim dicere:
 'sero uenisti', id est 'tarde', et: 'qui facere ante debueras, fac saltim
 sero', id est 'tarde'. sin autem illud obicitur, quomodo eadem Maria, 4
 5 quae prius uiderat dominum resurgentem, postea ad sepulchrum
 eius flere referatur, hoc dicendum est, quod et sola et cum altera
 siue cum aliis mulieribus memor beneficiorum, quae in se dominus
 contulerat, ad sepulchrum eius frequenter cucurrerit, et nunc adora-
 uerit, quem uidebat, nunc fleuerit, quem quaerebat absentem, licet
 10 quidam duas Marias Magdalenas de eodem uico Magdalo fuisse con-
 tendant et alteram esse, quae in Matheo eum uiderit resurgentem,
 alteram, quae in Iohanne eum quaerebat absentem. quattuor autem 5
 fuisse Marias in euangeliiis legimus: unam matrem domini saluatoris,
 alteram materteram eius, quae appellata est Maria Cleopae, tertiam
 15 Mariam, matrem Iacobi et Iosephi, quartam Mariam Magdalenen,
 licet alii matrem Iacobi et Ioseph materteram eius fuisse conten-
 dant. nonnulli, ut se liberent quaestione, in Marco uolunt unam esse 6
 de Mariis, sed non additum cognomen Magdalenae, et ex superfluo
 scriptorum inoleuisse uitio, quod primum euangelista non scripserit.
 20 nobis autem simplex uidetur et aperta responsio: sanctas feminas
 Christi absentiam non ferentes per totam noctem non semel nec bis,
 sed crebro ad sepulchrum domini cucurrisse, praesertim cum terrae
 motus et saxa disrupta et sol fugiens et rerum natura turbata et — quod
 his maius est — desiderium saluatoris somnum ruperit feminarum.

25 5. *Quomodo iuxta Matheum Maria Magdalene uespere sabbati
 cum altera Maria aduoluta pedibus saluatoris secundum Iohannem*

5 cf. Matth. 28, 9—10 6 cf. Ioh. 20, 11 14 cf. Ioh. 19, 25 15 cf.
 Matth. 27, 56. Marc. 15, 40 25 cf. Matth. 28, 9

1 uesperī $\mathfrak{B}\Phi$ et *om.* ς 2 uesperam *D* 3 uenisse Π et *ex ut m2A*
 quae *DC* saltem *DC* 6 feratur Π 7 se *s.l.A* 8 cucurrerat Π concu-
 rerit $\mathfrak{B}$ 9 uiderat *D* tune *A* 10 de] *ex A* magdala Π contendat
Pa.c.m2Φ — dunt *D* 11 uiderint Φ 12 iohannem *A* quær. abs.] querentem
 abs. Φ 14 est] sit *A* mariae $\Pi, om. D$ cleophae *C* tertia maria Φ
 15 mariam *s.l.Π* Iose ς magdalenen *D* — nam *C* — nae *AΠBΦ* 16 alii]
 aliam Φ aliam mariam $\mathfrak{B}$ iacob Φ Iose ς materteram] mater Φ 17 un.
 uol. $\mathfrak{B}\Phi$ 18 cogn. *om. A* magdalene *AΦ* et *om. BΦ* ex sup.] haec superflue *A*
 19 inobliuissae Φ quid Φ primum in *A* 20 autem] hoc Φ aperto Φ
 22 terra Φ 23 *pr. et om. A* disrupta $\mathfrak{B}\Phi$ diruta Π quid Φ 24 his *om.Π*
 ruperit *ex* reperit Φ repperit *C* superit *D* 25 mariae Π mariam maria (*m ma-*
ria exp.) *A* magdalenae $\Pi\mathfrak{B}\Phi$ — na *Bp.c.m2* 26 sit ped. salu. cum ς

mane una sabbati audit a domino: noli me tangere; nec-
dum enim ascendi ad patrem meum? — Quae prius uiderat
dominum resurgentem cum altera Maria et eius pedibus fuerat
aduoluta, postea reuersa per noctem — domi enim desiderio eius ma-
nere non poterat — uenit ad sepulchrum, cumque lapidem, quo monu- 5
mentum clausum fuerat, uidisset ablatum, cucurrit ad Simonem
Petrum et ad alterum discipulum, quem Iesus
amabat plurimum, et dicit eis: tulerunt do-
minum de monumento et nescimus, ubi posue-
runt eum. error mulieris cum pietate sociatus est; pietas in eo 10
erat, quod desiderabat eum, cuius nouerat maiestatem, error in illo,
quod dicebat: tulerunt dominum de monumento
et nescimus, ubi posuerunt eum. denique, cum Petrus
et Iohannes introeuntes sepulchrum uidissent lintheamina separata et
sudarium, quo caput domini fuerat inuolutum, seorsum positum 15
et resurrexisse crederent, cuius corpus non inuenerant in sepulchro,
Maria stabat ad monumentum foris plorans.
3 cumque se inclinasset, uidit duos angelos in albis se-
dentes in loco monumenti ad caput et pedes, ubi positum
fuerat corpus Iesu, ut sub tanta custodiae dignitate non 20
crederet ab hominibus potuisse furari, qui ministris angelis serua-
batur. dicuntque ei angeli, quos cernebat: mulier, quid
ploras? secundum illud, quod dominus loquitur ad matrem:
quid mihi et tibi est, mulier? nondum uenit
hora mea, ut ex eo, quod appellauerunt mulierem, arguerent 25
4 frustra plorantem et dicerent: quid ploras? in tantum autem
Maria Magdalene obstupefacta torpuerat et fidem miraculis territa

1 *Ioh. 20, 17 6 *Ioh. 20, 2 12 Ioh. 20, 2 17 Ioh. 20, 11 18 Ioh.
20, 12 19 Ioh. 20, 12 22 Ioh. 20, 13 24 Ioh. 2, 4 26 Ioh. 20, 13

1 una] au D, om. C audierit s 2 que in ras. m2B audierat A 3 et]
add. cum (eras.) Φ 4 reuersam C uersa A ob desiderio (—ium C) DC 5 lap.
cum quo D monim. Φ 6 fuer. claus. IIC clusum BΦB symonem BD
7 ad om. B 8 dom. in mg. Φ dom. meum II 9 monu(ex i)m. Φ nescio BC
10 mulierum Φ 11 erat om. II in] de II illo] eo DC 12 quo D 13 nesc.—eum]
cetera DC nescio IIBΦB eum s.l. Φ 14 in (del. B) sepulchrum AB 15 quod BΦ
16 et] ut DB 17 foras D 22 que om. C ei om. II quos cern. om. A 23 locutus
est B loquebatur s 25 ex om. s appellarunt D 27 magdalene IIBDΦ—
na Bp.c.m2 stupefacta D et] ut A fide IIP.r.B territam BB terram A

quasi in caligine possidebat, ut ne angelorum quidem praesentium
sentiret aspectum, sed muliebriter responderet et diceret: ideo ploro,
quia tulerunt dominum meum et nescio, ubi
posuerunt eum. o Maria, si dominum credis et dominum tuum,
5 quomodo arbitraris ab hominibus esse sublatum? nescio, inquit, 5
ubi posuerunt eum. quomodo nescis, quem paulo ante ado-
rasti? cumque uideret angelos et, quos cernebat, ignoraret stupore
perterrita, huc atque illuc faciem circumferebat nihil aliud nisi domi-
num uidere desiderans conuersaque retro uidit Iesum stantem et
10 nesciebat, quia Iesus erat, non quo iuxta Manicheum et alios here-
ticos formam dominus uultumque mutasset et pro uoluntate diuersus
ac uarius uideretur, sed quo Maria obstupefacta miraculo hortu-
lanum putaret, quem tanto studio requirebat. itaque et dominus 6
isdem uerbis, quibus et angeli, loquitur ad eam: mulier, quid
15 ploras? additque de suo: quem quaeris? at illa respon-
dit: domine, si tu sustulisti eum, dicito, ubi
posueris eum, et ego illum tollam. hic dominum
non de confessione uerae fidei saluatorem uocat, sed humilitate et
timore hortulano defert obsequium. et uide, quanta ignorantia! 7
20 quem custodiebat cohors militum, cuius sepulchro angeli praesidebant,
ab uno hortulano arbitratur ablatum et ignorans inbecillitatem fe-
mineam tantarum se uirium repromittit, ut corpus uiri et perfectae
aetatis, quod — ut cetera taceam — centum libris myrrae circumlitum

3 Ioh. 20, 13 5 Ioh. 20, 15 9 cf. Ioh. 20, 14 12 cf. Ioh. 20, 15
14 Ioh. 20, 15 16 *Ioh. 20, 15 22 cf. Eph. 4, 13 23 cf. Ioh. 19, 39

1 in *om. AD* caliginem *A* 2 sed] et *Φ* si *C* 4 eum *s.l. Φ* credis et]
credidisses *ΒΦ* credis *D* *alt. d̄m A* tuum quomodo tuum *C* 5 esse *om. C*
6 eum *s.l. m2B* odorasti *Φ* 7 que *om. D* uidebat *A* 8 territa *Βa.c. Φ*
atque illuc] illucque *DC* 10 quo] quod *AΠCB* manicheos *A* 11 mutauit *C*
—bit *D*—sse *Aa.c.m2B* et] ut *AC, B in ras. m2* 12 quod *A* stupefacta *C*
hortol. *Β* ortol. *DCB* 13 quem] que *B* ita *D* et] ut *A* 14 hisdem
DΦC iisdem *ς* 15 addiditque *AC, Bp.c.m2* ille *Φ* 16 dicito mihi *B*
17 posuisti *A* illum] eum *DΦC* 18 non *s.l. m2A* 19 hortol. *Ap.c.m2Β*
ortol. *DB* hortulanum *Φ* deferret *A* 20 cohors in *ras. m2B* corhs (*h exp.*) *Φ*
chorus *A* sepulchrum *A* praesed. *ΒΦ* 21 hortol. *Ap.c.m2Β* ortol. *Aa.c.m2*
Πa.c. ortol. *DB* arbitrabatur *ΒΦ* ignoras *Π* fem.] in ea *Π* 22 uirium—
perf. *om. D* repr.] *add. et credit C* ut] et (*eras.*) ut *B* 23 ceteram *Φ*
myrrhae *C* mirre *B*

erat, aestimaret ab una et pauida muliere posse portari. cumque
 Iesus appellasset eam atque dixisset: 'Maria', ut, quem facie non
 agnoscebat, uoce intellexeret, illa in errore persistens nequaquam
 8 dominum, sed 'rabboni', id est magistrum, uocat. et uide, quanta tur-
 batio! quae hortulanum putans dominum nuncuparat, dei filium 5
 resurgentem magistrum uocat. itaque ad eam, quae quaerebat ui-
 uentem cum mortuis, quae errore femineo et inbecillitate muliebri
 huc illucque currebat et corpus quaerebat occisi, cuius pedes uiuentis
 tenuerat, loquitur dominus et dicit: noli me tangere, tibi
 enim nondum ascendi ad patrem meum. et est 10
 sensus: 'quem mortuum quaeris, uiuentem tangere non mereris. si
 me necdum putas ascendisse ad patrem, sed hominum fraude subla-
 9 tum, meo tactu indigna es'. hoc autem dicebat, non ut studium
 quaerentis obtunderet, sed ut dispensationem carnis adsumptae in
 diuinitatis gloriam sciret esse mutatam et nequaquam corporaliter 15
 uellet esse cum domino, quem spiritaliter credere deberet regnare
 cum patre. unde et apostoli maioris fidei sunt, qui absque angelorum
 uisu, absque ipsius saluatoris aspectu, postquam corpus eius in monu-
 10 mento non reppererant, crediderunt eum ab inferis surrexisse. alii
 putant primum esse, quod a Iohanne narratum est, uenisse Mariam 20
 Magdalenen ad sepulchrum et uidisse reuolutum lapidem et postea
 regressam cum apostolis Petro et Iohanne solam ad monumentum
 remansisse et idcirco adhuc incredulam a domino fuisse correptam
 reuersamque domum rursum ad sepulchrum uenisse cum Maria et

2 cf. Ioh. 20, 16 6 cf. Luc. 24, 5 9 *Ioh. 20, 17 19 cf. Ioh. 20, 8
 20 cf. Ioh. 20, 1—18

1 existimaret C et om. D 2 Iesus om. A ut om. A 3 cognoscebat B
 in om. A 4 rabboni ABΦ et—6 uocat om. D 5 quae] quem IIC, Bp.c.m2
 ortul. Aa.c.m2 IIΦ ortol. BB putat II nuncupauerat C 6 quae om. D 9 tibi
 s.l. Φ, om. BD (cf. epist. LIX 4, 2) 10 nond. enim BD enim (in ras.) nond. enim Φ
 sensus est A 12 necdum me DC me om. BΦ hominem Φ 15 diu. glor.]
 diuinitatem A 16 uelle DΦ uellē B crederet debere IIBΦ, B (deberet)
 debere credere D cum patre regn. B 17 minoris D 18 ipsius s.l. B illius
 IIa.c.Bm2 monumenti Φ 19 repperant Φ repperant Aa.c.m2 repperert B
 in eum Φ resurrexisse A 20 primum put. B ab AB ante a DC maria AD
 21 magdalenae A—nam BCB, Φp.c. uidisset (t exp.) A lap. a monumento
 DC, Bp.c.m2 alt. et in ras. m2B 22 regressa ADC iohannes Φ sola D
 23 incredula A a om. Ba.c.m2 correpta A 24 reuersaque BΦ reuersam D
 rursus BΦ sursum D cum] s.l. altera add. m2B

ab angelo monitam exeuntemque de monumento adorasse dominum
et tenuisse pedes eius, quando ab eo pariter audierunt: hauete.
et illae accesserunt et tenuerunt pedes eius
et adorauerunt eum, quae in tantum profecerint, ut mit-
5 tantur ad apostolos et audiant primum: nolite timere, se-
cundo: ite et nuntiate fratribus meis, ut eant
in Galilaeam; ibi me uidebunt.

6. *Quomodo custodiente militum turba Petrus et Iohannes
libere ingressi sunt sepulchrum nullo prohibente custodum?* — Hac
10 uidelicet causa, quia uespere sabbati, quae lucesce-
bat in prima sabbati, uenit Maria Magdalene
et altera Maria uidere sepulchrum. et ecce
terrae motus factus est magnus. angelus quo-
que domini descendit de caelo et accedens
15 reuoluit lapidem et sedebat super eum; erat-
que aspectus eius sicut fulgur et uestimen-
tum illius sicut nix. prae timore autem eius
exterriti sunt custodes et facti sunt uelut
mortui. qui igitur fuerant tanto timore perterriti, ut mortui 2
20 putarentur, aut dimisisse sepulchrum et fugisse credendi sunt aut
ita et corpore et animo obtorpuisse, ut non dicam uiros, sed nec mu-
lierculas quidem sepulchrum intrare cupientes auderent prohibere.
magnus enim timor eos exterruerat uidentes lapidem reuolutum et
terrae motum factum non ex more solito, sed magnum, qui cuncta
25 concuteret et euersionem terrae funditus minaretur, angelum quo-

2 *Matth. 28, 9 5 *Matth. 28, 10 8 cf. Ioh. 20, 3—10 10 *Matth.
28, 1—4

1 nominata A exeuntesque B exeuntem C 2 pedes—ten. in mg. sup. A
aud.] adorauerunt C habete AD auete IICB 3 et illae] at illae BΦ et illi Π
illaeque DC 4 eum om. A qui B tanto A proficerint AΠDB profecerunt C
5 primo Ap.c.m2B 6 et om. DC adnunciate B 7 galilea BΦ ibi (pr. i
in ras.) Π 9 hoc Ba.c.m2 10 quae—sabb. in mg. sup. B, om. Φ lucescit AΠ
11 primam IIS magdalene IAc.m2, BΦ—na IIBp.c.m2 13 quoque] enim IID
14 dom. om. A descendit AΦa.e., B 15 eratque—18 cust.] et cetera usque IIDC
16 fulgor Aa.c.m2B 18 perterriti C et facti sunt om. C 19 igitur qui IIDC
tanto fuerant AB put. mortui C 20 alt. aut] ut C 21 pr. et om. AΦCB
an. et corp. IID nec] ne A, B (ex et) 22 audierit B 24 non (s.l. Φ) ex more
non (exp. m2B) BΦB sed ex more non A sed tam C 25 reuersionem B
mineretur Φ

que dei descendisse de caelo tam claro uultu, ut non lampadas et humana lumen arte succensum, sed fulgur imitaretur caeli, quo in-
 3 lustrantur omnia. unde et in tenebris uidere potuerunt. itaque libere
 introeunt; uenerat enim Maria Magdalene, quae eis nuntiauerat la-
 pidem reuolutum et corpus domini de monumento esse sublatum. 5
 angelum autem non putemus idcirco uenisse, ut aperiret sepulchrum
 domino resurgenti et reuolueret lapidem, sed, postquam dominus
 resurrexerit hora, qua ipse uoluerat et quae nulli mortalium cognita
 est, indicasse, quod factum est, et sepulchrum uacuum reuolutione
 lapidis et sui ostendisse praesentiam. quae omnia uidebantur splen- 10
 dente facie ipsius et horrorem tenebrarum fulgoris claritate uincente.

7. *Quomodo Matheus scribit et Marcus, quod mandatum sit apostolis per mulieres, ut praecederent saluatorem in Galilaeam et ibi eum uiderent, Lucas autem et Iohannes in Hierusalem eum ab apostolis uisum esse commemorant?* — Aliud est undecim se offerre 15
 discipulis, qui propter metum Iudaeorum absconditi erant, quando
 ad eos clausis ingressus est ianuus et putantibus, quod uideretur in
 spiritu, manus et latus obtulit clauis et lancea uulneratum, aliud,
 quando secundum Lucam praebuit se eis in multis argumen-
 tis per dies quadraginta apparens eis et lo- 20
 quens de regno dei et conuescens praecepit

12 cf. Matth. 28, 10. Marc. 16, 7 14 cf. Luc. 24, 36. Ioh. 20, 19 19 Act.
 1, 3—4

1 dei s.l.ΠΒ, om. D Φ C B discend. Aa.c.m2ΒΦ non ut ΠD lampas B
 lampadem ΠD C et om ΠD 2 humano ΠΒ D Φ lumine ΠD, Β p.c. suc-
 censam ΠD fulgor Πα. r. Β Φ, A (—orem m2) quo om. A inlustrantur (tur
 exp., s.l.m2 tis et tem [hoc eras.] A 4 uenerat] uiderat γ magdalene
 Πα.c.m2Β—na ΠΒ p.c.m2 7 resurgente Φ p.c. surgenti A et] ut ΠD
 8 resurrexerit (—rat m2A) AΠ—xit cel. qua] quia Φ uoluit (it in ras.m2B)
 ΠD B et quae in ras.m2B 10 lapidis cognouerunt D praesentia C, Ba.c.m2
 splendenti Πα.c.m2—tis D splendore C 11 faciei Πα. r. DC fulguris Dp.c.
 fulgorem A claritatis A uincentem (m exp. Β) ΠΒ D fugante A 12 Matthaeus
 et Marc. scribant γ quod ap. mand. sit C ap. mand. γ 13 apostoli B praec.—
 uid.] irent in Galilaeam dominum reuisuri γ galilae(e)a ADC et] ut Πα.c.m2D, B
 in ras. m2 14 eum ibi (ibi s.l.m2) Π eum D Luc. autem] quem Luc. γ
 in Hier. eum] Ierosolymis γ 15 apost.] illis γ commemorant (mo s.l.m2A) AΠ
 —rent cel. perhibeant γ 16 per D 17 ad—ianuis om. D 18 spiritu et (del.) Β
 pr. et] ac A 19 lucan D 20 et om. Φ

eis, ab Hierosolymis ne discederent. in altero enim 2
pro consolatione mentium uidebatur et uidebatur breui rursumque
ex oculis tollebatur, in altero autem tanta familiaritas erat et perse-
uerantia, ut cum eis pariter uesceretur. unde et Paulus apostolus
5 refert eum quingentis simul apparuisse discipulis et in Iohanne legi-
mus, quod piscantibus apostolis in litore steterit et partem assi piscis
fauumque comederit, quae uerae resurrectionis indicia sunt. in Hie-
rusalem autem nihil horum fecisse narratur.

8. *Quid significet, quod in euangelista Matheo scriptum est:*

10 *Iesus autem clamans uoce magna emisit spiri-*
tum. et uelum templi scissum est in duas par-
tes a summo usque deorsum et terra mota est
et petrae scissae sunt et monumenta aperta
sunt et multa corpora sanctorum, qui dormie-
15 *rant, resurrexerunt et exeuntes de monumen-*
tis post resurrectionem eius uenerunt in
sanctam ciuitatem et apparuerunt multis. — Et 2
de hoc loco in isdem commentariis disseruimus. primumque dicen-
dum, quod diuinae potentiae indicium sit ponere animam, quando
20 *uoluerit, et rursum accipere eam. denique centurio uidens eum dixisse*
ad patrem: in manus tuas commendo spiritum
meum et statim sponte spiritum dimisisse commotus signi magni-
tudine ait: uere dei filius erat iste. uelum quoque
templi scissum est in duas partes, ut compleretur id, quod refert Io-
25 *sephus praesides templi dixisse uirtutes: 'transeamus ex his sedi-*

4 cf. I Cor. 15, 6 5 cf. Ioh. 21, 1—14 7 cf. Luc. 24, 42—43 10 *Matth.
27, 50—53 21 Luc. 23, 46 23 *Matth. 27, 54 25 cf. Ioseph. Bell. Iud. VI 5, 3

1 ne ab hierusolimis Φ hierusolimis Π hierusolimis $\mathfrak{B}\Phi$ iero(u s.l. m2)-
solimis B enim] quidem Π 2 consolationem D timentium $A, \Pi \mathfrak{B} B p. c. m2$
et uid. *del. $\mathfrak{B}, om. \Pi D B$* breuis A breuiter $\Pi D C B$ sursumque Π 3 tanta
s.l. m2 $\mathfrak{B}, om. \Phi$ familiaritate $\Pi a. c. D C$ 6 stetit B 7 comedere Φ comedit
 $A a. c. m2$ 8 autem s.l. $\mathfrak{B}, om. \Phi B$ 13 pr. et s.l. m2 $\Pi, om. D$ petra Φ ali. et
s.l. m2 $\Pi, om. D$ 15 surrexerunt $\Pi D C B$ 17 alt. et $om. C$ 18 de s.l. m2 $\Pi, om. D$
hisdem $A D \Phi C, \Pi a. r.$ Matthaei comm. ς 19 pot. ind. sit] sit pot. C
20 uidens] audiens $\Pi \mathfrak{B} p. c. m2$ 22 spir. sponte dim. C sponte dim. spir.
 $\Pi, \mathfrak{B} \Phi a. c.$ signi] signa (—i m2) magna (*del. m2*) A 23 fil. dei $\mathfrak{B} B$ fi(*del.*) dei
fil. Φ quoque s.l. m2 Π 24 ut ex et Φ illud $\Pi D C$ iosepphus A (h m2) $\mathfrak{B}$
ioseppus Φ

bus⁴. in euangelio autem, quod Hebraicis litteris scriptum est, legimus non uelum templi scissum, sed superliminare templi mirae magnitudinis conruisse. terra, inquit, mota est — pendente dominum suum ferre non sustinens — et petrae scissae sunt — ut indicarent duritiam Iudaeorum, qui praesentem dei filium intellegere noluerunt — et monumenta aperta sunt — in signum futurae resurrectionis — multaque sanctorum corpora exeuntia de sepulchris uenerunt in sanctam ciuitatem et apparuerunt multis. sanctam ciuitatem Hierosolymam debemus accipere ad distinctionem omnium ciuitatum, quae tunc idolis seruiebant; in hac enim sola fuit templum et unius dei cultus et uera religio. et non omnibus apparuerunt, sed multis, qui resurgentem dominum susceperunt.

Dein iuxta ἀναγωγήν dicendum, quod inclamante Iesu et emittente spiritum suum uelum templi scissum sit in duas partes a summo usque deorsum et omnia legis reuelata mysteria, ut, quae prius recondita tenebantur, uniuersis gentibus proderentur. in duas autem partes, in uetus et nouum instrumentum, et a summo usque deorsum, ab initio mundi, quando homo conditus est et reliqua, quae facta in medio sacra narrat historia, usque ad consummationem mundi. et quaerendum, quod uelum templi scissum sit, exterius an interius. mihi que uidetur in passione domini illud uelum esse conscissum, quod et in tabernaculo et in templo foris positum fuit et appellabatur exterius, quia nunc ex parte

3 Matth. 27, 51 4 Matth. 27, 51 6 Matth. 27, 52 7 *Matth. 27, 52—53
17 Matth. 27, 51 19 Matth. 27, 51 24 *I Cor. 13, 9—10

1 est *om. BΦ* leg. *om. D* 2 *pr. templi s.l.m2 A* templum *C* superliminari *Φ*
4 suum *om. BΦ* scissi *Φ* 5 duritiem *Da.c.m2* 6 *n̄ u(ex n)oluerunt D* sunt
apertas (*s s.l.*) *Φ* 7 que *om. B2* 10 hierusoli(y *D*)m. *BDΦ* iherosolim. *Π*
ierosolym. *C* ierusalem. *B1* hierusalem *A* iherlm *B1* 11 fuerat *IID* 12 *alt. et*
om. A relegio (*re s.l.Φ*) *BΦ* 13 resurgentemq; (*q; eras.*) *B1* susceperunt *BΦ*
susceperent *A* 14 dein—*p. 491, 24 caelesti om. B2* deinde *Φp.c.B1* dehinc *A*
ΑΝΑΓΩΓΕΝ IID ΑΝΑΓΩΓΙΝ B ΑΝΑΓΑΓΕΝ A ΑΝΑΓΟΙΗ Φ anago-
gen *CB* dic. est *C* 15 suum *om. IIDC* est *CB* 16 et in *mq.m2 II, om. D*
legis] *add. sunt IIDC, Bs.l.m2* 18 *pr. et]* et in *A* instr.] test(i *eras. D*)amentum
AIIDC alt. et om. A 19 deorsum et (*exp.*) *II* 20 facta sunt *ς* hyst. *B* ist.
B, om. Φ 21 consumat. *DB* quo *Aa.c.m2* quot *B* quomodo *IIDC* 22 que *om.ς*
23 conscissum *B* *pr. et om. AC* tabernaculum *Aa.c.m2* templum *Aa.c.m2*
24 foris *om. IID* pos. fuit(a in *ras. m2*) *B* pos. fuerat *ς* fuerat *Pos. IID*

uidemus et ex parte cognoscimus; cum autem uenerit, quod perfectum est, tunc etiam uelum interius dirumpendum, ut omnia, quae nunc nobis abscondita sunt, domus dei sacramenta uideamus: quid significant duo cherubin,
 5 quid oraculum, quid uas aureum, in quo manna reconditum fuit. nunc enim per speculum uidemus in imagine et, cum historiae nobis uelum scissum sit, ut ingrediamur atrium dei, tamen secreta eius et uniuersa mysteria, quae in caelesti Hierusalem clausa retinentur, scire non possumus. igitur in passione domini
 10 terra commota est iuxta illud, quod scriptum est in Aggeo: adhuc ego semel mouebo caelum et terram et ueniet desideratus cunctis gentibus, ut ab oriente et occidente ueniant et recumbant cum Abraham, Isaac et Iacob. et petrae scissae sunt: dura corda gentilium; siue petrae uniuersa
 15 uaticinia prophetarum, qui et ipsi a petra Christo cum apostolis petrae uocabulum susceperunt, ut, quicquid in eis duro legis uelamine clauderetur, scissum pateret gentibus. monumenta quoque, de quibus scriptum est: uos estis sepulchra extrinsecus dealbata, quae intus plena sunt ossibus mortuorum,
 20 ideo sunt aperta, ut egrederentur de his, qui prius in fidelitate mortui erant, et cum resurgente Christo atque uiuente uiuerent et ingrederentur caelestem Hierusalem et haberent municipatum nequaquam in terra, sed in caelo, morientesque cum terreno Adam resurgerent cum Adam caelesti. porro secundum litteram nulli uiolentum 9

5 cf. Hebr. 9, 4 6 *I Cor. 13, 12 10 *Agg. 2, 7—8 12 cf. Matth. 8, 11
 13 Matth. 27, 51 15 cf. I Cor. 10, 4 18 *Matth. 23, 27 21 cf. Eph.
 2, 5—6; Col. 2, 12—13 22 cf. Hebr. 12, 22 cf. *Phil. 3, 20 23 cf. I Cor.
 15, 45—49

2 etiam] et C 3 dirump. ΦC , *Bp.c.m2*; add. est A, ΠB s.l. ut] et Φ
 nobis om. Φ 4 uideamus bis ς significant duo s.l. *m2 II*, om. D duo om. C
 cherubim *Ap.c.m2* cerubim Π 5 in] ut (*eras.*) in B 6 ae(e)nigmate ΠD
 enigmatate C enigmatate in imagine (in im. *del.m2*) B 7 cum s.l. *m2 II* hyst. Φ
 ut in *ras.m2 B* et A Φ 8 hierusalem (iheru— Π) caelestem (m *eras. II*) ΠD
 9 clausae Φ 10 Aggaeo ς 11 ego (s.l.) sem. Φ ergo sem. A sem. et ego ς
 13 Abr. et Π isahac B 14 sunt id est ς gentium A 15 petra] add. hoc
 est B hoc est a ΠDC 16 uocabulo A suscip. *Aa.c.m2* Φ accep. ς ut] et Φ
 quidquid ΦC 17 de quibus quoque Φ quoque] quae (a *exp.*) A 20 ut]
 et Φ egred. caelestem hierusalem Φ in infidel. Π , *Bp.c.m2* fedel. *Aa.c.m2*
 21 et ingr. cael. Hier. om. Φ 22 caeleste Φ 23 morientes qui cum in terr. Φ
 24 caeleste *Ap.c.m2* super cae(e)lesti ΦB supercaelesti ς nulli om. A

esse uideatur mortuo saluatore appellari Hierusalem sanctam ciuitatem, cum usque ad destructionem eius semper apostoli templum ingressi sint et ob scandalum eorum, qui de Iudaeis crediderant, legis exercuerint caerimonias. in tantum autem amauit Hierusalem dominus, ut fleret eam et plangeret et pendens in cruce loqueretur: 5
 10 pater, ignosce eis; quod enim faciunt, nesciunt. itaque impetrauit, quod petierat, multaque statim de Iudaeis milia crediderunt et usque ad quadragesimum secundum annum datum est tempus paenitentiae, post quos perseuerantibus illis in blasphemia egressi sunt duo ursi de siluis gentium Romanorum, 10
 Uespasianus et Titus, et blasphemantes pueros ascendente uero Heliseo in domum dei — hoc enim interpretatur Bethel — uoce consona inludentes interfecerunt atque lacerauerunt et ex eo tempore Hierusalem non appellatur ciuitas sancta, sed et sanctitatem et pristinum nomen amittens spiritaliter uocatur Sodoma et Aegyptus, ut aedifi- 15
 cetur pro ea noua ciuitas, quam fluminis impetus laetificat et de cuius medio egreditur fons, qui totius orbis amaritudinem mitigauit, ut miserabilis Israhel ruinas templi nudatis plangat lacertis et in Christum turba credentium noua cotidie uideat ecclesiae tecta consurgere et dicat Sion: angustus mihi locus 20
 est impleaturque illud, quod in Esaia scriptum est: et erit sepulchrum eius inclitum.

V

9. *Quomodo saluator secundum Iohannem insufflat spiritum*

5 cf. Luc. 19, 41 6 *Luc. 23, 34 10 cf. IV Reg. 2, 23—24 12 cf. Gen. 28, 19—22; Onom. s. 3, 18 etc. 15 cf. Apoc. 11, 8 16 Ps. 45, 5
 20 *Esa. 49, 20 21 *Esa. 11, 10 23 cf. Ioh. 20, 22

2 distr. Φ distinctionem Φ 3 sint (int in ras.m2) B^1 sunt DB^2 s $\Pi a.c.m2$
 ob] ab Φ 4 lex Φ exercuere $\Pi a.c.m2DC$ caerem. ΠC am. Hier. dom.] abiit
 dns in hier. A hier. am. ΠDC 6 illis ς quid Φ 7 impetraui D quid Φ
 que D 8 ad] in Φ quadragis. $\Phi\Phi$ 9 est ei tempus ς est Π 10 blasphemiam $\Phi D\Phi C$ malitia ς romanarum $\Pi\Phi p.c.m2,C$ 11 ascendenti ΠD , $Bp.r.$
 ascendente C abscendenteque B^2 12 domum] templum ΠDC dei $om.B^2$
 betel B 13 et $om.A$ non app. hier. ΠD 14 sed—Sod.] oma (eras.) et
 in $mg.m2$ sed—sod. Π pr. et $om.DC$ 15 ae (e A he B) edificaretur $AB, \Phi p.c.m2$
 16 pro ea $om.A$ ciu. noua ς letificet B 17 et de cuius medio] e qua media D
 cuius $s.l.m2\Pi$ qui $om.\Phi$ 18 ut] et Φ Isr.] hierusalē A iħm D 19 xpm
 (m in ras.m2) B xpo C 20 est mihi loc. Π 21 inpleatur (que s.l.) Π in $om.\Phi$
 esaya B^1 isaia $\Phi\Phi B^2$ et $om.A$ 23 insufflauit ς

sanctum apostolis et secundum Lucam post ascensionem missurum
 esse se dicit? — Huius quaestionis perfacilis solutio est, si docente apo-
 stolo Paulo spiritus sancti diuersas gratias nouerimus. scribit enim
 in prima ad Corinthios: diuisiones donorum sunt,
 5 idem uero spiritus; et diuisiones ministerio-
 rum, idem autem dominus; et diuisiones opera-
 tionum et idem deus, qui operatur omnia in
 omnibus. unicuique autem datur manifestatio
 spiritus ad id, quod expedit. alii quidem 2
 10 datur per spiritum sermo sapientiae, alii
 sermo scientiae secundum eundem spiritum,
 alii gratiae sanitatum in uno spiritu, alii fi-
 des in eodem spiritu, alii operatio uirtutum,
 alii prophetia, alii discretio spirituum, alii
 15 genera linguarum, alii interpretatio sermo-
 num. omnia autem haec operatur unus atque
 idem spiritus diuidens unicuique, prout uult.
 ergo dominus, qui post resurrectionem suam iuxta Lucae euange- 3
 lium dixerat: ecce ego mittam promissionem pa-
 20 tris mei in uos; uos autem sedete in ciuitate,
 quoadusque induamini uirtutem ex alto, et
 iuxta eundem in apostolorum Actibus praecepit eis, ab
 Hierosolymis ne discederent, sed expectarent

1 cf. Luc. 24, 49 et Act. 1, 4—8 4 *I Cor. 12, 4—11 19 *Luc. 24, 49
 22 Act. 1, 4—5

1 in (sanctos *add.* ς) apostolos *IIDC*, *Bp.c.m2* ς et *s.l.II* miss.—dicit] se
 miss. repromittit ς missurus Φ 2 se esse *Ip.c.B* Φ esse *IIa.c.D*, *Ba.c.m2*
 3 spiritu *C* 4 in *om.A* Φ corintios *IIa.c.B*—theos *B* Φ ; *add.* epistu(o)la *IIDC*,
Bs.l.m2 diu. uero *B* 5 uero—idem] autem spir. et diu. min. sunt idem
in mg. sup.m2II,om.DC uero] autem *II* et *s.l.* Φ ministrationum *B*; *add.*
 sunt *II* Φ , *Bs.l.m2* 6 oper.] *add.* sunt *IIDC*, *Bs.l.m2* 7 et idem] idem autem
 (autem *s.l.m2B*) *IIDCB* 9 id quod exp.] utilitatem *IIDC* 10 per spir.
s.l.m2II,om.DC 12 alii fid. in eod. sp., alii grat. san. in uno sp. *AB* gratiae
 (= *χαρισματα*) *A* Φ gratia cel. 15 alii autem ς serm.] linguarum Φ 16 haec
 autem omnia (*oma D*) *IIDC* 17 unic.] singulis *IIDC* 18 ergo *s.l.m2B* qui
om.IID 19 ecce *s.l.m2B,om.A* Φ 21 quousque *B* uirtute *II* Φ , *Bp.r.* 22 in
s.l.B,om. Φ Actibus] *add.* est locutus *codd.*, sed *del.* est *m2A* et est loc. *m2B*
 precipit Φ ne ab ierosolimis *B* 23 hieru(o) *II* solimis (—*ly—D*) *II* Φ *D* Φ ieroso-
 lymis *C* ierusalimis *B*

promissionem patris, quam audistis per os
 meum, quia Iohannes quidem baptizauit aqua,
 uos autem baptizabimini spiritu sancto non
 post multos hos dies, rursum in fine euangelii secundum
 Iohannem eo die, quo resurrexerat, id est die dominica, clausis ianuis 5
 ad apostolos introisse narratur et dixisse eis secundo: pax uobis
 et intulisse: sicut misit me pater, et ego mitto uos.
 hoc cum dixisset, insufflauit et dicit eis: acci-
 pite spiritum sanctum; quorum remiseritis 10
 peccata, remittuntur eis, quorum retinueri-
 tis, retenta erunt. primo igitur die resurrectionis eius acce-
 perunt spiritus sancti gratiam, qua peccata dimitterent et baptiza-
 rent et filios dei facerent et spiritum adoptionis credentibus largi-
 rentur ipso saluatore dicente: quorum remiseritis pec-
 cata, remittentur eis et, quorum retinueritis, 15
 retenta erunt. die autem pentecostes eis amplius repromis-
 sum est, ut baptizarentur spiritu sancto et induerentur uirtutem, qua
 Christi euangelium cunctis gentibus praedicarent, iuxta illud, quod
 in sexagesimo septimo psalmo legimus: dominus dabit uer-
 bum euangelizantibus uirtute multa, ut haberent 20
 operationem uirtutum et gratiam sanitatum et praedicaturi multis
 gentibus acciperent genera linguarum, ut iam tunc cognosceretur,
 5 qui apostolorum quibus deberent gentibus nuntiare. denique aposto-
 lus Paulus, qui de Hierusalem usque in Illyricum praedicauit et inde

6 *Ioh. 20, 21—23 14 *Ioh. 20, 23 19 Ps. 67, 12 20 cf. I Cor.
 12, 9—10 24 cf. Rom. 15, 19

1 aud. inquit (d) *IIDC*, *Bp.c.m2* 4 hos] os *CB*, *om.D* dies *om.Φ* finem *AD*
 5 surrexerat *B* dies *B* dominico *AΦB* 6 dixisset *D* 7 intulit se *D*
 tulisse *Aa.c.m2* 8 dixit *AIIDC* 9 spir. *s.l.m2B* 10 remittentur *Ap.c.m2*
 quorum *Aa.c.m2ΦB* et quorum *cel.* retenuer. *ΦB* 11 erunt] sunt *IID* primo—
 resurr. *om.II* prima *ς* eius *om.IIDC* acceperunt *Aa.c.m2ΦB* 12 gra *D*
 14 domino *IIDC* 15 remitt.—erunt] et reliqua *IIDC* remittuntur *Aa.c.m2*
 retenueritis *ΦB* 16 erunt] sunt *B* 17 baptizarent in *A* induerent *A*
 uirtute *IIDCB*; *add.* ex alto *Φ* quia *AΦ* 19 sexagis. *ΦB* sept.] VII *s.l.m2B*
 VIII *s.l.D* psalmus *C* 20 uirtutem multam *D* 21 operationes *ΦB* gratia *ΦB*
 22 acceperent *D*—rant *II* ling. genera *Φ* tunc *om.Φ* cognosceretur *II* no-
 sceretur *ς* 23 qui] quia *C* 24 in] ad *IIDC*, *om.Φ* hyll(*l.D*)ir. *DΦ* hil(*l.s.l.m2A*)-
 lir. (*h.eras.A*) *AII* ilir. *B* predicabit *D*

per Romam ad Hispanias ire festinat, gratias agit deo, quod cunctis apostolis magis linguis loquatur, qui enim multis gentibus adnuntiaturus erat, multarum linguarum acceperat gratiam. quae re-
 missio spiritus sancti die decimo post ascensionem saluatoris expleta
 5 est Luca referente, qui scribit: cumque complerentur dies pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco et factus est repente de caelo sonus tamquam aduenientis spiritus uehementis et repleuit totam domum, ubi erant sedentes.
 10 et apparuerunt illis dispersitae linguae tamquam ignis, seditque super singulos eorum et repleti sunt omnes spiritu sancto et coeperunt loqui aliis linguis, prout spiritus sanctus dabat eloqui illis. tunc completum est illud, quod
 15 legitur in Iohel: et erit in nouissimis diebus, dicit dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem et prophetabunt filii uestri et filiae uestrae et iuuenes uestri uisiones uidebunt. uerbum autem effusionis significat gratiae largitatem et
 20 id ipsum sonat, quod dominus repromisit: uos autem baptizabimini spiritu sancto non post multos hos dies. in tantum enim sancto spiritu baptizati sunt, ut repleretur tota domus, ubi erant sedentes, et ignis spiritus sancti stationem in eis inueniret optatam linguasque diuideret et secundum Esaïam, qui
 25 immunda labia habere se dixerat, purgaret labia eorum, ut euangelium Christi purius praedicarent. et in Esaïa quidem superliminare templi dicitur fuisse commotum et repleta omnis domus fumo, id est

1 cf. Rom. 15, 28 2 cf. I Cor. 14, 18 5 *Act. 2, 1—4 15 *Ioel 2, 28 et Act. 2, 17 20 Act. 1, 5 22 cf. Act. 2, 2 24 cf. Esaï. 6, 5—7 26 cf. Esaï. 6, 4

1 per s.l. Φ hispan. B span. D hispaniam ΠC quod s.l. $\mathfrak{B}$ 2 multis] cunctis ΠD 4 spū Φ decima ς 5 que (e s.l. m^2) D scripsit ΠDC que om. C 7 solus C 8 aduenientes $\Phi, om. A$ 9 erat Φ 10 disperdite Φ dispartitae ς 11 et sedit A supra ΠDCB 13 uariis ΠDC 15 iohel ex hel $m^2 A$ ioel C diebus s.l. Π 16 d's Φ omne D 18 uestrae] add. seniores uestri somnia somniant bunt C 19 gratia B larg.] largitata est Φ 20 id om. ΠDCB ipsud Aa.c. m^2 21 in spir. $\mathfrak{B}\Phi$ hos om. A 22 tanto A enim] autem D autem in Π spir. sancto ΠDC 23 spū Φ 24 esaïam Π esayam B isaïam cet. 25 purgare ΠDB 26 prius Π esaïa ΠB isaïa cet. 27 repleta est ΠDC

errore et tenebris uerique ignorantia. in principio autem euangelii repletur spiritu ecclesia, ut gratia eius atque feruore omnium credentium peccata purgentur et igne spiritus sancti, quem dominus missurum esse se dixerat, praedicatura Christum lingua sanetur. non ergo Iohannes Lucasque discordant, ut, quod ille prima resurrectionis die datum esse significat, hic die quinquagesimo uenisse describat, sed profectus apostolicus est, ut, qui primum remittendorum peccatorum gratiam acceperant, postea acciperent operationes uirtutum et cuncta donationum genera, quae ab apostolo descripta memorauimus, et — quod magis necessarium erat — diuersitatem linguarum uniuersarumque gentium, ut adnuntiaturi Christum nullo egerent interprete. unde et in Lycaonia, cum audissent Paulum et Barnaban loqui linguis suis, deos in homines conuersos esse credebant. et re uera indumentum uirtutis spiritus sancti gratia est, quam possidentes iudicium tribunalia et regum purpuras non timebant. promiserat enim dominus, priusquam pateretur, et dixerat: cum autem tradent uos, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini; dabitur enim uobis in illa hora, quid loquamini. non enim uos estis, qui loquimini, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis. ego audacter et tota libertate pronuntio ex eo tempore, quo apostoli domino crediderunt, semper eos habuisse spiritum sanctum

9 cf. I Cor. 12, 4—11

12 cf. Act. 14, 10—12

17 Matth. 10, 19—20

1 terrore *IIDΦ* ignorantiae *C* 2 spir. sancto *Ip.c.ϑ* feruore (eruo in *ras.m2*) *B* omnia *ΦB* 3 purgarentur *A* et] ut *Φ* spu *Φ* missurus *Φ* 4 esse *s.l.m2B* praedicatura (*alt. a in ras.m2*) *B* praedicatur *D* xpm in *ras.* 7 *litt. m2B* ut a xpo (*a exp. II*) *IID* sanetur (*in mg.m2* *l* sanaretur) *A* sanaretur *Ip.c.m2ϑΦ* 5 quod *om. ϑΦ* primo *C* 6 est *Φ* significabat *Bp.c.m2* quinq. die *ς* quinquagesima *IIDC* describat *ϑΦ* 7 prouectus *Ip.c.m2ϑ* primo *AIIDC* pecc. *om.A* 8 acciperant *Aa.c.m2ϑΦ* postea *ex post II* acceperint *D* operationis *ϑΦ, Ba.c.m2* 9 uirtutem *ϑ* 10 descrip(b *ϑ*)ta *ϑΦ*; *add.* esse *B* memoramus *Φ* commemorauimus *IIDC* quod *om.A* 11 diuersitate *C, A (alt. e ex es)* uniu. (que = et quidem)] uniuersarum *Apr.C* omnium *ς* 12 egerunt *Φ* agerent *C* indigerent *ς* interpretem (*m exp.*) *A* in *om.A* 13 licaonia *AIIϑD—ā B* liconia *C* Paul. *om.B* barnabam *AΦC* 15 iudicium *D* 16 purpura *IID* 19 dab.—loq. *om.D* 20 qui] quid *ΦC* *alt.* loquamini *Φ* homini *II* 21 spu *C* 22 ego autem *ς* et *om.A* 23 dnm crediderant *A*

nec potuisse signa facere absque spiritus sancti gratia, sed pro modulo atque mensura. unde saluator clamabat in templo dicens: qui sitit, ueniat ad me et bibat. qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de uentre eius
 5 fluent aquae uiuae. hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. et in 12 eodem loco infert: nondum enim erat spiritus datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus, non quo non esset spiritus sanctus dicente domino saluatore: si autem
 10 ego in spiritu sancto eicio daemonia, sed, qui erat in domino, necdum totus in apostolis morabatur. quam ob rem deterrentur ad passionem eius et negant et Christum nescire se iurant. postquam autem baptizantur in spiritu sancto et effunditur in eos 13 spiritus sancti gratia, tunc libere loquuntur ad principes Iudaeorum:
 15 oboedire magis deo oportet an hominibus? mortuos suscitant, inter flagella laetantur, fundunt sanguinem et suis suppliciis coronantur. nondum ergo erat spiritus in apostolis nec de uentre eorum fluebant gratiae spiritalis, quia dominus nec-
 20 quitur: pater, glorifica me gloria, quam apud te habui prius, quam mundus esset. gloria salua- 14 toris patibulum triumphantis est. crucifigitur ut homo, glorificatur ut deus. denique sol fugit, luna mutatur in sanguinem, terra motu

2 *Ioh. 7, 37—39 7 *Ioh. 7, 39 9 *Matth. 12, 28 11 cf. Matth. 26, 69—75 etc. 15 *Act. 5, 29 20 *Ioh. 17, 5 23 cf. Matth. 27, 45—53 etc. et Act. 2, 20

2 in templo clam. *IID* clamat *B* docens *A* 3 ad me ueniet *Φ* qui] et qui *ς* 4 sicut *ex* et *Φ* 5 dixit *AΦ* dicit *IIDCB* 6 quem—datus *om. A* 7 enim *om. BΦ* spir. erat *IID* 8 necdum *ΦB* 10 ego *om. IIDC* daemonia, filii uestri in quo eiciunt? *ς* quia *C, Ba. r.* 11 totum *Aa. c. m2* quam ob rem] quare *A* deteretur *Ila. c. m2* terrentur *A* cum duceretur *DC* 12 eius] *dm (del., in mg. m2* eius) *II dñs DC* se nescire *ς* se nescirent *C* 13 postquam *ex* post *D, Bm2* pr. in *in ras. m2 B, om. BΦ* infunditur *C* eis *Ila. c. m2 D* 14 locuntur *AII* 15 oboediri *D* mag. op(pp *Φ*) ortet deo an *BΦ* deo mag. oportet an (quam *m2*) *B* oportet (e *ex* ea *II*) deo mag. quam *IID* deo oportet quam mag. *C* 16 et inter *B* sang. pro Christo *ς* 17 suppl. suis *C* suis *om. A* enim *A* 18 gr. spir.] fluenta (*s. l. m2*) gratiae spiritalis *A* 19 quae—22 est *om. D* loquitur] ait *B, om. Φ* 20 clarifica *ΦB* 21 esset *s. l. Φ* 23 deus *IIDC dñs cet.* fulgit *C* fugit fugit *Φ* sanguine *BΦ, Ba. c. m2; add. et IID* terrae(e) *Aa. c. m2 IID ΦC* motus *IIDC*

insolito contremiscit, aperiuntur inferi, mortui ambulant, saxa rum-
puntur. haec est gloria, de qua loquebatur in psalmo: exsurge,
gloria mea, exsurge, psalterium et cithara. ipsaque de se respondit gloria et dispensatio carnis adsumptae: ex-
surgam diluculo, ut impleatur uicesimi primi psalmi titulus: 5
15 pro adsumptione matutina. haec dicimus, non quod
alium deum et alium hominem esse credamus et duas personas facia-
mus in uno filio dei, sicut noua heresis calumniatur, sed unus atque
idem filius dei et filius hominis est et, quicquid loquitur, aliud referimus ad diuinam eius gloriam, aliud ad nostram salutem. 10
pro quibus non rapinam arbitratus est esse se
aequalem deo, sed se ipsum exinaniuit factus
oboediens patri usque ad mortem et mortem
crucis. et uerbum caro factum est et habitauit
16 in nobis. miror autem Montanum et insanas feminas eius, aborti- 15
tios prophetas, domino promittente atque dicente: uado et
alium paraclitum mittam uobis et postea Luca euangelista narrante, quod apostoli acceperint, quod promissum est,
id multo post tempore in se dicere fuisse completum. apostolis enim
promissum est: ego mittam sponsonem patris mei 20
in uos et uos sedebitis in ciuitate, quoad us-
que induamini uirtutem ex alto, et resurgens in apo-
stolorum insufflauit faciem — et non in Montani, Priscillae et Maxi-
millae — et illis ait: quorum dimiseritis peccata,

2 Ps. 56, 9 4 Ps. 56, 9 6 *Ps. 21, 1 11 *Phil. 2, 6—8 14 Ioh. 1, 14
16 *Ioh. 14, 12 et 16 17 cf. Act. c. 1 et 2 20 *Luc. 24, 49 24 *Ioh. 20, 23

1 insolito(*ex—te m2II*) more *IIDC* contremiscit *Aa.c.m2IIDB* 3 mea
et *B* cythara *3ΦD* 4 respondet *ABp.c.m2* adsumpta *IID* 6 quo
Pr.c.m23Φ 7 aliud—aliud *A* *pr. et om.AC* 8 hereses *3* 9 *pr. et s.l.3*
quidquid *3Φ* 11 esse se *s.l.Φ* se esse *C* esse *3* 12 se] semet *A* *exin.] add.*
formam serui accipiens *IIDC, B in mg.m2* 13 patri *s.l.m2B* patris *C, om.3*
et (*exp.m2B*) mort. *3ΦB* mort. autem *IIDC, A (autem m2 in mg.)* 14 habitabit *Φ*
15 auortiuos *3Φ* 16 proph.] *add. ut s.l.m2A* 17 paraclitum *II3DB-clytum AΦ*
mitto *3Φ* dabit *D* lucas euang. narrat *IIDC* lucas euangelistae narrante *Φ*
18 acceperint *3Φ* acceperunt *ACB, IIa.r.* 19 id—est *om.IID* diceret *3Φ*
dicerent *A* 20 sponsiones *B* mei *s.l.m2II, om.D* 21 sedete *IID* 22 uirtute *IIB*
*ex(s II)*urgens *IID* resurgentes *Φ* apostolos *II3D* 23 fac. insuffl. *C* insuffl. *3Φ*
insufflauit *IID* montanum *D* montanum et *II* priscillam et maximillam *IID*
24 ait illis *II* illis id est apostolis *ς* remisieritis *3*

dimittentur et, quorum retinueritis, retenta
 erunt. apostolis, inquam, praecepit, ne recederent de Hierosoly- 17
 mis, sed expectarent promissionem spiritus. et postea, quod pro-
 missum est, expletum legimus: repleti sunt omnes spi-
 5 ritu sancto et coeperunt loqui aliis linguis,
 prout spiritus sanctus dabat eloqui eis. spiritus
 enim sanctus spirat, ubi uult, et, quando dicit dominus: 'alium paracle-
 tum mittam uobis', et se ostendit esse paracletum, qui appellatur
 'consolator'. unde et deus pater hoc censetur nomine: deus misera-
 10 tionum et totius consolationis. si autem pater con-
 solator, et filius consolator et spiritus sanctus consolator; et in no-
 mine patris et filii et spiritus sancti, quod intellegitur deus, bapti-
 zantur credentes. quorum unum diuinitatis et consolatoris est nomen,
 ergo et una natura est. hic spiritus sanctus non solum in apostolis,
 15 sed et in prophetis fuit, de quo Dauid orabat dicens: spiritum
 sanctum tuum ne auferas a me. et Danihel spiritum
 dei habuisse narratur et Dauid in spiritu loquitur dixisse dominum
 domino suo: sede a dextris meis, donec ponam ini-
 19 micos tuos scabellum pedum tuorum. nec sine 19
 20 spiritu sancto prophetauerunt prophetae et uerbo domini
 caeli firmati sunt et spiritu oris eius omnis
 uirtus eorum; et, quicquid patris et filii est, hoc
 idem et spiritus sancti est et ipse spiritus, cum mittatur a
 patre et pro filio ueniat, in alio atque alio loco spiritus dei
 25 patris et Christi spiritus appellatur. unde et in Actibus apostolorum, 20

4 *Act. 2, 4 6 cf. Ioh. 3, 8 7 cf. Ioh. 14, 16. 26 et 15, 26 9 *II Cor. 1, 3
 15 Ps. 50, 13 16 cf. Dan. 4, 5 18 Ps. 109, 1 20 Ps. 32, 6 25 cf. Act. 19, 1—7

1 dimittuntur eis *IIDC* detinueritis *D* detenta *IIDC* 2 sunt *IIDC*
 discederent *C* de] ab *IIDC* hieru(o *II*)solimis *II*Φ*Φ* iherosolimis *B* 3 sed
ex et *m2B* spir.] patris *IIa.c.DC,B* in *ras.m2* postea (ea *del.*) *D* post *B*
 quod] quam *D* 5 aliis linguis loqui *A* loqui *s.l.DB(m2)* uariis *Dp.c.m2C*,
Ba.c.m2 6 illis *IIDCB* 7 ubi uult spirat *II* utroque loco paraclytum *A,IIp.c.m2*
 paraclytum *IIa.c.m2DΦB* paraclytum—paracletum *Φ* 9 inde *A* miserationis *ΦΦ*
 10 totius *s.l.Φ* sin autem *IID*; *add.* et *IIDC* 11 *tert.* consol.] *add.* est *C*
 12 baptizatur *D* 13 consol. et diu. *IID* 14 ergo] eorum *ς* hic *s.l.Φ* 15 sed
om.Φ etiam *C* orat *IID* 16 daniel *CB* 18 dño *ex dō II* ad *ΦCB*
 ponam] *add.* omnes *AD,s.l.ΦB* 20 sancto spir. *Φ* sancto *om.B* dñi *A* 21 fun-
 dati *AB* omnisque *IIa.r.* 22 patri *Φ* 23 *pr.* et *s.l.m2II,om.A* ipse
 spir. sanctus *C* mittitur *Aa.c.m2II* 24 pro *om.C,Ba.c.m2* a *s.l.m2B*
 ueniat] mittitur *ς* atque in *Φ* loco *s.l.m2B*

V qui Iohannis baptismate fuerant baptizati et credebant in deum patrem et Christum, quia spiritum sanctum nesciebant, iterum baptizantur, immo tunc uerum accipiunt baptismum — absque spiritu enim sancto imperfectum est mysterium trinitatis — et in eodem uolumine Petrus Ananiae et Sapphirae dixisse narratur, quod mentientes spiritui sancto non sint hominibus mentiti, sed deo.

10. *Quid significet illud, quod apostolus Paulus disputat ad Romanos scribens: quid ergo dicimus? numquid iniquitas apud deum? absit usque ad eum locum, ubi ait: nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus et sicut Gomorra similes fuisset.* — Omnis quidem ad Romanos epistula interpretatione indiget et tantis obscuritatibus inuoluta est, ut in intelligenda ea spiritus sancti indigeamus auxilio, qui per apostolum haec ipsa dictauit; sed praecipue locus hic, in quo quidam uolentes dei seruare iustitiam ex praecedentibus causis dicunt electum in utero Rebeccae Iacob et abiectum Esau, sicut et Hieremias et Baptista Iohannes eliguntur in utero et ipse apostolus praedestinatur in euangelium, antequam nascatur. nobis autem nihil placet, nisi quod ecclesiasticum est et publice in ecclesia dicere non timemus, ne iuxta Pythagoram et Platonem et discipulos eorum, qui sub nomine Christiano introducunt dogma gentilium, dicamus animas lapsas esse de caelo et pro diuersitate meritorum in his uel illis corporibus poenas antiquorum luere peccatorum. multoque melius est simpliciter im-

5 cf. Act. 5, 4 8 *Rom. 9, 14 10 Rom. 9, 29 16 cf. Gen. 25, 23
17 cf. Hier. 1, 5 cf. Luc. 1, 13—17 18 cf. Act. 9, 15

2 et in B 3 baptismum A spir. sancto etenim (enim C) *INDC* enim spir. sancto ς 5 annaniae *II* $\mathfrak{B}$ Φ sapphirae *II* $\mathfrak{B}$ saphyre Φ safyrię (i *m1 insertum*) A 6 sunt A deo] *desinit* C 7 quid ex quod *m2A* quod *s.l.m2B*
8 dicemus *Ap.c.B* 9 locum *om.D* dom. ait nisi Φ 10 sabaot Φ sabahot *II*
11 fuisset ς 12 interpretationem D 13 obuoluta *IIa.c.m2DB* in $\mathfrak{B}\Phi$, *Bs.l.m2* ad *As.l.m2,om.IID* intellegendi *IID* intelligendam ς 14 eam ς
apostolos *IIa.c.D* 15 hic *om.* Φ 16 reseruare A 17 rebecca B *alt.* et *s.l.* $\mathfrak{B},om.$ Φ baptista *s.l.II,om.D* 18 eleguntur *IIa.r.* $\mathfrak{B}D\Phi$ apost.] *add.* paulus *II.s.l.m2,* $\mathfrak{B}\Phi B$ praedist. (prod. Φ) *AIIa.c.,* $\mathfrak{B}\Phi$ euangelio *A* $\mathfrak{B}$ 19 nasceretur A 20 publ. in eccl.] in ecclesiastica Φ nec B 21 pithag. D pitag. B
phytag. A Φ phitag. *II* $\mathfrak{B}$ xp̄ano ex xp̄o *m2B* 22 gentium *IIa.c.m2D* de caelo esse *IID* esse *s.l.* $\mathfrak{B}$ 23 diuersitatibus *IID* uel *om.* Φ uel in ς poenis Φ
24 diluere (di *eras.*) *II*

peritiam confiteri et inter cetera, quae nescimus, etiam huius loci
 obscuritatem refugere quam, dum uolumus dei probare iustitiam,
 Basilidis et Manichei heresim defendere et Hiberas nenias Aegypti-
 aequae portenta sectari. dicamus igitur, ut possumus, et apostolicae
 5 uoluntatis sequentes uestigia ne puncto quidem, ut dicitur, atque
 ungue transuerso ab illius sententiis recedamus. fleuerat supra
 et dolori suo et conscientiae testem inuocauerat spiritum sanc-
 tum, quod fratres sui et cognati secundum carnem, id est Isra-
 helitae, dei filium non recepissent, quorum fuit adoptio et
 10 gloria et testamenta et legislatio et cultura
 et promissio, ex quibus etiam ipse Christus secundum
 carnem de Maria generatus est uirgine, et tam continuo cordis dolore
 torquetur, ut ipse optet anathema esse a Christo, id est solus perire,
 ne omne Israheliticum genus pereat. et quia hoc dixerat, statim ue-
 15 nientem e regione praeuidet quaestionem: ‘quid ergo dicis? omnes,
 qui ex Israhel sunt, perierunt? et quomodo tu ipse et ceteri apostoli
 et infinita Iudaici populi multitudo Christum dei filium recepistis?’,
 quam ita soluit: Israhel in scripturis sanctis dupliciter appellatur
 et in duos diuiditur filios: in unum, qui iuxta carnem est, et in alte-
 20 rum, qui iuxta repromissionem et spiritum. Abraham duos habuit
 filios, Ismahel et Isaac. Ismahel, qui secundum carnem natus est,
 hereditatem patris non accepit; Isaac, qui de repromissione gene-
 ratus est ex Sarra, semen dei appellatur. scriptum est enim: in
 Isaac uocabitur tibi semen, id est: non, qui
 25 filii carnis, hi filii dei, sed, qui filii sunt
 repromissionis, isti aestimantur in semine.

6 cf. Rom. 9, 1—5

9* Rom. 9, 4

23 Gen. 21, 12 et *Rom. 9, 7—8

2 refugire Φ effugere Π effugire D dum] diu Φ 3 hibeas Φ nemas
Ba.c.m2 nemias *Da.r.* egy(i *B*)ptiaque *DB* aegyptiarum $\Phi\Phi$ 4 apostolorum
Aa.c.m2 5 ueritatis Π punctum ς 6 unguem transuersum ς 7 dolore
Ba.c.m2\Phi doloris Π *Bp.c.m2* sui Π *pr., om.* $\Phi\Phi$ et *om. A* consc.] *add. s.l.m2*
 que *A* consc. suae (sue *s.l.m2B*) Π *DB* 8 israheliticę *Aa.c.m2* 10 testamentum ς
 11 promissa $A\Phi B$ etiam et Φ 13 torquitor $\Phi\Phi$ est (st in *ras.m2*) *B*
 14 israhelico Φ e reg. uen. *A* 15 praeuidit AD dices Φ 16 *alt.* et *s.l.m2B*
 17 mult. pop. *A* 19 carnem] repromissionem et spiritum ΠD est *s.l.\Phi* et *om. D*
 in *om. AD* alium ΠD 20 qui *s.l. II, om. D* repr. et spir.] repr. et spir. est *B*
 carnem est Π carnem D abraam *B* 21 *pr.* hismahel ΦDB Ismael ς *alt.* his-
 mahel Φ , *Pa.r.* Ismael ς et ismahel *B* 22 accipit Φ de repr. gen. ex sarra
 est *B* de sarra ex repr. gen. est D generatus ex natus Φ 23 sara Π 25 hii
Dp.c.\Phi B his Φ filii sunt] sunt filii ς 26 promissionis A existimantur ς

5 et hoc non solum in Ismahel et Isaac accidissee conuincimus,
sed etiam in duobus Rebeccae filiis, Esau et Iacob, quorum alter
abiectus, alter electus est. et hoc totum dicit, ut in prioribus
fratribus, Ismahel et Esau, populum Iudaeorum abiectum esse
significet, in posterioribus autem, hoc est in Isaac et Iacob, 5
electum populum gentium uel eos, qui ex Iudaeis in Christum
6 credituri erant. et quoniam hoc uolens adprobare proposuerat
testimonium nascentium geminorum Esau et Iacob, de quibus
scriptum est: maior seruiet minori et in Malachia
legimus: Iacob dilexi, Esau autem odio habui, 10
uenientem e latere quaestionem more suo proponit et dis-
serit et hac soluta reuertitur ad id, de quo coeperat disputare. si
Esau et Iacob necdum nati erant nec aliquid egerant boni aut mali,
ut uel promererentur deum uel offenderent, et electio eorum atque
abiectio non merita singulorum, sed uoluntatem eligentis et abicientis 15
7 ostendit, quid ergo dicimus? iniquus est deus? secundum illud exem-
plum, quod loquitur ad Moysen: miserebor, cui misertus
fuero, et misericordiam praestabo, cuius mise-
rebor, si hoc, inquit, recipimus, ut faciat deus, quodcumque uolue-
rit, et absque merito et operibus uel eligat aliquem uel condemnet, 20
ergo non est uolentis neque currentis, sed
miserentis dei, maxime cum eadem scriptura, hoc est idem
deus, loquatur ad Pharaonem: in hoc ipsum excitaui te,
ut ostendam in te uirtutem meam et adnun-
s 21 tietur nomen meum in uniuersa terra. si hoc ita 25

2 cf. Rom. 9, 10—13 9 Gen. 25, 23 10 *Mal. 1, 2—3 13 cf. Rom. 9, 11
16 cf. Rom. 9, 14 17 *Rom. 9, 15; cf. Ex. 33, 19 21 *Rom. 9, 16 23 *Rom.
9, 17; cf. Ex. 9, 16

1 isaac et hismahel *Ba.c.* hismahel *BD* hysmahel *B* *alt.* et *om.* *Φ* accedissee
BD, *Φa.c.* 3 dicitur *B* ut *om.* *Φ* in] duobus *add.* *D*, *II* in *mg.m2* 4 hismahel *B*
Ismael *ς* ismahele *II* *B* hesau *B* abi.] et abiectus *Φ* 5 prioribus *II* *D*
hoc est in *om.* *B* *alt.* in *om.* *B* *Φ* 6 gent. pop. *II* *D* *B* 7 uoluerat *A* adpro-
brare *Φ* 9 malachie *B* malachi *Φ* 11 uenientemque *IIa.r.D* e] a *AD*
questionem ore *Ap.r.* questionē o(*eras.*)more *B* 12 de quo (*seq. ras. 4 litt.*) *II*
quod (*eras.*) de quo *Φ* quod e quo *Ba.c.* de quod loqui *D* 13 erant aut *II* nec
al. eg. *om.* *Φ* egerant (a *s. ras.*) *II* egissent *B* 14 pr. uel *s.l.B, om.* *A* *Φ* et *add.*
m2B electi *A* 15 abiecti *A* elegentis *BD* *Φ* 16 quod *Φ* dicemus
Ap.c.m2D, Φa.c.B est *om.* *A* illum *Φ* 17 quo *ς* sequitur *A* miserebo *D*
cuius *A* cui *D* 20 pr. et *s.l.m2B, om.* *Φ* elegat *Ba.c.D* *Φ*

est et pro uoluntate sua miseretur Israheli et indurat Pharaonem,
 ergo frustra queritur atque causatur nos uel bona non fecisse uel fe-
 cisse mala, cum in potestate illius sit et uoluntate absque bonis et
 malis operibus uel eligere aliquem uel abicere, praesertim cum uolun-
 5 tati illius humana fragilitas resistere nequeat. quam ualidam quae-
 sitionem scripturarum ratione contextam et paene insolubilem breui
 apostolus sermone dissoluit dicens: o homo! tu quis es, qui
 respondeas deo? et est sensus: ex eo, quod respondes deo et
 calumniam facis et de scripturis tanta perquiris, ut loquaris contra
 10 deum et iustitiam uoluntatis eius inquiras, ostendis te liberi arbitrii
 et facere, quod uis, uel tacere uel loqui. si enim in similitudinem 10
 uasis fictilis te a deo creatum putas et illius non posse resistere uolun-
 tati, hoc considera, quia uas fictile non dicit figulo: quare me
 sic fecisti? — figulus enim habet potestatem de eodem luto et
 15 de eadem massa aliud uas facere in honorem,
 aliud uero in contumeliam —, deus autem aequali cunctos
 sorte generauit et dedit arbitrii libertatem, ut faciat unusquisque,
 quod uult, siue bonum siue malum. in tantum autem dedit omnibus 11
 potestatem, ut uox impia disputet contra creatorem suum et causas
 20 uoluntatis illius perscrutetur. sin autem uolens deus
 ostendere iram et notam facere potentiam
 suam, sustinuit in multa patientia uasa irae
 apta in interitum, ut ostenderet diuitias glo-
 riae suae in uasa misericordiae, quae prae-
 25 parauit in gloriam, quos et uocauit nos non
 solum ex Iudaeis, sed etiam ex gentibus, sicut

7 Rom. 9, 20 13 *Rom. 9, 20 15 *Rom. 9, 21 20 *Rom. 9, 22—26

1 israhel Φ irl $\mathfrak{B}$ 2 quaeritur $II\mathfrak{B}$ alt. fecisse *om. A* 3 ipsius ς 4 elegere
 $\mathfrak{B}a.c.\Phi$ abicere *Aa.c.* 5 resistere *s.l.m2 A* non potest *D* ad quam *DB*
 6 contesta *D* 7 serm. accedens *B* quis] qui Φ 8 et est—deo *in mg. B*
 alt. respondis *AD, Ba.c.m2* respondeas *Ba.c.* 9 et] ei $\mathfrak{B}a.c.\Phi$ 10 inquiris *Ba.c.*
 incusas ς libere *D* arb. esse *D* esse (*s.l.m2*) arb. *B* 11 et—loqui *om. D*
pr. uel] et Φ in *om. \Phi* 12 uasi *A* te *om. II* 14 sic *om. \varsigma* et de] aut *D*
 15 eodem Φ in hon. fac. *D* 16 uero *om. A* equales *D* 17 uoluntatem *A*
 19 impie (*e in ras.*) *A* 20 si *A, Pa.c.* deus uol. *AD* 21 notum Φ 23 aptata *II*
in] ad *D* ostenderit Φ 24 misericordia Φ 25 quos] qua *IIp.c.m2* non sol.
 nos *A\Phi* non sol. *B*

in Osee dicit: uocaui non plebem meam plebem
 meam et non dilectam dilectam, et erit in
 loco, ubi dictum est ei: non plebs mea uos, ibi
 12 uocabuntur filii dei uiui et cetera, quae sequuntur. si,
 inquit, patientia dei indurauit Pharaonem et multo tempore poenas 5
 distulit Israhelis, ut iustius condemnaret, quos tanto tempore susti-
 nuerat, non dei accusanda patientia est et infinita clementia, sed
 eorum duritia, qui bonitatem dei in perditionem suam abusi sunt.
 alioquin unus est solis calor et secundum essentias subiacentes alia
 liquefacit, alia indurat, alia soluit, alia constringit; liquatur enim 10
 cera et induratur lutum et tamen non est caloris diuersa natura.
 13 sic et bonitas dei atque clementia uasa irae, quae apta sunt in interi-
 tum, id est populum Israhel, indurat, uasa autem misericordiae,
 quae praeparauit in gloriam, quae et uocauit, hoc est nos, qui non
 solum ex Iudaeis sumus, sed etiam ex gentibus, non saluat inrationa- 15
 biliter et absque iudicii ueritate, sed causis praecedentibus, quia
 alii non susceperunt filium dei, alii recipere sua sponte uoluerunt.
 haec autem uasa misericordiae non solum populus gentium est, sed
 et hi, qui ex Iudaeis credere uoluerunt, et unus credentium effectus
 14 est populus. ex quo ostenditur non gentes eligi, sed hominum uolun- 20
 tates atque ita factum est, ut impleretur illud, quod dictum est per
 Osee: uocaui non plebem meam plebem meam,
 hoc est populum gentium, et, quibus prius dicebatur: 'non plebs
 mea', nunc uocentur filii dei uiui. quod ne solum de gentibus dicere
 uideretur, etiam eos, qui ex Israhelis multitudine crediderunt, uasa 25
 misericordiae et electionis appellat. clamat enim Esaias pro Israhel:

1 *Os. 2, 24 10 cf. Verg. Buc. VIII 80 22 *Os. 2, 24 25 cf. Rom. 9, 23

1 osee (—eae A) A I I D B uocabo AD, Bp.c.m2 3 eis B, om. A ubi A
 4 secuntur ΠΦ si ex s; m2B 6 ut] et Φ 7 non] et non Φ est pat. D
 8 bonitate Bp.r. suam s.l. B, om. D 9 sententias A 10 pr. alia om. Φ 11 caera B
 pr. et om. A cal. non est s 12 dei atque clem.] et clem. dei s dei om. Φ
 aptata Π 14 alt. quae] quos A q (s.l. e in ras m2) B et om. s 16 ueritatem
 (—tē D Φ) Aa.c. D Φ 17 pr. alii s.l. Π alia D suscip. Aa.c. m2 B Φ alt. alii]
 add. autem D, Bs.l. m2 19 pr. et] etiam s hii B D Φ B 20 ex] in D elegi
 AD, Π B Φa.c. 21 dictum] scriptum B per] in s 22 osee I I D B oseae A
 uocabo I I D 23 populus A 24 mea] add. uos Π s.l. D B uocantur A, Bp.c. m2
 25 israhelica D 26 esaias B isaias B D Φ

si fuerit numerus filiorum Israhel tamquam
harena maris, reliquiae saluae fient, hoc est: etiam
si multitudo non crediderit, tamen pauci credent. uerbum enim
consummatum atque breuiatum in sua deus aequitate librauit, ut
5 humilitate et incarnatione Christi eos saluos faceret, qui in eum cre-
dere uoluissent. hoc ipsum et in alio loco dicit Esaias: nisi do- 15
minus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut
Sodoma facti essemus et sicut Gomorra simi-
les fuisset. cumque testimonia proposuisset, quibus duplex
10 uocatio praedicatur et gentium et populi Iudaeorum, transit ad co-
haerentem disputationem et idcirco dicit gentes, quae non sectaban-
tur iustitiam, adprehendisse iustitiam, quia non superbierint, sed in
Christum crediderint, Israhelis autem magnam partem ideo corruisse,
quia offenderit in lapidem offensionis et petram scandali et ignora-
15 uerit iustitiam dei et quaerens statuere iustitiam suam iustitiae dei,
qui Christus est, subici noluerit. legi in cuiusdam commentariis sic 16
respondisse apostolum, ut magis implicauerit, quam soluerit quae-
stionem. ait enim ad id, quod proposuerat: quid ergo dicimus?
numquid iniquitas apud deum? et: non est uolen-
tis neque currentis, sed miserentis dei et: cu-
20 ius uult, miseretur et, quem uult, indurat et:
uoluntati eius quis potest resistere? sic apostol-
um respondisse: "o homo, qui terra et cinis es, audes deo facere quae-
stionem et, uas fragile atque testaceum, rebellas contra figulum

1 Rom. 9, 27; cf. Esai. 10, 22 3 cf. Rom. 9, 28 6 Rom. 9, 29; cf. Esai.
1, 9 11 cf. Rom. 9, 30—33 14 cf. Rom. 10, 3 18 Rom. 9, 14 19 *Rom. 9, 16
20 Rom. 9, 18 22 *Rom. 9, 19

1 tamq.] quasi *D* 2 arena *IIpr.r.ΦB* reliquie *isrl B* fiant *A, Ba.c.*
4 deus *om.II* equalitate *D* liberauit *Φ* ut] et *Φ* 5 eos *s.l.ϑ, om. Φ*
6 ipsud *Aa.c.m2* et *s.l.m2B* dixit *D* esayas *B isaias ϑDΦ* *ds Φ*
7 sabahot *II sabahoth B* 8 fuisset *ς* gomora *Aa.c.m2* 9 essemus *ς*
quibus *ex qui Φ* 10 *alt. et om. Φ* transiit *A* 12 adprehenderunt *IIϑΦ*
quia *ex qui m2A* superbierunt *Dp.c.* 13 *xpo A* crediderunt *Dp.c.* israhel
(is *s.l.*) *Φ* 14 offenderint *A* ignorauerint *A, IIa.r.* 15 quae(e *B*) rentes
(tes in *ras.m2B*) *AB* suam stat. iust. *IID* suam stat. iust. suam *ϑ* iustitiae]
iusticie iusticiā *B* 16 quae *IID* est *xps ϑ* noluerint *ADB* quibusdam
Aa.c.m2Φ 17 implicauerit *IIp.c.m2D* implicarit *A* solueret *D* 18 enim]
autem *A* dicemus *ADB* 21 *pr. uult ex ult Φ; add. ds A* ind. deus *ς*
22 quis *ex qui A* 23 qui de terra *Φ* fac. quae. deo *ς* 24 reb.—figm. *om.A*

17 tuum? numquid figmentum potest dicere ei, qui se finxit: quare me sic fecisti? aut non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem uas in honorem, aliud uero in contumeliam? aeterno igitur silentio conticesce 5 et scito fragilitatem tuam et deo ne moueas quaestionem, qui fecit, quod uoluit, ut in alios clemens, in alios seuerus existeret.

11. *Quid sit, quod apostolus scribit in secunda ad Corinthios: aliis odor mortis in mortem et aliis odor uitae in uitam. et ad haec quis tam idoneus?* — To- 10 tum loci huius capitulum proponamus, ut ex praecedentibus et sequentibus possint intellegi media, quae ex utroque contexta sunt. cum uenissem, ait, Troadem propter euangelium Christi et ostium mihi apertum esset in domino, non habui requiem spiritui meo, eo 15 quod non inuenerim Titum, fratrem meum, sed ualefaciense eis profectus sum in Macedoniam. 2 deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu et odorem notitiae suae manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus 20 odor sumus deo in his, qui salui fiunt, et in his, qui pereunt, aliis quidem odor mortis in mortem, aliis odor uitae in uitam. et ad haec quis tam idoneus? non enim sumus sicut plurimi uenditantes uerbum dei, sed ex sinceritate, 25 sed sicut ex deo coram deo in Christo loqui-

1 *Rom. 9, 20—21 9 *II Cor. 2, 16 13 *II Cor. 2, 12—17

2 se *om. Φ* 3 ex] et *B* 4 al. quid. uas fac. *℔* facere *om. Φ* 5 uero *om. D* conticesce *Aa.c.m2℔D* 6 scito] cito *ΦB* deo ne] n̄ deo *℔* ne *om. Φ* 7 existit. *AΦ, Πα.r.* 8 ad cor. in sec. epla *IID* corintheos *℔DΦ* chorintios *B*; add. epla *B (s.l.m2)* epistola *℔* 9 pr. alius *D* mortem] morte *D* et *om. D* 10 uitam] uita *D* et *om. D* si totum huius loci *D* 11 pcedent *D* insequentibus *A* 12 ex *om. A* 13 ait] aū *℔* inquit *B* troade *IID* throade *℔* 14 hostium *ADB* 15 spiritu *Aa.c.* in spiritu *Φ* 17 machedoniam *AB* machedonia *℔* 18 gratia *ς* nos triumphat *ς* triumphare nos facit *B* 19 odor *D* per nos man. *ς* 20 quia ex qui *A* 22 mortem ex morti *m2A* 23 et aliis *II* aliis autem *AB* 25 uendentes *A* uenundantes *B* senceritatis *Φ* incertitate *D* 26 sed *om. ℔Φ*

m u r. narrat Corinthiis, quae fecerit, quae passus sit et quomodo in 3
 cunctis deo agat gratias, ut sub exemplo sui illos prouocet ad certan-
 dum. 'ueni', inquit, 'Troadem, quae prius Troia appellabatur, ut euan-
 gelium Christi in Asia praedicarem. cumque mihi ostium apertum
 5 esset in domino, hoc est plurimi credidissent, siue per signa
 atque uirtutes, quae in me operabatur deus, spes esset nascentis
 fidei et in domino succrescentis, non habui requiem spiritui
 meo, hoc est speratam consolationem inuenire non potui, eo
 quod Titum, fratrem meum, non inuenerim siue, quem ibi
 10 repperiendum putabam, siue, quem ibi audieram degere, uel.
 qui illuc uenturum esse se dixerat'. quae autem fuit tanta 4
 consolatio et quae requies spiritui in praesentia Titi, quem
 quia non inuenit, ualefaciens eis profectus est in Macedoniam? ali-
 quotiens diximus apostolum Paulum uirum fuisse doctissimum et
 15 eruditum ad pedes Gamaliel, qui in apostolorum Actibus contiona-
 tur et dicit: 'et nunc quid habetis cum hominibus istis? si enim
 a deo est, stabit, si ex hominibus, destruetur'. cumque haberet sancta-
 rum scientiam scripturarum et sermonis diuersarumque linguarum
 gratiam possideret—unde ipse gloriatur in domino et dicit: gratias
 20 ago deo, quod omnium eorum magis linguis
 loquor—, diuinorum sensuum maiestatem digno non poterat Graeci
 eloquii explicare sermone. habebat ergo Titum interpretem sicut 5
 et beatus Petrus Marcum, cuius euangelium Petro narrante et illo

15 cf. Act. 22, 3

16 cf. Act. 5, 38—39

19 cf. I Cor. 1, 31 etc.

*I Cor. 14, 18

1 narrat apls B² corintiis B 2 agat deo grat. II deo grat. agat B¹ grat.
 agat deo B² (deo s.l. B) agat grat. BΦ ut] et D 3 troade IIDΦ throadae B
 4 praed. in asia B² asia ex isaia Φ (seq. cum erasum) ap. esset hostium A
 hostium AB 5 hoc] id II BΦ 6 deus] add. et B¹ s.l. m2, 5 spes ex sps Φ, B¹ m2
 nascentis ecclē fidei D 9 inuenirem Φ 10 reper. BΦ aud. ibi B² ibi s.l. B
 audiebam A degere] dicere ex digere m2 A 11 qui] quae AΦ quem
 B¹ a.c. m2 B² ill. uent. se esse II ill. uent. esse D uent. ill. (add. se esse s.l.) B²
 uent. esse ill. se 5 13 quia non] quantum D inuenerit IID mached. B¹
 14 uirum om. A 15 gamaliel A (ex gamiel m2) II, B¹ a.c. m2 B² gamalielis Bp. c. m2
 act. apost. B² 16 nunc quid] numquid B¹ omnibus B² 17 ex] enim ex A
 distrueetur B destruitur D sanct. scr. scient. B² scient. sanct. scr. 5 18 que]
 qui Φ 19 ipse om. A in dom. glor. DB² 20 eorum] uestrum II B ling.
 mag. IID B¹ magis om. A lingua A 21 loquar B² maiestatem (alt. m exp.) A
 non pot. graeci el. digno D greco eloqui A 22 explicare om. A sermonē B²
 ergo] enim II

scribente compositum est. denique et duae epistolae, quae feruntur Petri, stilo inter se et caractere discrepant structuraque uerborum; ex quo intellegimus pro necessitate rerum diuersis eum usum interpretibus. ergo et Paulus apostolus contristatur, quia praedicationis suae in praesentiarum fistulam organumque, per quod Christo caneret, 5 non inuenerat, perrexitque in Macedoniam—apparuerat enim ei uir Macedo dicens: transiens adiua nos —, ut ibi inueniret 6 Titum et uisitaret fratres uel persecutionibus probaretur. hoc est enim, quod dicit: deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu — pro eo, quod est: 10 ‘triumphat de nobis’ siue ‘triumphum suum agit per nos’ —, qui in alio loco dixerat: spectaculum facti sumus 7 mundo et angelis et hominibus. denique narrat in consequentibus: nam cum uenissemus Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, 15 sed omnem tribulationem passi. foris pugnae, intus timores. sed, qui consolatur humiles, consolatus est nos deus in aduentu Titi, non solum autem in aduentu eius, sed etiam in 20 solacio. ergo propterea ualefaciens Troianis siue Troadensibus 20 profectus est Macedoniam, ut inueniret ibi Titum et haberet interpretationis euangeliique solacium, quem intellegimus non ibi reperi- tum, sed post tribulationes et persecutiones apostoli superuenisse. prius ergo, quam ueniret Titus, multa perpressus agit gratias omnipotenti deo in Christo Iesu, quem gentibus praedicabat, 25

7 Act. 16, 9 9 II Cor. 2, 14 12 I Cor. 4, 9 14 *II Cor. 7, 5—7

2 caractere ς 4 et om. II 6 que om. IIB² machedoniam $\mathfrak{B}B^1$; add. a papho D, B¹ in mg. m2 7 machedo $\mathfrak{B}B^1$ inuenire Φ 8 persequut. $\mathfrak{B}$ probarentur D est s.l. $\mathfrak{B}$, om. Φ 9 enim] autem D, om. B² autem] hoc Φ , om. B² gratia ς 10 nos in in ras. m2 B¹ in nos B² Iesu] add. et odorem notitiae suae spargit in omni loco. triumphat nos ς 12 dixerit Φ 13 huic mundo AII, $\mathfrak{B}p.c.$ pr. et om. D alt. et s.l. $\mathfrak{B}$ den.—cons. in mg. sup. $\mathfrak{B}$, om. Φ 14 uenissem (m ex t m2) A mached. $\mathfrak{B}B^1$ 15 nulla Φ 16 ome D passi sumus ς 17 timoris D sed deus B² 18 nos deus om. Φ deus om. B² 19 autem s.l. $\mathfrak{B}$ aduentum A 20 consolatione ς Troianis] troi(a s.l.)dis Φ 21 perfectus Φ est in ς mached. $\mathfrak{B}B^1$ et] ut Φ haberent Φ 22 que eras. II 24 qua D uenisset ς repressus Φ 25 omnipotente Φ , om. ς

quod dignum se elegerit, in quo egerit triumphum filii sui.
triumphus dei est passio martyrum, pro Christi nomine cruoris 9
effusio et inter tormenta laetitia. cum enim quis uiderit
tanta perseuerantia stare martyres atque torqueri et in suis
5 cruciatibus gloriari, odor notitiae dei disseminatur in gentes
et subit tacita cogitatio, quod, nisi uerum esset euangelium,
numquam sanguine defenderetur. neque enim delicata et diuitiis
studens ac segura confessio est, sed in carceribus, in plagis, in per-
secutionibus, in fame et nuditate et siti. hic triumphus est dei apo-
10 stolorumque uictoria. sed poterat audiens respondere: 'quomodo
ergo non omnes crediderunt?' prius ergo, quam interroget, soluit 10
ἀνθυποφορὰν et iuxta morem suum, quicquid alius obicere potest,
antequam obiciatur, edisserit. et est sensus: nominis Christi
in omni loco bonus odor sumus deo et praedicationis nostrae
15 longe lateque spirat flagrantia. sed quia homines suo arbitrio
derelicti sunt — neque enim bonum necessitate faciunt, sed uoluntate,
ut credentes coronam accipiant, increduli suppliciis mancipentur —,
ideo odor noster, qui per se bonus est, uirtute eorum et uitio, qui
suscipiunt siue non suscipiunt, in uitam transit aut mortem, ut, qui
20 crediderint, salui fiant, qui non crediderint, pereant. nec hoc miran- 11
dum de apostolo, cum etiam de domino legerimus: ecce hic
positus est in ruinam et resurrectionem mul-
torum et in signum, cui contradicetur, solisque
radios tam munda loca excipiant quam imunda et sic in floribus
25 quomodo in stercore luceant nec tamen solis radii polluantur. sic et

21 *Luc. 2, 34

1 eligeret *A* quo egerit *om.D* ageret *B^a* aget *AB¹* sui] dei *B¹* 2 passio
passio (*alt.* passio *s.l.m2B¹*) *DB¹* mart. et *ς* pro *s.l.ϑ,om.Φ* 3 et *om.B^a*
5 in *ex* inter *ϑ* 6 subit] sub *id A* subbita *B* euang. esset *A* 7 sanguinem
Aa.c.Φ delicta *A* 9 *pr.* et] in *B* *alt.* et] in *A* hic] et *Φ* dei est *D* dei
om.ϑΦ 11 ergo *s.l.m2Π* interroges *DB* interrogaretur *ς* soluit *s.l.ϑ*
12 ἀνθυποφ. uarie script. in codd. ΑΝΟΥΠΟΦΟ et est sensus nominis *Φ* quidquid *Φ*
quid *A* aliis *Πϑ* aliud *Φ* 13 et est sensus nominis *s.l.Φ* (*cf. ad l. 12*) 15 fragl.
ϑp.c.m2 fragr. *ς* 17 cor.] bona *A* incredulis *Φ* 18 ideo] *ἵνα A* et] uel *A*
19 siue non susc. *om.D* aut in(*in s.l.Π*)mortem *ΑΠ* ut qui] aut non *Φ* 20 qui]
add. uero *D* ne *D* 22 et in resurr. *D* mult.] *add.* in isrl *s.l.m2B* 23 cui
om.Φ contra *ἄρ B* 24 radios] ratio *A* loca *s.l.m2B* accipiant *D* accipiunt
(*ac in ras.m2*) *B* 25 lucent *D*, *Bp.c.m2* luceat *Ap.c.* polluantur *ADB*

Christi bonus odor, qui numquam mutari potest nec suam naturam
 12 amittere, credentibus uita est, incredulis mors. mors autem non ista
 communis, qua cum bestiis morimur et iumentis, sed illa, de qua
 scriptum est: anima, quae peccauerit, ipsa morietur. ergo et uita non haec arbitranda est, qua spiramus et incedi- 5
 mus et huc illucque discurremus, sed illa, de qua Dauid loquitur:
 credo uidere bona domini in terra uiuentium.
 deus enim uiuorum est et non mortuorum et uita nostra
 abscondita est cum Christo in deo; cum autem Christus
 apparuerit, uita nostra, tunc et nos cum illo appare- 10
 13 bimus in gloria. nec uobis, inquit, o Corinthii, parum
 esse uideatur, si nobis praedicantibus ueritatem alii credant,
 alii non credant, alii uera morte moriantur, alii uiuant ea uita, quae
 dicit: ego sum uita. nisi enim nos locuti essemus, nec in-
 credulos mors nec credentes uita sequeretur, quia difficile dignus 15
 praeco uirtutum Christi inueniri potest, qui in adnuntiandis illis non
 14 suam, sed eius quaerat gloriam, quem praedicat. in eo autem,
 quod negat non se esse sicut multos, qui uenditent uerbum dei,
 ostendit esse quam plurimos, qui quaestum putant esse pietatem et
 turpis lucri gratia omnia faciunt, qui deuorant domos 20
 uiduarum, se autem ex sinceritate quasi missum a deo et prae-
 sente eo, qui se miserit, omnia in Christo et pro Christo loqui, ut
 causa praedicationis dei triumphus Christi eiusque sit gloria. et notan-
 dum, quod mysterium trinitatis in huius capituli fine monstretur:
 ex deo enim — in spiritu sancto — coram deo — patre — in 25
 15 Christo loquimur. ad conprobandum autem, quod de Troade

4 Ezech. 18, 4 7 Ps. 26, 13 8 cf. Matth. 22, 32 etc. cf. Col. 3, 3—4
 14 cf. Ioh. 11, 25 et 14, 6 19 cf. I Tim. 6, 5 20 Luc. 20, 47 25 II Cor. 2, 17

1 xpi ex xps A 5 et AB, om. cet. haec non arb. est A arb. est non haec s
 qui Φ 6 daut s.l.m2B 7 terra uiu.] regione uiuorum A 10 nostra] add.
 cum xpo in dō Φ cum illo app.] app. cum ipso D 11 inquit om. AD
 corinthii B-thi II B D parum inquit (t s.l.m2) A 12 esse om. D si] s; B
 13 non cred. al. om. A alii uiu. ea] et illa A ea] et Φ qua IID 14 nos om. Φ
 16 inuenire B a.c. Φ 17 sed eius s.l.B, om. Φ 18 quod] quo A se negat non IID
 negat se (add. non s.l.m2) B uendunt A 20 lucra Φ faciant Φ domus D Φ
 21 dño B 22 miserat II 23 causam A triumphus sit D 24 myst.] add.
 sit D finem D 25 pr. in s.l.m2B, om. A 26 loquitur A

- perrexit Macedoniam, de apostolorum Actibus ponam testimonium: cum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem et uisio per noctem Paulo ostensa est. uir Macedo quidam erat stans et
 5 deprecans eum ac dicens: transiens in Macedoniam adiuua nos. quod cum uidisset, statim quaesiuius proficisci in Macedoniam certi facti, quod uocasset nos deus euangelizare eis.
- 10 12. *Quid sit, quod scribit in epistula ad Thessalonicenses prima: ipse autem deus pacis sanctificet uos per omnia et integer spiritus uester et anima et corpus sine querella in aduentu domini nostri Iesu Christi seruetur.* — Famosa
 15 quaestio, sed breui sermone tractanda. supra dixerat: spiritum nolite extinguere, quod si fuerit intellectum, statim sciemus, quis iste sit spiritus, qui cum anima et corpore in die aduentus domini conseruandus est. quis enim possit credere, quod instar 2 flammae, quae extincta desinit esse, quod fuerat, extinguatur
 20 spiritus sanctus et sustineat abolitionem sui, qui fuit quondam in Israhel, quando per Esaiam et Hieremiam et singulos prophetas dicere poterat: haec dicit dominus, et nunc in ecclesia per Agabum loquitur: haec dicit spiritus sanctus. di- 3 uisiones autem donorum sunt, idem uero
 25 spiritus, et diuisiones ministeriorum sunt,

2 *Act. 16, 8—10 11 *I Thess. 5, 23 16 I Thess. 5, 19 22 Esai. 22, 15 etc.
 23 Act. 21, 11 *I Cor. 12, 4—11

1 perrexit B mached. BΦ 2 pertransiet Φ mys. A mis. Ba.c.m2 mes. II, Bp.c.m2 moes. BΦ mess. D descendit Φ 3 troade II B D Φ nocte D Φ
 4 machedo BB 5 p̄cans A ac] et II mached. BB 6 uidissent Φ
 7 quaes.] que Φ perfecisci Φ mached. BΦB 8 quia A deus om. Φ 10 in
 epistola scrip̄t III scrip̄(b B) tum est in epistu(o B) la BΦ thesal. A II B D
 tesal. B tesolonecensis Φ 12 pr. et] ut 13 animam Φ et om. Φ quaerella B
 que(ē II) rela Ap.r. IIB 14 nostri om. A 15 sed] sub Ba.c. D Φ sed sub II
 16 extinguere B 18 quis] qui Φ 19 quae] qui B extincte D 20 quodam D
 21 esayam B isaiam BΦ pr. et om. B ieremiam B sing. proph.] prophetarum Φ
 22 ecclesiam D 23 loquitur] dr D 24 autem om. 15 uero ex autem B 25 mini-
 strationum B sunt add. m2 B, om. Φ

idem autem dominus, et diuisiones operationum sunt et idem deus, qui operatur omnia in omnibus. unicuique autem datur manifestatio spiritus ad id, quod expedit. alii per spiritum datur sermo sapientiae, alii 5 sermo scientiae secundum eundem spiritum, alii fides in eodem spiritu, alii gratia sanitatum in uno spiritu, alii operatio uirtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum. omnia autem haec operatur unus atque idem spi- 10
 4 ritus diuidens singulis, prout uult. de hoc spiritu, ne a se auferretur, rogabat David dicens: spiritum sanctum tuum ne auferas a me. qui quando aufertur, non in substantia sui, sed ei, a quo aufertur, extinguitur. ego puto unum atque idem significare: spiritum nolite extinguere et, quod 15 in alio loco scribit: spiritu feruentes. in quo enim feruor spiritus multiplicata iniquitate et caritatis frigore non tepescit, 5 in hoc spiritus nequaquam extinguitur. deus igitur pacis sanctificet uos per omnia uel in omnibus siue plenos atque perfectos; hoc enim magis 20
 ὁλοτελεῖς sonat. deus autem appellatur pacis, quia per Christum ei reconciliati sumus, qui est pax nostra, qui fecit utraque unum, qui et in alio loco pax dei dicitur superans omnem sensum, quae custodit corda cogitationesque sanctorum. qui autem sanctificatur siue perfectus in omnibus est, in hoc et 25
 6 spiritus et anima et corpus in die domini conseruatur. corpus, si

12 Ps. 50, 13 15 I Thess. 5, 19 16 Rom. 12, 11 18 I Thess. 5, 23
 19 *I Thess. 5, 23 21 cf. Rom. 5, 10 Eph. 2, 14 22 cf. Phil. 4, 7

2 sunt *om. AΦ, in ras. m2B* et (*s.l. B*) idem] idem uero *in ras. m2B* 5 sermo datur *B* datur *om. AΦ* alii sermo scientiae *om. Φ* 7 al. op. uirt. al. grat. san. in uno spir. *ς* gratia] *gre B* 9 prophetiae (*—e B*) *Φ, Ba. c. m2* spm *D* spirituum *Φ* 12 auferetur *A B D* auferatur *II* orabat *A* 13 in *s.l. m2B, om. ς* 15 significari *A* 16 loco *om. D* 17 multiplicat equitate (*—tē B*) *DB* rigore *IID* 18 spu *A* nequam *Φ* extinguetur *B* 19 nos *Φ* 20 siue] sit *Bp. c.* plenis *B* perfectus *BΦ* magis] agit *Φ* 21 sonat ὁλοτελεῖς *ς* *ΟΛΟΤΕΛΕC Φ ΟΛΟΘΕΔΕC II B* *ΟΝΟΤΕΛΕIC D ΟΛΑΤΑIC A ΜΟΤΕΛΕTC B* autem] enim *IID* 23 utrumque *Φ* et] haec *Φ* dei *s.l. B, om. Φ* 25 autem] enim *B* sanctificat *Φ* siue] sibi *A* est in omn. *D* et *om. A* 26 dom.] *add. integra in mg. m2B* conseruatur *Bp. c. m2* si *om. A B Φ*

singulorum membrorum utatur officiis, uerbi gratia, si operetur manus, pes ambulet, oculus uideat, auris audiat, dentes cibos molant, stomachus concoquat, alius digerat aut si nulla membrorum parte truncatum est: et hoc quisquam potest credere, apostolum
 5 pro credentibus deprecari, ut in die iudicii integrum omnium Christus corpus inueniat, cum omnium corpora aut morte dissoluta sint aut, si, ut quidam uolunt, reperta fuerint adhuc spirantia, habeant debilitates suas, et maxime martyrum et eorum, qui pro Christi nomine uel oculos effossos uel amputatas nares uel abscisas manus
 10 habeant? ergo integrum corpus est, de quo diximus in alia quaestione, et non tenens caput, ex quo omne corpus conexum atque compactum accipiat augmentum in administrationem Christi. hoc corpus ecclesia est et, quicumque huius corporis tenuerit caput et cetera membra seruauerit, habebit integrum corpus, quantum
 15 potest recipere humana natura. iuxta hunc modum et animae integritas conseruanda est, quae dicere potest: benedic, anima mea, dominum, qui sanat omnes infirmitates tuas, et de qua scriptum est: misit uerbum suum et sanauit eos. spiritus quoque in nobis integer conseruatur, quando
 20 non erramus in spiritalibus, sed uiuimus spiritu, adquiescimus spiritui et opera carnis mortificamus spiritu adferimusque omnes fructus eius: caritatem, gaudium, pacem et cetera.

Aliter: Praecipitur nobis Salomone dicente: tu autem describe ea tripliciter in consilio et scientia, ut respondeas uerba ueritatis his, qui proponunt tibi.
 25 triplex in corde nostro descriptio et regula scripturarum est: prima,

10 in alia quaestione] epist. CXIX? 11 cf. Col. 2, 19 16 *Ps. 102, 2. 3
 18 Ps. 106, 20 21 cf. Rom. 8, 13 22 cf. Gal. 5, 22 23 *Prou. 22, 20—21

1 operatur *A* 2 pes amb.] perambulet *Φ* aud. aur. *ς* 3 stomachus *B*
 concoquat *AB* coquat *IID* cocat *B* alius *ex* alius *m2B* alius *A* uenter *Ba.c*
 parte membr. *D* 4 partē *A* truncatus *DB* apostolorum *A.Ba.c.m2* 5 corp.
 Christ. *ς* 6 omnia *ADB* aut *om.D* 7 si ut *AB* sicut *cel.* reperta *II*
 fuerit *A* spir. adh. *ς* habentes *II* habentia (ntia in *ras.m2*) *B,om.D* 9 ab-
 scissas *Φ* manibus *Φ* 10 habent *D* 11 et non *om.ς* co(n s.l.) pactum *Φ*
 12 accipit *DB* accepit *A* accipiet *ς* in *om.D* administratione *Φ*, *Ba.c.m2*
 ministratioe *A*; add. corporis *ς* 13 ecclesiae *ADB* 14 corpus *om.D* 15 accipere
 pot. *ς* 18 et *om.A* 19 int. in nobis *D* 20 uiu.] add. in *II, Bsl.* 21 spiritui]
 spu *AΦ* in spiritu *D* 22 pacem *om.Φ* 23 describe *BΦ* 24 ut] et *D*
 25 uerbo *AI* 26 descrip(b *II*)tio *IIΦΦ*

ut intellegamus eas iuxta historiam, secunda iuxta tropologiam,
 9 tertia iuxta intellegentiam spiritalem. in historia eorum, quae
 scripta sunt, ordo seruatur; in tropologia de littera ad maiora con-
 surgimus et, quicquid in priori populo carnaliter factum est, iuxta
 moralem interpretamur locum et ad animae nostrae emolumenta 5
 conuertimus; in spiritali *θεωρίᾳ* ad sublimiora transimus, terrena
 dimittimus, de futurorum beatitudine et caelestibus disputamus,
 ut praesentis uitae meditatio umbra sit futurae beatitudinis. quos
 tales Christus inuenerit, ut et corpore et anima et spiritu integri
 conseruentur et perfectam habeant triplicis in se scientiae ueritatem, 10
 10 hos sua pace sanctificabit et faciet esse perfectos. multi simpliciter
 hunc locum de resurrectione intellegunt, ut et spiritus et anima et
 corpus in aduentu domini integra conseruentur. alii ex hoc loco
 triplicem in homine uolunt adfirmare substantiam: spiritus, quo
 sentimus, animae, qua uiuimus, corporis, quo incedimus. sunt, qui 15
 ex anima tantum et corpore subsistere hominem disserentes spiri-
 tum in eo tertium, non substantiam uelint intellegi, sed efficientiam,
 per quam et mens in nobis et sensus et cogitatio et animus appellatur,
 11 et utique non sunt tot substantiae, quot nomina. cumque illud eis
 oppositum fuerit: benedicite, spiritus et animae 20
 iustorum, dominum, scripturam non recipiunt dicentes
 eam in Hebraico non haberi. nos autem in praesenti loco, ut supra
 diximus, spiritum, qui cum anima et corpore integer conseruatur,
 non substantiam spiritus sancti, quae non potest interire, sed gratias

20 *Dan. 3, 86

1 eam *D, B* (ex ea *m2*) secunda] *add.* ut (ex et *m2*) *A* trophol. *φ* semper
 2 tertia ut *A* 4 quidquid *φ* 5 emolumentum *φ* 6 spiritalia (alt. a exp.) *Β*
ΘΕΟΠΙ (*C s.l.A*) *A A. B. c.*, ras. 6 litt. *φ* 7 de] ad *D* 8 fut. beat sit *ς* futu-
 rorum *D* 9 Christ. tal. *ς* talis *B. a. c.* *φ* pr. et om. *A B φ* animae *AD* 10 in se
 habeant triplicis in se (sic) *B φ* se om. *A* scientia *φ* 11 sanctificauit *AD, B. a. c.*
B. a. c. m2 facit *Π D* 12 ut et in ras. *m2 B* pr. et s.l. *D* 13 aduentū *Π* integri *Π B*
 ex] in *Π B φ* 14 hominem *A* hoc loco *D* 15 sentiamus *A* anima *AD* qua]
 quo *B φ* quo] que *φ* 17 uelint] uel *φ* 18 pr. et om. *B* tert. et s.l. *m2 B*
 appellantur *D* 19 et om. *ς* quod *Da. c. m2 φ* eis illud *Π* eis om. *B φ*
 20 obp. *B B* app. *A* 21 domino *ς* hinc scripturam *A* 22 ebraico *Da. c. φ*
 habere *D φ. B. a. c.* ut om. *B φ* 23 spir.] scriptum *ς* 24 substantia *D* que ex
 qui *m2 B*

eius donationesque accipimus, quae nostra uel uirtute uel uitio et accenduntur et extinguuntur in nobis.

1 quae] que (e in ras.m2) B,om.Φ et om.B 2 acceduntur Ba.c.m2
accenditur Φ et om.D extinguuntur Hp.c.ς nobis] add. explicit ad
hedibiam 3 amen. deo gratias. explicit ad hedibiam Φ explicit ad hedibiam
questionum CYM (s.l.II) MY (ex I II) K I (PII) ω N (= συμμίχτων) IID

CORRIGENDA ET ADDENDA.

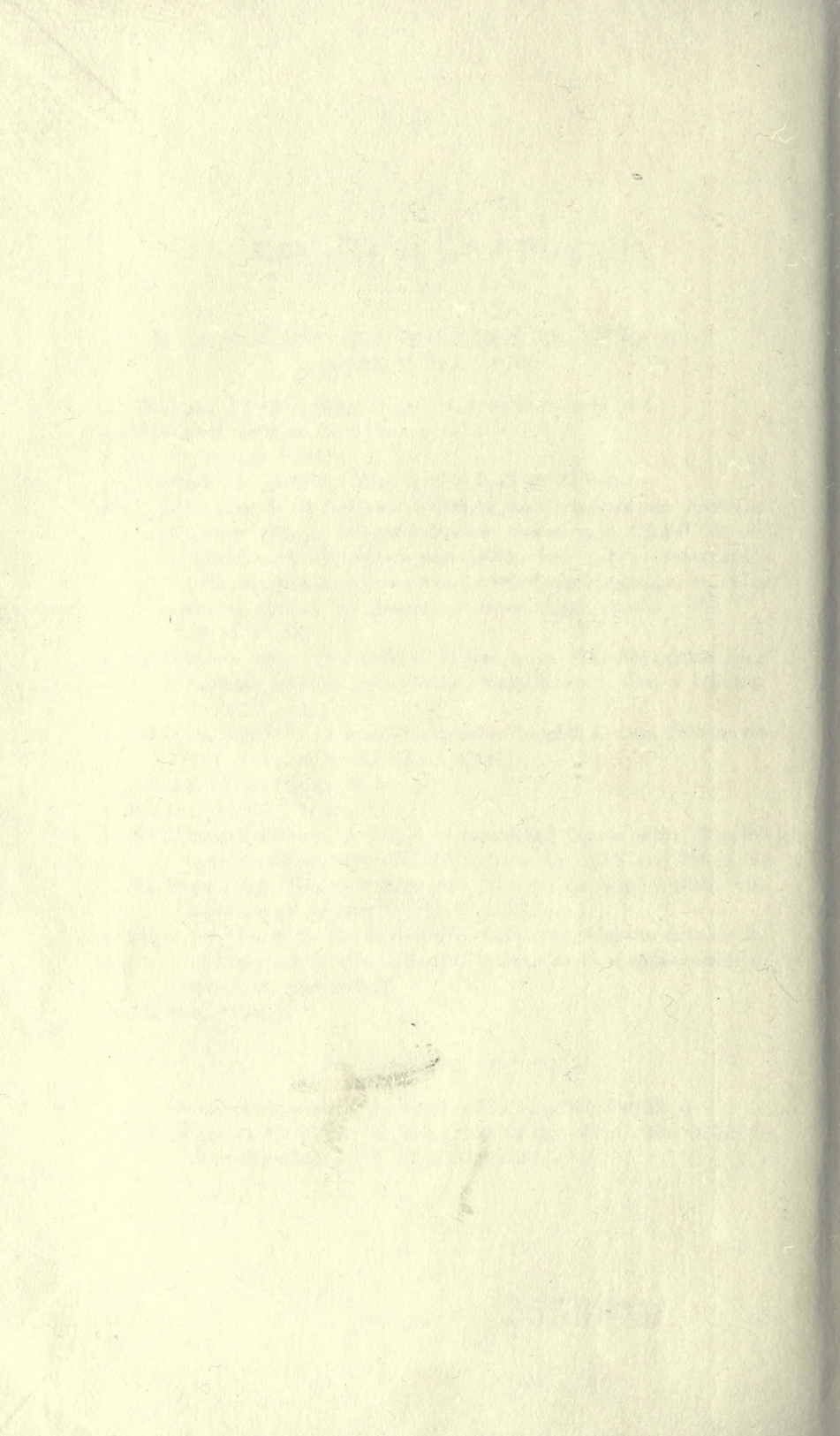
IN LOCIS CITATIS UEL IMITATIONE EXPRESSIS HAEC CORRIGE UEL ADDE:

- p. 34, 7 *pro* cf. Dan. c. 10 *lege* cf. Dan. 4, 10 et Onom. s. p. 58. 4
- p. 103, 6 pater uerbi] cf. Plato Conu. p. 177 D
- p. 105, 10 cf. Matth. 25, 41
- p. 105, 12 *pro* Marc. 9, 43 *lege* Marc. 9, 48 = 9, 43. 45. 47 Vulg.
- p. 152, 26 cf. Eph. 6, 12 (*sed caue scribas in textu nequitiae cum Koetschau*
(Origen. edit. p. 345) *uel auctoritate Hieron. epist. CXXIV 12, ubi*
spiritalia nequitiae legitur; nam exstitisse Eph. 6, 12 pro contra spiri-
talia nequitiae in antiqua quadam uersione contra spirituales nequitias
praeter alios hi loci Ambrosiani docent: Expos. psalmi CXVIII 8,
46. 58. 10, 14)
- p. 161, 2 ut non solum—20 excedebat] Graeca uerba Theophili exstant apud
Cyrillum Alex. de recta fide ad religiosissimas reginas l. I (Patrol.
Gr. LXV 56 M)
- p. 162, 7 nec similitudo—9 deus] Graeca uerba Theophili seruauit Theodoretus
dial. II (Patrol. Gr. LXXXIII 197 M)
- p. 171, 18 *pro* ? *lege* *Ezech. 22, 5
- p. 181, 14 cf. I Petr. 4, 11 etc.
- p. 191, 31 irrationabilium—p. 192, 5 corruptionem] Graeca uerba Theophili
seruauit Theodoretus dial. III (Patrol. Gr. LXXXIII 304 sq. M)
- p. 194, 19 *pro* ? *lege* *Hab. 3, 2 (*hunc locum feliciter inuestigauit I. Denk. mihi*
humanissime indicauit Carolus Weyman)
- p. 204, 3 *pro* ? *lege* cf. Deut. 11, 28 (*cum hic locus, quem Weyman recte conseri-*
ab Hieronymo uel potius Theophilo mutatus sit, in eo afferendo deductis
litteris uti non debebam)
- p. 338, 20 cf. *Hier. 2, 13

IN APPARATU CRITICO:

- p. 306 in descriptione codicis I' *pro* 338, 5 et 338, 9 *lege* 336, 5 et 336, 9
- p. 338, 21 in nota *lege* 339 *pro* 341. item p. 339, 24 *lege* 343 *pro* 345, p. 343, 11
leg. 339 *pro* 341, p. 346, 3 *leg.* 355 *pro* 357

8026010

FEB 10 1993

John Workman:

v. 54 & 56

both are
circulate
as monograph.

Pl. al. al.

